

La Renaixença literària a Vic: dels orígens a la consolidació

Pol Serrabassa i Puntí

TESI DOCTORAL

Directors: Dr. Ramon Pinyol Torrents i Dra. M. Àngels Verdaguer i Pajerols

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Dept. de Filologia i Didàctica de la Llengua i la Literatura

Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris

Programa de Doctorat en Traducció, Llengües i Literatures

Vic, desembre de 2017

Als meus pares i al meu germà

A la *iaia* Roser, *in memoriam*

Agraïments

Vull agrair a totes les persones que han facilitat que aquesta tesi s'hagi convertit en realitat.

A M. Àngels Verdaguer, pel mestratge ofert.

Als companys de grup Pere Quer, Francesc Codina i Manuel Llanas pels consells i l'ajuda oferta.

Al personal de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, de la Biblioteca Joan Triadú, de l'Arxiu Comarcal d'Osona, de l'Arxiu Municipal de Vic, de la Biblioteca de Catalunya, del Centre d'Estudis Històrics Internacionals, de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i de l'Arxiu de la Universitat de Barcelona.

A les famílies Anglada i Sunyol per la facilitat amb què m'han obert les portes de casa seva.

A Pepi Andreu, per cedir-me material conservat per Pere Farrés.

A tots aquells que, de manera desinteressada, han respost dubtes que se m'havien plantejat.

Als meus mestres: Pere Tió, Pep Paré i Enric Cassany.

Als companys i amics, que han fet que aquest viatge hagi sigut més lleuger.

Als meus pares i al meu germà, per la paciència i el suport. Perquè, ara sí, podem condemnar a l'oblit aquella pregunta de «quan la llegiràs?».

Índex

Abreviacions.....	13
Introducció.....	15
0. La prerenaixença vigatana. Aproximació al context cultural de Vic fins al 1860.....	23
0.1 Els antecedents.....	23
0.2 El Seminari de Vic i altres institucions formatives.....	30
0.3 Plataformes socioculturals	36
0.4 La literatura.....	42
1. La Renaixença a Vic: l'embrió (1860-1865).....	53
1.1 La fundació del Círcol Literari de Vic: el pas decisiu per a la cultura vigatana del segle XIX.....	66
1.1.1 Gènesi, primers passos i ressò immediat.....	67
1.1.2 Un repàs a les sessions més significatives i els seus fruits.....	74
1.1.3 Organització interna: càtedres, seccions i biblioteca	82
1.1.4 Significació del Círcol per a la cultura vigatana	89
1.1.5 A mode de conclusions	93
1.2 La figura de Joaquim Salarich i Verdaguer	95
1.2.1 Repàs biogràfic fins al 1860.....	97
1.2.2 <i>Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias</i>	100
1.2.3 L'opció literària i lingüística de Salarich i un tast de les relacions intel·lectuals	110
1.2.4 Salarich més enllà del 1865. Quatre dades.....	118
1.2.5 A tall de conclusions	121
1.3 La recuperació de la llengua catalana: Francesc d'A. Aguilar i els <i>Plants de la llengua catalana</i> i l'Acadèmia Vicense de la Llengua Catalana, i altres textos.....	123
1.3.1 Francesc d'A. Aguilar i Serrat i la seva relació amb la llengua catalana: els <i>Plants a la llengua catalana</i> i l'Acadèmia Vicense de la Llengua Catalana	125
1.3.1.1 La relació d'Aguilar amb la llengua catalana: els orígens.....	125
1.3.1.2 Els Plants de la llengua catalana: el discurs	128
1.3.1.3 Els Plants de la llengua catalana: recepció als cercles vigatans i edició	133
1.3.1.4 L'Acadèmia Vicense de la Llengua Catalana.....	135
1.3.2 «Estudios de la lengua catalana». Un article a l' <i>Eco de la Montaña</i>	143
1.3.3 Els escrits dels joves: Martí Genís i Aguilar, Jacint Verdaguer, Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu	146

1.3.4 La qüestió lingüística a Vic més enllà de 1865. Quatre notes.....	151
1.4 La literatura en català al Círcol, a la premsa vigatana i als Jocs Florals de Barcelona. I les primeres provatures dels futurs esbartaires.....	155
1.4.1 Manuel Prats i Pujals, Marià Codina i Cuadras i Ramon Campàs i Pou	157
1.4.2 Francesc Camprodon i Safont i Joan Vinader i Nubau	161
1.4.3 Joaquim Capdevila i Lleona i Ignasi Campà i Porta	165
1.4.4 Jaume Collell i Bancells, Josep Serra i Campdelacreu, Marià Campà i Porta, Martí Genís i Aguilar, Jacint Verdaguer i Santaló, Francesc d'A. Masferrer i Arquimbau i Joaquim Banús.	175
1.5 <i>Les primeres il·lusions</i> : un poemari inèdit de Josep Serra i Campdelacreu.....	183
1.5.1 <i>Les primeres il·lusions</i>	187
1.5.1.1 Proposta de lectura.....	190
1.5.1.2 Llengua i mètrica	209
2. La literatura vigatana després de l'esclat verdaguerià (1866-1871).....	213
2.1 Fulletó de <i>l'Eco de la Montaña</i>	231
2.1.1 Gènesi i motivació.....	232
2.1.2 Estructura de l'obra	234
2.1.3 Història externa dels poemes.....	238
2.1.4 Proposta de lectura	243
2.1.5 Llengua i mètrica.....	253
2.2 L'Esbart de Vic	258
2.2.1 Trobades conegudes i participants. I proposta cronològica	261
2.2.2 Les opcions estètiques	268
2.2.2.1 Els discursos anuals de benvinguda.....	269
2.2.2.2 Les propostes literàries dels esbartaires.....	276
2.2.3 Les opcions lingüístiques	286
2.2.4 Les posicions ideològiques.....	297
2.3 El teatre a Vic	308
2.3.1 Els interessos teatrals. Un recorregut per la premsa.....	310
2.3.2 El Teatre Ausonense.....	320
2.3.3 Els autors vigatans aficionats al teatre: Joaquim Salarich, Martí Genís, Josep Serra i Jaume Collell	325
2.3.3.1 Joaquim Salarich i Josep Serra i Campdelacreu, i Martí Genís i Aguilar	326
2.3.3.2 Josep Serra i Campdelacreu i Jaume Collell	331

3. La consolidació literària de la Renaixença: desfeta de l'Esbart i noves generacions (1872-1880)	343
3.1 La narrativa catalana a Vic	360
3.1.1 Interès vigatà per la narrativa	362
3.1.2 Narrativa en català vigatana abans de 1872	370
3.1.3 Interès vigatà per la narrativa a la premsa a partir de 1872.....	378
3.1.4 Narrativa en català vigatana a partir de 1872	380
3.1.4.1 Joaquim Salarich i Verdaguer	382
3.1.4.2 Martí Genís i Aguilar.....	384
3.1.4.3 Altres: Francesc de Febrer, Francesc de P. Masferrer, Francesc Rierola, Jaume Collell i «Costums vigatanes» (Jocs Florals de 1876)	388
3.2 Situació professional dels esbartaires i retrat del Jovent Vigatà Catalanista	394
3.2.1 El futur dels esbartaires	395
3.2.1.1 Primers passos en la carrera literària dels esbartaires.....	396
3.2.1.2 Situació professional dels esbartaires	399
3.2.1.3 Els primers passos del vigatanisme	402
3.2.2 El Jovent Vigatà Catalanista	407
3.2.2.1 Orígens i personatges més importants	407
3.2.2.2 Proposta cronològica	409
3.2.2.3 El Jovent Vigatà Catalanista, continuador de l'obra de l'Esbart?	411
3.2.2.4 Actes públics coneguts	413
3.2.2.5 Aproximació a una llista de membres del JVC i ressò del grup.....	419
3.3 El certamen literari organitzat pel Círcol Literari de Vic el 1876 amb motiu de la celebració del primer aniversari de l'arribada del ferrocarril a Vic.....	421
3.3.1 Interès vigatà pel tren	422
3.3.2 Comparació del certamen vigatà amb els de Valls i Vilanova i la Geltrú ...	424
3.3.3 El certamen vigatà.....	428
3.3.3.1 El dictamen	434
3.3.3.2 Els textos poètics premiats i l'edició del recull	437
3.3.3.3 Els textos no premiats.....	443
3.3.3.4 L'acte de celebració i repercussió a la premsa contemporània	446
3.4 El <i>Diario de Vich</i> (1877) i <i>La Veu del Montserrat</i> (1878-1902).....	449
3.4.1 El <i>Diario de Vich</i>	450
3.4.2 <i>La Veu del Montserrat</i>	458

3.5 <i>La garba muntanyesa</i> : una antologia vigatana	476
3.5.1 Edició i estructura de l'obra	477
3.5.2 Gènesi i motivació de <i>La garba muntanyesa</i>	481
3.5.3 Sessió acadèmica de presentació de <i>La garba muntanyesa</i>	484
3.5.4 <i>La garba muntanyesa</i> dins de la tradició d'antologies catalanes	487
3.5.5 Història externa dels poemes.....	494
3.5.6 Proposta sumària de lectura.....	499
3.5.7 Recapitulació	506
Conclusions	509
Bibliografia.....	519
Índex onomàstic.....	547

ANNEXOS (al llapis de memòria)

Criteris d'edició	¡Error! Marcador no definido.
I. Documents d'entitats i publicacions periòdiques.....	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 1. Documents del Círcol Literari de Vic	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 2. Documents del <i>Diario de Vich</i> i de <i>La Veu del Montserrat</i>	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 3. Epistolari de Josep Giró i Torà	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 4. Epistolari de Joaquim Salarich i Verdaguer	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 5. Epistolari de Josep Serra i Campdelacreu	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 6. Epistolari de Josep Salarich i Giménez....	¡Error! Marcador no definido.
III. Poesia i narració inèdita.....	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 7. Poemes de Ramon Oms i Isern	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 8. Peces inèdites conservades al lligall «Originales de Varios Autores»	¡Error! Marcador no definido.
8.1 Andreu Garriga. Recordances de ma vida. Vic. 1867	¡Error! Marcador no definido.
8.2 Antoni d'Espona i de Nuix	¡Error! Marcador no definido.
8.3 Eusebi Molera	¡Error! Marcador no definido.
8.4 Francesc d'Assís Masferrer i Arquimbau.....	¡Error! Marcador no definido.

8.5 Francesc de Paula Cuadras i Solà.....	¡Error! Marcador no definido.
8.6 Francesc Xavier Calderó	¡Error! Marcador no definido.
8.7 Joaquim d'Espona i de Nuix	¡Error! Marcador no definido.
8.8 Josep Bach i Martí.....	¡Error! Marcador no definido.
8.9 Lluís B. Nadal i Canudas.....	¡Error! Marcador no definido.
8.10 Lluís Carbó i Comella	¡Error! Marcador no definido.
8.11 Marià Campà i Porta	¡Error! Marcador no definido.
8.12 Martí Genís i Aguilar	¡Error! Marcador no definido.
8.13 Miquel Ausiró	¡Error! Marcador no definido.
8.14 Pere Güell i Forment	¡Error! Marcador no definido.
8.15 Ramon Campàs	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 9. Poemes de Joaquim Salarich.....	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 10. Acadèmia catalana. Composicions llegides en dita societat per lo soci Martí Genís. Vic. Manuscrit per lo autor en lo any de 1863	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 11. Textos inèdits de vigatans presentats als Jocs Florals de Barcelona entre 1860 i 1880	¡Error! Marcador no definido.
11.1 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1865.....	¡Error! Marcador no definido.
11.2 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1866.....	¡Error! Marcador no definido.
11.3 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1867.....	¡Error! Marcador no definido.
11.4 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1868.....	¡Error! Marcador no definido.
11.5 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1873.....	¡Error! Marcador no definido.
11.6 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1875.....	¡Error! Marcador no definido.
11.7 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1876.....	¡Error! Marcador no definido.
11.8 Textos presentats als Jocs Florals de l'any 1878.....	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 12. Poemes de Martí Genís i Aguilar.....	¡Error! Marcador no definido.
ANNEX 13. Poemes de diversos autors conservats al fons Salarich	¡Error! Marcador no definido.

- 13.1 Joaquim Banús **¡Error! Marcador no definido.**
- 13.2 Jaume Collell..... **¡Error! Marcador no definido.**
- 13.3 Francesc d'Assís Masferrer i Arquimbau..... **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 14. *Les primeres il·lusions* **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 15 Poemes de Francesc d'Assís Masferrer conservats a la BC **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 16. Poema de Francesc de Paula Masferrer conservat a la BC..... **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 17. Poema de Francesc Güell i Forment conservat a la BC..... **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 18. Poemes de Josep Serra i Campdelacreu conservats a la BC..... **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 19. Poemes de Francesc de Febrer conservats a l'ABEV. **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 20. Poema de Joaquim d'Espona i de Nuix conservat al fons CLV/BJT **¡Error! Marcador no definido.**
- IV. Poesia publicada **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 21. Crida d'Ignasi Campà i Porta..... **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 22. Fulletó de l'*Eco de la Montaña* **¡Error! Marcador no definido.**
- 22.1 Esquema del fulletó de l'*Eco de la Montaña* .. **¡Error! Marcador no definido.**
- 22.2 Edició del fulletó **¡Error! Marcador no definido.**
- ANNEX 23. *La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic* **¡Error! Marcador no definido.**

Abreviacions

ABEV: Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic
BJT/CLV: Biblioteca Joan Triadú, fons del Círcol Literari de Vic
ACOS: Arxiu Comarcal d'Osona
AMVI: Arxiu Municipal de Vic
OVA: carpeta Originals de Varios Autores, conservada sense catalogar a l'ABEV
CEHI: Centre d'Estudis Històrics Internacionals
AHCB: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
UB: Universitat de Barcelona
BC: Biblioteca de Catalunya
JVC: Jovent Vigatà Catalanista
AVLC: Acadèmia Vicense de la Lengua Catalana
RABLB: Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona
IACSI: Institut Agrícola Català de Sant Isidre
EJV: Epistolari de Jacint Verdaguer
LVM: *La Veu del Montserrat*
DdV: *Diario de Vich*
EdlM: *Eco de la Montaña*
EPV: *El Pueblo Vicense*
ED: *El Domingo*
EA: *El Ausonense*
LP: *La Patria*
LCM: *La Crónica Montañesa*
ESE: *El Seminarista Español*
EP: *El Porvenir*
EM: *El Montañés*
DdB: *Diario de Barcelona*
LGS: *Lo Gay Saber*
CC: *Calendari Català*
LIC: *La Il·lustració Catalana*
LR: *La Renaixensa*

Introducció

La Renaixença literària a Vic: dels orígens a la consolidació és un recorregut per la cultura catalana a Vic des dels inicis de la formació del moviment renaixentista a la capital osonenca fins a la sortida dels ideals vigatanistes. Les dates que emmarquen aquest període són el 1860 i el 1880. La primera és l'any de fundació del Círcol Literari de Vic, l'entitat cultural vigatana més important del segle XIX. Al seu torn, considerem el 1880 la data de clausura perquè el discurs vigatanista, que exporta, des del 1878, el periòdic *La Veu del Montserrat (LVM)*, ha transcendit les fronteres locals i es comença a introduir a Barcelona. Entremig, però, 20 anys que guarden un important creixement cultural i, alhora, conflictivitat social i decadència econòmica.

L'origen del meu interès sobre la literatura catalana del XIX, i més concretament sobre Jacint Verdaguer, ve d'antic. Potser pot semblar precipitat recular-ne el judici als anys d'estudis secundaris, però el cert és que la passió amb què un parell de professors ens en parlaven, va despertar en mi un interès que ha anat augmentant. Durant la llicenciatura, aquest afecte per a la literatura vuitcentista es veié consolidat, sobretot en el marc de dues assignatures, «Poesia catalana i Romanticisme» i «Narrativa catalana del segle XIX» —on vaig descobrir la faceta literària del canonge Jaume Collell i la prosa de Martí Genís i Aguilar respectivament—, ambdues impartides pel doctor Enric Cassany. La introducció definitiva a la Renaixença vigatana fou, però, durant la redacció del treball de recerca del màster «Estudis Avançats i Aplicats en Llengua i Literatura Catalanes» (2010), sobre l'antologia *La garba muntanyesa* (1879) i dirigit pel mateix Cassany. En l'elaboració d'aquest estudi vaig descobrir un seguit de personatges que desconeixia i em vaig trobar amb un dèficit gran d'estudis de context i també sobre els autors que apareixen al llibre. Que Vic havia esdevingut un focus renaixentista de primer ordre era una fet que sempre havia sentit a dir i em va estranyar que, si la majoria d'estudiosos coincidien a donar aquesta etiqueta a la capital osonenca, aquesta no hagués sigut estudiada amb profusió. En la confecció del treball, doncs, vaig descobrir que, més enllà de Jacint Verdaguer, Jaume Collell i Martí Genís i Aguilar, hi havia un seguit de personatges que calia tenir presents. I d'aquests que havien sigut estudiats, algun aspecte encara coixejava. Així doncs, em vaig trobar amb una manca important d'estudis i, alhora, començava a prendre consciència de la necessitat d'una aproximació coral i objectiva a la història vigatana del segle XIX, atès el valor literari, cultural i ideològic que aquesta ofereix.

Durant la redacció del treball de fi de màster, titulat *La garba muntanyesa: una antologia vigatana*, a banda de percebre aquesta manca d'estudis, em vaig adonar, també, que la majoria d'aquells que s'hi havien apropiat pecaven d'un dèficit important d'objectivisme. Gran part de treballs partien de les fronteres locals i esdevenien, més aviat, lloances ciutadanes i familiars o elogis desproporcionats que no pas estudis acadèmics rigorosos. L'amor ciutadà i l'herència familiar inundaven la major part dels textos. Així doncs, el problema era doble i complementari. Calia, per tant, prendre distància i no deixar-se seduir pels mateixos aires. Val a dir, tanmateix, que aquests textos que no em satisfien per aquesta focalització perillosa, sí que servien com a punt de suport i de partida. Si els llegia amb precaució i allunyat d'aquesta devoció ciutadana, certament podien esdevenir una xarxa que evités partir de zero. Quant a treballs que es fixaven estrictament en allò que m'interessava, l'antologia *La garba muntanyesa*, no n'hi havia ni un, i tan sols el doctor Pere Farrés la citava de passada al seu treball «La Renaixença a Vic» (1992). Tanmateix, aquest text, que era una aproximació contextual a la cultura vigatana del període estudiat a la tesi que presento, s'apropava, també, a allò que m'interessava i era l'únic estudi que ajudava a fixar les bases d'una possible investigació futura sobre la Renaixença vigatana. La rigorositat i, malgrat la brevetat, la profunditat del treball del professor manlleuenc convertien el text en un punt de partida excel·lent per a allò que em començava a interessar de fer. I és que Farrés hi ofereix les pinzellades essencials i toca, molt encertadament, cada una de les tecles principals. I, sempre, amb precisió clínica.

Vaig defensar el treball de màster al setembre de 2010 i vaig començar la tesi al novembre de 2012. Durant aquests dos anys i escaig, vaig anar madurant la idea i autoconvencent-me de la necessitat d'un treball d'aquestes característiques: sense pretendre esdevenir un estudi tancat i definitiu, sinó, simplement, una extensió d'allò que havia fet el professor Farrés. I és que, entre altres coses, em preguntava com es podia explicar la història d'un país si se'n marginaven les ciutats secundàries i tan sols es fixava en la capital? Com podia ser que una ciutat que havia ofert el primer narrador vocacional de la Renaixença i que havia format el poeta més important del país no hagués sigut objecte d'un estudi coral? Què, com i qui havia participat en el creixement literari de Jacint Verdaguer? Això i l'absència de treballs sobre Josep Serra i Campdelacreu, Antoni d'Espona, o els germans Masferrer, la marginació de la faceta poètica de Martí Genís i Aguilar o la manca d'un estudi interpretatiu sobre la premsa vigatana em semblaven buits que calia omplir. En cap moment no he pretès fer-ho amb

tots, ja que cada un podria donar, possiblement, per a una tesi independent, sinó acostar-m'hi i posar unes bases una mica més sòlides per a estudis futurs.

Presa, doncs, la decisió d'endinsar-me en aquests terrenys, calia començar a assentar els fonaments del treball i decidir en quins temes calia focalitzar esforços i interessos. Seria extens explicar els canvis que ha sofert aquest estudi al llarg del temps. La descoberta d'alguns manuscrits –el més significatiu dels quals és el poemari titulat *Les primeres il·lusions* de Josep Serra i Campdelacreu–, la quantitat d'informació i material sobre el teatre, la narrativa o la premsa –sobretot el *Diario de Vich (DdV)* i *LVM*– o la magnitud d'alguns personatges com Joaquim Salarich m'han decidit a donar-los apartats individuals. Són capítols que han crescut sols, que han guanyat pes per ells mateixos, que s'han fet amb absoluta llibertat. En canvi, d'altres que tenia planejats inicialment, com l'activitat editorial, les entitats culturals o la participació dels vigatans als Jocs Florals barcelonins, s'han vist reduïts a simples referències, atesa la manca de documentació localitzada o la dificultat de fressar un sender segur. I alguns com els dedicats al Círcol, a l'Esbart, al fulletó de l'*Eco de la Montaña (EdlM)* o a *La garba muntanyesa*, dels quals no dubtava que haurien de constituir un apartat, n'he hagut de delimitar els marges d'estudi perquè podrien oferir camins força més amples. Així doncs, és possible afirmar que l'estructura del treball ha crescut gràcies a les situacions que m'anava trobant a mesura que avançava la investigació.

Des de ben aviat em vaig adonar que no podia limitar l'abast cronològic del treball a l'existència de l'Esbart i que, per tant, no podia esdevenir un text descriptiu i interpretatiu dels membres del grup o dels principals personatges de la Renaixença vigatana, sinó que calia ampliar el zoom i aturar-se, també, en els seus antecedents i els seus continuadors, en la seva obra i en la seva activitat. Així doncs, encara que els esbartaires siguin, al cap i a la fi, els que justifiquin l'elaboració del present treball, crec que per entendre uns fets cal partir dels seus precedents; i per poder-ne avaluar amb la mesura justa els seus fruits cal tenir present, també el ressò posterior. Per això el capítol introductori i per això es clou l'estudi al 1880.

Així és com es gestà, nasqué i cresqué la tesi que presento: *La Renaixença literària a Vic: dels orígens a la consolidació*. Perquè quan hom pensa en la Renaixença i Vic, el primer personatge que li ve al cap és Jacint Verdager. Si aprofundim una mica més, apareixen noms com Jaume Collell o Martí Genís i Aguilar, un grup com l'Esbart de Vic o un setmanari com *LVM*. Tanmateix, pocs pensen en Josep Serra i Campdelacreu, els germans Masferrer, Joaquim Salarich o Lluís B. Nadal, personatges

que ocupen la segona línia, però sense els quals no es podria explicar l'origen, l'evolució i les fites on van arribar els personatges cabdals. I també s'acostuma a obviar una entitat com el Círcol, es margina l'interès teatral o es passa de llarg en el procés de recuperació del català com a llengua literària. I fins i tot, quan s'ha parlat de l'Esbart s'ha fet de manera reduccionista i ens hem limitat a identificar els personatges que hi participaren, les sessions que se celebraren i els textos que s'hi llegiren. Ningú, però, s'ha proposat d'oferir un retrat ideològic, literari i lingüístic del grup. Aturar-se en tots aquests aspectes ajuda a conformar un panorama global de la cultura vigatana de mitjan segle XIX.

Són, doncs, aquests, els objectius principals del treball: descriure les bases que ajudaren els cappers de la Renaixença vigatana a arribar als cims de la literatura catalana; demostrar que el geni verdaguerià no és fruit de l'atzar, sinó conseqüència de l'interès nacional i l'empenta ciutadana que l'envoltava; i incidir i reafirmar allò que tantes vegades s'ha dit: que Vic és un dels focus més importants per a la cultura del XIX català. I, de caire més general, ordenar la història literària vigatana de dues dècades i oferir un estudi objectiu. Perquè llevat del geni idiosincràtic del poeta folguerolenc, condició indispensable per assolir les cotes literàries on arribà, cal posar-lo en context. Aquest és el motiu, doncs, pel qual encara que Verdaguer sigui el personatge principal de la Renaixença vigatana i, per tant, aparegui constantment al treball, no en sigui el tema central. Perquè també cal conèixer-ne aquells que l'envoltaven per copsar-ne tota la magnitud. A més a més, a sobre seu s'hi han abocat multitud d'estudiosos i crítics, amb diferents objectius i des de diferents òptiques. Pocs, però, s'han interessat en allò que l'envoltava. I qui ho ha fet, sovint s'ha deixat endur, com dèiem més amunt, per l'elogi ciutadà, l'amor familiar, o bé, per contra, no hi ha entrat amb el detallisme necessari. Alguns s'hi han aproximat, i de manera molt encertada, com Pere Farrés, Ricard Torrents, o Antoni Comas. Malauradament, però, aquestes anàlisis crítiques han sigut això, aproximacions. Recentment, quan aquest treball ja estava engegat, David Cao ha publicat un estudi detallat i interessant, allunyat dels desajustos que patien els anteriors, sobre el Círcol Literari.

Quant a la divisió cronològica del treball, tal com s'apunta alguna vegada al text, és empesa per raons literàries i no pas històriques. I això cal tenir-ho ben present. A voltes resulta difícil trencar períodes tan concrets i fixats com el Sexenni Democràtic, però els fets que governen el nostre treball són uns de ben concrets. Així doncs, ens hem cenyit a la història de la literatura vigatana i no pas a la història política i social catalana

i/o espanyola. Perquè allò que fixa cada un dels trencaments són fets de caràcter literari. Així doncs, malgrat que la història hi té un pes important, no n'és l'element principal. Com tampoc tot allò que és la Renaixença, sinó només la literatura. Perquè si entenem la Renaixença com un estadi de la història i la cultura catalana, i com un moviment cultural, ha de ser concebut com un fet bípede constituït per una branca literària i una altra d'ideològica. Els límits del treball i el volum que això suposaria, però, impedeixen abastar-la en la seva totalitat. Aquesta és, doncs, l'explicació de l'adjectiu *literària* al títol d'aquesta tesi. I per això, també, la periodització proposada.

Així, el treball està estructurat en 3 –o 4– capítols dividits cronològicament per criteris literaris i no pas històrics, cada un dels quals és encapçalat per una introducció que ressegueix l'evolució històrica i literària nacional. Això permet situar els vigatans en el context i construir un discurs que relacioni el progrés vigatà amb el català. Sense això podria semblar que es tracta d'un fet aïllat i inconnex. A continuació, els apartats de cada capítol responen als fets que considerem més destacables de cada període. El primer abasta de 1860 a 1865 (La Renaixença a Vic: l'embrió –1860-1865–), el segon, de 1866 a 1871 (La literatura vigatana després de l'esclat verdaguera –1866-1871–), i el tercer, de 1872 a 1880 (La consolidació literària de la Renaixença: desfeta de l'Esbart i noves generacions –1872-1880–). Abans, de tot, però, un capítol introductori per veure l'estat de la cultura catalana a Vic abans de la fundació del Círcol.

Com dèiem, doncs, el discurs ideològic, una de les particularitats de la història vigatana del XIX, no hi és tractat amb el detallisme que hom podria suposar necessari en un estudi sobre la Renaixença. Els motius principals són dos: el primer és, com apuntàvem més amunt, que aquest és un treball d'història de la literatura de la Renaixença a Vic i no pas un estudi sobre la Renaixença a Vic; el segon és que quan la capital d'Osona pren més de pes en aquest aspecte és ja entrada la dècada dels 80. Durant els anys anteriors podem parlar de germen del *vigatanisme* i per això intentem identificar-ne, sumàriament, les característiques. És aquesta l'explicació per la qual no es pot considerar aquest treball com un estudi sobre la Renaixença vigatana i, en canvi, sí com un acostament coral a la literatura renaixentista vigatana. Perquè aquest és el motiu i el nucli essencial del treball: la literatura. La ideologia, que com dèiem constitueix la segona pota de la Renaixença, hi apareix de retop.

Si l'aspecte polític i l'ideològic tenen un pes secundari al treball, hi ha un altre element que tampoc no és tractat de manera específica: la literatura popular. Malgrat que la Renaixença és fruit d'un contínuum i que no es pot entendre sense la pervivència

de la literatura popular en la cultura catalana, l'hem arraconat. Fet i fet, aquesta tradició literària, i també aquella satírica, irònica i burlesca –aquella coneguda amb el nom de *vallfogonesca*–, era ben viva a la ciutat, i encara més a les aules del Seminari i el Col·legi de Segon Ensenyament, per on passaren la majoria dels autors analitzats. Ara, en aquesta literatura popular, tot i ser imprescindible per comprendre l'abast absolut de la Renaixença –igual que la pota ideològica–, no ens hi aturem perquè aquest seria un altre treball. Certament, la literatura de la Renaixença s'abeura de la font de la literatura popular per dues bandes. En primer lloc, perquè, com dèiem, aquesta tradició és interrompuda; la segona, perquè recórrer al folklore és una de les característiques principals del Romanticisme, l'estètica primera de la Renaixença i la principal dels autors que en formen part. Per què, doncs, l'hem exclòs si n'és un ingredient prou significatiu? Doncs precisament per això, perquè és la projecció de la literatura culta aquella que manifesta un canvi més significatiu amb el període anterior.

Tampoc parem esment a la producció literària castellana dels autors estudiats. És ben cert que el debat sobre si cal comptar-la o no com a literatura renaixentista no està tancat, i també ho és que tots els autors que tractem produïren algun text en aquesta llengua. Ara, com que no ens proposem d'elaborar un seguit de biobibliografies que recullin tota la producció literària de tots i cada un dels personatges estudiats, l'excloem. Per això, i perquè tenir-la present també engruixiria el treball de manera ostensible. I perquè, al cap i a la fi, encara que l'obra castellana sigui rellevant per conèixer l'evolució i la magnitud d'un autor, creiem que en un estudi d'història de literatura catalana només cal comptar-hi l'obra literària en català. Fet i fet, la literatura catalana és aquella escrita en català i un dels objectius principals de la Renaixença és, precisament, fer del català una llengua literària culta, vàlida per a tots els gèneres.

L'adjectiu *literària*, doncs, serveix per cenyir allò que, principalment, trobarem al treball. L'estudi es divideix en tres grans capítols delimitats cronològicament, com hem esmentat anteriorment, i a cada un hi ha un apartat dedicat a una obra literària: *Les primeres il·lusions*, el fulletó de l'*EdIM* i *La garba muntanyesa*, respectivament, els quals serveixen d'exemples de la literatura d'aquell període, i cada una ofereix, també, unes característiques particulars. Ara bé, la literatura, evidentment, no es resumeix a aquestes aparicions: al primer capítol trobem un apartat dedicat a la presència de la poesia vigatana en català al Círcol, a la premsa vigatana i als Jocs Florals de Barcelona; al segon capítol, dins de l'apartat dedicat a l'Esbart hi ha un subapartat on es tracten les propostes literàries de cada un dels membres, i en aquest mateix capítol, hi ha unes

pàgines que versen sobre el teatre. En al darrer bloc del treball hi fa cap un apartat per a la narrativa i un altre per al certamen literari celebrat a Vic el 1876. I la literatura és, també, un dels aspectes principals dels apartats introductoris de cada capítol: la participació dels vigatans als Jocs Florals, l'allistament dels personatges estudiats a un sector o altre de la Renaixença; la citació de les estètiques literàries que apareixen al context nacional, entre altres.

Així, vull subratllar que la tesi, si bé no té com a objectiu principal esdevenir un estudi total de la Renaixença vigatana, i per això l'epítet *literària*, no defuig una aproximació imprescindible al discurs ideològic. Perquè, insisteixo, un fet i altre, encara que un no sigui un dels eixos sobre el qual pivota el treball, són indissociables. L'acostament al fet ideològic és fet, lleugerament, a l'inici de cada un dels capítols, i amb una mica més d'atenció als apartats dedicats a l'Esbart i la situació professional dels esbartaires i al Jovent Vigatà Catalanista (JVC). De retop, i molt sumàriament, també, fa cap a l'apartat dedicat al Círcol o al *DdV* i *LVM*.

Un altre aspecte que cal puntualitzar és l'etiqueta d'*inèdit* que hem penjat a alguns textos. No és possible afirmar amb absoluta certesa si aquests escrits van ser publicats alguna vegada o no a la premsa del país. Les capçaleres d'abast local són molt nombroses i no sempre se n'han conservat tots els números. Nosaltres hem aplicat aquest adjectiu a les peces que no hem trobat publicades a cap capçalera vigatana d'entre 1860 i 1880 (i *LVM* en tota la seva extensió), a cap de les capçaleres nacionals de més divulgació d'aquest període (això és *La Renaixensa* –LR–, *Lo Gay Saber* –LGS– i el *Calendari Català* –CC–), a cap obra de l'autor i tampoc a cap de les antologies que citem a l'apartat 3.5. No obstant això, no es pot descartar l'opció que veiessin la llum en periòdics d'altres ciutats del país.

Per últim, durant la investigació, una de les feines que m'ha ocupat més ha sigut la consulta de fons i arxius. Així, l'ABEV, el BJT/CLV, l'AMVI, l'ACOS, la BC, el CEHI, l'AHCB i l'Arxiu de la UB; i els fons familiars conservats pels descendents de Martí Genís i Aguilar i dels impressors Anglada han sigut fonts d'informació principal. Aquests dos darrers m'han obert les portes amb total llibertat i amistat, la qual cosa m'ha permès consultar amb absoluta tranquil·litat. No ha estat el cas, però, dels descendents de la família Calderó, els quals sembla que conserven un fons personal que segons em feren saber va ser cremat durant la Guerra Civil i que, en canvi, algunes informacions assenyalen com a existent la dècada dels 60 i 70 del segle passat; o dels actuals propietaris del Mas Campins, on sembla que es conserva la sarsuela de Joaquim

Salarich, *Elisenda de Montral*, que no han respost els correus electrònics. També els arxius personals de Pere Farrés i Miquel dels Sants Ylla-Català m'han ofert informació nova i material inèdit. Val a dir que també hi ha hagut recerques infructuoses, com la d'un possible fons de la família Espona o d'unes llibretes de Joan Vinader.

A partir de tot això, hem pogut editar uns annexos que hem estructurat en tres grans blocs. En primer lloc presentem, digitalitzats, documents del Círcol Literari, del *DdV* i de *LVM*. Segonament trobem epistolaris. El primer només inclou una carta inèdita de Manuel Milà i Fontanals a Josep Giró i Torà; el segon 36 lletres enviades o rebudes per Joaquim Salarich i Verdaguer, el tercer 43, també enviades o rebudes per Josep Serra i Campdelacreu; i el quart, 2 rebudes per Josep Salarich i Giménez. El tercer bloc és el més llarg: hi trobem tots els poemes i totes les narracions localitzades que hem considerat inèdites i el fulletó de l'*EdlM* i l'antologia *La garba muntanyesa*. Els textos que aquí editem els hem aplegat segons el lloc de conservació.

En definitiva, doncs, el que em proposo és construir un discurs que historiï les accions i els personatges principals de la Renaixença literària a Vic, malgrat la relativa poca base d'estudis fonamentats i seriosos. Amb una perspectiva històrica de 150 anys, i una historiografia renaixentista cada vegada més acurada i extensa pel que fa sobretot a les grans figures i als centres principals (Barcelona, Palma, Reus i València), crec que comença a ser el moment de posar a lloc el paper que els vigatans tingueren en aquesta etapa de la nostra història. A més, en un lloc que oferí al país el poeta més important del segle XIX, el primer prosista vocacional en català i un dels ideòlegs i polemistes més incisius. La tríada formada per Verdaguer, Genís i Collell justifica, en certa manera, el treball. L'objectiu, però, és demostrar que no sortiren del no-res. Que més enllà del propi geni verdaguerià, de l'actitud incessant i combativa de Collell, o la innovació prosística de Genís, a darrere hi havia un grup de suport que, en la joventut, els oferia un camp d'entrenament i poder discutir i compartir interessos, preocupacions i inclinacions. I alhora és indispensable tenir presents els personatges de la primera generació renaixentista vigatana que, malgrat l'adscripció tímida i ambivalent al procés cultural que es vivia a Catalunya, posaren els fonaments on es poguessin sustentar els esbartaires. La suma d'ingredients ofereix un resultat prou significatiu.

0. La prerenaixença vigatana. Aproximació al context cultural de Vic fins al 1860

Abans d'encarar-nos al període pròpiament estudiat creiem necessari fer una incursió als anys immediatament anteriors. Per això, aquest capítol introductorí està dedicat, sumàriament, als «orígens» de la Renaixença. Una breu exposició del context històric, social, i, cultural, junt a un repàs dels personatges més il·lustres, encapçala les pàgines següents. Tot seguit, el focus d'interès passa a ser els centres d'ensenyament, en especial el Seminari, entès com la institució formativa més important d'aquests anys, però també, com un fogar de cultura. A continuació exposem l'estat de les plataformes culturals més rellevants d'abans del 1860: destaca *El Montañés (EM)*, l'únic diari de la ciutat en la dècada dels 50, del qual ens centrem en la recepció de la literatura i en la imatge que transmet de Vic. També fem una pinzellada a les entitats més importants, les tertúlies i les impremtes. Finalment és la literatura qui parla. Una literatura, majoritàriament, de ressonàncies populars i vallfogonesques, de caire humorístic i irònic, però ja amb espurnes romàntiques. Noms com Joaquim i Ramon Oms, Andreu Garriga, Josep Valldoriola, Joan Guiu o Joan Vinader dominen aquestes pàgines. I de manera transversal, un focus d'interès apareix arreu: la recepció del Romanticisme en terres osonenques.

Les dates que fixen el període estudiat en aquest capítol són definides pel final, però vagues, subjectives i fins discutibles per davant. Ens ha estat impossible establir un any d'inici i per això ens hem centrat a repassar l'evolució de diferents factors que, paral·lelament, desembocaren en una nova situació històrica. Ara: el tancament està fortament marcat per l'any 1860 –punt d'inflexió en la història cultural vigatana– amb la fundació del Círcol Literari de Vic. Només això demostra, i és el mateix que succeirà al llarg del treball, que la divisió cronològica respon a uns criteris culturals i literaris més que no pas històrics. I per això el 1860 significa la clausura d'aquesta introducció heterogènia a la situació cultural vigatana i l'inici de la matèria pròpiament estudiada.

0.1 Els antecedents

Les tumultuoses primeres dècades del segle XIX, marcades, en primer lloc, per les invasions napoleòniques i, posteriorment, per una situació política contínuament inestable i per la transformació en les relacions de producció (consolidació del capitalisme, que a la comarca tindrà dos focus diferenciats, la pagesia de les viles rurals –Vic, Gurb

o Folgueroles– i el naixent obrerisme de les més industrialitzades –Manlleu o Roda–),¹ menaren la ciutat de Vic a uns anys de decaïment i letargia. Així, la capital osonenca, assentada al centre d'una plana homònima i històricament ciutat de renom, visqué una adaptació difícil al nou ordre econòmic marcada per la fugida del treball a les ribes hidroàuliques i a la costa. Políticament seguí les línies traçades per la «revolució» burgesa, situant-se sempre al costat del conservadorisme i fins essent un clar focus de carlisme.

Aquest desplaçament de la riquesa i dels centres de producció marcà profundament la demografia vigatana i osonenca. En un context polític fràgil –aixecament dels Malcontents (1827) i primera i segona carlinada (1833-1839 i 1846-1849)–, l'epidèmia de còlera morbo de 1854, l'augment de mortalitat ordinària i el descens de la natalitat i del pes econòmic de la comarca –i especialment de Vic– provocaren la pèrdua d'habitants. Així, després d'un inici de segle titubejant (8.293 habitants després de la guerra napoleònica, 9.368 el 1819 i 8.907 el 1830), Vic visqué uns anys de recuperació. El 1842 comptava 10.667 ciutadans i el 1857, 13.712. Eren uns anys en què Vic es disputava amb Valls la desena plaça entre les ciutats més poblades del país. A partir d'aquí, una minva constant: 13.036 el 1860, 8.193 després de l'ocupació carlina de 1874 (davallada transitòria), 12.478 el 1877 fins als 11.628 el 1900.² Tanmateix, el creixement demogràfic inicial no anava acompanyat d'una sòlida consolidació de la indústria, fet que provocava la pèrdua de mà d'obra jove. I és que Vic deixa d'ostentar la posició capdavantera en la industrialització comarcal que passa a mans de viles com Manlleu, Torelló o Roda, que viuen una situació contrària: augment de població i de força social i econòmica.

Així doncs, Vic, una ciutat amb tradició cultural, que antigament havia donat figures de primer nivell com Andreu Febrer, i de primer ordre polític, com Jaume Callís, entra, després d'un inici de segle, podríem dir, prometedor,³ en un estat de caducitat i d'indiferència que li fan perdre la vigoria inicial. En aquest context de foscor i inacció, originat a partir de la guerra del Francès, però sobretot des del 1833, hem de situar la

¹ Sobre el procés d'industrialització a la Plana de Vic, vegeu Albareda (1981).

² ALBAREDA et. al. (1984), p. 397 i 402; i JUNYENT (1980), p. 317. Cao (2009, p. 460) aporta unes altres dades: 14.343 habitants l'any 1857, 13.697 el 1860, 12.113 el 1887 i 12.105 el 1900.

³ Recordem, per exemple, les figures de l'humanista Lluçà Gallissà i Costa (1731-1810); Francesc de Veyan i Mola (?-1815), bisbe de Vic entre 1783 i 1815 i creador de la biblioteca episcopal; el canonge Jaume Ripoll (1775-1843), numismàtic, membre actiu de la RABLB, col·laborador de Pròsper de Bofarull –a l'ABEV es conserven diversos plecs de cartes que li adreçà (serveix d'exemple: ACV Ripoll/27(7); ACV Ripoll/29(13); ACV Ripoll/29(39) o ACV Ripoll/30(35)– i autor d'una sèrie d'opuscles publicats entre 1818 i 1838 que conformen un estudi crític de Vic i la seva diòcesi; o Jaume Balmes (1810-1848).

revifalla cultural a Vic i la introducció dels aires renaixentistes, amb la significativa data del 1860 com a punt d'inici de canvi. Així s'expliquen les paraules que Collell, l'any 1920, posava en boca de Milà i Fontanals i Marià Aguiló que deien que «quan se passava per Vich abans del any 1860, la migradesa feya pensar que en Balmes havia absorvit en sa formidable producció tota la potencialitat mental de sos conterrànies», i que «Solament dos noms sonavan per fer ressaltar la indigència: els noms del Cronista historiador de Vich, D. Joaquim Salarich, y del apotecari Catedràtic d'Historia Natural al Seminari, Don Joseph Giró y Torá. Ells, y un poch D. Manuel Galadies, eran els únics órguens de relació ab la gent de lletres de la capital y d'altres poblacions.»⁴ Ja abans, l'any 1853, Joaquim Salarich augurava un trist esdevenir per a la seva ciutat:

nuestra ciudad sigue su antigua andanza de retroceso, sin riqueza, ni policia, sin ateneos, sin teatro, sin talleres, sin jardines, sin la casa de espósitos que hemos perdido, sin matemáticas, que hemos suprimido, sin juegos ni diversiones humilde respira. Los grandes propietarios agrícolas, que eran su antigua nobleza, la han abandonado, los capitales, sin otra acción que la usura, buscan otro ámbito donde colocarse, los ricos buscan otras comodidades, gastando allí los sudores de sus colonos. Los molestos cargos municipales, que por cuatro años arrancan del seno de sus sagrados cuidados y distraen de sus tareas al contribuyente, obliganle á emigrar de las subalternas, para huir tan molestos y espinosos cargos, y tambien lo hace la juventud ávida de oupación y diversiones;⁵

i el 1861 afirmava que Vic vivia en un «penoso letargo», envoltada d'un «pesado sudario» i sotmesa a «un aislamiento [...] muy perjudicial», a la qual s'havien dedicat «palabras de apatia, de indolència, de marasmo y de muerte».⁶

Anys abans, el 1850, el retrat que oferia de Vic el polític Pascual Madoz ja destil·lava cert aire de declivi, més aviat urbanístic que no pas social. Per això retratava una ciutat de «calles [...] angostas y tortuosas» amb l'empedrat «bastante descuidado».⁷ Ara, quan es tractava de descriure les institucions de la ciutat, les esglésies, la indústria o els centres d'ensenyament es movia en un pla objectiu i n'estalviava el retret. En canvi, J.A. Clavé, el 4 de setembre de 1852, escrivia a la seva esposa, Isabel Bosch, i, criticant la influència que la religió exercia sobre la societat i la quantitat de capellans i esglésies que hi ha, li deia que

⁴ COLLELL (1920), p. 51.

⁵ SALARICH I VERDAGUER (1857), p. 107. Aquesta obra va ser premiada per la Sociedad Barcelonesa de Amigos del País el 1853, però no fou publicada fins al 1857. Salarich, al capítol «Conclusión» de *Vich, su historia, sus monumentos...* (1854), amb un to apocalíptic, tornava a retratar el futur de la seva ciutat.

⁶ «Levantate y anda». *EA*, núm. 1 (02/05/1861). L'article apareix signat per «La Redaccion». Salarich i Torrents (1971, p. 11), n'atorga l'autoria a Joaquim Salarich.

⁷ MADUZ (1850), p. 29.

Me ha gustado mucho todo, menos las iglesias de las cuales hay una en cada casa y los cuervos negros, o sean los curas, que infestan todas las calles y casas: hazte cargo que en Vic solo, hay quinientos curas. ¡Por esto hay tantas criaturas!⁸

A mitjan dècada de 1860 el bisetmanari *EdLM* encara delatava aquest declivi: «Es costumbre muy general en los forasteros deprimir á Vich despojándola de todos sus atributos, y comparándola á un miserable villorrio.»⁹ I al mateix diari Collell reclamava que Vic es posés a l'alçada de les ciutats del seu temps, en denunciava l'apatia en què es trobava i arriba a afirmar que la capital osonenca «ha sido hasta ahora un sarcasmo para el siglo décimo nono; mientras la humanidad entera bulle y se agita empujada por el magnetismo que encierra la palabra *progreso*, ella ha permanecido cruzada de brazos», que és un «anacronismo viviente» o «una vieja decrepita». També és destacable la denúncia que fa Collell a les pàgines de la mateixa capçalera sobre un aspecte acadèmic –el sil·logisme– del Seminari –on estudiava– per considerar-lo anacrònic i ineficaç. Acaba demanant «¿hasta cuando, ilustre Ciudad de Vich, habrás de ser el asilo de muertos y el último reducto del oscurantismo?»¹⁰

Collell responia amb ferotgia l'article que un mes abans havia publicat *El Seminarista Español (ESE)* titulat «La forma silogística».¹¹ La crítica del jove estudiant no va ser ben rebuda per les autoritats del Seminari, que des de les pàgines de la mateixa publicació, i també des d'*El Porvenir (EP)*, replicaren que Vic no vivia en l'endarreriment acadèmic,¹² que el Seminari havia format futurs professors universitaris i que per les seves aules havien passat membres destacats de l'Església.

No només la prosa periodística, memorialística o historiogràfica servia per retratar aquest declivi. I. Campà, el poeta més important d'aquests anys i de qui tornarem a parlar, utilitza el vers per pintar l'estat en què, com diu a «Desperta Vich!», «jau Vich mitg adormida [...] entregada á somnis d'or», i de la qual «á la historia / sols pertany son noble cor».¹³ Un son profund sintetitzat en dues estrofes que exposen la decadència vigatana i que alhora esdevenen una empenta cap al futur:

Lo nom d'Ausa, nom de gloria,

⁸ Carta conservada a l'Arxiu Nacional de Catalunya / Fons Personal Josep Anselm Clavé ANC1-700-T1. Recollida per Roger Canadell Rusiñol a *Les cartes de Josep Anselm Clavé* (en premsa).

⁹ Z. «Revista de Vich». *EdLM*, núm. 223 (18/05/1865).

¹⁰ J.C.B. [Jaume Collell i Bancells] «Revista de Vich». *EdLM*, núm. 291 (06/01/1866); 296 (25/01/1866); 319 (15/04/1866), 323 (29/04/1866) i 325 (06/05/1866); i núm. 323 (29/04/1866).

¹¹ «La forma silogística». *ESE*, núm. 3 (18/03/1866).

¹² «Revista Filosófica». *EdLM*, núm. 324 (03/05/1866). *EP*, núm. 5 (28/07/1866) arriba a afirmar que aquest havia estat un dels motius de la seva aparició.

¹³ Ignasi CAMPÀ. «Desperta Vich!». *EA*, núm. 85 (16/02/1862). El mateix autor utilitza aquesta imatge del Vic adormit al poema «L'Ter». Vegeu *EA*, núm. 34 (22/08/1861).

Sa memoria
Ja l'ha llensat al olvit;
Y dels honors y la fama
Ardena flama
No con mou ja, nó, son pit.
 Tal dorm Vich, un jorn hermosa
Y poderosa,
Vuy sols rica de recorts;
Mentre á sos peus se mostueixen,
Y pateixen
Los qu'un jorn foren sos llorts.

El mateix Campà, en un poema de caràcter circumstancial sobre la concessió del ferrocarril, hi insisteix:

 Levántate, Vich, sacude perezosa
El indolente sueño,
Que cual oscura noche pavorosa
Habia sumergido
Tu brillante pasado en nécio Olvido.
 [...]
 harto has dormido
Sobre el mustio laurel enmohecido
De tu pasada gloria¹⁴

En efecte, les convulsions polítiques, la decadència econòmica i l'estancament agrari no ajudaren al desenvolupament social i menaren la ciutat a un punt mort. En aquest context, recuperant les paraules de Collell del 1920, destacava, per damunt de tots, J. Balmes. Fill de Vic, cursà els estudis elementals al Seminari de la mateixa ciutat, on fou ordenat sacerdot el 1834, i teologia a la Universitat de Cervera, on obtingué la llicenciatura el 1833 i el doctorat el 1835. Tornà a la seva ciutat natal, on no aconseguí plaça de professor al Seminari, però va ser catedràtic de Matemàtiques de l'Escola Municipal de Dibuix (1837-1839). Més tard es traslladà a Barcelona (1841-1844) i tot seguit a Madrid (1844-1848), des d'on, a partir del seu activisme periodístic, exercí una important influència en el pensament social i polític. La seva figura, respectada arreu i quasi venerada a la seva ciutat, on tornà malalt i morí al 1848, pervisqué en l'imaginari col·lectiu més enllà de la seva mort –l'any 1861 el Círcol inicià les commemoracions del seu traspàs, festes encara vigents. La figura de Balmes, escriptor, majoritàriament, en llengua castellana i un clar exemple de la situació diglòssica que vivia el país,¹⁵ ens

¹⁴ Ignasi CAMPÀ. «A mi patria con motivo de la concesion del Fero-carril que la debe unir con la Capital». *EA*, núm. 79 (26/01/1862).

¹⁵ Balmes redactà en català els seus tres testaments, l'opuscle *Conversa d'un pagès de la montanya sobre lo Papa* (Barcelona: Impr. de Joseph Tauló, 1842) i dos poemes (la traducció de l'himne llatí «Himne. Jesu Corona Virginum» i «A D. Valentí Llorer»). El darrer, una evocació planyívola de la l'idioma matern, fou publicat per primera vegada el 1910 al volum III de l'obra completa, a cura del pare I.

interessa més per la possible ascendència que tingué en la conformació del «vigatanisme» que per la seva producció.¹⁶

La mort de Balmes, el vigatà més important de la primera meitat del XIX, deixà la ciutat òrfena del seu fill més respectat. Collell posava en boca de Milà i Fontanals i Aguiló una tríada de personatges considerats els més rellevants culturalment: Salarich, Galadies i Giró. Del primer, un dels homes més importants en la formació de la Renaixença a Vic, en parlarem a l'apartat 1.2. Quant a Galadies, amic personal de Balmes, se li deu la idea d'obrir una subscripció per tal de cobrir amb donatius la construcció del monument d'homenatge al filòsof. A més, també fou ell qui mantingué la correspondència amb Josep Bover, escultor encarregat de dur-lo a terme,¹⁷ i col·laborà amb A. Bergnes de las Casas en el *Diccionario geográfico universal*. Soci de la RABLB des del 1852, va ser un dels fundadors del Círcol –president els anys 1864-65 i 1867-68–, i algunes de les seves passions eren la numismàtica i la història.

El fruit més interessant d'aquesta darrera fou *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona a Vich* (1846), al qual, tres anys més tard, canvià la introducció i amplia l'estudi. Així, el 1849 apareixia *Nuevo almacén de frutos literarios*, un text sobre els transports a la Catalunya interior, que ja mostra una certa tendència filoromàntica (el despertament d'una consciència, entre elegíaca i reivindicativa, de la història nacional, l'interès per temes que anteriorment no eren sigut motiu d'estudi o el coneixement d'obres com les de Manuel de Cabanyes o Pròsper de Bofarull). El que crida més l'atenció és la divisió territorial que dibuixa i defensa: la Catalunya que girava al voltant de Barcelona i la Catalunya de Muntanya, amb capital a Vic.¹⁸ Aquesta posició capdavantera era motiu d'orgull a la ciutat osonenca.¹⁹ I és que, fet i fet, el *ruralisme* o

Casanovas, qui el col·locà a l'apartat de peces humorístiques. Maduell en defensa la seriositat i en rebutja l'etiqueta posada per Casanovas. Sobre l'obra catalana de Balmes, vegeu MADUELL (2010), BIOSCA (2013), i CODINA (2015).

¹⁶ Per a una introducció a Balmes, Fradera (1996). El mateix autor (1985, p. 25) considera que «El problema de l'herència i recepció del pensament balmesià pels homes del corrent vigatanista és una qüestió clau, però difícil de precisar i de resoldre». Pinyol (2011) ha escrit que la manifestació de l'obra balmesiana en la verdagueriana és menor del que podíem pensar; i Requesens (1996, 1997, 2013, i 2014), ha posat de relleu la incidència de Balmes en el pensament i l'obra de Collell. Vegeu, també Montserrat Satorre (2002).

¹⁷ Aquesta correspondència es conserva a l'ABEV: «Correspondència entre Josep Bover, escultor del monument funerari de Jaume Balmes, i el senyor Manuel Galadies». Top: Bal B2/58. També resulta interessant l'article d'Ylla-Català i Genís (1985).

¹⁸ A *grosso modo*, la Catalunya de Muntanya delimitava a l'est amb l'Empordà i el nord de la Selva, al sud al Vallès, a l'oest al Penedès i al nord a l'Urgell. Balmes, al seu treball *El catalán montanyés*, féu un retrat interessant dels habitants d'aquest territori.

¹⁹ A tall d'exemple: Balmes sovint s'autoqualificava de «Montañés»; els noms d'algunes capçaleres de l'època: *El Montañés* (1854), *Eco de la Montaña* (1863-1868) o *La Crónica Montañesa* (1870); o la utilització per part de Verdaguer del pseudònim «Un fadrí de Muntanya».

muntanyisme és un tret definitori de la ideologia d'aquests anys, i arrel del vigatanisme. Galadies, des d'aquestes pàgines construïa un elogi de la ciutat i exposava la situació industrial i econòmica del país.

La tríada de personatges es clou amb Josep Giró i Torà,²⁰ de qui més endavant veurem amb relació als centres d'ensenyament. Més enllà d'això: Giró va ser membre de la RABLB des del 1857, fundador del Círcol Literari de Vic i alcalde de la capital osonenca entre el 1863 i el 1865. Tanmateix, el que més ens interessa és que fou el col·laborador més important que tingué Manuel Milà i Fontanals a la comarca en l'elaboració del *Romancerillo*.²¹ La relació d'aquests anys queda documentada a l'epistolari editat de l'intel·lectual barceloní (14 cartes entre l'11 de setembre de 1851 i el 22 de desembre 1880 –a les quals podem afegir-ne una d'inèdita localitzada al fons del Círcol– [vegeu Annex 3]), i queda palesa, també, per la publicació conjunta d'un article a *LGS* (1 de juliol de 1868) sobre Ramon Oms i Isern, amic comú dels dos i de qui parlarem a l'apartat dedicat a la literatura. També n'és una prova la nota de condol que Milà envià a l'entitat vigatana amb motiu de no poder assistir a la sessió necrològica que se li dedicà. Deia així:

Las virtudes privadas y cívicas del finado, sus conocimientos no solo en ciencias naturales sino en historia y arqueología, el vasto depósito de recuerdos locales que conservaban su memoria y su corazón, su trato fino y amable cobraban mayor precio á los ojos de quien, como el que suscribe había sentido los efectos de una amistad antigua y constante. Al pesar de su pérdida, se ha añadido el de no haberle dado todavía las gracias por sus comunicaciones relativas á la poesía y a las costumbres populares: obsequio que espero tributarle dentro breve plazo.²²

Són aquests coneixements d'història, arqueologia i, sobretot, l'interès per la literatura popular allò que el fa subjecte dels nostres interessos, a banda, òbviament, de la inqüestionable relació amb alguns dels personatges més influents de l'època. Perquè, com ja és conegut, la poesia popular és una de les essències del Romanticisme i, també, una de les fonts principals d'on beurà Verdaguer.²³ I no seria descabellat pensar que, deixant de banda l'interès personal, el propi geni i la influència familiar, Giró, a qui Verdaguer devia conèixer al Seminari, li reforçà aquest amor per la literatura popular.

²⁰ Per a un acostament contemporani i sentimental a la figura de J. Giró i Torà, vegeu Febrer i Genís i Aguilar (1882).

²¹ Sobre la relació entre Giró i Torà i Milà i Fontanals, vegeu Paloma (1986). Val a dir que, com prova Josep M. de Casacuberta, la col·laboració de Verdaguer no fou menor: Casacuberta (1986), p. 29-71.

²² FEBRER (1882), p.5.

²³ MASSOT I MUNTANER (1995-1996), MASSOT I MUNTANER (2003), CASACUBERTA (1986), p. 29-71.

S'intueix, doncs, que la recepció i incorporació del Romanticisme a la comarca es deu a una multiplicitat de fonts i arrela en tots els camps. I és la vessant historiogràfica la primera a mostrar un cert interès pel Romanticisme ja present a la dècada dels 40 i que explota, sobretot, a la dels 50.

0.2 El Seminari de Vic i altres institucions formatives

En aquesta situació, un dels eixos més importants de Vic va ser el Seminari, el centre d'ensenyament més destacable dels anys que ens ocupen, dècades dels 40 i 50. De totes maneres, no fou l'única institució de l'època. Per exemple, entre el 1836 i el 1852 funcionà l'Escola Municipal de Dibuix, de la qual, com hem dit, Jaume Balmes fou professor; el 1844 entrà en funcionament l'Institut de Segon Ensenyament, un centre annex al Seminari preparatori per a l'accés a la universitat; i es mantenia viva l'Acadèmia del Cíngol de Sant Tomàs d'Aquino, de llarga trajectòria i també estretament lligada al Seminari.²⁴ D'aquestes dues darreres institucions, i sobretot de la relació que tenien amb la primera de totes, en parlem més endavant.

El Seminari, fundat el 1749 pel bisbe Manuel Muñoz i Guil, suplí l'absència de la Universitat Literària –suprimida el 1716 per Felip V– i es convertí en el centre d'ensenyament més important del segle XIX, a l'alçada, segons Ricard Torrents, dels millors centres d'ensenyament europeus.²⁵ No és matèria d'aquest treball entrar a estudiar-ne la història,²⁶ ni tan sols la seva ideologia –d'inclinacions procarlines. Sí, però, que ens proposem exposar la importància que tingué en la formació intel·lectual dels personatges que destacaren en el camp de les lletres vigatanes. Així doncs, el Seminari l'hem de considerar com el focus de cultura més important de l'època. Una cultura, però, d'arrel neoclàssica, hereva de la Il·lustració i allunyada dels nous corrents que s'expandien des de Barcelona. Així és: el Seminari, com a òrgan d'ensenyament, es mostrava impermeable a aquestes noves tendències i continuava la tradició del Setcents. Vivia, institucionalment parlant, en l'immobilisme i l'anacronisme i deixava de banda les noves inclinacions. No obstant això, aquest comportament, insistim, corporatiu, no podia privar alguns dels seus professors de sentir-se atrets pels aires de renovació. Així, si bé la institució no afavorí l'entrada d'aquests nous models culturals,

²⁴ EA, al núm. 4 (07/05/1854), p. 28, diu que «Hay en ella [Vic] [...], Colegio de Escribanos y de Causidicos, [...] cuatro Escuelas de primeras letras, inclusa la que es esclusivamente para el secoo femenino, otra de dibujo, y una de canto y música, costeadas todas de los fondos comunales».

²⁵ TORRENTS (1995a).

²⁶ RIAL (2003).

no succeí el mateix entre els docents, alguns dels quals, com veurem més endavant, ràpidament s'adheriren a aquesta modernització i es convertiren en receptors i divulgadors dels nous corrents intel·lectuals, estètics i literaris.

Per les seves aules hi passaren els intel·lectuals vigatans més rellevants i destacats membres de l'Església: de la primera generació, tots ells nascuts a finals del primer decenni del XIX i el de 1810, sobresurten Jaume Balmes o Francesc Camprodon que posteriorment estudiaren a la Universitat de Cervera,²⁷ Joaquim Salarich, que continuà a la de Barcelona, Benet Vilamitjana, que poc després de ser ordenat entrà de professor al Seminari, i Antoni Maria Claret, un dels predicadors més influents del segle, arquebisbe de Santiago de Cuba i confessor de la reina Isabel II, fundador dels claretians, predicador popular de gran fama i que destacà per la seva tasca com a editor i publicista;²⁸ dels anys 20, Francesc d'A. Aguilar, que també cursà a la restaurada Universitat de Barcelona, i Joan Vinader; i, per últim, els nascuts entre la segona meitat de la dècada dels 40 i la primera meitat de la dels 50, és a dir, els Verdaguer, Collell,²⁹ Marià Campà, o algun Masferrer. Però no només destaquen aquests noms entre els alumnes. Ramon Oms o Josep Valldoriola, que apareixeran més endavant, cultivadors de poesia en català de tradició humorística i amb ressons barrocs o neoclàssics també hi estudiaren.

Entre els professors, la major part dels quals eren membres del clergat i compartits pel Seminari i l'Escola de Segon Ensenyament —és difícil saber si estaven en nòmina d'un o altre centre—, destaquen Marià Puigllat,³⁰ Francesc d'A. Aguilar—com veurem ens interessa per la reivindicació que portà a terme del català,— Benet Vilamitjana,³¹ Joan Josep Castanyer,³² Marià Aguilar,³³ Gervasi Costa³⁴ o Ramon Sala i

²⁷ SALARICH I TORRENTS (1970).

²⁸ LLANAS (2004).

²⁹ Collell, el curs 1863-64 es passà al Col·legi de Segon Ensenyament.

³⁰ Marià Puigllat i Amigó (1804-1870). El 1831 el trobem com a mestre de col·legials i substituït al Seminari de Vic, del qual fou rector entre 1850 i 1862, any en què fou nomenat bisbe de Lleida, càrrec que ocupà fins a la mort. La seva acció al Seminari fou cabdal: fou qui promogué la redacció dels manuals escolars per part dels propis professors, consolidà el tomisme com a doctrina, amplia el fons de la biblioteca i creà el primer laboratori o museu de ciències naturals. A més, el va sanejar econòmicament, féu construir l'edifici definitiu, creà, annex al Seminari, el Col·legi de Segon Ensenyament, i sota la seva direcció, va assolir el nombre màxim d'alumnes. Sobre Marià Puigllat vegeu ROVIRÓ (1998) i ROVIRÓ (2000).

³¹ Benet Vilamitjana i Vila (1812-1888). Professor del seminari des del 1839, ostentà, entre altres càrrecs, el de catedràtic de filosofia i el de vicerector (1851-1854). Va ser professor d'història de la Universitat de Barcelona el 1846 i del Col·legi de Segon Ensenyament de Vic des dels seus inicis. Abandonà la capital d'Osona el 1854 per anar a ocupar una canongia magistral a la Seu d'Urgell. El 1861 va ser nomenat bisbe de Tortosa i el 1879 Arquebisbe de Tarragona. Com diu Pinyol (2002), «Es distingí per una rellevant tasca pastoral i es comptà entre els eclesiàstics catalans més destacats del seu temps. Adscrit al sector més liberal i catalanista de l'Església catalana, la seva figura pràcticament no ha estat estudiada.»

³² Joan Josep Castanyer i Ribas (Sant Pere de Torelló, 1806 – Vic, 1865), bisbe de Vic entre 1858 i 1865. Sembla que dugué a terme una tasca important per a la canonització de sant Miquel dels Sants.

Fugurull.³⁵ Però no tots els professors pertanyien a l'Església. Un nombre reduït eren seglars, entre els quals destaquen, per exemple, Joan Rogés,³⁶ i, per damunt de tots, el qui fou catedràtic d'història natural entre el 1845 i el 1881 –tant del Seminari com del Col·legi de Segon Ensenyament– i creador del Museu d'Història Natural –d'accés obert als estudiants d'ambdós centres i a la resta de la població–, Josep Giró i Torà.

De la importància del Seminari en dona fe, per exemple, el nombre d'alumnes, a mitjan segle XIX, sempre al voltant del miler:³⁷ el de Vic era el més concorregut de Catalunya i el segon –rere el de València– del regne d'Espanya. A una ciutat que a inicis de la dècada dels 50 rondava els 11.000 habitants, significava un nombre molt elevat d'estudiants per veïns i això havia d'influir en la vida de l'època, tant en els costums com en l'economia. També en mostra la importància la biblioteca: la del Seminari i l'episcopal eren les úniques públiques de la ciutat i on molts amants de les lletres es cultivaren –sobretot a la darrera.³⁸ Ara bé, l'aportació més valuosa del Seminari a la societat civil és la formació i preparació d'estudiants per a la universitat fins al 1844,³⁹ i no tan sols per a carrera eclesiàstica, sinó que també venia a fer la feina d'un institut, només existent a Barcelona.

³³ Marià Aguilar i Casadevall (1810-1883). Catedràtic de filosofia del seminari des del 1834 fins el 1847. El 1845 va ser nomenat director del Col·legi de Segon Ensenyament fins el 1847, però desenvolupà el càrrec, oficiosament, fins el 1858. Destacà com a director de la Biblioteca Episcopal entre 1847 i el 1868.

³⁴ Gervasi Costa i Llobateras (Moià, 1810 – Vic, 1851). S'ordenà sacerdot a la capital osonenca el 1833, i fou professor del seminari vigatà des del 1835 fins al 1851. ROVIRÓ (1995).

³⁵ Ramon Sala i Fugurull (Vic, 1823 – la Torre d'Oristà, 1899). El 1846 obtingué la càtedra de retòrica i poètica del Seminari de Vic, a la qual renuncià cinc anys més tard per ocupar-se de la de filosofia. El 1853, el bisbe de Vic Joan Josep Castanyer el nomenà director de l'església del Carme de Vic. El 1856 publicà un llibre d'oracions en català titulat *Exercici per lo mes de maig...* (Vic: Impr. y Llibr. de Llucìa Anglada). El 1859 es traslladà a Igualada i renuncià a tots els càrrecs vigatans. Retornà a la seva ciutat natal el 1868, on el 1869 fundà *ED* (vegeu introducció al capítol 2). El 1870 va ser nomenat rector del Seminari i canonge penitencier de la catedral de Vic, el 1878 censor de *LVM* (setmanari al qual col·laborà, sobretot, a partir de 1885 i del qual fou director entre desembre de 1890 i desembre de 1899) i el 1881 vicari general del bisbat vigatà. A inicis de la dècada dels 70, la participació de Jaume Collell a *ED*, ens els fa creure força propers. Sobre la figura de Sala i Fugurull, qui creiem que devia ser un dels que més influí en la conformació ideològica i doctrinària dels joves, seria interessant dur a terme un estudi que posés a lloc la seva participació, encara que a segona fila, en la vida acadèmica i cultural vigatana de les dècades dels 70 i 80 del segle XIX. Vegeu ROVIRÓ (2000), p. 268-271.

³⁶ Joan Rogés i Moragas (1806-1858). Professor de matemàtiques a l'escola de dibuix entre 1841 i 1847. Sembla que en aquest període entrà, també, com a docent de matemàtiques al Seminari. Amb el decret que prohibia als seminaris la formació d'estudiants externs, Rogés decidí engegar una escola que ocupés aquest espai. El Seminari, entre la prohibició i la creació d'aquest nou centre, va veure que perdria gran part de l'alumnat i decidí formar el Col·legi de Segon Ensenyament. Això significà el fracàs de l'escola de Rogés, que retornà a Barcelona.

³⁷ Per exemple, el curs 1850-51 tenia 1.210 alumnes, el 1854-55 1.147 o el 1860-61 1.192. Per a una consulta més detallada de dades, vegeu RIAL (2003), p. 253-262

³⁸ PLADEVALL (1986).

³⁹ L'abril de 1843 l'estat prohibia als seminaris l'admissió d'alumnes externs, d'aquesta manera es reduïa la influència d'aquests centres a la societat i s'encaminava els seminaris a la formació eclesiàstica exclusiva. El 1845 el Pla Pidal obligava tots els municipis a finançar escoles, i a totes les capitals de província instituts públics. Per a un major acostament, vegeu Godayol (2009).

Com s'ha apuntat, el Seminari fou, doncs, més que un centre d'ensenyament: era un o el focus de cultura. Un breu repàs als plans d'estudi demostren que l'ensenyament seminarístic era, en essència, humanista. Així, es dedicaven més hores a l'aprenentatge de gramàtica, retòrica, llengües o història, que no pas a les matemàtiques o a les ciències. Fins i tot els discursos i disputes, entrenaments per a la oratòria, es mantenien vigents. Segimon Serrallonga, al primer apèndix de «Notes per a una indagació...»,⁴⁰ ofereix una llista de les obres utilitzades pels seminaristes en lletres. Destaquem, per exemple, Lope de Vega, Calderón de la Barca, Virgili, Ciceró, Lucà, Píndar i Homer.

Quant a la llengua d'ensenyament, el Seminari tenia dos idiomes oficials: el llatí i el castellà. L'oficial i de cultura, donat el caràcter humanístic de l'ensenyament que s'hi oferia, era el llatí. El castellà, en canvi, era una llengua quasi desconeguda per a la majoria dels alumnes, però que gaudia del rang de segona llengua oficial. Al Seminari, tant els exàmens, els exercicis, com les explicacions es feien en llatí, excepte en matemàtiques, física i oratòria, que eren en castellà. Ara bé, la llengua d'ús oral, la majoritària fora de les aules, hem de suposar que, per tradició oral i per ser la vehicular entre les famílies, era el català.⁴¹ Amb un petit repàs als cognoms dels professors del Seminari ja es pot veure que són majoritàriament catalans. Així doncs, sembla que devien tenir un castellà llibresc i força encarcarat.⁴²

Que el Seminari era un centre de cultura, a part del tipus d'ensenyament, en donen fe les celebracions anuals que tenien lloc amb motiu dels exàmens públics, en què els alumnes més avantatjats llegien les pròpies composicions –tant en vers com en prosa i, en els anys que ens ocupen, en llatí. Aquests actes, que esdevenien un entrenament en públic i una bona oportunitat per als estudiants de lluir-se, a vegades també tenien lloc en ocasions puntuals, com per exemple, amb motiu de la «definició dogmàtica de la Immaculada Concepció».⁴³ Els textos llegits en aquesta celebració, fruit d'exercicis literaris escolàstics més a prop de la *imitatio* clàssica que de la nova producció europea, van ser recollits posteriorment a *Corona poética que algunos alumnos del seminario conciliar de Vich...*,⁴⁴ l'any 1855. Dels quinze poemes que s'hi recullen onze són en castellà, tres en català i un en llatí. Ja hi apareixen noms com

⁴⁰ SERRALLONGA (2014), en especial, p. 94-98.

⁴¹ Sabem que Verdager apuntava lèxic i construccions en unes llibretes, que recollia dels companys, procedents de l'extens bisbat de Vic, amb una rica variació dialectal. GAROLERA (1994).

⁴² RIAL (2003), p. 231-232; RIAL (2000), p. 65-68; i SERRALLONGA (2014).

⁴³ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 10.

⁴⁴ *Corona poética que algunos alumnos...* Vic: Imprenta de Luciano Anglada Plaza Mayor, 1855.

Ignasi Campà⁴⁵ o Josep Font i Manxarell.⁴⁶ Els poemes, dedicats a Maria Immaculada, respiren majoritàriament una concepció bíblica del món basada en la dicotomia del bé i el mal. Si bé els poemes en castellà són totalment tòpics i de tendències neoclàssiques, encara que algun ja sembla incorporar espurnes del romanticisme («Stella Maris» de Font i Manxarell), els poemes en català, sobretot els dos darrers –signats amb inicials–, són, clarament, de tradició vallfogonesca. Els jocs de paraules, la versificació fàcil –d'altra banda general a tots els poemes del recull– i el toc, en algun punt, humorístic, semblen confirmar aquesta ascendència. Sigui com vulgui, el conreu de la poesia catalana al Seminari encara bevia d'aquest corrent. En canvi, el tercer poema, «Oració a Maria Immaculada», ofereix un altre to. Poema marià, com la resta del recull, mostra una evolució de la concepció poètica i trasllueix una combinació d'elements neoclàssics i romàntics.

La cultura transmesa a les aules del Seminari es divulgava a través dels estudiants, molts dels quals vivien en règim de mestre-mosso a les masies del voltant de Vic i es fusionaven amb la societat i els altres estudiants.⁴⁷ Aquesta figura de l'estudiant-mestre –que tindrà l'exponent més conegut en Verdaguer– es converteix en una eina de difusió de cultura, de literatura, i dels ideals renaixentistes i romàntics que alguns professors, com per exemple F. d'A. Aguilar i B. Vilamitjana, malgrat la rigidesa del sistema escolar i l'immobilisme institucional del Seminari, ja escampen per les aules. I és que la nova ideologia esteticoliterària canalitzada pels Jocs Florals barcelonins, tenia a la comarca diferents vies d'expansió, una de les quals, tot i que no corporativament, era el Seminari.

Anteriorment hem citat dues altres institucions formatives: l'Acadèmia del Cíngol de Sant Tomàs d'Aquino i el Col·legi de Segon Ensenyament. La primera, que «prové d'una tradició del segle XVIII»,⁴⁸ és «una associació d'alumnes, professors [del Seminari], autoritats civils i eclesiàstiques, religiosos seculars i ciutadans que estaven

⁴⁵ La figura d'Ignasi Campà i Porta (1841-1870), en la seva faceta literària, serà tractada als apartats 1.4 i 2.1. Aquí sols donem fe de la participació, de ben jove, a actes públics.

⁴⁶ Josep Font i Manxarell (1839-1911). Va ser president del Círcol entre el 1879 i el 1883, i entre el 1890 i el 1893, secretari segon el 1866 i secretari primer el 1867. Va ser, també, alcalde de la ciutat de Vic entre el 20 d'octubre de 1868 i l'1 de març de 1869, l'1 de febrer de 1872 i el 29 d'octubre de 1873, l'1 de juliol de 1895 i el 7 de desembre de 1896 i l'1 de gener de 1910 i el 12 de juliol de 1911. Membre actiu del Círcol, on llegí diverses conferències i poesies, va ser col·laborador de la premsa vigatana de l'època, sobretot a *LVM*, on publicà la majoria de les seves composicions.

⁴⁷ Vegeu el retrat divertit que Andreu Garriga va escriure el 1867 sobre la vida de l'estudiant que vivia en règim de mestre-mosso. Annex 8.1, poema «Retòrica».

⁴⁸ RIAL (2003), p. 262.

organitzats com una confraria per honorar i venerar sant Tomàs.»⁴⁹ D'aquesta en destaquen les festes que celebraven anualment dedicades al patró sant Tomàs d'Aquino, un acte que combinava religió i cultura. Les lectures de textos de creació literària, en vers i en prosa, per part d'alumnes i professors –membres, tots ells, del Seminari– constituïen la part central de les celebracions i esdevenien, com les conclusions dels exàmens públics, un «veritable florilegi dels sentiments científics i literaris que covaven en l'esperit dels professors i estudiants d'aquell cenacle pedagògic».⁵⁰

El Col·legi de Segon Ensenyament (1844-1899), hereu o conversió del Col·legi d'Humanitats (1843-1844), nascut per la prohibició als seminaris de formar estudiants per a qualsevol carrera universitària, era un centre estretament relacionat al Seminari de Vic, que veia com aquesta nova normativa li podia provocar un descens important d'alumnes. A desgrat del rector Marià Puigllat, tots dos s'havien hagut d'adaptar al Pla Pidal de 1845 que obligava a posar al mateix nivell els estudis científics i els humanístics. Cada centre funcionava amb un pla d'estudis diferent, tot i que entre si guardaven una gran similitud. Ara bé, l'administració de les dues entitats era única i tan sols se separaven a efectes legals i, en especial, de cara la Universitat de Barcelona. Així doncs, el professorat, les aules i la majoria d'assignatures eren compartides. Per exemple, els professors eren els mateixos, però cada un estava contractat per un o altre centre. Així, F. d'A. Aguilar formava part de les llistes del Col·legi, però impartia classes a tots els alumnes. I és que com afirma Maria Teresa Godayol, «encara que a nivell institucional els dos centres eren entitats independents, a la pràctica funcionaven com un de sol.»⁵¹

Com veiem, la relació entre el Seminari i el Col·legi era molt estreta: el rector del primer era el director del segon; els batxillers podien passar-se a seminaristes (i viceversa); compartien les aules, però també el pati, el gabinet de ciències, el laboratori, i els interns d'un i altre centre, les habitacions i el menjador. Encara més: el Col·legi era protegit econòmicament pel Seminari. Godayol afirma que «a nivell econòmic el Seminari actua com un sol conjunt. Amb el que ingressa de matrícules, subvencions estatals i rendes, paga la infraestructura i el material escolar de seminaristes i batxillers, els salaris, l'alimentació i la resta de despeses que genera tot el col·lectiu.» I és que, fet i fet, les caixes de les institucions estaven interconnectades per evitar el dèficit. En

⁴⁹ *Ibíd.*

⁵⁰ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 7-8. A les pàgines 7-11 fa referència a l'esmentada Acadèmia.

⁵¹ GODAYOL (2009), p. 14.

conclusió, i sempre segons M. Teresa Godayol, «el Col·legi no només era un apèndix del Seminari sinó que estava posicionat per sota.»⁵²

Pel que fa als estudiants és difícil donar un inventari dels inscrits en aquest centre. Si, com ja hem vist, al Seminari hi trobem Collell, Verdaguer, Josep Masferrer o Marià Campà, al Col·legi de Segon Ensenyament hi estudiaren, tal com afirma M. Teresa Godayol, Martí Genís, Francesc Xavier Calderó, Francesc de P. Campà o Ramon Vinader. També, com fa saber la documentació acadèmica conservada a l'arxiu de la UB, Francesc d'A. Masferrer, Ignasi Campà, els germans Espona, o Josep Serra i Campdelacreu. Va ser el fet de compartir espais el que provocà l'amistat entre aquest grup de joves. Uns i altres, malgrat la teòrica divisió acadèmica, es trobaven als mateixos llocs i rebien els mateixos *inputs*.

Paral·lelament, a nivell nacional, ens trobem en un període de consolidació de l'estètica del Romanticisme i gestació de la Renaixença. Aquestes noves idees estético-literàries i també aquesta presa de consciència nacional tenen efecte arreu. A Vic, a banda d'algun personatge relacionat amb les elits barcelonines, són gent vinculada al Seminari els principals receptors i divulgadors d'aquestes noves tesis. Ricard Torrents apunta que «Francesc d'A. Aguilar era un partidari decidit del programa de la Renaixença»,⁵³ i Ramon Rial creu que

la idea del romanticisme, de recuperació del passat, comença a ser present en el programa de curs elaborat per Benet Vilamitjana [el 1846], on les constants referències als fets del passat es fan per assenyalar com han de ser el present i el futur i perquè els alumnes n'apreguin i en treguin una lliçó.

Hem d'entendre aquesta facilitat amb què s'implantaren els aires renaixentistes i romàntics com un llegat de la consciència de catalanitat que pervivia a Osona. I és en aquest eix de coordenades que hem de situar la formació del jovent: recepció d'una cultura d'essència clàssica, a causa de l'ensenyament seminarístic; i catalanisme d'arrel social.

0.3 Plataformes socioculturals

És en aquest context d'expansió de les noves idees transmeses per alguns professors del Seminari on cal situar les famoses tertúlies literàries. La ciutat de Vic, mancada d'un teixit associatiu, malgrat acollir algunes entitats «recreatives», es trobava òrfena d'una societat que n'aglutinés els interessos culturals. És sabut que abans de la fundació

⁵² GODAYOL (1999), p. 59; p. 4.

⁵³ TORRENTS (2002), p. 27

del Círcol Literari eren molt comunes, a la capital osonenca, les tertúlies amicals⁵⁴ on es debatia sobre cultura, política o altres àmbits, entre les quals Salarich i Torrents a «Les societats recreatives, vigatanes, del vuitcens [sic]», article del 1972, cita les que es duïen a terme als salons de les cases Mas Colomer, Rocafiguera, Baquero-Codina, Estanyol, Bru de Sala (com veurem, germen del Círcol i, per tant, vigent a finals de la dècada dels 50), o Masferrer (a l'apartat dedicat a l'Esbart, veurem que n'era l'origen i, consegüentment, tenia lloc, si no abans, a mitjan dels 60). Pere Farrés apunta que aquests grups d'amics «aplegaven professionals de la medicina, de la farmàcia i del dret amb clergues o, en algun altre cas, estudiants del Seminari amb vigatans que estudiaven a la Universitat de Barcelona».⁵⁵ I és en aquest context que cal entendre'n la importància.

En efecte, poques dades tenim de les associacions que hi havia al Vic d'aquella època. Salarich i Torrents n'ofereix un inventari a l'article tot just citat, i més recentment s'hi ha acostat David Cao.⁵⁶ Dels anys anteriors a 1860 donen fe de l'Acadèmia Filarmònica, nada el 1825; la Sociedad Filarmónica Dramática (que Salarich considera hereva de l'anterior i de la qual no sabem l'any de fundació, però de ben segur anterior a 1851, i desapareguda el 1868), el Casino Vicense (des del 1848 fins a l'actualitat, tot i que nasqué amb el nom de Sociedad Jovial Vicense, el qual es canvià al 1864),⁵⁷ i la Sociedad de Amigos Ausonenses (1849-1881). Cal tenir present, però, que les entitats citades es dedicaven a l'entreteniment. Cap era pròpiament cultural, però totes eren centres de reunions on es debatia sobre diversos temes, organitzaven concerts, balls i, a voltes, obres de teatre. Les més importants sembla que eren la Sociedad Filarmónica Dramática, a la qual assistien, sobretot, persones de classe mitjana; i el Casino Vicense, conegut com el «Casino dels Senyors».

D'aquestes dues últimes, la primera era la més interessada en la cultura. Salarich, al seu article, apunta que els objectius exposats als estatuts eren més amplis que els de les altres entitats coetànies: «foment de la música vocal i instrumental; cultiu de la declamació; diversions mitjançant representacions teatrals, reunions escollides, lectura d'obres i periòdics i tota nova distracció compatible amb les més elementals prescripcions d'urbanitat, moralitat i ordre, prohibint discussions sobre temes polítics i

⁵⁴ Vegeu SALARICH I TORRENTS (1962; 1972; i 1989), MIRÓ (1987), i FARRÉS (1984), p. 191-195. També s'hi referí Antoni Soler al discurs «Vich con un Círculo...» que el 1862 llegí al Círcol (vegeu apartat 1.1).

⁵⁵ FARRÉS (1984), p. 192. Aquest darrer cas fa referència, sobretot, a la tertúlia de la casa Masferrer.

⁵⁶ CAO I COSTOYA (2015), en especial p. 45-78.

⁵⁷ Cao i Costoya (2015), p. 46-51, ho dona a conèixer. En canvi, Salarich i Torrents (1972) i Ramisa i Ponce (2008), passen per alt aquesta qüestió.

religiosos».⁵⁸ De les paraules de Salarich en podem manllevar que, certament, era l'entitat més acostada als futurs interessos del Círcol i la més interessada en la cultura, com demostraria, per exemple la posada en escena d'una sarsuela i una obra de Camprodon, a les quals assistí l'autor.⁵⁹ Cao, al seu torn, defensa que l'activitat teatral fou «l'aportació més important de l'entitat a la vida cultural de la ciutat durant aquells anys i el principal reclam per associar-s'hi.»⁶⁰

Quant al Casino Vicense, «l'eix vertebrador de la sociabilitat recreativa benestant de la ciutat»,⁶¹ tingué l'origen «en la tertulia del bizarro militar don Ramón Casadevall».⁶² Aquesta entitat, centrada en el joc i la diversió, també oferia, als seus salons, balls, concerts, representacions teatrals i era seu, sovint, de tertúlies. Aparentment força allunyada dels objectius i interessos del Círcol, que inicialment no permetia el joc, tingueren una estreta relació i a voltes col·laboraren i participaren plegats en esdeveniments locals: per exemple, el Casino col·laborà amb la celebració del certamen literari del 1876 impulsat pel Círcol i Fèlix Macià i Bonaplata, o Dòmenec de Bertran,⁶³ un dels fundadors i primer president del Casino, també ho fou del Círcol els anys 1869 i 1871.

Com hem exposat, el Seminari era un dels focus introductoris dels aires de renovació, però no l'únic. La premsa, molt important a la ciutat de Vic des del 1803 fins al 1836 amb una quinzena de capçaleres diferents,⁶⁴ també participa d'aquest canvi. Després de quasi 20 anys d'inactivitat periodística, el setembre de 1853 l'impressor Pau Trullàs anunciava la publicació d'un nou periòdic –per a principis de novembre següent– que no veié la llum fins al 3 de maig de 1854. Fundat per l'advocat Miquel Bach,⁶⁵ i amb col·laboradors com el farmacèutic Joaquim Capdevila,⁶⁶ el també advocat Domènec de Bertran, Antoni Soler⁶⁷ o Joaquim Salarich, *EM* es convertia, per aquells

⁵⁸ SALARICH I TORRENTS (1972), p. 63

⁵⁹ *Ibíd.* No concreta de quina obra ni de quina sarsuela es tracta.

⁶⁰ CAO I COSTOYA (2015), p. 53.

⁶¹ *Ibíd.*, p. 49.

⁶² BACH I ALAVALL (1895). Citació treta de CAO I COSTOYA (2015), p. 48.

⁶³ Nascut el 1818 a el Pont de Cabrianes fou redactor d'*EM*, d'*EPV* i col·laborador del Círcol, entitat que presidí entre 1869 i 1871. La seva primera aparició a l'entitat data del 2 de juliol de 1865, amb la lectura de dues poesies satíriques. El 1871 marxà a Buenos Aires. Collell (1920), p. 55, deia d'ell que «es un dels hòmens que jo he més admirat per la rectitud de criteri i la amenitat de sa conversa.»

⁶⁴ MIRALPEIX (1981).

⁶⁵ Nascut a Vic l'any 1810, el 1860 també participà en la fundació del Círcol.

⁶⁶ Joaquim Capdevila va ser una de les primeres veus poètiques que es deixaren sentir als salons del Círcol. La seva figura serà esbossada a l'apartat 1.4.

⁶⁷ Antoni Soler Trias (1814-1882). Soci fundador del Círcol, a ell es deu la conferència que incità a la fundació d'*EA*, «Conciencia o necesidad de un Periódico de Vich». Publicà una de les primeres biografies sobre Balmes, *Biografía del Dr. D. Jaime Balmes, presbítero* (Barcelona: Impr. de Antonio Brusi, 1848).

anys, en l'única veu del periodisme a Vic. Després de la seva desaparició el 31 d'agost del mateix any, ens haurem d'esperar fins al 1861 amb l'aparició d'*El Ausonense (EA)* per tornar a disposar d'una capçalera. Al número 4, de 7 de maig de 1854, s'exposava, esquemàticament, el programa d'aquesta publicació:

Su mision es humanitaria, su carácter de órden, y el color que le viste no es político ni religioso. Su marcha tiende á los adelantos positivos, al progresivo desarrollo de la prosperidad del pais, y cifra sus aspiracions, en que los Vicensenses seamos sociales y felices, con el trabajo bien dirigido, con la reciprocidad de ayuda fraternal, y con las comodidades posibles, poniéndonos á la altura que es lícito alcanzar en la época actual.

Des de les pàgines del diari s'advoca pel progrés de tal manera que es reivindica una xarxa de comunicació, bàsicament carreteres,⁶⁸ que hauria de facilitar el comerç i els llaços econòmics, per, així, entrar de ple en la transformació de les relacions socials i monetàries. Fins i tot hi trobem ja les primeres paraules sobre el ferrocarril, també esperançadores.⁶⁹ No és aquest l'únic aspecte de modernitat: *EM* enumera i reivindica totes les millores urbanístiques que s'han fet a la ciutat, la qual cosa li serveix per insinuar que comença a sortir de la letargia,⁷⁰ estat que, malgrat tot, anys més tard encara denunciarien *EA* i l'*EdIM*. Ja apareix, doncs, la consciència d'estancament i endarreriment contra la qual combatran periodistes, poetes i la ciutat en general. A les pàgines del número 34 del dia 20 de juny llegim que

la Ciudad de Vich sale del letargo en que yacia. Nosotros vemos que en nuestras tiendas reemplaza el gusto moderno á las vetustas formas de los antiguos; observamos con júbilo indicible que hay en nuestras calles mas animacion [...]; advertimos que el ferrocarril del Norte va á aproximar-nos tanto á la capital, que el roce será grande y nunca interrumpido; notamos llenos de satisfacción que se trabaja con actividad en las carreteras que han de acrecer nuestro comercio; y al apercibirnos de todo esto, damos una mirada al porvenir, y su Horizonte nos sonrie cariñoso, dejándonos entrever la resplandeciente aurora de una época de felicidad y bienandanza.

A l'ABEV es conserva una carpeta sense catalogar amb documentació d'Antoni Soler. Entre els documents conservats es troben composicions traduïdes en català, castellà i italià, citacions de *Memorias postumas*, de Chateaubriand i un fragment d'una carta d'Hugo a Lamartine.

⁶⁸ Vegeu a tall d'exemple l'article editorial del núm. 32 (17/06/1854), o els articles «La carretera de Ripoll y las mines de S. Juan de las Abadesas», núm. 37 (23/06/1854), «Ferro-carril de Norte», núm. 43 (04/07/1854), o «Influencia de la carretera de Ripoll», núm. 42 (02/07/1854).

⁶⁹ Vegeu núm. 32 (17/06/1854) i 43 (04/07/1854). Sembla que al núm. 11, que no s'ha pogut consultar per no conservar-se, corresponent al 17 de maig, també hi ha una continuació d'aquest article. L'últim capítol, de 4 de juliol, l'encapçala una nota que diu «Continuación», i el seu acabament no sembla del tot tancat, la qual cosa fa pensar que, per un motiu o altre, no es publicà el final de l'article.

⁷⁰ En una carta personal de Bernat Calvó Puig i Capdevila (1818-1880), músic vigatà, a Joaquim Salarich, datada el 2 de juliol de 1850 ja s'entreveu aquest principi de renaixement: «Mucho me alegro de que Ausona, la antigua Ausa, salga de su estado de indiferencia y entre en el camino de la moderna civilizacion». Carta inèdita conservada a la biblioteca Miquel dels Sants Salarich, a l'ABEV. Sense catalogar.

Però més enllà del caràcter, si molt es vol, ideològic del diari, el que ens interessa és fixar-nos en allò que té de modernitat cultural i que funciona d'enllaç amb les noves tendències. *EM* inicia la incorporació tímida d'elements romàntics i renaixentistes a la comarca. La seva «reivindicació» nacional, la fixació en el passat medieval i sobretot en la historiografia llegendària,⁷¹ l'interès que mostra per les ruïnes, així com també una evocació quasi hagiogràfica de la pròpia ciutat, recorden aquesta funció.⁷² Si acudim a les pàgines del número 34, del 20 de juny de 1854, topem amb un llarg article titulat «Rapida ojeada sobre Vich, sus mejoras y sucesos mas recientes». Després d'una descripció bucòlica de la Plana exposa l'estat d'endarreriment:

Y sin embargo esta perla envidiable no es aun lo que ser debiera!... Aislada por espacio de siglos, sin comunicaciones, huérfana, sola, abandonada, es un diamante cuya natural impureza no ha separado todavia el cepillo del adelanto. Afortunadamente comienza ya á manifestar á la luz del mundo una que otra de sus hermosas facetas; y á calcular por el brillo que estas despiden, puede venirse en conocimiento de lo que está llamada á ser con el transcurso del tiempo la joya riquísima que oculta el Principado de Cataluña;

per, a continuació, enumerar les reformes fetes fins al moment, fet que provoca una visió optimista del futur. Acaba donant notícia de celebracions que han tingut lloc darrerament a la ciutat.

EM no és un periòdic literari, sinó, com informa el subtítol, «instructivo-social, mercantil, de noticias y avisos». Tanmateix, a les seves pàgines hi trobem inserits una vintena de poemes, la majoria escrits en castellà. Publica textos d'autor contemporani i d'altres antics amb motiu de lloança, com Daudé de Prada i sant Miquel dels Sants.⁷³ Entre els contemporanis, per nombre de composicions destaquen «El trovador de la Montaña» i «Elicio», de qui no coneixem la identitat. Ara, dos punts ens interessa destacar: el primer poema publicat, als números 3 i 4 (6 i 7 de maig), és «Retorno de la feria» de Pau Piferrer, que serveix al periòdic com a element reivindicatiu local; l'altre és que al número 24, de 4 de juny, hi és publicat el primer poema que coneixem de Joaquim Salarich i Verdaguer, «Mis años», signat amb el pseudònim «El Solitario» i del qual es conserven dues còpies: una a l'ABEV i l'altra a l'ACOS.⁷⁴

⁷¹ Els números 5 (09/05/1854) i 7 (11/05/1854) són dedicats a l'origen de les quatre barres catalanes. El primer exposa la llegenda i el segon rebut, amb arguments històrics, aquesta gènesi llegendària.

⁷² Als números 1 (03/05/1854), 2 (05/05/1854), 4 (07/05/1854) i 21 (31/05/1854) trobem un article titulat «Vich. Crónica de la misma y su partido».

⁷³ Miquel Argemir i Mijà, st. Miquel dels Sants, va ser beatificat el 1779 i canonitzat l'agost de 1862. Aquesta inclusió de st. Miquel dels Sants no deixa de ser un element localista.

⁷⁴ ABEV: Biblioteca Miquel dels Sants Salarich, capsa 75. Sense catalogar. ACOS: Fons de la Família dels doctors Salarich de Vic, ud. 258.

La divulgació cultural va més enllà de la premsa i les entitats. Les impremtes també poden oferir una lectura sociològica dels interessos i les fixacions. Durant els anys que ens ocupen, dècades dels 40 i 50 del segle XIX, Vic comptava amb, com a mínim, 5 impremtes: Tolosa, Valls, Germans Soler, Trullàs i Anglada.⁷⁵ De totes aquestes, la més duradora va ser l'Anglada (des del 1852 fins ben entrat el segle XX) i la més efímera la Trullàs (1841-1846; encara que hem localitzat alguna obra d'aquesta impremta datada el 1855). La resta: Tolosa (1763-1871), Valls (1814-1888) i germans Soler (1853-1889). Per l'interès que desperten les obres que publicaren o per ser les més actives dels anys 40, 50 i 60 apuntarem, sols, les de Valls, Anglada i Germans Soler.

La primera, la més antiga, es convertí, des del 1821, en l'impressor del bisbe, el Capítol, el Seminari i l'Ajuntament. El 1823 fou l'editor de periòdics anticonstitucionals com *DdV* i *Correo de Vich*. Va ser el primer editor del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, des del 1855, publicació encara vigent. Sembla que a partir dels anys 50 la Impremta Valls perdé força en favor de la dels Germans Soler.

El primer Anglada que apareix relacionat amb la impremta és Lluçia Anglada i Comas, qui entre el 1828 i el 1832 regentà la Impremta Valls, mentre el propietari estava empresonat per motius polítics. Es plantà el 1843 com a llibreter i relligador, i la seva primera publicació data del 1853. La impremta de la família Anglada és la més important de la història vigatana. Del seu taller en sortiren diferents periòdics, a vegades de forma simultània, i obres de Verdaguer, Collell, Genís i Aguilar, Serra i Campdelacreu, Francesc d'A. Aguilar, Joaquim Salarich o Torras i Bages.

La Impremta dels Germans Soler fou la més destacada dels anys 50. Hereva de la impremta Trullàs tingué una vida curta però intensa. El 1854 edità una de les obres més rellevants d'aquells anys: *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, de Joaquim Salarich. Sembla ser que els ideals polítics els ocasionaren més d'un mal de cap i els forçaren a l'exili. Modest Reixach els descriu com «els primers editors de Vic en el sentit modern de la paraula: per pròpia iniciativa o a proposta de tercers, trien una obra o n'encarreguen la redacció, la imprimeixen i tenen cura especial de la comercialització».⁷⁶ En dóna fe, per exemple la col·lecció «La Ausetana.

⁷⁵ REIXACH (1999). Per contra, el núm. 4 d'*EM* (04/05/1854) afirma que la ciutat de Vic té, en aquells moments, 5 impremtes. Per la cronologia establerta per Reixach sembla que aquell any n'hi havia quatre: Tolosa, Valls, Soler i Anglada. Ara bé, com hem pogut comprovar, tenim notícia de publicacions per part de Barjau el 1855.

⁷⁶ REIXACH (1999), p. 31.

Biblioteca popular contínua» iniciada amb la novel·la històrica *El sitio de Sebastopol*, del vigatà Frederic Duran i España.

0.4 La literatura

Quant a la literatura, ens trobem en uns anys de situació diglòssica. L'ús literari de la llengua catalana perviu fortament arrelat en la tradició popular. Són nombrosos els goigs redactats en aquests anys, així com també les crides –ja fossin amb motiu de les festes patronals de sant Miquel, els sants Màrtirs, el correbou o altres celebracions–, els manuscrits que circulen, sobretot, entre els seminaristes –la majoria dels quals no ens han pervingut– o les converses doctrinals. La suma d'aquestes composicions oferiria un recull més voluminós que interessant. Tanmateix, l'historiador David Prats creu que «han de ser tinguts en compte per a una valoració justa i no reduccionista de la literatura catalana del segle XIX». ⁷⁷ És sobretot al Seminari on trobem aquest tipus de literatura de caire popular i d'influència vallfogonesca. Jaume Collell ho retratà amb cert menyspreu:

es de saber, que aleshores á Vich, com per tot arreu, dominava encara'l mal deixat del Rector de Vallfogona, y'l català no's creya apte y bo no mes que per escriure jocositats y tarambanades, y á lo més, algun verset de festives circumstancies ó algun libell infamatori ó de murmuracions de comares. Aqueixa especialitat de la musa jocosa á Vich se venía cultivant ab una constància digna de millor causa, ab les anomenades *Crides*, ó sían anuncis de festes grosses en vers que encara s'estilan; haventhi pagat tribut tots quants en la vetusta Ausona hem tingut la fal·lera dels versos. ⁷⁸

D'aquest grup d'autors que permet seguir el traç de la literatura catalana a Vic, que en demostra la vitalitat i la pervivència des de finals del segle XVIII fins a l'aparició de Verdaguer, i que fa que no sigui estrany que la capital osonenca es converteixi en un focus de primer ordre en la Renaixença, Albert Rossich n'ofereix un extens catàleg. ⁷⁹ Nosaltres en destaquem, per antiguitat, gruix d'obra o pretesa importància històrica, Ramon Oms, Josep Valldoriola, Joan Guiu i Andreu Garriga. Tots ells havien passat per les aules del Seminari i havien compost poesies amb clares reminiscències de Francesc Vicent Garcia. Poesies, sovint, anecdòtiques i de circumstàncies, de versificació fàcil i amb un regust humorístic a voltes transformat en crític i irònic. Són autors i textos que

⁷⁷ PRATS VIDAL (2002).

⁷⁸ COLLELL (1907), p. X-XI.

⁷⁹ Rossich (1996) dona un recull d'autors dels dos primers terços del segle XIX vinculats al Seminari vigatà. En aquest mateix article, Rossich considera «significatiu que surtin precisament de Vic –una ciutat en què perviu amb considerable vitalitat la tradició literària catalana– les primeres mostres de prosa reeixida de la Renaixença, com Martí Genís i Aguilar o el mateix Verdaguer.» (p. 52).

no podem qualificar de renaixentistes –si entenem la Renaixença com un moviment i no un estadi de la literatura o la cultura catalanes– perquè no són propostes conscients ni voluntàries de moviment, i perquè l'ascendència vallfogonesca d'aquests autors és massa latent. És el mateix que succeeix amb els goigs, crides i converses doctrinals, textos que no poden ser considerats part del moviment, sinó herències literàries i culturals.

Del primer, Ramon Oms i Isern, tenim poques dades biogràfiques.⁸⁰ Nascut a Vic el 3 de setembre de 1813 i mort a Gurb el 20 de juny de 1854 de còlera morbo, M. Mercè Miró diu que era el «prototipus [...] de la pagesia culta de la Plana de Vic, amant i orgullosa dels seus llocs i de les seves tradicions»⁸¹ i J. Giró i Torà i M. Milà i Fontanals que «En ell tot era sensilleza, dignitat, bon natural. La sèva cara y los seus ulls vius y serens, mostravan la pau de la sèva ànima. Se pot dir que la sèva persona era mes poética que sas poesías».⁸² Aquests últims ens ofereixen una llista de les seves composicions, ja en català o en castellà, ja inèdites o publicades. Sembla, però, que aquest recull podria ser més ampli.⁸³ Tota l'obra que se li coneix fou publicada per J. Giró i M. Milà i, més recentment, M.M. Miró.⁸⁴ Ara, però, donem a conèixer dos textos inèdits, citats per Milà i Giró, en català, i d'un ambient proper als coneguts (vegeu Annex 7).

Literàriament podem dir que pertany a aquest tipus de poesia tot just apuntada: textos que destaquen per ser uns retrats més o menys acurats de la societat de l'època, d'un ambient mig rural i mig urbà, del qual la Plana acostuma a ser el motor, de to faceciós i satíric, fins àcid, i en el seu cas, de tendència costumista. La versificació, fàcil i fluïda, i la llengua són força correctes, encara que Miró digui, hiperbòlicament, que aquesta segona és digna d'estudi. Els poemes coneguts fins al moment no apareixen datats, però basant-nos en els manuscrits d'alguns dels publicats per Miró a la segona entrega de «La pre-renaixença vigatana I» podem afirmar que: «Modo practich de curarse» data del 3 d'agost de 1847 i «Lo camí ral» del «Mars de 1850». Els dos textos que oferim a l'Annex 7, «Escena campestra» i «Mon regrés a la pátria...» són escrits el 15 i el 16 d'agost de 1843 i el 7 i 8 de maig de 1849, respectivament. D'altra banda, els títols dels poemes «Modo casual ab que lo autor / [Ramon Oms] descobrí la propietat /

⁸⁰ MILÀ I FONTANALS; GIRÓ I TORÀ (1868), MIRÓ (1987); MIRÓ (1988a), PALOMA (1976), MOLINS (1889), p. 266-267.

⁸¹ MIRÓ (1988a), p. 49.

⁸² MILÀ I FONTANALS, GIRÓ I TORÀ (1868).

⁸³ Paloma (1976) i Molins (1889) anoten algun títol que no ofereixen Milà i Giró.

⁸⁴ MIRÓ (1987) i MIRÓ (1988a).

de la planta anomenada Frare per / curar las pesigadas de insectes bene/nosos, ab sols aplicarse son such. / Lo descobrí a 22 de juny del any / 1847», donat a conèixer per Miró, i «Ab motiu de la famosa gafa que los Garbetans feren en lo dia 30 de Janè de 1837 de tres lladres. Dècima» títol que apareix a la llista de Milà i Giró, poden oferir una aproximació més o menys acurada a la data de redacció. Així doncs, 1837 i 1850, els anys dels extrems, podrien emmarcar el període de màxima producció.

La imatge que tant Giró i Torà i Milà i Fontanals com Maria Mercè Miró volen donar d'un jove romàntic mort en l'edat més fructífera de la seva vida podria ser exagerada. En el primer cas és comprensible per context, i sobretot per amiatat. A més, no deixa de ser interessant que persones de la seva rellevància li dediquin un article més de deu anys després de la seva mort, i en reivindicuin la persona i l'obra. La segona, induïda d'una voluntat reivindicativa, segurament desmesurada, magnifica la figura d'un jove amant de les lletres i creador, és cert, de poesia, a qui qualifica de precedent del Romanticisme i acostava a la figura del Verdager de *Jovenívoles*. La seva poesia resta, en general, apartada d'aquesta estètica, malgrat alguna ressonància, i la seva figura força lluny de l'artista tocat pel *mal du siècle*. L'ús lingüístic sí que és remarcable: tots els poemes coneguts, i els títols que citen Giró i Milà, són en català. Solament coneixem un poema en castellà –la narració d'una excursió al castell de Gurb– conservat a l'ABEV.⁸⁵ Però no ens ha de sorprendre: la tradició literària en català, de temàtica jocosa i humorística, era ben viva al Seminari vigatà.

Considerar-lo un precursor de la Renaixença literària, sense adjectivació ni precisió, és magnificar-ne la figura. Posar-lo en relació al context i desglossar-ne les aportacions i el mèrit és el que hem intentat fer. No pretenem desmerèixer-ne el personatge ni la poesia, però resta lluny d'un Rubió i Ors, un Milà i Fontanals o un M. Aguiló. I aquest allunyament es deu, segurament, a la distància física i cultural que separava Vic de Barcelona, el centre de cultura innovador, i al fet que la capital osonenca es trobava orfe d'una figura rellevant en el camp de les lletres. Per contra, el que respira de renovació es deu a l'ensenyament seminarístic i, segurament, a Giró i Torà pel vincle que tenia amb els barcelonins. I és que, al cap i a la fi, l'essència valfogonesca de la seva poesia, que, fet i fet, n'és la poètica principal, es veu complementada per unes ressonàncies difuses de nous elements. Així s'explicaria la imatge de la natura, l'aparició i participació del jo en la poesia o la utilització de

⁸⁵ [Recull de poesias de Joaquín Oms i altres]. Top.: AV/Poe (117).

preguntes retòriques. Són només, però, i hi insistim, ressonàncies i no pas l'estètica bàsica, que continua empeltada en aquesta tradició que, com deia Collell, continuava vigent al Seminari.

Menció especial mereix el poema «Mon regrés a la pàtria...». En primer lloc perquè el motiu i la data ens donen alguna notícia biogràfica, però, sobretot, pel to del text. L'ambivalència estilística el situa entre els nous corrents i l'antiga tradició. La melancolia que transmet, l'enyor i exaltació de la pròpia terra i a més, casualment (o causalment), en ple mes de maig, juntament amb el subjectivisme que trasllueix o l'element providencialista que hi sura ens l'acosta, aquest text sí, al Romanticisme: encara a un Romanticisme en estat de gestació, però essència romàntica al capdavant. Les referències geogràfiques concretes com la riera del Rimentol o el castell de Gurb reflecteixen, en primer lloc, el sentiment de pertinença; en segon apunten la tendència de la utilització de la història com a matèria literària; i, per últim la importància de la natura, descrita superlativament fins al punt de concloure el poema amb una declaració d'amor prou suggestiva:

Sí, pàtria, saps que m'encanten
tes muntanyes, valls i plans
més purs respiro tos aires
davall d'un cel lo més blau
ets ma ditxa i ma esperança
més m'atraus que pedra a imant,
més que carinyosa mare
no atrau son petit infant.
Déu vulla que mort i vida
faça sens cap novedat
en ton seno dolça pàtria
mon paradís terrenal.

Aquest és un poema significatiu i destacable, però no concloent: no ens pot servir per etiquetar l'autor de poeta romàntic, sinó, a tot estirar, de precursor. I en el cas de fer-ho, caldria situar-lo en el primer esglauó de l'escala osonenca que actua en la pròpia comarca. Per contra, sí que cal distanciar-lo dels autors que veurem a continuació, certament bastant allunyats de R. Oms, i tot i ser posteriors, en general, força més deutors de la tradició del Rector de Valfogona.

La vida i l'obra de Joan Guiu i Miralpeix transcorregué, majoritàriament, fora de la Plana de Vic.⁸⁶ Nascut el 1834 a Sant Hipòlit de Voltregà, cursà gran part dels estudis eclesiàstics al Seminari Conciliar de Barcelona i, un cop ordenat, exercí sempre en par-

⁸⁶ Per a un acostament profund a la vida i l'obra de Joan Guiu i Miralpeix, vegeu l'excel·lent treball de recerca de Prats Vidal (2001).

ròquies del bisbat barceloní. Va morir el 1872 a Cornellà de Llobregat. Tanmateix, com informa David Prats, mossèn Guiu no es deslligà del seu origen: sojornà a Vic el Nadal de 1855 i els estius de 1854 a 1858. I en aquest mateix camí hem d'entendre la composició de la seva obra més ambiciosa: «La llegenda de la Gleva», un llarg poema de 2.170 versos, redactat entre el 1868 i el 1872, uns anys en què la Renaixença comença a consolidar-se, i en què, en clau osonenca, Verdaguer ja ha guanyat alguns premis als Jocs Florals de Barcelona, Collell és nomenat mestre en Gay Saber, i l'Esbart ja ha donat mostres dels seus fruits. Fets, tots aquests, entroncats amb l'esperit renaixentista del moment i que allunyen, per estètica literària, l'autor voltreganès dels seus coetanis.

Així és: Guiu i Miralpeix no participà de l'ambient cultural que es coïa a Vic a mitjan segle. Tot i les seves estades en època de vacances, romania la major part de l'any lluny d'aquesta atmosfera. Tanmateix, això no l'aparta de la tradició que, transmesa a través de les aules del Seminari –al qual, possiblement, cursà els primers anys (David Prats no ho desmenteix i *LVM* afirma que Guiu havia «cursat la carrera en nostre seminari») ⁸⁷–, imperava en l'entorn vigatà i de la qual eren receptors, també, els membres de l'Esbart. Però la diferència essencial entre aquests i Guiu era la ideologia literària: els primers molt més acostats als nous aires romàntics que enaltia la Renaixença; en el cas del segon pesava més l'herència literària del segle passat que no pas els nous corrents. Això no obstant, aquesta distància no significa que l'hàgim de castigar a l'oblit. Seguint Prats, Guiu forma part d'aquesta generació d'autors que «van escriure durant la segona meitat del segle XIX seguint els models d'una tradició literària que provenia del segle XVIII, alhora que començaven a introduir elements del romanticisme historicista.» ⁸⁸ Però en ell, poeta de transició entre el neoclassicisme i el Romanticisme, continuaven prevalent els elements barrocs, rococós o neoclàssics.

Joan Guiu, com els germans Oms, o Garriga i Valldoriola –que veurem tot seguit– no cau en l'oblit mercès als seus contemporanis. En el seu cas, *LVM* del 3 d'octubre de 1885, afirmava que no havia conegut l'autor fins aquells moments, publicava un fragment del poema «La llegenda de la Gleva» i afegia que «Un nom nou s'ha d'afegir al catàlech numerós dels poetes moderns de la comarca ausetana». Acabava dient, parlant de la «Llegenda de la Gleva», que «aquesta tendríssima composició [...] col·loca a son autor en la pléyade de l'escola vigatana», una «escola», certament, molt allunyada de la dels seus contemporanis. És sobretot, aquesta

⁸⁷ *LVM*, núm. 40 (03/10/1885).

⁸⁸ PRATS VIDAL (2001), p. 11.

apropiació per part del redactor de *LVM*⁸⁹ el que ens empeny a incloure'l en aquest grup de «precedents de la Renaixença» i, també, la cronologia: els primers textos redactats daten del 1854. És, en altres paraules, una inclusió de l'obra de Guiu i Miralpeix en una pretesa tradició literària vigatana. Vist des dels nostres dies, més amb la voluntat d'engruixir la llista que no pas de rescatar-ne el personatge.

Les figures d'Andreu Garriga i Josep Valldoriola les podem tractar conjuntament. Tots dos autors els hem de situar al mateix context que els membres de l'Esbart de Vic, amb qui havien compartit aules al Seminari, però amb qui resten lluny literàriament. Poques dades biogràfiques tenim d'un i altre. El primer, nascut vers el 1843,⁹⁰ es va fer conegut pel poema «Entusiasme d'un estudiant per la cresta» signat amb el pseudònim de Samsonier Tocasons,⁹¹ i ha passat a la història per les paraules de Collell, qui considerà que la publicació d'aquest poema provocà l'aparició d'«Als estudiants. Recepta», el primer text imprès de Verdaguer.⁹² De la peça de Garriga se'n va fer molta difusió i va ser a bastament conegut en aquells anys.

Anterior i similar a aquest poema és «Apuros del gramátich llatí», de J. Valldoriola. Un i altre poetitzen, amb un to burlesc i irònic, però alhora fresc, sobre la situació dels estudiants del Seminari vigatà d'aquells anys. Ambdós els hem de situar en la poesia de tradició vallfogonesca –utilitzem aquest adjectiu per la filiació poètica, temàtica i estilística, i en cap moment en sentit pejoratiu– que hi dominava. Un i altre són exponents que ens han pervingut d'aquesta poesia i, com a tals, han de ser tinguts en compte.

De Garriga, a banda d'«Entusiasme d'un estudiant per la cresta», no es té notícia d'altres textos publicats. Se sap que fou ordenat prevere el 1868 a Dublín i que tot seguit passà a exercir als Estats Units, on es trobà amb el bisbe Alemany⁹³ i amb

⁸⁹ La nota apareix sense signar, però Prats Vidal (2001), p. 23 apunta la hipòtesi que es degui a Collell.

⁹⁰ *Diccionari dels catalans d'Amèrica...* Dir. Albert Manent. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Comissió Amèrica i Catalunya 1992, 1992, vol. II, p. 288.

⁹¹ Verdaguer (2003, p. 471), a la necrològica dedicada a Rubió i Ors, tot repassant els pseudònims fluvials que havien inundat la literatura catalana, fa referència, per contraposició a aquesta tipologia, al pseudònim emprat per Andreu Garriga. En la rastellera de pseudònims citats nombra «Lo cantor del Rimentol», que no hem aconseguit identificar, però suspecte de ser gurbetà (la riera del Rimentol és una petita riera que neix als peus del turó del castell de Gurb i desemboca al riu Gurri).

⁹² Vegeu COLLELL (1907) p. VI-IX. PRATS VIDAL (2002), SERRA I BOLDÚ (1936) i COLLELL (1996).

⁹³ Josep Sadoc Alemany i Conill (Vic, 1814 – València 1888). Ordenat prevere el 1837, el 1840, acabat de llicenciar en teologia, fou traslladat al sud-est dels Estats Units. Va ser bisbe de Monterrey entre 1850 i 1853, any en què va ser nomenat primer arquebisbe de San Francisco, càrrec al qual renuncià el 1884. Retornà a Catalunya on exercí com a arquebisbe de Pelusiu. Vegeu MCGOLIN (1974).

l'enginyer Eusebi Molera.⁹⁴ Va morir l'any 1915 a Califòrnia. En canvi, no coneixem quan abandonà la seva ciutat natal, però el que és segur és que, si més no, el 1867 hi féu una estada. D'aquest any data el recull inèdit *Recordansas de ma vida* (vegeu Annex 8.1), un conjunt de cinc poemes escrits a finals de 1866 i principis de 1867 i que, com indica el títol, són poemes evocatius, en què en algun cas narra fets anecdòtics de la seva vida i en d'altres reflexiona sobre elements concrets, sempre amb un rerefons popularitzant. El primer, «Letrilla», destaca per l'alè franciscà que desprèn; i aquest, com tots els altres, és compost a partir d'una versificació fàcil, sempre heptasil·làbica, i de rima senzilla. Garriga no ha passat a la història per la qualitat ni el volum de la seva obra, sinó per haver provocat la publicació del primer text verdaguerià, encara que fos en un to allunyat del que acabaria sent el poeta de Folgueroles.

En canvi, Josep Valldoriola sí que té una obra molt més voluminosa. D'ell, a part del poema ja citat⁹⁵ –l'únic publicat– tenim notícia d'una quarantena més d'escrits en català, i algun altre en castellà. D'un to essencialment humorístic i sense cap engruna de modernitat, no són aquestes les pàgines més indicades per fer-ne un estudi detallat. Sí, però, que tenim l'obligació d'advertir que és un poeta interessant per la informació que els seus textos ens aporten de la vida contemporània. D'ell tenim menys dades biogràfiques que de Garriga. No sabem la data de naixement, però sabem que va morir el 1862, per tant, sent encara estudiant del Seminari, en plena joventut.

Valldoriola, igual que Andreu Garriga, també ha sobreviscut a l'oblit, en certa manera, gràcies a Collell, que el considerarà «lo darrer representant de l'escola vallfogonina a Vich»⁹⁶ i de qui deia que «en lo Seminari era considerat quasi un geni, y se li assegurava que fora un segon Vicens García [...] que morí quan acabava'ls cursos de Teología, plangut de tothom, estudiants y catedràtics, perquè además de bon versista, era un bon minyonás que ho portava pintat á la cara».⁹⁷ No ens ha d'estranyar aquesta afirmació: és conegut que els versos de Valldoriola circulaven amb assiduitat entre els estudiants, com demostra que n'hagin pervingut 5 manuscrits de quantitat molt variable; o l'anècdota que conta Collell que els professors li van fer recitar alguna poesia seva en els exàmens finals de curs, perquè, segurament, tenia certa facilitat a l'hora de fer

⁹⁴ Eusebi Molera i Bros (Vic, 1847 – San Francisco 1932). Enginyer, urbanista i arquitecte sempre va mostrar una forta sensibilitat cultural. Sembla que col·laborà amb Verdaguer en la redacció de *L'Atlàntida* enviant-li informació científica i que participà en alguna sessió de l'Esbart i el Círcol. Vegeu MOLERA I SOLÀ; MOLERA I BARRUECO. (2009), YLLA-CATALÀ I GENÍS (1993), PONCE VIVET (1996), i ROSÉS (1995). A l'Annex 8.3 podeu llegir-hi una peça inèdita d'Eusebi Molera.

⁹⁵ Per a una atenta aproximació al text, vegeu Prats Vidal (s.d. núm. 22) p. 487-515

⁹⁶ COLLELL (1920), p. 82

⁹⁷ COLLELL (a VERDAGUER 1907) p., XI

versos. Uns versos, certament, enginyosos i divertits que retraten i satiritzen diferents aspectes de la vida, sobretot la d'estudiant, al Vic de mitjan segle XIX.⁹⁸

En definitiva, aquesta poesia satírica, irònica i a voltes burlesca, d'arrel barroca, no se la pot menystenir a l'hora de conformar el panorama literari en català d'aquests anys. Tampoc a una ciutat com Vic que, com hem vist, en té més d'un exponent i on aquesta tradició era, encara i malgrat tot, vigent. Al cap i a la fi és aquesta l'explicació de per què Verdaguer va publicar «Als estudiants. Recepta» o redactà, en la seva joventut, altres textos d'aquest caire. I és que els orígens de Verdaguer tracen una continuïtat formal i temàtica amb els seus precedents que serà estroncada, si no abans, a partir del 1865. Un regust que hem de considerar ocasional⁹⁹ però que, en tot cas, fou la base del primer Verdaguer. I prenent les paraules encomiàstiques de David Prats, sembla que es pot afirmar que

Estem d'acord en el fet que aquestes poesies són de to popular –fins i tot lleuger–, però no podem negar que és una manifestació més d'una cultura i una llengua en un moment determinat i que és fruit de l'evolució d'una tradició que té les arrels en el segle XVII. No es tracta tampoc de sobrevalorar-la, sinó de atorgar-li [*sic*] el valor que té com a un element més de la tradició que arriba a Verdaguer, una tradició de la qual ell participaria i que reelaborarà a partir dels nous elements que li proporcionaran la Renaixença i el contacte amb personatges com Marià Aguiló i Manuel Milà i Fontanals entre d'altres.¹⁰⁰

Pel que fa a la poesia culta, dos noms sobresurten per damunt de la resta. Un, el de Joaquim Oms i Isern, destaca pel to, les ressonàncies romàntiques, i el volum de la seva obra escrita, tota la que coneixem, en castellà. El segon, Joan Vinader i Nubau, per ser un dels dos osonencs, junt amb Balmes, recollit per Antoni de Bofarull a *Los trovadors nous* –en canvi, no n'hi ha cap a *Los trovadors moderns*. Un i altre desprenen un gust totalment diferent dels autors que acabem de veure, i literàriament resten més propers als aires romàntics. Ara bé, sembla que la vida d'un i altre foren diametralment oposades.

Joaquim Oms i Isern, germà de Ramon Oms i Isern, va néixer a Gurb el 1826. Poques dades biogràfiques en tenim, i la majoria les hem de manllevar de la seva obra i d'unes notes manuscrites del doctor Giró conservades a l'ABEV.¹⁰¹ Miró el descriu com

⁹⁸ E.J (Eduard Junyent?). «L'escola literària vigatana». *Gazeta de Vich*, núm. 4236 (26/08/1933) el considerava la frontera entre els literats seguidors de l'antiga estètica literària i els esbartaires, que signifiquen el canvi de model.

⁹⁹ Vegeu TORRENTS (1995).

¹⁰⁰ PRATS VIDAL (2002), p. 465-476.

¹⁰¹ [Recull de poesias de Joaquín Oms i altres]. AV/Poe(117). Miró (1988b, p. 219-224) en fa un esbós biogràfic a partir d'aquestes dades. Provaria, també, que la relació entre J. Giró i J. Oms era verdadera i sentida, les paraules de Genís i Aguilar (1882), p. 33: «Uno de esos distinguidos alumnos que se

una persona «inconformista, inquieta, sovint malenconiosa, tocada del *mal du siècle*, que desitja horitzons més amplis per a la seva vida i que es debat –per això mateix– conflictivament entre l’amor a la Plana de Vic –el mas Oms, el paisatge circumdant i la seva gent, volgudament idealitzats– i l’impuls irrefrenable de fugir a terres llunyanes, com un heroi de Novalis, a la recerca de “la flor blava”». ¹⁰² La mateixa autora apunta com a possibles influències: Tasso, Milton, Lamartine, Chateaubriand, Dant, Petrarca, Camoens, Garcilaso, Lope, Jovellanos o Cienfuegos entre altres, a més dels clàssics.

Sabem, per la seva obra, que anà a Itàlia i França a estudiar pintura. I és, segurament, aquesta una de les influències més importants que rebé. Oms utilitza el coneixement i el domini de la tècnica pictòrica per posar en vers allò que necessita exposar i se serveix de la relació entre pintura i literatura en el tractament i la descripció del paisatge. Així, prenen importància la força suggestiva del color, o el traç difuminat i poc precís de les imatges. En definitiva, les descripcions detallades i preciosistes, absolutes i infinites de la natura, funcionen com a correlat objectiu de la seva ànima. I a banda del tractament i la importància dels elements geogràfics, el sentiment enyorívol, la presència de fets històrics contemporanis, el sentiment d’expatriació terrenal o el desig d’abastar allò impossible, ens l’acosten al Romanticisme.

La seva obra està composta per un volum titulat *Poesias*, publicat l’any 1853, ¹⁰³ una llibreta –titulada, també, *Poesias*– que hem de situar *a posteriori*, i dos llargs poemes èpics: *El Vifredo* i *La Redención*. Aquests tres darrers documents romanen inèdits. Miró afirma haver-los vist tots a l’ABEV; nosaltres tan sols hi hem localitzat els dos primers. No és aquest l’espai de fer-ne una lectura literària atenta i detallada –que d’altra banda seria ben interessant–, però sí que semblen encertades les línies literàries proposades per Miró, que tanmateix la porten a qualificar, potser exageradament, Joaquim Oms com a autor «massa prematur per a escriure l’èpica en català / prou important com a precedent de l’època de la Renaixença en llengua catalana».

L’obra que coneixem de Joan Vinader ¹⁰⁴ no és tan extensa: quatre poemes en castellà i dotze en català –dels quals un és una traducció de Byron. ¹⁰⁵ Tanmateix tenim

mereciera del Profesor un afecto más que filial, era el malogrado poeta Joaquín Oms, quien á su vez como á un padre le quería, y le consultava, y en él encontraba consuelo durante las vicisitudes de su contraria suerte. [...] aquel corazón de oro halló correspondencia en el delicado sentimiento del Dr. Giró, y aun después de tantos años, muchas veces hemos visto nublarse de llágrimas sus ojos, al recordar á aquel amado discípulo».

¹⁰² *Ibíd.*, p. 219.

¹⁰³ Joaquim OMS. *Poesias*. Barcelona: Imprenta de José Rubió, 1853.

¹⁰⁴ La seva figura la tornarem a trobar als apartats 1.4 i 2.1.

notícia que deixà inèdites dues llibretes de poemes –no sabem en quina llengua i que no han sigut localitzades¹⁰⁶ i que en les sessions del Círcol en què participà hi llegí altres composicions de les quals no coneixem el títol. Miquel S. Salarich l'etiqueta de precursor de la Renaixença i el col·loca «a l'avantguarda dels qui a l'antiga Ausa contribuïren al renovellament de la cultura i de la llengua».¹⁰⁷ També són interessants els mots que li dedica Verdager: àdhuc el situa al capdavant de la Renaixença vigatana i afirma que Vinader, l'any 1849, estant a Bèlgica, va rebre el volum *Poesies* del Gaiter del Llobregat i que fou aquesta lectura el que el convencé d'emprar el català en literatura.¹⁰⁸ És precisament aquesta anècdota que permet Salarich de situar-lo a la mateixa generació de Milà i Fontanals, Piferrer, Bofarull, Balaguer o Aguiló.

La vida de Vinader transcorregué apartada de la seva ciutat natal. Nascut el gener de 1827, als 17 anys ingressà a la Companyia de Jesús i marxà a estudiar a Bèlgica i França. Encara que no tornà a establir-se a Vic, no perdé els vincles amb la seva gent i la seva terra, com ho demostra el fet que a la sessió del 9 de juny 1864 el Círcol el nomenés soci honorari i que fos inclòs al fulletó de l'*Eco*. La poesia que coneixem és substancialment diferent de la dels altres autors en català. Els textos en castellà, apologètics o circumstancials, respiren la mateixa poètica que els catalans. Aquests darrers destaquen per les descripcions d'espectacles de la natura i el seu tractament, el sentiment d'expatriació, la forta presència del jo, la preferència per l'ambientació nocturna, les reflexions sobre el pas del temps, o la constant dicotomia; elements propis del Romanticisme.

En efecte, no podem passar per alt la figura d'aquest jesuïta i humanista en l'etapa de formació de la Renaixença vigatana, per la seva obra en català, per la poètica, força allunyada de la dels seus contemporanis, tot i alguna reminiscència neoclàssica i, sobretot, per ser l'únic vigatà viu inclòs per A. de Bofarull a *Los trovadors nous* (1858). I és aquesta sola dada que explica el perquè de l'aparició de Vinader en aquest apartat. Perquè aquesta inclusió a l'antologia ens el situa a prop del renaixement nacional, com

¹⁰⁵ Publicats a *Corona poética de los espanyoles...* (3 en castellà i 1 en català); *Acta de la Academia celebrada...* (1 en castellà); *Los trovadors nous* (4 en català), al fulletó de l'*EdLM* (10 en català –4 d'aquests són els publicats a *Los trovadors nous*–) i a l'*Anuari Català* de 1874 (p.242-246).

¹⁰⁶ Josep Salarich i Giménez. «Suplemento al catálogo de escritores vicenses». 1865. Inèdit (llibreta manuscrita conservada a l'ABEV, a la carpeta «Biografies de vigatans i osonencs. A – B», plec «Varis», sense catalogar) aporta aquesta informació. També és recollida a la fitxa dedicada a Joan Vinader de «Biografies de vigatans i osonencs. Q – Z», biografies inèdites fetes per arxiviers de l'ABEV, sense catalogar.

¹⁰⁷ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 43. Per a un acostament a la biografia de Joan Vinader, p. 40-43.

¹⁰⁸ VERDAGUER (2003), p. 471.

un dels primers versistes i com la primera veu literària vigatana reconeguda fora de les fronteres locals.

D'altra banda, tampoc no podem oblidar, encara que sigui esmentat de passada, la producció narrativa d'aquests anys. Escrita tota en castellà, és Joaquim Salarich el primer nom que apareix prenent la ploma. El segueixen, per exemple, Frederic Duran i España amb *El sitio de Sebastopol ó la sangre de la venganza*¹⁰⁹ i Carles Soler amb *El Talisman de bienendanza*.¹¹⁰ Textos, tots, amarats de Romanticisme historicista, la influència de Walter Scott sembla latent i inesborrable. Tanmateix, el gènere més viu era la poesia i la prosa de creació literària restava en segon terme.

Com hem pogut veure, l'ambient cultural a Vic els anys precedents a la fundació del Círcol vivia dispers i amagat, a causa, en certa manera, de la manca d'un cap visible que aglutinés, al seu voltant, els aficionats a la cultura. Les tertúlies eren corrents, i els focus diversos, però mancats de teixit associatiu. Així, sols la Sociedad Filarmónica Dramática –que la bibliografia també anomena Círculo Filarmónico– i el Casino Vicense tenien cert renom. Però aquestes entitats, més recreatives que no pas culturals, vivien allunyades les unes de les altres. Malgrat tot, els aires de renovació arribaven a Vic que, tot i la penúria i el declivi, maldava per ressituar-se en una posició capdavantera. I és que, com hem vist, a la capital osonenca hi persistia fortament arrelada la tradició neoclàssica que ben aviat entrà en relació i convivència amb els nous aires romàntics. És en aquest context on figures com Joaquim Salarich, Manuel Galadies o Josep Giró, tots tres de la mateixa generació de Jaume Balmes, i als quals més tard s'afegiren Francesc d'A. Aguilar i Joan Vinader –de la plèiade anterior als Verdager, Collell, Genís i Aguilar, els germans Masferrer, etc.– actuaven d'enllaç amb la intel·lectualitat barcelonina; i entitats com el Seminari, corporativament allunyat de les poètiques contemporànies, esdevenien un fogar de cultura. Tot això cristal·litzà l'any 1860 amb la fundació del Círcol Literari de Vic.

¹⁰⁹ Frederic DURAN i ESPAÑA. *El sitio de Sebastopol ó la sangre de la venganza. Novel·la històrica contemporànea*. Vic: Tip. de Soler Hermanos, 1855-1856.

¹¹⁰ Carles SOLER. *El Talisman de bienendanza*. Vic: Tip. de Soler Hermanos, 1856-1859. Soler va ser traductor, entre d'altres, d'*Os Lusíadas* de Luis de Camoens (Badajoz: José Santamaría, 1873).

1. La Renaixença a Vic: l'embrió (1860-1865)

En un context d'inacció i empobriment, de transformació de la societat i de consolidació de les modernes xarxes de comunicació, Vic, orfe d'una entitat cultural que unís les elits ciutadanes, exemplifica, clarament, la inadaptació d'una ciutat mitjana del país a la nova situació social i econòmica. Encara que antigament havia sigut ciutat de prestigi i mare de personatges il·lustres, en el decenni de 1860 es trobava immersa en un procés de modificació que contradia els equilibris establerts. Així, la identitat i l'economia, la política i la cultura, buscaven respostes als nous interrogants plantejats. I és que la ciutat de Vic, geogràficament situada en un espai de trànsit entre Barcelona i la muntanya, maldava per recuperar la preponderància i l'esplendor antiga. Tanmateix, com hem vist, i veurem, no eren mots d'esperança els que sonaven.

El Círcol Literari de Vic va ser el fonament principal per a l'establiment definitiu de la Renaixença a la capital osonenca. Per això ens centrem en la seva significació a nivell cultural i ens deturem en alguns aspectes concrets. Aquest període de gestació del que hem anomenat Renaixença vigatana, que abasta fins al 1865, és l'etapa de formació dels joves escriptors que apareixeran a la palestra literària a partir, sobretot i per agafar una data significativa, del primer triomf de Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona del mateix any. Perquè al cap i a la fi, encara que la cultura tingui ara un espai que li serveixi com a punt d'articulació, el seu conreu i la seva difusió no seran patrimoni exclusiu del Círcol. Així, nascut amb un peu a l'antiga escola i un altre a la moderna – els fundadors no es plantejaven quin camí s'havia de seguir –, la premsa es convertirà en l'altre focus principal. La relació entre un i altre serà molt estreta; es complementaran i on no arribi el primer, hi farà cap el segon.

Ara, de bon antuvi cal fer un aclariment. L'adscripció renaixentista a Vic comença a prendre cos a partir de 1860, però no podem parlar d'una adopció majoritària per part de la intel·lectualitat vigatana i d'una clara manifestació en favor de la recuperació de la llengua i literatura catalanes fins, més o menys, el 1865. Això explica les dues dates que emmarquen el capítol. La primera és l'any de fundació del Círcol Literari de Vic, que significa el desvetllament de la cultura catalana a Vic i ofereix un espai de trobada i sociabilització, i la segona la dels primers premis de Verdaguer als Jocs Florals i, també, la del primer canvi de local del Círcol perquè se'ls ha fet petit. Encara que comencin a aparèixer algunes veus tímides defensant un principi de recuperació vigatana, aquests anys la imatge majoritària continuarà essent, en general, la

d'un espai fosc i decadent, d'una ciutat apartada del progrés, apagada i que viu en la inacció. Les paraules de Collell, Salarich o Ignasi Campà que hem llegit al capítol introductori, algunes de les quals són d'aquests anys, així ho corroboren.

Com es pot veure, el clos de la nova entitat és l'eix vertebrador sobre el qual gira aquest capítol i el nucli temàtic d'on parteixen la major part dels temes tractats. Després de fixar-nos, al primer, en la seva evolució i en els principals interessos d'aquests primers cinc anys, és el torn de Joaquim Salarich i Verdaguer, un dels prohoms de la Renaixença vigatana, fundador de l'ens vigatà i, a escala local, un dels personatges més rellevants de l'època. Oferim una aproximació a la gènesi, ressò i estètica de la seva obra més significativa, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*. Seguim amb un acostament a les relacions intel·lectuals, una proposta al concepte de literatura que tenia i un traçat per l'evolució lingüística de l'autor. Acabem amb uns apunts a la seva figura més enllà del 1865. Justifica la presència d'aquest apartat en aquest capítol l'ascendència que Salarich tingué en la consolidació del renovament cultural català a Vic. Encara que alguns dels fets més importants als quals fem referència –com la publicació de *Vich, su historia...*–, siguin d'abans de 1860, la seva presència als cercles intel·lectuals vigatans és continuada.

Segueix un apartat dedicat a exposar l'estat de la llengua catalana al Vic contemporani. Malgrat no poder parlar, encara, d'una consolidació definitiva del procés renaixentista, l'interès lingüístic sí que és present des de l'inici. D'aquí la ràpida adhesió al desig de recuperació de la llengua catalana. Encara que se'n mantinguin les restriccions en l'ús públic, s'acull amb entusiasme aquesta voluntat, tal com deixen entreveure la sessió del 22 d'octubre de 1861 al Círcol i la fundació de l'Acadèmia Vicense de la Lengua Catalana (AVLC) –ambdós tingueren com a protagonista principal Francesc d'A. Aguilar–; l'article «Estudios de la lengua catalana», publicat a l'*EdLM* entre el febrer i l'abril de 1865; o alguns textos de Verdaguer, Collell i Genís i Aguilar. La qüestió lingüística serà latent al llarg de les dècades dels 60 i 70, però l'espai de què disposem no ens permet d'entrar-hi amb detall. Per això tanquem aquest apartat amb unes notes que serveixen d'avançament.

Els darrers temes tractats ja són estrictament literaris. A l'apartat 1.4 recollim la producció poètica vigatana en català donada a conèixer a la premsa local, als salons del Círcol o presentada als Jocs Florals de Barcelona. Aquest darrer aspecte és, evidentment, una aproximació que no es pot donar per tancada. Comencem repassant els autors i els textos en llengua catalana tot indicant-ne l'espai on es presentaren i oferint-

ne una proposta sumària de lectura. Noms com els d'Ignasi Campà o Joaquim Capdevila són els més significatius d'aquestes pàgines. Però també ja hi comencen a aparèixer els de les figures que, pertanyents a l'anomenada segona generació de la Renaixença, floriran a la dècada dels 70. D'aquest grup, Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu són els més destacats. I aquest darrer autor és el tema central de l'últim apartat, on presentem *Les primeres il·lusions*, un poemari que conté 36 poemes, majoritàriament inèdits, escrits entre 1863 i 1865. D'aquests textos també oferim un esbós de lectura externa, que ha de servir per veure'n el ressò immediat, i un acostament literari que permeti observar-ne les característiques generals.

En definitiva, aquest primer capítol és un repàs heterogeni d'alguns dels successos més interessants del primer quinquenni dels 60 que, en un conjunt, han de servir per conformar una visió global d'aquests anys. El primer, el tercer i el quart ofereixen una lectura evolutiva d'alguns aspectes concrets, la suma dels quals ofereix un reflex coral de la situació a Vic. El segon i el cinquè són lectures individuals que serveixen com a mostra particular dels dos extrems generacionals. Una lectura aplegada demostraria l'evolució diferenciada, l'aportació més o menys conscient i més o menys decidida a la Renaixença i l'adscripció moderada i tímida del primer i decidida i àvida del segon. Ara: quin era el context d'aquests anys? Quin paper hi jugava la premsa? Quin concepte de literatura es tenia? Quines eren les principals relacions intel·lectuals dels vigatans? Com participa i acull Vic el renaixement literari català? A què es deu aquest desvetllament entre els joves?

La premsa es convertirà, a partir del 1861 amb la fundació d'*EA*, en una via d'exploració i reivindicació de nous ideals, receptora i divulgadora de literatura i de les noves idees. Entre el 1860 i el 1865 apareixen tres capçaleres diferents: els bisetmanaris *EA* (1861-1863) i *EdIM* (1863-1868, aquí sols el tindrem en compte fins al 1865, la resta serà llegit en el capítol 2, tot i que si cal s'hi farà referència) i el setmanari *ESE* (1863-1864 i 1866-1868; en les mateixes condicions). Els dos primers poden ser llegits conjuntament perquè un és la continuació de l'altre: els personatges que intervenen al primer participen al segon; l'estructura és la mateixa i la ideologia de fons també. Dels dos, l'*EdIM* és la capçalera més notable d'entre 1860 i 1880 –a excepció de *LVM* que, nascuda el 1878, abraça només els tres darrers anys del període estudiat–, per l'atenció

que dedica a la literatura.¹¹¹ Tanmateix, tant *EA* com l'*Eco* difereixen, respecte a *ESE*, en l'enfocament que n'ofereixen.

Tot i no ser els portaveus principals de la cultura, que serà el Círcol –amb qui guarden, com veurem, una estreta relació–, els dos primers es converteixen en uns dels representants principals de la cultura i de la revitalització vigatana. La seva tasca serà elogiada a la premsa i la seva importància serà col·locada al costat del Círcol.¹¹² Per exemple, tant l'*Eco* com *EA* mostren un cert interès per l'edició de textos literaris. En poesia, majoritàriament publiquen els poemes llegits als salons de l'ens vigatà, tant catalans com castellans, l'autor més representatiu dels quals és Ignasi Campà. Tanmateix, també apareixen peces que no havien sigut presentades a l'entitat vigatana, la major part de les quals en castellà, i d'altres anònimes. De les primeres, l'autor contemporani més representatiu serà Josep Blanxart i Camps de qui, en total, es publiquen setze composicions. També apareixen el Duque de Rivas, José Selgas, o els germans Silví i Terenci Thos i Codina¹¹³ –aquests tant en català com en castellà. De tot el conjunt només ens fixarem en els poemes en català, de la major part dels quals parlarem quan ens referim a l'activitat literària a la Plana de Vic entre el 1860 i el 1865 (apartat 1.4). De totes maneres, atès l'anonimat dels autors, els poemes «Tots-sants» (31/10/1861), «Una visita al cementiri» (03/11/1861) i «L' ferro-carril als ulls d'un pagès» (09/01/1862), publicats a *EA*, no seran comentats a l'apartat dedicat a la poesia catalana. Més enllà de les notícies sobre l'entitat i la ciutat, a les quals anirem fent referència al llarg del treball, ens interessa l'ús de la literatura. Així, doncs, veurem quins són els principals poetes en català que apareixen al Círcol, i també les composicions més significatives.

¹¹¹ El concepte de literatura en l'època era vacil·lant. Per exemple, Labèrnia (1840) diu: «Instrucció, doctrina, coneixement de las lletres». En canvi, Joaquim Salarich, a *Vich, su historia...*, n'amplia els marges i considera literatura tot allò escrit. El 1861, a la primera conferència dictada al Círcol, en difumina, tímidament, els marges. Balmes, però, diferia del seu conciudadà. Així, molt més conscient de la funció social i ideològica que tenia la literatura, circumscriu el concepte a uns límits força propers a l'actualitat. Seria interessant resseguir-ne, més concretament, què en diu a articles sobre Chateaubriand, Lamartine, Goethe o Byron i en d'altres com «Instituto histórico de París», però s'escapa dels límits proposats.

¹¹² Per comprendre què significà *EA* només cal llegir la correspondència de Barcelona inserida al número 108 (08/05/1862): «La publicacion de *EA* [...] es un gran paso dado para sacudir el letargo en que Vich ha dormido por largos años. [...] Para mi tengo que mientras haya en Vich *El Ausonense* y *El Círculo literario*, podrá ser lenta, però es segura su regeneracion».

¹¹³ Josep Blanxart i Camps va néixer a Berga. Va ser autor d'un drama romàntic (*Un trono y cuatro reyes*. Berga: Imp. de D. Leandro Pons, 1847,) i algunes de les seves obres van ser publicades a Vic (*Poesias*. Vic: Impr. y Libr. de Luciano Anglada, 1853; *Suspiros del alma*. Vic: L. Anglada, 1856). Quant al Duque de Rivas (Còrdova, 1791 – Madrid, 1865) poeta, dramaturg i polític espanyol, la seva obra més coneguda és el drama romàntic *Don Álvaro o la fuerza del sino* (1835). José Selgas Carrasco (Lorca, 1822 – Madrid, 1882), destacà, poèticament, per un Romanticisme eclèctic. Per als germans Thos i Codina, sobretot Terenci, vegeu Vellvehí i Altimira (2006).

Quant a la narrativa i al teatre seran estudiats als capítols corresponents, més enllà de 1865. Només avancem que la prosa publicada, sempre en castellà i a vegades en traduccions, mostra un clar domini de quadres de costums i narracions històriques o moralitzants i a voltes localistes. La majoria són anònimes, llevat d'algunes que apareixen signades (Joaquima Garcia Balmaseda, Robustiana Armiño, «Filiberto Audebrand», María de Mendoza o «Andersen»¹¹⁴). Tanmateix, les més significatives són les novel·letes *La cárcel de la princesa* i *El monte de Gurb* de Joaquim Salarich: pel nom de l'autor, la concreció geogràfica i l'ascendència scottiana.

L'interès que tant *EA* com l'*EdLM* tingueren per la literatura, en especial la poesia, va més enllà de la publicació de composicions: cal posar-hi en relació els articles que en parlen, i l'interès pels Jocs Florals de Barcelona. L'*EdLM*, nascut arran del tancament d'*EA* per haver de pagar una multa, serà qui mostrarà una major sensibilitat pel fet literari. En aquest sentit són interessants els articles/narracions signats per N. publicats els primers mesos de vida del bisetmanari. Dos temes hi dominen: aspectes essencialment vigatans, i reflexions sobre elements concrets de la societat. Als primers («La primavera en Vich», 16 d'abril, «Cuadro de costumbres. El estudiante de Vich y el estudiante de capital», 30 d'abril, i «Cuadro de costumbres. La feria de Vich», 3 de maig, tots de 1863), el pretext no deixa de ser l'excusa per construir una lloança a la ciutat. Els altres, més generals, inclouen un fort component ideològic. Articles, també de 1863, com «El poeta» (7 de maig), «Arte moral y religioso. Religion y moral artísticas» (14 de juny), «Son más virtuosos los artistas que los demas Hombres?» (21 de juny) o «Qué es poesía? Qué no es poesía?» (30 d'agost), apunten el concepte d'art i de poesia en voga als cercles intel·lectuals vigatans. Els més interessants són el primer i l'últim; el segon i el tercer no deixen de ser una defensa aferrissada de la poesia religiosa, «Admirable por la hermosura de los conceptos, grandiosa por la fuerza del sentimiento, encantadora por la sencilla verdad de su fondo»¹¹⁵ i una crítica a la supèrbia del «poeta», definit, irònicament, a l'article homònim, amb un retrat ferotge del

¹¹⁴ Joaquima Garcia Balmaseda (Madrid, 1837-1911). Actriu i escriptora espanyola, al llarg de la seva vida es mostrà molt interessada a la qüestió social de la dona. Robustiana Armiño (Gijón, 1821 – Madrid, 1890). Poeta de tendència romàntica, i políticament carlina, participà activament en la vida periodística de la capital espanyola. Vegeu HERNANDO (2014). Philibert Audebrand (Saint-Armand, Cher, 1816 – París, 1906). Periodista i novel·lista francès, com a narrador conreà, sobretot, novel·la històrica. María de Mendoza Méndez de Vives (Ardales, 1821 – Barcelona, 1894). Novel·lista i poeta, en el camp de la narració destacà pels contes moralitzants. Participà activament a la vida periodística espanyola i barcelonina. Assistí a algunes celebracions dels Jocs Florals, com la de 1867. Hans Christian Andersen (Odense, 1805 – Copenhaguen, 1875). Escriptor danès és conegut pels seus contes infantils, dels quals *EA*, núm. 185 (29/01/1863) publicà «La niña de los fósforos».

¹¹⁵ «Arte moral y religioso. Religion y Moral artísticas». *EdLM*, núm. 22 (14/06/1863).

concepte d'artista romàntic.¹¹⁶ Defensa, en canvi, els poetes «tan campechanos y tan corrientes» com els autors de «*Batalla de Lepanto, ó la Noche serena, ó la Pérdida del rey D. Sebastian, ó las maravillas de la Divina comèdia*»,¹¹⁷ dels quals afirma que Vic en té. El text acaba declarant la superioritat divina i defensant

los verdaderos poetas, sencillos, amantes de la verdad que no buscan en su imaginacion, adoradores de la virtud que no crean en su fantasia, sino que humildes obedecen los preceptos de Dios, autor de toda virtud y fuente de toda belleza y verdad.¹¹⁸

Establerta la definició ideològica de què és un poeta, a «Qué es poesía? Qué no es poesía?» l'autor s'endinsa en la concepció literària del terme. Així ho exposa:

Hay hombres que tienen el corazon formado para los más delicados sentimientos de virtud, de exaltada imaginacion, y que tienen la fortuna de expresar por medio de la palabra con energia y belleza los sentimientos y pasiones que les agitan.

Otros hay que sin gran dificultad encuentran palabras consonantes, y en líneas desiguales expresan sus pensamientos ó conatos de pensamiento.

Otra tercera clase hay de hombres, que rodeados de libros y de reglas y de modelos, copiando y discurriendo, con largas vigiliias y sudores, endilgan toda clase de poemas.

Y finalmente los hay que, recogiendo palabras huecas y rimbombantes, expresan lo que no sienten y escriben versos más o ménos sonoros.

Los primeros son poetas: los segundos, copleros: los terceros, retóricos, y los últimos, *escribidores* de versos.¹¹⁹

Segueix una exposició sobre l'estudiant de retòrica que, com a tal, forma part del tercer grup d'escriptors, però que si sap expressar, des de tots els racons de l'ésser, els diferents estats d'ànim, es convertirà en poeta. Però, sinó, continuarà sent un mer *retòric*. A aquest

En lo último de la vida, para que de pena no le dé un ataque de apoplegía, ocultadle la siguiente noticia. No le dejes entender que en los libros sagrados, que en muchos profanos que acaso ha leído, que en Biron [*sic*], en Chateaubriand, en Trueba hay tesoros inmensos de riquísima poesía, aunque no haya *décimas*, ni exámetros, ni dísticos, ni silvas, ni sáficas, ni liras, ni dímeters *brakicatalectos*, ni versos de ninguna clase.

Muera contento, bendito de Dios, ignorando que entre los versos y la poesía hay la misma semejanza que existe entre el sol y la copa de un sombrero.¹²⁰

¹¹⁶ «Semejante al hombre por la figura, pero segun su propio juicio, poco menos que los Ángeles, al nivel de los semidioses y de los héroes, se halla en la tierra por equivocacion y su alma debia formar coro con los espíritus angélicos. Se cree superior á los pobres mortales, y nos compadece á menudo porque en nuestra oscuridad é ignorancia, *no podemos comprender* (es frase suya) su inspiracion y su *genio*».

¹¹⁷ «El poeta». *EdLM*, núm. 11 (07/05/1863).

¹¹⁸ *Ibíd.*

¹¹⁹ «Qué es poesía? Qué no es poesía?» *EdLM*, núm. 44 (30/08/1863).

¹²⁰ *Ibíd.*

Tots aquests textos, inclosos a l'apartat «Variedades», igual que la literatura, mostren, en certa manera, la ideologia literària d'aquells anys. Seria interessant fer un seguiment d'aquests articles, cada cop menys freqüents, a la premsa vigatana, i posar-los en relació al context català. Un estudi a fons mostraria l'evolució dels cercles intel·lectuals vigatans dins del corpus nacional i els situaria, encara que no sigui prou manifest, al centre del bàndol conservador. Anticiparia, doncs, l'espai que ocuparan en un futur. Això explica, en certa manera, l'interès per la poesia religiosa i historicopatriòtica i el bandejament, no pas total però sí important –només cal recordar els primers textos verdaguerians–, de la poesia amorosa. D'altra banda, no deixa de ser significatiu que la literatura, tant la publicació de textos com els articles ideològics/teòrics, ocupi l'apartat «Variedades», al costat, en el millor dels casos, d'acudits, de textos de caire filosòfic, històric, religiós o local, que sovint desprenen un alè romàntic, o que formi un fulletó col·leccionable com el que publicarà l'*EdLM*. Sempre, però, és tractada com un mer entreteniment. Ens haurem d'esperar fins a *LVM* per trobar un periòdic que contingui una secció dedicada, exclusivament, a la literatura.

En aquest camí de renaixement nacional, els periòdics es converteixen en fermes defensors de la reinstaurada institució barcelonina relacionada, lògicament, amb la recuperació lingüística i cultural:¹²¹ en publiquen el cartell, donen fe de la formació dels jurats, es fan seu el lema en articles de caire generalista,¹²² i a partir del 1865, després del triomf de Verdaguer, en ressenyen la festa. A més a més, el lema *floralesc* es convertí en una mena de doctrina i els poetes premiats passaven a ser reconeguts públicament. Especial interès tenen els dos articles de l'*Eco* del 1865 en què, per primera vegada, es descriu la celebració. El primer, de l'11 de maig, sense signar, es converteix en una decidida exposició, certament emfàtica, en favor de la institució i del que significa per a la cultura catalana, alhora que es plany de les crítiques interiors:

El domingo último se celebraron en Barcelona los Juegos Florales que hace algunos años ha resucitado el amor de los vates catalanes á su lengua patria y á cuyos esfuerzos y decidido ánimo se debe el que veamos hoy la literatura catalana elevada á un estado de esplendor que bien puede parangonarse con el de que gozaba en el antiguo reino de Aragon en los buenos tiempos [...] aumenta cada dia la aficion al cultivo de la literatura clásica en que han florecido tantos genios ilustres, literatura por tanto tiempo olvidada y

¹²¹ Crida l'atenció una nota inserida al núm. 33 d'*EA* (18/08/1861) que demanava que la ciutat de Vic celebrés els seus propis Jocs Florals: «La Ciudad de Vich debiera celebrar tambien sus juegos florales, pues creemos hay en ella muchos aficionados á la poesía catalana».

¹²² Al núm. 234 (24/06/1865) i 242 (20/07/1865) de l'*EdLM*, trobem articles construïts com una lloança al despertament ciutadà, que s'associa al desvetllament lingüístic nacional i es fan seu el lema *floralesc* «Patria, fides, amor». El primer, signat «R.V.» es pot posar en relació als articles que apunten una millora de la situació de Vic.

relegada, como la historia patria, al bufete de los anticuarios, y que cuenta aún por desgracia detractores y enemigos, no sólo en otras provincias españolas, sino tambien, y es mucho más sensible, en el mismo suelo catalan; pero hechos en que públicamente se deja ver como los Juegos Florales el gran movimiento de reaccion que se ha producido entre los hombres estudiosos y amantes de las glorias catalanas, bastan por sí solos para acallar todas las detracciones y vencer á los que aún se empeñen en amortiguar los ecos de la antigua é ilustre Cataluña literaria

Acaba celebrant la victòria de Verdguer i desitja que la seva glòria no quedi estroncada. Tres dies després, el 14 de maig, Ferran Sellarès publica un altre article sobre els Jocs Florals. No és, pròpiament, una ressenya, sinó un elogi i defensa del certamen, el qual considera «la continuacion del despertamiento de la literatura patria» i la restauració del qual es deu a un procés lògic de la història:

de las tinieblas de lo pasado ha brillado de nuevo la tradicion catalana; resultando de ahí que la restauracion de esos Juegos, consecuencia legítima y lógica del departamento histórico y literario de Cataluña, tiene su natural razon de ser. [...] despues de Capmany, Aribau i Piferrer; despues de los *Trovadors nous* y de los *Trovadors moderns*, la restauracion de los Juegos Florales se hacía sentir como una verdadera necesidad. Arrojada la semilla, nace la planta; la planta da flor; la flor da fruto.

ESE, en canvi, edita més narrativa que poesia, i per la seva part dedica llargs articles de fons a parlar de literatura (autors, estils, història, etc.), o de la influència que pot tenir la literatura en alguns aspectes. És el cas, per exemple, dels articles «La literatura y la moral» (7, 21 i 28 de juny de 1863), «Sta. Teresa de Jesús, considerada como poétisa» (7 de juny i 5 de juliol de 1863), «Poesia religiosa» (12 de juliol de 1863), «Estudios sobre el origen de las literaturas» (19 de juliol i 2 d'agost de 1863) o la ressenya sobre *El paradís perdut* de Milton, «El paraiso perdido de Milton» (2 i 16 d'agost, 6 de setembre i 11 d'octubre de 1863, que tindrà continuació a la segona etapa de la revista). Pere Farrés apunta aquesta fixació en els models religiosos i místics i els grans poemes èpics (via, aquesta darrera, molt més rellevant a la segona etapa del setmanari) com una de les possibles influències en la formació literària dels aprenents d'escriptor;¹²³ interpretació que es veuria reforçada per les lectures obligatòries del Seminari. Fet i fet, una cosa i l'altra partien del mateix centre. La diferència més important, però, és una altra: *ESE* viu molt apartat dels interessos de renovació cultural i de renaixença nacional que, si més no, apunten tímidament *EA* i l'*EdLM*. I també es troba lluny d'aquests mateixos aires que sí que acolliran alguns alumnes i professors

¹²³ FARRÉS (1992), p. 276-277.

destacats del Seminari. Per exemple, i és ben significatiu, no dóna mai cap informació referent als Jocs Florals de Barcelona.¹²⁴

Títol, subtítol i coda (*El Seminarista Español, periódico semanal de ciencias, literatura y artes, dedicado especialmente á los alumnos de los seminarios conciliares*) ens ofereixen diferents informacions: d'on surt, a qui va dirigit, i quins són els seus interessos. El fundador i primer director va ser F. d'A. Aguilar i Serrat,¹²⁵ de qui parlarem de la seva relació amb la llengua catalana. Els articles no apareixen signats, però hem de suposar que provenien de l'ambient seminarístic. La redacció mostra un especial interès per la filosofia, l'ensenyament o l'art i, lògicament, per la religió i la moral. I la ciència, al seu torn, és vista com un empelt de la religió: no es pot dissociar una cosa de l'altra. Quant a la poesia, prefixada i temàticament i estilística inamovible, sempre que s'insereix algun text va acompanyat d'un comentari; mai no trobem una composició aïllada i descontextualitzada. La narrativa, al seu torn, apareix sense signar i sempre és moralitzant.

L'interès dels diaris no queda reduït a la inserció de poemes o narracions i de crítiques sobre sessions del Círcol, sinó que també seria interessant resseguir els articles sobre el ferrocarril –i per extensió les xarxes de comunicació–,¹²⁶ agricultura, història, alguns aspectes literaris, de la imatge de la ciutat o els que evoquen amb un profund

¹²⁴ Ni tan sols donà notícia dels primers premis de Verdaguer, en aquells moments estudiant del Seminari. D'altra banda, se sap que aquest primer triomf no agradà alguns dels professors d'aquest centre d'ensenyament, la qual cosa li valgué un suspès de teologia aquell any a càrrec d'Esteve Serra i Miàs, qui encapçalava aquesta actitud contrària als camins empresos per Verdaguer. Fou ell mateix qui respongué Collell a través de l'*Edim*, que havia publicat un article al mateix bisetmanari atacant el sil·logisme (vegeu capítol 0) i, també, algun dels catedràtics del Seminari a qui l'entrada dels joves al Círcol havia de causar certa animadversió (COLLELL, 1920, p. 58). Sobre la rebuda dels premis de Verdaguer als Jocs Florals per part d'alguns professors del Seminari, vegeu Collell (1907, p. XV-XIV), on dóna a conèixer l'oposició de Serra i Miàs i el beneplàcit de Ramon Andreu, a qui qualifica de «lo revers de la medalla del seu colega [Serra i Miàs]». Per a una breu biografia dels dos, vegeu Roviró (2000), p. 114-115 i 278-279.

¹²⁵ Malgrat que Aguilar fos un dels principals receptors i divulgadors de la primera alenada renaixentista a la Plana de Vic, no podem considerar que ser el director d'*ESE* fos contradictori amb la seva ideologia. Una cosa era la voluntat personal i l'altra la posició institucional, totalment inamovible.

¹²⁶ L'interès per les xarxes de comunicació s'explica pel que signifiquen de progrés. La incorporació dels avenços tecnològics és vista com una posada al dia, ja que, sense el ferrocarril, «Vich, entretanto, permanece aislada» (*EA*, núm. 154 -12/10/1862-). Josep Giró i Torà, alcalde de Vic, al núm. 190 d'*EA* (15/02/1863) en donar notícia sobre la concessió final de la construcció de la via, deia: «Lo que, hoy hace un año, viste parodiar en tus calles, pronto será una realidad; un agudo silvido llenará de alegría y movimiento esta comarca; una columna de humo pasará junto á tus muros con la velocidad de un rayo, arrastrando tras sí wagones llenos de riqueza; de tesoros minerales que tus montañas arrojarán de su seno para enriquecerte, de productos forestales que ahora se pierden sin provecho para sus poseedores. [...] Ausona, hoy ha amanecido para tí un día venturoso; ha sonado la hora de tu renacimiento; háse oído la voz prepotente de Aquel que dijo á Lázaro: LEVANTATE Y ANDA: y tú, patria mia, agradecida te HAS LEVANTADO Y ANDARÁS.» L'interès que despertà a la societat vigatana, a banda del ressò que se'n féu la premsa, tingué com a punt culminant el certamen organitzat pel Círcol l'any 1876 amb motiu de la celebració del primer aniversari de l'arribada del tren a la capital d'Osona.

sentiment el seu amor a la pàtria.¹²⁷ La majoria d'aquests es poden posar en relació amb els interessos del Círcol. Així, a banda de tenir les mateixes inquietuds, a voltes, els articles de fons guarden una estreta relació amb el tema tractat a l'última trobada de l'entitat. En línies generals ens trobem una premsa que participa de la vida pública i polemilitza sobre diversos aspectes de la societat,¹²⁸ i que, al cap i a la fi, es proposa «ilustrar las masas, instruir al pueblo en sus deberes sociales y procurarles al mismo tiempo varios conocimientos útiles, á la par que un esparcimiento y ameno solaz para distraerse de las fatigas de su profesion ó industria».¹²⁹ Els mateixos arguments seran recordats en d'altres ocasions tant per *EA* com l'*EdlM*.¹³⁰

La premsa també ens serveix per resseguir la imatge que es dóna de Vic i l'evolució que se'n desprèn. *EA*, amb les «Revista de Vich» signades per Pancraccio i Patricio, és el que enceta públicament aquesta problemàtica, encara que seran els articles de Collell a l'*EdlM*, sota el mateix títol,¹³¹ els més polèmics i agressius. Però l'atenció que es dedica a la pròpia ciutat és a bastament ressenyable.¹³² Majoritàriament serveixen per plasmar, encara, l'endarreriment ciutadà,¹³³ però també comencen a aparèixer textos cantant el progrés i el redreçament.¹³⁴ Aquesta qüestió continuarà vigent anys a venir, com hem vist al capítol introductori i tornarem a exposar al capítol 2.

La premsa, pel que significa de vehicle difusor d'idees i d'intercanvi intel·lectual i cultural pren molt de relleu en aquests moments. Però no podem oblidar

¹²⁷ Vegeu l'*EdlM*, núm. 242 (20/07/1865).

¹²⁸ Vegeu, per exemple, l'article «La enseñanza primaria» (*EdlM*, núm. 251 -15/06/1865-) i la resposta apareguda al núm. 253 de l'*EdlM* (22/06/1865) o «La mision de la prensa en las localidades», *EdlM*, núm. 217 (27/04/1865).

¹²⁹ *EA*, núm. 1 (02/05/1861).

¹³⁰ Vegeu *EA* núm. 31 (11/08/1861), 33 (18/08/1861), 35 (25/08/1861), 38 (05/09/1861), 107 (04/05/1862), 175 (25/12/1862), 196 (08/03/1863) i 202 (29/03/1863). L'últim, el darrer número publicat, és el més interessant i el que amb voluntat més decidida reafirma les idees exposades al primer número. Quant a l'*EdlM*, vegeu, per exemple, el número 52 (27/09/1863). En aquest sentit és summament interessant l'article «La mision de la prensa en las localidades», signat «A.C.», núm. 217 (27/04/1865) en què, lluny de l'òptica localista latent al diari, es proposa definir el objectius i les finalitats principals que ha de tenir la premsa. La moral, element central i inviolable, ha de ser, sempre, l'arrel de la defensa dels pobles, els quals han de combatre l'individualisme.

¹³¹ Del 1865 vegeu els núm. 280 (30/11/1865), 281 (07/12/1865) i 288 (28/12/1865).

¹³² Farrés (1992) fa un interessant acostament a aquest aspecte.

¹³³ Serveixin com a mostra d'aquest aspecte *EA* núm. 63 (08/12/1861), 67 (15/12/1861) i 186 (01/02/1863) o l'*EdlM* núm. 196 (12/02/1865). Encara el 1866, Jaume Collell a l'*EdlM* escrivia unes ferotges i polèmiques «Revista de Vich» criticant l'endarreriment ciutadà (vegeu els núm. 319 -15/04/1866-, 323 -29/04/1866- i 325 -06/05/1866-). Cfr. capítol 0.

¹³⁴ Vegeu *EA* núm. 81 (02/02/1862), 108 (08/05/1862) i 186 (01/02/1863) o l'*EdlM*, núm. 28 (05/07/1863), 57 (15/10/1863), i els articles «Revista de Vich» a l'*EdlM*, núm. 179 (15/12/1864) i 225 (25/05/1865). Els dos darrers, amb un to, exemples i centres d'interès diferent, però amb la mateixa finalitat: elogiar Vic.

que aquesta primera meitat dels 60 són uns anys en què alguns dels futurs membres de l'Esbart comencen a fer el salt a la Universitat de Barcelona i, per tant, entren en contacte amb intel·lectuals barcelonins. Martí Genís i Aguilar ingressa a la facultat de ciències el curs 1863-64, per passar a farmàcia el 1864-65. L'any següent s'incorporen a la facultat de Filosofia i Lletres Francesc d'A. Masferrer, futur deixeble de Llorens i Barba,¹³⁵ i Josep Serra i Campdelacreu, que s'acabaran llicenciant en dret. Aquest primer any, són alumnes de Milà i Fontanals.¹³⁶ I hem de suposar que l'inici de la coneixença amb alguns dels futurs membres de la tertúlia del Cafè Suís¹³⁷ deu datar d'entre el 1863 i el 1864. Va ser en aquests anys, el curs 63-64, que Josep Roca i Roca cursà estudis al Seminari de Vic¹³⁸ i on, doncs, podria haver fet coneixença amb aquests joves vigatans que estudiaven al Seminari i a l'Institut de Segon Ensenyament. Una relació que devia influir en la col·laboració dels vigatans, a finals de la dècada dels 60 i inicis dels 70, a *LGS*, publicació de la qual Roca era el secretari. Creiem, però, que la coneixença més significativa i rellevant fou la de Jacint Verdaguer i Jaume Collell amb Marià Aguiló, qui exercí una influència indiscutible, tant lingüística com literària – l'amor a la llengua i l'interès per la literatura popular els uní des de ben aviat – en els dos joves autors, que el consideraren el seu mestre i un dels puntals indiscutibles de la Renaixença catalana.¹³⁹

Ultra les relacions literàries o intel·lectuals que els vigatans d'una i altra generació poguessin afermar amb personalitats establertes a Barcelona, és interessant ressaltar que són també aquests anys quan s'estrenyen els llaços entre els vigatans més grans (Salarich, Giró i Torà o Francesc d'A. Aguilar) i la nova tanyada. Es fa difícil documentar-ho en el cas del primer, però el renom ciutadà que tenia i, sobretot, ser el pare d'un dels esbartaires ens hi fa pensar. Els altres dos, professors del Seminari i l'Institut de Segon Ensenyament, estaven en contacte directe amb els joves. I pel que sembla, la relació personal entre alguns era molt estreta.

En efecte, J. Collell explica a les seves memòries que quan a finals del 1863 Francesc d'A. Aguilar es traslladà a Madrid, li proposà «ab un decidit empenyo» de

¹³⁵ ROVIRÓ (2010a) i ROVIRÓ (2010b).

¹³⁶ Gràcies a l'edició de l'EJV sabem que Masferrer es convertí en el pont entre Milà i Verdaguer abans de la coneixença personal.

¹³⁷ No hi ha cap estudi de referència sobre la colla del Cafè Suís. Per a un acostament, vegeu Duran (2001), p. 67-75.

¹³⁸ COLOM I BUSSOT (2012), p. 20.

¹³⁹ Vegeu el text necrològic de Collell sobre Aguiló. COLLELL (1899); MASSOT I MUNTANER (2006) i MASSOT I MUNTANER (1995-1996). També és interessant resseguir la correspondència que tingueren, tant Collell com Verdaguer, amb el bibliotecari mallorquí.

marxar amb ell, però que tot i que «era son deixeble estimat en l'aula de matemàtiques, no vulguí seguirlo.¹⁴⁰ Una relació similar hem de suposar per a la resta de la colla: encara que no fos amb la mateixa profunditat, sí que hi devia haver certa proximitat. I si tenim present, com veurem, la dedicació i l'interès en la llengua catalana i la ràpida, i alhora incoherent, assimilació al programa de la Renaixença per part d'Aguilar, ens adonem de la possible ascendència que significà per a la joventut.¹⁴¹ Igual que l'interès per la literatura popular de J. Giró i Torà o l'arqueologia per M. Galadies.

Ara: si ens preguntem a què es deu aquest allistament decidit i vigorós dels joves a la causa renaixentista i la incorporació a la literatura catalana, cal tenir presents dos fets. En primer lloc, la restauració dels Jocs Florals que devia provocar un fort sotrac emocional als més joves. Collell, que com veurem fou el primer dels esbartaires que *tirà* als Jocs Florals, reconeixia a *Memòries d'un noi de Vic*, que el descobriment, el mateix 1859, havia provocat que fos motiu de debat entre els més joves. A més, i ben significativament, li serveix per cloure el capítol «Com s'acaba la infantesa» que és, alhora, el que clou el llibre. Ergo, els Jocs, en la memòria del Collell madur, havien esdevingut la frontera entre la infantesa i l'adolescència/joventut. A més, també es deu, segurament, a l'impacte floralesc, la quantitat de peces que Verdaguer compongué a inicis d'aquesta dècada¹⁴² i, fins i tot, la llibreta de Josep Serra i Campdelacreu presentada a l'apartat 1.5.

El segon fet principal per entendre aquest convençut i enèrgic esperit catalanista i renaixentista l'hem de cercar en l'impacte que causà entre la joventut la guerra d'Àfrica,¹⁴³ la qual desvetllà la consciència nacional i que, sumat als Jocs Florals, portà un alè nou al país.¹⁴⁴ El pes que tingueren els combatents catalans en aquesta contesa i el paper capital que hi jugà el general Prim, aguditzaren el sentiment nacional. De fet, la guerra d'Àfrica es convertí en un dels temes preferents de la literatura catalana del moment.¹⁴⁵ I que l'impacte entre els joves fou profund, en són proves feaents els textos Serra i Campdelacreu d'inicis dels 60 tractats als apartats 1.4 i 1.5, que Collell en parli a *Del meu fadrinatge* –on confessa que compongué tres quartetes en honor a O'Donnell,

¹⁴⁰ COLLELL (1920), p. 53.

¹⁴¹ Guerrero Carot (2013), p. 66, parla de les possibles relacions entre Aguilar i Verdaguer i fa saber que no es té constància de cap contacte epistolar. Sí, però, que troba referències a la correspondència entre Verdaguer i Collell.

¹⁴² TORRENTS (1995), p. 115-139.

¹⁴³ Nom donat a la campanya militar que tingué lloc al Marroc entre l'octubre de 1859 –data de notificació de la declaració de guerra– i el 26 d'abril de 1860 –data de la signatura del Tractat de Tetuan.

¹⁴⁴ Codina i Valls (2002) ja apunta l'impacte que causà, a nivell nacional, aquest fet.

¹⁴⁵ FONTANA (1997), JORBA (1986).

Echagüe i Prim i recorda que, amb la partida dels voluntaris vigatans cap a la guerra «La foguerada patriòtica s'havia abrandat en tots los cors»,¹⁴⁶ que Verdaguer hi fes referència al parlament fundacional de l'Esbart, que el mateix Verdaguer l'exalcés a «Barcelona», un text de 1865 o 1866,¹⁴⁷ o que Carles, un personatge que Martí Genís i Aguilar incorporà a *Julita*, sigui un jove militar que ha lluitat a la guerra d'Àfrica. Proven aquest ressò que tingué a Catalunya, i també entre els vigatans de la generació anterior, els poemes que hi dedicà Francesc Camprodon o els himnes que compongué Ramon Campàs en honor dels combatents catalans, alguns dels quals foren recollits al fulletó de l'*EdLM*.

Com hem vist, la primera meitat de la dècada dels 60 són anys de gestació en tots els sentits: es creen les plataformes necessàries que ajuden a l'expansió; és l'etapa de formació literària i intel·lectual dels qui hauran de prendre el lideratge; i ho és, també, amb les relacions personals que hauran de marcar l'esdevenir de nombroses personalitats. Són, al cap i a la fi, els anys d'arrelament a l'espera de la floració triomfal. Uns anys, a més, políticament menys inestables que els precedents i els futurs i en què les ànsies de recuperació de la llengua catalana són assimilades i acceptades ràpidament a la comarca.

Un últim aspecte. Si la consolidació del fenomen renaixentista, a nivell nacional, va estretament lligat a la poètica del Romanticisme, Vic no n'és una excepció. Sempre, però, amb un Romanticisme de tendència conservadora. Així, a nivell català, seran més propers a un Marià Aguiló, Manuel Milà i Fontanals o Antoni de Bofarull –malgrat les diferències que entre aquests hi pugui haver i les discrepàncies que hi puguin tenir– que no pas a un Víctor Balaguer. No debades, una cosa és el fons ideològic i l'altra l'estètica literària. Només cal repassar els autors adaptats o traduïts o les referències a Víctor Hugo, François-René de Chateaubriand, lord Byron i Antonio Trueba a la premsa,¹⁴⁸ o a Alphonse de Lamartine, i altra volta Hugo i Chateaubriand als papers conservats d'un dels fundadors del Círcol, Antoni Soler,¹⁴⁹ la publicació de Zorrilla¹⁵⁰ i José Selgas¹⁵¹ els concerts d'obres de Verdi, Rossini o Donizetti al Círcol, els volums conservats de la

¹⁴⁶ COLLELL (1920), p. 14-15 i 8. També Pérez de Olaguer (1933), p. 39-41 parla de la cop que suposà per a Collell la Guerra d'Àfrica.

¹⁴⁷ CODINA I VALLS (1993-1994) i CODINA I VALLS (2006).

¹⁴⁸ Vegeu *EA*, núm. 38 (05/09/1861) i *EdLM*, núm. 33 (23/07/1863), núm. 44 (30/08/1863) i núm. 182 (25/12/1864).

¹⁴⁹ Vegeu nota 67.

¹⁵⁰ «Los pobres», *EdLM*, núm. 374 i 378, (25 d'octubre i 8 de novembre de 1866).

¹⁵¹ «El ayre y el agua», *EA*, núm. 50 (17/10/1861); «El primer amor», *EdLM*, núm. 3 (09/04/1863); «La cita», *EdLM* núm. 13 (14/05/1863); «Tu y yo», *EdLM* núm. 164 (28/08/1864).

biblioteca de la mateixa entitat o l'interès per la literatura popular i la historiografia, per veure la recepció de noms tant diferents com Byron, Lamartine, Chateaubriand o Hugo. Adopció que aconseguiria la màxima esplendor a la dècada dels 70.

1.1 La fundació del Círcol Literari de Vic: el pas decisiu per a la cultura vigatana del segle XIX¹⁵²

És en l'eix de confluències descrit a les pàgines anteriors que cal situar el naixement, el 1860, del Círcol Literari de Vic, una entitat cultural nascuda amb l'objectiu de donar espai als ciutadans, oferir un espai de sociabilització, i convertir-se en el centre neuràlgic de la cultura vigatana. Es volia, doncs, un lloc de tertúlies i lectura on es pogués debatre d'interessos socials i culturals. Antoni Soler, el 1862, declarava que aquestes trobades amicals són «muy poco, ó casi nada, por lo q al adelanto publico pueda influir: La diversion d mas familias en tan estrechos circulos no transciende, ni pasa de los pocos individuos q participan d ella personalmente».¹⁵³ Era, doncs, aquesta necessitat d'ampliar l'ona d'expansió que els conduí a crear el Círcol. Amb els anys es convertí en l'associació cultural vigatana més important del segle XIX. En aquestes pàgines que segueixen ens ocupem de la gestació i del seu primer quinquenni de vida. Ens centrem en les sessions més rellevants, en la seva actitud vers la cultura i en allò que, en relació a la modernitat, la situa al centre del debat. Ens allunyem, doncs, d'una història dels estatuts, dels presidents, dels socis il·lustres, o de les sessions acadèmiques, ja estudiats i tinguts en compte en altres treballs.¹⁵⁴ L'essència del que assagem de fer és demostrar l'ascendència que el Círcol tingué per a la cultura vigatana. Sempre tenint present la doble vessant que prenia: d'espai cultural i instrucció intel·lectual.

Al cap i a la fi, el Círcol esdevingué la peça clau de la cultura vigatana. Nascut a cavall de la tradició neoclàssica hegemònica al Seminari i els nous aires romànticorenai-xentistes, l'hem de considerar el pal de paller de la Renaixença a Vic, lloc on es posaren les bases d'aquest redreçament i un dels espais on es formaren els lletreferits. Als primers anys d'existència, des dels seus salons s'impulsaren, com a fets destacats, noves

¹⁵² Amb la redacció del treball ja ben avançat, ha sigut publicat un estudi sobre el Círcol Literari de Vic. David CAO I COSTOYA. *Societat i sociabilitat. El Cercle Literari...* Catarroja: Afers, 2015, en especial p. 153-266. Aquest llibre, al seu torn, és un resum de la tesi del mateix autor Cao (2015). Tot i que repetim alguna informació donada en aquest excel·lent estudi, ens hi acostem amb uns altres interessos.

¹⁵³ Antoni SOLER. «Vich con el Círculo literario: Vich sin un Círculo como el literario». Discurs llegit al Círcol l'1 de gener de 1862. BJT/CLV, arxivador 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año», plec «Trabajos leídos en el Círculo. Tomo 2º».

¹⁵⁴ SALARICH I TORRENTS (1962); CAO I COSTOYA (2015).

plataformes culturals i ideològiques com *EA*; es defensà la capitalitat episcopal de Vic; s'assajà de crear càtedres enfocades a diferents camps del saber; s'advocà per a una millora de les xarxes de comunicació, la proposta capdavantera de les quals era el ferrocarril; es promogué la creació de caixes d'estalvi; s'encetaren les sessions commemoratives de la mort de Balmes; es participà activament en la recollida de diners pels afectats dels aiguats d'octubre de 1863 i s'impulsà la creació de l'AVLC. A banda de proporcionar una biblioteca cada vegada més àmplia, una selecció de premsa contemporània, i classes d'idiomes.

1.1.1 Gènesi, primers passos i ressò immediat

L'any 1860 va marcar l'esdevenir de la cultura osonenca. La fundació del Círcol Literari de Vic, qualificada per Salarich i Torrents de «miracle»,¹⁵⁵ va significar un punt i a part. En l'actualitat trobem estudis i articles dedicats a historiar aquesta associació en general o fets determinats, per això no cal repetir el que s'ha dit.¹⁵⁶ Ens interessa fixar-nos en allò de renovació que tingué, en les activitats més rellevants dels primers cinc anys de vida i entendre per què es va convertir en el centre cultural més significatiu d'aquest període.

Algunes de les reunions prèvies a la creació tingueren lloc al domicili de Josep M. Bru de Sala, un dels espais on Salarich i Torrents afirma que es celebraven vetllades literàries.¹⁵⁷ Podria ser, doncs, que en una d'aquestes trobades amicals sorgís la idea de la fundació de l'entitat. Sembla plausible pensar que la conjuntura històrica menà aquests vigatans a la creació del Círcol, nascut per necessitat i empenta contextual i lluny d'esdevenir, com afirma Salarich i Torrents, un «miracle»: amb més o menys similituds i diferències, el 1859 s'havia fundat el Centre de Lectura de Reus i el 1860 l'Ateneu Català de Barcelona –el 1872 es fusionà amb el Centro Mercantil Barcelonés i constituïren l'Ateneu Barcelonès–; posteriors al Círcol apareixen l'Ateneu Català de la Classe Obrera de Barcelona (1862) o l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera (1863); i, a

¹⁵⁵ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 3.

¹⁵⁶ Per a més informació vegeu Verdaguer i Raurell (1930a); Salarich i Torrents (1962); Ordeig i Mata (1991); Ylla-Català i Genís (2005); Cao i Costoya (2008a, 2008b); Ylla-Català i Genís (2009); Casassas (2011); Cao i Costoya i Sureda i Jubany (2011; 2011-2012).

¹⁵⁷ Francesc d'A. Aguilar ho confirmava a la memòria de l'entitat llegida el 1861. Salarich i Torrents (1972), Ylla-Català i Genís (2009) i Cao i Costoya (2015) també recullen aquesta informació.

Vic, amb molta menys importància i una vida efímera, el Centro de la Juventud (1862) o La Lira (1863).¹⁵⁸

La gestació del Círcol Literari tingué lloc l'estiu de 1860.¹⁵⁹ No va ser fins a l'octubre que es rebé l'ofici governamental que n'autoritzava la creació. El 5 de desembre del mateix any se celebrà la sessió inaugural –no sabem en què va consistir– i el 15 de febrer de l'any següent, Joaquim Salarich i Verdaguer hi dictava la primera conferència: «Ligeros apuntes sobre el estado de la Literatura en esta ciudad en los diversos períodos de su historia».¹⁶⁰ D'aquesta manera naixia l'associació que, la resta de segle, havia d'aglutinar la gent de lletres de la ciutat i s'havia de convertir en el bressol intel·lectual dels joves lletraferits.

L'article 11 dels estatuts deia que el Círcol s'havia de reunir un cop l'any en junta general durant el mes de novembre per decidir la junta directiva de l'any vinent i que, en aquesta trobada, el secretari de l'entitat llegiria una memòria dels fets que havien tingut lloc –i també els que mancaven– durant l'any. A la junta general de 1861, celebrada el 24 de novembre,¹⁶¹ la lectura de la memòria anà a càrrec de Francesc d'A. Aguilar¹⁶² que recordava com i perquè s'havia concebut la creació de la nounada societat:

La idea de su formacion concibieronla algunos de nuestros paisanos llevados de su amor á la instruccion y de las ventajas qe. creían justamente debia reportar á su ciudad querida un centro de reunion á donde concurrir pudiesen las personas, de toda categoria é indicarse amistosamente los abusos qe. tal vez convendria cortar, las mejoras qe. en lo sucesivo podrian iniciarse y los medios de qe. para uno y otro convendria echar mano. Apenas circulo el pensamiento, apresuraronse á suscribirse para realizarlo hombres pertenecientes á diferente estado y condicion.¹⁶³

Segons els estatuts fundacionals, el Círcol es volia «una sociedad exclusivamente científica y literaria» en la qual els socis «se proponen aumentar sus conocimientos por medio de la lectura y la conversación», i en què es prohibia «discutir

¹⁵⁸ Tant el Centro de la Juventud com La Lira eren societats més aviat dedicades a la diversió que a la instrucció. Tanmateix, la celebració de balls i les representacions teatrals, sobretot el segon aspecte, podien servir com a complement de la tasca cultural desenvolupada pel Círcol. Vegeu Salarich i Torrents (1972), p. 66-67 i Cao i Costoya (2015), p. 57-62.

¹⁵⁹ Sobre les reunions prèvies a la constitució de l'entitat, Cao i Costoya (2015), p. 153-156.

¹⁶⁰ Conservada a l'ABEV. Top: Sall(32).

¹⁶¹ A l'apartat 1.3 veurem que la premsa informà de junta general dos dies diferents, el 22 d'octubre i el 24 de novembre. Ens decantem per aquesta segona opció.

¹⁶² El 1861, Francesc d'A. Aguilar era el secretari segon de l'entitat. El secretari primer era Francesc Xavier Calderó, que no pogué fer-se càrrec de la memòria. Per això la llegí Aguilar.

¹⁶³ BJT/CLV, arxivador 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año», plec «Memorias de fin de año», «Memoria leída por el Seº a fin de 1861. De d. Franº de A. Aguilar Pbro. Sec. 2º.

acerca de asuntos políticos ni religiosos».¹⁶⁴ De la primera afirmació en podem extreure la voluntat de no delimitar els camps d'interès ni ocupar l'espai recreatiu de la ciutat, que ja omplia el Casino, i era malvist per alguns sectors –d'aquí la conferència de Salvi Almató el 16 de febrer de 1862, «La loteria es juego de azar, immoral y nocivo para todas las clases».¹⁶⁵ De la segona, la de la formar una biblioteca que, a banda de literatura i assajos de temàtica variada, també oferís periòdics locals, nacionals, estatals, i estrangers. Per últim, el caràcter apolític tan volgut –necessari per poder-se constituir–, i del qual es vanagloriaven els seus membres, l'hem de llegir amb perspectiva històrica. És altament improbable que la política no intercedís en la vida de l'entitat. Serveixin d'exemple els noms d'alguns membres de la societat que formaren part del consistori vigatà –Joan d'Abadal i Caballeria, Josep Giró i Torà, Josep Font i Manxarell, Francesc Xavier Calderó i Vila, Francesc Xavier de Febrer i d'Armenteres, Manuel Galadies i de Mas o Joan Vaxeras, tots ells de tendències conservadores–, el fet que la sessió del 15 de gener de 1863 fos presidida per Josep Giró i Torà, en qualitat d'alcalde de Vic o les sessions acadèmiques situades al llindar de la política.¹⁶⁶ Per contra, l'advocat liberal Ramon Valls, alcalde de la capital osonenca i president de la primera Junta Revolucionària a l'octubre de 1868,¹⁶⁷ no va participar mai en cap sessió. En aquest mateix sentit, difícilment podem pensar que la religió hi fos discutida: dels 70 fundadors,¹⁶⁸ vuit eren preveres¹⁶⁹ i, des de bon començament la vicepresidència era ocupada per un membre capitular de la Seu, a banda dels parlaments de caire

¹⁶⁴ Articles 1, 2 i 6 dels *Estatutos del Círculo Literario de Vich*. Vic: Imp. L. Anglada, 1860.

¹⁶⁵ Anys a venir, la pràctica del joc serà regularitzada i tindrà un reglament propi.

¹⁶⁶ Citem, com a exemple, «La propiedad particular y el Estado», a càrrec de Josep Font i Manxarell el 16 de setembre de 1865; «Inconvenientes que ofrece el artículo 186 de la Ley Hipotecaria», Marià Fàbregas, 30 de maig de 1864; o «La centralización española considerada en relación con algunos artículos de la ley del Notariado», Antoni Soler, 13 d'octubre de 1864.

¹⁶⁷ Ramon Valls i Graell va ser alcalde entre l'1 de gener de 1859 i l'1 de gener de 1863 i president de la Junta Revolucionària, els 20 primers dies d'octubre de 1868, després de la Setembrina. Un acostament a la figura de Ramon Valls el podem trobar a la segona entrega de «Memories de un menestral vigatà. Los últimos XXX anys». Publicat com a fulletó de manera discontinua en diferents números de *La Plana de Vich*, però amb peu d'impremta «Barcelona: Imp. Antoniana, Gerona, núm. 76, 1899». A la tercera entrega d'aquest fulletó, l'autor considerava que «Valls i Baixeras foren durant molts anys los dos pols oposats de la ciutat». Anglada i Vilardebò (1983, p. 49), considera Joan Vaxeras el representat del partit conservador a Vic.

¹⁶⁸ Sobre el nombre exacte de socis fundadors, no existeix cap document que certifiqui de manera absoluta qui en formava part. Salarich i Torrents (1962, p. 5-6) diu que en foren 82; Verdaguer i Raurell (1935) i Salarich i Gimenez (1931 [núm. 3857, 26/03/1931]), 55; i, Cao i Costoya (2015), creu que en foren 70. Per les explicacions donades en cada cas, prenem com a hipòtesi més encertada la darrera.

¹⁶⁹ Sobre la procedència social d'aquests 70 fundadors, vegeu Cao i Costya (2015, p. 164-172). D'altra banda, corroboraria el fals apoliticisme el fet que dels 70, un terç, en un moment o altre de la seva vida, exercís algun càrrec a l'Ajuntament de Vic.

eminentment religiós.¹⁷⁰ Entenem, doncs, que la ideologia que hi imperava no era altra que un conservadorisme de marcat caràcter religiós.

És més, el Círcol podria ser considerat com un dels primers esglaons en la conformació ideològica d'un «vigatanisme» encara molt heterogeni, però incipient, que ofereix un espai de trobada a un grup de personatges preocupats per l'esdevenir de la ciutat i que, a la llarga, i capitanejat per les generacions futures, revelarà un discurs estratègic que es proposarà traspasar les fronteres locals i intercedir i establir relacions amb la resta del Principat. És, però, i només, una de les bases que ajudaran a la conformació. No pas el tronc.

El desig inicial més o menys acotat d'incidir en el progrés, sobretot cultural, de la societat vigatana es va veure desbordat de seguida. El Círcol facilitava la relació entre professionals de diferents sectors, la qual cosa proporcionava una alta capacitat de divulgació i ascendència als cercles més propers. Aquest interès multidireccional dels socis amplià els marges d'estudi i oferí nous horitzons d'enfocament. D'aquesta manera, les sessions acadèmiques –trobades més o menys mensuals en què un soci, amb la finalitat de despertar l'interès i la curiositat dels seus condeixebles, es proposava versar sobre temàtiques d'ordre divers– podien tractar d'economia, agricultura, religió, cultura o ciències naturals. Al llarg dels anys la música i la poesia en prendran el protagonisme. I si no són el tema central del discurs, apareixen, sovint, al final d'aquestes reunions. És aquí on seran rebuts com a mestres, en diferents etapes, Camprodon i Verdaguer, i també on es donaran a conèixer les plomes juvenils dels vigatans.

Que el Círcol va esdevenir un dels «factors de innegable eficàcia» per a la consolidació d'aquest nou moviment ja ho afirmava Collell el 1920. Així, el canonge la qualificava d'«institució-mare del renaixement literari de Vich», deia que «la seva fundació, l'any 1860, fou providencial per la seva oportunitat», que «Se'n sentia a Vich el desitx y la necessitat» i la col·locava «a faysó del “Ateneo Barcelonés”». ¹⁷¹ I glosant-ne els primers anys recordava que

¹⁷⁰ Per exemple, durant el primer quinquenni de vida, se celebraren sessions dedicades a commemorar la Setmana Santa el 1862 i el 1864 –sessió que acabà per institucionalitzar-se–; el 29 de juliol de 1861 Marià Subirachs llegí «Influencia del sentimiento religioso en la marcha de los pueblos»; el 30 de juliol de 1862, Ignasi Campà, «La verdadera base del individualismo estriba en la Regeneración Cristiana»; el 15 de gener de 1863, Joaquim Capdevila, «Necesidad de la armonia entre los adelantos físicos y los actos Morales tomando éstos por base la religión», el 9 de juny de 1864, Joan Vinader, «Solo dentro de la Religión Católica tiene cabida la verdadera sabiduría», o la sessió del 26 d'agost de 1862, dedicada a celebrar la canonització de sant Miquel dels Sants.

¹⁷¹ COLLELL (1920), p. 52.

El Círcol Literari tingué un començament modestíssim, en un piset del cap-damunt del carrer de la Riera, tan modest y humil que gayrebé feya pensar que allò no passaria d'un assaig lloable pero passatger.¹⁷²

El Círcol fou fruit del seu temps: una evolució lògica de les necessitats d'una societat que anhelava un espai de sociabilització on es pogués debatre sobre ciències i cultura. Fou aquesta necessitat el que li donà estabilitat des de bon antuvi i també un creixement continu que l'obligà, 5 anys després de la seva creació, a canviar de local. Ja el primer assentament, però, requerí «varias obras [...] para ponerlo en estado de servir de un modo regular a su objeto».¹⁷³ No bastà. Ben aviat, el 4 d'octubre de 1863, es farien sentir les primeres veus demanant «à la Sociedad, que procure ocupar otro local que permita à mayor concurrencia asistir à tan agradables quanto útiles funciones.»¹⁷⁴ Hi tornaven el 8 de maig de 1864:

Tambien debemos pedir á la Sociedad que en vista de la numerosa y creciente concurrencia que asiste á sus agradables quanto útiles academias, se procure otro local más espacioso, donde con más desahogo y mejor efecto puedan oirse las interesantes composiciones que leen con tanta frecuencia sus ilustrados autores, así como los conciertos que tanto aplauso han merecido.¹⁷⁵

No va ser fins un any més tard que el Círcol es traslladà. Així, el 4 de maig de 1865, 3 dies abans dels primers premis de Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona, iniciava una segona etapa al local que hauria de veure el naixement i floració d'una generació que donaria personatges de la talla de Collell, Genís, Serra i Campdelacreu, els germans Masferrer o els Espona. Alguns d'aquests ja s'havien donat a conèixer al primer local i d'altres suposem que devien haver assistit a alguna sessió acadèmica, alguna de les classes o, simplement, havien cercat, a les tertúlies, esbarjo i coneixement.¹⁷⁶ En l'acte d'inauguració del nou local, el secretari de la societat vigatana llegí un ofici de l'Ateneu Català de Barcelona en què proposava establir una relació estreta entre les dues entitats i que els socis d'una poguessin gaudir dels avantatges de

¹⁷² *Ibíd.*

¹⁷³ BJT/CLV. Arxivador 4 «Memòries i conferències», carpeta 11 «Trabajos leidos en el Circulo. Memorias de fin de año», plec «Memorias de fin de año», «Memoria leida por el seº a fin de 1861. De D. Franº de A Aguilar Pbro. Sec. 2º».

¹⁷⁴ *EdLM*, núm. 54 (04/10/1863).

¹⁷⁵ *EdLM*, núm. 116 (08/05/1864).

¹⁷⁶ El testimoni que Collell (1920, p. 51-59) dóna d'aquests primers anys fa creure que, d'una manera o altra, hi havia participat. A més, a una de les llistes dels inicis que es conserven, que com exposarem creiem que no es poden prendre al peu de la lletra, indica que ja eren socis de número, J. Collell, J. Serra i Campdelacreu, M. Genís i Aguilar i J. Salarich. Una nota posterior indica que «Habiendo entrado Seguí que es el último de los socios de numero en Agosto de 1862, debe ser esta lista del Setiembre, pues como se fijan en público para que dentro cierto plazo entrasen los Transautes que obtasen por ser de número».

l'altra. El fet demostra el ressò i l'empenta que havia aconseguit. El Círcol havia nascut, podríem dir, ja consolidat.

Sembla, però, que la necessitat de canvi de local venia donada més per la concurrència a les tertúlies, al saló de lectura o als concerts que no pas pel nombre de públic congregat a les sessions acadèmiques.¹⁷⁷ Això explicaria que la junta directiva del 1863¹⁷⁸ decidís ampliar l'horari d'obertura del local i que, en canvi, els secretaris de l'entitat de 1862 i 1863, a les memòries llegides en les juntes generals, incidissin a demanar als socis una major assistència a les vetllades acadèmiques. El mateix prec feia l'*EdLM* el 5 de gener de 1865.

Que el primer any de vida de la nova associació havia sigut prometedor ho exposava Aguilar a la memòria llegida en la junta general de 1861, en què felicitava

al Circulo en general y á cada socio en particular por el estado en qe. se halla la sociedad que habiendo razon de las circunstancias de localidad y de tiempo no reparo en denominar floreciente y sobre todo por haber no solo conservado, contra el temor de unos, los deseos de otros y las murmuraciones de muchos, el caracter literario qe. le dan los estatutos, sino aun cumpliendolo en el presente abriendole marcha para qe. se desarrolle cada dia mas en el porvenir, llegando tal vez á ser una sociedad literaria respetable la qe. comenzo por serlo de instruccion y honesto esparcimiento entre algunos amigos

i celebrava, també, «los adelantos que paulatinamente y sin alharacas de ningun genero ha venido alcanzando el Circulo literario». Seria interessant poder constatar aquest creixement tot oferint unes xifres de socis detallades i exactes. No és possible, ja que les llistes conservades no poden servir com a document conclouent.¹⁷⁹ La manca de periodicitat en els inicis, les contradiccions internes, el caràcter asistemàtic i el poc rigor

¹⁷⁷ Les peticions de canvi de local fetes per l'*EdLM* el 4 d'octubre de 1863 i el 8 de maig de 1864 es troben en ressenyes de concerts celebrats en sessions immediatament anteriors.

¹⁷⁸ L'any 1863, la junta directiva del Círcol estava formada per: Climent Campà, president; Eduard Teixidor, vicepresident; Francesc d'A. Aguilar, bibliotecari; Domènec Creixans, tresorer; Josep Cunill i Ros, comptador; Salvi Almató, secretari 1r; Josep Mascaró, secretari 2n.

¹⁷⁹ A BJT/CLV, lligall 28 «Listas de socios», es conserva un plec amb set llistes diferents de socis titulat «Listas generales», que reporten diferents informacions, algunes de les quals es contradiuen. D'alguna d'aquestes llistes ens en servirem més endavant. A la portada del plec se'ls dona els següents títols –que tanmateix no apareix a la primera pàgina de les llistes corresponents–: 1) «Lista primitiva de Socios de Número, por orden de antigüedad, desde la Circular Invitacion de la fundacion del Círculo en 29 de Julio de 1860 hasta Enero de 1864 con las bajas por cese o fallecimiento de los mismos, desde Abril de 1862 á Enero de 1864»; 2) «Lista sinótica ó de cuadro en que se incluyen los mismos de la anterior, hasta el nº 55 inclusive, extendida en 1862»; 3) «Lista que contiene todos los Socios que pertenecieron al Círculo hasta 1870 con las bajas de los mismos, desde 1862, basadas en las listas mensuales, sin espresar la causa. Lista en que se incluyen todos los de la anterior ó sea hasta 1870»; 4) «Listas de Socios de Número y Transeuntes al cerrarse la admisión de los de la primera clase en Setiembre 1872»; 5) «Lista de Socios Transeuntes de 1862 á 1864 con la fecha de su entrada, cese, ó pase de algunos a Socios de número»; 6) «Lista de Socios que entraron ó cesaron en 1866»; 7) «Lista de Forasteros en 1861». No hi ha llistes detallades i exhaustives fins al gener de 1879. A partir d'aquesta data n'hi ha de mensuals fins a inicis del segle XX, quan l'entitat desaparegué. D'abans, tan sols els documents acabats de citar.

ens fan ser cautelosos a l'hora d'utilitzar-les. Això no obsta, però, que es puguin oferir algunes dades. En uns documents que resumeixen l'estat de l'associació (vegeu annex1.1) –uns esquemes estructurals i numèrics dels quals també ens servirem en d'altres ocasions–, informen que el número de socis de l'entitat era de 69 el 1862 i 72 el 1863.¹⁸⁰ Al seu torn, l'*Acta de la sesion que el Círculo Literario de la ciudad de Vich celebró el dia 23 de Marzo del año 1864* declarava que l'entitat tenia 101 socis distribuïts en 71 numeraris, 7 transeünts, 13 honoraris i 10 forasters.¹⁸¹ No són exactament les mateixes dades que ofereix un document sense titular conservat al fons de l'entitat, el qual informa que el 1864 el Círcol tenia 106 socis.¹⁸² David Cao creu que durant aquests primers cinc anys d'existència, el Círcol tingué de mitjana una setantena de socis.¹⁸³

Al llarg dels anys, la premsa es referí, sovint, a la voluntat inicial del Círcol. Així, aquesta entitat «creada [...] por apreciables compatriotas [...] fundada en el amor á las letras, á las ciencias y á las artes»¹⁸⁴ i «fiel representante de las letras y las artes en esta comarca»,¹⁸⁵ tenia com a objectiu principal «fomentar la ilustracion»¹⁸⁶ i «buscar el recreo y esparcimiento en una saludable instruccion».¹⁸⁷ La forta empenta que havia pres en el primer any de vida –recollida, com acabem de veure, per Aguilar a les memòries de 1861– també era aplaudida per *EA*. En efecte, el 10 d'octubre de 1861 declarava, quan tan sols feia un any de l'aprovació governamental i encara no 10 mesos de la primera sessió acadèmica, que «Puede actualmente asegurarse que ha llenado, como podia hacerlo una sociedad naciente, el objeto que se propusieron los fundadores»; continuava repassant els fets més destacats d'aquells primers mesos i acabava afirmant que:

Por esas razones, y otras que callamos para no molestar mas á los lectores, nos prometemos felices resultados de la *sociedad literaria* y le auguramos un próspero porvenir si debidamente se la secunda. [...] ya que *El Círculo literario* há conseguido arraigarse y ponerse en condicion de ser una sociedad útil á los asociados y beneficiosa

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ *Acta de la sesion...* Vic: Imprenta de Barjau, 1864, p. 38-40.

¹⁸² BJT/CLV. Arxivador 3 «Sessions i Juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones en las juntas», plec «Datos estadísticos anuales del Círculo Literario remitidos a la Superioridad». Aquests 106 socis resulten de la suma dels corresponents a cada una de les seccions. Podria ser, però, que algun estigués inscrit en més d'una. Si fos així, la xifra de la suma total obviaria aquests casos i els comptaria dues vegades. Com veurem més endavant en altres llistes, sembla plausible que sigui el cas.

¹⁸³ CAO I COSTOYA (2015), p. 173-174.

¹⁸⁴ *EdLM*, núm. 134 bis (suplement al dia 12/07/1864), p.1.

¹⁸⁵ *EA*, núm. 188 (08/02/1863), p.2.

¹⁸⁶ *EA*, suplement al dia 25 de febrer de 1863, p. 1.

¹⁸⁷ *EA*, núm. 48 (10/10/1861), p. 1. Vegeu, també, *EA*, núm. 175 (25/12/1862).

para la ciudad en general, merced al estado de prosperidad á que ha llegado; encarecemos á nuestros compatriotas de todas clases y fortunas que ingresen en ella, apresurándose á contribuir al mayor lustre y engrandecimiento de tan saludable institucion.

Dues setmanes més tard hi tornava manifestant que «Notable es el incremento que cada día toma esta Sociedad.»¹⁸⁸ Des de Barcelona també s'enaltia la missió que havia emprès el Círcol. Ho feia Antonio Gonzales y Casas, el 31 d'agost de 1862 des de les pàgines de *La Luz*, tot ressenyant la sessió dedicada a celebrar la canonització de sant Miquel dels Sants. El redactor demanava al Círcol que seguís «en la senda que ha emprendido» i augurava que «será sin duda un gran elemento de ilustracion y de vida para Vich y una salvaguardia de sus tradiciones religiosas y sentimientos piadosos». Pocs dies després, el corresponsal d'*EA* a la ciutat comtal, Manuel Rimont, celebrava que a la capital d'Osona

Algunos jóvenes ilustrados y laboriosos trataron de fundar un centro literario, en el que pudiesen tener cabida individuos de todas clases que tuvieran aficion á ilustrarse: tal fué el origen del *Círculo literario*, del que fórman parte los individuos mas notables de esta ciudad y gran número de jóvenes estudiosos, y tambien algunos individuos del clero. Considerando el *Círculo literario*, como un campo neutral en que para estudios científicos y literarios cogen perfectamente hombres de distintas clases y procedencias, puede ser, si continúa dirigiéndose con acierto, un medio de dar cohesion y fuerza á las individualidades que aisladas pierden su vigor y su valor en la apatia. Asi pues el *Círculo literario* ha venido á llenar un importante vacío que puede ser con el tiempo altamente beneficioso á esta ciudad.¹⁸⁹

I el 4 de gener de 1863 el mateix diari feia balanç d'allò que la nova societat havia reportat a la capital osonenca. Aquest darrer article, que s'ha de posar en relació amb els que lamentaven l'estat de letargia vigatana i en demanaven la resurrecció –n'hem donat fe al capítol introductori i a la introducció del capítol 1–, celebra la pervivència de l'entitat, perquè, seguint en la línia del text anterior, considera que les accions conjuntes són més poderoses que les individuals; atorga al Círcol el lideratge de la restauració; i el considera «la síntesis de todas las instituciones que le faltan [a Vic]». Li reclama, però, que «ha de aspirar á miras mas elevadas, á fines todavia mas trascendentales.»

1.1.2 Un repàs a les sessions més significatives i els seus fruits

Com hem dit, la primera sessió acadèmica documentada anà a càrrec de Joaquim Salarich. Ultra el nom del personatge, és interessant fixar-nos en el tema: la «literatura»

¹⁸⁸ *EA*, núm. 48 (21/10/1861).

¹⁸⁹ *EA*, núm. 144 (07/09/1862).

vigatana. Salarich concep la literatura com tot allò escrit, en un sentit ampli del terme com, d'altra banda, era prou comú a l'època. Diferia, en aquest sentit, a Balmes, sembla que més proper a la terminologia actual i més conscient de la funció social de la literatura. Però per contra, en circumscriu el camp d'interès geogràfic. I és que, al cap i a la fi, Salarich i Verdaguer, al discurs, amalgama elements neoclàssics procedents de la seva formació escolar amb espurnes romàntiques. D'aquí, per exemple, la combinació d'interessos històrics locals i l'interès per tots els camps del saber. Així, a la nòmina d'«escriptors» vigatans hi inclou matemàtics, filòsofs, juristes, científics o poetes.

Salarich inicia la conferència confessant que va ser «El amor de las grandezas patrias [...] y el titulo de literaria que esta Sociedad ha inscrito en su bandera» allò que el van empènyer a dictar aquest discurs. Comença afirmant que té la sort de prendre la paraula en una de «las primeras reuniones de familia que ha determinado celebrar este Circulo» i segueixen declaracions d'amistat com que «esta Sociedad no es una Academia, sino una reunión de amigos».¹⁹⁰ El discurs, amarat d'amor ciutadà, reclama, sovint, que l'autor s'excusi d'aquest excés de patriotisme.

La segona conferència, el dia 15 de març, a càrrec d'Antoni Soler, versava sobre la «Conveniencia o necesidad de un Periódico en Vich». Soler, antic redactor d'*EM*, iniciava el discurs amb una referència als anteriors conferencians –fixem-nos, altra vegada, en el plural protocol·lari– i exposava, en una dissertació plena de sentimentalisme, la necessitat que tenia Vic de publicar un diari. Però anava més enllà i considerava que posseir-lo significava una empenta al progrés i una mirada al futur; obrir la porta a la comunicació i, per tant, deixar enrere l'aïllament. D'aquesta manera, participava del debat sobre l'endarreriment ciutadà i aprofitava per reclamar l'empenta definitiva cap al progrés:

nuestra Ciudad por cuya prosperidad y progreso debemos ocuparnos todos en cuanto podamos: todos tenemos un interés en que desaparezcan los obstáculos de nuestros adelantos, ya que estamos en unos tiempos en que es muy difícil permanecer estacionarias las Poblaciones, si no se quiere la muerte de las mismas, ó al menos su retroceso.¹⁹¹

I més endavant proposava els passos essencials que calia seguir:

nosotros tan solo hemos de aspirar á regenerarnos, á satisfacer nuestras necesidades, á unirnos y agruparnos, centralizando nuestros esfuerzos para valer algo. Hemos de

¹⁹⁰ Citacions tretes de Joaquim Salarich i Verdaguer: «Ligeros apuntes sobre el estado de la Literatura en esta ciudad en los diversos periodos de su historia». Conservat a l'ABEV: Sal1(32).

¹⁹¹ BJT/CLV. «Conveniencia ó necesidad de un periódico en Vich». Discurs inèdit. Arxivador 4 «Memòries i conferències» carpeta 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Tomo 2º.».

comenzar para ser algun dia; sacudiendo nuestra inercia, cortedad, y aislamiento, que nos impiden sacar partido hasta de aquellos mismos elementos, y fuerzas que tenemos, porque no las damos cohesion, consistencia y unidad

Una de les solucions per guarir aquests mals passava per la creació d'un diari:

La ciudad de Vich, cuyo mayor mal ha sido de muchos años á esta parte el aislamiento, y que tambien experimenta, con dolor los efectos de tal desgracia; deberia procurar que sus vecinos se acercasen mas unos á otros, comunicandose sus necesidades, y esto se conseguiria en gran parte con un periódico.

Per això acabava qualificant-ne la publicació de «conveniente y util» i, finalment, de «necesaria». Un mes i mig després, el dia 2 de maig, veia la llum el primer número d'*EA*, subtitulat *Periodico de intereses locales, de literatura é industria, de avisos y noticias* i editat per la impremta del germans Soler. Dedicat «exclusivamente al fomento de los intereses de esta Ciudad y su partido»,¹⁹² *EA* significà el punt de partida de l'etapa més fecunda del periodisme vigatà vuitcentista.

El Círcol no es feia càrrec de la publicació, però el protegia.¹⁹³ Fet i fet, Antoni Soler i Joaquim Salarich n'eren les ànimes i, des de bon antuvi, hi participaren, ensems, Marià Fàbregas –primer secretari de redacció i a qui més tard substituí Salarich– i Francesc Xavier Calderó. Tots quatre eren socis fundadors de la novella entitat. El diari donava cobertura de la major part dels actes celebrats als salons del Círcol: els acostuma-va a anunciar i, posteriorment, a ressenyar. Però no només això: compartien els mateixos interessos. David Cao es mostra contrari a aquesta tesi i creu que «seria incorrecte considerar-la [la publicació] un portaveu de l'entitat o un simple apèndix d'aquest. [...] Sembla molt més acurat valorar el Cercle Literari i *EA* com a iniciatives distintes de les quals en participaven, en bona mesura, una mateixa colla d'individus que cercaven instruments per incidir en l'espai que percebien com a propi i en el qual se sentien cridats a exercir un lideratge.»¹⁹⁴ No entrarem a discutir si *EA* funcionava com a portaveu del Círcol, si aquest el protegia o fins a quin grau estaven relacionats. El que sembla innegable, però, és que tenien alguns lligams. En una correspondència enviada

¹⁹² *EA*, núm. 107 (04/05/1862).

¹⁹³ El número 48 d'*EA* (10/10/1861) afirma que «Del seno del *Círculo* ha salido la publicación de un periódico». Com dèiem, l'article inicial d'aquest número és un repàs dels primers 10 mesos d'activitat del Círcol. Francesc d'A. Aguilar, el 1861, a la memòria anual de l'entitat declarava que «La Junta Directiva [...] creyo que fuera apartarse del objeto del *Círculo* puramente instructivo y literario, tomar parte como sociedad en un periodico que por grandes qe. sean la prudencia y saber de los Redactores está siempre ocasionado á disgustar á alguien: y sostener controversias con el calor qe. aunque justo es impropio del tono calmoso y reposado qe. debe usar una sociedad literaria; sin embargo el periodico salio á luz y sigue publicandose, no dependiente del *Círculo*, ni como hijo suyo, sino como amigos qe. seran mientras ni uno y otro se separen del programa qe. desde un principio cada uno se trazaron.»

¹⁹⁴ CAO I COSTOYA (2015), p. 178.

el 5 de maig de 1862 i publicada tres dies més tard a *EA*, el redactor, que signava «C.» celebrava que, a la capital osonenca, haguessin nascut el Círcol i *EA*, a qui confiava la regeneració cultural.

La publicacion de *El Ausonense* [...] es una influencia constante y general, que ni cede al escaso fruto de sus primeros esfuerzos ni se desalienta ante las dificultades. La publicacion de *El Ausonense* es un esfuerzo de amor á la patria, es un gran paso dado para sacudir el letargo en que Vich ha dormido por largos años.

Por otra parte, la felicísima idea de crear el *Círculo Literario*, campo neutral en donde tienen cabida todas las clases y todas las opiniones é ideas aceptables, asegura la cohesion de todos los esfuerzos individuales, y esos esfuerzos individuales reunidos pueden mucho, no mucho, lo pueden todo.

Para mi tengo que mientras haya en Vich *El Ausonense* y *El Círculo literario*, podrá ser lenta, pero es segura su regeneracion; el día en que *El Ausonense* y *El Círculo literario* desapareciesen; desconfiaria de ver sacudido el letargo en que Vich se aduerme todavia.

I Collell, el 1920, els considerava els alçaprens del despertament. Així doncs, el Círcol i *EA* es convertien en els garants del progrés. El primer perquè, seguint el raonament que també trobem unes pàgines abans, aplega un conjunt de veus aïllades, la qual cosa converteix en més poderoses les reivindicacions; i el segon perquè dóna cobertura a tot allò vigatà, fet que el converteix, també, en altaveu de l'avenç.

Més enllà d'això, com hem apuntat, els articles de fons del diari a vegades tractaven els mateixos temes que preocupaven els socis del Círcol i que, a voltes, havien sigut motiu de conferència (per exemple: els articles dedicats a l'agricultura, al ferrocarril, a les caixes d'estalvi o a la capitalitat episcopal de Vic); i, per damunt de tot, ambdós advocaven per les millores de la ciutat. Ja hem vist quina era la imatge que en desprenia la premsa: són nombrosos els articles que insereix *EA* (també el seu successor, l'*EdLM*, als primers anys) sobre l'estat adormit de Vic, l'esplendor perdut i la necessitat de recuperar-lo. I estretament relacionat a això hi ha la fixació pel tren.

En efecte, el ferrocarril és pres com l'ambaixador del redreçament. La premsa segueix amb detall tots els passos: des del reclam per part de la societat vigatana (que ja apareix a *EM*), fins a l'aprovació final, passant pels desenganys i incompliments d'acords. El buit periodístic que es viu a Vic entre el 1871 i el 1877¹⁹⁵ ens priva de saber com es van viure els últims passos, i, sobretot, la inauguració. També val a dir que

¹⁹⁵ Entre el 1871 i el 1877, a Vic només es publicaven el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, *Revista franciscana* i *ED*. La primera era l'òrgan oficial del bisbat; la segona una revista religiosa a càrrec dels frares franciscans del Remei; i el tercer, en paraules de Farrés (1992), p. 269-270: «tot i manifestar-se sobre els afers públics des d'una òptica conservadora, no pot ésser considerat de difusió general ja que es considerava un “semanario religioso dedicado a sostener la fe y la Piedad de los verdaderos catolicos”». No hi havia, per tant, cap diari polític, literari, ni d'interessos.

amb els anys la desil·lusió i el desencant s'apoderà dels vigatans, i el fervor inicial fou suplert per un cert aire de desencís. Malgrat aquesta conjuntura i l'incompliment de promeses, continuà sent un dels principals interessos ciutadans. També al Círcol, ja des d'un bon inici, es convertirà en un dels motius de conversa més apassionat. Així hem d'entendre la sessió que es dedicà a celebrar la concessió del projecte del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses del dia 2 de febrer de 1862, o la conferència de Francesc d'A. Aguilar del 25 de febrer de 1863¹⁹⁶ sobre les «Utilidades que deberán reportarse de nuestro Ferro-carril». Interessos que culminaran el juliol del 1876 amb el certamen literari per commemorar el primer aniversari del tren a Vic.¹⁹⁷

Joaquim Salarich, a la primera trobada del Círcol, es referia a la periodització mensual de les acadèmies. Soler, a la segona, en confirmava la idea inicial, però ja donava a conèixer la voluntat de fer-les quinzenals com a conseqüència d'una informació mal donada per *El Telegráfo* que, sembla, fou l'arrel del canvi de voluntat. No obstant això, la tercera trobada, sobre la utilitat de les caixes d'estalvi i a càrrec del doctor S. Almató –la premsa es feu ampli ressò d'aquesta petició–, no tingué lloc fins al 30 d'abril.¹⁹⁸

Els temes essencials tractats en aquest primer any, i també en els següents, eren econòmics, socials, culturals, científics i es tentinejava, com hem vist, per la frontera estatutària que prohibia de parlar de temes polítics o religiosos. No ens podem endinsar en aquestes conferències, ja que ens apartarien del nostre nucli d'interès. Així, del 1861, només destaquem la del 17 de juny, «Importancia y aprecio que se merecen la literatura y las bellas artes», a càrrec de Francesc Xavier Calderó, i la del 22 d'octubre, «Plants de la llengua catalana» deguda a Francesc d'A. Aguilar i tema nuclear de l'apartat 1.3. Quant a la primera, a banda de l'objecte, sobresurt per haver donat peu a la primera lectura documentada d'un poema en català, «L'Ivern», d'Ignasi Campà.

EA del 20 de juny donava notícia de la primera d'aquestes dues sessions i destacava que «espuso varias consideraciones sobre la importancia y el aprecio que se merecen la literatura y las bellas artes» i acabava: «discursos como el suyo, siempre seran escuchados con gusto por los amantes de la bello y de nuestra rica lengua castellana». La ressenya no resumia ni comentava el discurs, simplement el lloava. Dies

¹⁹⁶ El llibre d'actes de les sessions del Círcol diu que aquesta acadèmia va tenir lloc el dia 22 de febrer.

¹⁹⁷ Vegeu el capítol 3.3.

¹⁹⁸ Per a una «Relació per ordre cronològic de la majoria d'actes celebrats en el Círcol Literari de Vich», vegeu Salarich i Torrents (1962, p. 257-297). Malgrat la llista minuciosa i detallada que ofereix, sembla que hi podria haver algun acte no documentat.

després, el 29 de juny i 7 i 25 de juliol, el mateix bisetmanari inseria a les seves pàgines un llarg article titulat «Literatura y bellas artes». Encara que no sigui exposat enlloc, podem suposar que l'origen d'aquest text és la conferència de Calderó.¹⁹⁹ En línies generals és una manifestació del reconeixement i admiració que mereixen la literatura i les belles arts. Així, llegendes com a monuments de veritat, la seva importància és paragonable a la història. Ara, entre línies hi fa cap l'ambivalència contextual: l'interès per la història i l'arqueologia ens acosta a l'esperit romàntic, però el retrat del concepte d'artista que trobem a la segona entrega, i l'adopció de la màxima de Boileau «nada es bello sino lo verdadero», ens mantenen ancorats al passat. En particular, la primera entrega és una reivindicació de la necessitat de la literatura i l'art en general per a la humanitat; la segona una descripció dels artistes i les obres d'art, les quals són «tan útiles como dulces, y llevan algo en sí mismas mas duradero y absoluto, que las hace impercederas y de todos y en todos tiempos bien quistas; la *bellesa*.»²⁰⁰ Finalment, la tercera és dedicada al teatre, que segons l'autor «copia el mundo real; però al poetizarlo, traspasa sus límites remontándose á la esfera de lo ideal, de la posible; esto es, escoge, dirigido por el sentimiento, las bellezas que sobresalen en la naturaleza: y guiado por el gusto, las reune en un sér nuevo, hijo de su creacion.»²⁰¹

El 9 de juliol d'aquest 1861, el dia que es complien tretze anys del traspàs de Jaume Balmes, el Círcol decidí celebrar una sessió commemorativa de la mort del filòsof vigatà, la qual donà el tret de sortida a un tradició que, avui, encara perdura. Fet i fet, la figura de Balmes era present a la nova entitat des del principi. Salarich i Verdagner, a la primera sessió, s'hi havia referir com el gran savi del segle i celebrava que el seu retrat figurés, des de bon antuvi, a la sala de lectura:

Balmes.... No sé que decir, señores, leed á sus biógrafos, leed las obras de este grande hombre, que están aquí, y entonces veréis por cuantos conceptos se ha hecho inmortal. Balmes es la gloria de esta ciudad y el orgullo de este Seminario, del mismo modo que és el sabio del siglo. Cuando esta Sociedad puso su retrato en el salón de lectura, tuvo una idea feliz; nadie mejor que él debe presidir una asociación que se titula literaria, hagamos, señores, que nuestras obras no desmerezcan el titulo honroso que nos hemos impuesto, no para seguir sus pisadas –que esto es imposible- sino para que podamos comprender los escritos y doctrina del grande Balmes

L'ascendència balmesiana, doncs, hi era latent. També hi era present per contacte familiar: el seu germà Miquel era soci fundador de l'entitat. A més, aquest

¹⁹⁹ Salarich i Torrents (1962, p. 12), ja apuntava la possibilitat que alguns dels articles del diari tinguessin com a origen conferències fetes al Círcol.

²⁰⁰ «Literatura y bellas artes II». *EA*, núm. 20 (07/07/1861), p. 1

²⁰¹ «Literatura y bellas artes III». *EA*, núm. 26, (25/07/1861), p. 1

havia donat un volum de cada una de les seves obres a la biblioteca. No ens han d'estranyar aquestes celebracions: una entitat tan atenta a tot allò de la pròpia ciutat havia de donar cobertura al seu personatge contemporani més important, i amb qui, alguns, havien tingut estretes relacions, com Antoni Soler, el primer biògraf. L'esquema de les trobades balmesianes acostumava a incloure un estudi sobre alguna vessant de la figura o l'obra del filòsof i composicions poètiques que li eren dedicades. Aquests primers cinc anys hi participaren personatges de la talla de Joaquim Roca i Cornet, Maria Josepa Massanés de González, Manuel Rimont, Nicolau de Peñalver, Joan Vinader, Manuel Galadies, o Ignasi Campà. També hi havia sigut convidat Manuel Milà i Fontanals, que s'excusà adduint massa feina. Val a dir que la sessió de 1863 no apareix documentada enlloc, ni ressenyada a la premsa que, en canvi, publica poemes i estudis que s'hi refereixen.

L'ascendència de Balmes sobre els seus conciutadans s'escapa dels límits del treball. No en va, és interessant fixar-se en la importància que li donaven. A banda de les celebracions que tenien lloc al Círcol, anunciades i ressenyades per la premsa, des dels diaris es reclamava a les instàncies governatives que tinguessin cura del panteó dedicat al filòsof que es trobava en estat de degradació, es defensava el trasllat de les restes de Balmes del cementiri municipal al claustre de la catedral o, simplement se'l prenia com a referent filosòfic.²⁰² És clar, doncs, que era un far intel·lectual per a molts vigatans.

Entrem al 1862. El Círcol ja té un any de vida i sembla aposentat i estable. Inaugura el curs una primera sessió el dia de cap d'any deguda a Antoni Soler: «Vich con un Círculo Literario: Vich sin un Círculo como el Literario». Després de fer un repàs als motius que han portat Vic a l'aïllament, recorda les funcions que l'entitat ha exercit i ha de continuar exercint sobre la ciutat, així com la importància que té per a la societat. El mateix any esdevenen altres sessions socialment importants, com la del 2 de febrer, «dedicada a commemorar la concessió del projecte del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses»,²⁰³ o la del 26 d'agost, per tal de celebrar la canonització de sant Miquel dels Sants. Per als nostres interessos, cal remarcar «Buen gusto literario y medios para adquirirlo», a càrrec de Francesc Xavier Calderó el 18 de maig. Calderó, que ja havia pres la paraula per parlar de literatura, centrava el discurs en «l'estètica»

²⁰² Vegeu què deien, per exemple, *EA*, núm. 39 (05/09/1861), 42 (19/09/1861) i 168 (30/11/1862) i *EdLM* núm. 84 (17/01/1864), 87 (28/01/1864), 126 (12/06/1864), 156 (25/09/1864), 157 (29/09/1864), 166 (30/10/1864), 212 (09/04/1865), 240 (13/07/1865).

²⁰³ SALARICH I TORRENTS (1962) p. 258.

literària i es fixava en la «bellesa». Altra vegada deixava traslluir un deix de formació clàssica, i per això acabava declarant que els tres punts necessaris per atendre's al «buen gusto» eren:

La naturaleza, en la que está el gérmen, ó sea el ingenio, el sentimiento y el modelo; la razon y las reglas, que templan, educan y dirigen; el estudio de los clásicos y su imitación, que desenvuelven el ingenio, hacen mas delicado el sentimiento y fortalecen las reglas.²⁰⁴

Els anys següents continuaren les sessions acadèmiques. La temàtica era molt variada i ocupava tots els camps del saber: educació, història, religió, higiene, legislació, arqueologia, art, etc. En aquest darrer camp, destaquen, pel títol, els discursos de Joaquim Salarich i Verdaguer «Noticias históricas de la literatura antigua en nuestra patria», que tingué lloc el 9 de juny de 1864, i «Bellas Artes, su número e importancia relativa», a càrrec d'Ignasi Campà, el 28 d'agost de 1865, els quals no hem pogut localitzar i la premsa no ressenya. D'aquest segon, però, se'n conserva un resum interessant a la llibreta d'actes de l'any 1865, en què es defineix el concepte d'art, es divideix les diferents expressions artístiques segons la formulació i estableix un ordre de prioritat: arquitectura, escultura, pintura, música i poesia.

La conferencia «Movimiento literario en Cataluña», de Josep Cid i Ferrer, llegida el 15 de setembre de 1864, sobre «el movimiento literario del día, de los numerosos escritores y literatos de Cataluña, de la importancia que para una localidad tiene el poseer un buen poema en que estén debidamente enarradas las glorias de sus hijos»²⁰⁵ sembla ser situada al centre dels interessos i el debat nacional. El resum ofert per la premsa i el títol del discurs, insinuen una certa obertura intel·lectual atesa la fixació nacional, l'element històric i la concreció contemporània que transpira. Malauradament no s'ha conservat.

Tanmateix, encara que la literatura no fos el tema de discussió, la poesia cada vegada hi era més present. Així, després d'un discurs, fos quin fos el tema, trobem, sovint, un autor que dóna mostres de la seva obra. Al seu torn, la música també pren relleu al Círcol. D'aquesta manera, cada vegada són més freqüents els concerts. L'interès musical desembocà el 1864 amb una sessió en honor de la coral Ausetana Euterpense –que la bibliografia històrica també anomena Ausonense d'Euterpe.²⁰⁶

²⁰⁴ EA, núm. 112 (22/05/1862).

²⁰⁵ EdLM, núm. 154 (18/09/1864).

²⁰⁶ Per a un acostament a aquesta entitat coral vegeu Salarich i Torrents (1972, p. 65-66).

El Círcol, però, no vivia reclòs a les fronteres vigatanes. Prova d'això són les participacions de personatges de fora de la ciutat, majoritàriament en sessions balmesianes, però també Silví Thos i Codina o Josep Maria de Fivaller, els músics italians Loccatelli i Montechini; acadèmies d'interès nacional, com la celebrada el 4 de febrer de 1863 en referència a la restauració del monestir de Ripoll;²⁰⁷ o el nomenament de diferents socis honoraris, de fora com Josepa Massanés, Nicolau de Peñalver, Joaquim Roca i Cornet, Gregori Amado Larrosa, Carles M. Perier, o Manuel Milà i Fontanals; i osonencs com Joan Vinader, Francesc d'A. Aguilar o Ignasi Campà.

1.1.3 Organització interna: càtedres, seccions i biblioteca

El Círcol, des de bon antuvi, s'havia proposat oferir entreteniment i aprenentatge. El primer aspecte estava capitalitzat per les tertúlies, els concerts i les vetllades literàries que tenien lloc als salons, i per la biblioteca, que oferia un ampli ventall de capçaleres i s'ocupava d'aconseguir novetats editorials. La segona proposta era capitanejada per les conferències i les sessions acadèmiques, sovint anomenades «acadèmies», que podien estar relacionades amb qualsevol dels àmbits d'interès del Círcol i eren obertes a tots els socis, i secundada per les diferents activitats que es proposaven des de l'entitat, la primera de les quals fou establir una càtedra de francès. En efecte, entre l'1 de febrer i el 31 de març de 1861, se n'endegaren unes classes a càrrec del soci Joan Àngel Soler.²⁰⁸ El 15 de novembre del mateix any s'obria, altra vegada, el curs de francès i s'hi sumava el d'italià.²⁰⁹ Anys a venir, s'hi afegiren, també, classes d'anglès i d'alemany a càrrec de Francesc de P. Masferrer. No eren aquestes, però, les úniques propostes.

EA del 10 d'octubre de 1861, després de donar fe de la continuïtat de la Càtedra de francès, avançava l'ambiciós projecte que es plantejava el Círcol:

Este año, segun tenemos entendido, va á abrirse nuevamente dicha cátedra y aun otras varias gratuitamente desempeñadas por algunos de los sócios, entre los cuales se

²⁰⁷ Vegeu *EA*, suplement al dia 25 de febrer de 1863, núm. 197 (12/03/1863) i 198 (15/03/1863).

²⁰⁸ En una llista conservada a BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i Juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones a las juntas», plec «Anuncios», es dona fe de l'establiment de la càtedra de francès i segueix una relació de les persones matriculades per assistir-hi «1) Francisco Javier Calderó; 2) Miguel Serraclara; 3) Salvio Almató; 4) José Anglada, pbro.; 5) Agustín Canalda; 6) Pio Mas; 7) Ramon Anglada; 8) Mariano Fábregas Casadevall; 9) Geronimo Sardá; 10) Antonio Subirachs; 11) Andres Basols; 12) Joaquin Rierola y Comella; 13) Francisco (?) Codina».

²⁰⁹ El número 47 d'*EA* (06/10/1861) informava que la junta del Círcol havia decidit continuar amb la càtedra de francès. El núm. 48 (10/10/1861) precisava que no només s'obriria aquesta càtedra, sinó també altres. Finalment, el núm. 57 (10/11/1861) informava de l'inici, la periodicitat i el preu.

establecerá el turno conveniente para que además de la de francés, haya diariamente otra leccion.

El mateix bisetmanari, el 27 d'octubre, informava de la creació d'una comissió encarregada d'establir noves càtedres «de importantes é instructivas assignaturas y otra para la enseñanza pràctica de solfeo y canto». Ben aviat, el 2 de novembre següent, aquesta comissió presentava, a la junta de l'entitat, el dictamen definitiu (vegeu Annex 1.2) en què proposava la constitució de cinc noves càtedres:

- 1) Historia universal, especialmente tiempos antiguos
- 2) Historia tradicional de Cataluña
- 3) Agricultura
- 4) Consideraciones generales de Literatura
- 5) Higiene y Economía doméstica

A l'hora de fer la proposta tenia en compte cinc aspectes: el motiu i la finalitat principal que es proposaven; el desig d'oferir classe diàriament; la metodologia didàctica que s'havia d'emprendre; la combinació amb les classes de llengua catalana; i trobar-se sota l'empara dels estatuts del Círcol. Es complia, doncs, el desig expressat el 10 d'octubre de 1861 de poder oferir una lliçó diferent cada dia, a banda de la de francès. La suma de les cinc càtedres proposades i la de la llengua catalana ampliava el ventall a sis i deixava tan sols el diumenge sense lliçó.

La proposta de la comissió acaba incitant els companys a allistar-se i incloïa, ja, els noms d'alguns socis que s'havien manifestat delerosos de fer-se càrrec del funcionament d'alguna de les seccions:

La comisión en nombre de la Junta Directiva del Círculo tiene el honor de invitar á los SS. socios, á fin de que los que deseen desempeñar alguna de esas cátedras, continúen aquí sus nombres junto con el de la asignatura que escogen para que se pueda desde luego pasar á su planteamiento.

[...]

Historia de Cataluña Francisco de P. Campà y Porta

Agricultura Joaquin Salarich

Para Higiene Salvio Almató

Para consideraciones acerca literatura Francisco Javier Calderó

Com veiem, tan sols la d'Història Universal havia quedat orfe de mestratge. Que tan sols manqués trobar l'encarregat de gestionar una de les càtedres proposades demostra la il·lusió amb què s'havia emprès la tasca. Corrobora que els noms apuntats es deuen als socis del Círcol que es postulaven per guiar les classes, una carta d'Andreu de Ferrer, secretari de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), a Joaquim Salarich, escrita des de Barcelona el 21 gener 1862 en què el felicita pel nomenament

d'encarregat de la càtedra d'Agricultura del Círcol (vegeu annex 4.9). Malgrat tot, sembla que aquest desig d'expansió intel·lectual, i, en certa manera, de consolidació acadèmica, aquest lloable intent de proporcionar esplai i coneixement de temàtica diversa als socis i conciutadans, no passà d'aquesta proposta formal certament anhelosa i fins àvida. No sabem quins foren els motius que n'aturaren la posada en funcionament, però el cert és que en la junta general d'aquell mateix 1861, celebrada el 24 de novembre –un mes i mig després de la formulació de la proposta–, Francesc d'A. Aguilar ja informava que ni la proposta de càtedres ni la creació d'una acadèmia de cant i música s'havien pogut tirar endavant.

En efecte, no tornem a trobar informació d'aquestes càtedres proposades. En canvi, un document datat el 26 d'abril de 1864, titulat «Circulo Literario» (vegeu Annex 1.1), i que ve a ser un resum numèric i estructural de l'entitat dels anys 1862-63, fa saber que al Círcol hi ha quatre càtedres: francès, aritmètica, lectura i escriptura. Aquestes tres darreres, com veurem tot seguit, obertes en benefici dels membres de la coral Ausetana Euterpense,²¹⁰ però plantejades, pel que sembla, com a classes d'instrucció. Fet i fet, la delimitació entre classe i càtedra era molt fina.²¹¹ Per contra, en un document del 31 de juliol de 1865 –un altre resum estructural–, titulat «Copia del estado que se mandó al Exmo Sr. Gobernador de la Provincia en cumplimiento del oficio que dirigio a esta Sociedad y cuyos datos, en conformidad al mismo se refieren al año 1865» [Annex 1.3] i signat pel secretari J. Macià, només consta la càtedra de francès.

A banda del recorregut que poguessin tenir, és interessant fixar-se en els temes proposats: higiene i economia, agricultura, història i literatura. El primer, a càrrec del metge Salvi Almató, sembla plantejar una de les problemàtiques socials vigents i que havia capitalitzat les protestes del naixent moviment obrer: les diferències econòmiques i la manca de salubritat laboral. Així mateix, la puntualització en «domèstica», sembla incidir en la necessitat d'una millor sanitat personal.

Si és cert el camí apuntat anteriorment, no seria gratuïta aquesta voluntat de fixació en la classe obrera. Des del principi, no sabem si per retòrica o per creença real, en la memòria del secretari de 1861 i des de la premsa es fa referència a l'amplitud

²¹⁰ Sobre la coral L'Ausetana, vegeu Cao i Costoya (2015, p. 64-70).

²¹¹ Segons Labèrnia (1839, p. 416) càtedra és: «Lo empleo y exèrcici de catedràtich. [...] La facultat que ensenya alguna catedràtich». Catedràtic, al seu torn: «Lo qui tè càtedra pera ensenyar alguna facultat». Finalment, classe (p. 452): «Cada divisió de estudiants que estudian materia diferent.»

social de l'entitat.²¹² D'aquesta manera s'advoca per la presència i assistència de tots els estaments socials al Círcol. Podria ser, com dèiem, purament retòrica. No en va sembla provat que, si no corporativament, sí que algun dels membres, com ara Joaquim Salarich, Marià Subirachs, o Pau Anglada²¹³ mostraven interès per la classe obrera. Fet i fet, en paraules de Pere Verdaguer, els fundadors es proposaven «proporcionar als socis, en llurs hores de lleure, esplais dignes i profitosos, procurar el bé general de la ciutat i treballar per enlairar el nivell cultural de la classe obrera.»²¹⁴

Ara bé, cal tenir presents alguns aspectes. Per una banda, els socis fundadors del Círcol no pertanyien a aquesta classe social, sinó que eren propietaris i hisendats, membres del clergat o professionals liberals.²¹⁵ De l'altra, els estatuts tampoc no parlen d'aquesta funció. Encara més: el número 156 d'*EA* (19 d'octubre de 1862) s'ocupava d'aquest aspecte. Declarava, després de comparar Vic amb Reus i Igualada, que «les envidiamos al ver cuan descuidada está la educacion de ciertas clases de esta ciudad». I continua preguntant-se si «Son estos los beneficios que debíamos esperar del Círculo Literario? ¿Acaso la classe obrera vicense no necessita instruccion como la de Reus, Igualada, Mataró, etc. etc.?» Acaba afirmant que les classes que ofereix l'Ajuntament no són suficients i que, per tant, «no habrá sonado sin duda para Vich la hora de la regeneracion». Una setmana després, el 26 d'octubre, apareixia una nota signada per «Joan Baxeras»²¹⁶ a les pàgines d'*EA* en què s'oferia per fer classes gratuïtament, cada nit, adreçades a aquest sector de la societat. L'autor, que afirmava no formar part de cap entitat, volia, d'aquesta manera, intentar solucionar el mal declarat la setmana anterior.²¹⁷

Sembla que el Círcol, els anys immediatament posteriors, rectificà el camí. Dos fets demostrarien l'interès que, a partir de 1863, l'entitat tindria per la classe obrera. El primer, el 1863, la conferència de Salvi Almató titulada «Utilidad de los premios a la virtud», que acabà amb la proposta de Benet Baquero de celebrar un certamen sobre la

²¹² Vegeu els fragments citats més amunt dels núms. 48 (10/10/1861), 108 (08/05/1862) i 144 (07/09/1862) d'*EA*.

²¹³ El primer hi llegí una conferència titulada «Higiene municipal» el 31 de desembre de 1864; el segon «Algunas consideraciones sobre la necesidad de la extinción de la mendicidad» el 21 de setembre de 1862 i el tercer «Necesidad de la Higiene Publica» el 13 de març de 1865.

²¹⁴ VERDAGUER I RAURELL (1935), p. 10.

²¹⁵ Per a un acostament al perfil sociològic dels fundadors de l'entitat, Cao i Costoya (2015, p. 164-172).

²¹⁶ Es tractava de Joan Baxeras i Grabalosa, «mestre de pàrvuls de la ciutat» (Cao i Costoya, 2015, p. 71). No podem confondre'l amb Joan Vaxeras, alcalde de Vic pel partit conservador. Tanmateix, Salarich i Torrents (1962, p. 309), l'inclou a la llista de socis.

²¹⁷ No va ser fins a finals de 1865 que quedà constituït l'Ateneu Català Vicense de la Classe Obrera. CAO I COSTOYA (2015), p. 70-73.

virtut en què es premiarien «1.er al pare o mare que amb menys mitjans hagi educat millor llurs fills; 2.^{on} al fill o filla que amb més reduïts guanys hagi cuidat millor al seu pare o mare; 3.er als pobres més necessitats del barri». ²¹⁸ Baquero creia que el dia més indicat per celebrar aquest certamen seria el de la inauguració del ferrocarril. El segon, la inauguració, el 7 de març de 1864, d'aules de lectura, escriptura i aritmètica adreçades als membres de la societat coral «Ausetana Euterpense», formada per obrers.

Els altres temes mantenen una estreta relació amb els interessos generals de la població vigatana i del Círcol en particular i, en certa manera, amb l'ambient cultural nacional. L'agricultura, el motor econòmic de Vic i comarca, reclamava una atenció especial –atenció que també rebrà en el certamen literari convocat el 1876 i que demostra, també, la quantitat de sessions acadèmiques que s'hi dedicaren. Al seu torn, la doble vessant estudiada de la història, la tradicional catalana i la universal antiga, s'ha de posar en relació als interessos del moment. La fixació en el passat, i en especial en el passat tradicional nacional, és fruit dels nous corrents europeus. Per últim, el Círcol havia de fer honor al seu nom i oferir a la literatura un lloc en aquesta proposta. L'encarregat, Francesc Xavier Calderó, es distingí per ser qui més sovint prengué la paraula en les sessions acadèmiques dels primers anys de l'entitat a l'hora de parlar de literatura. Ho feia, sempre, des d'una vessant teòrica. És més, indirectament, aquesta proposta de càtedra cenyeix i determina el concepte de literatura que, com ja hem insinuat en diferents moments, diferia segons de qui es tractés.

La multiplicitat d'interessos dels socis del Círcol portà, ben aviat, a la necessitat d'organització. ²¹⁹ Salarich i Torrents data la reestructuració de la societat el 22 d'octubre de 1861. ²²⁰ Un document conservat al fons del Círcol sense datar, però amb una referència al «Reglamento aprobado en Junta general el dia 15 del mes procsimo pasado» ²²¹ distribueix l'entitat en quatre seccions diferents: Ciències morals,

²¹⁸ *Ibíd.*, p. 26.

²¹⁹ Per a un recorregut més detallat a la història de l'estructuració interna del Círcol, Cao i Costoya (2015, p. 183-184).

²²⁰ Salarich i Torrents (1962, p. 18) diu que s'establí la divisió definitiva en quatre seccions en la junta general celebrada el 22 d'octubre. Ja hem avançat, i ho exposem amb més detall a l'apartat 1.3, que el 1861, la premsa donà notícia de la celebració de dues juntes generals amb un mes de diferència. Es fa difícil pensar que pogués ser així. D'altra banda, creiem més plausible la hipòtesi de ser celebrada el mes de novembre. Tanmateix, Salarich i Torrents no dona fe d'aquesta *segona* junta general. Com diem més endavant, podria ser que la primera es tractés d'una reunió de la junta directiva i no una junta general.

²²¹ BJT/CLV. Arxivador 3 «Sessions i Juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones a las juntas», plec «Anuncios». Com hem dit, el document no està datat. Pels noms que hi apareixen, sembla que el podem situar entre l'1 de maig de 1862 (com veurem a l'apartat 1.4 sembla que va ser la data d'ingrés de Joaquim Capdevila) i el desembre de 1863 (quan Francesc d'A. Aguilar es va

filosòfiques i històriques; Ciències exactes i naturals; Agricultura, indústria i comerç; i Literatura i belles arts. A la primera hi havia inscrits deu socis, a la segona vuit, a la tercera sis i a la quarta disset, alguns dels quals en més d'una secció.²²² Les xifres, sense conèixer-ne els noms, eren quasi idèntiques al document del 26 d'abril 1864 referent a l'any anterior publicat a l'Annex 1.1: deu la primera secció, vuit la segona, sis la tercera i dinou la quarta. El 1865, a «Copia del estado que se mandó...» [Annex 1.3], la distribució era un pèl diferent i les xifres molt més ufanoses. Així, el Círcol continuava dividint-se en quatre seccions, les mateixes, però amb l'afegit d'una de cant agregada a la de literatura. La secció de «ciencias morales», és a dir, de filosofia i història, comptava 34 socis, 22 la de literatura, 37 la d'agricultura i 13 la «lírica». En total, doncs, la secció literària tenia 35 membres. No sabem, però, quants formaven la de ciències exactes i naturals. És fruit d'allò que ja hem dit de la manca de rigor documental dels primers anys de l'associació.

Com apuntàvem més amunt, el Círcol recollia als estatuts la voluntat de formar una biblioteca que oferís als socis capacitat d'instrucció i discussió. I és ben cert que fou un dels emblemes de la nova entitat.²²³ L'atenció que se li dedicà des del principi ho prova. A les memòries anuals llegides pels secretaris de l'entitat, si més no entre 1861 i 1865 –que són les consultades– sempre s'hi fa referència amb paraules d'orgull i elogi. Francesc d'A. Aguilar ho retrata així:

Uno de los medios de instruccion mas utiles y convenientes es una Biblioteca y la Junta Directiva dirigió desde sus principios las miras á principiar una para el Circulo. Advertidamente digo á principiar, porque una Biblioteca no debe darse nunca por concluida: no bastan para formarla buena altos montones de libros; mas bien se necesita

traslladar a El Escorial). Tanmateix, la junta general de 1862 es va celebrar el 30 de novembre, i la del 1863 el 27. Així, aquesta junta del «15 del mes procsimo pasado» no sabem a quina pot fer referència.

²²² La relació de socis és la següent: Ciències morals, filosòfiques i històriques: Eduard Teixidor, Francesc d'A. Aguilar, Climent Campà, Francesc de P. Campà, Salvi Almató, Josep Cid, Galadies, Manuel Agustí Canalda, Antoni Soler Trias, Marià Subirachs. Ciències exactes i naturals: Francesc d'A. Aguilar, Climent Campà, Francesc de P. Campà, Salvi Almató, Josep Casas, Gregori Artizà, Agustí Canalda, Joaquim Capdevila. Agricultura, indústria i comerç: Domènec Creixans, Lluçia Cortinas, Miquel Serraclara, Antoni Subirachs, Isidre Sobrerriba, Gregori Artizà. Literatura i belles arts: Eduard Teixidor, Josep Collell, Josep Anglada, Josep M. Boixeda i Salarich, Lluís M. Callís, Lluís Bachs i Pascual, Ramon Anglada i Pujals, Miquel Serraclara, Josep March, Ignasi Mir i Figuera, Josep Mascaró, Josep Cid, Francesc d'A. Aguilar, Antoni Subirachs Clarà, Manuel Caladies, Joaquim Capdevila, Antoni Soler i Trias

²²³ Seria altament interessant un estudi detallat de la biblioteca del Círcol que tingués en compte la quantitat de volums, els camps d'interès i els catàlegs que es conserven. Sortosament, en l'actualitat, s'està duent a terme la catalogació del fons de llibres, que, malauradament, no inclou el fons documental. Tanmateix, això ajuda a conformar una idea aproximativa al que es conservava quan el Círcol s'extingí. Seria interessant, també, comparar la llista actual amb la dels béns de traspàs del Círcol a la Cambra Agrícola Ausetana, primers hereus. A banda del catàleg actual que se'n pogués fer, la documentació que es conserva –diversos catàlegs, notes de donatius, entrades i sortides de llibres, etc.– podria oferir un retrat de la vida que tenia i la utilitat que se li donava.

que sean escogido y respondan á las necesidades para cuya satisfaccion la Biblioteca se creó y como las necesidades aparecen nuevas cada dia, cada dia debe estarse sobre aviso para ir adquiriendo los libros que vayan publicandose para socorrerlas;

i continua donant les gràcies als socis que han fet donatius. El 1862, l'apotecari Agustí Canalda, en qualificava d'«estado brillante» la situació i xifrava en més de 400 els volums que es tenien. Es referia, també, a les capçaleres que es trobaven, diàriament, al saló de lectura, de les quals, a banda de les que cedia *EA*, a qui arribaven com a intercanvi i que les donava al Círcol «para mostrarse agradecida á la sociedad donde tomó su origen»,²²⁴ cita les que l'entitat hi està subscripta:

dos periódicos ilustrados franceses, otro español, la interesante Revista científica y política titulada la América, el Boletín Oficial de la Provincia, el de este Obispado, los acreditados periódicos políticos en la corte “La Esperanza” y “El Contemporáneo” y la interesante obra descriptiva del viaje de Alarcon, “De Madrid á Nápoles”.

L'any següent, Salvi Almató deia que es tenien uns 600 volums i, quant a la premsa periòdica, després de donar les gràcies a *EA* i l'*EdLM* per oferir els diaris que rebien i recordar que es mantenien les subscripcions als acabats de citar, feia saber als socis que

tienen siempre á su disposicion unos cincuenta periódicos politicos unos, amenos otros, instructivos, todos, ilustrados con preciosos grabados algunos, pero entre todos una coleccion completa que trata de diferentes materias y todas las noticias de intereses palpitante sin preferencia de ninguna clase, tendencia que debe evitar con toda escrupulosidad toda sociedad literaria.²²⁵

Els anys següents, els elogis i les paraules eren les mateixes. Del 1864 collim, de passada, la notícia que donava el secretari, que afirmava que «La Junta [...] procuró adquirir las obras mas necesarias y que insinuaban algunos Sócios, y mas propias de la marcha literaria de la presente época». Sembla, doncs, que es mostraven interessats en la nova literatura. Del mateix any data el primer catàleg de la biblioteca, a càrrec de Francesc Angla i Josep Anglada.²²⁶

²²⁴ BJT/CLV. Arxivador 4 «Memòries i conferències», carpeta 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin de año», plec «Memorias de fin de año», «Memoria Leida por el seº a fin de 62. De D. Agustin Canalda».

²²⁵ BJT/CLV. Arxivador 4 «Memòries i conferències», carpeta 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin de año», plec «Memorias de fin de año»; «Memoria de 1863. De D. Salvio Almató».

²²⁶ Segurament es tracta del lligall 20: «Catalogo de Libros del Círculo Literario. Índice de las obras contenidas en la Biblioteca del Círculo Literario de Vich», conservat a BJT/CLV. Cronològicament molt proper a aquest deu ser el «Catalogo por orden de materias, de las obras que contiene la Biblioteca del Círculo Literario de Vich», també conservat a BJT/CLV. Al primer hi hem localitzat obres de Magí Pers i Ramon (*Lengua y literatura catalana*) i Antoni de Bofarull (*L'orfaneta de Menárguens*). Al segon hi ha Antoni de Bofarull, Antoni de Capmany, Joaquim Salarich, Jaume Balmes, Frederic Duran i España, i

1.1.4 Significació del Círcol per a la cultura vigatana

Amb les propostes i les fixacions que acabem de veure, ens podríem preguntar: quins eren els interessos que dominaven al Círcol?; en quina tradició cultural l'hem de situar?; quin paper hi tenia la literatura?; què significà per a les generacions futures?; i per a la ciutat?

Salarich i Torrents, a la *Història del Círcol Literari de Vic* en arribar al 1865, fa un elogi, pel nostre gust excessivament ampul·lós, del que havia reportat la nova associació en els cinc primers anys de vida. La característica lloança hiperbòlica de l'autor a tot allò vigatà el fa caure, massa sovint, en una falta de rigor i de crítica. Per això obvia la poca fortuna en l'intent d'establir les càtedres o la manca de públic assistent a les sessions acadèmiques. A banda, esclar, de la utilització d'unes etiquetes altisonants a què recorre massa sovint a l'hora de parlar dels membres de l'entitat, a qui qualifica de «minories intel·lectuals» o «veritables patricis», les quals eludeixen la dicotomia social, econòmica i cultural que dominava el país, marginen la resta de població i s'entronquen, potser de manera inconscient i involuntària però indubtable, en aquell corrent d'opinió que considera la Renaixença com un fenomen burgès. No pretenem rebaixar la importància històrica del Círcol, que, d'altra banda ha quedat sobradament demostrada, sinó intentar-lo retratar lluny de la pompositat i la grandiloqüència. Llegim el balanç que feia dels quatre primers anys d'existència de la nova entitat, al qual ens hem referit:

El Círcol Literari arribà a un lloc i a una alçària veritablement transcendental en aconseguir els quatre anys de la seva existència. L'esperit humil dels fundadors, en el sentit de ço que vulgarment s'anomena no allargar més el braç que la mànega, es va veure ben recompensat per l'èxit assolit i l'estima amb què era correspost per tots els ciutadans. En els periòdics vigatans, la seva tasca era sempre alabada i les seves mires posades com exemples de laboriositat, estímulo i superació. Vich [*sic*] havia despertat del seu son letàrgic i prenia, gràcies al Círcol Literari, el camí de la seva redempció definitiva. Això era aconseguit per aquells individus que, en aquest moment, tot just en l'adolescència de la seva realització, es veien ja obligats a eixamplar el camp de les seves activitats. Comptaven dins de la seva corporació, un bon nombre de socis numeraris, honoraris i transeunts [*sic*]; havien celebrat 71 sessions acadèmiques, ultra totes les altres manifestacions portades a terme; podien vantar-se de posseir una notable biblioteca; el seu nom era conegut i estimat arreu en tots els sectors culturals.²²⁷

La tasca del Círcol havia sigut, sens dubte, encomiable. Havia aconseguit esdevenir el centre de reunió principal de la gent de lletres de la ciutat, la qual cosa el

estrangers com Walter Scott, Lawrence Stern, Alphonse Karr, Washington Irving, William Prescott, Fernán Caballero o Antonio Trueba.

²²⁷ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 30.

convertia en el braç articulat de la cultura a Vic. Sempre, esclar, dins d'una posició econòmica determinada –encara que programés classes pels obrers, no creiem que aquests passessin a formar part de l'entitat ni que s'hi integressin plenament– i una ideologia, amb els seus matisos i variants, però més o menys concreta. Els camps d'interès eren múltiples, atesa la varietat d'interessos que aglutinava. Com hem vist en parlar de les càtedres es movia entre les necessitats locals i les noves tendències nacionals.

Però tal vegada, el Círcol Literari, en aquell seu primer temps, tenia les portes poc obertes a la consciència universal i als aires renovadors que rondaven per Catalunya. Si bé és cert el contacte que alguns dels membres tenien amb personatges barcelonins, a Vic dominava, encara, aquell ambient de classicisme retòric resclosit que es respirava a les aules del Seminari. És, segurament aquesta, l'explicació de per què els joves estudiants, alguns a Barcelona i els altres al Seminari vigatà –aquests darrers estretament relacionats amb els altres i tots amb la gent de lletres de la ciutat comtal–, no gosaven, encara, deixar-se sentir al Círcol.²²⁸

Per aquest motiu, en els seus anys d'adolescència, hi feien cap en comptegotes. És per això que, si bé no es pot negligir la importància que tingué el Círcol per a la renovació de la cultura a Osona, recular-ne el judici als seus inicis és un fet precipitat i excessiu. És més, la modernitat no era el factor dominant al començament, sinó que hi féu cap progressivament. I és aquí on rau un dels punts més significatius de l'entitat: la incorporació als nous aires es deu a l'empenta contextual i a l'aportació de les noves generacions. És cert que amb el naixement de la nova entitat, Vic posava la primera pedra per a la sociabilització cultural i es proposava abandonar aquell estat letàrgic en què vivia, però això no significa que, des de bon antuvi, estigués el camí fresat i llaurat. Seria anacrònic considerar que l'ambient renaixentista s'establí a Vic immediatament després de la fundació del Círcol, ja que aquest pas esdevingué amb la incorporació dels joves, els quals introduïren un gir cultural a l'entitat. Ara bé, el que no es pot negar és que en la gènesi de la Renaixença osonenca, el Círcol hi ocupa l'espai central com a element vertebrador de la cultura vigatana.

En efecte, si bé els nous aires romànticorenaixentistes es començaven a palesar en les composicions d'alguns autors com Ignasi Campà –generacionalment més proper als joves que als fundadors– o Joan Vinader, d'altres, en canvi, es trobaven amb un peu

²²⁸ Arbó (2002, p. 66) situa Verdaguer, a mitjan dècada dels 60, allunyat del Círcol i l'*EdLM*.

a la tradició antiga, i un altre a la moderna. És el cas, per exemple, de Joaquim Capdevila. També en donarien fe els contactes personals. Així, la participació de Joaquim Roca i Cornet, acadèmicament parlant fill de Cervera, es complementa amb la de Manuel Milà i Fontanals.²²⁹ I encara una prova més evident: la lectura de les conferències –les que podem conèixer perquè han perviscut, per les ressenyes que en feia la premsa o les notes preses pel secretari del Círcol– demostren la dicotomia en què vivia el Círcol. Només cal fixar-nos, per exemple, en les que fan referència, des d'un punt de vista teòric o historiador, a la literatura, poc atentes al fet català –només Josep Cid, el 15 de setembre de 1864 s'hi referia– i estèticament i ideològicament vacil·lants; les relacionades amb les ciències naturals –sovint vistes com un eixart de la religió–, la moral o la filosofia. Un dels exemples més evidents –hi tornarem a l'apartat 1.3–, el trobem amb la utilització del vers per part de Francesc d'A. Aguilar a l'hora de fer una reivindicació de la llengua catalana. En definitiva, si bé en algun aspecte es mostrava una certa tendència a l'obertura, sembla que era una opció limitada i més aviat secundària. I és que, tal com succeïa al Seminari, sembla evident que es pot parlar d'obertura per part d'alguns personatges –Giró i Torà o Salarich i Verdager, per exemple–, però d'anacronisme institucional. Seran les noves generacions que, malgrat la timidesa inicial, prendran la bandera de la renovació i incorporaran, definitivament, els aires de modernitat a una associació nascuda socialment al nou temps però culturalment i ideològica titubejant.

Ara bé, malgrat aquesta ambivalència i indecisió cultural, el Círcol esdevingué, per als més joves, un espai d'instrucció. La biblioteca ofería la possibilitat d'estar al dia dels successos i complementava les dues de què gaudia la ciutat (Seminari i Episcopal). D'altra banda, la conversa o el debat, creiem que sobretot com a oïdors, durant aquests anys i els immediatament posteriors, els devia servir d'entrenament i mestratge. Collell recordava d'aquesta manera els seus primers passos per la societat i deixava entendre que la incorporació dels joves havia significat un canvi de rumb progressiu:

he de fer notar que entre vells y jóvens hi havia una tal compenetració de idees, un tal respecte a les opinions d'altri y una tal deferencia y cortesia, que'l Círcol, además de

²²⁹ Seria molt interessant establir una proposta de caràcter ideològic dels fundadors. Els lligams personals, o les participacions de Roca i Cornet, Josepa de Massanés, Milà i Fontanals, els germans Thos i Codina, Carlos M. Perier o la majoria dels socis honoraris, podria ser un fil a seguir. A *grosso modo* creiem que es podrien emparentar amb un cert corrent catòlic conservador barceloní, aquell amb qui Balme havia actuat conjuntament en la fundació i redacció de, per exemple, *La Civilización*, l'exemple més evident dels quals és Joaquim Roca i Cornet, romàntic fervent i convençut, que apostava per un Romanticisme que «supeditava el món literari al religiós» (JORBA, 1997).

la seva acció cultural, era una escola de perfecta educació civil. Jo no'n recordo cap escena desagradable, ni cap discussió que hagués degenerat en violent disputa. Els jóvens, sobre tot els qui éram encara barbamechs, may per may sentírem eixos impulsos del arrivisme insolent e iconoclasta que avuy está de moda. La infatuada pruhija de *trencar motllos vells* no'ns passá may pel magí; porque dels motllos vells ne apreníam lo que era bo substancialment y n's disposavam a portarhi lenta y discretament noves modalitats. Al respecte franch que'ls jóvens teníam pels vells, ells hi corresponían ab una afectuosa benevolencia que era un poderós estímulo pels qui encara no teníam més que borrisol y plomissó a les ales. [...] M'hi vaig ficar per ilustrarme, trobanthi en sa Biblioteca lo que no hi havia en los prestatges de la Biblioteca episcopal. No es que fos molt rica ni molt escullida la del Círcol en sos primers temps; pero Don Benet Baquero [...] hi havia dúyt de Casa Codina la col·lecció de *Autores Espanyols*, edició de Rivadeneyra, y aqueix fou l'esquer que als divúyt anys no ben complerts me impulsà a allistar-me en tan bona companyía que era la més selecta representació del patriciat vigatà.²³⁰

A banda d'esdevenir un centre de formació per als joves, la importància del Círcol rau, també, en el que significà per a la poesia. N'hem avançat alguns aspectes i més endavant ens centrarem en els textos i els autors. Ara, però, creiem interessant observar què va comportar en la creació literària. En primer lloc, i és obvi, esdevingué una manera de donar sortida i expansió a les pròpies composicions, d'oferir-les al públic i, per tant, donar a conèixer les novetats personals. A voltes, les sessions acadèmiques, fos quin fos el tema, albergaven, al final, la lectura de poemes d'alguns dels socis. D'aquesta manera s'escampava la popularitat de qui hi participava; permetia divulgar, indirectament, l'estètica promoguda des d'instàncies barcelonines com els Jocs Florals; i incitava els joves a compondre. A més, la premsa local sovint les recollia a les seves pàgines, la qual cosa n'expandia el camp d'acció i en prorrogava l'efecte.

Tanmateix, la literatura era un reflex del Círcol: l'ambivalència estètica era un ressò més de la dicotomia ideologicocultural corporativa. Segurament, els fundadors no paraven esment en la poesia a l'hora de donar forma a la societat. Així, no se li havia reservat cap espai concret i, encara menys, s'havia advocat per a una estètica definida. La formulació conceptual romàntica, a càrrec d'I. Campà, i en menor mesura de M. Codina, no era del tot seguida per J. Capdevila –més renaixentista que romàntica. Segurament era, també, herència de la formació adquirida i la generació a què pertanyien. Així doncs, el gir definitiu l'hem de buscar al 1865 amb els primers premis de Verdaguer als Jocs Florals. A partir d'aleshores es fixa el lema *floralesc* com una mena de doctrina i els autors premiats són honorats i respectats. El triomf del poeta de Folgueroles el reafirma en el camí emprès i el converteix en una mena de guia a seguir per al conjunt de la ciutat.

²³⁰ COLLELL (1920), p. 56-58.

Si a partir de 1865 Verdaguer es convertia en un mirall per als escriptors vigatans, el Círcol, des dels seus inicis, havia esdevingut, per a la ciutat, un espai de trobada i tertúlia; un lloc on feien cap les persones benestants i on es discutia sobre els interessos ciutadans. Creat per la necessitat que sentien els prohoms de donar sortida a les seves ànsies de divulgació de la història i les tradicions vigatanes, el teixit social que s'establí al seu voltant va reportar la possibilitat d'expansió de les idees que s'hi debatien i, d'aquesta manera, el radi d'acció s'ampliava. Tot aquest ambient que, progressivament, anava creant el Círcol, sens dubte havia d'influir a la ciutadania, especialment als joves.

Anteriorment hem apuntat que el naixement del Círcol va ser conseqüència directa d'unes necessitats i inquietuds dels cercles intel·lectuals vigatans, els quals reclamaven, empesos pel context, un espai de trobada i discussió. Eren, amb matisos, els mateixos arguments que empenyien els menestrals reusencs a fundar el Centre de Lectura de Reus, i els burgesos i intel·lectuals barcelonins, l'Ateneu Català. L'enfocament social original no era el mateix. Els reusencs declaraven, obertament, el seu interès en la classe treballadora. Les entitats vigatanes i barcelonines, en canvi, construïdes des de l'acomodament burgès s'obrien, era més un discurs retòric que real, a totes les classes socials. Tots tres, però, es proposaven la instrucció a partir de les tertúlies, els debats i les conferències; organitzaven classes d'idiomes, concerts i actes festius; i atorgaven a la biblioteca una importància cabdal. A diferència del Círcol, tant el Centre reusenc com l'Ateneu Català tenien la seva publicació. Ara, la diferència més significativa, sembla que va ser el nombre de socis: ambdues engruixiren les seves llistes de manera més ostentosa que el Círcol.

1.1.5 A mode de conclusions

L'aportació del Círcol a la cultura osonenca va ser decisiva. No ho va ser pel que significà de renovació cultural, ja que la consolidació definitiva de les noves tendències ideologicoliteràries l'hem de situar a partir de 1865 i, sobretot, de 1867; sinó per haver esdevingut un espai de trobada i reunió i una plataforma de difusió i divulgació d'interessos i preocupacions ciutadanes. Durant els inicis, la convivència d'estils culturals, o millor, l'acceptació vacil·lant, insegura i incompleta dels nous aires per part dels fundadors, formats en les antigues creences, frenava les veus que, tímidament, es deixaven sentir. No obstant això, el Círcol es convertia en el nervi principal de la vida cultural vigatana i passava a ocupar el centre del debat.

A banda d'algunes activitats puntuals extraordinàries que promogué al llarg de la seva història –totes més enllà de 1865, i algunes de les quals estudiades amb detall–,²³¹ la historiografia ha tendit a considerar les conferències com els fets més rellevants i transcendents, els que ofereixen una significació més detallada de l'entitat i des d'on es poden abordar més clarament els focus d'interès. En certa manera és correcte i lògic: les sessions acadèmiques eren discursos elaborats i pretesament erudits, la qual cosa reclama formació, coneixement, reflexió i opinió. D'altra banda és el que, en aquells moments, li donà renom. Al nostre entendre, però, creiem que les peces clau del Círcol van ser la biblioteca i les tertúlies.

La biblioteca ho era perquè ampliava el ventall d'interessos i coneixements que oferia, complementava la formació intel·lectual dels concurrents als salons de l'entitat i se sumava a l'oferta bibliotecària de la ciutat. Al seu torn, els debats que tenien lloc diàriament al Círcol devien servir per posar en comú interessos, preocupacions i necessitats. I es devia discutir, entre d'altres coses, de literatura. En aquestes tertúlies, de caràcter amical, hi devien fer cap personatges amb diferents inquietuds. D'aquesta manera, la instrucció era multidisciplinària, l'expansió major i les opinions diverses. Però era aquí, a la vida diària del Círcol, on es coïen els avenços, on la instrucció era més amena, multidireccional i les opinions divergents, i on es venien a il·lustrar els més joves. A més a més, devia ser, també, on aquests últims devien començar a deixar fluir les seves opinions, certament distanciades dels seus antecessors.

I a tot això caldria sumar-hi les classes de francès i italià –les dues llengües de cultura de l'època–, les de català –una de les empreses més originals i transcendents de l'ens vigatà–, o l'assaig de càtedres. Tot això recull, al cap i a la fi, l'essència de les inquietuds de l'època, i malgrat no compartir, en alguns casos, les opinions més en voga, converteix el Círcol en el capdell de la cultura a Vic.

En definitiva, doncs, el Círcol es convertí en l'element substitutori, i a voltes principal, de la vida intel·lectual a Vic. De les classes d'idiomes a les conferències, passant pels assajos de càtedres, la biblioteca, les tertúlies o la participació de personalitats foranes, marcaren la vida institucional i intel·lectual de la ciutat. És possible afirmar, doncs, que el Círcol Literari de Vic plantà la llavor del canvi i renovació, que tímidament marcà l'inici de la recepció i incorporació de les noves tendències, però que

²³¹ L'exposició arqueològicoartística de 1868, el certamen literari del 1876, l'exposició permanent de 1877 o el museu del 1879-1888. Vegeu alguna de les referències donades a la nota 156. Per al certamen literari, apartat 3.3. del present treball.

no serà fins al segon quinquenni de la dècada de 1860 que podem parlar d'una adscripció definitiva dels autors vigatans més rellevants, a la novetat. I això es deu, en part, a l'esclat de les noves generacions, que deixen la butaca d'espectador o d'ocupar papers secundaris i ocasionals i passen a prendre el paper de directors d'escena i protagonistes principals. Aquests, molt més bregats en la causa literària i significats en favor de la nova escola, quan decideixen emprendre el camí de la modernitat s'hi llancen amb vigor i a cara descoberta.

1.2 La figura de Joaquim Salarich i Verdaguer

El pas del temps, inexorable i sovint massa traïdor, a voltes mena a l'oblit personatges que en vida havien sigut àmpliament reconeguts i a qui s'havia considerat mestre dels més joves. Figures d'una importància i un pes cultural innegable que els avatars històrics –en especial la lenta recuperació nacional, ja política, ja cultural– i l'amnèsia col·lectiva arraconen sense preguntar-se el perquè. Aquest és el cas, per exemple, de Joaquim Salarich i Verdaguer a qui els vigatans de la generació posterior consideraren, sempre, exemple i guia, i que, a banda d'alguns homenatges que se li han retut en dates assenyalades, especialment dins les fronteres vigatanes, ha sigut castigat al silenci.

El 1860, al volum d'*Escenas contemporáneas*,²³² ja se li dedicaven uns mots lloables i de reconeixement.²³³ El text s'iniciava amb un elogi de la figura, que destacava el caràcter tímid del protagonista i li reclamava, també, que seguís el camí encetat:

escritor laureado, de reconocido merito y que pudiera aspirar á mas remontados puestos, si alejando la modestia que le sirve de remora en sus empresas, se lanzase de lleno en el camino donde ha conquistado ya mas de un laurel.

Seguia una relació de les obres i els premis obtinguts la dècada immediatament anterior (amb algun error de datació) i acabava demanant al biografiat que continués la seva tasca:

Tantas y tan repetidas pruebas de acierto, tantos y tan contínuos honores concedidos á un solo individuo, no dudamos, como en un principio digimos, animaran al Sr. Salarich á acometer empresas de mayor importancia. Sus buenos antecedentes, su laboriosidad, el aprecio que merece á sus compatriotas, lo indican así, y nosotros, amantes de los adelantos de nuestro país, deseosos de contribuir con una piedra al gran edificio de la humanidad, nos complacemos en tributar nuestros elogios al Sr. Salarich, deseando en

²³² *Escenas contemporáneas*... Madrid: Establecimiento tipográfico de A. Vicente, 1860, p. 92-95.

²³³ El 14 d'abril de 1859, Manuel Avila i Otero, director de la revista, enviava una carta a Salarich demanant-li quina informació biobibliogràfica volia que es digués d'ell. Vegeu la carta a l'Annex 4.8.

lo sucesivo verle con nuevos bríos desplegar las alas de su inteligencia y adquirir triunfos mayores que los que hasta ahora ha conseguido y esperamos alcanzará.

El 1880, Francisco Maria Tubino escrivia a *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia* que Joaquim Salarich i Manuel Galadies eren els principals factòtums de la recuperació literària a Vic. De Salarich deia que els seus escrits de temàtica vigatana havien despertat l'amor a la ciutat entre els seus compatricis. I encara que l'etiquetava d'«escritor puramente científico», és a dir, més teòric que pràctic, considerava, alhora, que «estimuló a otros en el estudio de las cosas provinciales con beneficio de la idea común».²³⁴

És aquesta imatge oferta pels seus contemporanis la que perviurà al llarg dels anys. I és que, al cap i a la fi, continua essent això el més rellevant: la Renaixença a Vic, possiblement, no hauria tingut el relleu que va tenir sense la figura de Salarich i Verdguer, qui ja a la dècada dels anys 50 en posà les bases. I són aquests dos els aspectes que ens interessa remarcar: el despertament de la consciència ciutadana i el mestratge intel·lectual que exercí en la generació posterior. Això primer, ingredient principal per a la recuperació nacional, és el més significatiu per a Tubino. I vist en perspectiva, si acceptem la lectura, encara que sintètica, del crític andalús, el que estem fent és reivindicar més el personatge que l'obra. Una interpretació, que pel que ens toca, considerem ben vàlida encara ara.

La seva figura, com acabem de veure, d'un relleu inqüestionable ja a la dècada dels 50 del segle XIX, ha caigut en la desmemòria. Deixant de banda la faceta mèdica i científica, molt sovint s'ha parlat d'ell com el primer mentor literari de Verdguer i posseïdor d'una de les biblioteques personals més important de la ciutat en aquells anys, on s'abeurà el poeta de Folgueroles.²³⁵ A més, influí al jove poeta en el component ausonista de la seva obra juvenil i, juntament amb Collell, l'introduí als medis literaris vigatans. Però se n'ha bandejat la faceta d'historiador, d'agitador cultural i d'intel·lectual relacionat amb les elits barcelonines, que és el que ens interessa. És això el que el situa entre els capdavaners dels intel·lectuals vigatans i que el convertí, repetim, en mestre dels més joves. Per això Collell, en recordar-lo al centenari del naixement, deia que «En Salarich fou com un precursor del *Esbart* y un encoratjador de la jovenalla».²³⁶ Un acostament a la faceta d'historiador, al concepte de literatura i a les relacions

²³⁴ TUBINO (2003), p. 350.

²³⁵ CODINA (2002), en especial p. 83-90. I també TORRENTS (1995b).

²³⁶ COLLELL (1916).

intel·lectuals, junt a un breu traçat per l'evolució lingüística de Salarich és el que ens proposem exposar a les pàgines següents.

1.2.1 Repàs biogràfic fins al 1860

Nat a Vic el 1816 i mort a Caldes d'Estrac el 1884, Joaquim Salarich i Verdaguer és un dels personatges més il·lustre i significatiu d'aquests anys i un pal de paller de la Renaixença vigatana. Metge, escriptor polifacètic, primer cronista de la ciutat de Vic, membre fundador del Círcol (1860), *EA* (1861) i l'*EdLM* (1863) –les tres plataformes de difusió cultural a Vic més importants d'aquests anys–, guanyador de nombrosos premis, col·laborador a la majoria de capçaleres vigatanes com *EM*, *El Pueblo Vicense (EPV)*, *La Pàtria (LP)* o *LVM*, corresponsal del *Diario de Barcelona (DdB)* a Vic des de mitjan anys 50 i de *LR* a Caldetes (1880-1881), subdelegat de medecina al partit de Vic, corresponsal de la RABLB (1855), de l'Arqueològica de Montpeller (1855), de la de Medecina de Palma de Mallorca (1859), etc. ho exemplifiquen. Com també ho fan les paraules de Collell del 1920 que hem llegit al capítol introductori i les relacions personals i culturals i la vasta producció intel·lectual al llarg de la seva vida.

Son pare era administrador de les finques de la família Picó, i sa mare germana del pare de Jacint Verdaguer. La seva formació acadèmica s'encetà a les aules del Seminari, on entrà el 1826, per passar a la Universitat de Barcelona el 1837 a estudiar Medicina. D'aquests anys al Seminari podrien ser les primeres composicions en castellà i llatí. Entre els documents conservats a la Biblioteca Miquel dels Sants Salarich, custodiada a l'ABEV sense catalogar, es conserven textos d'aquest període com una llibreta titulada «*Poesias. Joaquin Salarich. Estudiante en Vich. Año 1834. Vich*»,²³⁷ una traducció al castellà del primer llibre de l'*Eneida*, l'*Esplicació del Crech en un Déu o Crech en un Déu explicat per mes facil intel·lgencia dels rudos e ignorats* (continuador de la tradició de converses doctrinals i apologètiques), o altres textos de temàtica vària.²³⁸ La primera llibreta inclou textos originals i d'altres copiats. D'aquests darrers

²³⁷ A sota d'aquest títol, ratllat, diu «Sacadas de diversos autores». No totes, però, són manllevades. Les tres primeres no porten cap informació. Les segueix un apartat amb l'encapçalament «Sacadas del Vapor» (*El Vapor* era un periòdic barceloní editat entre 1833 i 1837, cabdal en la recepció del Romanticisme a Catalunya i a l'estat espanyol), que, al seu torn, és continuat per «Originales». Tanmateix, les composicions d'aquest darrer devien ser afegides *a posteriori*. El primer vers del poema «Mis años» [Veinte y dos años cumplí] ens el situa cap el 1838; i «Elena y Delimino» és signat a Manresa el 1855.

²³⁸ Molts d'aquests documents van ser presentats a l'exposició commemorativa del centenari de la mort de Joaquim Salarich i Verdaguer, que tingué lloc l'any 1984 al Museu Episcopal de Vic. El catàleg, a càrrec de Miquel. S. Ylla-Català i Genís, es va publicar amb el títol «Joaquim Salarich i Verdaguer (1816-

hi ha un apartat titulat «Sacadas del Vapor», on s'inclou l'únic poema en català del recull: «La Persecució dels Porchs. Cant Epiceno».²³⁹ La lectura d'*El Vapor* ens posa sobre la pista de la ràpida recepció de Joaquim Salarich d'idees romàntiques estant, encara, a Vic.

Durant els anys d'estudiant ja demostrà les seves aficions literàries. Del 1838 i 1841, trobant-se a Barcelona, daten els batejos periodístic i narratiu a *Boletín del Guardia Nacional* i al fulletó d'*El Popular* respectivament. Aquest mateix any obtingué el títol de batxiller en filosofia; el juny de 1844, el grau de batxiller en Medicina i el desembre del mateix any, la llicenciatura en Medicina. Entremig, continua la seva producció literària, de caràcter sentimental i historicista, sempre en castellà, a l'*Album del Imparcial*. És aquell mateix any que deixa l'Hospital Militar de Barcelona, on havia guanyat per oposició una plaça de practicant el 1840, per traslladar-se a Sant Boi de Lluçanès. El 1847 tornà a la seva ciutat natal, on romangué fins al 1880. El 1848 publica alguns articles a *La Abeja Médica*, i és sobretot ara, a partir dels anys 50, quan la seva figura pren més volada.

Com hem considerat al capítol inicial, la dècada dels 50 és clau per entendre el procés de gestació renaixentista a Vic, en el qual Joaquim Salarich va prendre part important. Hem vist que col·laborà en la fundació d'*EM*, del qual també fou redactor, i sabem que a inicis de la dècada següent participà activament en la creació del Círcol. Són fets, però, col·lectius. En l'aspecte individual no hi ha cap acció concreta que sigui rellevant, sinó una suma de factors: el reconeixement ciutadà, el mestratge que exerceix o, més enllà de la fundació, la participació continuada al Círcol, *EA* i l'*EdLM*. I és per això, perquè considerem que aquests són els anys definitius per a la consolidació intel·lectual de Salarich –semblen refermar l'opció intel·lectual presa i, alhora, mostren una evolució en els usos lingüístics– el motiu pel qual és inclòs en aquest apartat. Per això també tracem, sintèticament, un itinerari fins al 1880, data de tancament d'aquest estudi i, també, any en què Salarich, malalt d'asma, es trasllada a Caldetes per recuperar la salut.²⁴⁰ I és que, segurament, encara que ja havia publicat articles mèdics i narracions en castellà a la premsa, podem afirmar que és en els anys 50 quan Salarich comença a

1884). Exposició commemorativa». *Ausa*, vol. XI, núm. 110-111 (1984), p. 289-313. Cap d'aquests escrits no ha sigut editat. A l'Annex 9 els oferim digitalitzats.

²³⁹ Jorba (1994) informa que «La persecució dels porchs», poema conegut per Antoni Puigblanch a l'hora d'escriure *Les comunitats de Casatella*, és «atribuït sense base suficient a Ramon Muns i Serinyà» (p. 87).

²⁴⁰ Sobre la presència de Salarich a Caldes d'Estrac, vegeu Humet (2006).

ser un personatge públic i de renom, i en els 60 quan esdevé el canvi més significatiu en la seva concepció renaixentista.

Un ràpid repàs a les obres d'aquesta època mostra que Vic passa a ser el principal motiu dels escrits, ja sigui des d'una òptica mèdica o històrica. Aquesta focalització de doble vessant, que serà l'eix motor sobre el qual girarà gran part de la seva obra, és un ingredient més de reivindicació vigatana. El primer text del qual tenim notícies, a cavall de l'historicisme i la moralitat, és *Eudaldo el ripollés o la Providencia en el infortunio*, del 1852.²⁴¹ El mateix any se li encarrega la redacció de la Crida de les festes patronals, a la qual, com era de costum, replicà l'advocat liberal Ramon Valls. El 1853 és premiat per la Sociedad Barcelonesa de Amigos del País pel treball *El censo de Vich*, el primer text de caràcter historiogràfic sobre la seva ciutat natal, publicat el 1857. El 1854 participa en la fundació del diari *EM*, al qual també col·labora, i publica la seva obra més important, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, de la qual el 1860 n'elabora dos resums: *Compendio de la Historia de Vich*, de lectura obligatòria al Seminari; i *Epítome de la Historia de Vich*, molt més breu. El mateix 1854 escriu dos altres textos que resten inèdits: *Cólera morbo epidémico observado en la Ciudad de Vich en el año 1854* i *Hospital de coléricos de la ciudad de Vich en el año 1854*. El 1855 és nomenat soci corresponsal per la RABLB, comença la seva tasca com a redactor del *DdB* i Manuel Rimont li proposa ser, també, el corresponsal a Vic del nou diari *El Áncora* (vegeu carta a l'annex 4.4). El 1856 enceta la seva participació, ininterrompuda fins el 1867, en les Juntes generals i extraordinàries de Sant Vicenç de Paül. El 1857, la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona li premia amb la Medalla d'Or i el títol de Soci Corresponsal el treball *Higiene del Tejedor...*²⁴² testimoni de les condicions de vida dels treballadors, escrit des d'una posició paternalista i moralitzant i amb una visió particular de la relació entre obrers i propietaris.²⁴³ Per últim, el 1858 comença la col·laboració al *Calendari del Pagès* amb els articles «Consells higiènics».

²⁴¹ Conservat a l'ABEV. TOP: Sall(29). A la biblioteca Miquel S. Salarich, conservada sense catalogar a l'ABEV, s'hi troba un manuscrit titulat *El libro del obrero o la Providencia en el infortunio*, i datat el 1853, acompanyat d'una nota solta amb el títol «Introducción» que diu «Hace mas de treinta años que escribí este libro que ahora doy á luz». Si s'arribà a publicar, no n'hem localitzat cap exemplar.

²⁴² Joaquim SALARICH I VERDAGUER. *Higiene del tejedor, o sea medios físicos y morales para evitar las enfermedades y procurar el bienestar de los obreros ocupados en hilar y tejer el algodón*. Vic: Imp. y Libr. Soler Hrnos., 1858.

²⁴³ JUTGLAR (1984), en especial, 30-55.

1.2.2 Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias²⁴⁴

De la dècada dels 50, dos llibres ressalten per sobre de la resta: *El censo de Vich* i *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*. El primer, escrit el 1853 i publicat el 1857 és considerat per Serra i Campdelacreu el punt de partida de «la gloriosa carrera de triunfos que llenarán la segunda mitad de la vida de Salarich» i, a la fi, una «introducción y previo complemento» del segon. Per al mateix biògraf, encara que Joaquim Salarich «no hubiese escrito más que esta obrita, élla sola bastaría para reputarle por sabio, con más razón que á otros á quienes se otorga este nombre».²⁴⁵ Així és, *El censo de Vich*, que aporta notícies estadístiques, geogràfiques, històriques o mèdiques sobre la capital osonenca, va acreditar Salarich com a historiador de renom i un dels intel·lectuals més significatius de la seva ciutat. A més a més, també l'hem de considerar el primer text de base historicista, on es conjuminen aspectes il·lustrats –propis de la seva formació escolar– amb d'altres romàntics. Ara, com deia Serra i Campdelacreu, el *Censo de Vich* ha de ser considerat un estudi de caràcter previ.

Un i altre comparteixen una sèrie de característiques rellevants: la fixació geogràfica –element recurrent a l'obra de Salarich i Verdager, que converteix Vic en el nucli temàtic dels seus escrits, sigui quin sigui el camp d'actuació–; l'abast total i globalitzador dels treballs –totes les matèries són dignes d'estudi–; i la barreja d'historicisme classicitzant –les cròniques continuen sent una de les fonts més importants– i nous conceptes romàntics –la consulta d'arxius o la fixació per les llegendes–; tot perfumat d'un profund cristianisme. També se'n destaca la importància de l'element geogràfic –per exemple, el desig convençut de reafirmar la veracitat històrica de la llegenda dels sants màrtirs Llucià i Marcia s'ha de posar en relació amb la inèrcia de la cultura urbana del Barroc de reforçar els vincles d'identitat entre els ciutadans i, d'aquests amb el lloc on vivien²⁴⁶ i la visió pessimista que es té de l'esdevenir de la ciutat: el futur tan sols promet més decadència.

La *Història de Vic*, escrita i publicada el 1854, és una ampliació del *Censo de Vich*. Tot i modificar-ne algun focus d'atenció i aportar més profunditat de coneixement i recerca, segueix la mateixa estructura. Historia la ciutat de Vic des de l'època romana fins a l'actualitat; en repassa els homes de lletres i d'església, l'entorn, l'economia, etc. Segurament, la diferència més palpable entre un i altre és la major dedicació a

²⁴⁴ A partir d'ara, a aquesta obra ens hi referirem com la *Història de Vic*

²⁴⁵ SERRA I CAMPDELACREU (1885), p. 10-12.

²⁴⁶ TORRENTS (1995b), p. 26-27.

l'agricultura i al conreu a *El Censo*. L'objectiu és comú: reivindicar Vic històricament. Però l'autor no s'oblida de l'actualitat. I el final, el capítol «Conclusión» és compartit en ambdues obres, és quasi una oració fúnebre:

Cuando al fin del presente trabajo dirigimos una mirada al porvenir, y meditamos profundamente sobre los destinos de nuestra patria, sentimos helársenos la sangre en las venas, al ver cuan tristes y sombríos días la esperan, cuan menguada y siniestra suerte la amenaza, si continúa siguiendo el mundo, como es de presumir, la marcha que ha emprendido. Nuestra ciudad, rica en recuerdos, pero pobre en talleres; fecunda en hechos gloriosos é hijos ilustres, pero estéril en producciones agrícolas, va á representar un papel secundario, y mas tarde muy insignificante y nulo en el vasto teatro económico y político. Un día en que las riquezas morales podian ser de algun peso y entidad en el balance del mundo, Vich podia ser reputada por alguna cosa grande; mas ahora que el interés material es la ley de los estados, que es financera la política, que todas las grandezas se evaluan por millones, Vich queda muy rezagada del lugar que ocupar pudiera en la escala social de los pueblos.²⁴⁷

El to desencisat del final correspon a l'escepticisme amb què Salarich veia els avenços tecnològics encapçalats pel ferrocarril: no en negava les possibilitats, però es mostrava desconfiat. La mirada retrospectiva, plena d'orgull i de glòries, és contraposada a l'esdevenir, buit i fosc. No ens ha d'estranyar: Salarich és fill d'aquell Vic que hem descrit al capítol introductor i viu, en la pròpia pell, l'estat d'atuïment ciutadà. I ell, inicialment desconfiat i pessimista, viurà amb orgull de pare l'esplendor de l'últim quart de segle i rebrà amb entusiasme els joves que tornaran a col·locar Vic entre les ciutats de més agitació cultural del país. Per això dedicarà a l'Esbart les *Efemèrides vigatanes*. Entrem, per ara, a la *Història de Vic*.

Al pròleg del llibre l'autor exposa el motiu principal que l'ha conduït a la redacció de l'obra: la manca d'aquest tipus d'estudis per a la seva ciutat. Així, empès per l'amor filial, però vestit amb el mono d'historiador, Salarich emprèn la tasca que s'havia proposat. I no era l'únic. Al pròleg afirma que «Un amigo nuestro»²⁴⁸ li envià els apunts que havia recopilat amb el mateix propòsit. Suposem que és la mateixa persona que explicava a l'article «Crónica de Vich y su partido»²⁴⁹ que, certament, també en tenia la intenció, però que al conèixer la voluntat de Salarich decideix apartar-se d'aquest objectiu. L'avisava que «Espinosa es su mision y difícil su cometido», però no estalvia la lloança: «Bien es verdad que el génio del Sr. Salarich [...] es el mas á propósito para esta classe de trabajos». Encara més. Serra i Campdelacreu, a *Lo*

²⁴⁷ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 311-312.

²⁴⁸ *Ibid.*, p. 9

²⁴⁹ *EM*, núm. 2 (05/05/1854).

*canonge Ripoll*²⁵⁰ i a *Bosquejo biográfico de Don Joaquin Salarich y Verdaguer*²⁵¹ apunta que l'amic al qual es referia era un jove Ramon Vinader.²⁵² Anys a venir, un i altre serien estrets col·laboradors en la redacció a la premsa vigatana de tot allò que tenia relació amb la seva ciutat.

Tres cartes de Ramon Vinader a Joaquim Salarich conservades a l'ACOS confirmen la participació del primer en la redacció del llibre. De les tres, una és signada el 13 de maig de 1854 i les altres dues, sense datar, deuen ser anteriors (annex 4.1, 4.2 i 4.3). En la conservada en primer lloc, Vinader demana que el seu nom no aparegui al llibre (desig repetit a totes les lletres), i segueix fent esmenes, paràgraf per paràgraf, al prospecte que n'anuncia la publicació, majoritàriament de caràcter estilístic. D'una banda demostren la implicació d'aquest polític vigatà, a qui segurament hauríem de considerar coautor de la *Història de Vic* i, de l'altra, la lectura atenta i la participació en tots els passos de l'obra. Acaba la carta donant-li consells de redacció, oferint-li més ajuda en la correcció i, si ho necessita, les referències bibliogràfiques d'on va treure algunes dades.

La següent carta, també sense datar, s'inicia amb una afirmació sorprenent: «Adjunto remito á V. un pliego con la Conclusión». Trontolla, doncs, la responsabilitat d'aquest apartat, un dels més destacats del llibre, i, per contra, en reafirma la coautoria. Vinader envià una «Conclusió» a Salarich. És la que donà a la impremta? Ja hem informat que aquest capítol és idèntic al *Censo de Vich* que, tot i ser escrit el 1853, va ser publicat posteriorment. Per tant, podria haver suplert la seva conclusió per la de Vinader. Seria plausible, però no tenim cap prova fefaent que ho demostrï. Són, doncs, només hipòtesis.

Més endavant es torna a reafirmar en el desig d'anonimat, pel que sembla, contrari a la voluntat de Salarich; continua fent propostes d'esmenes generals («Es poco estudiada, falta crítica en la parte historica, igualdad en el estilo, pureza en el lenguaje») i exposa, llargament, el seu temor a la crítica:

No creo q haya inexactitudes históricas, pero si las hay y Galadies ú otro contradice ¿quien salva al nombre q haya salido?

Se juzga algun hecho, se critica la supresion de la cathedra de matemáticas, no se alaba cuanto ellos querrian á los del col·legio, alabamos á Veyan y Corcuera y callamos á Casadevall, nos inclinamos á un partido político, censuramos el derribo de la lápida const.[itucional], nos lamentamos de un falso celo en esto ó aquella, criticamos la falta

²⁵⁰ SERRA I CAMPDELACREU (1882), p. 11.

²⁵¹ SERRA I CAMPDELACREU (1885), p. 22.

²⁵² Germà de Joan, escriptor i de qui hem parlat més amunt, i Francesc de P. Vinader i Nubau. Nascut el 1832, morí a Barcelona el 1896. Col·laborà a la premsa vigatana com *EA* i l'*EdIM*. De tendència carlina, fou diputat a corts pel partit de Vic.

de política; &&&&, ¿porq indisponernos con los del Ayuntamiento, los del colegio, los de la Catedral, de la Merced, con carlistas, con liberales, con los parientes del pasado obispo, y con todo el mundo? Y esto sin q uno sea virulento con nadie, sino solo por callar ó no decir mas de lo q se diga. Hay un remedio; incensar á todos; però no podemos seguirlo, y ni aun asi uno se libra, porq tras estos hay los enemigos de los incausados á quienes el humo [*sic*] y el autor ofenderian. V. por desgracia tiene presente lo q sucedió con la crida, a pesar de no ser mas q una friolera.

Otra razon tengo para q ni V. ni yo no salgamos como autores: Sabe V. como serà recibida? Tal vez algun buen humorado ó algun enemigo ó poco devoto le plazca ridiculizarla (cosa de q son susceptibles los objetos mas serios y graves), y he aquí q todo el ridiculo cae sobre el nombre q esté al frente.

A ello me mueve tambien el caracter de la gente de Vich, ignorantes unos y envidiosos otros.

Tot seguit, encara que continua reafirmant que el seu nom no hi ha d'aparèixer, enumera els avantatges que tindria signar l'obra. Aquestes dues primeres cartes les hem de suposar de finals d'abril del 1854, ja que, a inicis de maig, *EM* n'anunciava la publicació i feia referència al prospecte que acabava de veure la llum.²⁵³ Era, també, un moment en què Vinader es trobava fora de la seva ciutat natal, segurament, per motius d'estudi, a Madrid.

A l'última lletra, signada a la capital de l'estat espanyol el 13 de maig de 1854, li agraeix l'enviament d'una entrega «del Vich». Aquesta informació confirma que l'obra va ser publicada per fascicles –fet ben comú a l'època. Continua amb la seva tasca de crític i li retreu algunes decisions com la supressió d'una introducció, la descontextualització i manca de lligam entre capítols contigus o la divergència d'opinió amb Manuel Galadies i Jaume Ripoll. Acaba recordant-li que, si ho vol, continuarà participant en el projecte. Abans, però, un últim retret, referent al rigor del treball, i, també, la felicitació:

No apruebo q haya V. dicho q quiere hacer una historia crítica, y q no admitirá mas opiniones, ó mas hechos q los q están fuera de duda, pues entonces debiera V. haber suprimido toda la historia romano-ausetana, q está envuelta de tinieblas y debiera haber cercenado buena parte de todo lo demás. Como quiera que sea, el conjunto me gustó, y vi q estaba corregido con sumo cuidado.

Si la *Història de Vic* va ser rebuda amb entusiasme a la premsa contemporània, no ho sabem. Només tenim notícia dels anuncis apareguts a les pàgines d'*EM* i de la ressenya que Milà i Fontanals li dedicà al *DdB* el dia 12 de desembre de 1854.²⁵⁴ Sense estalviar-ne les crítiques (en general desajustos històrics) fa un repàs ràpid i fa saber al lector què hi trobarà i com està distribuïda la informació. Milà comença situant l'obra de Salarich en la tradició romàntica arqueològica:

²⁵³ *El Montañes*, núm. 1 (03/05/1854) inclou un anunci sobre la publicació del llibre. Hi torna al núm. 2 (05/05/1854), on es dona notícia de la lectura del prospecte.

²⁵⁴ Recollit, també, al volum IV de les *Obras completas*. Barcelona: A. Verdaguer, 1892, p. 336-339.

No puede desconocerse que por do quiera se ha propagado cierto sentimiento de la poesía histórica, que unido con el amor del país natal es el más poderoso incentivo para los estudios é investigaciones arqueológicas. Sugiérennos esta observación varias publicaciones que en estos últimos años han tenido lugar en algunas ciudades y poblaciones subalternas de nuestro Principado. [Parlem] de algunos trabajos, tan modestos como útiles, referentes á la historia local de poblaciones determinadas, y en que se aprovechan ó se procuran aprovechar las ventajas que al natural y habitante de un país da necesariamente el completo conocimiento de las particularidades topográficas, la mayor facilidad de poseer ciertos documentos y la mayor familiaridad con las tradiciones indígenas.

Després d'aquesta etiqueta de filiació romàntica segueix la valoració global del text («sin ser de seguro perfecta, deja satisfecho al lector por cumplir el objeto que se propone, y por agotar hasta cierto punto la materia») i una caracterització amable de la ciutat de Vic. Continua amb una exposició molt resumida de l'estructura de l'obra i acaba amb un retret de caràcter acadèmic –una plasmació del concepte de Romanticisme historiogràfic que propugna²⁵⁵ i, finalment, una defensa de la necessitat d'aquest tipus d'estudi. Milà, en general, aprovava, i encara més, aplaudia, aquesta *Història de Vic*. Però no tothom estava d'acord amb les tesis exposades per Salarich.

Joan Mañé i Flaquer, passats poc més de dos anys d'aquesta ressenya, i també des de les pàgines del *DdB* publicava uns articles discordants amb les tesis del metge vigatà. Així, els dies 14, 15 i 22 de febrer de 1857 apareixia un llarg escrit titulat «Porvenir de Vich», al qual Salarich respongué el 28 del mateix mes i l'11 de març, amb «Remitido. Porvenir de Vich. Cuatro palabras al Sr. D. J. M. y F». El debat s'inicià el dia abans amb una carta que Mañé envià a Salarich.²⁵⁶ Anem a pams. El dia 13 de febrer, el periodista barceloní havia fet arribar al metge vigatà una lletra en què li feia saber que estava interessat en «ocuparme en el porvenir de Vich» i que havent pres com a referència el seu llibre, hi havia alguna cosa de la qual discrepava. Acabava dient-li que li ho feia saber per «deber de compañerismo» (tots dos formaven part del cos de redactors del diari). La carta era contestada l'endemà mateix.

Poc temps deixà transcórrer Mañé entre l'«avís» i l'acció. El 14 de febrer, dia que Salarich responia, el barceloní ja saltava al combat periodístic. El metge vigatà, a la seva lletra, contestava que

Sus estudios y conocimientos de V. haran que estos artículos sean escritos con toda la crítica y severidad literaria, pero me temo que no con toda la verdad desnuda; esto me lo

²⁵⁵ «Hechos auténticos y tradiciones convenientemente recogidas, expuestos con sencillez y que se dan por lo que valen, he aquí lo que honra á un país y no glorias arbitrariamente imaginadas».

²⁵⁶ Aquesta carta de Mañé i la resposta de Salarich, de l'endemà mateix són editades a l'Annex 4.5 i 4.6.

indica el estar V. poco conforme con algunas de mis apreciaciones, que, –es sensible el decirlo–, creo demasiado exactas.

Salarich, doncs, es mantenia ferm en la seva opinió i no acceptava les crítiques. Convençut i orgullós com estava de la seva gran obra, li devia doldre que un foraster –a qui, tanmateix, agraïa que es fixés en Vic–, contradigués les seves tesis. Salarich i Mañé diferien, sobretot, en el futur de la ciutat de Vic, en especial amb el paper que hi jugaria el tren. El nadiu la creia estancada i amb un esdevenidor fosc; l'altre considerava que l'arribada del ferrocarril afavoriria al desenvolupament i progrés ciutadà. El combat periodístic estava encetat.

Al llarg dels articles Mañé defensa les possibilitats de progrés que han de significar les noves vies de comunicació. Absolutament contrari a les tesis de Salarich, a qui considera un «ilustrado historiador», creu en els avenços tecnològics com la via redemptora que portaran Vic a ser «una de las mas ricas poblaciones de Cataluña». Així, el nucli de la primera entrega és el ferrocarril i el que això reportaria. La segona, centrada en la situació geogràfica i en la riquesa/pobresa de la terra que ocupa, és una caracterització de la ciutat i dels seus habitants. Els orígens de Vic, deguts «á las circunstancias de su situacion geográfica, ley que preside á la formacion de las poblaciones, cuando se deja que los hombres obren libremente y segun sus necesidades», són «casi siempre una garantía segura de larga existencia». Acaba l'article amb les paraules que Salarich usará com a títol pel primer article d'*EA*: «levantate y anda.» L'última és focalitzada en l'esdevenir de Vic, principalment a remarcar els camps de la indústria que pot reactivar o explotar: la filatura i l'alimentària (la llonganissa). Acaba l'article amb un cant d'esperança al futur, la millora del qual recorda que es troba en mans dels vigatans, contraposat a la tendència autodestructiva de Salarich i, en general, de tota la ciutat.

La resposta del metge vigatà és una defensa de les tesis exposades a la *Història de Vic* contradient, punt per punt, les notes discordants de Mañé, a qui *acusa* de no haver llegit bé el seu llibre.²⁵⁷ No aporta cap novetat amb el que hi diu, sinó que reforça el punt de vista donat tres anys enrere. I repeteix que no és contrari al ferrocarril, sinó que no hi confia de la mateixa manera que el publicista barceloní. Aquest és el punt principal de desacord. Continua, més endavant, defensant-se de la imparcialitat de què se l'acusa i afirmant que s'ha atès «solo a datos positivos y á guarismos buscados con la perseverancia propia de un autor que quiere imprimir en una obra el sello de la verdad.»

²⁵⁷ Entre la primera i la segona entrega de l'article de Salarich, un grup de ciutadans, sota l'epítet «Varios Catalanes que desean el bien del Pays», li enviaren una carta, datada a Barcelona l'1 de març de 1857, en què li agraïen que hagués respost Mañé i es mostraven partidaris de les seves tesis. Vegeu Annex 4.7.

Debatre sobre la consideració de la historiografia per part de Salarich no ens pertoca. No discutirem si considerava l'historicisme com un gènere literari o, simplement, pura erudició. Tampoc pretenem amidar les llicències i les llibertats que es prengué en la conformació de la *Història de Vic*. El que considerem més rellevant és fixar-nos en quins models prenia, quins objectius es proposava, quins arguments feia servir o què té l'obra de romàntica. Altra vegada, però, només podrem apuntar unes possibles respostes per aquests interrogants.

Si l'objectiu d'aquestes pàgines fos llegir la *Història de Vic* des d'un punt de vista historiogràfic caldria tenir presents alguns aspectes. El primer de tots seria que Salarich no abordà la història de forma directa, sinó que primer se'n serví com a matèria literària. Així, si Antoni de Bofarull o Víctor Balaguer arribaren a la historiografia a partir del teatre, Salarich ho féu a través de la narrativa. I és que, ja els primers relats, de la dècada dels 30 i 40, són de caràcter històric. Encara no amb Vic com a focus d'interès, però utilització de la història com a matèria literària al capdavant. Salarich, doncs, s'inclina abans per la prosa literària d'ambient històric que per la prosa historiogràfica. Ara bé, a diferència de Bofarull i Balaguer, no és un especialista i no consagra la seva vida a la recerca històrica, sinó que hi arriba per interès. I malgrat conservar algun deix de l'antiga estètica, s'inscriu, ràpidament, a un historicisme de tendència romàntica. Per això dèiem unes pàgines més amunt que a la *Història de Vic* és possible trobar-hi reminiscències de la seva formació escolar combinades amb una major tendència als nous aires culturals.

Cal tenir present, també, que a l'hora de conformar la història civil vigatana, Salarich poua la major part de la informació en la crònica de Jeroni Pujades, considerada pels Bofarull com «la darrera història general de Catalunya digna d'aquest nom».²⁵⁸ Quant als historiadors vigatans contemporanis renega dels que l'han precedit. Així, encara que s'hi refereix poc sovint, discrepa d'algunes tesis defensades per Manuel Galadies o el canonge Jaume Ripoll. I si les cròniques no satisfan la set de veracitat amb què es proposa construir la *Història de Vic* recorre als arxius o a les llegendes. El primer, inèrcia de l'afany romàntic de construir una historiografia a partir de documents autèntics i, per tant, pretesament irrefutable, el porta a remenar entre els documents dels arxius municipal i eclesiàstic. En dona fe al llarg del text a l'hora de reportar informació, incloure algun document en nota, o declarar-ho, obertament, al

²⁵⁸ GRAU I FERNÁNDEZ (2004), p. 144.

pròleg.²⁵⁹ Quant a les llegendes, acceptades romànticament no per ser monuments de certesa sinó per considerar que la seva coneixença és indispensable a l'hora d'interpretar l'antigor, també li serveixen per assentar el discurs. Així s'ha d'entendre la defensa que fa de les narracions del martiri dels sants Llucià i Marcià, de la descoberta de les seves restes o de la construcció de la plaça D. Miquel de Clariana –coneguda com «plaça de l'Estudiant». Perquè les llegendes són, al cap i a la fi, imaginacions i elucubracions col·lectives que si bé estan mancades d'autenticitat, són un reflex de l'esperit nacional i, d'aquesta manera, ajuden a conformar i a retratar l'ànima i l'essència d'un poble. Per això, pel valor popular intrínsec que posseeixen i perquè aquesta és una característica eminentment romàntica, cal tenir present la seva aparició al llarg del text. Per últim, l'ascendència romàntica de la *Història de Vic* també es deixa veure en la recreació d'ambients i personatges: com més detall es proporcioni, més solvent és el relat. Per aquest motiu, la lectura de fonts directes proporcionava major credibilitat, i la història popular –llegendes, cançons, creences o mites– un escenari més elaborat.

Ara bé, la voluntat de construir una història veraç el feia ser, en certa manera, escurpols en la consulta de dades. Les contradiccions entre la bibliografia sobre l'origen de la ciutat el fan mantenir-se al marge i no prendre partit per cap, sinó només exposar-les; ara, quan considera que les dades són irrefutables es converteix en un ferm defensor de les antigues històries i descriu, amb el màxim de detall possible, el que més li interessa. Per això se serveix de llegendes, documents d'arxiu o Pujades. A partir d'una crítica raonada, però partidista, una basta consulta bibliogràfica i d'arxius i l'exposició sincera de la seva opinió, Salarich pretenia construir un monument de veritat que honorés la glòria de la seva pàtria. Era, aquest, un dels retrets que li feia R. Vinader: considerar irrefutable la seva història, fins i tot quan es remuntava a períodes foscos i mancats d'absoluta certesa. Ara, si les cròniques, els arxius o les llegendes no li reportaven una afirmació absoluta dels fets, es deixava endur per la deducció i la suposició. I això provocà que més d'una vegada caigués en l'error, tal com censurava Milà i Fontanals.

El ressò que aconseguí la *Història de Vic* es féu sentir més intensament dins les pròpies fronteres. Deixant de banda el corrent historiogràfic en què s'inscriu, o la imatge que es transmet de la capital osonenca, també és summament interessant recordar què va significar pels seus contemporanis, sobretot per a la joventut. Si el 1854, el redactor d'*EM* considerava Salarich la persona més adient per emprendre la

²⁵⁹ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 9.

redacció d'una història de Vic, el 1857, amb la publicació del *Censo de Vich*, l'alcalde de la ciutat, Giró i Torà, deia:

Este es otro documento importante que debe esta poblacion Antigua á las luces y genio investigador que distinguen á V. y que le han merecido tan alto concepto en el seno de las Academias literarias de España y del extranjero. Con este motivo siente la Corporacion la mayor complacencia en tributarle su gratitud por el obsequio de admiracion y de aprecio por los muchos trabajos que V. ha dispensado en honor de nuestra patria siendo su primer historiador general, titulo que hará su nombre y reputacion inolvidables.²⁶⁰

Anys a venir, Tubino afirmava que havia despertat, entre els vigatans, l'interès per la història de la pròpia ciutat; Genís i Aguilar declarava que aquesta obra «fou pera tota la joventut vigatana de aquella época lo primer manxay dels nostres entusiasmes per la terra»;²⁶¹ i Serra i Campdelacreu la considerava «lo pulit espill al fons del qual ha vist reflexades lo modern y llorejat Esbart les glories de sos avis».²⁶² Encara més, com és conegut influí decisivament en la concepció i configuració del primer poema èpic verdaguerià, *Dos màrtirs de ma pàtria*.²⁶³

En efecte, que Verdaguer approfites i reelaborés literàriament la narració historicollegendària oferta per Salarich, no és més que una mostra primigènia de la transmissió dels intel·lectuals vigatans de la generació del cronista de Vic als futurs esbartaires de l'interès per a tot allò relacionat amb la romanitat ausetana, el reflex més palpable del qual seria la preferència per a la matèria històrica. I és que més enllà d'aquesta ascendència literària directa i més que probable en Verdaguer, la *Història de Vic* ha de ser considerada l'obra més rellevant del Salarich historiador i una aportació clau al desvetllament de la consciència històrica vigatana. Així d'explícit es mostrava Serra i Campdelacreu en una carta datada el 26 de desembre de 1881 (annex 4.26):

La historia de Vich no existia y V. la creó.

Por mas archivos y bibliotecas que se registren hay noticias en sus libros que será imposible hallarlas en otra parte y esto, unido à la recopilacion por vez primera de las olvidadas ó casi desconocidas, forma de los trabajos de V. una obra tan laboriosa como envidiable.

Salarich, sense ser historiador de carrera, com sí que era Antoni de Bofarull, va ser el primer a construir una història de Vic. Emprenia la tasca amb la voluntat de ferir els sentiments dels seus conciutadans i fer-los adonar que la seva ciutat, d'orígens

²⁶⁰ La carta, signada per Josep Giró i Torà i Josep Pratdesaba (secretari), datada a Vic el 8 de novembre de 1857, va ser publicada en la primera edició d'aquesta obra (Barcelona: Imprenta de Joaquin Bosch, 1857).

²⁶¹ Martí GENÍS I AGUILAR. «D. Joaquim Salarich y Verdaguer». *LIC*, núm. 108 (15/04/1884).

²⁶² SERRA I CAMPDELACREU (1882), p. 11.

²⁶³ Vegeu TORRENTS (1995b).

remots, tenia un passat esplendorós. I es proposava, també, arribar fins a l'actualitat, fet que l'obligava a situar-se en un dels bàndols –retret que li feia Vinader. Per això, entre altres motius, feia referència al seu company Antoni Soler al diccionari d'escriptors i artistes vigatans, en la «Historia civil», arribava fins als bombardejos que el 1843 havia patit la ciutat de Barcelona i l'actitud presa per Vic, i Vinader es mostrava cautelós amb certes crítiques a vigatans contemporanis com Galadies.

Quant a l'estructura interna de l'obra, podríem distingir-hi dos grans blocs. El primer comprèn els capítols I-VII i s'ocupa de la història i els personatges més importants. La diferenciació entre «Historia civil», «Historia religiosa» i «Historia literaria», cada un seguit d'una relació dels personatges més importants d'aquell camp i el primer, també, d'un estudi sobre les làpides i les monedes, manifesta certs problemes, car la distinció, no sempre lògica, a vegades pot ser problemàtica si tenim en compte que tots aquests aspectes acostumen a ser interdependents. El segon bloc, capítols VIII-X (l'XI és la conclusió) és el més innovador i modern ja que és una mirada al present de la ciutat i una descripció física i econòmica.

De les planes de l'obra també en trasllueix una forta convicció religiosa. L'esment als possibles orígens bíblics de la ciutat i la visió providencialista de la història ens remetent a aquesta consciència cristiana que ha caracteritzat, històricament, la ciutat de Vic. Particularment, però, el que ens crida més l'atenció és la lectura que fa de la història de la poesia a la ciutat. Afirma que si bé Vic ha donat primeres espases en teologia, metafísica o ciències exactes, no ha sigut bressol de cap geni poètic. I se'n plany:

nuestra poesía es raquílica, descolorida, é inanimada; es severa como la vista de nuestras desnudas montañas, y oscura como la niebla que nos rodea [...]. Balmes, el sabio de este siglo, el pensador profundo, el gran filósofo, quiso un día ser poeta; mas sus dedos, que tan bien sabían guiar la pluma del escritor sublime, no supieron pulsar *La Lira* [...]. Nuestro país solo presta al poeta en los ocasos de otoño, y solo escenas de sangre y de luto.²⁶⁴

A continuació hi ha una relació de noms, a tall de diccionari bibliogràfic, dels «escriptors» i artistes vigatans de més consideració. Quant a la «literatura», només destaca les figures de Marià Torrent i Vinyas i Antoni Ribot i Fontserè com a poetes i la de Lluçia Comella en el teatre. Hi tornarem.

²⁶⁴ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 197-198

1.2.3 L'opció literària i lingüística de Salarich i un tast de les relacions intel·lectuals

Salarich i Verdaguer, nascut el 1816, forma part de la primera generació de la Renaixença, aquells personatges que posaren les bases sòlides per al redreçament de la llengua catalana i que haurien de ser els mestres dels Verdaguer, Collell, Guimerà, Oller, Ubach, Bartrina o Mestres. Més gran que M. Aguiló (1825), V. Balaguer (1824), A. de Bofarull (1821), F. X. Llorens i Barba (1820), J. Rubió i Ors (1818), M. Milà i Fontanals (1818) o P. Piferrer (1818), i en canvi, més jove que els altres vigatans més rellevants d'aquests anys, M. Galadies (1807), J. Balmes (1810) o J. Giró i Torà (1813), l'hem de col·locar entre aquest grup de personatges per entendre la seva significació i el perquè de la seva obra. Ideològicament més proper a Aguiló, Milà o Bofarull que a Balaguer, hem de suposar que amb tots manté el mateix desig de tornar l'idioma matern al lloc que li pertoca. Encara que arribà una mica més tard que algun d'ells al redreçament de la llengua i la literatura catalanes, ho hem d'atribuir a la situació geogràfica i, sobretot, al fet que Salarich era un home de ciències interessat per les lletres. Els altres, en canvi, eren homes de lletres per passió i vocació. I malgrat la distància física, i els quasi deu anys de diferència amb algun d'ells, les relacions personals permeten traçar un itinerari intel·lectual. Relacions basades en els consells i les ajudes, en l'amistat i els interessos compartits que, amb les generacions posteriors, es transformarà en una relació de mestre a deixebles.

En efecte, al Fons de la Família dels doctors Salarich, conservat a l'ACOS, i a la Biblioteca Miquel dels Sants Salarich (ABEV) –aquest darrer sense catalogar–, es preserva una vasta correspondència personal i institucional de Joaquim Salarich. Entre les cartes rebudes abans de 1860 en destaquen de personalitats com Joan Mañé i Flaquer, Víctor Balaguer, Pere Felip Monlau, Manuel Rimont, Francesc de P. Van Halen, Joan Baptista Cos i Duran, Marià de Picó, Marià Aguiló, Manuel Duran i Bas i Antoni de Bofarull (aquests tres darrers en nom de la RABLB), i a nivell local –de caràcter molt més personal– Ramon Sala i Fugurull²⁶⁵ i Bernat Calvó Puig i Capdevila.²⁶⁶ D'entre el 1860 i la seva mort, trobem corresponents com Francesc d'A. Aguilar, Josep Maria de Fivaller, Frederic Soler, Carles Pirozzini, Antoni Brusi, Josep Puiggarí i Lluís Gaspar, Pere Aldavert, Lluís B. Nadal, Josep Serra i Campdelacreu, Jaume Collell, Jacint Verdaguer, Magí Verdaguer i Callís, Claudi López Bru, Josep

²⁶⁵ Vegeu nota 35.

²⁶⁶ Vegeu SALARICH I TORRENTS (1988).

Pleyan de Porta, Enric Claudi Girbal, Miquel Victorià Amer, Terenci Thos o Justí Pepratx. Moltes no deixen de ser agraïments per la tramesa d'obres, però serveixen per reforçar el traçat amistós i científic.

En la confecció d'una biografia intel·lectual de Joaquim Salarich seria molt interessant resseguir la correspondència amb detall i fer-ne una lectura ideològica i sociològica, que demostraria, encara més, la importància de la seva figura en l'arrelament de la Renaixença a Vic, reforçaria la imatge de figura polièdrica i serviria per veure l'adscripció progressiva als nous corrents. Lletres que també trobaríem disperses i sense catalogar entre alguns dels seus papers conservats a l'ABEV²⁶⁷ (alguna de les quals d'Antoni de Bofarull), al fons Víctor Balaguer i al fons de Marià Aguiló a la BC. A aquest darrer, podria ser que li trametés cançons populars que recollia.²⁶⁸ A l'annex 4 oferim una selecció d'aquestes cartes més interessants, ja sigui per la rellevància del corresponçal, perquè permet teixir un tramut d'usos lingüístics o perquè facilita establir una xarxa de relacions intel·lectuals

Tot i que no ens hi podem endinsar tant com seria necessari, creiem interessant fer-ne algunes pinzellades. Només un ràpid cop d'ull als noms permet veure la varietat de personatges amb qui mantenia relacions intel·lectuals. Les diferències ideològiques i estètiques entre uns i altres són rellevants, com també l'opció lingüística —en parlarem més endavant. Malgrat les divergències, per exemple, es cartreja amb Balaguer i Bofarull. Al primer, tot i les discrepàncies polítiques, el felicita pel nomenament de diputat. Amb el segon, en canvi, sembla que hi tenia més proximitat i afinitat.²⁶⁹ Amb tots dos, però, s'intercanviaven informació històrica amb l'objectiu comú de no faltar a la veritat i al rigor. Fins i tot s'escriu amb Narcís Oller i Frederic Soler, estèticament contraris als seus deixebles vigatans. I amb Monlau, tot i mostrar-se diametralment oposats en el concepte de relació entre propietaris i treballadors, la donació d'obres, els consells demanats, i la comunió en la idea de necessitat d'educació i conscienciació de la importància de la higiene, n'atenua les discrepàncies.

La major part de la correspondència conservada és de caràcter científic: preguntes, consells, observacions i agraïments. Totes respiren un aire de mestratge que referma la visió de Salarich com a personatge destacat. Les de caràcter literari i

²⁶⁷ A l'ABEV es conserva un esborrany manuscrit titulat *Historia religiosa de Vich*, redactat en fulls aprofitats. Alguns anuncien sessions del Círcol, altres són notes personals, sobres i fins i tot cartes. Enmig d'aquests papers, a banda de la Biblioteca Miquel dels Sants Salarich, és on es localitzen les cartes.

²⁶⁸ MASSOT I MUNTANER (1995-1996), p. 162.

²⁶⁹ Vegeu la carta publicada a l'Annex 4.16, en què Bofarull critica algú que, anteriorment, els ha criticat a la premsa.

historicista, algunes de les quals són grans elogis a la novel·la *Lo castell de Sabassona* (1879), mostren que, més enllà de les fronteres osonenques, també era un personatge reconegut. Josep Pleyan de Porta i Enric Claudi Girbal, historiadors i cronistes de Lleida i Girona respectivament, s'adreçaven, sovint, al seu homòleg vigatà per intercanviar-se obres o demanar informació. Les diferències entre aquests dos darrers i Balaguer i Bofarull es deixen notar. La relació amb aquests dos és més amistosa i el tracte sembla d'igual a igual. Fins i tot, a vegades, un té la sensació que Salarich es col·loca per sota. Amb Pleyan i Girbal, en canvi, són ells els que, sempre, se situen un esglaió més avall. Menció a part mereixerien les cartes dels vigatans, amb qui la relació deixeble-mestre és molt més evident, però, alhora, més estreta.

Aproximació al concepte de literatura

La darrera referència de l'apartat anterior, encara que sintètica, ens condueix al següent focus d'interès: la literatura. I el primer que cal escatir és: quin concepte de literatura tenia Salarich? Com hem informat al capítol 1.1.2, el 1861 Joaquim Salarich encetava les sessions acadèmiques del Círcol amb la lectura de «Ligeros apuntes sobre el estado de la literatura en esta ciudad en los diversos períodos de su historia». El text no és més que una refosa resumida dels capítols VI i VII de la *Història de Vic*, és a dir, de la «Historia literaria» i «Vicenses escritores y artistas». Ara, si al primer distingia tímidament entre ciències i lletres, també considerava que «Hariamos figurar tambien como hechos notables para la historia literaria de Vich, los escritos que por estos tiempos aparecieron en esta ciudad en todos los ramos, en especial en astronomía y astrología»²⁷⁰ i en la proposta de diccionari d'escriptors i artistes hi incloïa metges, botànics, veterinaris, astròlegs o matemàtics. Més precís, però encara distint de Balmes, es mostrava el 1861 al Círcol. Aquí ja considerava matèria d'estudi, i per tant, literatura, tota aquella producció escrita relacionada amb alguna branca de les humanitats. Així la filosofia, la teologia, la història, la literatura –en l'acceptació actual del terme–, la jurisprudència, la música, o els textos religiosos eren considerats literatura. La distingia, doncs, de la ciència. Ara bé, quan és el moment de recordar i lloar autors vigatans, si algun període no li ofereix cap nom destacat, recorre als altres camps del saber. D'aquesta manera, noms com Francesc Micó i Gaspar Molera en astronomia, Segimon Malats en botànica, Joan Alemany en astrologia i el bisbe Ató en matemàtiques són reivindicats. Així doncs, tot i mostrar una evolució i acostar-se a una idea més pròxima

²⁷⁰ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 188.

a l'actualitat, encara vacil·lava en la concreció i, quan li era necessari, n'ampliava els marges. Segurament es devia a una evolució conceptual, però no podem obviar el fet que era un resum i que, per tant, potser es tractava d'una necessitat espacial més que d'una convicció lingüística.

Ara, a banda d'aquesta possible evolució terminològica, l'herència que el discurs rep del llibre és indiscutible: la mateixa descripció històrica, la reivindicació dels mateixos literats i, fins i tot, la datació dels orígens gloriosos de Vic en arts i ciències en relació directa amb els musulmans, arrel de la literatura moderna. Tanmateix, la sintetització que reclama el discurs provoca l'omissió d'alguns noms. Així, en literatura, els autors més destacats són Marià Torrents i Lluçà Comella. Aquest darrer, qualificat de poeta al discurs, a la *Història de Vic* diu que «Ha escrito algunas comedias y tragedias de un gusto regular».²⁷¹ Del primer, en canvi, destaca que «Goza en esta ciudad de una gran fama de poeta, y efectivamente componia con mucha facilidad, mayormente en el género festivo y en lengua catalana».²⁷² Al llibre també hi trobem Bernat Serradell o Antoni Ribot i Fontserè que, en canvi, no són esmentats al discurs.

Aproximació als usos lingüístics

Quant als usos lingüístics Joaquim Salarich era un home del seu temps, un personatge multidisciplinari i agitador. Com a tal, als orígens de la seva obra, fos quina fos la temàtica, emprava, exclusivament, el castellà, i als exercicis escolars citats més amunt, també el llatí. Així, quan prenia la ploma per a temes elevats es valia de l'idioma estatal, la mateixa llengua que domina en la major part de les cartes. Entre les lletres en català, majoritàriament de finals dels 70 o inicis dels 80, trobem corresponents com Jacint Verdager, Jaume Collell, Lluís B. Nadal, Carles Pirozzini, Martí Genís, Justí Pepratx, Josep Pleyan de Porta, Pere Aldavert o Frederic Soler –no sempre–, per dir-ne alguns, i Bernat Calvó Puig i Capdevila i Joan Fontanals, aquestes darreres dels anys 40 i de caràcter amical, però, no sempre en català. Aquesta evolució demostra la conscienciació progressiva de les possibilitats de la llengua catalana. Si als inicis és cenyida als cercles familiars i amistosos –val a dir que tota la correspondència amb Joan Sala i Fugurull era en castellà–, amb els anys prendrà protagonisme i s'estendrà, tímidament, en les relacions intel·lectuals. Entre els vigatans més joves, els seus deixebles, s'escriurà en llengua catalana, excepte amb Josep Serra i Campdelacreu. Dels altres, sembla que amb els personatges de la seva generació mantindrà la llengua d'ús

²⁷¹ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 201.

²⁷² *Ibid.*, p. 210

inicial, majoritàriament el castellà –amb Víctor Balaguer, però, trobem una carta escrita en català–; i, amb els més joves, mostra una major tendència a la catalanització, tot i no prendre'n el domini. Per exemple, de les dues cartes conservades de Frederic Soler una és en català i l'altra en castellà. Val a dir que la gran majoria de cartes conservades a l'ACOS i l'ABEV són rebudes per Salarich. Per tant, els usos lingüístics són dels corresponents, però els creiem extrapolables a l'opció presa pel metge vigatà. Fixem-nos amb un fet capital: és amb els joves amb qui s'escriu en català, és a dir, personatges que, lentament, duran el català a tots els ambients possibles.

Salarich, en literatura, conreà els tres gèneres principals: narrativa, poesia i teatre. Pel primer fou el que mostrà major interès i l'únic que, a la llarga, consolidà lingüísticament. Al teatre, que sapiguem, només s'hi dedicà en una ocasió i fou, també, en llengua catalana. A ambdós hi tornarem als capítols corresponents. Ara bé, és en la poesia, un gènere poc concorregut però indicatiu, on mostra una major vacil·lació. Abans d'entrar-hi, però, situem-nos. Els primers textos en català publicats són els «Consells higiènics», al *Calendari del Pagès* del 1858. De totes maneres, els anys 60 el castellà encara serà la llengua dominant i no serà fins als 70 que el català farà acte de presència de manera segura. Per exemple, i és significatiu, el primer discurs al Círcol fou en castellà. No creiem que li fos requerit, ni tan sols que es plantegés la qüestió, sinó que, simplement, es valia de la llengua considerada de cultura. No podem retreure-li, doncs, el partit pres, sinó que l'hem de situar en l'eix de coordenades històriques en què visqué. Si aquest text mostra una certa obertura intel·lectual derivada d'una preferència pels nous corrents estètics, l'elecció lingüística seguia el corrent i no era meditada sinó lògica: serà la generació posterior qui ampliarà els camps d'acció de la llengua i qui la farà vàlida per a tots els usos.

Això no vol dir que bandegés la pròpia llengua i la considerés residual i sols hàbil en la literatura, sinó que és fruit de la consciència lingüística nacional. Sense documents que ho afirmin, l'hem de suposar amant de la llengua nativa –segons sembla, participà activament en l'AVLC– però fill d'un imperant ambient diglòssic, tal com exposa Serra i Campdelacreu.

Salarich no hablaba otra lengua que la de aquellas gentes y de aquellos tiempos [Edat Mitjana], però aun cuando al salir de la infancia empezó, [...] se hallaba ésta pròxima a desesperada agonía de la que solo podía salvarla providencial destino. Una inundación de libros escritos en castellano [...] arrolló los folletos y papeles de circunstancias que se publicaban en catalán [...]. El novel Escritor [...] advirtió al ensayar la lengua natal, que no era entonces ésta la librea de la ciencia del siglo. Razón sobrada para escribir en

castellano [...]. De esto, quien más quien menos, se resintieron toda la vida él y muchos de sus compañeros escritores, que no vieron como Aribau *de más cerca las Torres de Castilla*.

Mas como la mayor parte de los objetivos de nuestro autor se cifraban en su patria, jamás sonó indiferente á su oído el habla de sus padres que había sido el habla de los trovadores. [...] En el *Calendari del Pagés* tornó gustoso á ella [...] y en 1865 le interesaba ya tanto el glorioso renacimiento de las letras regionales, que dió á la escena de esta ciudad una pieza dramática en dos actos y en prosa catalana. A partir de aquellos años [...] Salarich vió con fruición vacilar en cierto modo los fundamentos en que apoyaba sus opiniones sobre nuestra poesía local.²⁷³

Serra i Campdelacreu, un dels seus deixebles més propers –el succeí com a cronista de Vic–, data la seva inclusió definitiva a la Renaixença el 1865. Genís i Aguilar i Miquel i Vergés, sense proposar-ne un moment concret, també l'entronquen, decididament, al moviment renaixentista. El primer deia que «Un home com ell, de tot lo bo y de tot lo generós colaborador y entussiasta, no podia sentir lo cor fret devant del moviment de regeneració de les lletres catalanes. Amich intim dels cap-brots de la nostra moderna poesia, y lligat ab los vincles de la sang ab lo primer poeta de la terra, [...], també portá de la treballada pedra á eix altre monument de nostre literatura»;²⁷⁴ i el segon que el considerava «El precursor del sector literari vigatà» de la Renaixença, afirmava que «sent despertar la seva ànima catalana i inicia, a la seva comarca, el conreu literari de la nostra llengua», i creia que «Com tots els precursors, Salarich és, de vegades, vacil·lant i imprecís; hi ha, però, en totes les seves obres fervor per a la comarca».²⁷⁵ Encara en vida seva, Francesc d'A. Masferrer, a la ressenya que li dedicava a *LVM* sobre *Lo castell de Sabassona*, no dubtava a qualificar-lo de «decà dels vigatans catalanistes».²⁷⁶

És debades recordar que la floració o la participació al moviment renaixentista és un procés continu i no una fal·lera transitòria. I és, encertadament, el que proposava Serra i Campdelacreu. No podem considerar-ne l'adscripció a partir de l'ús del català en la literatura, sinó que l'hem de recular uns anys abans i, ampliar-ne els marges de Serra, fixar-nos en l'adopció de nous models, en l'interès per a la poesia popular i la historiografia, en la fixació geogràfica i en la participació a la premsa catalana. Salarich, potser inconscientment, rebia, acceptava i divulgava les noves actituds preses en el món cultural català. I com a tal, sense convertir-se en el primer dels escriptors vigatans, no li

²⁷³ SERRA I CAMPDELACREU (1885), p. 131. Segueix una citació de la *Història de Vic*, p. 197, en què exposa el concepte de la poesia vigatana que tenia Salarich.

²⁷⁴ GENÍS I AGUILAR (1884).

²⁷⁵ *La Publicitat*, 05/03/1935.

²⁷⁶ *LVM*, núm. 25 (02/08/1879).

podem negar, segons les paraules del seu biògraf, ser un enamorat de la seva llengua materna. Per això accedia a publicar al *Calendari del Pagès*.

Literàriament hi entrà tard. Com exposarem tot seguit, és difícil datar els pocs poemes que es conserven, que, tanmateix, podrien ser les primeres provatures literàries en català, però sí que podem posar sobre la taula algunes dades. Si el 1858 es valia, per primera vegada, de la llengua catalana, el primer text amb pretensions literàries conegut fou la sarsuela *Elisenda del Monral*, del 1865, de la qual parlarem més endavant. No fou, però, fins al 1874 que se serví del català en la narrativa. Abans, malgrat continuar el sender literari iniciat els anys 30 i 40, dominat pel Romanticisme arqueològic, i començar a ambientar les obres en escenaris propers, continuava utilitzant el castellà.²⁷⁷ Ara, un cop inaugurat el nou camí, no se'n desvià mai, i, fins i tot, s'autotraduí. És més, aquesy nou traçat el féu prendre, també, a voltes, el català en textos periodístics, històrics, o sociològics. Aquests camins donen mostra, doncs, de les etapes que seguí, lingüísticament parlant, Salarich, i exemplifiquen el procés i l'evolució històrica, literària i lingüística d'un país, caracteritzat en un sol personatge. Així, al final de la seva vida, encara que no es valgués exclusivament del català, sí que n'havia ampliat, considerablement, els límits.

Encara un altre detall: Jacint Verdaguer, que en un principi sembla que havia decidit no anar a recollir els premis aconseguits als Jocs Florals de 1865,²⁷⁸ li confià l'encàrrec a Salarich. Sembla admissible, doncs, creure que si Salarich no hagués viscut amb entusiasme aquest reviscolament de la llengua, si no s'hagués mostrat partícip de la regeneració lingüística i no hagués cregut en la tasca desenvolupada pel consistori flouresc, Verdaguer no hauria recorregut a la seva ajuda.

Deixant de banda les narracions literàries, els articles periodístics i els diferents estudis, Salarich utilitzà el català, també, en la poesia. Se'n conserva molt poca producció, en algun cas de molt difícil lectura i sempre sense datar. En total una minsa quantitat de vuit poemes, quatre dels quals conservats a la capsa número 75 de la Biblioteca Miquel dels Sants Salarich, a l'ABEV –d'un d'aquests se'n conserva una còpia al fons de la família dels doctors Salarich, a l'ACOS (ud. 258) – i la resta a l'ACOS (ud. 582). Atesa la poca producció, doncs, l'hem de considerar un gènere circumstancial.

²⁷⁷ També donarien fe d'aquest Romanticisme literari preferent en Joaquim Salarich i Verdaguer algunes referències a Lamartine o Chateaubriand que trobem a les cartes rebudes de Joan Sala i Fugurull (ACOS, fons de la família dels doctors Salarich, ud. 299). O les traduccions que, segons Tiñena (1992, p. 263), féu d'Hugo, Scott, Staël o el mateix Chateaubriand.

²⁷⁸ Veure EJV I, p. 17-18, carta de Verdaguer a Gebhart.

Un estudi total de la seva figura obligaria a fixar-se en tot el corpus literari, inclòs el poètic, independentment de la llengua, però els límits establerts per a aquest apartat no ens permeten d'entrar a tot el conjunt. Certament es fa difícil dissociar els escrits en català i en castellà, perquè només si tenim present la totalitat de l'obra d'un autor podem entendre què significa la part estrictament en català. En ambdós casos creiem que la poca quantitat de textos mostra que era un gènere residual i que, en aquest camp, és poca, o nul·la, la importància que l'obra de Salarich pot tenir en el context global català. No entrarem amb detall a la poesia en castellà, però convé recordar que el gruix de composicions en aquesta llengua, tot i ser escàs, sobrepassa, amb escreix, les catalanes; i que, a més a més, és tan sols en aquest idioma que n'hem localitzat de publicades.²⁷⁹ I un últim apunt. La majoria de textos en castellà es poden datar, majoritàriament, de les dècades anteriors a 1860; fet que reforça la lectura sobre l'evolució lingüística presa per Salarich que acabem d'apuntar.

Fixem-nos, només, en l'obra catalana. Anteriorment hem afirmat que es conserven un total de vuit poemes. Segurament aquesta sentència és arriscada, ja que cap no és signat i, possiblement se n'hagin perdut alguns i d'altres potser no els hem localitzat. Ara: l'interès per la poesia en català queda provat, també, perquè al costat dels quatre poemes propis conservats a l'ABEV, n'hi d'altres en llengua catalana, la majoria dels quals deguts a Marià Torrent i Vinyes.²⁸⁰ Quant als de Salarich, tan sols ens aturarem als custodiats a l'ABEV, perquè són els únics que posseeixen un cert valor literari. Pel que fa als guardats a l'ACOS, dos recorden les crides, i els altres dos són de caràcter circumstancial. A l'Annex 9 només oferim, digitalitzats, els quatre que hem localitzat a l'ABEV.

En general es fa difícil oferir una data de redacció de les peces: cap no va datada. Dels conservats a l'ABEV, tan sols, «No per Déu! No em desperteu», escrit al revers d'un full del Círcol amb la inscripció «186...», i «Brindis» també escrita en un full del Círcol del 1862, ens permeten aproximar-nos-hi. Les altres dues composicions («A una guatlla engabiada», i la darrera, sense títol i de lectura molt difícil) no aporten cap dada. Al cap i a la fi, doncs, sembla que l'afició de Salarich per a la poesia en català circulava més pel carril de l'aficionat que pel de l'autor.

²⁷⁹ Al número 24 d'*EM* (04/06/1854) publicà «Mis años» amb el pseudònim «El Solitario», nom que se serveix d'un tòpic, el de la solitud, ben propi del Romanticisme i que, per tant, ens acostava Salarich encara més a aquesta poètica. Vegeu què diu d'aquest tema Díaz-Plaja (1967, p. 53-57).

²⁸⁰ A la capsa 75 de la biblioteca Miquel dels Sants Salarich, conservada sense catalogar a l'ABEV, hi ha els poemes «Ay! Mundons los mes petits...», «Amada Senyora mia...», «Estan dos corbs pliediejan...» i «San Ramonet com ho feu...». També, com ja hem informat, «La Persecució dels Porchs. Cant Epiceno».

Confirma la hipòtesi de la poca importància que els textos catalans conservats semblen esborranys. Tots tenen versos ratllats i afegits, són escrits al revers de fulls estripats i bruts i cap és posat al paper amb cal·ligrafia pulcra, elements que ajuden a atorgar-li l'autoria. Això i la no publicació de cap d'aquests escrits ens mena a pensar en el paper residual que concedia a la poesia, molt per sota de la producció narrativa, periòdica, científica i historicista. Tanmateix, compartia amb aquests escrits la proximitat insistent a la poètica romàntica. Certament, entre els poemes hi ha lleus diferències. Deixant de banda el de lectura més difícil, la resta («No per Déu! No em desperteu», «Brindis» i «A una guatlla engabiada») mostren importants similituds en la filiació ideològica, tot i que amb propostes literàries diferents. El primer, de caràcter narratiu i llegendari, encara té un deix de l'antiga tradició, però respira una aproximació als nous corrents per la poetització de fets antics. El segon descriu, simbòlicament, el martiri de l'amor i l'empresonament en què viu l'enamorat, transformat en una guatlla. Salarich, a banda de servir-se d'animals alats i, per tant, d'elements de la natura que ens acosten a l'infinit i a la divinitat, també usa el tòpic de la hipnosi musical provinent de *L'Odissea*. El darrer, descriptiu com l'anterior, és el més modern i contemporani. L'ascendència de la poesia popular hi és latent de la mateixa manera que el jo és present a cada quarteta. El tema, altra vegada, és l'amor. Un amor progressiu, que avança a mesura que avança el poema: de la petició a la contemplació i l'elevació. A més, destaca, també, la utilització dels sentits. A la primera, la segona i la quarta estrofa apareixen els ulls: primer maten, després són com fletxes que abrasen el cor i, finalment, la no percepció visual acosta el poeta al cel. A la tercera, en canvi, el sentit que domina el poeta és l'oïda.

És possible, doncs, observar una evolució lingüística al conjunt de la producció de Salarich sense distinció de gènere ni forma. Els inicis, en castellà, es transformen en tots els camps cap a una major producció catalana, que no eliminarà completament l'anterior, ja que només prendrà el domini en la narrativa. Un últim detall, la redacció de poesia decau a partir dels 60. Per tant, veiem una focalització en la via de transmissió dels interessos centrada en la premsa, la narrativa i els estudis acadèmics.

1.2.4 Salarich més enllà del 1865. Quatre dades

Abans d'entrar en matèria, del període 1860-1865, cal destacar-ne dues altres obres: *Manresa jamás ha sido cabeza de Obispado* i *Desgracias de Vich*. El primer, que té el seu origen en una conferència pronunciada al Círcol, és una defensa de la

capitalitat vigatana del bisbat, com a resposta a uns articles publicats a la premsa manresana. El segon, escrit a quatre mans amb Francesc d'A. Aguilar, és un estudi acurat sobre les conseqüències dels aiguats que va viure la capital osonenca la nit del 8 d'octubre de 1863.²⁸¹

A partir del 1865 Joaquim Salarich i Verdaguer, consolidat com a home de cultura i de ciència, i convertit en el mestre dels joves vigatans,²⁸² continua servint, amb amor filial, la seva ciutat. La producció posterior segueix el camí encetat en aquest període: la ciència i l'arqueologia –ara narrada, ara historiada– ocuparan la major part de les seves pàgines; la premsa vigatana –a la qual publicarà articles de diversos ambients– i també barcelonina –en aquest cas, molt més sintètica i retratista, com a mer corresponsal– esdevindran la principal plataforma de divulgació. Però Vic, i per extensió la Plana, en tots els aspectes del saber, acostumarà a ser al centre dels textos. Narracions com *Lo lliri de Vespella*, *Lo castell de Vilatorra*, *Lo castell de Sabassona* o *El Monte de Gurb*; tota la sèrie de «Revistas de Vich» signades amb el pseudònim «Pitágoras» i les «Crónicas Ausetanas» com a «Lola»; estudis com *Ferrocarril del Norte. Guía Cicerone de Barcelona Vich*, *Monedas ibero ausetanas*, *Topografía Médica del Llano de Vich* o *El Salchichón de Vich* demostren aquest vigatanisme fervorós general en la seva obra.

En l'àmbit públic rebrà els reconeixements més importants: la medalla de bronze de l'Exposició Aragonesa de 1868 i de l'Exposició General Catalana de Barcelona de 1871, un diploma de reconeixement com a membre del Jurat de l'Exposició Internacional de 1873 a Viena, el 1877 concorre a l'Exposició Universal de París, el 1878 és nomenat primer cronista de la ciutat de Vic, el 1879 serà nomenat vicepresident de la comissió encarregada de convertir l'exposició permanent del Círcol en Museu i el 1882 Gonçal Vehils i Jacint Laporta li proposaran formar part del jurat, junt amb Jacint Verdaguer (vegeu annex 4.29 i 4.30), d'un certamen literari que s'havia de celebrar a

²⁸¹ Joaquim SALARICH; Francesc d'A. AGUILAR. *Desgracias de Vich, o breve reseña de las que causó la avenida del Meder en la madrugada del día 8 de octubre de 1863*. Vic: Soler Hermanos, 1863. Aquesta tragèdia marcà fortament la moral vigatana. Els dies següents la premsa hi dedicà molta atenció (són especialment interessants els articles que publicà l'*EdLM* dels núms. 56 i 60 —11/10/1863 i 25/10/1863—). Collell (1920, p. 43-49) la retratà i donà mostres de la impressió que li causà. Fins i tot sembla que la contemplació d'aquest espectacle commogué de tal manera Verdaguer que va escriure sis composicions dedicades a aquesta tragèdia de les quals només se n'ha trobat una («La nit del 6 d'octubre (Elegia)») i que, alhora, fou un dels antecedents que el menà a escriure *L'Atlàntida* (vegeu EJV II, p. 114). També el poema de Joaquim Capdevila «La fira de maig en Vich...» copsa l'espectacle que impressionà els vigatans; o el de Serra i Campdelacreu titulat «La providència». Recentment, BERNAT (2015) n'ha estudiat les conseqüències que tingué.

²⁸² El 1881, Lluís. B. Nadal, en una carta (vegeu Annex 4.25), el considerava «lo degà de la colla».

Caldetes. Però, per sobre de tot, el que ens interessa més és que la concepció pessimista sobre l'esdevenir de la capital osonenca viurà un gir.

En efecte, les paraules desil·lusionades sobre la necessitat del ferrocarril de la dècada dels 50 es transformen en viu optimisme als 70. El 1875, a *LR*,²⁸³ celebrava la recent inauguració de la línia de Vic, que qualificava com «lo somni daurat de la ciutat», i es retractava de les visions desesperançades del passat. A l'article, dividit en tres apartats, repassava els motius de la construcció –principalment l'explotació de les mines d'Ogassa, Surroca i Sant Joan de les Abadesses–, continuava destacant alguns dels elements històrics i culturals més interessants dels pobles que hi ha al llarg de la línia, i acabava recordant la història de la construcció –des de l'aprovació el 1856 fins a la inauguració el mateix 1875– i rectificava la intenció del que dues dècades enrere havia dit.

El 1877 publicà *Ferrocarril del Norte. Guia cicerone de Barcelona a Vich*,²⁸⁴ una expansió de l'article anterior. Hi exposava amb més concreció els avenços que havia significat el ferrocarril i proposava un itinerari turístic per als forasters. Al cap i a la fi, la intenció primera d'aquesta *Guia* era donar a conèixer els principals monuments i els fets històrics més importants de tots els pobles i ciutats que travessa la línia de tren, sobretot de Vic –i per extensió la Plana de Vic. L'obra, «cuya importancia es notoria y cuya utilidad es indisputable»²⁸⁵ va ser rebuda amb entusiasme a la capital d'Osona, i merescué una llarga ressenya al *DdV*.²⁸⁶ El més interessant del text és adonar-nos del pas endavant que significà la utilitat del ferrocarril en la consciència de Salarich: encara que no en ressalti l'interès i la importància, el fet de dedicar una guia «turística» al trajecte ferroviari és un senyal patent del canvi. Salarich, tot i no mostrar-se tan pessimista com anys enrere, encara es dolia que Vic no hagués recuperat l'esplendor perduda: «La ciudad á que acabamos de llegar habia sido mucho mas grandiosa y renombrada que en la actualidad».²⁸⁷

L'entusiasme pel redreçament ciutadà quedà reflectit a la dedicatòria que feia a l'Esbart a les *Efemèrides vigatanes*, on els cedia el relleu com a encarregats de cantar i lloar les glòries locals. Ara, aquell que deia que «los destinos de nuestra poblacion son

²⁸³ SALARICH I VERDAGUER. «Ferro-carril de Vich». *LR*, núm. 22 (31/08/1875), p. 237-244.

²⁸⁴ Joaquim SALARICH. *Ferro-carril del Norte...* Vic: Imprenta y libreria de Ramon Anglada, 1876. Aquesta és la data que porta el peu d'impremta. Però un escrit al final del llibre és datat el 1877.

²⁸⁵ H. [Josep SERRA I CAMPDELACREU]. «Guia Cicerone de Barcecona [sic] a Vich, por J.S. y V.». *DdV*, núm. 140 (18 octubre 1877).

²⁸⁶ H. [Josep SERRA I CAMPDELACREU]. «Guia Cicerone de Barcecona [sic] a Vich, por J.S. y V.». *DdV*, núm. 140 i 144 (18 i 23 octubre 1877).

²⁸⁷ SALARICH I VERDAGUER (1877), p. 80-81.

tristes»²⁸⁸ es mostrava optimista de cara al futur gràcies a l'arribada del ferrocarril i a la nova generació. I ell, traslladat a Caldetes, vivia amb orgull patern aquesta definitiva floració. Les *Efemèrides vigatanes*, editades el 1881 i prologades pel seu cosí Jacint Verdaguer, són, deixant de banda la narrativa en català, l'obra més destacada d'aquests anys. Aquestes, llegat d'amor que Salarich oferí a la seva ciutat, són un recull de notícies històriques referents a Vic anotades diàriament, sense deixar cap data buida. El treball significa una recerca detallada i minuciosa, una decidida declaració d'amor ciutadà i un passeig pels fets més importants de la història vigatana, tot i haver de recórrer, a vegades, a fets insignificants. L'origen de les *Efemèrides*, «llibre escrit á l'escalfor del mes pur y ardent amor á la pátria, que tot ho embelleix»,²⁸⁹ es remunta a la inserció a *LVM* de les mateixes notes ara recollides en volum. És, en definitiva, amb cert afany testamentari que Salarich ofereix aquesta «Bellíssima y gloriosa corona de recorts»²⁹⁰ a la ciutat de Vic. I el dedica a l'Esbart a qui considera hereu i encarregat de continuar «recordant y enaltint las glorias de nostra antiga y populosa *Ausa*, de la sempre *fidel, noble é insigne* ciutat de Vich»,²⁹¹ els joves que havien de tornar a fer de la capital osonenca una ciutat de cultura.

En definitiva, a partir del 1865 la producció augmenta, i també els reconeixements. Els escrits, però, sempre segueixen les mateixes línies traçades amb anterioritat. I com que a partir d'ara la seva figura es veurà superada per la nova generació, que el consideraran un mestre, tanquem aquí l'estudi de la figura de Salarich i podem concloure que la seva participació en el redreçament cultural vigatà és de primer ordre i un dels personatges principals de la història literària d'aquesta ciutat.

1.2.5 A tall de conclusions

La figura de Joaquim Salarich i Verdaguer, com dèiem al principi, malauradament no ha sigut motiu d'estudi detallat. Més enllà d'alguns articles commemoratius d'efemèrides concretes (centenari del naixement,²⁹² de la mort,²⁹³ de la Renaixença,²⁹⁴ o

²⁸⁸ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 316.

²⁸⁹ VERDAGUER (1882), p. IX.

²⁹⁰ *Ibid.*, p. V.

²⁹¹ SALARICH I VERDAGUER (1882), p. 100.

²⁹² El 1916 la ciutat de Vic li retia homenatge, al qual se sumaven el Centre Excursionista de Vic i la Cambra Agrícola Ausetana. Els discursos del seu fill Josep Salarich, de Martí Genís i de l'alcalde, Domènec Camps i Gudiol, esdevenien un sentit record i una lloança a la seva figura. El *Butlletí del Centre Excursionista* inclogué una llarga «Nota biogràfica» a càrrec de Pere Bofill al seu volum anual, igual que la *Revista de la Cambra Agrícola Ausetana*. La *Gazeta de Vich*, per la seva banda, també donà fe dels diferents actes de celebració i inclogué l'article «Un vigatà il·lustre: Joaquim Salarich i

de la publicació de la *Història de Vic*),²⁹⁵ les necrològiques que se li dedicaren en la seva mort,²⁹⁶ o algun article a la premsa,²⁹⁷ han sigut pocs els autors que s'hi han interessat. I, d'entre aquests, qui més tinta ha vessat ha estat Miquel dels Sants Salarich i Torrents, possiblement massa sovint amb un excés d'enaltiment familiar.²⁹⁸

La manca d'interès que ha despertat la figura de Salarich i Verdaguer cal anar-la a buscar ben aviat. Ja el 1881, Josep Serra i Campdelacreu li enviava una carta on, sensiblement més retòric que verídica, li deia que «Si sus coetáneos le han sido ingratos (como à tantos otros) no ha de serlo para V. la posteridad à la cual el *Esbart* abre ya el camino de las compensaciones» (annex 4.26). El mateix mal denunciava Artur Masriera, que a la desena entrega de l'article «El Catalanismo literario en las regiones»,²⁹⁹ la segona dedicada a la Plana de Vic, es referia breument al metge vigatà, i ja retreia que «la posteridad ha de saldar cuentas» amb ell.

En ple segle XXI, però, podem constatar que aquestes afirmacions continuen sent vigents. L'obra més completa sobre Salarich, l'aproximació més detallada i més àmplia, continua essent la biografia que Serra i Campdelacreu, per encàrrec de l'Ajuntament de Vic, publicà el 1885,³⁰⁰ la qual pot ser considerada el primer acostament amb voluntat històrica que combina el biografisme i l'estudi literari, tot i que, sovint, es troba més a prop de l'haiografia que del rigor acadèmic. Així, els capítols es divideixen cronològica-

Verdaguer» de Jaume COLLELL (núm. 253 –30/05/1916–). El mateix autor publicà «Lo primer cronista de Vich» (Festes de Vich, 1916).

²⁹³ A banda de l'exposició i l'edició del catàleg (vegeu nota 238), Ylla-Català i Genís (1984).

²⁹⁴ El 2 de setembre de 1933 en una de les conferències commemoratives de la Renaixença que dugué a terme l'Associació de Periodistes de Barcelona, Pere Verdaguer hi dictà una conferència. Publicada a *Estudis literaris* (Sabadell: Joan Sallent, 1935), *Anal del Periodisme Català* (núm. 7, octubre de 1934) i també al *Diari de Vic* els dies 4, 5, 6, 7 i 12 de setembre de 1933.

²⁹⁵ L'*Ausona* del 25 de setembre i el 2 d'octubre de 1954 dedicà unes pàgines a commemorar el centenari de la publicació de *Vich, su historia...* a càrrec de Miquel S. Salarich.

²⁹⁶ Les més sentides són les de COLLELL a *LVM* (núm. 10, any VII (08/03/1884) i de GENÍS I AGUILAR a *LIC* (núm. 108 (15/04/1884). Francesc Matheu, en una carta de condol a Josep Salarich datada el 15 de març de 1884, conservada sense catalogar a la biblioteca Miquel S. Salarich, li encarregava que encomanés aquesta necrològica a Josep Serra i Campdelacreu. No sabem perquè, finalment anà a càrrec de Genís i Aguilar. També aparegueren textos laudatoris a altres publicacions com *LR*, núm. 1934 (11/03/1884); *La Prevision. Revista Mensual*, núm. 19 (abril 1884); *L'Esperit Català*, núm. 35 (15/03/1884) o el *DdB*, núm. 71 (11/03/1884, edició del matí).

²⁹⁷ Pere VINYOLES I VIVET. «Recordando a un vicense ilustre: Joaquín Salarich y Verdaguer». *DdB* (18/09/1966); Josep MIQUEL I VERGÉS. *La Publicitat*, 05/03/1935.

²⁹⁸ Ara bé, no li podem negar la tasca divulgativa i, sobretot, la possibilitat de fonts primeres (fins a la dècada dels 90 va conservar la biblioteca i l'arxiu personal heretat del seu pare, Josep Salarich i Gimenez). Li devem, per tant, una reconstrucció exhaustiva i minuciosa de l'obra cultural de Joaquim Salarich, així com també una detallada i, m'atreviria a dir que, total recopilació del conjunt d'obra dispersa del seu avantpassat i, fins i tot, un acostament més o menys fidel a la seva figura. Com a textos més destacats, cal remarcar: Salarich i Torrents (1949), Salarich i Torrents (1971), i Salarich i Torrents i Ylla-Català i Genís (1983).

²⁹⁹ *La Vanguardia*, núm. 14.484 (30/03/1913), p. 10.

³⁰⁰ SERRA I CAMPDELACREU (1885).

ment i no pas temàticament, però, en canvi, es pren, com a nucli de cada un, una obra. En l'actualitat, sols els estudis de Jordi Tiñena³⁰¹ i Maurici Serrahima i Maria Teresa Boada,³⁰² sobre novel·la històrica, li dediquen unes pàgines, de les quals ens servirem a l'apartat 3.1.

Per la nostra banda, ens hem proposat de fer una aproximació detallada a la seva obra més important, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (1854), per tal de proporcionar una imatge d'historiador, al mateix temps que permetés veure quins conceptes d'història i literatura tenia i el retrat que transmetia de Vic. Al seu torn, el tast de relacions intel·lectuals creiem que el col·loquen al centre del debat renaixentista; i els usos lingüístics i literaris serveixen per traçar una evolució continuada de la ideologia esteticoliterària del moment. Per últim, els apunts a la seva figura més enllà de 1865 serveixen per constatar que, un cop encetat el camí a seguir, no se'n desvià.

No és, doncs, un assaig de biografia intel·lectual del personatge, perquè se'ns escaparia, sinó una aproximació a la tasca cultural i, per tant, deixant de banda l'activitat mèdica. Ho hem fet per ordre cronològic i destacant, només, els fets més rellevants i, sempre, relacionats amb Vic. Així doncs, aquest no és pas un estudi definitiu i total, sinó un acostament mesurat i delimitat, que apunta vies d'interpretació i obre noves finestres d'estudi. En definitiva, una eina que vol ajudar a situar i revalorar la figura i l'obra de Joaquim Salarich i Verdguer.

1.3 La recuperació de la llengua catalana: Francesc d'A. Aguilar i els *Plants de la llengua catalana* i l'Academia Vicense de la Lengua Catalana, i altres textos

Ja a la primera meitat de la dècada dels 60 són rebudes amb entusiasme les manifestacions en favor de la recuperació lingüística promogudes des de Barcelona. A Vic, i concretament en aquests anys, dos fets destaquen per sobre de la resta. El primer, la lectura al Círcol, el 22 d'octubre de 1861, per part de Francesc d'A. Aguilar, d'un llarg discurs en vers titulat *Plants de la llengua catalana*. El segon, estretament relacionat amb aquest, la creació de l'AVLC i, dins seu, una càtedra de gramàtica catalana. Un i altre parteixen del mateix si, el clos del Círcol, centre neuràlgic, com hem vist, de la cultura a Vic. Els textos que veurem en aquest apartat, alguns dels quals guarden certa relació amb l'entitat, no són els únics que apareixen dins les fronteres

³⁰¹ TIÑENA (1992), p. 262-273.

³⁰² SERRAHIMA, BOADA (1996), p.107-112.

vigatanes, sinó els primers. I és que malgrat la ràpida adhesió, la problemàtica lingüística continuarà present a Vic, igual que arreu del Principat. Així doncs, les manifestacions sobre ideologia lingüística se succeiran a la premsa, discursos i documents personals. La delimitació cronològica del capítol no ens permet aprofundir en la consciència i reivindicació de la llengua més enllà de 1865, però creiem interessant fer-ne uns apunts, que a voltes seran repesos en apartats concrets dels capítols següents.

Com és sabut, la llengua catalana vivia reclosa en l'ús familiar i la castellana era la predominant en la vida pública. El Círcol, com a entitat, però també la premsa i les persones de cultura, a títol personal, malgrat acollir i participar d'aquest ingent redreçament lingüístic, continuaven restringint l'ús del català. Així, les actes de les associacions, les publicacions periòdiques i la correspondència –fins i tot la familiar–, continuaven essent en castellà. Veurem mostres d'afecte i devoció, confessions sobre la puresa de la llengua parlada a Vic, textos amb voluntat d'historiar la llengua, d'altres que exposen, ni que sigui de passada, la problemàtica ortogràfica i mostres d'amor a la pàtria prenent com a punta de llança la llengua. I és que és aquesta, l'assimilació de llengua i pàtria, la pedra filosofal de la Renaixença en l'àmbit lingüístic i un dels leitmotiv de totes aquestes manifestacions.

A *grosso modo*, i abans d'entrar a llegir els textos vigatans, fem uns apunts. L'*EdLM* del 9 de febrer de 1865, en la primera entrega de l'article «De la lengua catalana» –ens hi detindrem més endavant– situava Jaume Balmes al primer esglaió d'aquesta recuperació a Osona, fet que li servia per col·locar la comarca als orígens d'aquest reviscolament. Vist en perspectiva, una magnificació desproporcionada de la realitat. L'actitud de Balmes,³⁰³ que, com hem vist, relegava el català exclusivament als cercles familiars, no pot ser considerada un dels fonaments de la Renaixença lingüística i, consegüentment, no la podem posar al costat de les paraules finals de Josep Pau Ballot a la *Gramática y apología de la llengua cathalana*, les de Pere Labèrnia al «Pròlech» del seu *Diccionari de la llengua catalana*, les de Joaquim Rubió i Ors al «Pròlech» de *Lo gayté del Llobregat. Poesias* ni a les dels diferents discursos als Jocs Florals de Barcelona de 1859. És, només, una selecció a l'atzar de textos capitals.

Pere Anguera ja ha estudiat amb detall l'evolució que visqué la llengua catalana al llarg del XIX.³⁰⁴ Ho ha fet, però, des d'una òptica d'historiador. No entra, per tant, en la consciència i la ideologia lingüística nacional. Malgrat tot, és una aportació brillant

³⁰³ Sobre l'actitud lingüística de Balmes, vegeu nota 15.

³⁰⁴ ANGUERA (1997), en especial, les pàgines 129-181 i 183-228.

per conèixer la filogènesi de la llengua i els passos i el *tempo* que seguí fins a la plena consolidació. Mila Segarra, al seu torn, ha resseguit les problemàtiques ortogràfiques i ha historiat la fixació normativa de la llengua catalana.³⁰⁵ L'actitud vigatana que ara donem a conèixer resta força allunyada de les preocupacions i els interessos en voga a Barcelona. No serà fins ben entrat el decenni de 1870 que els joves vigatans compartiran inquietuds i interrogants amb els principals dirigents culturals del país. Ara, però, malgrat la distància que separa els vigatans dels barcelonins, no podem deixar de constatar l'interès i el viu sentiment que demostraven per a la llengua catalana.

Amb l'anterior enumeració succinta de textos no pretenem col·locar els vigatans en una escola o altra, ni entroncar-los a un grup o altre, sinó situar-los en un context concret. D'una banda, perquè l'aïllament geogràfic i, per tant, acadèmic, enquistava els vigatans a antigues creences i els manté apartats de les noves teories; i de l'altra, perquè les diferències entre els grups generacionals són rellevants, la qual cosa marca una evolució en la concepció lingüística. Així, des dels *Plants a la llengua catalana* fins a l'epíleg de Verdager als *Dos màrtirs de ma pàtria*, amb tan sols quatre anys de diferència, hi ha un salt generacional i ideològic pregon. El primer, un discurs reivindicatiu, de caràcter històric, sentimental i pretesament científic, dista de la declaració d'amor sincera i sense retoricisme del poeta de Folgueroles. Ara: fruit dels *Plants* nasqué l'AVLC, un dels primers espais on s'impartien «classes» de llengua catalana. Tots dos tenien el mateix protagonista: Francesc d'A. Aguilar i Serrat.

1.3.1 Francesc d'A Aguilar i Serrat i la seva relació amb la llengua catalana: els *Plants a la llengua catalana* i l'Academia Vicense de la Lengua Catalana

1.3.1.1 La relació d'Aguilar amb la llengua catalana: els orígens

Francesc d'A. Aguilar i Serrat (Manlleu, 1826 – Sogorb, 1899), a qui Andreu Caimarí definí com «un dels més entusiastes fundadors del Círcol Literari»,³⁰⁶ va ser-ne un dels membres més significatius dels primers anys.³⁰⁷ Al llarg de la seva vida va ser un personatge destacat de l'església estatal: fou director del col·legi de segon ensenyament d'El Escorial³⁰⁸ –des d'on propugnà una renovació de l'ensenyament

³⁰⁵ SEGARRA (1985a) i SEGARRA (1985b).

³⁰⁶ CAIMARI (1974), p. 289.

³⁰⁷ No ens proposem dur a terme una biografia completa d'Aguilar, sinó estudiar, tan sols, la seves activitats en relació a la llengua catalana. Per a una aproximació detallada de la vida i l'obra –no en sentit literari–, vegeu Guerrero Carot (2013), un estudi acadèmic; i Morro Fosas (1902), una biografia laudatòria que frega el panegíric feta per un seu deixeble.

³⁰⁸ Algunes de les informacions referents a aquest fet confonen l'institut que amb aquest mateix nom hi ha a Vic, la fundació del qual data de 1863, i el del reial Monestir de l'Escorial, prop de Madrid. Aguilar fou

seminarístic– i bisbe de Sogorb –on deixà una gran empremta. També sobresortí en l'escena periodística com a redactor i col·laborador d'*El Pensamiento Español* o *La Ciudad de Dios*, de Madrid, per citar algunes capçaleres; com a fundador, entre d'altres, de *La España Católica*, també madrilenya, i primer director d'*ESE*, de Vic. Tanmateix, el període que ens ocupa del futur bisbe de Sogorb és fins el desembre del 1863, moment en què, cridat pel pare Claret, es trasllada a Madrid.

Aguilar s'havia format a l'escola parroquial de Manlleu, al Seminari de Vic –fet clau per entendre el desenvolupament del seu futur pla episcopal–, i a la Universitat de Barcelona –becat pel Seminari vigatà, que el considerava un alumne avantatjat, amb la condició que tornés per ser professor de l'Institut per tal de complir amb la normativa vigent. Retornat a la capital osonenca fou docent de l'Institut de Segona Ensenyança i el Seminari. A més ocupà la secretaria dels dos centres: entre 1852 i 1853 del primer, i entre 1855 i 1863 del segon.³⁰⁹

El biògraf, Morro Fosas, manllevant les paraules de Dachs i Sabatés, explica que durant aquests anys de formació Aguilar ja escrivia versos, tant en català com en castellà.³¹⁰ *LVM* del 2 d'abril de 1881, afirmava que Aguilar, des de ben jove, treballava «per rebrotar l'arbre marcit de la literatura catalana.»³¹¹ Sembla que la primera producció en llengua catalana, una descripció del monestir de Sant Pere de Casserres, data del 1849.³¹² Va ser també en aquest període que entrà en contacte amb el pare Claret i que començà a editar la col·lecció «La Biblioteca Católica Popular», de llibres doctrinals, que comptà deu números. Els nou primers foren deguts a la ploma d'Aguilar i tots en dues edicions: català i castellà, excepte el volum 5, tan sols en castellà, i el 9, només en català. Va ser a les pàgines d'aquesta sèrie, on exposava en públic, per primera vegada, el seu amor a la llengua catalana: «lo desig de fernos entendre y lo amor que tenim al llenguatge català nos ha determinat a escriurer en ell aquestos llibrets, no obstant sempre que s'crega convenient se escriuran en castellà o en las dos

director del segon. Quant a les primeres informacions, destaquem, per exemple, Bernat (2010); o, en un nivell menys rigorós, però molt més conflictiu i perillós de ser divulgat, la corresponent entrada de la wikipèdia. Pel que fa a les informacions correctes, vegeu nota superior, o Roviró (2000).

³⁰⁹ Sobre les assignatures que impartí, vegeu Guerrero Carot (2013, p. 82), Morro Fosas (1902, p. 33) i Roviró (2000, p. 104-109). Val a dir que el núm. 68 d'*EA* (19/12/1861) afirma que Aguilar és professor del Col·legi. No es diu res, en canvi, de la seva tasca docent al Seminari. La manca de distinció entre les dues institucions –com ha quedat palès al capítol introductor– és el que ocasionava que, malgrat estar a sou del Col·legi, també impartís classes al Seminari. Com es podria explicar, sinó, que Collell el tingués de professor de Matemàtiques quan Aguilar es traslladà a El Escorial?

³¹⁰ DACHS I SABATÉS (1900). MORRO FOSAS (1902), p. 21.

³¹¹ «Salutació y recorts». *LVM*, núm. 13 (02/04/1881), p. 99-100. Tot i no ser signat, suposem que es deu a Jaume Collell, redactor principal del setmanari.

³¹² MORRO FOSAS (1902), p. 50.

llengües». ³¹³ També d'aquesta època és un drama bíblic del qual parlen Morro Fosas, ³¹⁴ que titula *Nacimiento del Salvador*, Jaume Dachts, que no ofereix cap títol, ³¹⁵ i Guerrero Carot, que identifica amb *Las glorias de nadal: relació joco-seria...* ³¹⁶ També coneixem, pel primer biògraf, que el 10 de gener de 1859 escriví a Antoni de Bofarull felicitant-lo per la idea de publicar *Los trovadors nous*. A més, diu, li envià el poema «Visita al sementeri de Vilafranca» per tal de ser-hi inclòs, i aprofità per parlar-li de les seves idees sobre la restauració del català, ³¹⁷ que, pel que sembla, ja era un dels interessos del futur bisbe de Sogorb.

Collell, en diferents necrològiques que li dedicà, el definia com «un català dels més convençuts y dels que més hauran honrat sa Pàtria» ³¹⁸ i afirmava que «era un catalá de cor y de pensa, que amava la materna llengua y sentía un pler inmens en véurela honrada y rejuvenida, esperant y somiant una resurrecció política y social de la patria catalana». ³¹⁹ El mateix camí seguia «F.P.», que al número d'homenatge que *El Ter* li dedicava el gener de 1900 incloïa un article titulat «Aguilar catalanista» on s'afirmava que «deu ser considerat com una verdadera y gran figura d'aquesta providencial restauració, que'ns ha portat á tenir consciencia de lo que som y valem» i li atribuïa, també, l'origen de l'èxit vigatà en la Renaixença. ³²⁰ Afirmacions, totes aquestes, que ja s'insinuaven al número de *LVM* que acabem d'apuntar, en què el redactor afirmava que Aguilar havia d'ocupar per «rigorosa justicia un lloch distingit entre'ls bons patricis que donaren lo crit d'álsat Llatzer á la oblidada y de molts menyspreuada llengua catalana.» Tot això cristal·litzà el 1861.

³¹³ No hem trobat la referència original. Extreta de GUERRERO CAROT (2013), p. 407.

³¹⁴ MORRO FOSAS (1902), p. 21.

³¹⁵ DACHS I SABATÉS (1900).

³¹⁶ Amb aquest títol hem localitzat aquesta peça: Un catalá ben castís. *Las glorias de nadal: relació joco-seria que fa lo majoral dels pastors que anaren a adorar al divino Jesus recent-nat; en la qual conta lo que vegé y aprengué dins de aquell portal sagrat*. Vic: Impr. De Lluiciá Anglada, 1856.

³¹⁷ Malauradament no ens ha sigut possible localitzar la carta ni el poema que, suposem, revelarien l'amor devot d'Aguilar a la llengua catalana. Pel que explica Morro Fosas (1902, p. 50-51), sembla que les idees lingüístiques que Aguilar manifestava a Bofarull eren les mateixes que revelava dos anys més tard als *Plants* i en les notes a l'edició. Quant a la composició, com expliquem més endavant, podria tractar-se d'«Una visita al cementiri», publicada a *EA*, núm. 55 (03/11/1861).

³¹⁸ Jaume COLLELL. «El bisbe de Segorb». *LVM*, any XXII, núm. 51 (23/12/1899).

³¹⁹ Jaume COLLELL. «Perfil biografich del Ilustríssim Sr. Dr. D. Francesch Aguilar y Serrat». *La Il·lustració Llevantina*. Any I, núm. 4 (16/12/1900), p. 45-46.

³²⁰ F.P. «Aguilar catalanista». *El Ter*, núm. 53 (gener de 1900).

1.3.1.2 Els Plants de la llengua catalana: el discurs

En la sessió, qualificada hiperbòlicament per Salarich i Torrents de «veritablement trascendental»,³²¹ del 22 d'octubre de 1861,³²² Francesc d'A. Aguilar llegia –Pere Farrés insinua que fou encomanat–³²³ un discurs en vers titulat *Plants de la llengua catalana*. No hem trobat res que demostrï que havia sigut encarregat, més aviat al contrari; sembla que els discursos llegits als salons del Círcol eren proposats pels mateixos autors.³²⁴ Encomanada o voluntària, aquesta sessió és el primer cim en la història de l'entitat. El ressò que se li donà des de la mateixa associació, aprofitant *EA* com a portaveu, i el que desencadenà posteriorment, fan que sigui una parada obligatòria en els estudis de la Renaixença vigatana.³²⁵

La importància dels *Plants de la llengua catalana*, fruit indestruïble del context lingüístic, i que Collell considerà «crida patriòtica inspirada pel mateix sentiment que, dos anys abans a Barcelona, havia sembrat la feconda y benehida sement dels Jochs Florals»³²⁶ és més històrica i/o emotiva que no pas literària. Aquesta és una de les primeres, si no la primera, manifestació pública en defensa de la llengua catalana provinent de Vic, «propia de aquella primera época del nostre renaxement, en que'ls nostres precursors creyan que havían de començar per afirmar lo dret á viure de la llengua materna».³²⁷ Els *Plants* destaquen, en primer lloc, per la voluntat programàtica i per ser, en essència, un manifest reivindicatiu en pro de la llengua catalana. Des de les pàgines de *LVM* se'l considerava «una discreta y entusiasta defensa de la llengua catalana, que en cada pàgina revela ab expressions sinceras ditas en la mes senzilla forma, lo amor sincer que per ella sentia son cor de bon montanyès y de sacerdot.»³²⁸ Ara bé, com apunta Pere Farrés, «la posició d'Aguilar [...] és feble, marcada per la seva activitat de clergue i continuadora, al capdavall, de la tradició de planys del segle XVII i

³²¹ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 17.

³²² A l'acta de la reunió de la junta directiva del 3 d'octubre s'acordà que la sessió havia de tenir lloc el dia 15; i a la del 26 d'octubre es diu que va ser el dia 20. Tota la bibliografia, així com el volum que es va imprimir el mateix 1861 i la premsa de l'època, diuen que va ser el dia 22. Informació extreta de la llibreta titulada «Minuta de las sesiones de la directiva» (fons BJT/CLV arxivador 3 «Sessions i Junes Generals», lligall 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones a las juntas», plec «Anuncios»).

³²³ FARRÉS (1992), p. 274.

³²⁴ Un document conservat a BJT/CLV, lligall 21 «Historia y sesiones», llibreta «Actas de las Academias», en què es presenta l'acord de llegir una conferència cada 15 dies s'acaba amb una «Lista de los socios que se ofrecen á leer un discurso en la sesion literaria que celebra dicha sociedad» on hi ha inscrit Francesc d'A. Aguilar.

³²⁵ Prat i Bofill (1998), Farrés (1992 i 2000) ja hi han dedicat unes línies; el primer ha dut a terme algunes reflexions sobre la intenció del discurs, el segon s'ha centrat més a exposar què significà per a la cultura osonenca.

³²⁶ COLLELL (1920), p. 53.

³²⁷ *Ibid.*, p. 46.

³²⁸ «Salutació y recorts». *LVM*, núm. 13 (02/04/1881), p. 99.

XVIII». ³²⁹ I és que, seguint Farrés, com és que Aguilar utilitzava el vers per fer una reivindicació de l'ús normal de la llengua catalana, i a més, amb un gènere tan fúnebre com el plany? Si Aguilar es proposava defensar la validesa del català per a tots els àmbits, per coherència, hauria d'haver usat la prosa. L'opció presa sembla objectar la finalitat darrera. Malgrat aquestes aparents contradiccions, els *Plants* han de ser considerats un dels primers passos que es donaren per a la recuperació del català. Ens haurem d'esperar a l'aparició de figures com Collell i Verdaguer perquè això prengui cos i entitat.

El text, d'un total de 1.243 versos, el podríem dividir en quatre parts. La primera, de 55 versos, és una introducció on l'autor justifica per què du a terme aquesta empresa. Amb una argumentació providencialista i anteposant, sempre, l'amor a Déu, assegura que «de catalunya [*sic*] lo amor / ocupa lo primer lloch». ³³⁰ Segueixen afirmacions com «l'hom que ama mes á Deu, / mes també á sa patria ama», o «despres de la Religió / es per la patria mon cor / ma sanch, ma vida y amor / mos somnis, mos pensaments». Aguilar, que es defensa de no ser poeta, afirma que ell no es proposa alabar-la, sinó fer-ne una defensa de base historicista, per tal de recuperar-la i tornar-la al lloc que li pertany. I acaba: «no son plants mortuoris / los que fa ella en est instant». L'autor, doncs, assimila i associa defensa i amor a la llengua amb exaltació i amor a la pàtria. És, en cert grau, un reflex de la consciència lingüísticopatriòtica romàntica i el mateix que es proposa/defensa des del consistori dels Jocs Florals; així com també una de les essències de la Renaixença.

La segona part, la més llarga i heterogènia –783 versos–, és una defensa, pretesament acadèmica, de la llengua i conté, en el seu si, quatre poemes que podrien funcionar de manera independent. «La Dama», figuració de la llengua, que ve «aquí tota plorosa / á exposar las meas penas», és qui pren la paraula i inicia la sèrie d'arguments defensius. Es plany de l'estat en què ha caigut i acusa qui l'ha agredit i maltractat. Exposa l'estat d'abandonament en què es troba, demana que «á servir vostres quefers / m'admetreu altra vegada» i recorda que és apta per a qualsevol tema («cualsevol cosa de dir [és] ben capás»). Raona la defensa a partir de dos tipus d'arguments ben diferenciats: els històrics i, alhora, pretesament científics, en què parteix del suposat origen bíblic dels idiomes i hi suma fets històrics reals; i la idoneïtat del català per a la

³²⁹ FARRÉS (1992), p. 275. Vegeu, com a bona eina d'acarament, *Tractar de nostra llengua catalana...* Edició a cura de Francesc Feliu, Sadurní Martí, Francesc Ten i Josep Vicens. Vic: Eumo, 1992.

³³⁰ Totes les citacions dels *Plants de la llengua catalana* seran preses de la primera edició del text. Vic: Impremta de Lluís Barjau, 1861.

doctrina, sobretot la religiosa. Els poemes independents, una prova fefaent de les possibilitats del català, ajuden a palesar aquesta validesa i funcionen com a reforç de l'argumentació anterior.

Així, la llengua catalana, maltractada i menystinguda des de Felip V («un rey afortunat / pera mi de trist recort») és acusada de ser un dialecte, («Uns lo nom de llengua m' negan, / dient no som altra cosa / que una barreja confosa / de mots quels rustichs aplegan / de molts pobles»),³³¹ una llengua morta («diu que ja som morta») tan sols útil per a usos casolans («mas maneras / sols per dir cosas caseras / poden servir»), inferior a la castellana, francesa, anglesa i alemanya; i que va néixer «de les deixes del llatí». Francesc d'A. Aguilar, que defensa l'ascendència divina de les llengües, rebut aquestes acusacions. En línies generals, els arguments utilitzats són febles, de caràcter bíblic i providencialista, i cap no és acadèmic. Al cap i a la fi són herència de la seva formació clerical i el seu antidarwinisme³³² i contradiuen les teories sobre la formació de les llengües romàniques en voga a l'època.

En efecte, les idees d'Aguilar –i com veurem unes pàgines més endavant, també les d'altres vigatans– ja resultaven anacròniques i desfasades. No en va es deu, com apuntàvem, a l'immobilisme i la impermeabilitat doctrinal. Així, la pretesa ascendència babèlica dels idiomes, i per tant, la posició contrària que prenia enfront les teories que defensaven la romanitat del català, era contradita per altres autors. No entrarem a fer un estudi sobre la introducció a Catalunya³³³ d'aquestes noves hipòtesis d'història lingüística encapçalades per Friedrich Diez, Gaston Paris o Paul Meyer, entre d'altres, que tanmateix seria ben interessant. Només cal tenir present que alguns autors catalans,

³³¹ Vegeu més endavant, a l'espai dedicat a l'article «Estudios de la lengua catalana», les opcions que es plantejava l'autor. Algunes de les definicions de llengua de dialecte dels diccionaris localitzats al fons del Círcol són: «Llenguatge que tè ab altre ó altres un origen comú, encara que se diferencie en las desinencias ó en otras circunstancias de sintáxis, pronunciació, &c.» (Labèrnia, 1839, p. 688); «Diversa manera de pronunciar un mismo idioma. [...] La Academia española define el *dialecto*: lenguaje que tiene con otro ú otros un origen comun, aunque se diferencie en las desinencias, ó en otras circunstancias de sintáxis, pronunciacion, etc.» (Monlau, 1856, p. 248); «Ramificacion de un idioma ó lengua, propio de una provincia ó comarca, y que se aparta del nacional idioma en la inflexion ó acento, y en las construcciones ó modismos» (Labèrnia, 1866, p. 937); i «Idioma, propiedad de cada lengua en sus voces, frases y pronunciacion» (RAE, 1791, p. 332).

³³² Sobre l'antidarwinisme d'Aguilar, vegeu Bernat (2009 i 2010). En aquest darrer article, l'autor també fa referència a una polèmica que hi hagué als salons del Círcol la nit del 16 de març de 1862 després de la conferència d'Agustí Canalda «Consideraciones cosmológicas sobre los terremotos de Mendoza y Torre del Grecco», a la qual, Aguilar replicà. Sembla que l'arrel del debat que s'originà s'ha de buscar en la controvèrsia de l'època entre neptunistes i plutonistes sobre l'origen de la terra. Tanmateix, on es veu més clarament l'oposició d'Aguilar a les tesis de Darwin és a l'opuscle titulat *El hombre, ¿es hijo del mono? Observaciones sobre la mutabilidad de las especies orgánicas y el darwinismo*. Madrid: Imprenta de D. Antonio Pérez Dubrull, 1873.

³³³ A Catalunya no es disposa d'un treball sobre aquest tema; sí, en canvi en l'àmbit estatal: Manuel MOURELLE-LEMA. *La teoria lingüística en la España del siglo XIX*. Madrid: Prensa Española, 1968.

referint-se al català, castellà o provençal,³³⁴ les consideren filles del llatí i, per tant, s'adscriuen –alguns donen fe de conèixer els pares d'aquestes teories, d'altres no– a aquests nous corrents. O, si més no, no accepten la història bíblica.³³⁵

Aguilar, doncs, aprofita el discurs per mostrar les seves idees lingüístiques i gramaticals, les quals utilitza com a arma de defensa. En primer lloc destaca la riquesa monosil·làbica del català, tesi molt recurrent en l'època. Després d'enumerar alguns dels autors que destacaren en l'elaboració de poemes monosil·làbics, ell també en fa un de 15 versos (és aquest el primer dels quatre poemes independents). A continuació segueixen els arguments acadèmics: l'origen de la llengua és per dret diví,

Pus Deu da á cada llinatge
per caracter distintiu
un peculiar llenguatge
que dur' mentre l' poble viu;

el català és una llengua viva que havia estat útil en tots els àmbits, com ho demostra que antigament els consellers i els nobles la fessin servir

Prestant, donchs, jo al catalá,
cuants serveys al grec prestá
l' antich llenguatge de Grecia,
¿á que no volerme usá'?'
¿perque encara se m' desprecia?
Y ¿com diuhen que som morta,
si dins de casa y en la porta,
me senten per tot arreu?;

³³⁴ Com és sabut, la divisió terminològica entre llemosí o provençal i català era, encara, molt feble i poc delimitada. Sobre el nom atorgat a la llengua catalana, vegeu el recull de textos *Un nom per a la llengua...* Edició a cura d'August Rafanell. Vic, Girona: Eumo, Estudi General de Girona, 1991.

³³⁵ Per exemple, l'any 1815, Josep Pau Ballot escrivia: «Esta llengua, que he procurat hermojar ab los propis vestits y puliment, ab que la adornaren nostres avis, desitja apareixer al públich també ataviada ab novas veus, asseo y magestat, igualment que sas germanas, fillas de la llatina» (*La Renaixença. Fonts per al seu estudi. 1815-1877* (1984), 18). Pere Labèrnia, el 1839 considerava el llatí la «llengua mare» del català. El 1853, Manuel Milà i Fontanals llegia un treball a la RALBL i dedicava dos llargs articles a la *Gazeta de Barcelona* a l'origen de les llengües romàniques. Els resumia el 1858 a «Origen de las lenguas neo-latinas». El 9 d'abril i el 7 de maig del mateix any participava a un debat celebrat a la RALBL sobre «cuáles son los orígenes de la lengua catalana». El 1861, publicava *De los trovadores en España*, per al primer capítol del qual prenia per base els articles anteriors. Encapçala aquesta obra un pròleg on dóna a conèixer alguns dels autors consultats, d'entre els quals destaquem F. Diez. Quant a l'estudi s'inicia amb una asserció prou contundent: «Las lenguas que hoy se hablan en el mediodia de Europa son lo que designa su nombre de neo-latinas ó romances: hijas legítimas de la latina» [Per a un acostament a les idees lingüístiques de Milà i Fontanals, vegeu Jorba (1989), p. 69-74 i 208-223]. Al seu torn, Pere Felip Monlau, el 1856 publicava el *Diccionario etimológico de la lengua castellana* on confessava conèixer les obres «publicadas en Alemania y Francia acerca de la lingüística en general, y de los idiomas romances ó neo-latinos en particular» (Monlau [1856], p. V) i en donava fe en una extensa bibliografia final. Pocs anys després, Antoni de Bofarull també se sumava a aquests nous corrents a *Estudios, sistema gramatical y crestomatia de la lengua catalana* (1864) o *Gramática de la Lengua Catalana* (1867). [Sobre l'actitud lingüística de Bofarull, vegeu Ginebra (1987) i Ginebra (1988).]

així com també que en determinats casos, les classes dirigents s'hagin adreçat al poble en català. Ara trobem tres poemes,³³⁶ els dos primers descriptius i el tercer narratiu, totalment independents, que són inclosos com a demostració de la validesa del català. Passades les tres composicions tornen els arguments de defensa per part de la dama. En primer lloc destaca el passat històric del català, creat per Déu i escampat després del Diluvi Universal i la desfeta de la Torre de Babel.³³⁷

Ah! sils llenguatges no moren
tampoch ne naixen de nous,
que l' Senyor ja n' va fer prous
peu la torre de Babel;
sols mudar algunas frases
es lo que fan los llenguatges,
com los arbres los fullatges
mudan, mes quedant l' arrel.
En ninguna historia s' troba
de una llengua l' naixement
despres que l' Omnipotent
á totas las va formar.

És, per tant, una constatació de l'antiromanitat del català. Aguilar clou aquesta segona part amb una llarga comparació del català amb les llengües abans citades, de les quals sempre surt vencedora la catalana.

La tercera part, de 296 versos, és posada en boca de la Història, la qual utilitza, valgui la redundància, arguments històrics per defensar el català, i relata els fets viscuts en el nostre territori, remuntant-se del «passat lo diluvi universal / y l'alta torra de Babel deixada», fins a la pèrdua de la guerra de successió que suposà haver de complir «esta lley que no dich injusta / perque per rey llegitm fou donada». Així, el català, nasqué quan

los nets de Noe eixiren, cada cual
per son camí, seguits de sa maynada;
al passar poch á poch cerca Puigmal
per establirse en nostra patria amada,
parlar debian una llengua humana
¿y qui pot dir no fos la catalana?³³⁸

³³⁶ «Una pedregada d'estiu», «Lo sol d'hibern», «Lo cantich de Moises».

³³⁷ L'inici d'aquestes teories babilòniques sobre l'origen dels idiomes, estretament relacionades amb les referents a l'origen del món, l'hem de situar a la tardolatinitat. Vegeu-ne un acostament sintètic a Quer (2008, en especial p. 36-40).

³³⁸ A la nota 8 de l'edició, concretava: «Fóra locura pensar quels nés de Noe al venir á Catalunya parlaban com nosaltres; però crech bé que son llenguatge forma l' fondo ú ossam, per dirho axis, del nostre, com un home es lo mateix als 10 anys que als 70, no obstant las diferencias que presenta». Aquests mateixos arguments, però no per creença sinó per necessitat literària, utilitzava Verdaguer a *L'Atlàntida*. Vegeu cant primer, «L'incendi dels Pirineus», estrofes L-LI.

Els arguments continuen en la mateixa línia, sense cap novetat: l'ascendència divina del llenguatge, «per ver Deu dictat»; l'adopció de trets d'altres idiomes «per ferlo melós y enriquirlo»; o la utilitat històrica per a tots els usos.

La quarta i última part, de 108 versos i altra vegada en boca de La Dama, serveix perquè Aguilar proposi un seguit d'actuacions per tal de retornar el català al lloc que ocupava. Per això proposa crear, dins del Círcol, una acadèmia de la llengua catalana; que els «Círcols, Reunions y Cassinos, / com es aquest» donin «asilo» al català; que els diaris incloguin poemes en aquesta llengua i donin notícies sobre publicacions en català,³³⁹ que en aquest idioma s'ensenyi, si més no el catecisme; i si tot això va en contra de la llei, demanar-ne la revocació a la reina. Acaba recordant que no és poeta, però que, com que no hi havia qui defensés la llengua, es veu obligat a fer-ho:

Per ferho bé prou veyà
ser curta ma habilitat;
mes l'amor me fiu osat
vent que, qui mes sap, no ho feya.

Com podem veure, l'argumentació és repetitiva i ben poc acadèmica. El raonament providencialista és la base on se sosté el relat i l'única argumentació possible. Aguilar no concep cap teoria que no parteixi de la veritat bíblica i de la creació divina de les llengües. Considera que posicionar-se en contra d'aquesta teoria significa anar en contra de Déu, responsable primer i darrer de tota creació.

1.3.1.3 Els Plants de la llengua catalana: recepció als cercles vigatans i edició

El volum dels *Plants* és encapçalat per una nota de l'autor en què justifica la publicació per dos motius: el primer és l'amor que sent a la llengua catalana; el segon el respecte que té pel Círcol. Aprofita per tornar a insistir, i ara ja sembla més aviat una forma retòrica de modèstia i protocol·lària que no és poeta i demana que algú amb més coneixement se n'encarregui. La publicació del text és complementada per 25 notes finals. Aquestes, a banda d'un major aprofundiment argumental i aportar més exemples, demostren l'adveniment immediat d'alguns fets, la qual cosa fa pensar que la recepció imminent fou, certament, encomiable.

³³⁹ Ell mateix, com informa a la nota 22 dels *Plants*, ja ho havia començat a dur a terme aquell estiu amb la publicació dels poemes «Improvisación» i «Improvisació» al *Diario de Reus* del 4, 7 i 11 d'agost de 1861. Val a dir, també, que EA ja havia publicat algun poema en català abans de la petició d'Aguilar.

Una mostra de l'impacte que causà aquest «poema didàctic de la lengua catalana»³⁴⁰ és l'aprovació, el mateix dia de la lectura, de la impressió del discurs a despeses del Círcol. Així ho diu *EA* del 24 d'octubre de 1861, i es ratifica a la sessió de la junta directiva del 26 del mateix mes. En efecte, a la llibreta «Minuta de las sesiones de la directiva», conservada al fons del Círcol, llegim:

Ymprimase á coste y beneficio de la sociedad el discurso pronunciado por Aguilar en 20 Octubre, para lo que se llamaran los cuatro impresores socios y se adjudicará a quien haya mejores proposiciones. Se imprimirá conforme al tamaño, papel y carácter de letra igual al folleto titulado la *Ermita de nuestra Señora de Queral*. Se dará gratis un ejemplar a cada socio y los que quiera á Aguilar los demás se venderan a beneficio de la sociedad. Se manadaran algunos á conocidos escritores de fuera de la población y á algunas sociedades.³⁴¹

L'11 de desembre ja hi havia els 500 volums impresos. La junta directiva decidí regalar-ne un a cada soci, a tots els diaris que es rebien al Círcol, a l'IACSI, a Rubió i Ors, a Pau Estorch, a Bonaventura Pons, a l'Ateneu Català i al president dels Jocs Florals.³⁴² Del total d'impresos, el Círcol calculava que en quedaven uns 200 que es vendrien per 3 reals a casa de l'impressor Barjau. El 19 de desembre, *EA* advertia «á los que deseen adquirir la preciosa obrita, que es muy escaso el número de ejemplares y es fácil que en pocos dias quede agotada la pequeña edicion, á pesar de no recibir el anuncio mayor publicidad que la que puede darle por sí solo el *Ausonense*.»

El comentari que, el 24 d'octubre de 1861, publicava el mateix bisetmanari era altament elogiós. Segons el redactor, el discurs «revela largos y profundos estudios filolòjicos y erudicion històrica» i, per tant, converteix Aguilar –o potser ja hi era tingut en consideració– en una autoritat en la matèria. El text no és més que un resum, amb un punt sentimental i una adscripció absoluta, del parlament. Per això, el bisetmanari, recordant la puresa del català de Vic, se suma a l'objectiu final del text i recorda que

La lengua catalana, de por si, no necesita defensores, pero no obstante nosotros todos hijos de Cataluña debemos procurar enaltecerla cual merece, mayormente cuando habitamos una comarca, en la que, segun opinion de los mas eminentes literatos, y del autor de la memoria, se habla con mas perfeccion nuestro idioma.

La primera notícia que tenim sobre la venda de l'obra és del 19 de desembre. Aquest dia, *EA* inseria un anunci i en feia una ressenya, la qual té tres temes centrals. Després d'una introducció en què qualifica els *Plants* de «rica joya de nuestra querida

³⁴⁰ *EA*, núm. 52 (24/10/1861).

³⁴¹ *Ibíd.*, nota 322.

³⁴² El president dels Jocs Florals de 1861 havia sigut Lluís Gonzaga de Pons i Fuster i el del 1862 fou Joan Illas i Vidal.

lengua patria», passa als tres poemes independents, un dels quals, «Una pedregada d'estiu», «demuestra que nuestro idioma se presta tanto á la poesia como otras lenguas tenidas por mas sonoras y menos ásperas». El segon aspecte central del text torna a ser la genuïnitat de la llengua. Ho il·lustrem amb els mots del diari. La citació és llarga, però explicativa.

Creemos que la ciudad de Vich es el punto mas á proposito para establecer esa especie de conservatorio de la lengua, que se propone el Sr. Aguilar, como leccion provechosa de su discurso; porque esta comarca siempre ha estado mas independiente de otros idiomas, mas segregada de las provincias francesas y españolas, en que se habla otro lenguaje que al nuestro podria haber corrompido. La situacion geográfica, los antecedentes históricos de que hace mérito el Sr. Aguilar, la incomunicacion en que hasta ahora hemos estado y las costumbres del país que han guardado por lo general muy fijos en él á los habitantes, poco amigos de viajar: estas y otras circunstancias son fianza segura de la mayor pureza del lenguaje que se habla en esta comarca, con preferencia al de otras menos céntricas de Cataluña, vecinas á idiomas estraños, visitadas de continuo por extranjeros y algunas mas dominadas por el lenguaje oficial à causa de su mayor importancia. El francés y el castellano dominan en todas partes mas que en Vich. [...] Sin embargo, el llano de Vich està mas libre de esa zizaña, y he aquí el motivo porque creemos que es el lugar mas á propósito para conservatorio de la lengua.³⁴³

La ressenya s'acaba amb retrets a «alguna apreciacion tal vez no del todo exacta», causa, segurament, de la «perentoriedad del tiempo que tuvo para escribir la preciosa obrita» i celebrant la publicació de l'obra i la recent creació de l'AVLC. Amb això darrer, una de les cinc propostes –la més interessant– que Aguilar feia al final del discurs, entrem al següent aspecte.

1.3.1.4 L'Academia Vicense de la Lengua Catalana

L'AVLC començà a prendre cos ben aviat. El 22 d'octubre, després de la sessió acadèmica de rigor durant la qual, recordem, es llegiren els *Plants*, sembla que es reuní la junta directiva. *EA* del 27 d'octubre diu que se celebrà junta general. No obstant això, la mateixa capçalera també informava, el 28 de novembre, de junta general. Se'n celebraren dues? Seria estrany. Els primers estatuts de l'entitat –els vigents aquells anys–, legislaven que la junta general s'havia de celebrar el mes de novembre. És més, la segona informació fa referència a la memòria anual que hi llegia el secretari i que aquest any anà a càrrec de Francesc d'A. Aguilar, la qual es conserva al fons de

³⁴³ Aquest aspecte va continuar sent reivindicat des de les pàgines de la premsa vigatana. Serveixi d'exemple el núm. 1 de l'*Edim* (02/04/1863) que cridava els joves vigatans a concursar als Jocs Florals d'aquell any per considerar que la Plana de Vic era «sin duda la comarca de Cataluña en donde ha sufrido menos aquella [la llengua catalana] la influencia de otros idiomas, conservándose en mayor pureza y legitimidad».

l'entitat. Possiblement, el redactor devia errar el nom i es referia a la junta directiva.³⁴⁴ Després de la lectura dels *Plants*, doncs, la junta directiva nomenà diferents comissions, una de les quals encarregada d'establir noves càtedres. El mateix Aguilar fou el responsable de la de llengua catalana. Ben aviat presentà la seva proposta.

El document titulat «Bases para formar en el Circulo Literario de Vich una sección que se constituirá en Academia Vicense de la lengua catalana»³⁴⁵ és datat al 31 d'octubre. Va ser a la reunió de la junta directiva del 5 de novembre –Aguilar en formava part–, quan s'aprovaren les bases proposades pel futur bisbe de Sogorb, «presidente interino de la Academia de lengua catalana», i se li tornà la documentació «para que se guarde y se cumpla».³⁴⁶

Tot transcorregué molt ràpid. En la junta general celebrada el 28 de novembre Aguilar es referia al discurs llegit unes setmanes abans, informava que ja s'havia aprovat el reglament intern de la naixent acadèmia i que, acabada la reunió, es posaria a debat. Així ho exposava:

Ultimamente, el dia 22 octubre el humilde socio qe. en este momento tiene el honor de ocupar vuestra atencion, tuvo el [gusto] de leer una modesta composicion vindicando al hermoso y riquisimo idioma catalan de algunas apreciaciones injustas y escitandoos al mismo tiempo á su estudio y fomento: mucha fortuna fue poder dirigir sus consideraciones á entendimientos en favor de su tesis grandemente prevenidos, pues asi a pesar de la debilidad con qe. los argumentos fueron espuestos, acordose fundar dentro del Circulo y sin salir de sus Estatutos una Academia catalana, cuyo reglamento interior aprobado ya por la Junta Directiva podra luego ponerse en ejecucion.³⁴⁷

Els fets, doncs, se succeïren amb agilitat. En un mes es van llegir els *Plants* i s'aprovà la creació de l'AVLC i el seu reglament intern. Sembla, doncs, que Aguilar devia emocionar els assistents. La nota 25 de l'edició dels *Plants* corrobora la rapidesa dels esdeveniments.

Gran glòria seria per lo Circol y periódich de aquesta ciutat obrir la marxa en lo moviment de restauració que convé á nostra llengua! Axis deya al acabar la lectura de mon humil discurs y avuy puch anyadir que l'Ausonense ha publicat ja varias composicions en nostre idioma³⁴⁸ y que l' Circol literari ha criat en son seno una

³⁴⁴ Contràriament a la nostra hipòtesi, Cao i Costoya (2015, p. 182-183) creu que, en efecte, el 22 d'octubre se celebrà junta general.

³⁴⁵ BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i Juntres generals», carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones a las juntas», plec «Reglamentos y secciones». Editat a Cao (2014, p. 723).

³⁴⁶ «Minuta de las sesiones de la directiva». Vegeu nota 322.

³⁴⁷ BJT/CLV, Carpeta 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin de año», «Memoria leída por el secretario a fin de 1861. De Dn. Francisco de A. Aguilar Pbro. Sec. 2º».

³⁴⁸ Entre la lectura del discurs i l'edició en llibre, EA havia publicat dues composicions, «Tots-Sants» i «Una visita al cementiri», ambdós sense signar. L'anonimat i la similitud entre el títol del darrer i el que

Academia Vicense de la Llengua Catalana, cual Junta Directiva componen D. Francesch Aguilar, Pbre. president; D. Manuel Galadies, vice president; D. Mariano Fabregas, bibliotecari; D. Francisco de P. Campá, secretari; D. Joaquim Salarich, D. Antoni Soler, y D. Fortia Feu, vocals. Una de las primeras providencias de la Junta ha estat posar una càtedra de gramatica catalana.

Més enllà de la celeritat amb què van tenir lloc els fets, és interessant llegir les «Bases» presentades per Aguilar a la junta directiva del Círcol. En total incloïen cinc punts, dels quals el 4 és el més rellevant:

4. Los medios de que podrá valerse para lograr su objecto la Academia catalanas serán, según su estado lo consienta: 1. Crear una catèdra de gramatica y literatura catalana. 2. Celebrar sesiones literarias en catalan, mas ó menos frecuentes, según sea el número de socios para desempeñarlas. 3ª procurar la adquisición de obras catalanas, poniéndose de acuerdo el Bibliotecario de la Academia con el del Circulo.³⁴⁹ 4ª Solicitar del Ausonense y otros periódicos la inserción de anuncios de libros escritos en catalán y de estudios críticos sobre ellos por propagar su conocimiento y lectura.

Aquests quatre punts expliquen en què havia de consistir aquesta «Acadèmia» i quins objectius tenia. Els dos primers, a parer nostre els més rellevants, sembla que foren els més seguits. Malauradament, però, en tenim poca informació. Quant al tercer és difícil saber-ho,³⁵⁰ i el quart, tingué un ressò més aviat escàs.³⁵¹

A la nota 21 dels *Plants*, el capellà manlleuenc anava més enllà: pretenia expandir el radi d'acció i es fixava, per primera vegada, en la qüestió ortogràfica.³⁵²

Una Academia catalana autorisada per la bona fama dels que la componguessen es de tota necessitat. Luego fundada deuria estimular la creació de altres de segon ordre en las principals poblacions del Principat ó almenys tenir en ellas zelosos corresponsals, ab cual ajuda podria arreglar una bona ortografia, sens deixarse seduhir per brillants abstraccions filosoficas ni imposar per un respecte indegut á usos passats ó reduhuits á alguna localitat.

Es fa difícil resseguir punt per punt l'evolució d'aquesta Acadèmia i l'èxit i la durada que tingué, però sembla clar poder discernir en què consistia. No hem trobat cap documentació de reglament intern, llevat de les bases proposades, ni els Estatuts del

Francesc d'A Aguilar havia enviat a Bofarull ens fan pensar que podria ser-ne l'autor. És, només, una suposició.

³⁴⁹ El bibliotecari del Círcol els anys 1860-1862 era Agustí Canalda i el de la primera junta que tingué l'Acadèmia –no sabem fins quan, ni si tingué modificacions– era Marià Fàbregas. El 1863, el bibliotecari del Círcol era Aguilar. Fàbregas, al seu torn, també era el secretari de la redacció d'*EA*, una prova més de l'estreta relació entre diari i entitats.

³⁵⁰ Els volums conservats procedents de la biblioteca del Círcol porten l'ex-libris de l'entitat. No n'hem vist cap amb un de particular que correspongui a l'AVLC.

³⁵¹ Les notícies sobre les aparicions dels volums anuals dels Jocs Florals i del *CC* van ser força freqüents, sobretot a l'*EdLM* i a *EP*. Però poques notícies més sobre publicacions en català.

³⁵² D'aquell any 1861 data «el primer intent d'arribar a una fixació ortogràfica» al si del consistori florallesc (Segarra, 1985a, p. 150). Aquest desig de codificació era un tema que, certament, inquietava i començava a fer-se cabdal entre les elits culturals renaixentistes.

Círcol en parlen, i tan sols ens podem guiar per la premsa de l'època, algun document inèdit que hem trobat, i el poc que en diu la bibliografia. Com dèiem, sembla que del punt 4 de les bases, els dos primers propòsits tingueren certa rellevància i continuïtat.

La primera sessió «literària» de l'AVLC va tenir lloc el 19 de gener de 1862, amb la lectura d'un text històric sobre la batalla del Bruc degut a Francesc de P. Campà, «Una página de nostras glorias», i tot seguit, Francesc d'A. Aguilar, com a president de l'Acadèmia, va llegir un discurs «para demostrar prácticamente la riqueza de la lengua catalana».³⁵³ Aquest, sobre la utilització del teatre per adoctrinar la societat i la possibilitat de fer-ho en català, li serví de pretext per a la lectura d'algunes escenes traduïdes de *Guzmán el Bueno*, d'Antonio Gil de Zárate. La ressenya que en féu *EA* el dijous 23 de gener acabava donant notícia de la inauguració de la càtedra de llengua catalana el dilluns següent, dia 27. En tornava a fer memòria el número del diumenge 26:

Recordamos que en la noche de mañana se inaugurará la clase de la lengua catalana bajo la direccion del Dr. D. Francisco de Asis Aguilar Pbro. en el local del Círculo literario. Y com se otorgó á los Sres. Sócios la facultad de presentar á otros sugetos, aunque no lo sean; por lo mismo esperamos, que valiéndose todos de dicha libertad, procurarán que sea numerosa la concurrencia, y mayor el aprovechamiento en tan interesante materia.

La convocatòria va ser un èxit. Així ho explica *EA* del dijous 30 de gener, que aquesta vegada no parla de «clase» sinó de «cátedra»:

El Joven Pbro. Dr. D. Francisco Aguilar, Presidente de la Academia de dicho nombre, y catedrático de la misma, hizo un discurso de inauguracion, en el que sin pretensiones algunas, y antes bien con la modestia y sencillez mas apetecibles, manifestó la importancia del conocimiento del idioma que hablamos, y que hemos aprendido de nuestras madres, no ya tan solo para hablarlo, sinó tambien para escribirlo correctamente, así con respecto á nuestros tiempos, como igualmente á los que nos precedieron en los mejores de la historia de Cataluña.

Tocó de paso varias cuestiones, que han de tenerse presentes en el estudio de la materia de que se habrá de ocupar; fijándose de acuerdo con los discípulos varios puntos preparatórios, que no podrán dejar de producir los mejores resultados. El auditorio era muy selecto y bastante numeroso, habiéndose dado al profesor patente muestra de lo mucho que se aprecian por todos los profundos conocimientos que le adornan, no menos que el ardiente celo con que promueve el adelanto de nuestra poblacion

El dilluns 3 de febrer tingué lloc la segona classe de llengua catalana, feta, també, per Aguilar. En aquesta parlà de l'origen dels idiomes –tenint com a nucli temàtic el català–, les lletres de l'abecedari, els sons i els accents. El dilluns següent, el

³⁵³ *EA*, núm. 78 (23/01/1862).

dia 10, hi hagué la tercera «conferencia de la gramàtica de nuestra lengua catalana».³⁵⁴ El diumenge 30 de març la premsa en donava l'última notícia, en què s'informa de l'acadèmia del Círcol que havia de tenir lloc l'endemà i que «Por el mismo motivo tampoco tendrá lugar la clase de lengua catalana que se da en el local del propio Círculo y que no pudo haber en la noche del lunes anterior por ausencia del señor socio Profesor que la desempeña.»³⁵⁵

Quant a les sessions acadèmiques, hem vist que la premsa donà fe de la celebrada el 19 de gener, la primera. No és fins el 3 de juliol que trobem la segona, i última, notícia: *EA* ressenya la sessió «literaria de reglamento» que va celebrar l'AVLC en què Francesc d'A. Aguilar va dissertar sobre «Frenologia» i Ramon Vinader «con lenguaje correcto y espresion elocuente espuso, en catalan, algunas consideraciones para modificar las disposiciones naturales de los individuos y de las razas».³⁵⁶

Salarich i Torrents, a *Història del Círcol Literari de Vich*, cita les sessions del 19 i 27 de gener, 10 de febrer i 30 de juny, sense distinció. La junta directiva reunida el 31 de maig va aprovar celebrar una nova sessió el 14 de juny,³⁵⁷ i la llibreta d'actes de la mateixa junta ressenya una sessió de l'AVLC celebrada entre el 31 d'octubre i el 30 de novembre de 1862.³⁵⁸ Per tant, tenim notícia de la creació i d'alguna celebració, tot, però, molt escadusser. Podria ser que les classes es consolidessin de tal manera que no calgués fer-ne propaganda. Fet i fet, la premsa tampoc no donava notícia de les classes de francès que s'hi feien, ni de totes les reunions de la junta directiva. La vida del dia a dia del Círcol no era publicitada. Aquesta suposició, però, no la podem fer expansiva a les sessions acadèmiques, atès que la major part de les celebrades al Círcol, fos quin fos el tema, eren anunciades amb anterioritat i posteriorment ressenyades a la premsa. És més, el segon objectiu que es proposava el punt 4 de les «Bases» no fixava una periodització concreta. Quant a les classes de llengua i gramàtica catalana, Pere Verdager n'afirma l'existència,³⁵⁹ i Miquel dels Sants Salarich d'una manera un pèl confusa, o si més no poc concreta, les posa al mateix sac de les acadèmies:

³⁵⁴ *EA*, núm. 84 (13/02/1862).

³⁵⁵ *EA*, núm. 97 (30/03/1862).

³⁵⁶ *EA*, núm. 124 (03/07/1862).

³⁵⁷ «Minuta de las sesiones de la junta directiva», vegeu nota 322. A la reunió del 22 de juny es va decidir celebrar-ne una el dia 30 del mateix mes. Segurament es tractava de la mateixa.

³⁵⁸ BJT/CLV, lligall 21 «Historia y sesiones», llibreta «Actas de las Academias», una acta datada el novembre de 1862 (sense especificar el dia) informa d'una trobada de l'AVLC. Reporta, però, la notícia de la sessió dedicada a la frenologia, que, tant Salarich i Torrents (1962), com el núm. 124 *EA* (03/07/1862), situen al 30 de juny. És estranya, doncs, la datació localitzada.

³⁵⁹ VERDAGUER I RAURELL (1935), p. 10.

el president endegà un discurs sobre les excel·lències de la nostra llengua i convocà al públic pel dia 27 de febrer [gener] a les 7 de la tarda per tal de donar començament a les lliçons d'una càtedra de Llengua i Gramàtica Catalana, de la qual s'encarregà ell mateix, fins a tant pogué romandre habitant a Vich.³⁶⁰

Al document titulat «Ateneos Academias y demas sociedades cientificas en 1862 y 1863», [Annex 1.1] es diu: «Continua la academia de literatura catalana pero cesó la clase por traslacion de residencia del profesor». Sembla, doncs, confirmar la hipòtesi que, amb més o menys continuïtat, les classes tingueren certa vigència i que s'acabaren a finals de 1863 amb la marxa d'Aguilar. Ara, al que porta per títol «Circulo Literario» [Annex 1.1] se citen les quatre càtedres que hi ha i les quatre seccions en què es divideix el Círcol amb el nombre de socis corresponents a cada una. En aquest bloc, hi ha un últim punt, sense numerar, titulat «Academia de la lengua y literatura catalanas», de la qual formen part 23 socis.³⁶¹ Vist això, podem suposar que, sense Aguilar, les classes de català havien desaparegut i, per tant, també la Càtedra, però no l'AVLC. Aquesta hipòtesi, plausible si ens atenem als documents presentats, sembla contradita per Josep Salarich i Giménez.

En efecte, a la tercera entrega de l'article «Resúm històric del “Círcol Literari” de Vich. – 1861-1900»,³⁶² Salarich i Giménez, fill de Joaquim Salarich i Verdaguer, un dels vocals de la primera junta de l'Acadèmia, explica que després de la lectura dels *Plants*, al Círcol

sorgí la discussió y acordada la utilitat y els beneficis que's podrien reportar de la ensenyança de la Llengua Catalana, no's feu tardar la inauguració d'unes classes que dins les sales de la entitat, comensaren al 27 de Febrer de 1862 dirigides pel propi Dr. Aguilar y mes tard continuades pels Srs. [Joaquim] Salarich y Xavier Calderó, poguentse afirmar rodonament que al *Círcol Literari* de Vich' s'hi començà, en l'exacte sentit de la expressió, l'estudi i renaixement científic de la Llengua Catalana

Anem per parts. En primer lloc, la data que dóna Josep Salarich és errònia. Ja hem vist que la primera classe de l'AVLC tingué lloc el 27 de gener de 1862. També és interessant observar que, segons ens diu, un cop traslladat Aguilar a Madrid, les classes no cessaren. Això, però, contradiu la informació extreta dels documents inèdits. Si prenem com a certes ambdues informacions, tan sols podem concloure que les classes

³⁶⁰ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 17.

³⁶¹ En un esborrany de carta/ofici que devia acompanyar aquest resum numèric es dóna la mateixa explicació que en el document anterior: «continua la càtedra del idioma francès, habiendo cesado la de lengua y literatura catalana por traslacion de domicilio del profesor que la desempeñaba, si bien continua existente dicha academia». Document localitzat a BJT/CLV. Conservat a l'arxivador 3 «Sessions i Juntes generals», a la carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones en las juntas», al plec «Datos estadisticos anuales del Círculo Literario remidos (?) á la Superioridad».

³⁶² *Gazeta de Vic*, núm. 3867 (16/04/1931).

de Salarich i Calderó tingueren lloc entre el desembre de 1863 i l'abril de 1864. Podria ser possible si tenim en compte que la informació és donada pel fill d'un dels suposats professors i que els dos personatges mostraren, al llarg de la seva vida, un cert interès en la llengua.³⁶³ Podria ser, també, que Aguilar, a la carta que envià a Salarich el 14 d'abril de 1864, al demanar «si las clases del Circulo son concurridas» (annex 4.11), s'estigués referint a les de llengua catalana. Tot plegat, però, sembla massa rebuscat. I encara més si ens atenem a l'informe de Josep de Macià «Copia del estado que se mandó...» [Annex 1.1] en el qual no es dona cap informació sobre l'existència de l'Acadèmia. Sembla, doncs, que ja s'hauria extingit. Un últim apunt: la participació de Salarich a l'AVLC, ultra el càrrec que hi ostentà, queda palesa en la carta que Aguilar li envià el 16 d'agost de 1883, en què el bisbe recordava les activitats que havien dut a terme conjuntament en la seva joventut: «Mon car amic i antic companyó [...] en l'acadèmia de la llengua catalana i en altres empreses de la juvenaia» (annex 4.34).

El més interessant de tot, però, és l'afirmació final: Salarich i Giménez declara que l'estudi acadèmic de la llengua catalana al Principat té els seus orígens en aquestes sessions que tenien lloc al Círcol. No ens és possible assegurar-ho amb la mateixa fermesa, però sí que ens sembla factible pensar que Vic va ser, si no el primer, un dels primers llocs on es dugué a terme una empresa d'aquestes característiques i amb aquestes motivacions. Antoni Aulèstia i Pijoan, a *La Renaixença* de l'1 d'agost de 1871, informava de l'inici de classes de català al Centre Republicà de Terrassa i es dolia que, malgrat la quantitat d'entitats i associacions catalanistes, «no n'hi hagués hagut tant sisquera una que hagués iniciat [...] una càtedra de llengua ó literatura catalana». Pere Anguera, a *El català al segle XIX*, accepta com a punt de partida de l'ensenyament del català aquesta dada d'Aulèstia, a la qual segueixen les de 1873 d'ortografia i gramàtica a l'Institut de Segona Ensenyança de Barcelona; les de literatura catalana, el 1876, al Colegio Mercantil; o les de gramàtica, història i retòrica catalanes, el 1878, per l'entitat barcelonina Lo Progrés Literari.³⁶⁴ L'afirmació d'Aulèstia és taxativa, però podem com-

³⁶³ Sobre la relació de Salarich amb la llengua catalana no hi ha cap treball concret. Com a breu aproximació vegeu l'apartat 1.2 d'aquest mateix treball. Quant a Francesc Xavier Calderó, fou un membre actiu al món polític vigatà de mitjan segle XIX. Participà, també, en diverses sessions del Círcol, d'on fou secretari primer entre 1860 i 1862. Publicà *Apuntes para un diccionario de catalanismos, o faltas que cometen los catalanes al hablar y escribir en castellano*. Vic: Anglada?, 1889, del qual només s'imprimiren vint plecs. Encara que el tema central sigui la llengua castellana, la llengua catalana hi és tractada de retop. Caimari (1974, p. 303-310), fa saber que a les cartes entre Calderó i Ramon Vinader dels anys 70 ja hi ha referències a aquesta obra. Per tant, l'elaboració va ser lenta i, malgrat que Vinader no signés, també hi participà.

³⁶⁴ Informació treta d'Anguera (1997, p. 208-209).

provar que no del tot certa. Ara: tampoc ens podem arriscar a atorgar aquest privilegi al Círcol.

Malgrat tots aquests esforços d'Aguilar pel reviscolament de la llengua catalana no el podem considerar un *avant le lettre*: era fill del seu temps, i com a tal reservava per al català un espai molt concret, la literatura culta. Ell mateix, pocs dies després de la lectura dels *Plants*, tornava a pujar a la tribuna del Círcol per llegir la memòria anual de l'entitat; i aquesta vegada es valia del castellà. Faria igual la resta de vegades que prengué la paraula, llevat del poema que hi remeté el juliol de 1865 per a la celebració de la sessió commemorativa de la mort de Balmes i, esclar, de quan fos el torn de l'AVLC. Fins i tot la poca documentació d'aquesta Acadèmia i, encara més, el nom, eren en castellà. La dada no ens ha d'estranyar: l'ambivalència lingüística no és més que un retrat fidel de l'ambient diglòssic que dominava el país. És més, com hem vist, al Círcol, la llengua majoritària d'ús acadèmic i en la documentació oficial era la castellana.

El mateix Aguilar, en el terreny personal, mostrava un ús ambivalent. Si bé el 25 de desembre de 1863, trobant-se ja a Madrid, escrivia a Joaquim Salarich en català i li deia que «vos escric avui en català per dos raons: 1a per a parlar un rato amb vós en nostra estimada llengua»,³⁶⁵ al cap de 4 mesos, el 14 d'abril de 1864, s'hi adreçava en castellà. En canvi, no dubtava, tot i ser a la capital de l'estat, a continuar amb la revalorització de la llengua catalana. En efecte, l'*EdIM* del 9 de febrer de 1865 reportava que en una «acadèmia» que havia tingut lloc a El Escorial el 22 de gener s'hi havia llegit un poema en català i que Francesc d'A. Aguilar havia exposat «en una erudita peroracion que el catalan adelantó en tres siglos al castellano en la formacion de su gramática y su literatura.» I seguia:

Es una honra grande para Cataluña el hacer llegar los ecos de su literatura renaciente al corazon mismo de Castilla, en donde tiene hijos entusiastas de las glorias de su madre que reivindicán para su idioma patrio el lugar que le corresponde entre las lenguas propiamente tales. Esos esfuerzos unidos al movimiento general que de algunos años acá viene observándose en nuestras provincias para rehabilitar un pasado por mucho tiempo sumido en el olvido, llegaran quizás á despreocupar á los que se empeñan aún en negarle al idioma de *Ausias March* los honores y categoría de lengua nacional.

Un darrer apunt. Del total d'obres d'Aguilar –81 entre editades i inèdites–,³⁶⁶ només onze són en català. Totes, a més a més, redactades entre el 1854 i el 1863, els

³⁶⁵ Publicada a *Gazeta de Vich*, suplement al núm. 3158, (02/10/1926). Vegeu Annex 4.10.

³⁶⁶ GUERRERO CAROT (2013), p. 442.

seus anys d'actuació a Vic.³⁶⁷ I d'aquest últim any a Vic data la fundació d'*ESE*, setmanari del qual fou primer director. Íntegrament en llengua castellana, mai no donà cap notícia sobre la celebració dels Jocs Florals ni mostrà cap senyal d'interès per a la llengua i la literatura catalanes. Val a dir, però, que mentre Aguilar se n'ocupà, no es va celebrar cap certamen. Per exemple, sobrepassant el límit cronològic d'aquest capítol, el número 6 de la segona època (8 d'abril de 1866) publicava un article titulat «El habla castellana. Necesidad de su estudio», que qualificava l'idioma estatal de «llengua nativa» i de la qual «La necesidad de su estudio corresponde pues por igual á un catalan y á un castellano, á un gallego y á un andaluz, á un vizcaino y á un valenciano. Los unos hemos menester depurarla de las locuciones propias del dialecto de nuestro país natal.» Fet i fet responia a l'hermetisme doctrinal i a l'immobilisme i l'anacronisme institucional. Per tant, Aguilar, portaveu dels aires d'obertura del Seminari, restava lluny encara de l'adscripció total al moviment.

Personatge de la primera Renaixença, la identificació que feia de llengua i pàtria, al capdavall d'essència romàntica, era total. Als *Plants* exposa que el català «pot calsevol cosa / sensilla ó maravillosa / expressar» i, malgrat no demanar la restitució de la llengua a tots els nivells i usos, la reivindicació de la validesa i aptesa històrica per a tots els àmbits, ens condueix a aquesta suposició. Tot amb tot, no obstant el que es digui al discurs, els *Plants* són fills d'un temps en què l'únic espai que acceptava el català era la literatura culta —a banda, esclar, de la literatura popular. Ara: més enllà de la implicació d'Aguilar en la Renaixença, la lectura d'aquest discurs devia contribuir, significativament, que els joves escriptors s'interessessin per a la llengua catalana. Molts el devien haver conegut a les aules del Seminari i del Col·legi de Segon Ensenyament, fet que, sens dubte, els havia d'empènyer a interessar-se en la llengua i a fer un pas més endavant.

1.3.2 «Estudios de la lengua catalana». Un article a l'*Eco de la Montaña*

Entre el febrer i l'abril de 1865, l'*EdLM* publicà un llarg article en cinc entregues —la primera titulada «De la lengua catalana» i a partir del segon «Estudios de la lengua catalana»³⁶⁸ sobre l'origen històric del català. Anava signat F.A. i sempre encapçalat —

³⁶⁷ Hem de tenir en compte que entre 1863 i 1876 residí a Madrid i que des d'aquest any i fins al 1880 a Còrdova. Finalment, entre 1880 i 1899 ocupà la mitra de Sogorb, diòcesi pertanyent al domini lingüístic del català. Com hem vist més amunt, el 1865, trobant-se a Madrid, envià al Círcol un poema en català.

³⁶⁸ Van ser publicats als núms. 195 (09/02/1865), 197 (16/02/1865), 202 (05/03/1865), 207 (25/03/1865) i 211 (06/04/1865).

llevat de la cinquena aparició— per una citació dels *Plants de la llengua catalana*. Les inicials, per tant, podrien correspondre a Francesc d’A. Aguilar. Així, de fet, ho assegura Guerrero Carot.³⁶⁹ Pere Farrés, en canvi, insinua la possibilitat que correspongui a Francesc Angla.³⁷⁰ No prendrem posició per un o altre, però creiem que potser seria pretensions iniciar cada una de les entregues amb una autoreferència.

El tema central de l’article és demostrar la pretesa antiromanitat del català. L’argumentació no dista gaire de la usada per Aguilar als *Plants*. La primera entrega, que funciona d’introducció, serveix per constatar el valor històric del català, que en el passat havia sigut llengua de poder i que en l’actualitat «Afortunadamente lo que parecía noche de invierno, no ha sido más que eclipse poco duradero, y el sol de la patria vuelve a brillar».³⁷¹ Després de recordar que Vic participa obertament d’aquest redreçament —ressalta, en aquest aspecte, la funció que hi ha tingut el Círcol—, i de revalorar l’ensenyament del català per damunt de la resta d’idiomes —sense menystenir-los i considerant que el domini de la llengua materna afavoreix l’aprenentatge de noves—, acaba formulant les preguntes que respondrà en les següents publicacions.

A partir de la segona aparició, l’article té un subtítol que varia en cada cas i que sempre ens posa sobre la pista del tema central. En la segona, «¿La lengua catalana es solamente un dialecto?», planteja el conflicte sobre la nomenclatura.³⁷² Segons «F.A.», «dialecte», etimològicament, vol dir «lenguaje formado con palabras de otros dos anteriores». Així, si es pren com a certa aquesta definició, n’accepta la categoria, perquè, com exposa a la tercera entrega, el català és l’antic celtiber, format per la mescla del celta i l’iber. Però com que la definició en voga no és aquesta, la rebutja. Per a l’autor, un dialecte és «una jerga ó agregado de vocablos reunidos al azar sin sujeción á reglas gramaticales, [...] sin tono ni carácter propio». Partint d’aquesta premissa, «F.A.» justifica perquè el català és una llengua i no un dialecte. Com que se l’acusa de perdre independència en favor del castellà i el francès, vol demostrar que no és així i que manté l’autonomia. Passa de puntetes per les qüestions gramaticals i sintàctiques, l’ortografia i la prosòdia, i en canvi s’estén quan es tracta de delimitar l’abast geogràfic de la llengua. «F.A.» considera que si la diferència entre llengua i dialecte és l’extensió

³⁶⁹ GUERRERO CAROT (2013), p. 447 i Annex 17.

³⁷⁰ FARRÉS (1992), p. 272. Mossèn Francesc Angla (1830-1877). Soci fundador del Círcol, va ser-ne bibliotecari el 1864 i va redactar, junt amb mossèn Josep Anglada, el primer inventari de llibres que contenia la biblioteca. Va ser, a més a més, catedràtic de llatí i humanitats al Seminari des de 1860.

³⁷¹ *EdLM*, núm. 195 (09/02/1865).

³⁷² Sobre les definicions de dialecte, vegeu nota 331. Hina (1979) fa un acostament al pas del concepte de dialecte al de llengua.

territorial el català mereix la categoria de llengua perquè és parlada a Catalunya, les Balears, una part d'Aragó, tot l'antic regne de València «y casi nos atreveríamos a incluir tambien Galicia, en Francia toda la parte sudesre [*sic*] desde cerca de Lion á los Alpes; en Italia los paises occidentales hácia el Norte, en Suiza algunos cantones, y en partes más lejanas y aisladas queda en el lenguaje el recuerdo de nuestros mayores que las visitaron [...]. La Cataluña política de España no es sino una pequeña parte de la Cataluña del mundo, caracterizada por el idioma.»³⁷³ Després de tota la defensa del català com a llengua, acaba acceptant que és un dialecte si això fa referència a la categoria oficial. Això, però, només ho apunta i no s'hi mostra contrariat.

Les tres últimes entregues són de base historicista. Totes es remunten, de forma gradual de més antic a menys, als «Tiempos primitivos». En la primera s'exposa la teoria de la formació dels idiomes a partir de la caiguda de la torre de Babel i la dispersió de les diferents famílies; i, a continuació, fa una digressió sobre les dificultats que això ha comportat als estudis filològics per tal de discutir sobre la procedència de cada un. L'autor acaba fent seva la hipòtesi sobre la provenença dels primers pobladors de la Península Ibèrica i les invasions i contrainvasions que els seguiren.

Els dos darrers números exposen, amb arguments pretesament filològics, que el català no prové del llatí. Així, defensor que el nom de català no és més que un anacronisme, «porque no podia llamarse catalan el lenguaje de un país que no se llamaba todavía Cataluña» [creu que és la llengua dels celtibers], considera «indudable que aquel idioma no era hijo del que despues se conoció con el nombre de latin.» I prenent com a punt de comparació volgudament diferenciador les invasions espanyoles i angleses a Amèrica, argumenta que els habitants primitius de Catalunya no van abandonar mai l'idioma perquè no van abandonar mai la terra. Ergo, com que el país sempre ha estat poblat per descendents d'aquells primers homes, l'idioma que n'ha perviscut és el mateix, el celtiber, amb les diferències «que deben haber introducido casi treinta siglos transcurridos». Prova que considera «á juicio nuestro, poderosísima».³⁷⁴

A continuació, per provar que el català actual és l'antic celtiber, es val d'exemples de la *Historia de la lengua y literatura catalana*, de Magí Pers i Ramona, i enumera un seguit de paraules catalanes d'origen celta, amb la corresponent correlació. I tot seguit, partint de la idea que l'alemany pot ser considerat el celta modern, agafa

³⁷³ *EdLM*, núm. 197 (16/02/1865).

³⁷⁴ *EdLM*, núm. 207 (23/03/1865).

exemples del diccionari alemany-castellà de C. F. Franceson,³⁷⁵ i hi posa la correspondència catalana i llatina, amb la qual cosa torna a demostrar les diferències entre aquestes dues darreres. I acaba sentenciant: «somos más de casa que del Lacio.»

L'última publicació comença remarcant la puresa de la llengua de «ciertas localidades más apartadas y libres del influjo de la moda» i animant Marià Aguiló i un dels germans Thos i Codina –no diu quin– a publicar «el gran caudal de composiciones catalanas, y [...] su coleccion ya numerosa de refranes», respectivament. A partir d'aquí reprèn el fil de l'entrega anterior i torna a comparar mots catalans i alemanys, ja siguin idèntics o lleugerament diferents. L'última llista comparativa és de paraules que en català, castellà, alemany i llatí són molt semblants. La pregunta que planteja, doncs, és òbvia: d'on provenen els mots? Del llatí o l'alemany (celta)? I la resposta, lògicament, és l'alemany, perquè les paraules llatines acabades en –um, tant en català com en alemany n'eliminen la terminació i, per tant, s'assemblen més.

Com veiem, l'article no és un estudi gramatical sobre el català, ni un pamflet reivindicatiu i sentimental, ni entra al debat ortogràfic. L'abast és molt limitat, i ideològicament molt definit. És un text que volgudament amalgama història i religió, perquè, com hem vist anteriorment amb els *Plants de la llengua catalana*, l'única història certa sobre la creació és la que explica la Bíblia. Torna a ser una visió antidarwinista, contrària a l'evolució de l'home. Però no deixa de ser interessant perquè, encara que sigui en un camp molt concret, el català és matèria d'estudi i mostra, també i molt clarament, unes creences concretes. És més, demostra l'estat d'endarreriment en matèria d'història lingüística que dominava les primeres generacions renaixentistes de vigatans.

1.3.3 Els escrits dels joves: Martí Genís i Aguilar, Jacint Verdaguer, Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu

Josep M. de Casacuberta, al treball inèdit «Relació de Verdaguer amb el moviment renaixentista català (fins a l'any 1870)»,³⁷⁶ apunta la possibilitat que Verdaguer assistís a les classes de l'AVLC i creu factible que llegís els *Plants*; i el redactor de l'*EdLM* del 2 d'abril de 1881, entroncava l'Esbart amb les classes d'Aguilar al Círcol. Per desgràcia no n'ha perviscut cap llista de membres, i tan sols coneixem, com hem vist, els noms dels qui formaren la junta i dels que la premsa informa que hi participaren, i que a finals

³⁷⁵ FRANCESON. *Nuevo diccionario de las lenguas española y alemana*. Leipzig: Federico Fleischer, 1829

³⁷⁶ N'hem localitzat una còpia al fons Ricard Torrents, conservat a la Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris de la Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya, capsa F, carpeta III.

del 1863 o inicis del 1864 comptava amb 23 socis. Seria aventurat proposar noms d'assistents –també en el cas de Verdaguer. Sembla, però, més plausible en els casos de Josep Serra i Campdelacreu i Martí Genís i Aguilar. Del primer, que serà estudiat a l'apartat 1.5, ens hi fa pensar el volum d'obra poètica del 1863 atesa la joventut de l'autor. Si no va ser l'assistència a les classes, el coneixement de l'existència el devia convèncer i empènyer cap a la producció poètica en català. Al segon ens hi condueix un text que suposem inèdit –hem localitzat la fotocòpia d'un manuscrit a l'arxiu personal de Pere Farrés i no l'hem trobat publicat enlloc³⁷⁷ titulat «Academia catalana. Honrèm a la Patria», datat el 1863 (vegeu annex 10) i a la portada del qual es llegeix «“Academia catalana”. Composicions. Llegides en dita societat per lo soci Martí Genís. Vic. Manuscrit per lo autor en lo any de 1863». No sabem a quina acadèmia es refereix. Expressions com «aquesta nova y encara naixent societat» o que el poema que l'acompanya porti per títol «A la Nascuda academia» fa estrany pensar que es tractés de l'AVLC. Ara, l'opció no es pot descartar. Fins i tot, encara que no tinguem cap document que, ni tan sols, ho insinuï, podria tractar-se d'un cercle embrionari de l'Esbart. Per aquelles dates Verdaguer els presentava el seu primer llarg poema, *Dos màrtirs de ma pàtria* i, suposem, Serra i Campdelacreu *Les primeres il·lusions*. De fet, aquest cercle de joves que conformaria l'Esbart, com veurem més endavant, inicià les seves trobades aquests anys. Encara que, insistim, no hi ha cap document que ho apunti, podria ser que al principi d'aquestes trobades, els joves tinguessin un cert anhel acadèmic, tal com succeirà, amb els anys, amb l'Esbart. El que és cert, però, és que aquesta «Acadèmia catalana» on Genís llegia aquest text era vigatana.

Genís i Aguilar inicia el text amb una asserció prou contundent: és contranatural negar «lo sagrat amór de patria», això és, menystenir tot allò que té relació amb el lloc on ha nascut l'individu. Per això l'ha de commoure l'elogi i desplaure la deshonra, perquè qui va en contra de la pàtria ha de ser ignorat pels compatricis i, en canvi, qui la defensa passa a la història. Després d'aquesta introducció de caràcter sentimental exposa el tema nuclear del discurs («no podem nosaltres, mostrar indiferència per lo foc sagrat de l'amor patri, en vers nostra amable Catalunya») i en comença el nucli i l'essència: una llarga exposició afectiva en defensa de la nació catalana prenent com a base argumental la història, la religió i els sentiments. La consciència nacional dibuixada és indeslligable de la fe. Aquesta ha estat una de les bases essencials en el

³⁷⁷ Agraïm a Pepi Andreu, viuda de Pere Farrés, la facilitat per consultar la documentació recollida pel professor manlleuenc.

desenvolupament històric català, per això, «La pàtria és després de Déu, cuasi bé és cosa sagrada». Són moltes altres les eines de les quals es pot servir per enaltir la pàtria, però en destaca una: «lo llenguatge», perquè «Per ell se sap de quina terra són fills los hòmens, i és lo més característic distintiu de qualsevol nació.» I per això manifesta la impossibilitat de declarar l'amor a un país si no és en la pròpia llengua.

Com per exemple un fill de París faria veure a n'als francesos lo molt que estima la França, si prefereix la llengua italiana a la sua francesa? No cal que s'esforci perquè no el creuran, i serà tingut per embuster. Lo mateix amb nosaltres; inútil fora que féssim ni ens proposéssim fer res, si antes no pre[nd]riem per costum, explicar-nos en català. Puix que si ho fem en espanyol, per més que alcesem fins a les estrelles los assumptos catalans, res tindriem de guanyat, ni creguts fórem, donant una prova tan evident de que despreciem, o no considerem prou bo per parlar-lo lo seu vigorós accent.³⁷⁸

Al cap i a la fi, l'argumentació emotiva serveix per recordar l'essència principal de l'«Acadèmia»: parlar, escriure i honrar la llengua catalana. Després d'aquest, la resta de motius són secundaris, però sempre relacionats amb l'enardiment nacional, ja que «Sols lo amor d'ella [Catalunya] és lo fonament d'aquesta societat, que am tot i per tot procurar fomentar-lo fent que Catalunya (lo que no és exagerat), ocupi lo lloc que mereix.» Sobte, en certa manera, l'omissió als Jocs Florals i que passi per alt la qüestió ortogràfica. Aquesta darrera, en voga des de la restauració floralasca era un tema palpitant i de contínua discussió. El mateix 1863 s'havia aprovat la constitució d'una comissió, dins del certamen literari, encarregada d'establir un codi ortogràfic, la qual sembla que no quallà,³⁷⁹ i, com hem vist, Aguilar hi feia referència en l'edició dels *Plants* i a les classes de l'AVLC.

La idea de pàtria que concep Genís és de base romàntica, de manera directa o indirecta, més aviat germànica. La delimitació territorial segons l'ús lingüístic i, per tant, l'assimilació de llengua i pàtria, però també la valoració del llegat cultural històric i de les diferents formes de pensament, ens hi fan pensar. En certa manera és allò de la recerca del *volksgeist*. I aquesta concepció ideologicolingüística que presenta, de ben jove, Martí Genís, no la hi tornarem a trobar, de manera tan explícita i contundent, fins a inicis del segle XX. En efecte, com ha donat a conèixer, esquemàticament, Maria Mercè Miró,³⁸⁰ Genís posà sobre el paper i de manera ben conscient el seu ideari lingüístic en diferents discursos als Jocs Florals –de Barcelona, Manresa, Olot...– i en articles a la

³⁷⁸ Aquestes idees són les mateixes que Collell, anys a venir, exposava al pròleg a la primera edició de Jacint VERDAGUER. *Pàtria*. Barcelona: Estampa de Fidel Giró, 1888.

³⁷⁹ Sobre aquesta comissió vegeu Segarra (1985a), p. 149-159 i Tomàs (1977a).

³⁸⁰ MIRÓ (1978), en especial p. 47-52.

premsa. No dista del que ja havia exposat més de trenta anys enrere, sinó que es referma en la defensa de la unió entre llengua i nació. Seria interessant endinsar-nos amb detall a aquests textos de Martí Genís, per veure com s'havia desenvolupat l'ideal lingüístic dels joves escriptors vigatans. La distància temporal, però, ens ho impedeix.

Genís i Aguilar no era l'únic dels joves que exposava públicament el seu ideari lingüístic. Jacint Verdaguer, el 1865, encara que de manera més tímida, acabava la publicació de *Dos màrtirs de ma pàtria* amb un epíleg, ja famós, que començava amb una forta declaració d'amor: «Aimador com só de la llengua catalana...». Verdaguer, que esdevindria el mirall per a molts dels futurs poetes, amb un text breu i senzill, tendre i càndid, hi reflectia el seu sentiment de pertinença a una literatura i hi feia esment, contràriament a Genís, a la problemàtica ortogràfica. No proposava cap solució ni mostrava cap parer, però sí que deixava veure els dubtes i problemes que això li havia ocasionat.³⁸¹ Debate amb profunditat sobre les idees lingüístiques del poeta de Folgueroles, tant dels inicis com de la maduresa, són figures d'un altre paner, però creiem que aquest text pot ser posat en relació amb un altre fet contemporani del mateix autor.

Ricard Torrents ha proposat recentment³⁸² la possibilitat que el suspens de Teologia Dogmàtica del curs 1864-65 fos més un càstig de caire ideològic que acadèmic. Ja hem donat a conèixer l'estat d'immobilisme en què es trobava el Seminari, impermeable a les noves tendències. Conseqüentment, el triomf verdaguerià als Jocs Florals havia de ser mal vist en aquests mateixos cercles, que no creien en la validesa del català per a la literatura culta i el continuaven relegant a l'entreteniment i a la poesia popular. Suspendre'l era fer-li entendre que empenia un camí perillós i desviat de l'oficialitat. Ho deixa entendre el mateix Verdaguer a una carta a Joan Segura³⁸³ i una lletra de Francesc d'A. Masferrer a Verdaguer ho corrobora.³⁸⁴ La nota final a la primera publicació dels *Dos màrtirs* servia a Verdaguer mateix com a defensa i justificació, i es reafirmava en la direcció empresa. D'aquesta manera, des de ben aviat, el poeta de Folgueroles és qui es mostra, d'una manera més coherent, convençut de les possibilitats literàries del català i de la recuperació de la llengua materna en el camp literari.

I és que malgrat l'entusiasme amb què eren rebuts els estímuls floralescos, l'aparició de joves literats amb una clara consciència lingüística, la creença en la puresa de la llengua catalana a Vic, o la lectura dels *Plants* i la fundació de l'AVLC, en línies

³⁸¹ Sobre aquest text en concret vegeu què diu Torrents (1995b).

³⁸² IX Col·loqui Verdaguer, 2014. Inèdit. Comunicació oral.

³⁸³ EJV I, p. 24-27.

³⁸⁴ EJV I, p. 21-23.

generals, els camps d'acció als quals es restablia l'ús del català eren molt delimitats. La premsa era tota en castellà,³⁸⁵ igual que la documentació oficial i la correspondència. És el cas, per exemple, de Joaquim Salarich. De la vasta correspondència conservada, la majoria de cartes en català són de finals dels 70 o inicis dels 80. D'abans, poques, i totes de caire familiar o amical, que, d'altra banda, no són estrictament monolingües. O els de Francesc d'A. Aguilar, que tot i redactar els seus *Plants* en català, utilitzava, majoritàriament el castellà; Giró i Torà amb Milà i Fontanals; o, ja a la dècada dels 70 i 80, la correspondència familiar dels Masferrer.³⁸⁶ Per contra, Verdaguer, ja l'any 1865, s'escriu en català amb els amics, Genís i Serra, també entre ells, i Collell amb Aguiló. Al cap i a la fi, Verdaguer i Collell –i en segon terme Genís i Aguilar– són, d'entre els esbartaires, malgrat les diferències en consciència lingüística que hi pugui haver entre ells, els que, a través de la història i els sentiments, conceben millor la unitat entre llengua i pàtria i tenen una consciència més definida sobre la recuperació lingüística.

Així, Collell, a un carta a Aguiló datada el 14 d'agost de 1865, el considera el «millor paladí de la llengua catalana» i gràcies a qui «la llengua catalana arraconada per les valls i sotalades de nostra terra, amb los ulls escaldats de plorar son llarg desterro, es va estremir d'alegria perquè veia arribada l'hora de sa revivalla». Alhora, es mostra desitjós d'aconseguir el redreçament de la llengua catalana i que aquesta torni a lluir «com en los dies de sa major preponderància i esplendor». Collell considera que el dia no és lluny i que un cop arribat es reconeixerà la tasca al bibliotecari mallorquí. Acaba declarant que «no són paraules aquestes que la ploma escriu i el cor no les sent, sinó que són l'expressió dels sentiments de què està ple mon pit.»³⁸⁷

Collell, com ja és sabut, serà un gran polemista i una de les veus més influents en la conformació del catalanisme conservador. A aquesta carta, escrita amb 18 anys, ja hi deixa veure l'essència d'un dels seus interessos principals, la llengua catalana. Un interès que no es limitarà a la restauració de l'idioma matern, sinó també en l'establiment d'una codificació ortogràfica –val a dir que es mostrà contrari, i fins molt bel·ligerant, amb les propostes de Pompeu Fabra.³⁸⁸ Encara més, com planteja Joan

³⁸⁵ Ens hem d'esperar fins al 1878 amb *LVM* per a l'aparició d'un periòdic íntegrament en català. Abans, l'*Edim*, *ED* i *El Ausetano* havien publicat algun text en llengua catalana. Dels tres, és el primer qui mostra una major tendència a la catalanització, encara, però, de forma molt minoritària.

³⁸⁶ Les cartes conservades de la família Masferrer ofereixen un retrat social, històric i cultural molt interessant. Per la seva rellevància ens n'hem servit, però, sens dubte, poden ser centre d'un estudi.

³⁸⁷ Prenem el text de Collell (1994, p. 35-36). Per a una interessant introducció a la ideologia lingüística de Collell, vegeu Requesens i Piqué (1992) o Requesens i Piqué (1994).

³⁸⁸ Entre els volums de la biblioteca del fons de la família dels doctors Salarich (ACOS) es conserva una divertida quarteta inèdita on Collell critica la normativització de la llengua: «Ab tans ambs y tans per a /

Requesens, «sembla evident que Jaume Collell, abans que cap mena d'idea sobre la llengua, en tenia un molt viu sentiment».³⁸⁹ La proposició no fa més que constatar allò que hem anat trobant al llarg dels textos: l'alçaprem de l'argumentació vindicativa de la llengua catalana són els sentiments. I els qui millor ho sabran exposar, perquè seran, ahora, qui millor entendran la total identificació de llengua i pàtria, seran Collell i Verdaguer.

Els últims textos que tenen cabuda a aquest recull són alguns dels poemes de Josep Serra i Campdelacreu recollits a *Les primeres il·lusions*. No ens hi deturarem perquè aquest poemari és el tema nuclear de l'apartat 1.5, però creiem que s'han de tenir presents a l'hora de conformar un recull de textos en honor a la llengua catalana compostos pels joves. Poemes com «Lo nou soldat», «Ecos», «Les dos nines» o «A la mort de D. Anton Miquel Martí...» ensenyen sentiment preferent.

Per últim. Els textos de Genís, Verdaguer, Collell i Serra i Campdelacreu demostren el canvi d'enfocament que prenien la qüestió lingüística entre els joves: deixaven de banda l'interès pel recorregut històric –bíblic– i feien un pas endavant en favor de la restitució de la llengua a partir d'una reivindicació sentimental. Podem observar, doncs, un trencament profund entre les creences historicolingüístiques dels personatges de les dècades de 1810 i 1820, tots fortament vinculats a l'església, i els futurs esbartaires, alguns dels quals, també feren carrera eclesiàstica. Sembla, per tant, que aquests darrers havien superat les imposicions doctrinals i eren més receptius a les noves teories.

1.3.4 La qüestió lingüística a Vic més enllà de 1865. Quatre notes.

La llengua, una de les principals inquietuds del dinou català, va continuar sent motiu de debat al llarg del segle. Vic no en va ser una excepció. No tenim temps d'entrar amb detall a cada un dels textos que partiren de les fronteres vigatanes –a alguns dels quals farem referència més endavant–, però sí que podem traçar un recorregut per aquests i els esdeveniments més interessants.

Seguint en la línia encetada per Francesc d'A. Aguilar i «F.A.», Salvi Sala i Monblanch, de qui no hem trobat cap informació, publicava, el 1866, a l'*EdLM*, un article titulat «Origen de los idiomas»,³⁹⁰ el qual tornava a defensar les tesis extremades

rics y nois com normalitza / l'Institut ha fet la guitza / al idioma català». També al fons Matheu conservat a la BC s'hi troben cartes de Collell a Matheu, de la dècada dels 10 i 20 del segle XX, on el canonge vigatà es mostra contrari a la codificació lingüística.

³⁸⁹ REQUESENS I PIQUÉ (1994), p. 20.

³⁹⁰ *EdLM*, núm. 360 (06/12/1866).

i providencialistes, contràries a les teories científiques en voga a l'època. Tot i el caràcter generalista del text i no fer referència a la llengua catalana, el discurs de fons en negava, indirectament, l'origen romànic. Igual que els seus predecessors defensava l'origen diví dels idiomes i partia de la teoria babèlica. Sala i Monblanch, però, es remuntava més enrere i afirmava que l'única llengua existent des d'Adam fins a Noè era l'hebreu. A partir d'aleshores, la teoria ja coneguda.³⁹¹

Mesos més tard, a les pàgines d'*EP*,³⁹² s'encetava una forta polèmica entre Domènec Torrent i Garriga³⁹³ i Josep Roca i Roca.³⁹⁴ El primer, que s'atreveix a manifestar que és més important la fixació d'una gramàtica que la restauració dels Jocs Florals, explica que és «el amor que tengo á la lengua con que desde la cuna se me enseñó á balbucear»³⁹⁵ el motiu pel qual publica l'article. Pel segon, «el mismo amor es el que nos ha incitado á coger la pluma, el mismo amor, el que nos guiará á refutar sus teorías».³⁹⁶ Ambdós, sense fer-ne tema de debat, accepten l'ascendència llatina del català i centren les discrepàncies en el sistema ortogràfic. El nucli del problema, però, és decidir a partir de quin «català» cal fixar la gramàtica. I en aquest sentit, l'argument que pren més força és l'històric. Per això posen com a model Llull, March, Francesc Vicenç Garcia i Aribau entre d'altres, i el català de la Plana, considerat el més pur i genuí. Malgrat les posicions contràries que defensen, tots dos estan d'acord en la imperiosa necessitat de fixar una gramàtica.

La premsa no va tornar a centrar-se directament en aquest aspecte fins a la fundació de *LVM*, el 1878. Tan sols l'article «Nuevo lenguaje catalan»,³⁹⁷ publicat al número 209 d'*EP*, es qüestionava si la llengua que calia servir era aquest «lenguaje

³⁹¹ En menor mesura, Gregori Artizà, a la segona entrega de l'article «El hombre», dedicat, aquest, a «Su lenguaje, su mansion y sus clasificaciones» (*EdLM*, núm. 482, 28/07/1867), continuava defensant aquesta teoria bíblica dels idiomes.

³⁹² Domènec Torrent i Garriga. «Consideraciones sobre el idioma catalan». *EP*, núm. 55 (13/01/1867) i 56 (16/01/1867). Josep Roca i Roca respongué amb «Contestacion al articulo “Consideraciones sobre el idioma catalan” de D. Domingo Torrent». *EP*, núm. 68 (13/02/1867) i 69 (15/02/1867).

³⁹³ Domènec Torrent i Garriga (Manlleu, 1844 – 1921), cronista de Manlleu, participà activament en la celebració del certamen literari que se celebrà a aquesta vila el 1890. La seva obra més coneguda fou *Manlleu. Croquis para su historia*. Va publicar, també, *Leyendas de mi pueblo*. El *Diccionario de autores y artistas catalanes del siglo XIX* (Barcelona: Imprenta de Calzada, 1895, p. 687) diu que «Tiene inédito un *Tratado de ortografía catalana*».

³⁹⁴ Josep Roca i Roca (Terrassa 1848 – Barcelona 1924), polític, periodista i escriptor, participà activament en els Jocs Florals de Barcelona i en la fundació de la Jove Catalunya. Des de la premsa defensà la utilització del «català que ara es parla» per tal de popularitzar la literatura en català. Vegeu-ne un estudi atent i detallat a Colom i Bussot (2012).

³⁹⁵ *EP*, núm. 55 (13/01/1867). L'autor utilitza el substantiu gramàtica, però cal tenir present que tots els exemples que ofereix són de caràcter ortogràfic.

³⁹⁶ *EP*, núm. 68 (13/02/1867).

³⁹⁷ *EP*, núm. 209 (10/01/1868). Signat «J.M.» [Josep Masferrer?].

artificial y facticio que se ha formado de palabras y frases que sirven actualment al pueblo catalán para la conservación, vulgar y ordinaria, con la añadidura y mezcla de voces inusitadas que empleaba en sus buenos tiempos y de vocablos y giros que hoy están todavía en uso en las comarcas privilegiadas que menos se han resentido del predominio e influencia de la lengua oficial». Així, reconeixia que es tractava d'una llengua que «se ha formado de una estraña mezcla de elementos»; i afegia que «si para restituir al language su pureza no se ha perdonado medio para buscar entre el pueblo mas rudo vocablos y refranes, en que se cree no esponerse á la contingencia de vestir con frase castellana conceptos de nuestra tierra, tampoco escasean los que se han extraido de los escritos de nuestro siglo de oro solo comprensibles á los familiarizados con su trato.» L'autor acaba amb una certa crítica a la disbauxa ortogràfica: «Nosotros no creemos que sea un delirio el noble empeño de tantos jóvenes y hombres sesudos, que hoy componen sus poesías en el lenguaje que aprendieron á modular en el regazo de su madre; solo diremos, al poner punto final, que si nuestro intento primario ha sido apreciar los elementos del nuevo lenguaje catalan, no nos hacemos muchas ilusiones sobre el porvenir de nuestra literatura, interin no se preocupe con mas celo y desinteresado estudio conciliar en lo posible ciertas exigencias apremiantes de lenguaje: que mientras este persevere descuidado, no hay que esperar muchos medios de nuestra naciente literatura, atendida principalmente la intencion dominante de sus cultivadores.»

Entremig, però, les notícies sobre els Jocs Florals i sobre la publicació del *CC*, la inserció de poemes catalans o, en un període molt concret del 1868, les notícies sobre la nova llei del teatre,³⁹⁸ acostumaven a anar acompanyats de declaracions en favor de la llengua, que sovint tendien a la hipèrbole, i, els dos primers, a vegades, a ser redactats en llengua catalana. Lluny d'aquests temes, pocs articles eren en català. Serveixin d'exemple els de l'*EdLM* de 27 de maig de 1866 sobre Andorra, o els de 21 de juny i 3 de setembre de 1868 sobre el sistema mètric espanyol; els d'*El Domingo (ED)* de 12 de gener i el 9 de març 1873 («La francmasonería. Tal com es» i «Del comunisme. Dialects entre un pare y son fill»,³⁹⁹ respectivament); o la traducció al català d'una carta del pretendent Carles VII al seu germà Alfons, a *LP* del 7 de juliol de 1869. Noti's que, sobretot en els tres darrers, de caràcter polític, és la voluntat d'arribar a tota la població

³⁹⁸ Per exemple, la «Revista de Barcelona» publicada a l'*EdLM* el 25 de març de 1868 deguda a Collell, aquest hi fa una fervorosa defensa de l'idioma a ran de l'obligació d'incloure el castellà en totes les peces teatrals, la qual cosa prohibia la representació d'obres monolingües en català.

³⁹⁹ «Del comunisme. Dialects entre un pare y son fill» juga amb la tradició dels diàlegs confessionals i doctrinals i el reformula per convertir-lo en doctrina política.

el motiu pel qual s'utilitza el català, la llengua comuna i d'ús majoritari. Les excepcions seran, en pols oposats, *ESE*, que quan es tractava de parlar de llengua només coneixia la castellana i la llatina i *LVM*⁴⁰⁰ la primera capçalera estrictament en català.

Per la seva banda, el parlament fundacional de l'Esbart, obra de Verdaguer, o el que donava el tret de sortida al tercer any del grup, de Josep Masferrer, també fan referència a la idiosincràsia lingüística i donen fe de la unitat entre llengua i pàtria concebuda pels joves poetes. En canvi, el de Collell, de 1868, es limita a reafirmar l'adhesió al moviment renaixentista. I si el català sembla que dominava les sessions de l'Esbart, no podem dir el mateix del Círcol, que continuava emprant el castellà en la documentació oficial i els actes públics. És cert que la poesia en català cada vegada hi era més present, però també que aquesta era de mans dels joves. Les sessions acadèmiques, en canvi, continuaven essent en llengua castellana. El clar exemple d'aquesta ambivalència la trobem en el certamen literari del 1876 convocat pel Círcol amb motiu de la celebració del primer aniversari de l'arribada del tren a Vic, obert tant al català com al castellà.

Altres textos del període 1865-80 es deuen, majorment, a personatges de forta presència pública, d'entre els quals destaca Collell. Serveixin d'exemple la carta-felicítació a Aguiló pel nomenament de Mestre en Gay Saber del 16 de maig de 1866,⁴⁰¹ el famós article «Cantem massa y parlem poch»,⁴⁰² on reclama la necessitat d'una prosa en català —en parlarem més endavant—; una carta, també de Collell a Aguiló datada el 12 de maig de 1869⁴⁰³ en què deixa veure el seu amor a la llengua; el «Pròleg» a *La revolució y les antigalles*, de 1873,⁴⁰⁴ en què justifica l'ortografia utilitzada i perquè és escrit en català; o «La nostra idea», l'article que encapçala el número-prospecte de *LVM*.⁴⁰⁵ També l'article de Milà i Fontanals publicat al número 17 del mateix setmanari, sobre ortografia, que tot i deure's a un barceloní mostra l'interès que es tenia des d'aquí. O en aquest mateix camp, les qüestions de caràcter lexicològic que Collell exposava a Aguiló en carta de l'11 de novembre de 1869 o els consells que li demanava

⁴⁰⁰ Sobre el paper que atorgava *LVM* a la llengua, vegeu Ramisa (1985, p. 161-163) i el capítol 3.4 d'aquest treball.

⁴⁰¹ BC, fons Marià Aguiló, caixa 47/3, camisa 2. A la carta hi trobem afirmacions com: «Per molts anys pugui portar eixos llorers tant ben merescuts, y per molts anys també pugui emplear sa pensa y son gran cor á major gloria y luhiment de la nostra aymada llengua catalana que per cert ja comensa á ser coneguda y estimada com se deu fins per aquells que la menyspreaban».

⁴⁰² Jaume COLLELL. «Cantem massa y parlem poch». *LGS*, any 1, núm. 3 (01/04/1868).

⁴⁰³ Conservada a la BC, fons Marià Aguiló, caixa 47/3, camisa 4.

⁴⁰⁴ Vegeu REQUESENS I PIQUÉ (1994), p. 19-20 i 41-42.

⁴⁰⁵ Jaume COLLELL. «La nostra idea». *LVM*, número-prospecte (05/01/1878).

en lletra del 6 de novembre de 1877.⁴⁰⁶ També trobaríem referències a l'epistolari de Verdaguer,⁴⁰⁷ en la correspondència dels germans Masferrer o en composicions contemporànies –més centrades a cantar l'amor a la pàtria que a la llengua–, com «Patria! Que Deu te quart!», de Francesc d'A. Masferrer o «A Catalunya», de Joaquim d'Espona.

1.4 La literatura en català al Círcol, a la premsa vigatana i als Jocs Florals de Barcelona. I les primeres provatures dels futurs esbartaires.

Al capítol introductori hem posat en relleu que la tradició literària en català a la Plana de Vic, de caire popular, era ben viva. Els goigs i les crides n'eren els exponents més significatius, però no els únics. La poesia satírica també era a bastament conreada i una de les muses primeres dels seminaristes. El canvi de poètica, progressiu, esdevingué sobretot amb els nous aires que arribaven de la capital catalana després de la restauració dels Jocs Florals de Barcelona i, a nivell local, per la incorporació lenta que en feren el Círcol i *EA*. Aquestes dues plataformes de «modernització» cultural assimilaren progressivament aquestes novetats i feren compatible la coexistència de la tradició vuitcentista hegemònica al Seminari i la nova alenada renaixentista provinent de la capital catalana.

En aquest apartat ens ocupem dels primers poemes en català que van ser llegits als salons del Círcol, els publicats a la premsa vigatana entre 1860 i 1865 –o sigui, a *EA* i a l'*EdLM*, deixant de banda el fulletó que aquest darrer començà a publicar a finals de 1865, tema central de l'apartat 2.1–, els presentats als Jocs Florals de Barcelona⁴⁰⁸ i, també, peces que no s'havien donat a conèixer en cap d'aquests espais i que han romàs inèdites. Més enllà d'oferir un catàleg d'autors i títols, que mostrarà la quantitat i la varietat més que la qualitat, el que ens proposem és esbossar, biogràficament, les figures

⁴⁰⁶ En una carta de l'11 de novembre de 1869 (conservada a la BC, fons Marià Aguiló, caixa 47/3, camisa 4) li demanava si, per al títol de l'obra de teatre que havien compost conjuntament amb Serra i Campdelacreu per a la inauguració del Teatre Ausonense (sobre el teatre a Vic vegeu l'apartat 2.3), era millor utilitzar el mot *loa* o *llohansa*. Aguiló responia: «No em desagrada el títol de *Lloança*, si bé no el tinc en mon diccionari, ni l'he trobat en el de la Cavalleria. Trobo entre les meves paperetes el mot *loació* usat a Catalunya en els segles XVI i XVII no per *loa* sinó per *alabança*.» Collell li demanava si creia que s'havia de dir *vigatá* o *viguetá*. Conservada a la BC, fons Marià Aguiló, caixa 47/3, camisa 10.

⁴⁰⁷ Vegeu, per exemple, EJV I, p. 39-41; p. 44-46.

⁴⁰⁸ Per a oferir aquest catàleg de participacions vigatanes als Jocs Florals de Barcelona –que continuarem en les introduccions dels capítols 2 i 3– hem consultat els títols i primers versos dels poemes publicats pels vigatans a la premsa vigatana d'entre 1860 i 1880, a les capçaleres barcelonines *LR*, *LGS* i *CC*, a les antologies renaixentistes i als respectius volums de poesia editats. La relació oferta no pot ser considerada tancada i definitiva.

més importants d'aquests anys i situar-los al camp literari. Val a dir que tan sols fem referència als textos en català i als autors osonencs, ja que la poesia en castellà també era molt present al Círcol i a la premsa, on, a més a més, també es publicava poesia en català d'autor no osonenc. Quant als textos presentats als Jocs Florals, oferim una llista que no podem considerar tancada i definitiva. Si bé és cert que es poden aportar dades sobre la participació de diferents osonencs al certamen barceloní, no podem garantir que no hi hagi cap buit. Que no es conservin les pliques impedeix saber-ne els autors. Així doncs, ens hem guiat per la lletra o, en el millor dels casos, perquè el poema presentat a concurs va veure la llum. Per últim, fem esment d'autors joves que abans del 1865 no havien participat públicament a la nova entitat ni als Jocs Florals barcelonins i no havien publicat a la premsa però dels quals hem localitzat textos coetanis.

En xifres generals podem dir que entre el 17 de juny de 1861 –data de la primera lectura poètica en català documentada– fins al 10 de desembre de 1865 –última sessió de l'any, i en què es llegiren 3 textos en aquest idioma–, als salons del Círcol Literari de Vic hi van ser recitats, amb total seguretat, 26 poemes en llengua catalana. Hi ha altres sessions en què sabem que s'hi van llegir composicions, però només en coneixem l'autor. En d'altres en sabem l'autor i el títol, però com que no foren publicades no podem saber-ne la llengua ja que, en alguns casos, el títol pot ser llegit tant en català com en castellà. A la premsa s'hi publicaren 26 poemes en català, deu a *EA* i setze a l'*EdLM*. Del total, dotze havien sigut llegits amb anterioritat al Círcol Literari –per tant, poc menys de la meitat–, divuit eren de vigatans, quatre anònims –un dels quals, com dèiem, podria ser de Francesc d'A. Aguilar– i quatre dels germans Thos i Codina. D'altra banda, també cal destacar que d'aquests 26, deu eren deguts a Ignasi Campà, l'autor més representatiu d'aquest període. Per últim, com veurem, entre el 1861 i el 1865, els vigatans *tiraren*, com a mínim, fins a disset composicions diferents als Jocs Florals de Barcelona.

La llista, que ofereix una quinzena de noms, inclou personatges de diferents generacions: des de Francesc Camprodon i Joan Vinader, fins als més joves com Jaume Collell, Marià Campà i Josep Serra i Campdelacreu, passant per Joaquim Capdevila, Ramon Campàs o Ignasi Campà. Tot seguit parlarem dels autors i dels textos agrupant-los en diferents conjunts a partir de criteris cronològics o de ressò públic. Comencem pels de qui es coneix menys obra literària, és a dir, Manuel Prats i Pujals, Marià Codina i Ramon Campàs. Seguim amb J. Vinader i F. Camprodon, per tractar-se de vigatans allunyats de la seva ciutat natal, on són tinguts en consideració. A continuació ens fixem

en I. Campà i J. Capdevila que, malgrat ser de generacions diferents i tenir gustos literaris un pèl diferenciats, són els dos personatges que donaren a conèixer més composicions catalanes al Círcol i a la premsa vigatana. I, també, dels primers que participaren als Jocs Florals de Barcelona. Tanca l'apartat un acostament als futurs esbartaires.

1.4.1 Manuel Prats i Pujals, Marià Codina i Cuadras i Ramon Campàs i Pou

De Manuel Prats i Pujals, l'autor menys significatiu dels que veurem a les pàgines següents, Salarich i Torrents, a les seves inèdites *Siluetes vigatanes*, diu que era osonenc, periodista col·laborador d'*EA* i un dels primers socis del Círcol. A nosaltres, però no ens ha sigut possible trobar la seva data d'ingrés; i d'altra banda, no apareix a cap llista de socis del Círcol. Tan sols tenim notícia de la seva participació activa a l'entitat en la sessió del 2 de febrer de 1862, dedicada a celebrar la concessió del projecte del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, amb la lectura del poema «Á motiu de la concessió del ferro-carril á San Juan las Abadessas», publicat a *EA* el 9 de febrer del mateix any, un text que canta els avantatges que comportarà la construcció de la via fèrria en les relacions amoroses, la qual aproparà els enamorats. Així, utilitzant com a pretext el tren i com a motiu l'amor, es construeix un poema d'esperança que estimula el redreçament ciutadà. Per això acaba dient que

Y ab vosaltres, o ninetes,
 Vostre Mare, vostra Ausona,
 Ajuntada ab Barcelona
 Se veurá per lo vapor:
 Y desperta d'aqueix son
 Que tants anys l'ha subjectada,
 Ab vosaltres revivada
 Cridará *Gloria y Amor*.

Reconstruir la vida de Marià Codina i Cuadras és complicat. Sabem que fou prevere, però, en canvi, no coneixem quan ni on va néixer, ni quan ni on va ser ordenat. Quant a la mort, Salarich i Torrents afirma que s'esdevingué l'agost de 1887 a Sant Ignasi de Cassoles.⁴⁰⁹ El *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* del 10 de setembre de 1887 feia saber que «El día 21 de Agosto último falleció en el establecimiento titulado Nueva Belén, de San Gervasio, el Pbro. D. Mariano Codina y Xicola, natural de Vich y de 72 años de edad». Per data i lloc, podria tractar-se del

⁴⁰⁹ SALARICH I TORRENTS (Inèdit).

mateix. A què és degut, però, el canvi de cognom? Encara més: les inicials amb què l'autor signa alguns dels textos publicats a la premsa vigatana són M.C.C. Per tant, correspon a l'opció Marià Codina i Cuadras. I l'*EdLM* del 24 de desembre de 1863 que publica el poema «A Catalunya» porta una nota introductòria en què el qualifica d'«apreciable jóven». Si fos la mateixa persona, el desembre de 1864 tindria 48 anys. El qualificatiu de «jóven», doncs, sembla inapropiat.⁴¹⁰ Per últim, una de les primeres llistes de socis del Círcol afirma que va ingressar a l'entitat l'1 de novembre de 1861,⁴¹¹ amb el número de soci 88. A les llistes, mensuals i exhaustives a partir de gener de 1879, hi trobem un «Marià Codina», com a soci número 8. L'última referència que hi apareix és al setembre de 1886, amb el número 4 de soci.⁴¹² No sabem el motiu pel qual es donà de baixa. Podria ser per defunció o trasllat.

Al Círcol hi actuà de tresorer els anys 1866 i 1867, fet que ens permet situar la seva marxa de Vic, si és que en marxà, com a molt aviat, el 1868. A l'entitat hi llegí el poema «A Catalunya» el 15 de desembre de 1863, publicat a l'*EdLM* el 24 de desembre del mateix any, i «Gloria a Balma» el 9 de juliol de 1864, inserit, 3 dies després, a l'*EdLM*. Tanmateix se sap que participà en altres trobades en què llegí més composicions, però no en quina llengua. En total 4 aparicions compreses entre els anys 1862 i 1864.⁴¹³ Com veiem, de Codina i Cuadras en tenim poques dades biogràfiques, i de la família sols podem dir que la seva germana, Dolors Codina i Cuadras, es casà amb Josep Font i Manxarell, alcalde de Vic i president del Círcol en diverses ocasions.⁴¹⁴ La professió i aquesta connexió familiar menen a suposar que M. Codina estudià al Seminari vigatà i que provenia de família benestant.

Quant a les obres, «A Catalunya» és un poema, temàticament, típic de la primera Renaixença. Dividit en dues parts, la primera és composta a partir de 12 quartetes heptasil·làbiques amb rima encadenada (en castellà *redondilla*), excepte la cinquena estrofa de rima creuada, sempre consonant i majoritàriament masculina. El motiu és una remembrança històrica, inicialment trista, del que va ser Catalunya, convertida en fulls

⁴¹⁰ Al document «Preveres de l'arquebisbat de Barcelona. Llistat des de l'any 1757 fins el 2007», de Víctor Olivé Turu i Maria Dolors Saperas i Lardiez, no trobem cap altra referència a un tal Marià Codina.

⁴¹¹ Informació treta de «Lista primitiva de Socios de Número...», vegeu nota 179.

⁴¹² El número de soci depenia de l'antiguitat. Podria tractar-se, doncs, de M. Codina i Cuadras. Més si tenim en compte que els que el precedien els darrers anys figuren en posicions anteriors als inicis de l'entitat.

⁴¹³ També a la premsa trobem altres textos que podrien ser d'aquest autor, signats M.C.C. Al núm. 80 d'*EA* (30/01/1862) s'inclou el poema «Levanta erguida, oh Ausa idolatrada...» i al núm. 25 de l'*EdLM* (24/06/1863) la narració «La primavera». També el poema «A la muerte del Il·tre Dr. D. Jaime Pasarell», publicat al núm. 114 de l'*Eco* (01/05/1864) i signat M.C. podria ser de Marià Codina i Cuadras.

⁴¹⁴ Vegeu nota 46.

ennegrits i plens de pols des que «Felip Quint [...] va sellá / De ta llibertat la mort», i que ara, perduda la glòria i incapaç de redreçar-se, «continuar ta gran historia / No pot ta ma encadenada». La segona part la trobem mètricament dividida, al seu torn, en dues. La primera, un romanç de 84 versos, serveix per remarcar la importància i singularitat que Catalunya, sense dir-ne el nom, té en la globalitat estatal de la qual és capdavantera en tots els aspectes. La segona part, i final del poema, són 10 quartetes amb una sexteta final heptasil·làbica, en què es posa de manifest que aquest territori avantatjat és «la noble matrona / Un dia tan desdixada, / Que en lloch de brillant corona, / Trobá cadena pesada!». I és aquí on apareixen tots els elogis: la unió de Catalunya i Espanya ha servit per enfortir els dos territoris, la història catalana és plena de pàgines heroiques, Catalunya és terra rica i de valents guerrers, etc. Un cant d'amor que acaba dient que

Visca donchs aqueixa terra,
Visca est poble actiu y brau,
Pus eternisa sa memoria
Continuant sa gran historia,
Tant en lluytas de guerra
Com en empresas de pau.⁴¹⁵

L'altre poema de Marià Codina, «Gloria a Balmes», és un més de la llarga llista de la poesia apologètica balmesiana típica dels vigatans del vuit-cents i plena de tòpics. Però té una singularitat: fou el primer d'aquests textos llegits al Círcol en català. Era l'any 1864. Els anys 1861 i 1862 totes les peces havien sigut en llengua castellana. Del 1863, com hem informat, no en tenim notícia. Però en canvi no és el primer publicat a la premsa. El 9 de juliol de 1863, l'*EdLM* publicava «Á Don Jaume Balmes, honra de sa patria», datat a Vic el mateix dia i sense signar.

El darrer autor, Ramon Campàs, també és singular. Prevere, igual que Marià Codina, va néixer el 1832 i va morir el 1900 a Barcelona, com a beneficiat de la parròquia de Santa Maria del Mar. Va ser un personatge que gaudí de cert prestigi com a autor de cants patriòtics, sobretot en català, durant la guerra d'Àfrica (1859-1860), la gran majoria dels quals eren musicats per Jaume Solà, director de l'escola de música de Vic. Prova el renom que havia tingut a la seva terra natal la necrològica que *LVM* inserí a les seves pàgines el dia 31 de març de 1900, en la qual no n'elogiava la qualitat poètica sinó el fet d'emprar el català per a aquests cants:

⁴¹⁵ Marià CODINA I CUADRAS. «A Catalunya». *EdLM*, núm. 77 (24/12/1863).

Tenim un pler en fer constar que ordinàriament per aquestes composicions se servia el senyor Campàs de la llengua catalana [...], llavors tant ben rebuts i que, si es cert que avui se troban poc literaris, en aquell temps no eran pitjors que moltes de les coses que s'escribien en català en tota l'extensió del Principat. El gust literari era aleshores patrimoni de molts pocs, tant pocs que podrien contar-se amb els dits.

Les composicions de Campàs que ens ocupen sobrepassen el marc cronològic d'aquest capítol. Les primeres de què tenim notícia són els himnes que acabem d'assenyalar, editats en fulls volants i alguns dels quals van ser inclosos al fulletó de l'*EdLM* i, per aquest motiu, seran tractats quan parlem d'aquest recull.⁴¹⁶ A la premsa, entre 1861 i 1865, només publicà el poema «Una llàgrima. Per mon car amich, Pau Novellas», el 15 d'agost de 1863 a l'*EdLM*. Tanmateix, en coneixem dos textos més que suposem inèdits: «La plana de Vich»,⁴¹⁷ sense datar, i «A mon Cosí ab motiu d'esser ordenat de Subdiaca. Oda» del 20 de setembre de 1869 (vegeu Annex 8.15). Del primer és difícil establir una data aproximada, però ens atrevim a suposar que és de principis de la dècada dels 60, per ser els anys més productius. El segon, un text totalment de circumstàncies, tot i sobrepassar la data fixada per aquest apartat, serà tingut en consideració ara. D'altra banda, no consta que participés en cap sessió del Círcol –ni tan sols apareix a la llista de socis que publicà Salarich i Torrents–,⁴¹⁸ i creiem que no va participar mai als Jocs Florals de Barcelona.

Dels tres originals de Ramon Campàs podem afirmar que dos són circumstancials i un descriptiu. «Una llàgrima. Per mon car amich, Pau Novellas» és un plany a l'amic perdut. Escrit en versos alexandrins, destaca per la profunditat del to, ple de tòpics romàntics com la visió del món com una terra de condemna o l'aparició del rossinyol. En canvi, «A mon Cosí ab motiu d'esser ordenat de Subdiaca. Oda», és una felicitació en vers on l'autor, ja prevere, dona consells al nouvingut a la professió. L'últim dels tres, «La plana de Vich», que al seu torn és el més singular, és un poema d'amor i quasi veneració a la seva ciutat natal. Els elogis a la història, però també a personatges, a factors socials com el Mercat del Ram, i, per damunt de tot, una descripció idíl·lica i quasi bucòlica de la natura que l'envolten ens fan situar aquest poema en la tradició de reivindicació de la pàtria a partir dels versos. A més, és interessant per l'ús que fa de la natura: la utilitza com a escenari però, poetitzant-la, la converteix en una entitat individualitzada. Campàs n'exalta la singularitat a través de l'element geogràfic: Vic, la capital, és sintetitzada en el tòpic de la flor més preciosa, i

⁴¹⁶ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 309-314.

⁴¹⁷ Editat a SERRABASSA I PUNTÍ (2014), p. 413-416.

⁴¹⁸ SALARICH I TORRENTS, p. 309-314.

la resta de la Plana és simplificada *imatgívolament* a través dels rius, les muntanyes que la circumden, les masies escampades o espectacles com la posta de sol –una imatge, d'altra banda, plenament romàntica.⁴¹⁹

1.4.2 Francesc Camprodon i Safont i Joan Vinader i Nubau

Dos altres autors poden ser tractats conjuntament: Francesc Camprodon i Joan Vinader. No perquè comparteixin generació o poètica, sinó perquè ambdós, tot i passar gran part de la seva vida lluny de la Plana de Vic, sempre hi són presents i lloats. El primer, nascut el 1816, amic de Jaume Balmes, triomfà com a autor de drames sentimentals en castellà i es féu un nom entre els escriptors en aquesta llengua. D'idees liberals, visqué uns anys exiliat a Cadis; més tard s'establí a Madrid i el 1868 anà a l'Havana com a administrador general de Rendes Reials, on morí el 1870. Del segon, que ja ha estat biografiat, superficialment, al capítol introductor i de qui tornarem a parlar més endavant per ser inclòs al fulletó de l'*Eco*, ens centrarem en la seva participació al Círcol i intentarem veure la utilització que es féu de la seva figura.

Francesc Camprodon va participar en diverses sessions del Círcol: a la primera, l'11 de setembre de 1864, oferí un recital de poesies catalanes i castellanes, però no sabem quines; el 6 d'octubre de 1865 llegí, segons Salarich i Torrents, «Animas viatgeres» i «A la lluna»; el 10 de desembre del mateix any, «Assumpció de la Verge» i l'última, el 12 d'agost de 1866, «Mater Misericordiae, salve».⁴²⁰ Ara bé, al llibre d'actes conservat al fons de l'ens vigatà diu que en la sessió del 10 de desembre hi recità «Angelus Domini anunciavit Maria», «Las animas viatgeres» i «A la lluna». A més a més, per l'*EdLM* de 3 de setembre de 1865, sabem que aquells dies Camprodon era a Vic i que la nit del 31 d'agost, trobant-se als salons del Círcol i per petició dels socis que en aquells moments eren allà, recità algunes peces.

El lligam amb la seva ciutat natal no es resumeix a visites esporàdiques, aparicions a la novella entitat, poemes dedicats a aquesta, o evocacions d'infantesa, sinó també en la seva vida professional: fou representant a Corts pels partits de Gràcia, Vic i Santa Coloma de Farners. Malgrat aconseguir la fama com a dramaturg de renom en castellà, el debut literari data del 1850 amb el recull de poemes *Emociones*. La primera obra en català, el sàinet *La teta gallinaire*, és de 1855. La resta, un altre sàinet (*La*

⁴¹⁹ Sobre la utilització que es féu de la ciutat de Vic en la poesia vigatana d'entre 1860 i 1880, vegeu Serrabassa i Puntí (2014).

⁴²⁰ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 264-265.

tornada del Titó) i dues dotzenes de poemes, és una part ínfima del total de l'obra: 32 obres de teatre (18 originals i 14 traduccions), el volum de poemes ja esmentats i totes les poesies escampades per periòdics de l'època.⁴²¹ El seu teatre, tant el català com el castellà, també era dut a escena a Vic on, a vegades, assistia el mateix autor.

Camprodon encara no ha gaudit d'un estudi detallat, exhaustiu i complet. Tot i ser un personatge reivindicat a nivell local, l'actuació, lluny de les fronteres vigatanes, fa que no el puguem considerar una figura central del nostre estudi, a banda de tenir una obra majoritàriament en castellà. Una aproximació minuciosa hauria de fer una lectura de tota la producció, independentment de la llengua, del gènere i de la cronologia. Aquesta tasca, però, no ens pertoca i sols ens fixarem, més endavant, en les poesies editades al fulletó. Ara: no podem passar per alt les paraules de Miquel i Vergés a *Els primers romàntics del Paísos de Llengua Catalana*, que, trenta anys enrere, ja mostraven que la figura de Camprodon, a qui considera «el més poeta d'entre tots els de la generació romàntica»,⁴²² reclama una millor consideració i un major interès.

Ens interessa, ultra la participació al Círcol, fixar-nos en la importància que els seus compatriotes li donaven. Així, la premsa sovint informava de les visites que feia a Vic, com per exemple *EA* del 28 d'agost de 1862 que el col·locava en el primer lloc dels «personages mas ó menos notables que nos han honrado con su presencia en las fiestas» o en publicava textos i narracions.⁴²³ En aquest mateix sentit hem d'entendre la sessió de l'11 de setembre de 1864 que, curiosament, no reporta l'*Eco*. Aquesta trobada, celebrada quatre dies abans de l'acadèmia ja fixada, és sospitosa de ser afegida a darrera hora, i creiem que ha de ser llegida com un homenatge espontani. Així s'explicarien dues sessions tan seguides. Aquest fervor per Camprodon també el trasllueix la notícia oferta per l'*Eco* el 3 de setembre de 1865. Un interès que tornà a brollar entre els cercles vigatans en el moment de la seva mort. La necrològica de Francesc d'A. Masferrer que es conserva manuscrita a l'ABEV és sentida i malgrat reivindicar-ne l'obra catalana el situa en el «Molt alt i ben merescut [...] lloc que entre els moderns lletrats castellans

⁴²¹ PLADEVALL I FONT (1970).

⁴²² MIQUEL I VERGÉS (1979), p. 82. Vegeu, també, la defensa de Camprodon com a autor romàntic – acompanyada d'una reivindicació de l'obra teatral catalana – a Poblet (1968).

⁴²³ Tot i sobrepassar la data de 1865, la de tancament d'aquest capítol, com que és aquí on parlarem més detalladament de Francesc Camprodon, donem mostra de les composicions que se li van publicar als diaris vigatans d'aquesta època: *EdLM* («Al Círcul Literari de Vich. Poesia», 24/12/1865; «Mater misericordiae salve», 15/08/1866; a banda de les composicions publicades al fulletó), *EP* («Refugium Peccatorum or pro nobis», 15/08/1866; «Á Elisa. (1840)», 18/08/1866; «La madre sin ventura. Balada», 03/11/1866; «Dia de difuntos. Canto religioso», 01/11/1868; i «Turbado y trémulo estoy...», 5/11/1868), i *EPV* («Son los catalans: ja vénen», 10/04/1869).

s'havia conquesat» (vegeu annex 8.4);⁴²⁴ com també són significatives les paraules de la premsa osonenca, les més interessants de les quals són les de *La Crónica Montañesa* (*LCM*), que en vindica l'obra catalana i els orígens vigatans:

Deja tambien, para muestra de lo que hubiera podido hacer en favor del renacimiento catalan, algunas poesías en nuestra lengua escritas, en las cuales, aparte de sus elevados conceptos poéticos, campea una facilidad extraordinaria, que resaltaba admirablemente, oyédonlas recitar al mismo autor, á quien tuvieron gusto de oír varias veces los socios del Círculo-Literario de esta ciudad, entre los cuales dejó muy buen recuerdo de sus visitas [...] de cuya fama literaria puede envanecerse con razon la ciudad de Vich.⁴²⁵

Anys a venir, Martí Genís i Aguilar exposava els perquè de l'opció lingüística:

Com los atzars de la vida lo portaren a fora de Catalunya, y además no s'havía despertat encara la nostra llengua del somni secular que la tenia mitx atuïda, la inspiració fecunda del poeta vessava irregular y lluminosa en versos castellans⁴²⁶

i ja feia una valoració de l'obra catalana:

En mitx d'aqueixos continuats triumfos [l'èxit teatral], a dins de son noble esperit hi aletejava l'amor a la seva terra. Ja l'*Adeusiau turons*, de l'Aribau, havia ressonat de cap a cap de Catalunya, y prenent en Camprodón la lira dels avis, ne sortiren armonioses algunes poesies catalanes y magistrals escenes pels nostres teatres.⁴²⁷

Aquesta mateixa reivindicació també es duia a terme al volum publicat per la Il·lustració Catalana, el qual aplega el conjunt d'obra catalana. Deia que «essent relativament limitada la seva producció en la nostra llengua, de segur que es aquesta la superior, la mes espontànea, la que revela millor l'ànima del poeta, y la que per mes temps lo ha de sobreviure.»⁴²⁸

Quant a Joan Vinader i Nubau, ja hem fet una primera aproximació al capítol introductori, per ser considerat precursor de la Renaixença vigatana i, en especial, per ser inclòs a *Los trovadors nous*. Ara ens fixarem, però, en les participacions al Círcol. Per contra, no farem cap comentari dels poemes publicats a la premsa, per ser-ho, tots, al fulletó de l'*Eco*. La primera aparició a l'entitat vigatana data del 9 de juny de 1864 en què, després de pronunciar-hi la conferència «Solo dentro de la Religión Católica tiene cabida la verdadera sabiduría» i llegir-hi «dos lindas poesías en idioma catalan,

⁴²⁴ Pel to i la forma sembla una necrològica pensada per ser publicada. No l'hem localitzat, però, a cap diari de Vic d'aquests anys, ni a *LGS*, ni a *LR*.

⁴²⁵ *LCM*, núm. 12 (24/08/1870). Vegeu *LP*, núm. 141 (01/12/1870).

⁴²⁶ GENÍS I AGUILAR (1916).

⁴²⁷ *Ibíd.*

⁴²⁸ Pròleg a *CAMPRODÓN* (s.d.), p. 6.

dedicada, una á “Napoleon 2” y otra á la “Iglesia”»,⁴²⁹ fou proclamat soci honorari. Tan sols quatre dies més tard, el 13 de juny, hi recità «El alma arrepentida», «Els promesos» –títol d’eco mazonià– i altres poemes que no sabem.⁴³⁰ L’última col·laboració de Vinader a l’ens vigatà data del 3 de juliol de 1865, en la sessió anual commemorativa de la mort de Balme, amb el poema «Balme».⁴³¹

Vinader residí fora de Vic des de molt jove. Nascut el gener de 1827, als 17 anys ingressà a la Companyia de Jesús i marxà a estudiar a Bèlgica i França. Mai més tornà a establir-se definitivament a Vic i, tan sols el 1863 a Manresa, el 1864 a Barcelona i altra volta a la capital catalana després de la Setembrina (el període entre 1868 i 1885 el passà a Madrid i Barcelona, però no sabem amb exactitud quins anys visqué a cada ciutat) residí a Catalunya. És aquesta vida allunyada del lloc d’origen el que provocà la poca participació a l’entitat vigatana. Ara bé, malgrat la distància, Vinader era respectat a la seva ciutat natal, la qual visitava sovint i on més d’una vegada se l’havia convidat a predicar. La més coneguda d’aquestes visites fou el 1879 amb motiu de la celebració del centenari de la beatificació de sant Miquel dels Sants.

Segurament la creació literària fou una etapa de joventut o primera maduresa, però no per això menys important. És més, devia ser durant aquests anys d’estudi a l’estranger que entrà en contacte amb la literatura romàntica, el corrent predominant en la seva obra. El que sorprèn és que, malgrat la consideració que se li tenia, haguem d’esperar fins al fulletó de l’*Eco* (1865-1868) per trobar alguna de les seves peces publicades a Vic. Així, la reivindicació local de la figura de Vinader, més que per l’ascendència literària l’hem de suposar per la vessant intel·lectual. Per això, tot i la manca de producció, i, encara més, la poca participació al Círcol, serà publicat al fulletó de l’*Eco* i nomenat soci honorari.

En definitiva, l’aparició de Camprodon i Vinader en diferents camps de la vida pública vigatana l’hem d’entendre com una vindicació de propietat i reafirmació o reassignació de vigatanitat, perquè tenir-los presents i fer-los partícips del desvetllament

⁴²⁹ *EdLM*, núm. 126 (12/06/1864). Salarich i Torrents (1962) no informa d’aquestes lectures.

⁴³⁰ És fàcil pensar que alguns d’aquests podien ser inclosos a alguna de les dues llibretes inèdites de què hem donat fe al capítol introductor. I, també, que alguns fossin recollits pel fulletó de l’*Eco*. El núm. 127 de l’*EdLM* (16/06/1864) qualificava «Els promesos» de «preciosa balada en lenguaje catalan, de un gusto sumamente delicado y comprendiendo un pensamiento moral muy completo, cual requiere esta clase de composiciones poéticas, por las que tanto se han distinguido los ingleses y los alemanes.»

⁴³¹ Per la informació donada a l’*EdLM*, núm. 238 (6/07/1865) i a l’*Acta de la Academia celebrada...* sabem que els poemes publicats i llegits a la sessió havien sigut remesos pels seus autors i recitats, en la data assenyalada, pels secretaris 1r i 2n del Círcol, Francesc de P. Campà i Josep Macià i Pujol. Per tant, Vinader hi col·laborà però sense ser-hi present.

literari català a Vic és recordar-ne els orígens i voler-los situar en una tradició literària local i concreta.

1.4.3 Joaquim Capdevila i Lleona i Ignasi Campà i Porta

Del recull d'autors estudiats en aquestes pàgines, n'hi ha dos que destaquen per sobre de la resta: Ignasi Campà i Porta i Joaquim Capdevila i Lleona. Tot i no compartir generació i tenir gustos literaris força diferents, són els dos poetes que apareixen més sovint al Círcol, els que publiquen més a la premsa i, també, dels primers vigatans a presentar-se als Jocs Florals de Barcelona.

Joaquim Capdevila, nascut el 1823, és considerat per Miquel S. Salarich un dels precursors de la Renaixença vigatana, juntament amb Joan Vinader i Ramon Oms, que ja hem vist, i Antoni Ribot i Fontserè,⁴³² a qui no pararem atenció perquè no se li coneix cap text en català i perquè els seus contemporanis vigatans, segurament per les importants diferències ideològiques, no el tenien en compte. Capdevila, però, és tractat ara perquè l'obra que se li coneix data de després del 1860 i perquè encara que estèticament sigui prou diferent d'Ignasi Campà, qui assimila més fonament el pòsit romàntic, mostra uns canvis respecte de Josep Valldoríola o Joan Guiu, en qui el solatge barroc, vallfogonesc, neoclàssic i rococó constitueix el sòtol literari. Capdevila, doncs, s'ha de situar a la cruïlla.

Farmacèutic de professió, inicià la seva carrera literària amb col·laboracions a *EM*. Després d'uns anys a Xile retornà a Vic,⁴³³ on ingressà com a soci del Círcol l'1 de maig de 1862.⁴³⁴ A la societat vigatana, no sempre prengué la paraula per recitar poesia, sinó que també pujà a la tarima a llegir-hi conferències, sempre en castellà i alguna de les quals fou publicada posteriorment. Després de la seva incorporació a l'entitat, ens hem d'esperar deu mesos, fins al 4 de febrer de 1863, per trobar la seva primera participació pública, una conferència amb el títol «Necesidad de la armonía entre los adelantos físicos y los actos Morales tomando éstos por base la religión»,⁴³⁵ i no serà fins al 6 de gener de 1864 que llegirà el primer poema, del qual no sabem el títol ni la

⁴³² SALARICH I TORRENTS (1989), p. 25-43.

⁴³³ No sabem la data exacta però sí que va ser entre el 15 de març de 1861 i l'1 de maig de 1862. El 15 de març de 1861, Antoni Soler llegia un discurs al Círcol amb el títol «Conveniencia o necesidad de un periódico en Vich» on deia, de Joaquim Capdevila, «hoy residente en Chile». La segona és la data d'ingrés a l'entitat vigatana (vegeu «Lista primitiva de Socios de Número...», nota 179).

⁴³⁴ Vegeu la llista 1 citada a la nota 179.

⁴³⁵ JOAQUIM CAPDEVILA I LLEONA. *Necesidad de la armonía entre los adelantos físicos y los actos morales tomando éstos por base la religión. Discurso que leyó en la sesión celebrada por el Círculo Literario de Vich el día 4 de febrero de 1863 el socio mismo*. Vic: Imp. L. Anglada, 1863.

llengua, però sí que era dedicat a Josepa Massanés de González. És el 7 de maig del mateix any que trobem la primera aportació, amb total seguretat, de Capdevila a la poesia catalana: «La fira de Maig en Vich i un resultat del que donar acostuma». La resta de poemes llegits al Círcol són tots el 1865: «La font de l'arbre del Calvari» (11 d'abril), «Un vot a la verge de Puiglagulla» (13 d'octubre) i «Such y Bruch» i «Un Màrtir de la Pàtria» (10 de desembre). Textos, a excepció del darrer, publicats a les primeres entregues del fulletó de l'*EdLM*. Val a dir, també, que «La fira de Maig en Vich...» ja havia sigut editat a les pàgines d'aquest mateix periòdic just l'endemà de la seva lectura.⁴³⁶

La voluntat poètica de Capdevila, les ànsies literàries, o, simplement, l'adopció dels aires renaixentistes que arribaven a Vic i que la premsa escampava –per això incitava a la participació als Jocs Florals i es feia seu el lema *Patria. Fides. Amor*– expliquen la concurrència d'aquest farmacèutic al certamen floralesc del 1865 amb els poemes «Al jorn de la mort de Jesús» i «Un vot a la verge de Puiglagulla», que, com es pot llegir al llibre d'actes dels jocs, van ser descartats després d'una primera lectura. Tots dos van ser publicats al fulletó de l'*Eco*. Sols «Un vot a la verge de Puiglagulla» presenta canvis significatius amb la supressió, a la versió de l'*Eco*, d'alguna estrofa. Res, però, que en modifiqui el significat. L'any següent hi tornà amb «La nina en lo palau», en una còpia transcrita per Antoni Soler, altra vegada sense variacions importants i, tampoc, sense èxit.⁴³⁷ Aquesta és l'última data segura de la seva participació al concurs barceloní. Al Círcol, per la seva banda, sembla que deixà de prendre-hi part activa després del 10 de desembre de 1865 i que deixà de ser-ne soci el 1868.⁴³⁸

Salarich i Torrents, a la breu nota biogràfica que li dedica a *Història del Círcol Literari de Vich*, diu que era un dels socis fundadors de l'associació vigatana, afirmació que contradiu la llista que ell mateix ofereix dels 82 personatges a qui atorga aquesta

⁴³⁶ El text anava acompanyat d'un comentari elogiós que inseria l'*EdLM*, al núm. 116 (08/05/1864). Entre altres qualificacions destaquem; «muy bonita leyenda popular», «bella poesia catalana», «exactíssima y bella pintura de la feria de Vich», «esquisita delicadeza».

⁴³⁷ Aquest poema també fou recollit al fulletó de l'*Eco*. A més a més, va ser publicat a *LVM* del dia 20 de juny de 1885 i es conserva manuscrit en una llibreta titulada «Manuscrits del Dr. Soler» conservada sense catalogar a l'ABEV. Joaquim Capdevila i Antoni Soler havien participat en la fundació d'*EM*, i eren col·laboradors del Círcol. Que la còpia del poema enviada al certamen sigui de la seva mà i que es conservi a la llibreta que acabem de citar, ens fa pensar que la relació entre ambdós havia de ser força propera.

⁴³⁸ Informació extreta de «Lista y baja de socios desde 1862 á 1870». BJT/CLV, Lligall 28 «Listas de socios».

qualificació, on sí que trobem el seu germà Ramon.⁴³⁹ D'ell podem dir que artísticament era un home versàtil: compaginava l'afició literària i la musical. Collell el definí com «tot un poeta y escriptor de prosa acuradissima»,⁴⁴⁰ i l'*Eco* deia que «siempre resplandece en las composiciones del Sr. Capdevila cierta elevacion de conceptos al paso que los mas delicados sentimientos envueltos en puro y esmerado lenguaje; dotes literarias artisticas por las que muy especialmente se distingue el autor». Tanmateix, sembla que va ser en l'art musical que aconseguí més renom. L'*EdLM* del 16 d'abril de 1865 el qualificava de distingit músic i literat, i el mateix diari donava notícia el 12 d'abril de 1866 i el 14 de març de 1867 d'uns concerts de piano celebrats al Casino Vicense en els quals prenia part. L'última informació que tenim de Capdevila és la inserció a *EP* del dia 15 de novembre de 1868 d'una carta seva en què negava formar part del consell de redacció d'*EPV*. A partir d'aquí la seva figura desapareix fins que el 20 de juny de 1885, *LVM* inseria a les seves pàgines el poema «La nina en lo palau», i en nota a peu de pàgina afegia:

Lo nom que va al peu de aquesta poesía, será tant desconegut per nostres lectors de fora la ciutat com conegut y ab aplauso recordat per nostres compatricis. Nos pesa de no haver abans fet memoria en est Setmanari del il-lustrat vigatà que, després de haver exercit brillantment una carrera en América, se retirá á esta sa pátria, prenent part molt activa en la fundació del Círcol-Literari. Escribía molt galanament en prosa y en vers castellans, pero son cor no pogué dexar de sentir l'alenada patriótica de la renaixensa catalana. Perçó compongué algunes poesies, entre les quals avuy triam aquesta, que sens dupte l'autor compondria per los Jochs Florals.

Malgrat alguns errors en la informació (per exemple, no participà en la fundació del Círcol) i la voluntat ja coneguda del diari de reivindicar i exaltar tot allò provinent de Vic ens interessa copsar el retrat que es fa de la persona atenta als moviments culturals, partícip de la Renaixença i concurrent als Jocs Florals. En canvi, no deixa d'estranyar que el primer aspecte revalorat sigui la «literatura» en castellà. D'altra banda, pel to evocatiu, podríem recular la data de defunció uns anys enrere. Així doncs, aquesta informació contradiu la donada per Salarich i Torrents a *La poesia vuitcentista a Osona*, on afirma que Capdevila participà a la sessió commemorativa balmesiana del 1888 amb el text «Sobre la importancia de Balmes».⁴⁴¹ En certa manera, doncs, les paraules de *LVM* no ens han de sorprendre. Jaume Collell era el director del setmanari, i fou, també, l'encarregat de l'elaboració del fulletó de l'*Eco*. Per tant, li coneixia la

⁴³⁹ Salarich i Torrents (1962, pàg. 5-6 i 208). Cao i Costoya (2015), Apèndix 1, situen Ramon Capdevila i Lleona entre els fundadors.

⁴⁴⁰ COLLELL (1920), p. 55.

⁴⁴¹ Per una aproximació a la figura de Joaquim Capdevila, vegeu Salarich i Torrents (1989, p. 25-29).

poesia de primera mà des de feia una vintena d'anys. Encara més, l'11 de maig de 1878, Josep Serra i Campdelacreu llegí al Círcol Literari «La font de l'arbre del calvari». No sabem quin fou el motiu, però podria tractar-se d'un homenatge en la seva mort.⁴⁴²

Fixem-nos en la diglòssia lingüística. Joaquim Capdevila, per edat, forma part d'aquesta primera generació de la Renaixença que vacil·lava en l'ús de la llengua. Per això relegava el català, i no pas sempre, a la poesia i emprava el castellà als actes acadèmics. En aquests unia la seva consciència científica amb una forta vocació catòlica, la qual cosa exposava en uns discursos en què amalgamava ciència i religió. Una llengua, la castellana, de la qual també se serví en la redacció de l'opereta *La mujer incògnita*.⁴⁴³ En línies generals, podem afirmar que es tracta d'un autor pròpiament dels primers anys de la Renaixença. Temàticament s'acostuma a moure entre la poesia popular i la religiosa, a voltes costumista, però, sobretot, localista.

En definitiva, podem considerar Joaquim Capdevila com un autor dels molts que ajudaren a la consolidació de la Renaixença a Osona per conrear poesia en català, però sobretot pels llocs on actuà. La seva participació al Círcol el situa en l'ambient cultural més rellevant i en contacte amb personatges que alhora estaven estretament relacionats amb entorns literaris barcelonins. I tot i cultivar una estètica de transició entre l'antiga tradició neoclàssica i els nous aires romàntics, la seva producció ha de ser considerada per, com veurem quan parlem del fulletó de *l'Eco*, el relleu que tingué entre els seus contemporanis. I també l'hem de suposar un autor tingut en consideració i respectat entre els seus conciutadans. La participació en la fundació d'*EM* l'any 1854 ens el situa a la primera línia i colze a colze amb J. Salarich i, qui sap, si amb M. Galadies i J. Giró i Torà.

Ignasi Campà i Porta, fill de Climent Campà i Cardona –soci fundador del Círcol– i germà de l'obstetra Francesc de P. Campà i del sacerdot i fundador de l'Esbart de Vic Marià Campà, va néixer l'any 1841 a Vic i morí el 1870 a El Escorial. Sembla que fou un estudiant avantatjat.⁴⁴⁴ Es llicencià en dret per la Universitat de Barcelona i

⁴⁴² Fons BJT/CLV, lligall 21 «Historia i sessions», plec «1878».

⁴⁴³ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 26. Si es va arribar a publicar en volum, no l'hem localitzat.

⁴⁴⁴ L'any 1855, quan tot just comptava 14 anys, participà a les festes de celebració de la definició dogmàtica de Maria Immaculada –que com hem vist al capítol inicial donaren peu al recull *Corona poética que algunos alumnos...*– amb el poema «Á la Virgen. Siempre Inmaculada»; el 1857, a *Influencia del Cristianismo en el derecho de familia* –conferència inaugural del curs acadèmic 1857-58 de la Universitat de Barcelona–, apareix citat com a alumne que ha rebut un premi ordinari a la facultat de filosofia (Baguils, 1857); *EA* del 3 d'octubre de 1861 dona fe del premi extraordinari de llicenciatura que havia guanyat, per oposició, el dia 26 del mes anterior; o *El Lloyd Español* del 5 d'octubre de 1862, informava que havia obtingut el mateix premi al curs següent.

ben aviat entrà a treballar a la companyia ferroviària de Saragossa a Barcelona com a oficial de primera a l'oficina de reclamacions. L'any 1864 fou traslladat, amb el mateix càrrec, a la línia del nord de Madrid. La distància física, però, no impedí que continués participant al Círcol, on acudia en visites puntuals a la seva ciutat o hi remetia els textos –acadèmics o literaris– per ser-hi llegits.⁴⁴⁵

La nissaga Campà va ser de les més enèrgiques de la nova entitat vigatana. El pare participà activament en la fundació: vicepresident de la junta interina, signà, juntament amb Ramon Bru de Sala, la sol·licitud d'aprovació dels estatuts del nou ens; va ser-ne president l'any 1863, i prengué la paraula en diverses sessions. Francesc de P., el gran dels tres germans Campà i Porta, nascut el 1838, no destacà al camp de les lletres, sinó en el de la medecina. No obstant això, és autor del poema «La visión», publicat el 1851,⁴⁴⁶ a la sessió del 15 de gener de 1863 al Círcol llegí una peça «a imitacion de las baladas alemanas»;⁴⁴⁷ i participà a l'AVLC. A més a més, va ser secretari segon de l'entitat el 1865. Marià Campà, al seu torn, fou un dels primers esbartaires a debutar al Círcol.

D'Ignasi, el mitjà dels germans, Miquel S. Salarich i Miquel S. Ylla-Català afirmen que «la seva producció poètica donada a conèixer en els periòdics locals i en la tribuna del Cercle Literari mereix ser considerada com el millor exponent líric del seu temps».⁴⁴⁸ En efecte, Ignasi Campà, quatre anys més jove que Verdaguer, va ser el més poeta dels osonencs anteriors als esbartaires. Escriptor en català i castellà, entre el 1861 i el 1865, prengué la paraula en dinou sessions del Círcol, on ingressà com a soci l'1 d'octubre de 1862, en les quals llegí conferències, poemes en castellà i vuit poemes en català. A ell es deu l'honor de ser el primer a recitar poesia, a més a més, en la llengua nacional, el 17 de juny de 1861, i de fer la primera conferència commemorativa de la mort de Balmes el 9 de juliol del mateix any, sense ser, encara, membre de l'entitat. Durant aquests primers cinc anys de vida del Círcol, Ignasi Campà va ser qui més cops utilitzà el vers. Els vuit poemes catalans recitats van ser tots publicats a la premsa pocs dies després de la lectura. Així succeí amb «L'Yvern», el primer que donà a conèixer al Círcol i que aparegué a *EA* del 20 de juny de 1861 desitjós «que no sera este el último

⁴⁴⁵ Prova que mantenia un lligam estret amb la seva ciutat que tot i ser a Madrid figuri a la llista de socis accionistes del Teatre Ausonene. Informació tretada de les actes de la junta directiva del Teatre Ausonense conservades a l'AMVI, capsa 16.27, «Teatre. 1814-1921. Societat del Teatre 1868-1907», carpeta «Sociedad para la construccion del teatro de Vich. Libro de actes de la comision directiva».

⁴⁴⁶ Francesc de P. CAMPÀ. *La visión: raso poético*. Vic: Imprenta y libreria de Valls, 1851.

⁴⁴⁷ BJT/CLV, lligall 21 «Historia y sesiones», llibreta «Actas de las academias».

⁴⁴⁸ SALARICH I TORRENTS; YLLA-CATALÀ I GENÍS (1983), p. 266.

trabajo que tengamos el gusto de oírle», també de 1861 són «Las glorias catalanas» (al Círcol el 3 de juliol i a *EA* l'endemà) i «L'Ter» (17 i 22 d'agost); l'any 1862 «Desperta Vich» (2 i 16 de febrer) i «Lo renaixement del gay saber» (31 d'octubre, 7 de desembre); el 1863, ja a l'*EdlM*, «Una pàgina de l'història del rey D. Jaume» (1 i 4 d'octubre); i el 1864 «Als individus de “La Ausetana”» (15 de febrer i 6 de març) i «A Maria Verge de Montserrat» (15 i 18 de setembre). A les pàgines dels diaris hi trobem dos altres poemes no llegits al Círcol: «La nit d'any nou», el 5 de gener de 1862 a *EA*, i «L'aplech de Sant Llorens. Recorts» el 10 d'agost de 1864 a l'*EdlM*. Una quantitat important d'aquestes composicions anaven encapçalades per una nota introductòria en què, seguint la línia encetada en la primera, li continuaven reclamant que escrigués.

L'aparició del mitjà dels Campà significa la renovació de la literatura osonenca. És així perquè la seva poesia representa el canvi de poètica que ha de dominar en els propers anys i en què els vigatans donaran mostres de les seves més altes possibilitats. La seva producció, ambivalent en l'ús lingüístic, no reflecteix aquesta diglòssia en els temes, i és que Ignasi Campà empra català i castellà en poesia, indistintament, però sempre amb la mateixa poètica de fons. No vacil·la en l'ús d'una llengua o altra segons el material literari. I això significa, ja, un primer pas que, acompanyat de la nova alenada estètica que insufla a la poesia osonenca, el fan ser, creiem, una de les bases literàries més sòlides de la Renaixença literària a Vic.

Una nova poètica, aquesta, que es veu afavorida per trobar-se l'autor a la ciutat comtal a finals dels 50 i inicis dels 60, just en el moment de la fundació dels Jocs Florals de Barcelona, als quals concorrerà, sinó abans, segur el 1863 amb els poemes «Patria, fides, amor» –publicat a la premsa amb el títol «Lo Renaixement del Gay Saber. Patria, fides, amor»– i «Venjansa! Lo Castell de Santa Ponça» –a l'*Eco* com «Una pàgina de l'història del rey D. Jaume»–; el 1865 amb «L'hivern», aquest darrer, com apunten les actes del certamen, descartat després d'una primera lectura; i el 1866 amb «Al mar».⁴⁴⁹ Si ens fixem en la cronologia, podem observar que «L'hivern» i «Patria, fides, amor» ja s'havien donat a conèixer al Círcol i havien vist la llum a la premsa vigatana abans de concursar al certamen barceloní i, per tant, no eren inèdits.

Si comparem les diferents versions editades i les enviades als Jocs Florals ens adonem que només són rellevants els canvis soferts per «Venjansa! Lo Castell de Santa Ponça». En els altres textos, si bé hi ha algunes variacions, en general poc significatives

⁴⁴⁹ Números de recepció 91 i 92 del 1863, 71 de 1865 i 236 de 1866.

i que malgrat tot reflecteixen la voluntat de perfeccionament, es resumeixen a canvis lèxics i supressió o afegit d'alguns vers poc important. El primer cas, però, presenta majors diferències. Encara que no afectin la lectura global del poema, la reelaboració d'alguns versos, l'eliminació o incorporació d'altres i la modificació del títol signifiquen una evolució. Això darrer mostra un canvi de focalització: del personatge a l'espai. Partim de la idea que la versió última va ser la publicada en premsa, per ser posterior i, per tant, la que considerem definitiva. Temàticament és una composició pròpia de la primera Renaixença: un poema narratiu historicopatriòtic dividit en tres apartats. El primer és una descripció de l'emplaçament físic que ocupa el castell de Santa Ponça i el seu domini per part dels pirates; el segon narra la victòria i la conquesta catalana de Mallorca als «pirates» per part de Jaume I; i el tercer la celebració de la victòria de les tropes catalanes contra els pirates «infiels». És, en suma, un poema historicopatriòtic propi del Romanticisme, al qual Campà incorpora l'element religiós i converteix la victòria catalana en una victòria de la cristiandat sobre els infidels.

Al seu torn, «Patria, fides, amor» és una remembrança del passat nacional gloriós. Recorda els territoris que conformaven la Corona d'Aragó i es plany del desmembrament patit. Per això, avui, Catalunya sols pot viure del record, però un record esplendorós i que és motiu d'orgull. El poema acaba amb un brindis pel nou redreçament cultural i literari, celebració a la qual Campà se suma:

Salut als bons trobadors
 Salut als crehuats del arpa
 Salut nous bards de Provença
 Salut cantors de ma Pàtria;
 Yo també vull mon accent
 Unir á vostras balades:
 Vull dur en mon dèbil pit
 Lo signe de la creuada,
 Y plé de noble entusiasme
 (Seguintne vostras pejtadas)
 Per Deu y Per Catalunya
 Y pe'l cor de mon aymada
 Cantaré fins á morir
 Ab veu tosca y fatigada
 «La fé, l'amor y la gloria
 Mon Deu, ma nina y ma Patria.»⁴⁵⁰

Quant a «L'hivern» i «Al mar», els altres dos textos presentats a concurs no seran comentats aquí perquè van ser publicats al fulletó de l'*Eco*, lloc d'on hem pogut treure

⁴⁵⁰ Ignasi CAMPÀ. «Lo Renaixement del Gay Saber. Patria, fides, amor». *EA*, núm. 170 (07/12/1862).

el text més reculat del qual tenim notícia: «Los gelus». En efecte, aquest poema, publicat el 6 de juny de 1867 porta data de 1858 i ja mostra una evolució en l'estètica literària. El tractament tràgic de l'amor, la presència del destí fatal o d'elements de concepció infinita –el cel i el mar– ens acosten a la poètica romàntica.

Una lectura sumària dels textos de Campà ofereixen una nova visió de la natura i, també, una concepció diferent del fet literari. Majoritàriament, no usa el vers per fer burles o cantar sobre la religió, sinó que exposa l'ànima al text. La natura, sobretot de la pròpia pàtria, és usada per traslladar al vers l'estat d'ànim del poeta o per evocar records d'infantesa. A més, i el seu cas és un dels pocs entre els vigatans –junt amb Serra i Campdelacreu–, la natura no és presentada com a escenari on emmarcar els fets, sinó que és l'entitat poetitzada. És, en aquest sentit, deutor de la poètica romàntica: són els ulls de l'autor els que copsen l'espectacle, i impressionat li serveix per explicar l'estat del seu ésser més íntim. La riquesa de les coloracions, l'agudeses de la percepció, o fins i tot la sensibilitat visual que demostra l'acosten als nous corrents europeus. No és el Byron dels paisatges exòtics, ni els Shelley o Hugo dels grans espectacles, sinó que són els paisatges pairals els que l'inspiren. Perquè la pròpia pàtria li ofereix l'essència, i Campà se'n serveix per, a més a més, lloar-la. És així com, per exemple, hem d'entendre els poemes «Desperta Vich», «L'Ter», «L'Yvern» o «L'aplech de Sant Llorens. Recorts».

D'altra banda, aquest darrer obre una nova via literària: la poesia d'enyor. Enyor de la terra pairal associada a la pèrdua de la infantesa. Entès, doncs, com una unió que ha de marcar l'esperit de l'home. I «Desperta Vich», al seu torn és innovador en l'objectiu: Campà, a través del vers, demana als seus conciutadans que participin del redreçament i se sumin als nous corrents. Converteix, d'aquesta manera, la poesia en una arma de doble tall: literaturitza la ciutat i el context i, alhora, construeix un apòstrof al ciutadà per tal de desvetllar la consciència dels vigatans a l'ajuda pel redreç de la capital osonenca. El text és dividit en dues parts: a la primera, després d'una descripció idíl·lica de l'espai que envolta la ciutat, llença un crit d'alerta sobre l'estat en què es troba:

Y en tant sa reyna [Vic] dormida
Apar sens vida,
Entregada á somnis d'or;
Apar un recort de gloria
Y á la historia
Sols pertany son noble cor.

Sos ulls tancats i plorosos
Curiosos
No miran l'esdevenir;
Son cor un sospir no llansa
D'esperansa
qu'en son cel no vol lluir.

L'objectiu és, doncs, despertar la consciència ciutadana sobre la situació de Vic. I el crit cap al futur esdevé a la segona part. Barcelona és qui pren la paraula i invoca la capital d'Osona al redreç. I ella, la ciutat moderna, capital cultural, econòmica i industrial de Catalunya exclama:

Llensa lluny 'l manto d'antiguallas
Qu'oculta al mon tenia ta bellesa,
Caigan las rocas de que ta fieresa
Ab fals pudor ne fíu duras murallas
[...]
Y per demunt ta plana de verdor
Veuràs prompte, com boyra passatgera,
Estendrer sa fumosa cabellera
La máquina del sigle; lo vapor
[...]
Desperta á ma veu, oh verge seductora,
Que es mon poder de reyna que ho demana;
Jó só la capital, só la sultana
Que'l mar mugint aclama sa senyora.
Jó só Barcino, de famosa historia,
Y á mon corteig d'estels vull enlassarte;
Jó só la Capital y vull donarte
Un rich esdevenir, un cel de gloria.
Llensa ton somni, nineta bosquetana,
Lo sigle't crida, desperta pressurosa,
Y ton cor noble y ta presencia hermosa
Ab nous joyells y adornos engalana.
Y en ton virginal front de principesa
Uneix'l doble llor de rica y pura;
'L llor de la sensilla agricultura
Y 'l rich mantell de la industrial riquesa.⁴⁵¹

Una altra via temàtica són els textos d'exaltació patriòtica, ja sigui a partir de la història o de símbols nacionals, molt pròpia, altra vegada, de la poesia romàntica. Ja hem vist els dos amb què concursà als Jocs Florals, als quals podríem sumar «Las glorias catalanas», que participa del mateix ambient i la mateixa estètica. La diferència és que aquest és un repàs general als fets més importants de la història nacional, sense focalitzar l'interès en cap de particular. Una altra òptica patriòtica és la utilització d'espais i emblemes. Campà usa la muntanya de Montserrat o la Verge de Montserrat

⁴⁵¹ Ignasi CAMPÀ. «Desperta Vich!». *EA*, núm. 85 (16/02/1862).

com a entitat simbòlica catalana: regne de la fe i de la catalanitat. Una tradició, aquesta, que perviurà al llarg dels anys i convertirà Montserrat en la muntanya santa dels catalans.

Dos textos d'aquests anys publicats a la premsa resten per comentar: «La nit d'any nou» i «Als individus de “la Ausetana”». Tots dos són circumstancials. El primer és una poetització del canvi d'any: què és, com es viu i què significa. El segon, dedicat als socis de la coral vigatana «La Ausetana», és significatiu per esdevenir una reflexió sobre la condició de l'home que acaba amb l'adscripció de l'autor al naixent moviment renaixentista, fent-se seu el lema *floralesc*:

Avant, germans en l'art,
Fé, Patria, amor, son nostre triple guia:
En cualsevulga part
Son títols de valia,
Fill del treball, amant de l'armonia.⁴⁵²

De la importància que aconseguí entre els seus contemporanis en són proves fefaents les constants notícies sobre la seva activitat laboral que, com hem vist, reproduïa la premsa vigatana contemporània, el nomenament de soci d'honor del Círcol o les paraules de Josep Salarich que qualificava les seves poesies de «mucho merito».⁴⁵³ Un cop establert a Madrid, sembla ser que continuà la seva col·laboració periodística en la premsa madrilenya.

De la personalitat d'Ignasi Campà no en sabem res. Creiem, però, que, a Vic, el seu geni ja devia ser conegut a la dècada dels 50. El 1857 redactà una crida a la trompinada⁴⁵⁴ que ve a ser una resposta a la crida oficial de la festa major, feta per Joaquim Salarich. La més significativa d'aquestes aportacions la trobem el 1864 amb la «Contestació a les conclusions bovines» [vegeu annex 21], que, com s'explica en una nota manuscrita a la carpeta que el conté, és un «exemplar raríssim, puix que es destruï l'edició abans de sortir al públic».⁴⁵⁵ El poema, que l'hem d'inserir en la tradició de les crides vigatanes, és una rèplica sagnant a les «Conclusions bovines» de Ramon Valls, en les quals l'autor havia aprofitat per fer befa dels ideals jocfloralescos, tot estrafent-ne

⁴⁵² Ignasi CAMPÀ. «Als individus de la Ausetana». *EdlM*, núm. 98 (06/03/1864).

⁴⁵³ SALARICH I GIMÉNEZ (1865, inèdit), p. 6.

⁴⁵⁴ Es conserva una còpia manuscrita a l'ABEV, a la capsa «Crides i sàtires 1759-1859», però no sabem si s'arribà a publicar.

⁴⁵⁵ Nota introductòria al plec que conté el text, conservat a la carpeta «Crides i sàtires 1860-1886», a l'ABEV.

el lema com a «Patria, pides, amor» al títol⁴⁵⁶ i també s'havia burlat i havia fet escarni del Círcol Literari i sant Miquel. Campà devia considerar-ho una blasfèmia i motiu suficient per respondre de manera ferotge.⁴⁵⁷ Amb aquests exemples, més enllà de la participació a la vida pública fruit de la crítica ideològica, veiem que Ignasi Campà també se serví del vers en la seva tradició més popular.

1.4.4 Jaume Collell i Bancells, Josep Serra i Campdelacreu, Marià Campà i Porta, Martí Genís i Aguilar, Jacint Verdaguer i Santaló, Francesc d'A. Masferrer i Arquimbau i Joaquim Banús.

Abans d'entrar en detall cal avisar que el comentari sobre aquests autors serà breu en tots els aspectes i que tan sols ens proposem donar fe de la seva participació al Círcol i als Jocs Florals barcelonins i dels textos inèdits corresponents a aquest període, perquè tots aquests vuit, tret de Joaquim Banús –mort el 1864–, seran tractats amb més detall a l'apartat corresponent a l'Esbart. El que ens interessa ara és mostrar que la seva aparició pública i les seves primeres provatures literàries daten d'aquests anys. I, també, que l'inici de l'amistat entre ells l'hem de buscar en aquest període.

Es fa difícil saber quan entraren a formar part de l'ens vigatà. A la primera llista que trobem, en què una nota introductòria fa saber que ha de ser poc posterior a l'1 de maig de 1862, no apareix cap dels futurs membres de l'Esbart. La següent, conservada en un plec que conté unes altres set llistes de cronologia diferent, està datada entre l'abril de 1862 i el gener de 1864. Aquí tampoc apareix cap d'aquests autors. Per contra, al document següent, que uns mots inicials situen pel setembre de 1862, hi apareixen Jaume Collell, Martí Genís, Josep Salarich i Josep Serra. En una altra llista d'aquest plec, la número 5, titulada «Lista de Socios Transeütes de 1862 á 1864 con la fecha de su entrada, cese, ó pase de algunos a socios de número»,⁴⁵⁸ fa saber que Josep i Francesc d'A. Masferrer entraren com a membres transeüts de l'entitat l'1 de gener de 1864.⁴⁵⁹ Al seu torn, ni Marià Campà, ni Joaquim Banús no figuren en cap de les llistes

⁴⁵⁶ Sobre la faceta versista de Ramon Valls, és interessant la visió contemporània que un vigatà, refugiat en l'anonimat, dona a «Memories d'un menestral vigatà» (ibíd., nota 167).

⁴⁵⁷ No coneixem les dates exactes en què es publicaren aquestes crides, però les hem de suposar pels volts de sant Miquel dels Sants (5 de juliol). Sembla que la problemàtica cobrà tal magnitud que fins la premsa, que en general no donava cabuda a aquest tipus de textos ni a les disputes que se'n poguessin derivar, hi prestà atenció. Així, el núm. 149 de l'*Edim* (31/07/1864), s'hi referia i es mostrava contrariat amb les actituds preses pels seus conciudadans.

⁴⁵⁸ BJT/CLV, lligall 28 «Listas de socios».

⁴⁵⁹ De Francesc d'A. no en diu el nom, diu «Francisco Masferrer». Pel lloc de residència, «Plaza de D. Miguel. C. Puigsech, piso 2º», sabem que s'ha de tractar d'un dels germans Masferrer. I per edat creiem que ha de ser Francesc d'A. i no Francesc de P.

de socis del Círcol, i Jacint Verdaguer fou nomenat soci honorari el 1877. En el cas concret de Jaume Collell, Joan Requesens afirma que s'hi incorporà pel maig de 1865.⁴⁶⁰

Deixant de banda l'any d'entrada al Círcol, ens interessa més saber quan començaren a participar-hi activament. Així, la primera aparició de Serra i Campdelacreu i del petit dels Campà fou el 23 de març de 1864, en una sessió dedicada a commemorar la setmana santa. El primer hi llegí el poema «Lo crim del poble jueu» i el segon «A Maria en la cima del Gòlgota», dels quals trobem un extracte a *Acta de la sesión que el Círculo Literario de la Ciudad de Vich celebró el día 23 de Marzo del año 1864*.⁴⁶¹ El mateix any, Serra hi llegí «Una noia cristiana» el 31 de desembre i Campà «Amor de fill» el 13 d'octubre, cap dels quals fou publicat. Aquest mateix 1864 també apareix per primera vegada Josep Masferrer,⁴⁶² qui l'11 d'abril oferí una conferència sobre Rousseau. L'any següent, només Marià Campà hi presentà noves composicions.⁴⁶³

Tanmateix, el bateig literari en públic de Josep Serra i Campdelacreu l'hem de recular un any. El número 26 de l'*EdLM* (28 de juny de 1863) inseria a les seves pàgines el sonet «Als cantors catalans. Ab motiu de son viatge a Madrid», signat «S.», que la llibreta *Suplemento al catálogo de escritores vicensés* de Josep Salarich atorga a la seva ploma i que és inclòs a la llibreta *Les primeres il·lusions* amb el títol «Sonetos. 1r» (vegeu apartat 1.5). Salarich, a la mateixa llibreta, li atribuïa «A las ninas vigatanas», publicat a l'*EdLM*, el 24 de juliol de 1864, que no deixa de ser un cant de lloança a la pròpia ciutat prenent-ne com a element simbòlic les noies. Serra i Campdelacreu, nascut el 1848 s'entrenava, des de molt aviat, en l'art de fer versos. I no ens ha de sorprendre, malgrat la joventut, aquesta faceta, atesa la quantitat de producció que veurem al proper capítol. Sembla ser, però, que tot i aquesta flamarada adolescent, mai no va *tirar* als Jocs Florals barcelonins. Serra i Campdelacreu, doncs, fou un dels joves que més aviat

⁴⁶⁰ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 59. Si prenem com a certa aquesta afirmació, podem suposar que, per amistat i proximitat generacional, la resta de futurs esbartaires també entraren a l'entitat, més o menys, en una data aproximada. Tanmateix, el propi Collell (1920, p. 58) afirma que hi entrà «als divúyt anys no ben complerts». Comptant que Collell complia els divuit pel desembre de 1864, potser hauríem de recular-ne la data. Hem de tenir present, però, que en més d'una ocasió, Collell, en donar notícia de fets passats, erra la data. Ara, per la descripció que fa del primer local que tingué l'entitat (ibíd., p. 50-51) sembla que hi havia estat. És més, una cosa era ser-ne soci i l'altra assistir a les vetllades i tertúlies.

⁴⁶¹ *Acta de la sesión...* Vic: Imp. L. Barjau, 1864, p. 34-36.

⁴⁶² Tot i ser un dels fundadors de l'Esbart i per tant de la generació dels Verdaguer, Collell, etc., no l'hem inclòs al títol de l'apartat perquè la seva aportació no fou estrictament literària.

⁴⁶³ El 31 de gener de 1865 llegí dues poesies catalanes, de les quals no sabem el títol, i el 28 d'agost del mateix any «Los hèroes del Bruch» i «Covadonga». El 4 de maig hi recità «Inocència», de la qual no sabem l'idioma. Com veurem a la introducció del capítol 2, Marià Campà participà al Jocs Florals de Barcelona del 1867 amb una desena de composicions, totes datades entre el 1864 i el 1865.

prengué la ploma i saltà a l'escenari; i, sobretot, dels més entregats a la causa renaixentista.

Però la vareta de la poesia i la Renaixença sembla que ja havia actuat amb força. Jaume Collell, a *Memòries d'un noi de Vic*,⁴⁶⁴ conta l'impacte que li causà la restauració dels Jocs Florals l'any 1859, quan tan sols comptava 12 anys. L'esperit inquiet que ja covava el futur canonge hauria d'esclatar dos anys després, el 1861, amb la seva primera participació al certamen barceloní. En efecte, aquell any hi presentà «La fira», que no resultà premiat. Sorprèn per la joventut de l'autor i pel que ens explica a *Del meu fadrinatge* –segon volum de les memòries– sobre l'origen del poema. El 1920, parlant de la celebració dels Jocs de l'any 1870, deia:

Ab lectures y converses passárem aquells días [març de 1870], y com la musa filava, també vaig compondre un llarch romanç descrivint la Fira de Vich. Ab aquesta *Fira*, sense'l nom de Vich, jo tirava a la *Flor natural* y ab la *Montserrat* aspirava altra volta a la *Englantina*.⁴⁶⁵

Sembla, doncs, que la memòria li jugà una mala passada. A la capsa corresponent a l'any 1861 del fons de la institució barcelonina s'hi conserva un poema titulat «La fira», amb número de recepció 224⁴⁶⁶ i signat –cosa molt estranya– «Jaume Collell (De Vich)». Podem assegurar que el text és hològraf i que presenta molt poques variacions amb el que va ser premiat el 1870 i editat al respectiu volum.⁴⁶⁷ El lema, en tots dos casos, és el mateix. Sembla prou evident que el report sobre l'origen d'aquests versos no el podem prendre per cert i que ens trobem davant del seu poema conegut més antic.

En efecte, Collell tingué l'honor de ser el primer vigatà, que sapiguem amb seguretat, que *tirà* al certamen barceloní. I també va ser el primer d'aquests joves d'escriure la crida patronal oficial de Vic. Era el 1865 quan rebé l'encàrrec corporatiu de redactar la crida oficial en celebració de les festes patronals de sant Miquel dels Sants.⁴⁶⁸ El seguiren, en la participació al certamen floralesc, com hem vist, Ignasi

⁴⁶⁴ Citem per COLLELL (1996). La primera edició és de 1908.

⁴⁶⁵ COLLELL (1920), p. 136.

⁴⁶⁶ Els poemes enviats als Jocs Florals que es conserven acostumen a tenir dos números a la primera pàgina. Un correspon al número de recepció anual, que comença cada any des de l'1. L'altre és el número de recepció continuada. És a dir, el número 1 correspon al primer poema enviat el 1859 i, a partir d'aquí la numeració és consecutiva. Els poemes de l'any 1861 no tenen el número de recepció anual, però sí el general. És aquesta la dada que permet situar el poema en aquest any. El número, 224, correspon al penúltim del 1861. L'últim du el 225 i el primer del 1862 el 226. A més a més, el poema «La fira» enviat el 1870 tenia el número de recepció anual 276.

⁴⁶⁷ Tan sols el vers 25 de la tercera part varia: de «y'l pare de la minyona» a «mentre'l pare de la noya».

⁴⁶⁸ Antigament, Vic celebrava les festes en dues dates importants: Corpus Christi i el 26 d'octubre, el dia dels antics sants patrons Llucià i Marcià. En la reunió de l'Ajuntament de Vic del 4 d'agost de 1863 es va acordar declarar patró de la ciutat sant Miquel dels Sants. No sabem quin any es va fer efectiu el canvi de

Campà i Joaquim Capdevila. També Marià Campà i, segurament, Francesc d'A. Masferrer s'hi sumaren ben aviat.

L'any 1865, Campà, amb tan sols 17 anys, però que ja s'havia donat a conèixer al Círcol, hi enviava els primers treballs: «Lo Castell de Sabassona» i «Lluïsa la lletera», ambdós inèdits (vegeu Annex 11.1).⁴⁶⁹ El primer, datat el setembre de 1864 i senyalat amb una creu per part del jurat,⁴⁷⁰ és un poema amorós i del qual no hem localitzat cap altre manuscrit. Les reminiscències populars, tant en l'ús de la llengua com en la mètrica –és un romanç– hi són latents. Les repeticions lèxiques a final de vers i l'ús de diminutius empobreixen el text i el fan feixuc. Tanmateix, la utilització simbòlica del color dels cabells i l'evolució psicològica dels personatges en milloren el resultat final.

Al seu torn, la narració «Lluïsa la lletera», que du per subtítol «Cuadro de costums de la plana de Vich» i del qual es conserven dos manuscrits, va ser desestimat pel jurat per no correspondre a cap dels premis proposats. En efecte, el terme *quadre de costums* li escau per la voluntat tipificadora i retratista. Però més enllà d'això, anticipant el que en un futur demostrarà mestrívolament Genís i Aguilar, Campà traeix el realisme costumista i hi insinua un cert idealisme romàntic. I és que el tema, altra vegada, és l'amor, però essencialment diferent. Eros i Thanatos són presents al relat, i la suma dels dos es converteix en l'eix de la narració. L'amor, vist, viscut i sentit a través dels sentiments, se sobreposa a les diferències socials i contradiu l'ordre establert. Es tracta d'un amor sincer i verídic que va més enllà de la vida humana, tràgic, tal com manen els cànons del Romanticisme. Hi tornarem a l'apartat dedicat a la narrativa vigatana.

El text enviat als Jocs i conservat a l'AHCB, al fons de l'entitat, és datat a l'abril de 1865. L'altre, guardat a la carpeta OVA, que es troba sense catalogar a l'ABEV,⁴⁷¹ és signat per l'autor a Vic el 26 de febrer de 1865. Ambdós porten el mateix lema, però el conservat a Vic du un encapçalament que no apareix a l'enviat al certamen florallesc: «Als que parlan la llengua catalana, salut!». Podria ser, doncs, que aquesta primera versió, conservada a Vic, l'hagués llegida al seu cercle d'amistat i, posteriorment,

data, ja que es necessitava l'acceptació vaticana, la qual arribà de mans del papa Pius IX. Informació tretada de l'AMVI, «Llibre d'acords de 1863 i 1864. Llibre 59», p. 60.

⁴⁶⁹ «Lo Castell de Sabassona» va ser llegit al Círcol Literari a la sessió del 13 de març de 1866. Quant a «Lluïsa la lletera», en canvi, no en tenim més informació.

⁴⁷⁰ Els membres del jurat d'aquell any marcaven amb una creu les peces de les quals creien que calia fer-ne una segona lectura, i amb dues creus les que ja tenien premi. Així doncs, aquesta peça passà el primer tall, però no el segon.

⁴⁷¹ La carpeta «Originales de Varios Autores» informa, a la coberta, que «Pertanesqué a Josep Serra i Campdelacreu».

presentada a concurs. Les diferències entre els dos textos són minses i d'escassa importància.

Per la seva banda, Francesc d'A. Masferrer, que encara no s'havia donat a conèixer en públic, podria haver participat, també aquell 1865, al certamen barceloní. La lletra dels poemes «Soneto á mon amich, J. S. en son malaventurat amor» i «Balada», amb números de recepció 93 i 94, respectivament, i datats, ambdós, el 12 d'abril de 1865, recorda la dels seus escrits de joventut que hem pogut veure. Ara bé, la importància que la seva figura, de manera indirecta, prengué en aquells anys és innegable: i ho és perquè, com hem dit a la introducció d'aquest capítol, segurament fou el primer vigatà –junt amb Serra i Campdelacreu– de la nova tanyada que entrà en contacte directe amb els Milà, Rubió o Llorens i Barba. I, alhora, qui féu de pont entre el primer i Verdaguer. Per a aquell 1865, Sebastià Juan Arbó insinua la possibilitat que Collell també hi *tirés*.⁴⁷²

Cap d'aquests autors triomfà als Jocs en aquests anys. Podria ser que algú altre hi concursés. Es fa difícil conèixer l'autoria dels textos, ja que les pliques dels poemes no premiats d'aquests anys van ser cremades. Però per exemple, el 1863 hi van ser enviats tres poemes sospitosos de ser de mà vigatana. «Balmes», amb número de recepció 73, pel tema, i «Vol de l'ànima», número 74, per ser escrit per la mateixa mà que l'anterior, ens hi fan pensar. També, per tema, la composició número 101, «Sala d'euras»,⁴⁷³ creiem que podria ser d'autor osonenc. A l'AHCB, del 1864 tan sols es conserven 8 composicions de les 110 presentades. No és possible assegurar que algun dels poemes presentats fos d'autor vigatà, però el títol «Una fulla de la Historia del Rey en Jaume primer», núm. 84, és molt semblant a «Una pàgina de la història de D. Jaume» d'Ignasi Campà, que ja hem vist que fou publicat el 1863 a la premsa vigatana i enviat als Jocs Florals de Barcelona el 1865 com a «Venjansa! Lo Castell de Santa Ponça».

En el cas de Martí Genís i Aguilar, com hem vist unes pàgines més amunt, sembla que havia participat activament a una acadèmia en defensa de la llengua catalana. El que és ben segur és que en el seu cercle més proper ja era conegut. I també que abans de 1865 ja s'entrenava en la literatura. En efecte, Maria Mercè Miró

⁴⁷² ARBÓ (2002), p. 87.

⁴⁷³ Sala-d'heures (Santa Eugènia de Berga) actualment és una antiga casa fortificada, un casal d'estil neoromànic. Antigament hi havia hagut una *domus*, l'última resta de la qual, una torre, fou minada el 1938. Es tenen poques restes i informació d'aquesta antiga construcció. El que sembla evident, però, és que en aquesta època encara devia conservar algun deix d'esplendor. Verdaguer el recordava a «La Plana de Vic», enmig de la rastellera de monuments i accidents geogràfics; i també en una carta a Collell del 3 de maig de 1875, escrita des de Santander, en què comparava la torre d'Hèrcules de la capital cantàbrica amb la torre de la Sala-d'heures.

considera que dos poemes inèdits de Genís que es conserven fotocopiats a l'ABEV⁴⁷⁴ són del 1862 (vegeu Annex 12). D'aquests textos, que recorden les relacions de les festes celebrades, no en tenim més notícia que aquesta. Ho semblen pel tema – descripcions ciutadanes de celebracions i festes, d'abillament de carrers i places –, pel to – festiu i descriptiu – i per la mètrica – rima i versificació fàcil, llengua senzilla, etc. Si els comparem amb els textos publicat aquell 1862, no correspon a cap. Podria ser, doncs, que fos un entrenament personal o bé que circulessin manuscrits entre els companys. Sobre la suposada data podem afirmar que, si més no, una de les peces ha de ser del 1862, ja que és la descripció de les celebracions amb motiu de la canonització de sant Miquel que tingueren lloc aquell any.

Quant a Joaquim Banús i Soler, tenim poques dades de la seva biografia. No sabem quan va néixer (per les relacions literàries hem de suposar que és de la segona meitat de la dècada dels 40, potser el 1848, any de naixement de Josep Serra i Campdelacreu i Josep Salarich, amb els quals sembla que mantingué una relació més estreta), però sí que va morir el 6 de desembre de 1864, com confirma el títol del poema de Serra i Campdelacreu «Á la sensible mort de mon amich Joaquim Banus succehida á 6 de desembre de 1864». D'altra banda, al fons dels doctors Salarich conservat a l'ACOS es conserven quatre peces d'aquest autor (vegeu Annex 13.1), una de les quals és datada a Tavèrnoles l'1 d'agost de 1864. Els quatre textos emanen un aire vallfogonesc. Majoritàriament de gust humorístic, «L'elecció de Majorals» retrata amb ironia un fet de la vida seminarística i als altres tres, dos dels quals dedicats a Josep Salarich, sempre apareix una referència a les «Bellas ninas ausetanas». Són, al cap i a la fi, textos amistosos de joventut, sense pretensions literàries i que retraten, amb humor i alhora amb tristesa, els sentiments i els interessos del poeta.

Menció a part reclama la figura de Jacint Verdaguer a la qual no entrarem amb detall per no repetir el que ja han dit els estudiosos.⁴⁷⁵ Resumint: encara no sabem amb exactitud quina fou la data de la seva primera participació als Jocs Florals de Barcelona tot i que sembla factible recular-la al 1864.⁴⁷⁶ El que és innegable és que el seu primer

⁴⁷⁴ Número de document Gen1(85). No n'hem localitzat els originals.

⁴⁷⁵ Per a una lectura atenta i acurada sobre la poesia del primer Verdaguer, estudis que acostumen anar més enllà del 1865 –no pas gaire–, vegeu Torrents (1995a), Torrents (1995b), Garolera (1996) i Casacuberta (1958).

⁴⁷⁶ VERDAGUER I PAJEROLS (2004); VIADA I LLUCH (ms. 1532-1, vol. 2); MIRACLE (1989) i TORRENTS (1995). Sembla factible pensar que Verdaguer participà als Jocs de 1864 amb «La caseta blanca» i «La nina y lo barquer», números de recepció 35 i 88 respectivament. El 1865 hi concursà amb «Llucià y Marcià» (96), «La caseta blanca» (97), «Los minyons d'en Veciana» (98), «La monja y lo soldat» (99) i «A la mort d'En Rafel de Casanova» (114).

triomf al 1865 va significar un abans i un després per a la literatura vigatana. Si bé ja era conegut entre el seu cercle d'amistat més proper, els primers premis li comportaren el primer reconeixement públic nacional i local, que el confirmà en la direcció empresa, i, sobretot, l'etiqueta de líder entre els seus companys. És per això que Collell li publicà la seva primera obra ambiciosa, *Dos màrtirs de ma pàtria*,⁴⁷⁷ com a fulletó a l'*EdLM*. Més enllà, però, significà el primer pas cap a la consolidació d'una consciència literària romàntica que hauria d'acabar sent la força motor de la seva obra. Aquest triomf el reafirmà en l'adopció dels nous models estètics que, en els seus orígens, combinà amb els manllevats de la formació escolar. D'altra banda, també significà la coneixença personal i l'inici d'una fructífera relació amb alguns dels patriarques de la Renaixença, com Marià Aguiló i Manuel Milà i Fontanals. De tothom és sabuda la influència que el segon exercí sobre el poeta de Folgueroles en la participació als Jocs de 1865, dada significativa si tenim en compte que personalment encara no es coneixien, i l'amistat que l'uní amb el primer, a qui considerà el seu gran mestre.

Sembla, doncs, que aquest cercle d'amistat que seria un dels de més renom de les lletres catalanes ja es coïa. Ho proven les estretes relacions personals entre diferents personatges: és conegut que l'amistat entre Collell i Verdaguer data de 1863; i sembla que Verdaguer i els Masferrer començaren a intimar, també, en aquests anys (Josep, el gran, era del seu curs, i la correspondència de 1865 amb Francesc d'A. Masferrer mostra la proximitat i compenetració).⁴⁷⁸ Diu Ricard Torrents que entre aquests quatre «es va formar un nucli d'intensa amistat.»⁴⁷⁹ També Verdaguer i Serra i Campdelacreu havien entrat en contacte;⁴⁸⁰ i aquest darrer amb Antoni d'Espona, Martí Genís⁴⁸¹ i Joaquim Banús, qui al seu torn també estava relacionat amb Josep Salarich. I Collell també era amic de Pere Andreu i Sala.⁴⁸² Un teixit que hem de considerar multidireccional i que els devia proporcionar esplai intel·lectual i els devia servir com a entrenament literari. Provarien la coneixença, també, la coincidència a les aules del

⁴⁷⁷ La primera publicació coneguda de Verdaguer fou el full volant «Als estudiants. Recepta». Vic: Impremta Barjau, 1863.

⁴⁷⁸ Arbó (2002, p. 84) diu que, en època d'estudis, Verdaguer anava a escalfar el menjar a casa els Masferrer. No en tenim altra notícia, però és conegut que els estudiants que vivien fora de Vic eren acollits a alguna casa de la ciutat on es podien escalfar el dinar. L'obra d'Arbó, una biografia amb molts elements novel·lescos, no la podem prendre al peu de la lletra. Tanmateix, si la dada fos certa, potser n'hauríem de recular la coneixença, que no vol dir l'amistat, uns anys enrere.

⁴⁷⁹ TORRENTS (1995), p. 119.

⁴⁸⁰ TORRENTS (2003) i SERRABASSA I PUNTÍ (2014b).

⁴⁸¹ Pel to d'amistat i franquesa que respira la correspondència entre Genís i Aguiló i Serra i Campdelacreu sembla que el primer també tenia una relació estreta amb Verdaguer. Vegeu MIRÓ (1997).

⁴⁸² Pere Andreu i Sala fou un dels deu fundadors de l'Esbart. No se li coneix cap composició pròpia. Informació extreta de Requesens (1992), p. 58 i 66.

Seminari i del Col·legi de Segona Ensenyament. Per exemple, Serra i Campdelacreu i Francesc d'A. Masferrer ja cursaven llatí junts el 1859-60. També els cursos següents – des del 1860-61 fins al 1863-64– compartirien la majoria d'assignatures. I el 1861-62, podria ser que Antoni d'Espona se'ls hagués sumat a Doctrina Cristiana, Història General i Matemàtiques 1. Un Antoni d'Espona que el curs 1863-1864 podria haver coincidit amb Collell, que aquell any es matriculava al Col·legi de Segon Ensenyament i deixava el Seminari, a classes d'Aritmètica i el següent de Geometria.⁴⁸³

Podem dir, doncs, que aquesta colla que el 1867 es donaria a conèixer amb el nom d'Esbart de Vic ja funcionava com a cercle més o menys definit, alhora que hem de suposar que és el mateix «cèrcol d'aficionats á'l llenguatge y á las glorias de la patria»⁴⁸⁴ on Verdaguier, l'any 1864, donava a conèixer *Dos màrtirs de ma pàtria*.⁴⁸⁵ Podria ser, com tornarem a veure més endavant, que Serra i Campdelacreu donés a conèixer algunes de les peces de *Les primeres il·lusions* a aquest grup. I, com apuntàvem en pàgines anteriors, fins i tot que Genís hi llegís aquell text en prosa de caràcter historicopatriòtic titulat «Academia Catalana. Honrèm a la Patria». Aquests joves s'iniciaven conjuntament en la carrera d'escriptor i pujaven amb pas ferm i decidit a l'escenari de les lletres catalanes. Literàriament conjuminaven el gust per a la *imitatio* clàssica, heretada de la formació seminarística –amb forta presència dels models dominants del Barroc i la Il·lustració–, amb els nous gustos per a l'estètica floralesca, inclinats pel Romanticisme. Tendència, aquesta darrera, que s'imposà a l'univers literari català i també entre els vigatans. Verdaguier, com ja és sabut, és qui més aviat s'afirmà en aquesta opció, acompanyat, ens atreviríem a dir, de Josep Serra i Campdelacreu. I alguns, ja presents a Barcelona, i els altres, encara a Vic, s'interessaven pels Jocs Florals: no només hi participaven, sinó que també estaven al cas de la publicació.

Així doncs, la incorporació dels joves vigatans que havien de saltar conjuntament a la palestra literària el 1867, i que viurien la plena consolidació a nivell nacional a la dècada dels 70, va comportar la renovació de la poesia osonenca que ja apuntava Ignasi Campà. Va significar-ho per l'adopció definitiva d'uns nous ideals poètics, sempre amb el lema floralesc per divisa, que, al seu torn, segurament, no haurien tingut la rellevància i singularitat si no haguessin comptat amb una tradició al darrere i sense l'ajuda de personatges destacats com Joaquim Salarich, Francesc d'A.

⁴⁸³ La informació és extreta després de comparar els expedients acadèmics universitaris d'aquests autors, conservats a l'Arxiu Històric de la UB, els quals incorporen un resum dels estudis primaris cursats a Vic.

⁴⁸⁴ *EdLM*, núm. 254 (03/09/1865).

⁴⁸⁵ Per a un estudi detallat i exhaustiu, vegeu Torrents (1995b).

Aguilar o Josep Giró i Torà, a cavall dels models antics i les noves influències. No fou una ruptura agressiva, sinó una suma de factors. La tímida adopció dels ideals renaixentistes –més teòrics que pràctics– de la primera generació significà el primer pas perquè la posterior s'adherís, en cor i ànima, i en tots els aspectes, al nou moment històric que vivia el país. Per això recolliren, també, la nova estètica literària que, si bé encara no s'havia consolidat a nivell osonenc, començava a donar mostra d'alguns fruits.

En definitiva, el 1865 no va significar un trencament amb els precedents sinó una confirmació en el nou camí emprès i, a partir d'aquí sí, una consolidació de l'estètica romàntica i un abandó progressiu dels models neoclàssics. I la figura de Verdaguer es converteix en l'exponent més clar i més elevat d'aquesta consolidació. Sense oblidar, esclar, els Collell, Campà, Genís, Serra i companyia.

1.5 *Les primeres il·lusions*: un poemari inèdit de Josep Serra i Campdelacreu

Josep Serra i Campdelacreu (Vic, 1848 – 1901) fou historiador, arxiver, bibliotecari, arqueòleg, biògraf i poeta. Personatge de renom entre els seus contemporanis, destacà per ser un enamorat de la seva ciutat natal, a la qual dedicà la major part del seu temps, obres i esforços. No pretenem fer un estudi detallat de la seva biografia –tot i que, abans d'entrar en matèria, creiem interessant fer-ne un repàs que ajudi a situar l'autor–, ni tan sols de la seva obra, sinó donar a conèixer *Les primeres il·lusions*, un poemari que conté 37 poemes, majoritàriament inèdits, compost entre 1863 i 1865, quan l'autor comptava, tan sols, entre 15 i 17 anys. No és el valor literari el que ens empeny a presentar-lo, sinó l'històric, perquè creiem que es tracta d'un document representatiu d'un lloc i un temps concret.

Serra i Campdelacreu estudià a l'Institut de Segon Ensenyament de Vic fins al 1864, any en què es traslladà a Barcelona. Marxava amb Francesc d'A. Masferrer, i allà es retrobava amb Martí Genís i Aguilar, l'amic de l'ànima. Deixava, en canvi, Jacint Verdaguer, Jaume Collell i Josep Masferrer. A la ciutat comtal cursà, entre 1864 i 1871, Dret i Filosofia i Lletres. Durant aquests anys degué establir amistat amb alguns dels escriptors més destacats de la seva generació, d'entre els quals Francesc Matheu, Francesc Ubach, Felip Pirozzini, Francesc Pelagi Briz, Joan Montserrat i Archs, Antoni

Aulèstia i Pijoan, Àngel Guimerà, Josep Roca i Roca o Ramon Picó i Campamar⁴⁸⁶ i, també, esclar, amb els que posaren la primera pedra de la restauració; això és Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors, Francesc X. Llorens i Barba i, segurament Marià Aguiló.⁴⁸⁷ D'aquesta època daten, també, les seves obres teatrals i la primera crida que li fou encarregada.⁴⁸⁸ Van ser anys de brega literària. I de la fundació de l'Esbart de Vic.

Retornat a la seva ciutat natal s'ocupà de la biblioteca del Círcol des del 1871 fins –literalment– al moment de la seva mort; fou catedràtic d'Història Universal i Història d'Espanya a l'Institut de Segona Ensenyança els cursos 1872-73 i 1873-74, fou nomenat arxiver i cronista de la ciutat de Vic (1879 i 1884 respectivament); participà activament en l'exposició permanent del Círcol Literari (1877), germen del posterior Museu del Círcol Literari de Vic (1879-1888), el qual esdevindria una part important de la primitiva col·lecció del Museu Episcopal de Vic, en la redacció del primer catàleg del qual participà (1893). Fou, també, fundador i director del *DdV*, de vida efímera (1877). Però el fet que marcà profundament la seva vida va ser la troballa, l'any 1882, del temple romà.⁴⁸⁹ Seria molt interessant resseguir els fets més rellevants de la seva vida, per tal de comprendre la magnitud del personatge, però no és el que ens ocupa. La delimitació temàtica i cronològica de l'estudi ens ho impedeix. La seva figura, polièdrica, es reprendrà al llarg del treball, en especial als capítols dedicats a l'Esbart, grup del qual fou membre, i al teatre.

Com a poeta col·laborà, assíduament, a la premsa, que és on podem trobar la major part de la seva obra poètica, i al Círcol. Ja hem datat la primera participació a l'*EdLM* el 1863 i a l'entitat cultural el 1864. De totes, la capçalera que en guarda més composicions és *EP*, amb 33, 20 de les quals en català. El 1880 donà a l'estampa l'únic volum, *Primavera trista. Cants d'amor*,⁴⁹⁰ que conté 69 poemes, la majoria dels quals

⁴⁸⁶ Amb molts d'aquests es devien conèixer a les aules de la UB i amb d'altres a les tertúlies del Cafè Suís. Vegeu un inventari de la poca correspondència de Serra que es conserva a Planes i Casals i Giralt i Esteve (1996). També hem localitzat una carta de Serra a Aguiló conservada al fons Aguiló a la BC, altres als fons Pelagi Briz i Ubach i Vinyeta de la BC i al fons Víctor Balaguer a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer. En trobem dues d'editades a l'EJV i a l'article de Planes i Giralt.

⁴⁸⁷ Els tres darrers eren professors de la Facultat de Filosofia i Lletres de la UB, on Serra estudià.

⁴⁸⁸ Es tracta de la crida del 1870 per celebrar les festes de la rambla del passeig i de la plaça de Sta. Clara.

⁴⁸⁹ Sobre la descoberta del temple romà –context i personatges més rellevants– vegeu Ylla-Català i Genís (1982), Pladevall i Font (2008), Fontbona (2008), Mirambell i Abancó (2008), Ordeig i Mata (2008). El mateix Josep Serra i Campdelacreu ho redactà en uns papers que deixà inèdits i que van ser publicats amb el títol «Descubrimiento del templo romano de Vich en 1882» a *Gazeta Montañesa*, 26 i 28 de juny de 1907 i *Ausa*, vol. III, núm. 29 (1959), p. 243-249.

⁴⁹⁰ Josep SERRA I CAMPDELACREU. *Primavera trista. Cants d'amor*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1880.

sembla que van ser escrits durant la tercera carlinada o immediatament després.⁴⁹¹ El tema únic del llibre és l'amor, la qual cosa fa de *Primavera trista* un llibre atípic i excepcional; no pas pel tractament que fa dels sentiments i la passió amorosa –un amor, al capdavant, plenament romàntic–, sinó per l'omissió de poemes patriòtics i religiosos. També ens fixarem, sense entrar-hi amb detall, en les diferències temàtiques que ofereixen els diferents reculls. El llibre va ser objecte de nombroses ressenyes a la premsa catalana,⁴⁹² amb comentaris més aviat elogiosos. El seu nom també figura en diferents reculls i antologies de l'època.⁴⁹³

Primavera trista, però, no és l'únic recull del qual tenim notícia. La bibliografia, malauradament més històrica que actual, fa saber que deixà dos aplecs inèdits més que no hem pogut localitzar: *Ayres helénichs* i *Alas-voladetes*. Del primer ens n'informa la biografia dedicada a Serra i Campdelacreu, de mà anònima, conservada a la carpeta «Biografies de vigatans i osonencs. Q-Z» de l'ABEV.⁴⁹⁴ Escrita en vida del biografat,⁴⁹⁵ es clou amb una bibliografia dividida en dos apartats, «Publicadas» i «Ynéditas». Entre aquestes darreres se cita: «*Ayres helénichs*, poesíes escrites ab motiu de un excursió a Grècia». Sabem que Serra féu un viatge a Grècia el 1883 per tal d'estudiar els monuments que li poguessin proporcionar informació sobre el temple romà descobert a Vic l'any anterior.⁴⁹⁶ Creiem plausible, doncs, situar aquest recull per aquestes dates.

Del segon, traiem la notícia de la necrològica que li dedicà *Catalunya Artística*: «Si l'espai ens ho permetés afegiriam el catálech de sas obras que son moltes, figurant-hi las inèdites: [...] y un tomo de poesies catalanas batejades per ell ab aquest títol:

⁴⁹¹ SALARICH I TORRENTS (1952), p. 76 i SALARICH I TORRENTS, YLLA-CATALÀ I GENÍS (1983), p. 163-169. Al llibre només hi ha tres poemes datats, «¡A Deu Siau!», 29 de setembre de 1864, «Soletat» 1868, «A un traginer», 1875. Alguns dels poemes de *Primavera trista* es conserven manuscrits a la BC, en un plec titulat «Documents literaris». La majoria d'aquests darrers textos són datats el 1875, tot i que també n'hi ha de 1874, i algun de 1880.

⁴⁹² Vegeu, entre altres: *LIC*, núm. 14 (20/11/1880), p. 111; *Revista de Gerona*, núm. XII (desembre de 1880, p. 474); *Lo Rossinyol del Ter*, núm. 15 (14/11/1880); *Teléfono catalan*, núm. 88 (21/11/1880); *El País. Diario de Lérida*, núm. 481 (21/10/1880); *DdB*, núm. 321 (16/11/1880, edició del matí, p. 13502); i *LGS*, núm. 23, any III, època II (01/12/1880); *LR*, núm. 22, any X. També donava notícia de la publicació *El Noticiero*, núm. 2 (15/10/1880) i el *Diari Català*, núm. 288 (12/03/1880)

⁴⁹³ Trobem composicions de Serra i Campdelacreu, per exemple, a *Llibre d'or de la moderna poesia catalana*. Barcelona: Estampa de la Renaixença, 1878; *Brots de murtra a las noyas catalanas*. Barcelona: Tallers de la Renaixença, 1880; *Llibre de l'amor*. Barcelona: Estampa de la Renaixença, 1882; *Llibre de la Renaixença*. Barcelona: Estampa de la Renaixença, 1888; i, *La garba muntanyesa*. Vic: Ramon Anglada, 1879.

⁴⁹⁴ Sense catalogar. Conservada a la sala de consulta.

⁴⁹⁵ Ho confirmen expressions com «viene desempeñando hoy en dia», «ocupase actualmente»

⁴⁹⁶ Miquel S. SALARICH I TORRENTS. «El nostre homenatge a l'Esbart de Vic». *Ausa*, vol. V núm. 54-55 (1967), p. 281-291.

Alas-Voladetas.»⁴⁹⁷ No en tenim més notícia, i no ens atrevim a afirmar-ne cap data. No sabem quins textos hi podrien tenir cabuda, però l'element celestial i alat del títol torna a tenir un regust romàntic. Igual que *Ayres helénichs*, malauradament, no ha perviscut o no ha estat possible localitzar-lo.

Per contra, a cap de les biografies sobre Serra i Campdelacreu, ni als reculls bibliogràfics de les seves obres, ni a cap de les necrològiques que se li dedicaren, ni als articles que l'han estudiat –cap des d'una vessant literària i tots, més aviat, des d'una òptica biogràfica–, es dóna notícia de l'existència de *Les primeres il·lusions*, el recull que presentem. Les úniques notes que semblen informar de l'existència d'aquestes composicions les trobem a una biografia manuscrita, inèdita i sense signar, conservada al fons Serra i Campdelacreu⁴⁹⁸ i a la llibreta de Josep Salarich *Suplemento al catálogo de escritores viceses*.⁴⁹⁹ La primera es fa difícil de datar, i, segurament, va ser començada a finals de 1879 o inicis de 1880 i continuada amb posterioritat.⁵⁰⁰ Diu, parlant de l'autor: «Esta próximo a publicar un volumen de poesía. Tiene varios trabajos inéditos históricos y poeticos.» El volum al qual fa referència ha de ser *Primavera trista*, del 1880, i aquests «trabajos inéditos históricos y poeticos», podrien ser, per què no, *Les primeres il·lusions*. Al seu torn, Josep Salarich i Giménez enceta la referència a Serra i Campdelacreu al *Suplemento al catálogo de escritores viceses* dient que «Es autor de muchas poesias» i segueix donant a conèixer les dues que té publicades a l'*Eco* i la que havia llegit al Círcol.⁵⁰¹ Així doncs, atès el desajust entre el quantitatiu «muchas» i la suma total dels poemes coneguts, suposem que aquest «muchas poesias» fa referència a *Les primeres il·lusions*. És més, l'amistat que unia Salarich i Serra ens fa pensar que el primer coneixia la producció del segon.

⁴⁹⁷ B. «Gent notable de Catalunya. Joseph Serra y Campdelacreu». *Catalunya Artística*, núm. 59 (25/07/1901), p. 374.

⁴⁹⁸ CEHI. FP (Serra i Campdelacreu). 1 (2). III- Documents diversos.

⁴⁹⁹ El *Suplemento al catálogo de escritores viceses*, a la portada, porta per any el 1865. Segurament les primeres informacions ho són, però la compleció de les informacions bibliogràfiques fan suposar que va ser continuat els anys immediatament posteriors.

⁵⁰⁰ La combinació d'expressions com «Ultimamente acaba de publicar *El Archivo municipal...*», obra publicada el 1879, o «En Julio ultimo (1879) fue nombrado archivero municipal de Vich», i notícies de la dècada dels 80 i 90, ens fan pensar en aquesta possibilitat.

⁵⁰¹ L'inici de la fitxa de Serra ha de ser posterior al 23 de març de 1864 i anterior al 31 de desembre del mateix any, data, la darrera, en què va llegir «A una noia cristiana» al Círcol, informació que no recull el *Catálogo* de Salarich. Afegit en una nota a la pàgina següent cita els primers poemes publicats a *EP*.

1.5.1 *Les primeres il·lusions*

El manuscrit de *Les primeres il·lusions* es troba al fons personal de Manuel Serra i Moret, fill de Serra i Campdelacreu, conservat al CEHI. Es tracta d'una llibreta manuscrita de 139 pàgines, de 156 mm x 222 mm que conté un total 37 poemes numerats en xifres romanes de l'I al XXXVIII. Manca el XXVI. Tanmateix, la numeració de pàgines entre els poemes XXV i XXVII és correlativa i no presenten cap buit. Sembla, doncs, que és un error de numeració i no pas que s'hagi perdut. Més endavant, però, sí que trobem un desajust. El poema XXXV acaba a la pàgina 128 i el següent, el XXXVI comença a la 113 i finalitza a la 115. Tot seguit comença l'apartat de les peces redactades el 1865, i la pàgina d'inici és la 134 i el poema el XXXVII. Podria ser que l'autor reassignés el poema i, tot i no esmenar-ne els números de pàgina, els comptabilitzà al lloc corresponent. Així, la pàgina 113 repetida ha de ser comptada la 129.

A la portada és on trobem, per ordre, títol, autor, lloc, informació sobre l'autoria i data («*Las primeras il-lusions. Poesias de Joseph Serra. Vich. Manuscrit per lo mateix autor. 1863*»).⁵⁰² Entre el nom de l'autor i el lloc de redacció, el dibuix d'una lira. La grafia i l'estètica és molt pulcra, no hi ha ratllats ni afegits, la qual cosa fa pensar que estem davant d'un recull definitiu. No sabem si estava pensat per a l'edició, però de ben segur que l'autor el donava, ja, per tancat. Tampoc no sabem si va ser recopilat en aquests anys o posteriorment, tot i que creiem que, per la manca d'informació, ha de ser d'aquest període. A més a més, les lleus diferències entre els recollits aquí i els pocs publicats, fan pensar que aquests havien sigut esmenats abans de veure la llum.

Els textos estan distribuïts per anys de redacció, 1863, 1864 i 1865. El primer inclou 25 textos que ocupen un total de 87 pàgines; el segon, 10 poemes i 24 pàgines; i el tercer, 2 peces i 6 pàgines. No sabem a què es degué el descens, però se'ns fa estrany pensar que Serra i Campdelacreu abandonés la poesia. La participació a les tertúlies del cafè Suís; la publicació de textos, els anys immediatament posteriors, a *EP*; la datació del segon poema de *Primavera trista* («¡A deu siau!», 29 de setembre de 1864); i la lectura d'«Una noia cristiana», text que no hem localitzat, al Círcol el 31 de desembre de 1864, menen a la suposició que el recull *Les primeres il·lusions* no inclou el total d'obra de Serra d'aquest període —especialment dels dos darrers anys— i que, els anys

⁵⁰² Com veurem a les pàgines següents, malgrat que la portada indiqui que és una obra del 1863, hem de prendre aquesta data com la del començament. La inclusió de peces del 1864 i del 1865 mostren que va ser continuada els anys posteriors.

posteriors a 1865, continuà escrivint a bastament. Podria ser, doncs, que es tractés d'una selecció duta a terme per ell mateix i que concebés aquest recull com a unitari i la resta de textos no hi tinguessin cabuda. O, simplement, que no els conservés en aquesta mateixa llibreta.

Suara hem dit que la importància d'aquest recull és més històrica que literària. En efecte, Serra i Campdelacreu no ha passat a la història com a poeta, sinó que aquesta ha sigut considerada una tasca més de la seva actitud zelosa vers la ciutat de Vic i, per extensió, la Renaixença. Tanmateix, *Les primeres il·lusions* és un retrat literari d'una vila i uns anys molt concrets. Dels poemes en podem treure una essència i un sentiment propis d'un moviment naixent, i els podem situar en un context concret de la història vigatana.

A l'apartat anterior hem vist l'estat de la poesia catalana a Vic al quinquenni 1860-1865. I, encara abans, la situació de la llengua catalana en el mateix context. *Les primeres il·lusions* s'insereix, de ple, en aquest eix de coordenades. En primer lloc per la utilització exclusiva del català en aquest recull i, segonament per ser un dels aplecs més extensos d'un autor vigatà durant aquests anys. En efecte, d'entre els grans, ni Camprodon ni Vinader no van arribar a aquests nivells de producció;⁵⁰³ de la generació d'entremig, ni Ignasi Campà, ni Joaquim Capdevila ni Ramon Campàs produïren tant com ell; i, d'entre els joves només Verdaguer s'abocà més a la composició poètica.

Ricard Torrents ha donat a conèixer el gruix d'obra verdagueriana del decenni 1860-1870.⁵⁰⁴ Certament és més voluminós que el de Serra, però tenir-los en consideració conjuntament demostra que l'un i l'altre foren els que se sentiren atrets, des de més aviat, pels aires de renovellament. Formats, acadèmicament, sota el mateix paraigua, Serra i Verdaguer –i els futurs esbartaires que trobarem a l'apartat 2.2 i que ja hem insinuat a l'1.4– iniciaven, conjuntament, la carrera d'escriptor. Verdaguer fou qui arribà més amunt. Però de ben segur que Serra exercí, d'una manera o altra, certa influència. Ja hem informat que la relació literària data de 1863 quan ambdós es dedicaven composicions.⁵⁰⁵ No deixa de sorprendre, però, que Serra, en plena adolescència, passés per davant, literàriament parlant, de Jaume Collell i Martí Genís, que serien més destacats en el món de les lletres que no pas ell. Així doncs, sembla que, tot i no ser recordat com a poeta, als orígens, l'hem de col·locar al capdavant d'aquest grup.

⁵⁰³ Deixem al marge, perquè no en coneixem la llengua emprada, les dues llibretes de Joan Vinader de les quals hem donat fe al capítol 0 i a l'apartat 1.4.

⁵⁰⁴ TORRENTS (1995a), sobretot p. 121-131.

⁵⁰⁵ Ibid. nota 480.

A l'apartat 1.3 apuntàvem, sense documents que ho confirmin, que *Les primeres il·lusions* pot ser fill de l'AVLC. Podria ser que Genís i Aguilar, amic íntim de Serra i Campdelacreu, hi participés activament. O que el coneixement de l'Acadèmia l'impulsés a entrenar-se en la literatura. Com s'explicaria, sinó, que un jove de 15 anys, sense la pretensió literària i la voluntat «professional» que, en canvi, trobem en Verdaguer, se sentís tan atret per la poesia en català? Creiem, doncs, que el recull que presentem podria ser, si més no inicialment,⁵⁰⁶ fruit d'uns exercicis «escolars» passats a net. Ens hi fa pensar, també, i ho anirem retrobant a les pàgines que segueixen, la temàtica i l'argumentació d'alguns dels poemes i la varietat d'esquemes mètrics utilitzats. Textos, d'altra banda, que l'autor havia de tenir en gran estima i que el seu fill, Manuel Serra i Moret, s'encarregà de llegir-nos.⁵⁰⁷

No sabem si Serra i Campdelacreu féu circular els poemes que estudiem, si donà a conèixer el recull, ni si tingué intenció de publicar-lo. Del total de 36 composicions, només quatre van veure la llum a la premsa contemporània: «Sonetos 1r.» (amb el títol «Als cantors catalans. Ab motiu de son viatge a Madrid»), que, d'altra banda, constitueix el debut literari en públic de l'autor; «Lo crim del poble jueu»; «Una nit de lluminàries»; i «A la sensible mort de mon amic Joaquim Banús»,⁵⁰⁸ totes amb petites variacions, i la segona i la quarta de les quals també van ser llegides al Círcol. Dos textos més, «La Plana de Vic» i «Epístola dirigida al Sr. Verdaguer i Santaló» han sigut donats a conèixer recentment.⁵⁰⁹ D'altra banda, a l'arxiu dels doctors Salarich, conservat a l'ACOS, s'hi troben els poemes, no autògrafs, «Despido de la primavera», «La Reina de les flors» i «La Plana de Vic» amb el mateix títol i amb canvis sense rellevància als dos darrers;⁵¹⁰ i al fons del Círcol, per la qual cosa suposem que va ser llegit en alguna sessió balmesiana, hi ha, amb modificacions insignificants, «A la pàtria de Balmes», amb el títol «A ma Pàtria després d'haver visitat lo lloc a on morí D. Jaume Balmes».⁵¹¹ No creiem que es pugui estendre aquesta suposició a la resta de textos, ja que dels títols coneguts que llegí al Círcol cap correspon a *Les primeres il·lusions*. Per contra, sembla plausible pensar que els donà a conèixer al mateix «cèrcol d'aficionats á'l llenguatge y á

⁵⁰⁶ Cal tenir present que el gruix més important de textos de *Les primeres il·lusions* és de 1863, el darrer any de classes de llengua catalana organitzades per l'AVLC.

⁵⁰⁷ Sobre les peripècies del fons de Manuel Serra i Moret, vegeu Planes i Casals i Giral i Esteve (1996).

⁵⁰⁸ *EdIM* (núm. 26 –28 de juny de 1863–; núm. 314 –29 de març de 1866– i, altra vegada, núm. 356 –23 d'agost de 1866–) i *EP* (núm. 14 –29 d'agost 1866– i núm. 143 –7 d'agost 1867–), respectivament.

⁵⁰⁹ Vegeu Serrabassa i Puntí (2014a) i (2014b), on al primer es dona a conèixer «La Plana de Vic» i al segon, «Epístola dirigida al Sr. Verdaguer i Santaló».

⁵¹⁰ ACOS. Fons de la Família dels doctors Salarich de Vic, ud 284.

⁵¹¹ BJT/CLV, lligall «Diversos».

las glorias de la patria» on Verdaguer presentà el seu *Dos màrtirs de ma pàtria*. Textos dels mateixos anys, del mateix ambient, i del mateix cercle d'amistat, podien haver estat presentats al mateix grup.

1.5.1.1 Proposta de lectura

A continuació proposem una lectura sumària del recull *Les primeres il·lusions*, que oferim a l'annex 14. Amb aquest acostament no pretenem construir un nou mite, ni històric ni literari, ni a nivell local ni a nivell nacional. El que ens interessa és donar a conèixer un recull que mostra l'estat embrionari de la renovellada literatura catalana a Vic. I ho és pels temes i per l'estètica. A voltes cal recordar que la figura «juvenil» de Verdaguer no es podria explicar allunyada del seu context. És obvi que sense la condició de geni, idiosincràtica en el poeta i condició indispensable, el resultat no hauria esdevingut el que fou. Però també és cert que sense la sacsejada cultural que vivia Vic, segurament, no hauria assolit fites tan elevades. Arribem aquí per donar a entendre que Serra i Campdelacreu és un d'aquests joves que animà Verdaguer a arribar a les cotes més altes de la literatura catalana. I *Les primeres il·lusions* és, en certa manera i en aquest sentit de conjunt, i pel que significa d'entrenament literari compartit, un dels elements que ajudaren a florir Verdaguer. O si més no que l'animaren. I és que Serra i Campdelacreu ha de ser considerat com un dels esglaons que en la joventut sostingueren i alçaren la figura del poeta de Folgueroles. I que es troba, també, en aquesta confluència d'interessos, certament incòmodes, d'ideologia i literatura.

No pretenem, com dèiem, construir un nou mite al costat de Verdaguer, sinó presentar un recull, més enllà del pes i la significació que pugui tenir, que ajudi a legitimar l'evolució literària i lingüística a Vic als ulls del segle XXI i que amplii el focus d'interès sobre Serra i Campdelacreu. Recuperar-lo ara significa evitar-ne, encara més, l'erosió literària que no ha sobreviscut al pas del temps. I ho fem perquè creiem que no és just reduir-ne la figura a la de descobridor del temple romà. És cert que aquesta és l'obra més important que ens llegà, però la seva acció i actitud traspasà qualsevol camp. Per això, sense negar-ne la complexitat intel·lectual i artística, i tenint sempre present que es tracta d'un recull d'adolescència, creiem que *Les primeres il·lusions* hauria d'ajudar a desmitificar-ne la visió reduccionista i, d'aquesta manera, il·luminar altres punts d'interès i aparcar-ne el retrat desgastat i incomplet que n'ha perviscut.

Serra i Campdelacreu, temàticament, a *Les primeres il·lusions* adoptà el lema *floralesc*, el qual seguí com una mena de programa i que s'havia convertit en una

doctrina entre els més joves. Tot i contradir la seva preferència temàtica futura, el tema menys conreat, com succeirà en la major part d'autors vigatans i com ja s'ha insinuat als capítols anteriors i tornarem a veure als propers, torna a ser l'amor. Així, sense entrar en detalls, dels 37 poemes redactats, 11 poden ser considerats històrics o patriòtics; 10 religiosos, 3 amorosos i 13 de temàtica variada (7 sobre l'enyor, l'amistat o el pas del temps, 4 sobre la natura, 1 balmesià i 1 de temàtica rondallística/ llegendària). En conjunt ofereixen una lectura estètica de caràcter unitari, un punt distanciat d'aquell Neoclassicisme heretat en la formació escolar i, per contra, més proper al Romanticisme impulsat des de certs sectors acadèmics i culturals. Serra viu aquell moment d'ambivalència i a voltes vacil·la entre l'antic concepte d'*imitatio* après a les aules vigatanes i la *inventio* promoguda des dels Jocs Florals. No es plantejarà el dilema, com farà Verdaguer, sinó que s'hi trobarà abocat. Ell, però, amb menys ambició, optarà, des de bon principi, per la novetat. Majoritàriament es mostrarà innovador, tot i que a voltes semblarà escolar. Malgrat aquesta possible ambivalència, més teòrica que pràctica, la poètica dominant és de tendència romàntica. D'un Romanticisme sentimental. L'estètica neoclàssica, relegada al segon lloc, preval en la majoria de textos que prenen per tema l'amistat, dels quals l'exponent més indicatiu és l'«Epístola dirigida al Sr. Verdaguer i Santaló». L'ordre, malgrat que temàticament els tres primers responen al lema *floralesc*, creiem que és estrictament cronològic.

Si ens atenim a la joventut de l'autor, i aparquem la idea que aquest és un període vital més aviat de formació que no pas de filigranes intel·lectuals, el primer que copsem és el decidit convenciment renaixentista. I quan recordem que el recull pertany a un personatge que en la seva mort fou retratat com «el poeta de la ciutat [de Vic]..., el seu mellor fill, el seu amador més desinteressat, el seu heralt més ferm», i com el «més romàntich d'aquells jóvens aymadors de la Poesía [l'Esbart de Vic]»⁵¹² resulta temptador de concebre *Les primeres il·lusions* com la flor d'un fruit marcit abans de la florida. Encara més quan tenim present que l'autor no ha passat a la història com a poeta i que sembla que fou ell mateix que renuncià, gradualment, a la composició literària. En definitiva, és seductora la idea de veure el jove que, impressionat pel context literari i envalentit per un cercle d'amistat amb qui comparteix inquietuds artístiques,

⁵¹² Lluís B. NADAL. «Joseph Serra y Campdelacreu. Necrología». *LVM*, núm 1 (25/01/1902), p. 11-12. A aquests dos tònics retornava el pròleg de *Poesies* (Barcelona: Il·lustració Catalana, 1915, p. 417) que afirmava que «En Serra y Campdelacreu fou sempre, abans que tot y per damunt de tot, *un vigatà*, qu'estimà sa terra ab vera idolatría y la honorà constantment» i que «Era, com gairebé tots los de son temps, un romàntich: mes, ho era ab una gran sinceritat y pureza de sentiments, y ab una set d'identitat tan poderosa, que semblava axear-lo per damunt de les coses ternes.»

lingüístiques i nacionals, decideix saltar a l'escenari de les lletres. Però si és seductor, no és perquè el context posi en solfa aquesta interpretació, sinó per la formulació conceptual que s'encarrega de dur a terme l'autor en textos tan programàtics com «Lo nou soldat» o «Lo cristianisme». Perquè, al cap i a la fi, com la resta dels seus contemporanis, Serra i Campdelacreu no escapa d'un clos temàtic més o menys cenyit. Per tant, formulació, sí; intenció, també, però en el sentit que ho interpreta un aprenent de poeta que renunciarà a la professió i amb la idea essencial que no és possible deslligar el text del context.

Quant als models, sense ser concrets, sembla que es poden traçar. La suma de lectures deu anar des dels autors catalans contemporanis de més renom –a qui fa referència al poema «Lo nou soldat»–, als romàntics europeus, especialment castellans i francesos,⁵¹³ i, fins i tot, els clàssics llegits en els estudis primaris, als quals més tard afegirà, per exemple, el *Werther* de Goethe. Aquesta suma d'interessos en un autor jove té una lectura senzilla: Serra i Campdelacreu és un més dels autors de la seva generació que, atrets per l'esforç ingent dels pares del moviment, i sobre els fonaments que aquests havien col·locat, decidí continuar en la construcció d'una nova literatura catalana. En el seu cas, però, prematurament i allunyat, inicialment, del focus principal de la cultura nacional: Barcelona. Tenir present això ajuda a conformar una idea més o menys aproximada de l'autor, però no ens pot fer perdre de vista l'element essencial per comprendre *Les primeres il·lusions*: el Vic dels primers anys de la dècada dels 60 del segle XIX. I encara que acceptar això sembli limitar-ne l'abast, restringir-ne el camp d'acció i reduir-ne les possibilitats, el cert és que cal prendre aquesta òptica a l'hora de llegir els textos que conformen el recull per no desviar-se del camí principal.

Si volem destacar alguns aspectes generals formals, ens podem fixar en la presència constant del jo, la utilització de la natura com a escenari i com a entitat poètica –Serra i Campdelacreu és, juntament amb Ignasi Campà, l'únic autor vigatà que conrea aquest tipus de poesia sense circumscriure-la, geogràficament, a la Plana de Vic–, la constant presència d'ocells, la referència a l'infinit i l'etern, la utilització del color blau, la fixació amb el cel, l'associació de termes oposats, la religiositat que emanen gran part de les composicions, la idea de la vida viscuda com un *desterro* o les imatges

⁵¹³ *Ibid.*, p. 12, apropa el Romanticisme de Serra al de Lamartine. Certament, la proposta és vàlida per a *Primavera trista*, però no la podem reular a *Les primeres il·lusions*. Proposar influències concretes sempre és perillós, però encara ho és més quan es tracta d'un autor adolescent i en plena formació. Potser alguna cosa ens hi podria fer pensar –sobretot l'emotivitat i la utilització del paisatge–, però seria excessivament comprometedor afirmar-ne, a aquestes alçades, l'ascendència.

que remetent a la figura de Prometeu. Són totes, al cap i a la fi, idees que evoquen un Romanticisme interior més o menys delimitat.

La poesia patriòtica

El patriotisme, un dels temes predominants del recull, presenta diferents particularitats. Majoritàriament d'òptica catalana –només «Als voluntaris catalans» és escrit des d'una perspectiva espanyolista, ja ho detallarem–, la unió de llengua i pàtria acostuma a ser el punt de partida poètic. Així hem d'entendre «Lo nou soldat», «Amor patriòtic», «Ecos», «Les dos nines», «Sonetos 1» i, en menor mesura, «A la mort de D. Miquel Anton Martí...». També, llegit simbòlicament, podria ser-hi inclòs «La reina de les flors».⁵¹⁴ El primer, «Lo nou soldat», poema que enceta *Les primeres il·lusions*, és un text ideològicament programàtic i estilísticament sintetitzador, que engloba les característiques principals del recull i s'emmarca en un context molt definit. Per això creiem que mereix un comentari més detallat que els altres.

El títol és, en si mateix, revelador. «Lo nou soldat» és una figuració de l'autor que s'adscriu al moviment de recuperació de la llengua. Serra i Campdelacreu, amb una imatge metafòrica, s'allista de voluntari a l'exèrcit renovellador de la llengua catalana i baixa al camp de batalla. El poema s'inicia amb una fixació temporal. La imatge de la primavera no hi és per ser el període de màxima floració, sinó pel que significa de (re)naixement. La descripció bucòlica ens transporta a un espai edènic de «bells jardins florits», «platejats rius», «brises juganeres» i «fonts cristallines», una natura bucòlica i peculiar, impossible de contemplar i que provoca nostàlgia. I aquí, la nostàlgia hi és pel passat nacional esplendorós i, de manera camuflada, per l'expulsió del paradís. És, doncs, aquella contemplació impossible i nostàlgica pròpia del Romanticisme. D'aquesta manera, més a prop del paradís que de la realitat terrenal i en «una eternitat feliç» se situa, metafòricament, l'autor. I és aquí, després d'aquesta descripció idíl·lica de la natura que apareix el «jo» que havia viscut fins ara sepultat per la magnanimitat i perfecció que l'envoltava, que l'anorreava i menava el protagonista a un paper secundari.⁵¹⁵ Així, trobant-se a «la voreta d'un riu» –cal tenir present la imatge persistent, al llarg del recull, de l'aigua com a font de vida– sent «una fressa inesperada»; i per entendre què diuen «determino dirigir-me, / cap a on sentia els crits». És aquí on apareix «Una dama desmaiada / i tapada amb un vel fi», que de seguida

⁵¹⁴ Vegeu, més endavant, nota 528.

⁵¹⁵ El paper atorgat al «jo» a l'inici del poema, salvant les distàncies, és el mateix que Friedrich reservava a les figures humanes en quadres com «El monjo contemplant el mar», en què, tot i la centralitat que ocupa la figura humana a la tela, és el mateix home que ha perdut la centralitat de l'univers.

reconeix. Per assegurar-se'n, però, ho consulta a un dels «sirvents» que acompanya la moribunda, que li respon:

És eixa
la mare dels llemosins,
que essent de molts despreciada
no hi ha faltat atrevits,
que han dit que desitjarien
a fins veure-la morir.

Notem que Serra, imbuït per una nomenclatura lingüística insegura i indeterminada, cataloga el català de llemosí, terme, no obstant això, de connotacions històriques i literàries evidents.⁵¹⁶ I ara, després de maleir els desagraïts fills, celebra que d'altres

han desembeinat l'espasa,
que estava son cos cenyint
amb ànimo de venjar-ne
ultratge tan baix i vil.

Segueix una descripció de la lluita entre uns i altres de la qual surten vencedors els catalans. I d'entre els guerrers que de lluny albira reconeix el Gaiter del Llobregat, el Tamboriner del Fluvià, el Trobador de Montserrat, l'Almogàver del Montseny, el Cantor del Francolí⁵¹⁷

i altres generals molt dignes
d'haver nascut llemosins

Serra i Campdelacreu, doncs, lloa alguns dels autors més reconeguts del moment, els quals podem llegir com una manifestació de les seves arrels literàries, i la voluntat de situar-se en una tradició. I encara més, reivindica uns autors concrets, entre els quals no apareix Aribau. Segurament tenia poca obra i ell se sentia més identificat amb la voluntat decidida i no pas amb el fet aïllat. Per això

A l'exemple d'eixos homes,
i d'amor matern al crit,
[...]
Sento batre de venjança
i amor patri lo meu pit.
I sens tardar en la lluita
desesperat me llancí...

⁵¹⁶ Sobre la utilització del terme llemosí per a la llengua catalana, vegeu nota 334.

⁵¹⁷ Els pseudònims corresponen, per aquest ordre, a Joaquim Rubió i Ors, Pau Estorch i Siqués, Víctor Balaguer, Josep Subirana i Francesc Morera.

Per aquest motiu, perquè ell no és més que un dels molts autors joves que han saltat al camp de batalla i que, per tant, han ajudat a revifar la llengua catalana, celebra que aquest desig s'estigui complint, malgrat trobar-se, encara, en procés de consolidació i solidificació.

La dama n'ha recobrat
ja lo ús de tots los sentits.
Més la lluita encara dura,
no sé quan farà la fi.
Déu vulgui que la victòria
ne siga pels llemosins!⁵¹⁸

En definitiva, doncs, Serra i Campdelacreu, en plena adolescència, però convençut del camí a seguir, es converteix en «Lo nou soldat». I més enllà de situar-se en una tradició i fer-se partícip d'un moviment, interessa fixar-se que ho fa servint-se dels nous aires poètics. Així, la imatge de la natura, l'aparició del jo o l'element etern, li serveixen de pretext. Característiques que, d'altra banda, són recurrents a la majoria dels textos.

Aquest amor patriòtic focalitzat en la llengua que, com dèiem, és, segurament, un dels trets definitoris del recull, el trobem en altres textos. «Amor patriòtic» torna a jugar amb la unió de llengua i pàtria per construir un poema d'exaltació nacional. L'argument principal, repetit a la majoria de quartets, és la devoció filial que sent per a la llengua catalana. Així, comença recordant que el català és la seva llengua materna i la utilitzada per resar⁵¹⁹ –argument que remet, en certa manera, a la proposta que Aguilar feia als *Plants* d'ensenyar el catecisme en la pròpia llengua. La segona, en canvi, recorda que «aqueixa rica llengua» ha sigut «postrada» pels reis castellans, que «desdenyaren nostres clamors i veus». És, doncs, una constatació del menyspreu històric per part dels monarques de Castella. La tercera estrofa reprèn, en certa manera, l'argument de la primera: exposa que l'amor que sent el viu des de la infantesa. La quarta i la cinquena tornen a ser una confessió a la qual suma, de manera indirecta, un prec de justícia. Sobta la utilització de l'adverbi «sempre» per part d'un jove de 15 anys. És, creiem, una mostra més del ferm convenciment, impulsat per un context propici.

Sempre un entusiasta per glòries catalanes
he sigut, gloriant-me d'un títol tan honrós,
sempre enamorat quedo de tes virtuts galanes,

⁵¹⁸ Aquests versos recorden l'al·legoria de la «morta-viva», un dels temes més presents en la literatura de la Renaixença. Vegeu què en deia Arqués (1988).

⁵¹⁹ És allò mateix que deia Balaguer al seu discurs als Jocs Florals de 1859: «sempre serà per ell [l'home] la més santa llengua aquella en que primer ha après a sil·labejar lo nom de sa mare i a beneir a Déu.» Citació trenta d'Arqués (1988, p. 39).

trobant-me amb ton afecte content i molt ditxós.

I practicant alegre les lleis que a mi m'obliguen
com a fill que desitja dar a sa mare gust,
oh pàtria!, te prometo dar-te tots los que siguen
de ton pler voluntari, pus tot això és molt just.

Serra acaba el poema prometent fidelitat eterna a la pàtria:

Prometo consagrar-te jo entera ma existència
[...]
a fins los sospirs últims, que exhalarà mon cor.

Quant a poemes de fervor lingüístic resten «Ecos», «Les dos nines» i «A la mort de D. Miquel Anton Martí...». El primer sintetitza les característiques de la llengua que l'autor creu més atractives (galana, rica i ditxosa) i demana que «a nina tan hermosa / estimeu-la catalans». El darrer⁵²⁰ és un poema circumstancial, de dedicatòria, en què l'autor parteix de l'anècdota per construir un cant de lloança a la llengua.

«Les dos nines», en canvi, ens fa pensar en «La nina en lo palau» de Joaquim Capdevila. Podria ser que el de Serra fos el primer.⁵²¹ El text, dividit en octaves, comença amb una imatge celestial a la primera quarteta que serveix de comparació per a la segona:

Dos nines jo conec: són tan hermoses,
com aqueix brillant sol que ens il·lumina,
de cabellets daurats, de faç divina,
modelo de bellesa i de candor.

Serra exposa el dilema que se li planteja al poeta a l'hora de prendre la ploma: de quina llengua s'ha de servir? La primera que cita, potser per ser la més propera, és la catalana, la segona la castellana. La primera «regnà un dia en les terres catalanes / més ara ja no regna, ara obeïx». I «obeïx a la nina de Castella», la que la suplanta. Així, «cenyint lo cap de l'una la corona / penjant del cos de l'altra les cadenes»:

Se presenten les dos al pobre poeta
que sedeja el llorer de la victòria
i que aspira en lo temple de la glòria

⁵²⁰ Miquel Anton Martí i Cortada morí el 1864, any de redacció d'aquest text. El 1862 havia sigut mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona i el 1858 Antoni de Bofarull havia inclòs una de les seves composicions a *Los trovadors nous*. El 1839 havia participat en la redacció del *Diccionari quintilingüe*. Sembla que fou un poeta exclusivament en català. La seva primera composició publicada sembla que va ser «La nina del port», el 1839 al *DdB*. La seva obra més reconeguda, tot i que d'escàs valor literari i sense finalitat restauradora, fou *Les llàgrimes de la viudesa*.

⁵²¹ «Les dos nines» és el primer de l'apartat de 1864. «La nina en lo palau» va ser presentat als Jocs Florals de 1866, per aquest motiu suposem que devia ser escrit a finals de 1865 o inicis de 1866.

algun dia feliç poder arribar.

I ara comença l'argumentació. Cada una de les «nines» se serveix de fets històrics per fer valer els seus mèrits. La castellana repassa autors (Cervantes, el rei Alfons i Pelayo de Covadonga), es val de la fortalesa i valentia i acaba prometent la glòria. No són suficients els arguments, que no commouen el poeta, qui prefereix els dèbils, els febles i els perdedors. Per això

al retirar-se los meus ulls se'n porta.
Més, ai!, que no se'n porta lo meu cor;
puix si bé lo meu cor és molt sensible
als atractius de la bellesa i gràcia,
ho és molt més quan veu que la desgràcia
la cobreix de tristesa i de dolor.

La preferència, doncs, és descarada. Però abans de decidir-se deixa parlar la llengua catalana, que es remunta a les glòries antigues. No se'n vanagloria, perquè recordar-les «mon dolor acreixen / pus tant més dol quant més és lo que es perd». La diferència entre la llengua catalana i la castellana rau en el final. Si la primera li prometia la glòria, la segona li demana el seu «amor». És aquesta l'essència: escollir entre el dèbil i el fort, entre la promesa i la súplica. El poeta, commogut, se sent atret pel dèbil i s'adhereix, decididament, als precés de la llengua catalana.

Des de llavors sols visc per Catalunya,
sens despreciar la nina de Castella.
Des de llavors sols vol la mia orella
sinó sentir parlar en català.

El final, com veiem, és un cant decidit en favor de la Renaixença, moviment al qual s'adhereix sense vacil·lacions. La utilització de la història, encara que en algun cas no sigui el tema del text, ens condueix a un altre dels subgrups de poemes patriòtics: «La nostra història», «Als voluntaris catalans» i «Sonetos 2n» es valen d'aquests arguments. El primer és el més característic del grup: se serveix de l'esplendor antiga per reivindicar l'amor patriòtic. No es fixa en cap passatge concret ni apareixen personatges explícits, sinó que són l'alè èpic i el to fervorós els que deixen fluir l'element històric. «Als voluntaris catalans», més circumstancial i contemporani, és particular per l'òptica espanyolista que ofereix. Tanmateix, malgrat la focalització estatal, hi ha una concreció al cas català, ja exposada al títol, la qual circumscriu el camp d'acció. És allò que dèiem més amunt: el ressò que tingué la Guerra d'Àfrica entre els més joves, sumat a l'impacte que els provocaren els Jocs Florals, són dos dels

fets capitals per entendre la incorporació decidida dels joves al moviment renaixentista. Les característiques són comunes: singularitzar els guerrers catalans que han lluitat a la guerra d'Àfrica i ressaltar-ne la bravura. «Sonetos. 2n» parteix de la mateixa idea però sense especificar-la. En cap moment cita la guerra marroquina ni el context espanyol, però la referència a les «feres falanges mahometanes» ens hi fa pensar. La diferència rau en el tema: el primer era un cant de lloança per la seva valentia, aquest una celebració pel retorn. Per això reclama a las «nines vigatanes» que facin ofrenes «als que patri honor tan bé salvaren».

Clouen el gruix de poemes patriòtics «A ma pàtria» i «La Plana de Vic». El primer és un cant d'amor a la pàtria, un atac als oportunistes, a aquells que només busquen la glòria. El jo, distanciat d'aquesta actitud i recompensat amb «los amants besos i matern carinyo / de pàtria dolça», es mostra convençut del futur que espera a la pàtria:

veig amb felicitat passar los dies,
observo com l'esfera al Sol volteja
i aubir segura en mig de tanta ditxa
bella esperança.

«La Plana de Vic», al seu torn, és un poema d'essència pictòrica, en què l'exaltació local serveix de lloança nacional.⁵²² L'escenari descrit, bucòlic i idíl·lic, posseeix totes les característiques d'una natura orgànica: verdor profusa i presència d'aigua i sol. La humanitat també hi és present amb la imatge, manllevada de Pau Piferrer i de la qual també se serviran, entre d'altres, Ignasi Campà i Jacint Verdaguer, de les masies escampades per la Plana com si fossin perles precioses encastades en una corona de regina. A més, incorpora la boira, característica climàtica de la Plana de Vic i, allora, element destacat del Romanticisme pictòric. Tanmateix, s'acosta al jardí mesurat i pastoral propi del rococó. No és un paisatge tràgic, sinó harmònic, i el contemplador, en comptes de sensació de naufragi i neguit, se sent reconfortat i s'hi extasia.

La natura

Si bé acabem de veure que «La Plana de Vic» se serveix de la natura per construir un poema de lloança nacional, en trobem d'altres en què la natura no és el pretext sinó el tema. Són «Despido de la primavera», «Al crepúscol matinal», «La reina de les flors» i «Lo retorn del bon temps». Els tres primers són correlatius⁵²³ i el darrer,

⁵²² Vegeu SERRABASSA I PUNTÍ (2014a).

⁵²³ Són els poemes 19, 20 i 21.

l'única traducció de *Les primeres il·lusions* –original de Carles d'Orleans–, és l'últim del recull.⁵²⁴ Els dos primers, a més a més, són poemes d'enyor i utilitzen la natura per la melancolia que desperta a qui l'observa. Així, el paisatge, tot i ser idíl·lic es converteix en tràgic perquè recorda a l'home el poder absolut de la natura, l'escissió que hi ha entre ells dos. Com diu Rafel Argullol: «En el paisaje romántico, la Naturaleza es la *inabitata piaggia* de que habla Torquato Tasso: el hombre la siente exteriorizada, enajenada, alejada. Ha sido expulsado de ella, o más bien se ha autoexpulsado, y ahora se siente como un náufrago errante en su seno».⁵²⁵ Potser Serra no ho formula de manera tan taxativa, però l'essència que en recull és la mateixa.

Com podem veure a partir del títol, els dos primers, que més que un instant poetitzen sobre l'enyor d'aquest instant, es fixen en un moment temporal. «Despido de la primavera» és un poema de melancolia d'un temps passat. No n'enyora el confort sinó la bellesa exemplificada en les flors que l'estiu ha matat. És aquell enyor del paradís que turmenta les ànimes romàntiques i que converteix la natura en una arma de seducció.⁵²⁶ Com a «Lo nou soldat» la primavera simbolitza un moment de fecunditat i harmonia, de naixement. Per això la seva fi significa l'inici de la mort. El tema es repeteix a «Al crepuscol matinal». Si bé aquest no utilitza les estacions, sinó un moment concret del dia, podem considerar el crepuscle com la primavera del dia.⁵²⁷ La diferència rau en la simbologia i en el sentiment. El primer és terrenal, el segon, celestial. En efecte, les imatges del primer són referides a les flors i es canta a la pèrdua d'un desig i una comoditat; el segon, en canvi, comença amb una invocació celeste i és una descripció constant de les bel·leses que ofereix l'alba, les quals extasiem qui les contempla. Apareixen, com hem dit, el cel i el sol, però també el rossinyol, que amb la seva melodia acompanya el naixement. «La reina de les flors» és substancialment diferent. La utilització d'un element físic concret de la natura el distancia dels altres, més conceptuals que materials. D'aquesta manera, la «rosa», el tema central del text, és

⁵²⁴ Carles I d'Orleans i I de Valois (París 1394 - Amboise 1465), príncep de França, duc d'Orleans i duc de Valois (1407-1465). El poema original té per títol «Le temps a laissé son manteau», al qual li afegí un últim vers. El conjunt de la seva obra poètica destaca per les imatges pastorils, la descripció de la natura i la utilització de la primavera

⁵²⁵ ARGULLOL (2006), p. 19.

⁵²⁶ És, salvant les distàncies, allò que Friedrich pinta a *Aurora en el Riesengebirge*. Vegeu què diu Argullol (2006), p. 43-56.

⁵²⁷ Seguint, altra vegada Argullol (2006), p. 55-56, el pintor romàntic Philipp Otto Runge, considerava que el matí era la il·luminació infinita de l'univers. La mateixa lluminositat trasllueix la composició de Serra.

escollida la «reina de les flors». Cada una, sense especificar-les, defensen la seva candidatura fins que apareix la rosa, vencedora indiscutible.⁵²⁸

Tots tres són plenament romàntics en el tema i en els símbols. L'aparició de l'aigua i les flors, o la fixació en el cel, així ens ho fan veure. Fins i tot el retrat paradisiac que se'n fa. Ho són, però, d'un Romanticisme concret. En efecte, quant a la fixació temporal, s'escapen, majoritàriament, dels romàntics alemanys, que, *grosso modo*, prefereixen la tardor a la primavera, el crepuscle vespertí al matinal, la nit al dia, la lluna al sol.⁵²⁹ Més: la fixació diürna ens acostava al racionalisme i al concepte d'existència. En canvi, la manifestació de sentiments del jo poètic ens apropa al Romanticisme. És, potser, tot i la preferència indiscutible pel gust romàntic, allò que dèiem de l'ambivalència estilística del moment.

Un altre detall. El jo de «Despido de la primavera» es troba «En mig de tos braços». Participa, per tant, de l'espectacle. En canvi, a «Al crepuscol matinal» i «La reina de les flors» la veu poètica contempla. Viu, doncs, apartada de l'acció i es complau a observar. La descripció ofereix una perspectiva, tal com si es tractés d'un marc. Aquesta característica simbolitza allò que dèiem més amunt de l'escissió entre home i natura. No sent temor a l'hora de contemplar-la, sinó que s'hi extasia. Una distància insalvable, però, l'en separa.

En línies generals la literatura romàntica vigatana no utilitza la natura com a cor-relat objectiu de l'ànima turmentada, sinó com a marc descriptiu. Serra i I. Campà, són els únics que s'endinsen en aquest terreny, però per senders diferents. En línies generals, Campà és més turmentós i fosc i Serra més lumínic i harmònic. Quan la natura es converteix en tema poètic, li ofereix un aspecte de solitud, però també de contemplació edènica. El jo dominant del poema agafa de la natura el sentiment de vitalitat i força. Per això contemplant-la s'hi extasia i hi entra en comunió. És per aquest mateix motiu que el jo de «Despido de la primavera» s'adorm en plena primavera i se sent transportat «lluny de ta presència». És una visió de la natura més amable, a la qual el poeta se sent atret i confident. I és també per això, perquè el jo participa de la natura, que busca un refugi en ella.

⁵²⁸ Unes pàgines més amunt havíem considerat que «La reina de les flors» podia ser llegit com un poema patriòtic. És així si llegim el text metafòricament i entenem que les flors representen llengües, d'entre les quals la rosa seria la catalana.

⁵²⁹ Recordem, per exemple, els poemes «A mitjanit», de J.W. Goethe; «Capvespre» de H. Heine; «Nit de lluna» i «La nit» de J. von Eichendorff; o els *Himnes a la nit* de Novalis. O quadres com «Nocturn a Rügen» de Carl Gustav Carus, «Home i dona contemplant la lluna» o «Capvespre» de Caspar David Friedrich.

En canvi, quan la natura és utilitzada com a mer escenari, el tractament difereix. Ja no ens trobem, majoritàriament, davant d'una natura bucòlica i contemplativa, sinó més suggestiva, carregada simbòlicament. És el cas, per exemple, de «L'amistat», en què la natura es converteix en un element comparatiu. Així, el poeta, referint-se al sentiment, es compara tal com si estigués emmarcat en el naixement d'un dia, acompanyat del cant dels ocells i la música d'una font, contemplant l'herba fresca i el blau del cel. Tanmateix, però, es troba

cobert d'una espessa sombra
com de lo més pintat vel
que em priva dels raigs vivíssims
que llança un astre tan bell.

Per tant, no és una natura completa i perfecta; no és pura i orgànica, sinó que l'aparició de la boira la fa més tenebrosa. Un procés diferent es viu a «Consol». La situació nocturna reclama buidor espiritual; i així, el poeta, com si es tractés d'una pregària, clama al cel i demana recuperar les alegries passades. La felicitat arriba a través d'un ocell que esqueixa els núvols i l'envolta de claror. Al seu torn, «Una nit de lluminàries», si bé situa l'acció en la nit, no és una nit fosca i impenetrant, sinó il·luminada per la llum lunar. També la foscor és l'element inicial a «Lo cristianisme», com a retrat espiritual però també social. Així, en una societat decadent i immoral, la fe cristiana és reivindicada com a focus lumínic de l'ànima i guia espiritual.

Si una cosa tenen en comú la gran majoria dels poemes, més enllà del marc pictòric, ja sigui simbòlic, metafòric o temàtic, és la presència constant d'elements concrets. L'aigua, sempre en moviment, el sol i les flors són els més presents. La seva força rau en el que tenen de vital. Els dos primers són condició indispensable de la vida; l'altre l'exponent definitiu. També, en menor mesura, són freqüents les aus i les estrelles. Els primers són rellevants, més que per la condició d'ésser alat, per la musicalitat del seu cant, d'essència divina; el segon pel que posseeixen, intrínsecament, de nocturnitat i per ser, àdhuc, un guia en la foscor. Al seu torn, és significativa la utilització quasi sistemàtica de l'ambientació diürna en textos en què la natura és l'eix temàtic, i de la nocturna quan s'utilitza com a escenari. Tanmateix, aquest darrer grup, més heterogeni, també mostra una evolució i, sovint, tot i ambientar-se a la nit, l'aparició d'algun element lumínic venç la foscor.

Ens trobem, doncs, davant d'una natura pictòrica, de traç poc marcat, amb un tractament acurat –sempre tenint en compte l'edat de l'autor i, per tant, més la intenció

que el resultat– del focus de llum, més o menys ben delimitat i definit. En alguns casos, pocs, també és possible trobar una evolució temporal. On és més evident és a «Trista pèrdua i dolça troba», un dels pocs textos narratius. Preferentment es tracta d'una natura coneguda, lluny de l'exotisme.

Els poemes religiosos

L'altre gran gruix temàtic és el format per poemes religiosos. Dels deu que formen el conjunt, quatre són dedicats, d'una manera o altra, a Déu, dos a Jesús, dos a la Verge Maria, un és un plany al paradís perdut i un darrer pot ser llegit com a text de croada. Tots, però, recorden la força creadora divina, reconeixen Déu com a únic ésser absolut i infinit, i se serveixen d'imatges totals –la presència del cel és permanent– per emmarcar el text. Igual que la natura, la religió no apareix, només, com a tema principal, sinó que és present com a element secundari en molts d'altres. Serveixin, a tall d'exemple, «La nineta del castell», «A la pàtria de Balmes», «A la mort de D. Miquel Anton Martí» o «Record paternal». Així doncs, la fe acosta Serra i Campdelacreu a un cert Romanticisme de gust confessional.

L'element còsmic fa cap a gran part del recull. Les imatges sobre la immensitat dominen el poemari i l'element celeste, que vincula natura i religió, és usat com a reflex de l'absolut i l'infinit. Però el que més ens interessa abans d'entrar, de manera individual, als textos, és fixar-nos en la finalitat global. Pel que coneixem, la poesia religiosa és, quant a la temàtica flouresca, la menys conreada, en el conjunt d'obra, per Serra i Campdelacreu i la primera que abandonà. No és per manca de fe sinó, segurament, per interessos literaris. Malgrat això, creiem que s'han de llegir d'acord al context. Estimulat per uns cercles culturals amb forta presència eclesiàstica, participa activament d'aquestes inquietuds i s'endinsa en el conreu de poesia religiosa. Ho fa, suposem, des d'una vessant ideològica més que no pas amb la voluntat d'incidir i actuar. Així s'explicaria que donés a conèixer pocs textos d'aquesta temàtica.⁵³⁰ Això no obsta, però, de trobar-ne amb una forta càrrega ideològica com «Lo cristianisme».

⁵³⁰ Entre 1860 i 1880, Serra i Campdelacreu donà a conèixer els següents textos religiosos –han sigut buidades totes les capçaleres vigatanes d'aquests anys i les barcelonines LR, LGS i CC–: «Lo crim del poble jueu» (Círcol Literari de Vic, 2/03/1864, *EdLM* 29/03/1866 i 23/08/1866), «La creu triomfant» (LR, 31/03/1874); «Moisés damunt les aigües». [Traducció de Víctor Hugo] (*EP*, 11/08/1866) i «Desvari» (*CC de l'any 1880*, 1879). Al Círcol hi llegí «Lo triunfo de la creu» (16/04/1867); «Ecce homo» (07/04/1868); «A la verge» (23/06/1868); i «Sant Miquel del Fai» (16/03/1880), els quals, per títol, semblen religiosos. A més a més, els dos primers i el darrer es llegiren en sessions dedicades a commemorar la Setmana Santa. Per a altres trobades, Salarich i Torrents (1962) indica que Serra i Campdelacreu presentà composicions a l'entitat vigatana, però no n'especifica el títol ni la llengua. Per tant, no ens podem aventurar en aquests casos. Cap d'aquestes correspon a celebracions cristianes.

Són, també majoritàriament, més aviat poemes amorosos –d'amor diví o marià, esclar– que no pas conceptuals. D'aquests darrers, l'únic que pot ser tingut com a tal és «Lo cristianisme» que, al seu torn, és el més combatiu. Els primers, en canvi, són més tendres i afectius i alguns d'aquests mostren, clarament, l'ascendència popular. Són, també en línies generals, més aviat poemes de sentiment que de contemplació. El dramatisme sols és present a «Lo crim del poble jueu» i a «Lo cristianisme» i d'altres poden ser considerats, secundàriament, poemes d'enyorança. Així, no es tracta d'una recerca del paradís perdut, sinó que es tradueix en la idea de viure en un *desterro*. És aquesta l'essència de «L'animeta encadenada»: el record d'allò perdut i el desig de recuperació. És, a banda d'un dels textos que juga més amb la càrrega simbòlica dels mots i les imatges i que aprofundeix més en la relació entre la natura i la religió, el poema que se serveix més fortament de la imatge del Prometeu encadenat. Si una cosa, però, destaca en la poesia religiosa de Serra i Campdelacreu, és el to confessional.

D'aquesta manera hem d'entendre «Súplica», en què el jo poètic demana a Déu consol, amor i protecció per a tota la vida per, així, un cop mort, tenir una vida feliç al més enllà. Pot ser llegit com un cant espiritual en què l'autor evoca els sentiments més profunds i clama a Déu en favor d'una futura intercessió per aconseguir el repòs etern. Es fa estrany, també, aquesta fixació en la mort i la pau eterna en un jove de 15 anys.⁵³¹ «Súplica», però, ja introdueix aquesta imatge del Déu totpoderós que es veu més clarament manifestada a «La providència»:

Un ser hi ha més noble sobre els altres,
de més valor, més glòria i omnipotència.
Un ser que tot lo món té en sa presència,
un ser ple d'infinites qualitats.

És a ell a qui acudim a demanar protecció, l'encarregat de guiar la nostra existència i qui vetlla per la nostra bondat i el nostre confort. Més enllà de la visió del Déu salvador que es pugui donar, ens interessa fixar-nos en nous aspectes que introdueix «La providència». Destaquen la presència de tòpics romàntics com la vida viscuda com un *desterro* i, estretament lligat a això, la vida vista com un camí de fatiga, el món un lloc de condemna i la mort la pau definitiva i eterna. Tot exposat a partir d'imatges devastadores de la natura, com la «tempestat furiosa», «la mar insegura» o l'«huracà furiós». Aquestes descripcions podrien tenir el seu origen en l'experiència

⁵³¹ Aquest interès o necessitat segurament s'ha de posar en relació amb la seva biografia. Serra i Campdelacreu quedà orfe en la infantesa. L'afany de perdó i pau eterna es deu poder relacionar, segurament, amb aquest sentiment de desig pel seu pare.

vital de l'autor, que visqué en primera persona la devastació provocada pels aiguats de la nit del 8 d'octubre de 1863.

«Lo firmament», a cavall dels poemes religiosos i els que tracten de la natura, és una descripció de l'obra meravellosa creada per la mà divina. Dividit en tres parts, la primera consta d'uns versos laudatoris en què es magnifica l'obra de Déu i es considera tot «glòria», «encant», «bellesa», «hermosura», «harmònica estructures», meravella i èxtasi. La segona, una descripció del «firmament», destaca per la lluminositat que desprèn i ens acosta al paradís perdut. Però no és abastable. La tercera part ens recorda que allà és on habita el creador i que aquest és un espai inassolible i inaccessible per a l'home.

«Existència de Déu» destaca, més que pel tema, per la formulació. A banda de la presència d'elements de la natura, del sentiment paternal de Déu, i de recordar la imatge del Déu totpoderós i omnipotent, interessa fixar-se que ens trobem davant d'una composició monosil·làbica. Aquest, la riquesa de monosíl·labs, com hem vist a l'apartat 1.3, era un dels arguments més en voga a l'hora de defensar el català. Se'n servia Francesc d'A. Aguilar als seus *Plants de la llengua catalana*, i segurament hi tornava a les classes de l'AVLC. Això darrer és una suposició que creiem ben plausible. I, per tant, si recuperem la idea de la influència d'aquestes classes a *Les primeres il·lusions* —ja sigui per assistència o coneixement—, aquesta composició ajuda a argumentar-ne la idea.

Al seu torn, «Lo crim del poble jueu» i «La nit de Nadal» prenen com a tema Jesús. Ara bé, si la matèria poètica és la mateixa, el moment vital poetitzat i el camí emprat és divergent. Tant és així que el primer fa referència a la mort de Jesús, i el segon al naixement. El primer, per tant, és fosc i trist; el segon, una celebració festiva i lluminosa. Tots dos, però, són els únics que fan referència a un passatge bíblic concret. «Lo crim del poble jueu» va ser donat a conèixer al Círcol la nit del 23 de març de 1864, en una sessió dedicada a commemorar la Setmana Santa.⁵³² La informació no és gratuïta. Més enllà de constituir el debut al Círcol de Serra i Campdelacreu, l'autor se cenneix, temàticament, com la resta de composicions llegides a la vetllada literària, a poetitzar sobre el fet celebrat: tots els textos fan referència a la mort de Jesús. El títol i la primera estrofa del poema sintetitzen l'evolució de la relació entre l'home Jesús i el

⁵³² La setmana santa de 1864 tingué lloc entre el 20 de març (diumenge de rams) i el 28 de març (dilluns de Pasqua). La sessió del Círcol se celebrà, doncs, en dimarts de pasqua. La peça de Serra fou l'única en català que es llegí. La majoria de textos, tant conferències com poemes, es conserven a BJT/CLV, capsa 4 «Memòries i conferències», al lligall 11 «Trabajos en el Círculo. Memorias de fin de año», «Trabajos leídos en el Círculo. Tomo 2º», plec 23/3/1864.

poble jueu, a qui es menysprea i s'acusa de l'execució del salvador. A partir d'aquí, servint-se d'un seguit d'imatges evangèliques que ressalten la importància de la figura bíblica de Jesús, l'autor poetitza l'instant de l'execució. Culpa, altra vegada, els jueus i els fariseus. El poema avança i apareix la resurrecció. L'aire bíblic del poema es torna a fer present en tota la seva esplendor i l'autor situa, com la majoria dels evangelis, aquest passatge en la nit.⁵³³ El menyspreu pel poble jueu es torna a fer present a la penúltima estrofa. L'última, en què l'aparició de les trompetes ens recorda l'essència bíblica d'aquest instrument,⁵³⁴ acaba amb un apòstrofe a la diàspora jueva.

«La nit de Nadal», hereva de la tradició popular, és un cant de celebració. El quadre descrit s'assembla a la imatge d'un pessebre qualsevol en una llar catalana. És cert que hi mancarien els tres reis, el bou i la mula, però hi tenen cabuda els personatges fonamentals: Jesús, Maria i Josep, a una cova, els pastors i els àngels. I sobretot la força lumínica. Ara, el més interessant és la imatge que es vol donar del cristianisme: no és que la creença distingeixi rics i pobres; sinó que la fe anivella els humans. Per això, tant els «pastors en ses cabanyes» com els «rics en sos palaus» poden celebrar el naixement de l'Infant. La celebració no està exempta de plany: el jo poètic, malgrat la vinguda del «Redemptor», continua recordant i enyorant el paradís. Així, com un Prometeu, viu «Amarrat amb les cadenes / amb què lo han lligat ses penes / de tristor cobrint-lo i dol». Per això acaba demanant que «en lo jardí ameníssim / d'a on llavors baixaren / pugam torna a existir».

«A Maria» i «Sonetos 3.» són poemes marians. El primer es caracteritza per la lloança a la Verge, la situació temporal –no es fa referència a cap mes concret, però l'esplendor de la natura aboca al maig, el mes de Maria– i per l'element d'immensitat i infinit que, subjacentment, incorpora; el segon, per situar la figura de la Verge just darrere de Déu. L'última composició, «Lo cristianisme», pot ser considerat un text de croada. Així, si el sol il·lumina i dóna vida a la terra, el cristianisme és la llum de la humanitat i combat tota onada de foscor. D'aquesta manera, en un context socialment enterbolit i religiosament decadent, Serra du a terme una defensa de la fe cristiana vista com a focus resplendent: batalla contra els «enemics»; salva el pobre de la desgràcia; retorna la dignitat a la dona; i allibera el món dels tirans. Per sobre de tot, però,

Ell és qui a l'univers porta el goig i alegria,

⁵³³ Vegeu Mt. 27, 45; Mc 15, 33 i Lc 23, 44.

⁵³⁴ Majoritàriament, a la Bíblia, el so de la trompeta indica recolliment o anunci. L'elecció de l'instrument, doncs, sembla que no és gratuïta.

la ditxa i lo contento, la verdadera pau,
ell qui dant compliment a tanta profecia,
amb son diví poder fiu al dimoni esclau.

Els textos amorosos

L'últim dels temes estrictament floralesc és l'amor. Tan sols «Consol», «Una nit de lluminàries» i «Trista pèrdua i dolça troba», i encara ampliant-ne els marges, hi tenen cabuda. El primer, un poema més de sentiment i retrat de l'ànima que no estrictament d'amor, té una clara tendència subjectiva. La presència del «jo» i la utilització de la natura com a correlat objectiu de l'ànima del poeta així ho fan veure. Tanmateix, hi ha una evolució. El començament, fosc i carregat de tòpics romàntics –ambientació nocturna i utilització de símbols com la lira, les estrelles o el mar–, transmet una forta sensació de buidor espiritual i de turment de l'ànima que muda a la segona estrofa. És ara, mentre «restava cantant-ne mes penes» que apareix «una llum blanquinosa» que «il·lumina de cop mon entorn». Aquesta llum és un ocell que li ofereix l'estrella que li havia fet de guia «quan ma vida entre somnis corria / a l'impuls de l'aurora d'un jorn». El poema acaba amb el refilar de l'ocell, que porta la pau i el repòs espiritual. Fixem-nos, però, que trobem altra vegada la utilització de l'alba com a símbol de lluminositat i coneixement.

«Consol», doncs, és un text que evoluciona. I aquest progrés és retratat a través de la natura: de la foscor a la llum; del silenci que «torbava» al refilar dels ocells; i de l'«huracà furiós» a la «bella natura». L'amor, com a tal, no apareix. No brolla l'amor sentimental, sinó com a expressió d'uns sentiments i un retrat de l'ànima trista i apagada. És aquest retrat espiritual del poeta el que ens hi fa pensar. I és, alhora, el text que enceta el camí que seguirà Serra i Campdelacreu a *Primavera trista*. Pel to i per les imatges, però també pel tema.

«Trista pèrdua i dolça troba» és un cant d'amor de l'estimada tenint lluny el seu enamorat. D'aquesta manera, la primera part, posada en boca del jo poètic –de veu femenina–, recorda l'inici de la relació entre els enamorats en una natura idíl·lica de «Ribera agraciada» i «tendra catifa». Però l'amant, Fernando, és cridat per anar a la guerra i Elvira queda sola. Enyora l'estimat i el recorda. El recorda sempre amb imatges de la natura. Les flors, l'aigua i el cel tornen a guardar la càrrega simbòlica del poema i es converteixen en elements comparatius i en correlats. Si els planys i la tristesa dominen la primera part, la segona és on viu l'alegria. La fi de la guerra significa el retorn de l'enamorat. I ara, aquella natura que s'havia convertit en tempesta d'estiu

torna a resplendir i es muda en «dolça primavera» que ofereix un espectacle d'infinita vivor.

Sos capulls les flors li obren
i derramen olors mil,
i la brisa de l'abril,
del Meder les aigües cobren
i el Cel son hermós perfil.

«Una nit de lluminàries», com «Consol», s'inicia en un ambient nocturn. Aquest, però, a fora de la ciutat, és dominat pel «silenci» i la «quietud» i il·luminat per la claror de la lluna. A dins, tot és sarau perquè «avui és jorn d'alegrar-se / que és la festa del veïnat». Canvia, doncs, la situació espacial, que passa de la natura a la civilització, de la manca de llei i l'absència de sentiments a la legislació i espai de l'amor. I és en plena celebració on els sentiments floreixen. La música i la felicitat faciliten la combinació propícia per a la floració de l'amor. Un amor que transporta a regions celestials i converteix en perfecte tot allò que hi ha al voltant:

Que l'amor los goigs augmenta
i els objectes tots presenta,
aixís com baixats del Cel,
que los goigs i les dolçures,
quan són cèliques i pures,
són més fines que la mel.

Però quan la nit fa acte de presència i «ve lo somni tranquil» els enamorats perden el sentit de la realitat i confonen «lo que han somiat / amb la ditxa ja passada / i amb la pura realitat». Perquè, al cap i a la fi, la nit és l'espai on tot és possible.

Com hem avançat unes pàgines abans, la natura és una de les característiques principals del recull. I més enllà de ser el tema o l'escenari, com hem vist en aquests textos, serveix, sovint, per descriure la interioritat humana. La natura ofereix al poeta una gran diversitat d'espectacles dels quals es pot servir per retratar el seu estat d'esperit. Serra i Campdelacreu, jove poeta i romàntic, accepta aquesta possibilitat i se'n serveix.

L'amistat, l'enyor i altres

Cloem la proposta de lectura literària fent un acostament sintètic a la resta de poemes. Els més quantitius són els que prenen per tema l'amistat («Epístola dirigida al senyor Verdaguer Santaló», «L'amistat», «Un regalo» i «A mon amic J. Ban.»⁵³⁵),

⁵³⁵ Serra i Campdelacreu es refereix a Joaquim Banús.

seguit dels planys i els poemes d'enyor («Record paternal», «A la sensible mort...» i «La innocència»). D'aquests últims, els dos primers sumen la melangia i el record al sentiment d'absència i pèrdua. El darrer, en canvi, tot i adreçar-se a un amic, és una poesia sobre el pas del temps focalitzat en la pèrdua de la infantesa, etapa de la innocència i de la felicitat.

El primer grup ens interessa, més que pel significat o la forma, per la informació proporcionada. D'aquests podem treure diverses conclusions: la primera és que la relació, com apuntàvem al capítol anterior, de Serra amb Verdaguer, Masferrer⁵³⁶ i Banús, ja estava consolidada, per això els dedicava sengles composicions. És més, Verdaguer ja era reconegut, entre el seu cercle d'amistat, com a poeta. Tot i tractar-se, segurament, d'un repte literari, la informació, a banda de l'exageració que reclama l'opció literària escollida, ha de ser més o menys verídica. Les altres ens posen sobre la pista de l'amistat que unia Serra amb altres joves vigatans. El poema «L'amistat», l'únic de qui no podem oferir el nom del destinatari és adreçat a un poeta.⁵³⁷

El segon grup, també de caràcter personal, però amb més càrrega sentimental, són disquisicions d'allò perdut. «Record paternal» és un plany al pare difunt en plena infantesa. Serra enveja els amics que poden gaudir de la companyia paterna i enyora la figura del «bon pare del qual me veig privat». «A la sensible mort...» és un record a l'amic mort en plena joventut. Els uneix, a banda de ser cants als absents, la creença del cel com a espai de les ànimes. I si aquests dos canten l'absència d'un ésser perdut, «La innocència» es plany del pas del temps. Així, la pèrdua de la infantesa és vista com l'acabament de la primavera de la vida. Altra vegada, doncs, la idea d'aquesta estació com a etapa de felicitat, perfecció i tendresa.

Resten «La nineta del castell» i «A la pàtria de Balma». El primer és singular perquè demostra clarament l'ascendència de la poesia popular. De tema llegendariorondallístic és un dels pocs poemes narratius del recull. L'acció, situada en un temps inconcret de l'edat mitjana, incorpora elements de patriotisme, cristianisme i amor. Així, la figura d'un rei «D. Jaume» ens remet a la presència d'un monarca català encarregat

⁵³⁶ El poema «Un regalo» és adreçat a un «Francesc». Suposem, per amistat i proximitat generacional, que es tracta de F. d'A. Masferrer. Serra i Masferrer van estudiar junts al Col·legi de Segona Ensenyança, i el curs 1864-65 van començar la universitat. Ambdós van estudiar Dret i Filosofia i Lletres, i des del primer fins al 1869-70, compartiren la majoria d'assignatures. D'altra banda, no hem localitzat cap altre Francesc de la mateixa generació i del mateix cercle vigatà, llevat de Francesc de P. Masferrer, el germà petit de la nissaga Masferrer. És més, el primer signava els textos «Francesch», el segon, «Francisco».

⁵³⁷ L'espai descrit a l'inici del poema enclou l'essència de temple de la Natura que més tard posseirà, també, la Font del Desmai. Tot i la semblança, no afirmem pas que una cosa i l'altra estiguin relacionades.

de derrotar el rei àrab de Granada Muley,⁵³⁸ que s'ha enamorat d'una bella jove a qui ha fet presa. «A la pàtria de Balmes» és un més de la llista de textos balmesians. Cal destacar-lo per ser un dels primers textos en català d'aquestes característiques i perquè demostra que Serra i Campdelacreu participà, des de ben aviat, en aquesta tradició. Respon als tòpics d'aquestes composicions: celebrar la vigatanitat del filòsof, vanagloriar-se de la conciutadania i exaltar i lloar «ton savi fill, lo teu estimat Balmes».

1.5.1.2 Llengua i mètrica

A l'hora de dur a terme un acostament a la llengua i la mètrica de *Les primeres il·lusions*, encara que sigui molt sintètic, hem de recordar el context en què fou escrit i reprendre la idea que no podem deslligar el text de les coordenades històriques en què l'hem de situar. Seria debades, doncs, buscar-hi models lingüístics; inútil parlar de llengua artificiosa, efectista o popular; i, encara més, remarcar-ne la puresa o impuresa. Resultaria inversemblant trobar una llengua fixada, sense vacil·lacions, compacta, i que no sonés postissa. En general, i salvant les distàncies, podem parlar d'una llengua més propera al Verdaguer dels primers poemes lírics, i, per contra, més allunyada de la de *Dos màrtirs*. Així mateix, quant al lèxic sembla que hi ha una certa voluntat de cercar allò genuí. En canvi, les construccions sintàctiques, a voltes acastellanades, algunes formes verbals, els enllaços oracionals, o algun ús dels relatius condueixen a una llengua un pèl artificiosa. En línies generals podem parlar d'una llengua que cerca la puresa lingüística en la llengua oral i popular, i s'aparta de l'apresa/rebuda a les aules del Seminari. És una llengua viva, com deixen veure els castellanismes d'ús comú, els noms acabats en *o*, la riquesa adjectival o els diminutius, però també insegura. És aquella llengua amb què Verdaguer redactava l'epíleg a la primera edició de *Dos màrtirs* i que li servia per distanciar-se de l'emprada al poema: la que «res té de semblança al gust propi meu i de les muntanyes que em veren nàixer.»⁵³⁹

Quan Serra i Campdelacreu prengué la ploma i començà a escriure *Les primeres il·lusions* és trobà una llengua sense codificació. Seria lògic, si recuperem la idea que

⁵³⁸ Es fa difícil desxifrar a quin membre de la dinastia dels sobirans catalans fa referència. Durant el regnat de Muley, la corona d'Aragó ja es trobava sota domini de la família dels Trastàmara. El més proper per dates és Jaume II d'Urgell el Dissortat (Balaguer, 1380 – Xàtiva 1433; rebesnét de Jaume II d'Aragó, nét de Jaume I d'Urgell i fill de Pere II d'Urgell), comte d'Urgell i vescomte d'Àger (1408 – 1414), que tampoc no hi correspon. Va ser candidat al tron de la Corona d'Aragó durant el Compromís de Casp. Muley va ser rei de Granada entre 1464-1482, 1483-1485. La referència a Jaume, no pot correspondre a Jaume I (1208-1276), ni Jaume II (el Just; 1267-1327) ni Jaume III de Mallorca (el Temerari; 1315-1349). Tampoc a l'anterior. Sembla, doncs, que hi ha un desajust històric.

⁵³⁹ VERDAGUER (1995), p. 192.

l'origen del recull és a les classes de català que feia Francesc d'A. Aguilar, trobar-hi un sistema més o menys fixat. Si més no, quant a l'ortografia. No sembla, però, que sigui el cas. L'ambivalència de grafies en les africades palatals sordes a final de mot (trobem *veig* i *veix*, *puig*, *puix* i *pus* o *mitj*, *mitg* i *mitx*), en els infinitius de la segona conjugació (si són seguits de consonants sempre són grafats *-rer*, però si ho són per vocals vacil·lant entre *-re* i *-rer*), l'ús irregular d'*així/aixís* (escrit, també de manera vacil·lant) i *mentre/mentres* o els dubtes a l'hora d'accentuar, apostrofar i usar la *h* ho fan veure. En canvi, és sistemàtic, com encara era normal a l'època, en les terminacions dels plurals femenins i de les terceres persones de present en *-as* i *-an*. Ara bé, el catàleg que presenta de formes mètriques sí que ens acosta a aquest suposat coneixement de l'AVLC.

Un apropament succint als usos lingüístics mostra, també, una certa ambivalència: quant a l'article neutre conviuen les formes *lo* i *el* –amb preferència per la primera– que, seguit de vocal, acostuma a reduir-se a *l'*, però que quan n'és precedit continua prenent la forma plena; per als possessius prefereix els àtoms (la tercera persona és la que mostra més dubtes); en canvi, conviuen els demostratius *est/aquest* i *eix/aqueix* i els pronoms febles en forma plena i reforçada.

La morfologia verbal demostra una certa preferència pels subjuntius amb desinència *e* (*continuesses*, *poguesses*, *hagen*, *complissen*), pels imperatius de la primera conjugació en *au* (*mirau*, *desplegau*)⁵⁴⁰ i per les formes *nàixer* i *traure*. A voltes pren solucions clàssiques com *sig*, *estiga* o *quedàs*, i mostra dubtes en alguns gerundis (*veent*, *veient*) i en l'arrel del verb *omplir* (*umple/omple*). Quant a trets fonètics destaca la diftongació sistemàtica de *o* inicial en *aucell* i derivats, *auberta* i *Ausona*; els pocs casos de iodització (*raien*); i la quantitat de noms, per influència de la llengua parlada, acabats en *o*. Pel que fa al lèxic, destaquen la gran quantitat de castellanismes (*prez*, *bando*, *menos*, *etxís* o *hermós* i derivats) i alguns arcaïsmes com *aprés*, *sirvent*, *jamai*.

Una de les característiques principals de la llengua, en referència a l'estil, és la constant dislocació sintàctica, les frases llargues (a voltes poden ocupar tota una octava) i l'anteposició de l'adjectiu al nom. Una llengua que, al seu torn, participa plenament del moviment en què s'inscriu. Així, la presència de mots com *lira*, *cel*, *infinit*, el color

⁵⁴⁰ Aquesta preferència pels imperatius en *au* no és sistemàtica. Per exemple, al vers 1 de «Súplica» diu «Ajudeu-me»; al vers 6 d'«Als voluntaris catalans», «Mireu-los»; al vers 1 de «Sonetos 2n», «Llanceu»; o al vers 8 d'«Ecos», «estimeu-la».

blau, adjectius com *celestial* o la constant referència a la *pàtria* ens tornen a evocar a aquest Romanticisme que domina al recull.

Pel que fa a la mètrica hem dit que ens trobem davant d'un catàleg més o menys ampli. Trobem des de formes tancades com el sonet,⁵⁴¹ la dècima espinela («Súplica») o l'*ovillejo* («Ecos», amb algun error) –les dues darreres, sobretot l'última, poc conreades en la literatura catalana–; d'altres també prefixades però amb més llibertat, com les octaves romàntiques⁵⁴² (en enneasíl·labs, i decasíl·labs–), les *octavilles* («Despido de la primavera»), els romanços⁵⁴³ (en les seves varietats), una silva («L'animeta encadenada»), quartets de rima encadenada⁵⁴⁴ (en alexandrins, decasíl·labs i heptasíl·labs –*redondilla* en castellà–), una tercina («Epístola dirigida...»), una estrofa sàfica («A mon a. J. Ban»), un sextet narratiu («Lo crim del poble jueu»), un romanç heroic («A la pàtria de Balmes»), un romanç en decasíl·lab o quartet arromançat («A la sensible mort de mon amic...»), un quintet alexandrí amb rima ABAAB («Als voluntaris catalans») i «Al crepuscol matinal», amb l'esquema 7a3b7a3b7c7d3e7d3e7c i «A ma pàtria» – quartets en què els tres primers versos tenen 10 síl·labes i el darrer quatre, i no estan rimats– que no hem trobat documentats; a banda de poemes amb varietat mètrica.⁵⁴⁵ Aquests darrers, que presenten algunes de les estrofes acabades de citar, n'ofereixen de noves com l'estrofa de la Torre, la sextina romàntica, octaves sense rima o sextets enneasíl·labs. De tots, però, els més destacables, per no correspondre a cap mètrica establerta i per utilitzar versos de 3, 4, 5, 6, 7, 9 i 10 síl·labes en la mateixa composició, són «Una nit de lluminàries» i «La nit de Nadal». Sembla doncs, que aquest ventall estròfic i de versificació es podria deure a una exigència escolar, que es podria relacionar amb les classes d'Aguilar, qui potser encomanava la redacció de noves composicions sota un esquema rígid.

A banda d'aquesta probable explicació, la varietat mètrica ofereix una altra característica: l'ús d'estrofes com el quartet encadenat, l'octava romàntica, la silva o la varietat dins d'una mateixa composició ens acosten al Romanticisme. Per contra, el sonet, la dècima espinela o l'*ovillejo* ens n'aparten. Es deu, segurament, a l'estat d'indecisió i ambivalència que vivia la literatura catalana, però també a l'herència

⁵⁴¹ «Sonetos 1», «Sonetos 2», «Sonetos 3» i «A la mort de D. Miquel Anton Martí...».

⁵⁴² «Consol», «La providència» i «Les dones nines».

⁵⁴³ «Lo nou soldat», «La Plana de Vic», «L'amistat», «La innocència», «Existència de Déu» i «Un regalo».

⁵⁴⁴ «Amor patriòtic», «Record paternal», «Lo cristianisme», «La reina de les flors» i «La nostra història».

⁵⁴⁵ «Lo firmament», «A Maria», «La nineta del castell», «Trista pèrdua i dolça troba», «Una nit de lluminàries» i «La nit de Nadal». «Lo retorn del bon temps» malgrat ser escrit en heptasíl·labs, l'estrofisme i la rima no pertanyen a cap forma prefixada.

escolar de l'autor i la seva voluntat d'utilitzar els metres més moderns i actuals en la literatura europea. Per això mateix, els esquemes rígids, desatesos en el Romanticisme per contradir l'afany de llibertat que es propugnava, són els menys conreats.

Quant a l'ús del vers, hi ha 25 poemes isosil·làbics i 12 anisosil·làbics. Dels primers, els més corrents són l'heptasíl·lab (7) i el decasíl·lab (11), els més comuns en la tradició literària catalana. El primer apareix, sobretot, en els romanços i és herència de la tradició popular catalana; l'aparició del segon, propi de la literatura culta, és més variada. Destaquen, també, les tres peces en alexandrins, vers de tradició francesa, i «Consol», enneasil·làbica, «Despido de la primavera», pentasil·làbica i «Als voluntaris catalans» dodecasil·làbica. Aquests tres darrers, en especial els dos últims, són molt poc corrents en la tradició catalana. Els textos anisosil·làbics presenten moltes varietats. Les combinacions més freqüents són les de versos de 10 i 6 síl·labes i 7 i 3. No hi ha cap relació entre el tema i la mètrica. Podria ser que en tractar-se de provatures i exercicis, Serra i Campdelacreu no cenyís la matèria a la forma.

2. La literatura vigatana després de l'esclat verdaguerià (1866-1871)

El període 1866-1871 es pot dividir, històricament, en dos. El primer, que abastaria els 3 primers anys, pot ser considerat de calma relativa. El 1868, però, l'esclat de la Setembrina significa l'inici d'un dels moments més rellevants de la història catalana i espanyola, el Sexenni Democràtic. I trencar aquest període (1868-1874) no es troba exempt de problemàtica. La divisió cronològica de l'estudi, empesa per raons literàries vigatanes i no pas històriques, reclama partir aquesta etapa concreta. Per aquest motiu, a les pàgines que segueixen, a vegades esmentem fets que tenen els seus orígens en aquesta etapa, però que el seu esclat es produeix als anys posteriors, per la qual cosa ens hi detindrem a la introducció del capítol 3. D'altra banda, malgrat la importància històrica de la Revolució de Setembre del 1868, en la història i les lletres vigatanes tingué un ressò quasi imperceptible, fet que li atorga un paper secundari al nostre relat.⁵⁴⁶

Si el 1865, any de tancament del capítol anterior, està marcat pels primers premis de Verdaguer als Jocs Florals i pel primer canvi de local del Círcol, el 1871, en la història de la literatura catalana a Vic, ho és pel nomenament de Jaume Collell com a mestre en Gay Saber –el primer vigatà a ser-ho– i perquè creiem que, tot i que és el 1869 l'any de tancament de l'etapa més consistent i fecunda de l'Esbart de Vic, el 1871, l'any que Verdaguer deixa can Tona i és destinat de vicari a Vinyoles d'Orís, significa la pèrdua del mestre i, per tant, es clou el primer apèndix de la història d'aquest cercle. També, el 1871 fineix una de les etapes més fecundes del periodisme vigatà. A més, el 1872 –any d'obertura del tercer, i últim, capítol– es viu el segon i definitiu canvi d'estatge del Círcol –iniciat i plantejat, sembla, l'any anterior.⁵⁴⁷ I a nivell nacional es viu l'esclat de la tercera guerra carlina i en paraules de Rafael Tasis, aquell any 1872, es produeix «l'entrada en massa dels vells enemics dels Jocs al clos venerable de la poesia tradicional».⁵⁴⁸

A les pàgines següents, doncs, ens proposem seguir el traç de la literatura catalana i l'evolució renaixentista a Vic entre el 1866 i el 1871. I en aquest període tres fets

⁵⁴⁶ La conseqüència més significativa de la Setembrina a Vic fou que comportà la radicalització dels sectors conservadors i, per tant, accentuà les tensions entre uns i altres. La societat vigatana majoritàriament s'alineà a les files conservadores, fet que no significà cap novetat. D'altra banda, Farrés (1992, p. 270) considera, també, que fou la causa de l'extenuació que visqué el periodisme vigatà i el motiu pel qual les capçaleres de l'època desplaçaren el focus d'interès dels temes catalans al terreny polític.

⁵⁴⁷ A la memòria anual del secretari de l'any 1871 ja s'hi fa referència. BJT/CLV, arxivador 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año», plec «Memorias de fin de año», «Memoria de 1871. D. D. Mariano Fábregas». També Cao i Costoya (2015, p. 195-197).

⁵⁴⁸ TISIS (1997), p. 69.

destaquen per sobre de la resta: el primer –encetat el 1865, però finalitzat el 1868– és la publicació, per part de l'*EdLM*, d'una col·lecció de poesia catalana d'autors vigatans en forma de fulletó. El desig de pervivència que mostra el recull incorpora, de fons, una certa conscienciació geogràfica i literària, però sobretot la voluntat de traçar un recorregut històric i generacional i la reivindicació de figures com Francesc Camprodon, Jaume Balmes o Joan Vinader. Oferim una lectura dels textos recollits tot acostant-nos als autors, a la història externa de les peces, a la finalitat del conjunt i fent una proposta sintètica de lectura literària. Aquest recull pot ser considerat una constatació local del domini de la poesia com a gènere literari preeminent enfront de la novel·la i el teatre.

El segon aspecte estudiat és l'Esbart de Vic, un grup de joves vigatans o estretament relacionats amb la capital osonenca, amants de la literatura, de filiació romàntica, que saltarà a l'escenari de les lletres catalanes amb força i convenciment el 1867 i que amb els anys passarà a ocupar les posicions capdavanteres de la cultura vigatana. L'Esbart ha de ser vist com un dels nuclis més significatius i particulars del moment, pels èxits que anys a venir aconseguiran alguns dels membres i perquè pot ser considerat l'embrió del *vigatanisme*.⁵⁴⁹ En resseguim les propostes literàries, ens fixem en els usos lingüístics i les diferències polítiques. Quant a la història del grup ens centrem als anys estudiats, però per construir el retrat lingüístic i per plantejar el debat sobre la cohesió ideològica del cercle fem una petita incursió a la dècada dels 70, i si cal, fins i tot, a la dels 80.

L'últim apartat del capítol és un repàs a l'evolució del teatre –concepció, reivindicació, autors, obres i locals– a la capital d'Osona, atès que M. Genís, J. Serra i J. Collell, debuten al món teatral en aquests anys i que el 1869 s'inaugura el Teatre Ausonense. És més, creiem que aquest «naixement» del teatre vigatà s'ha de posar en relació al context nacional, car el teatre viu uns anys de canvis i consolidació.⁵⁵⁰ En línies generals, aquest apartat és un primer tempteig d'una possible historiografia teatral vigatana. Sempre amb el desig d'obrir la finestra i, en cap cas, amb intencions concloents. Però abans d'endinsar-nos en aquests aspectes puntuals, cal situar-los en un context concret i delimitat: la història i l'evolució literària a Catalunya, en general; i l'evolució de Vic i les seves plataformes culturals –en especial, el Círcol i la premsa– en particular.

⁵⁴⁹ Sobre la formació del *vigatanisme* vegeu Fradera (1995). En línies generals és un treball que obre el debat. Tanmateix, tot i no ser, doncs, concloent, apunta vies molt interessants.

⁵⁵⁰ Per a un acostament succint, però aclaridor, que ajuda a formar-se una idea ràpida i general del context, vegeu Mas i Vives (2013).

En línies generals, la literatura catalana continua vivint una etapa d'expansió i consolidació a l'espera de la floració definitiva a la dècada dels 70. Són anys que als joves⁵⁵¹ els serviran de reforçament del procés d'aprenentatge literari i que, en poesia, continuaran vivint un domini de tendència romàntica. Malgrat tot, a partir de 1868, a causa de la Revolució de Setembre, comença a insinuar-se una certa obertura i incorporació de propostes de gust realista, majoritàriament rebutjades. I encara que, com apunta Domingo, creix el descrèdit dels Jocs entre els autors progressistes,⁵⁵² la norma jocfloralesca continua sent la predominant entre els aprenents d'escriptor. Encara més, el certamen veurà l'apropament de personatges que als inicis n'havien fet burla i l'havien acusat d'arcaic i inamovible.

Des d'un prisma històric, la revolució democràtica del setembre de 1868 significà la fi del regnat d'Isabel II i l'inici d'un període convuls que viu una monarquia constitucionalista amb un rei estranger, la Primera República espanyola i l'inici de la tercera carlinada. El 1874, la restauració borbònica posà punt final a aquesta etapa. Per a les lletres catalanes significà el començament de la politització del catalanisme literari⁵⁵³ i, de retruc, la polarització del moviment. En efecte, la Gloriosa comportà l'entrada de noves tendències culturals a la literatura catalana⁵⁵⁴ i el començ d'una certa modernització de la mà de joves com Almirall o Roca i Roca, políticament enfrontats als sectors conservadors, pares del primer catalanisme literari de matriu romàntiques. D'altra banda, després del sacseig polític ocasionat per la Setembrina, de la qual encara no s'havia estabilitzat el regne d'Espanya, la política internacional tampoc no oferia garanttes d'harmonia: s'encetà la guerra francoprussiana, i a Itàlia, els piemontesos ocuparen els estats pontificis i Roma. Però, com dèiem, aquesta obertura a tendències realistes no serà acceptada de forma majoritària fins a la dècada dels 80. Amb tot, són anys en què el panorama literari continuarà dominat per la tradició romàntica, d'essència arqueològica i folklòrica, prevalent als cercles intel·lectuals.⁵⁵⁵ No obstant això, Pons i Gallarza, al discurs de president dels Jocs de 1870, ja alertava del perill que suposaven aquests nous corrents estètics i ideològics. D'altra banda, en aquesta època,

⁵⁵¹ La generació dels Verdaguer, Collell, Oller, Yxart, etc., aquella que s'identifica «com cap altra amb el compromís per a la consolidació d'un espai literari normal i amb l'obtenció, dins d'aquest espai, d'uns resultats acreditats» (Domingo, 2009, p. 37).

⁵⁵² DOMINGO (2013).

⁵⁵³ CASSASAS (1999), p. 113. Vegeu, també, Anguera (2006).

⁵⁵⁴ Sobre la introducció d'aquests nous corrents literaris vegeu Molas (1997), Campi (2007), Cabré Monné (2009), Vall (2010), Vall (2012), Cabré Monné (2013) o Domingo (2013).

⁵⁵⁵ JORBA (1986), p. 153-156.

la poesia lírica continua sent concebuda com una art sublimadora i per això la intel·lectualitat catalana l'encimbella.

A nivell vigatà, el caràcter revolucionari de la Setembrina l'hem de considerar més aviat fals.⁵⁵⁶ Per contra, la reacció conservadora –o contrarevolució– incentiva Collell i Verdaguer a compondre peces que s'hi referissin. El primer publicava «Quatre paraules d'un montanyés de cor á n'en Figuerola» i «Una fregada d'orelles á n'en Prim»,⁵⁵⁷ i el segon componia «Qui com Déu?» i un romanç iniciat amb un vers tan significatiu com «Ja ha caygut la botiflera».⁵⁵⁸ L'anècdota els apropa a una certa posició ideològica.⁵⁵⁹ Aquests anys de formació professional, intel·lectual i literària, també han de ser considerats de gestació política i d'establiment de noves relacions personals. Així, alguns dels joves vigatans formats a l'empara d'institucions culturals i educatives ciutadanes –el Círcol, el Seminari i el Col·legi de Segona Ensenyança– fan el salt a la UB, on coneixeran joves de la mateixa generació amb qui comparteixen inquietuds.⁵⁶⁰

En aquest context, l'ensenyament vigatà visqué alguns canvis. Com ha apuntat Maite Godayol,⁵⁶¹ el 1869 es fundà l'Institut Lliure de Segona Ensenyança, que funcionava paral·lelament al Col·legi Privat de Segona Ensenyança i al Seminari. Godayol considera que la posada en marxa d'aquest centre «és una mostra més de les activitats culturals i docents que duen a terme els joves formats de la ciutat amb inquietuds literàries i polítiques, joves civils i eclesiàstics que conformen una generació intel·lectualment educada al col·legi privat del seminari de Vic.»⁵⁶² Pel diari *La Convicció*,⁵⁶³ sabem que el 1871 n'eren professors Martí Genís i Marià Campà. Jaume

⁵⁵⁶ ALBAREDA ET. AL. (1984), p. 156-157. Vegeu, també, «Memories de un menestral vigatá» (ibíd. nota 167). Aquest tarannà més revisionista que revolucionari de la Gloriosa a Vic queda palès amb el nomenament del conservador Josep Font i Manxarell com a alcalde de la ciutat el 20 d'octubre de 1868, en substitució de Ramon Valls, president de la Junta Revolucionària, a qui Collell (1920, p. 76) qualificà de «gat vell i verinós».

⁵⁵⁷ *La Pàtria*, núm. 71 (25/12/1869) i núm. 85 (12/02/1870). No són els únics poemes que *LP* edità referents al context polític: «*Los muertos y 'ls vius*», signat «*L'Oncle*» núm. 104 (20/04/1870), i «*La Gloriosa va de part...*», intítulat i sense signar, núm. 116 (11/06/1870), són composicions que també s'alcen contra les tesis revolucionàries.

⁵⁵⁸ COLLELL (1920), p. 100-101.

⁵⁵⁹ Sobre l'acostament de Verdaguer i Collell al carlisme vegeu Pinyol (2014), i Requesens (1992, p. 155-179). A l'apartat dedicat a l'Esbart en tornem a parlar.

⁵⁶⁰ Com hem vist, Martí Genís l'havia fet el 1863 i Josep Serra i Francesc d'A. Masferrer el van fer el 64. Els germans Espona, els altres Masferrer, Collell o Josep Salarich hi arribaren a la segona meitat dels 60, quan els altres encara hi eren. Collell, Serra i Francesc d'A. Masferrer tingueren de professors Rubió, Llorens i Milà.

⁵⁶¹ GODAYOL (2006), p. 108-111.

⁵⁶² Ibíd., p. 77, nota 127. Quan es refereix als joves vol dir, sense entrar en detalls, els esbartaires.

⁵⁶³ Òrgan carlí fundat i dirigit per Lluís M. de Llauder. Vegeu 23/08/1871.

Collell, al seu torn, n'era vicedirector.⁵⁶⁴ El fet, doncs, constata la ràpida participació dels vigatans a la vida pública i el reconeixement, també precoç, de què gaudien.

Els joves, a la ciutat comtal, hi coneixeran els pares del moviment i personatges de la mateixa generació que, com ells, comencen a fer cap als Jocs, a la premsa i a institucions culturals. Les divergències ideològiques i literàries amb alguns d'aquests companys no exclouen les possibles col·laboracions entre uns i altres. Per exemple, el 1868, per celebrar la vinguda de poetes occitans i castellans als Jocs d'aquell any, *La Barretina* publicà un número especial que recollia composicions de Ramon Picó i Campamar, Josep Roca i Roca o Antoni Careta i Vidal entre altres, i vigatans com J. Serra, M. Genís i J. Collell. Alguns dels vigatans residents a Barcelona participaven a les tertúlies d'El Estímulo⁵⁶⁵ i la majoria formaven part de la colla del cafè Suís. D'entre els amics que aquests tenien a la ciutat comtal, alguns eren convidats en esbartades i publicats a la premsa vigatana.⁵⁶⁶

Ens trobem, doncs, en una època de renou social –no pas a Vic– i de domini romàntic.⁵⁶⁷ L'ambient cultural vigatà vivia, malgrat el context social i polític, un moment d'apogeu. Per això, el 1870, des de la capital d'Osona, Joan Montserrat i Archs podia escriure a Antoni Aulèstia que «Lo moviment literari de Vich és gran, és inmens, és increïble per qui no ho vegi. Ja que aquí Barna no n'hi ha, aquí se conserve al menys vigorós. Aquí tot és català encara.»⁵⁶⁸ Joaquim Salarich, a una correspondència al *DdB* qualificava de «plausible» el desvetllament literari vigatà.⁵⁶⁹ Les cartes de Montserrat, més enllà de la crònica divertida que ofereixen de Vic, de les notícies teatrals o les afirmacions sobre l'estat de la literatura catalana, les referències a personatges de l'època reforcen el traçat intel·lectual que anem teixint.⁵⁷⁰

⁵⁶⁴ GODAYOL (2006), p. 109 i REQUESENS (1992), p. 94-95. També trobaríem algunes referències a la premsa vigatana contemporània com *LP*, núm. 40 (08/09/1869).

⁵⁶⁵ Collell (1920, p. 84-85), conta com hi entrà de la mà de Francesc d'A. Masferrer. No sabem gaire coses d'aquest grup, però pel que explica, allà conegué Torras i Bages i Riera i Bertran.

⁵⁶⁶ Com es podria explicar, sinó, que personatges tan diferents com Joan Tomàs i Salvany, Picó i Campamar, Roca i Roca, Ubach i Vinyeta, Nanot i Renart, Aulèstia i Pijoan o Careta i Vidal publicuessin algunes de les seves composicions a *EP*? Ho veurem, també, amb el projecte d'antologia *Los trovadors novells* o l'assistència d'alguns d'aquests al Círcol i a esbartades.

⁵⁶⁷ De renou social en tant que alistament al procés revolucionari. çles tensions socials es deixaren sentir a Vic fins que un grup de liberals assassinà el metge Josep Cases Devesa el 1871 en confondre'l amb Josep de Macià, militant del partit carlí i director del bisetmanari *LP*.

⁵⁶⁸ DURAN (2004).

⁵⁶⁹ *DdB*, núm. 229 (17/08/1870), p. 3298.

⁵⁷⁰ Les referències als vigatans Collell, Serra, Genís, Verdaguer, Salarich, germans Masferrer i germans Espona, i a forans com Ubach, Soler, Barallat, Nanot, Roca i Roca, Aguiló o Palau i d'Huguet, per citar els més coneguts, reforcen el tramet amistós que ens proposem donar a conèixer. Sabem, per REQUESENS (1992), p. 70-72, que l'amistat de Collell amb Sardà i Salvany data de 1867, i que el primer hostatge que tingué a la ciutat comtal fou a casa dels Nanot. També sabem que Pere Nanot s'allotjà a casa de Collell

A nivell nacional, els Jocs Florals continuen sent el centre neuràlgic i el motor del moviment renaixentista, reforçat per noves plataformes com el *CC* i *LGS*, aquest darrer amb un nom il·lustrativament florallesc, que en confirmaran el camí i l'acceptació. I ho faran tot i les divergències que alguns dels seus col·laboradors puguin tenir amb el consistori del certamen. Per això, perquè són considerades eines que reforcen la tasca dels Jocs, també seran rebudes i acceptades dins les fronteres vigatanes. Al primer, per exemple, hi trobem les firmes de Verdaguer i Collell⁵⁷¹ i la seva publicació serà ressenyada a la premsa vigatana, a voltes retraient-li l'omissió del poeta de Folgueroles, però sobretot aplaudint-ne la tasca.⁵⁷² Al segon, la participació de Josep i Francesc d'A. Masferrer, Verdaguer i Collell⁵⁷³ també ens posa sobre la pista del seu reconeixement i la seva aportació.

L'expansió que viu la Renaixença, amb la creixent adscripció d'autors joves al moviment, fa que cada dia vagi prenent més relleu. I aquests, que ja participen als Jocs Florals –i hi guanyen premis–, es troben a Barcelona i comparteixen inquietuds i interessos. Alguns, el 1870 fundaran l'entitat La Jove Catalunya.⁵⁷⁴ A banda d'aquesta societat, també dona mostra del relleu que estava prenent el moviment i del gruix de joves escriptors que s'hi sumaven, el projecte de Francesc Ubach i Vinyeta i Ferran Sellarès de publicar, entre 1867 i 1868, una antologia que, continuant la nomenclatura iniciada per Bofarull i seguida per Balaguer, volien titular *Los trovadors novells*. No sabem amb exactitud qui hi intervenia i a qui volien incloure, ni tampoc per què no s'arribà a publicar, però aquest intent d'antologia demostra l'empenta que vivien les lletres catalanes i la possibilitat d'oferir un recull quantios de textos d'autors joves.

l'estiu de 1868. Per a un primer acostament a la relació de Picó i Campamar als membres de l'Esbart, vegeu Farrés (2004).

⁵⁷¹ Verdaguer: «Lo anell perdut» i «Las tres tarongetes», 1866 i «Los vigatans», 1867. Aquell 1867 Verdaguer li envià a Briz una vintena de corrandes, de les quals només se'n publicaren 8, signades «V.». Panyella (2008, p. 368) creu que Verdaguer podria ser autor de cinc altres corrandes no signades. Collell: «Aubada, y posta de sol», 1869; «La Canso del estudiant», 1870 i «Á la memoria del pintor cristiá Frederich Owerbeck», 1871. El volum de 1870 és més breu que de costum, i inclou una nota final en què es demana disculpes per no poder inserir els treballs de Verdaguer, Josep Masferrer i Francesc Masferrer.

⁵⁷² El *CC*, per exemple, serà ressenyat tant a l'*Eco* com a *EP*. Els primers s'hi referiran més sovint (14/01/1866; 08/11/1866; 17/01/1867; 17/11/1867 i 24/11/1867). Generalment n'elogiaran la publicació, malgrat que a vegades, com a l'última entrega, després de l'elogi, li retreuen que n'exclogui Verdaguer. Serra i Campdelacreu, que el 22 de novembre de 1867 signava un article a *EP* sobre el *Calendari*, considerava que «Al recorrer los fastos del renacimiento de la literatura catalana, despues de la poética fiesta de los Juegos Florales, la publicacion que descuella mas entre las muchas de este genero [...] es sin duda el *Calendari Catalá*». Al final, però, no estalviava la crítica i semblava, també, reclamar el poeta de Folgueroles. Ara bé, deixant de banda els elogis i els retrets que se'n faci, l'interès pel *CC* confirma el camí encetat pels vigatans i l'entroncament decidit a la Renaixença.

⁵⁷³ RIBÉ (1988).

⁵⁷⁴ Tot i formar-se durant aquest període, ens hi referirem a la introducció del següent, car són els anys de més vitalitat i significació de l'entitat.

Seguint alt per alt l'epistolari d'Ubach conservat a la BC⁵⁷⁵ trobem lletres de Joaquim Bartrina, Ramon Maria Catà de la Torre i Martí, Rafael Ferrer i Bigné, Eusebi Anglora, Manuel Martí i Hortal, Antoni Molins i Sirera, Pere d'Alcàntara Peña o Josep Lluís Pons i Gallarza en què, llegim, li trameten composicions per tal de figurar a l'obra. D'entre els vigatans hi ha Josep Serra, Josep Masferrer i Martí Genís.⁵⁷⁶ Sembla que a Verdaguer també li proposaren, però rebutjà la invitació adduint que no tenia textos dels demanats i que no desitjava formar part d'aquest tipus d'obres.⁵⁷⁷

Tornant als Jocs Florals, considerada per Molas «la institució més decisiva del moviment»⁵⁷⁸ i per Domingo «el veritable centre de la vida literària», identificable amb «l'àmbit literari culte sencer»,⁵⁷⁹ són uns anys que viuen l'acostament de personatges que s'hi havien mostrat contraris. Així, Eduard Vidal i Valenciano i Robert Robert el 1866, el mateix Robert el 1867 o Frederic Soler el 1868 formaran part del cos de mantenidors; i aquest darrer, el 1871, hi guanyarà els primers premis. Anys a venir la incorporació del sector capitanejat per Soler, allunyat dels postulats d'un Aguiló, accentuarà les problemàtiques internes i comportarà la sortida dels Jocs del grup mallorquí. Dels anys que ara ens ocupen, sembla que el 1867 és quan es visqué més tensió entre els mantenidors en la discussió dels premis.⁵⁸⁰ Ara, a partir de 1868, la polarització del moviment també incidí en la vida dels Jocs. Així, per exemple, el 1869 l'Ajuntament de Barcelona, que els havia protegit des dels inicis, se'n desmarcava i no els volia patrocinar.⁵⁸¹ I és que no podem caure en la idea de considerar els Jocs, en l'origen, com un cos homogeni i uniforme, tant estèticament com ideològica, car les disputes hi eren, ja, al principi –només cal recordar la presència, al cos de mantenidors de 1859, de Milà, Aguiló o Bofarull al costat de Balaguer.

Una història detallada de la institució, centrada en les trifulgues internes i que la posés en relació a l'evolució social, literària i històrica del país de manera detallada i, per tant, lluny de ser un mer catàleg d'autors, premis i mantenidors, seria de gran ajuda a l'hora de posar a lloc aquests conflictes i el paper que jugà la institució en la

⁵⁷⁵ La major part de les cartes conservades al fons Ubach es conserven en còpia mecanografiada i anotada, com si fos preparada per a edició. Les composicions, però, són manuscrites.

⁵⁷⁶ El primer li envià «La Primavera» i «Soneto», publicats a *Primavera trista*; el segon «Als fenians», al fullotó de l'*EdLM* (20/02/1868) i el tercer «La torre de Ali-Hama» i «Qui se espera's desespera», presentada als Jocs Florals del 1873 amb el títol «Oriental» i publicada a *LR* amb el de «Zula».

⁵⁷⁷ Vegeu carta de Verdaguer a Ferran Sellarès, *EJV* I, p. 58.

⁵⁷⁸ MOLAS (1978), p. 177-191.

⁵⁷⁹ DOMINGO (2009), p. 42.

⁵⁸⁰ TOMÀS (1977a).

⁵⁸¹ JORBA (1986).

consolidació i expansió de la Renaixença i a la prevalença d'una estètica literària o altra. És debades, doncs, recordar, malgrat els recorreguts que alguns autors ofereixen pels anuaris, les lectures de conjunt o l'estudi de la participació d'algun personatge determinat,⁵⁸² la necessitat d'una lectura global i un trajecte per la història, el desenvolupament i la significació que ompli els buits que encara hi ha.⁵⁸³

En aquest panorama, els vigatans, com veurem quan parlem de l'Esbart, apostaven per una literatura de tendència romàntica, o si es vol tardoromàntica, i se situaven, ideològicament, al bàndol conservador. Quant als Jocs, entre 1866 i 1871 només Verdaguer i Collell hi seran premiats.⁵⁸⁴ No obstant això, no eren els únics que s'hi presentaven. En aquest període podem assegurar la participació sense premi de Marià Campà, Martí Genís, Josep Masferrer, Francesc d'A. Masferrer, Francesc de P. Masferrer, el torellonenc Domènec Torrent i Garriga, i, com hem informat a l'apartat 1.4, Ignasi Campà i Joaquim Capdevila. I també Jaume Collell i Jacint Verdaguer.⁵⁸⁵

El 1866 hi *tiraren*, sense assolir premis, Torrent i Garriga («Dijous Sant» [25]),⁵⁸⁶ Ignasi Campà («Al mar», [236]), Genís i Aguilar («L'arpa d'or» [243] i «A la Verge de Núria» [244]), Joaquim Capdevila («La nina en lo palau» [254]) i Jacint Verdaguer («Lo crit dels montanyesos» [202], «Barcelona» [248])⁵⁸⁷ i, possiblement «Cistella, pinta y anell» [34]⁵⁸⁸). També deu ser d'un vigatà la narració «Las tretse professons. Cuadro de costums de la Plana de Vich» (237). L'any següent, Jaume Collell hi presentà «A la lluna. Fantasia» (298) i Marià Campà, com a mínim, 11 composicions.⁵⁸⁹ Del primer ho sabem perquè el mateix text veié la llum al fulletó de l'*Eco*.⁵⁹⁰ Del segon perquè la lletra és, indubtablement seva, algunes són datades a Vic,

⁵⁸² Vegeu-ne una selecció dels més rellevants a Domingo (2009, p. 41-42). Més recentment, hi podríem sumar Domingo (2013).

⁵⁸³ Sens dubte cal tenir present, i destacar, l'obra de Rafael Tasis, *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*, que ja fa una mica aquest paper. Caldria, però actualitzar-lo i ser més exhaustiu.

⁵⁸⁴ El 1866, Verdaguer hi va guanyar quatre accèssits: a la Flor natural amb «Lo roser del mas d'Eures», a l'Englantina amb «Nit de sang», a la Viola amb «Sospir de l'ànima», i al premi Extraordinari d'un clavell d'or amb «A l'hèroe montanyès En Josep Manso». Collell, al seu torn, aconseguia l'Englantina el 1869 amb «A la gent de l'any vuit», la Flor natural el 1870 amb «Montserrat» i una altra Englantina el 1871 amb «El sometent», la qual cosa li valia el títol de mestre en Gay Saber. També obtenia un accèssit a la Viola el 1869 amb «L'adéu al món» i un premi Extraordinari el 1870 amb «La fira».

⁵⁸⁵ Tots els poemes presentats als Jocs que podem atorgar a autors vigatans, són presentats a l'Annex 11.

⁵⁸⁶ Els números que apareixen darrera els títols són els de recepció.

⁵⁸⁷ Codina i Valls (1993-1994, p. 57-80), apunta els motius que provocaren que Verdaguer no assistís a l'entrega de premis. Vegeu, també, Verdaguer i Pajeros (2004), p. 36.

⁵⁸⁸ VIADA I LLUCH (inèdit).

⁵⁸⁹ «Un somni» (313), «Mal d'amor» (315), «Oda» (316), «Recort amarch» (317), «Covadonga» (318), «Record» (319), «Qui pren s'obliga» (320), «Ell y ella» (322), «A Maria en Montserrat» (323), «L'Esperansa» (324) i «La jardinera» (326).

⁵⁹⁰ *EdLM*, núm. 491 (22/08/1867).

altres amb el nom de l'autor tatxat, una, «A María en Montserrat», signada «M.C.» i perquè alguns títols coincideixen amb lectures seves al Círcol. Enmig d'aquestes, n'hi ha d'altres de mà diferent, signades a Vic, com «A mon amich» (321), «Lo Bruch» (325) i «Bruch! Cant a la patria» (327), la segona de les quals podria ser deguda, també a Marià Campà. Només «Corrandas» (314) no és signat a Vic ni de lletra de Campà. Però la referència al «mas d'en Planas» ens fa pensar que podria ser d'autor vigatà. En total, doncs, 16 poemes sortits de la Plana de Vic, als quals podríem sumar, possiblement, «La Reyna de las Rosas» (64) i «Aygua Senyor» (220),⁵⁹¹ per les referències que incorporen als primers versos de cada una de les peces.

En la celebració del desè certamen, el 1868, presidí el consistori Víctor Balaguer, un dels set primers mantenidors. Per celebrar-ho foren convidats autors occitans, castellans, mallorquins i valencians.⁵⁹² L'acte comportà la coneixença de Verdaguer amb Frederic Mistral i Teodor Llorente.⁵⁹³ Però no només això, sinó que també significà el primer fracàs literari de Verdaguer, que havia enviat, carregat d'il·lusió, «Espanya naixent» (305), la qual no meresqué cap menció per part del jurat. Sembla que l'empipament que li ocasionà fou majúscul.⁵⁹⁴ El mateix any, Collell hi tornava a enviar «A la lluna» (327) i hi afegia «Aubada y posta de sol» (326),⁵⁹⁵ igualment sense fortuna. També del 1868, els textos «De Vich a Sant Joan de les Abadesas» (205), «Malahits» (389) i «Las tres llegendas del cor» (460) podrien ser osonencs. El primer és un poema descriptiu en què l'element geogràfic és el motor del text. El detallisme i el coneixement que es desprèn a partir de les descripcions fan pensar que pot ser d'un osonenc o santjoaní. El segon perquè se'n conserva una versió igual a la carpeta OVA, en un plec que conté peces de Martí Genís. Ara, la lletra de les dues versions no és la mateixa, i el que es conserva a Vic podria ser-ne un esborrany ja que és escrit en llapis i amb algun vers ratllat. El darrer, un conjunt de tres narracions, la

⁵⁹¹ «Las ninas de la plana» i «Mitj de la plana – trist y angoixos» respectivament. Destaquem el primer hemistiqui del segon poema, de ressonàncies verdaguerianes.

⁵⁹² Destaquem la presència de Paul Meyer, Frederic Mistral, Lous Roumieux, William C. Bonaparte Wyse, José Zorrilla, Ventura Ruiz Aguilera o Gaspar Núñez de Arce. Arbó (2002, p. 121), diu que Jaume Collell formava part de la comissió encarregada de rebre els autors forans convidats als Jocs d'aquell any.

⁵⁹³ Sobre la trobada de Verdaguer i Mistral, s'ha escrit molt i, normalment, s'ha tendit a mitificar-la. Vegeu les notes que en reporta Verdaguer i Pajeros (2004, p. 38-40 i p. 202-203 nota 37). Al seu torn, Solà i Camps i Pinyol (1989 p. 7-19), han posat a lloc la relació d'ambdós autors. Quant a la relació entre Verdaguer i Llorente, vegeu ROCA I RICART (2002).

⁵⁹⁴ COLLELL (1920), p. 88-90. Sobre el procés d'elaboració de *L'Atlàntida* i, per tant, del paper que hi ocupa aquesta «Espanya naixent», vegeu Farrés (2002), en especial, p.14-23.

⁵⁹⁵ Va ser publicada al *CC per a l'any 1869*, p. 79-80.

primera de les quals situada a la Plana de Vic, la creiem d'autor osonenc per l'ambientació, per això serà estudiada a l'apartat 3.1.

Quant al 1869, únicament podem assegurar la participació sense premi de Francesc d'A. Masferrer amb «Lo nou mon» (271), publicada el 1879 a *La garba muntanyesa*. El text, conservat a l'Arxiu dels Jocs és apògraf. Es fa estrany pensar que la participació vigatana es resumís a Masferrer i Collell –que hi era premiat. És aventurat afirmar autories a partir de la grafia i més si, com veiem amb Masferrer, els textos presentats no són del propi puny. Per exemple, la peça «Las quatre barras de sang» (275) és de la mateixa mà que «Lo nou mon» i els números de recepció són molt propers. Podria ser doncs, també, de Masferrer. L'any següent el mateix autor hi tornava a *tirar* (altra vegada «Lo nou món», aquest cop amb el títol «L'obra del setgle» [201] i amb còpia autògrafa), i s'hi afegien Francesc de P. Masferrer («Muntsó» [218], conservada al fons de la família Masferrer a la BC), Josep Masferrer («Cobdícia y venjança» [219], també present a *La garba*) i Jaume Collell («La meva promesa» [294] i «No tornaran» [233], les dues editades a l'antologia vigatana).⁵⁹⁶ Aquell any, el jurat feia anotacions al marge superior esquerre del primer foli del poema. Els de Francesc d'A. i Josep duïen «M.», Francesc de P. «Mala», i la primera de Collell «D.». Del mateix any, podria ser osonenca, per tema, «A la Verge Santíssima baix lo títol de La Gleba» (48). Del 1871 tan sols podem afirmar, ultra els premis que hi aconseguí, la participació de Jaume Collell amb «Lo dallayre» (303). Tanmateix, el poema «En Bach de Roda» (62), amb expressions com «resequ per mi vigatans», es podria deure a algun dels personatges estudiats. És el mateix puny que escriví «Las naus d'Aragó» (61). Ara: la lletra no ens és coneguda.

El període 1866-71, també va viure la incorporació dels vigatans al cos de mantenidors. El 1868 Verdaguer és votat, per primera vegada, per formar-ne part: rep sis vots i queda en desè lloc. L'any següent sí que hi actuarà, i serà el primer osonenc a fer-ho. Collell, en la reunió del cos d'adjunts del 30 de desembre de 1870, rebé un vot per ser un dels mantenidors del consistori següent. I en la del 13 d'abril de 1871, es nomenaren 48 noves persones que passen a formar part del cos d'adjunts, entre les quals hi ha els vigatans Ignasi Bach, Antoni d'Espona i Francesc de Febrer, i també, Jacint Verdaguer, situat a Vinyoles. Les participacions de Verdaguer i Collell al cos de

⁵⁹⁶ «No tornaran» no es conserva al fons dels Jocs Florals a l'AHCB, però la coincidència del lema del poema presentat i el publicat, anys més tard, per Collell, ens fa creure que es tracta del mateix.

mantenidors demostren la rellevància que estaven prenent i, sobretot, que eren els més destacats d'entre els vigatans.

Ser premiat als Jocs reportava als autors passar a formar part de l'ambient literari públic. Per això, quan Vic pot presumir d'un autor llorejat, el ressò que es fa del certamen és cada cop major i la cobertura que se'ls dona, també.⁵⁹⁷ Així, la premsa continuarà incentivant-ne la participació, publicant-ne el cartell, ressenyant-ne la festa –sobretot quan algun vigatà hi és premiat– i celebrant els premis dels seus conciutadans.⁵⁹⁸ Perquè al cap i a la fi, les diferències ideològiques entre els diaris no significava que prenguessin posicions divergents respecte el moviment. Tots s'hi sumaven i el reforçaven. Les diferències eren més de caràcter polític que literari.

Als cercles vigatans, als inicis d'aquest període, com donàvem a conèixer en pàgines anteriors, encara es deixaven sentir algunes veus criticant l'endarreriment ciutadà. Aquesta imatge, oferta, sobretot, per l'*EdLM*,⁵⁹⁹ serà ràpidament contradita per *EP*.⁶⁰⁰ L'una i l'altra seran les dues capçaleres més importants de l'època. La primera, de la qual ja hem parlat, de tendència conservadora i la més acostada als interessos renaixentistes, veurà el naixement d'*EP*, portaveu del liberalisme vigatà –dins les possibilitats vigatanes– i contrari al conservadorisme de l'*Eco*. Un i altre polemitzaren sovint sobre els interessos de la ciutat, el seu esdevenir o temes polítics. I si al primer hi col·laboraven els Antoni Soler, Joaquim Salarich o Jaume Collell –qui era l'encarregat de publicar el fulletó–, a l'altre hi trobem Serra i Campdelacreu, Genís i Aguilar, Torrent i Garriga, i forans estretament relacionats amb el moviment renaixentista.⁶⁰¹

⁵⁹⁷ El 1869 el Círcol estampà, a despesa de la societat, un volum que recollia els dos poemes de Collell premiats aquell any. L'autor aprofitava per dedicar-los a l'Esbart. Jaume COLLELL. *Poesias de D. Jaume Collell premiadas en los Jochs Florals de Barcelona del any 1869*. Barcelona: Estampa de Celestí Verdguer, 1869.

⁵⁹⁸ Vegeu, per exemple, *EPV*, núm. 27 (03/02/1869).

⁵⁹⁹ El canvi més significatiu ofert per la premsa de l'època és l'evolució que mostren en la concepció sobre el desenvolupament ciutadà i la imatge de Vic. Cobren especial interès algunes «Revista de Vich» signades per Jaume Collell, carregades d'ironia. Com a exemples, vegeu els núm. 291 (06/01/1866); 296 (25/01/1866); 306 (01/03/1866); i 325 (06/05/1866). També l'*Eco* del 22 de juliol de 1866 denunciava que «la ciudad no progresa, no adelanta, permanece estacionaria, y lo que es más sensible, sin señales de salir por ahora del marasmo que la consume». Per contra, *LP* (07/05/1870), un dels successors, es planyia que la Gloriosa hagués estroncat el camí de progrés que ja es deixava sentir.

⁶⁰⁰ Només cal seguir els articles «Vich en su presente» (núm. 8 [08/08/1866], 13 [25/08/1866] i 19 [15/09/1866]), «Vich en su porvenir» (núm. 30 [24/10/1866], 38 [21/11/1866], 41 [01/12/1866], 43 [08/12/1866], 46 [19/12/1866], 51 [04/01/1867], 54 [11/01/1867] i 56 [16/01/1867]) o «Gloria a Ausona» (núm. 129 [05/07/1867]) per comprovar les opinions contràries amb l'*Eco*.

⁶⁰¹ D'entre els grans destaquem Víctor Balaguer i Bergnes de las Casas. Quant als joves, vegeu nota 570. Sembla que va ser Serra i Campdelacreu qui facilità la publicació de peces de joves de la seva generació a la premsa vigatana.

I, al mateix temps que veuen la llum l'*EdLM* i *EP*, torna a aparèixer *ESE*, que modifica els interessos principals i es mostra més combatiu, de caràcter més doctrinal. Pren força la història de l'església i la religió i, alhora, s'inaugura un apartat de notícies referents a successos religiosos. Quant a la literatura, majoritàriament fa referència a autors o moviments estrangers, i, en cap cas, catalans. Tanmateix, no deixen de ser interessants articles com «Las traducciones»⁶⁰² o les llargues ressenyes sobre el *Paradís perdut* o la *Jerusalem alliberada*. *ESE*, tot i trobar-se molt allunyat dels interessos renai-xentistes, situa un focus lumínic únic a les fronteres vigatanes sobre els clàssics de la literatura universal i els místics, i, per tant, ofereix un pòsit molt valuós per als joves que formaran l'Esbart. Fet i fet, els textos sobre el *Paradís perdut* o la *Jerusalem alliberada*, venuts com a ressenyes, esdevenen breus estudis. Aquesta capçalera sorgida del Seminari i feta pels i per als seminaristes es converteix en un dels pocs espais on la literatura universal és present de forma extensa i continuada. No com a mer exercici d'erudició, sinó com un reflex palpable i conscient dels interessos ideològics i literaris proposats per les institucions eclesiàstiques. Per això menysprea l'art Barroc,⁶⁰³ el Realisme –pictòric i literari–,⁶⁰⁴ o el racionalisme.⁶⁰⁵ A més, participa del debat polític i literari. En el primer cas, articles com «Las buenas doctrinas en España», «La revolución española», «El clero español no ha de espantarse por la revolucion», «El clero español y la política» o «La religion y la política»⁶⁰⁶ palesen el posicionament oficial de les institucions religioses i se situen propers a tesis procarlines –o si més no contràries a la Setembrina. Val a dir, d'altra banda, que aquestes veus s'alçaran, sobretot, a partir del setembre de 1868, quan la tensió social és més palpable i quan consideraran indispensable la participació al debat social. En el segon, l'article «El realismo en la poesía», l'allista al sector contrari a les noves estètiques literàries i, per tant, a una literatura molt concreta i delimitada, a aquella que és acceptada com a eina moralitzant. *ESE* esdevé, doncs, una font rica d'erudició per als amants de la literatura – una literatura, podríem dir, més aviat de caràcter ideològic que estètic.

⁶⁰² *ESE*, núm. 81, any II (15/09/1867).

⁶⁰³ «El churriguerismo». *ESE*, núm. 17 (27/09/1863), repetit al núm. 19 de la segona època (08/07/1866).

⁶⁰⁴ «El realismo en el arte». *ESE* núm. 24 (25/11/1863), 26 (29/11/1863) i 27 (06/12/1863) i «El realismo en la poesía». *ESE*, núm. 136 (04/10/1868), 137 (11/10/1868) i 138 (18/10/1868). Els primers es refereixen al Realisme pictòric, el segon, malgrat el títol, al Realisme a la narrativa i al teatre.

⁶⁰⁵ «La filosofía eclesiástica en la Edad Media». *ESE*, núm. 13 (30/08/1863).

⁶⁰⁶ *ESE*, núm. 75 (04/08/1867), 137 (11/10/1868); 138 (18/10/1868); 141 (08/11/1868) i 146 (13/12/1868).

La vida periodística vigatana vivia uns anys d'agitació.⁶⁰⁷ Cada suspensió era seguida d'una nova aparició. Si la Gloriosa comportà el tancament de l'*EdlM*, ben aviat fou suplert per *EPV*, al qual seguí *LP*. Entre aquests tres –i anteriorment *EA*–, es podria establir un *continuum* ideològic i d'actors.⁶⁰⁸ De tendència conservadora, cada vegada se situa més a la dreta, fins al punt d'esdevenir, *LP*,⁶⁰⁹ el portaveu del neocarisme vigatà.⁶¹⁰ El 1869, després de la supressió quasi simultània d'*EPV* i *EP*, sortiren, immediatament, *LP* i *El Ausetano*,⁶¹¹ el segon dels quals es declarava apolític i no-partidista. El primer aparegué el 25 d'abril de 1869 i deixà de publicar-se el 23 d'abril de 1871. Entremig, però, se suspengué entre el 13 de juliol i el 9 d'octubre de 1870, període en què sortí a la llum *LCM*.⁶¹² L'únic que nat el 1869 sobrevisqué aquest període fou *ED*, que cessà la seva activitat el 1874. Ara: no pot ser considerat un diari d'interessos generals, com eren els altres.⁶¹³ Sembla, doncs, que les tensions polítiques de finals del 1871 i l'esgotament que van ocasionar provocaren el silenci periodístic, que es trencà el 1877 amb l'aparició del *DdV*.

⁶⁰⁷ MIRALPEIX (1981) i CAO I COSTOYA (2012).

⁶⁰⁸ Aquesta tendència iniciada per *EA* i seguida per l'*EdlM*, *EPV* i *LP* serà continuada per *ED* i *LVM*. Val la pena destacar que Jaume Collell participà de manera activa a les sis capçaleres. Collell, el 23 de gener de 1870 escrivia a Aguiló i li deia que havia determinat descarregar-se de la feina de *LP* atesos els seus problemes de salut. Tanmateix, no se'n mostrava convençut, ja que, afirmava, «si jo plego, ab la vagamunderia de n' Macià, s'hauria de plegar lo diari que ara comensa de arrelarse» (Fons Marià Aguiló, BC, caixa 47/3, camisa 5).

⁶⁰⁹ El títol, *LP*, és significatiu. Fins al moment, el mot pàtria s'utilitzava per referir-se a la ciutat de Vic i la Plana, i per extensió Catalunya. El títol de la capçalera, però, va més enllà, i la pàtria a què es refereix Espanya. Per això acaba l'article editorial del núm. 0 (25/04/1869) clamant «DIOS SALVE Á ESPAÑA!!!».

⁶¹⁰ El carlisme de *LP* es deu més aviat a una actitud antirevolucionària, per això creiem que és més adient qualificar-lo de neocarlí. Tanmateix, l'actitud que pren, el posicionament en favor del pretendent Carles i les constants referències al vigatà Ramon Vinader, diputat a corts pel partit carlí, no permeten dubtar d'aquesta preferència. També en seria un bon exemple el lema del bisetmanari: «Unidad catòlica. Libertades populares. Monarquía tradicional» Sobre la formació i la ideologia del carlisme vigent durant el Sexenni Democràtic, vegeu TOLEDANO GONZÁLEZ (2002). També cal tenir present que a Vic el carlisme ja s'organitzava el 1870. D'aquest any data l'entitat Centro Católico Monárquico, de la qual era president Francesc Garriga, secretari Lluís Barjau, tresorer Miquel Alibé i comptador Joan Berenguer. No en tenim més informació, però creiem que és suficient per demostrar l'ascendència que tingué el carlisme a Vic.

⁶¹¹ *EPV* cessà l'activitat el 21 d'abril de 1869 i *EP* el 25 d'abril. Aquest darrer dia apareixia el número 0 de *LP*, i el 29 del mateix mes, el primer d'*El Ausetano*.

⁶¹² 16/07/1870 – 28/09/1870. *LCM* va veure la llum durant el període en què *LP* estava suspesa. Per tant, venia a cobrir-ne el buit que aquesta havia deixat.

⁶¹³ *ED* fou una capçalera dirigida des de les institucions eclesiàstiques, fundada per Ramon Sala i Fugurull, Lluís Suaña, Andreu Duran i Antoni Anglada. En l'article de presentació afirmava que «emplearemos comunmente el diálogo, algunas veces el catalán y quizás echemos mano de la poesía». És, doncs, de totes les capçaleres anteriors a *LVM* la que mostra un sentiment més pregon i sincer per a la llengua catalana, com demostra la citació anterior i el gruix de textos redactats en aquesta llengua. D'altra banda, també cobrà importància pel paper ideològic que jugà com a portaveu de la doctrina imposada des de la Seu vigatana, semblava que prospera al carlisme, i pel pes que tingueren al cos de redactors personatges com Sala i Fugurull i Collell. Maria Mercè Miró, a l'entrada dedicada a Sala i Fugurull al *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, l'etiquetava de «periòdic d'actitud combativa enfrontat a l'ambient anticatòlic de l'època.»

El ventall de capçaleres que ofereix Vic aquests anys mostra la vitalitat del periodisme. Les quatre menors, *EPV*, *LP*, *El Ausetano* i *LCM*, a causa de la vida breu, no mostren preferències literàries ni filosòfiques. Ara bé, la premsa vigatana, sobretot a partir de 1868, prefereix els debats polítics i els afers electorals a la literatura.⁶¹⁴ Per això, com dèiem, només hi trobarem referències als Jocs, a la lectura de textos al Círcol, o alguns –pocs– poemes editats.⁶¹⁵ Ara, si la inserció de peces literàries davallà, per contra cresqué l'interès pel teatre –tant sobre el procés de construcció com les obres representades– i es mantingué el ressò que es feien de les activitats del Círcol.⁶¹⁶ No seran freqüents, doncs, articles sobre ideologia, estètica o història literària.⁶¹⁷ Seran l'*Eco* i *EP*, els que continuaran mostrant un major interès en la literatura i un acostament més real als ideals renaixentistes i floralescos. I dels dos, el primer ho farà de forma més notòria.⁶¹⁸ Seran, també, els que publicaran més composicions. *LCM*, en canvi, insinua un important interès literari. Tanmateix, la vida efímera que tingué no li va permetre explotar els camins que suggeria. L'*Eco*, amb el fulletó, torna a ser el més destacat.⁶¹⁹ *EP*, en canvi, publicà 67 peces en català, l'autor més representatiu dels quals

⁶¹⁴ CAO I COSTOYA (2012). A banda de l'*EdLM*, *EP*, *EPV*, *LCM* o *LP*, les capçaleres a les quals la historiografia ha parat més atenció, també cal tenir present, en matèria ideològica, *ESE*, portaveu de la doctrina defensada per les institucions religioses.

⁶¹⁵ *LCM* i *El Ausetano* no n'editen cap. A *LP*, en canvi, d'obra catalana hi trobem «Qui com Déu» de Verdguer (núm. 29 [31/07/1869]), en forma de fulletó. I, també com a fulletó –tot i que sembla inacabat– les composicions llegides en la inauguració del Teatre Ausonense («Del firmament en l'estrellada volta...»), de Serra i Campdelacreu –núm. 63 [27/11/1869]–, «Avuy mon pit s'axampla, s'encen ma fantasia...», de Collell –núm. 65 [04/12/1869]: –, i dues més de castellanés) i els citats a la nota 557. *EPV*, tan sols va publicar «Son los catalans: ja vénen», de Francesc Camprodon (núm. 46 [10/04/1869]). La majoria, com podem veure amb *LP*, hi tenien cabuda pel seu significat ideològic i no pas pel valor literari.

⁶¹⁶ Per exemple, *El Ausetano*, núm. 10 (30/05/1869) es fa ressò del nou rumb que està prenent l'entitat vigatana i la felicita per la tasca que ha fet i que promet fer per a la ciutat.

⁶¹⁷ Tanmateix, alguna vegada, de manera tímida, s'hi acostaran. Els mots preliminars de la «Revista Dramática» publicada per *LP* al núm. 66 (08/12/1869), són una declaració d'adscripció renaixentista: «verdaderos y entusiastas amantes de nuestra lengua materna y de nuestra literatura». En aquest sentit, el més significatiu de tots és el número 3 de *LCM* (24/07/1870), en què es publica un article d'Antonio Ros de Olano titulat «Breves observaciones acerca del movimiento literario de Cataluña y traducción de una oda de D. Jaime Collell». Fet per un català establert a Madrid, és un exemple de l'interès que, a finals dels 60 – inicis dels 70 comença a despertar la Renaixença a terres castellanés. A més a més, és un interessant acostament al Jaume Collell jove, de qui en destaca la potència poètica i les arrels muntanyenques. La traducció eleva la significació i la quota d'interès i protagonisme que ja en plena joventut tenia Collell. Vegeu, també, la interessant carta d'Aguiló a Collell datada el 14 de juliol de 1870 en què el felicitava per aquesta traducció, però alhora es planyia «de les reticències un xich madrilenyes quel traductor fa tot pensant en l'esdevenidor polítich de la nostra renaixença literaria» (Carta conservada al fons Marià Aguiló de la BC, caixa 47/3, camisa 15).

⁶¹⁸ Com diu Farrés (1992, p. 276), l'*EdLM* del 24 de novembre de 1867, en parlar del *CC*, demanava que la poesia fos autènticament catalana. En canvi, però, proposava com a models «nuestros clásicos». *EP* tampoc no proposava autors catalans i s'entusiasmava amb Zorrilla.

⁶¹⁹ Val a dir, però, que a banda d'aquesta col·lecció també publicava, puntualment, alguna peça. Les correspondències de Barcelona que hi enviava Jaume Collell a finals de 1867 i inicis de 1868 sobre el teatre,

és Serra i Campdelacreu amb 20, seguit de Genís i Aguilar amb 11. En castellà, del total de 111, en publiquen 13 i tres respectivament. Quant als forans destaquen, en llengua catalana Ramon Picó i Campamar amb nou i Josep Martí i Folguera amb set textos, i en castellana Joan Tomàs i Salvany amb 16.

D'altra banda, el període que ara ens ocupa (1866-71) veu el naixement de l'Esbart, un grup d'amics que constituirà un dels cercles més influents de les lletres catalanes, sobretot per la figura cabdal de Verdaguer, que en justifica la creació i que, avui, encara se l'estudiï. Aquests, formats a inicis de la dècada dels 60 al Seminari o al Col·legi de Segon Ensenyament, i alguns d'ells, més tard, a la Universitat de Barcelona, hem de suposar que s'integren als cercles culturals vigatans de més relleu, amb el Círcol al capdavant, a mitjan d'aquesta dècada. Serà ara, i sobretot a partir de 1867, que s'introduiran al clos de l'entitat vigatana i prendran protagonisme en les sessions literàries. I gràcies a ells el català passarà a ser la llengua dominant de les peces llegides. Un repàs a l'«Apèndix II» de la monografia de Salarich i Torrents demostra que els joves hi participen amb més assiduitat i que també hi són convidats alguns barcelonins com Josep Palau d'Huguet, Pere Nanot Renart, Joan Montserrat i Archs o Frederic Soler.⁶²⁰ El Círcol, doncs, celebra la participació dels joves i hi convida, també, els seus amics. A banda de la incorporació definitiva de la majoria d'esbartaires, un fet destaca per sobre la resta: l'exposició arqueològica de 1868.

En efecte, el Círcol Literari, des d'inicis de 1868, es proposava dur a terme una exposició que batejaren amb el nom d'Arqueològica i Artística⁶²¹ i que havia de coincidir amb el certamen agrícola organitzat per l'IACSI.⁶²² Tenien el suport de l'Ajuntament i l'església, i formaven part de la comissió joves com Jaume Collell, Marià Campà, Antoni Ferrer o Lluçia de Macià; membres del consistori vigatà com l'alcalde Josep de Macià –germà de l'anterior– o Joan Cortés –arquitecte municipal–, i personatges de l'església vigatana com Josep Brull –canonge arxipreste–, o Felip Llumà –prevere. La Setembrina paralitzà, momentàniament, la inauguració. Ben aviat, però,

també es poden posar en relació a l'interès de l'autor, però també del bisetmanari, pel desvetllament literari català.

⁶²⁰ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 257-297, en especial p. 264-270. La consulta del llibre d'actes de l'entitat i de la premsa de l'època reporta informació no recollida a la monografia de Salarich. Per exemple, els poemes d'Agustí Canalda, Genís i Aguilar i Serra i Campdelacreu llegits el 16 d'abril de 1867 són: «La cruz del calvario», «Deu en lo calvari» i «Lo triunfo de la creu», respectivament; a la sessió del 9 de juliol de 1868, també hi llegí una composició Jaume Collell, de la qual no es diu el títol; i a la del 13 d'octubre, una altra d'Antoni d'Espona.

⁶²¹ Vegeu-ne un acostament detallat a Collell (1920), p. 90-107; Salarich i Torrents (1962), p. 52-55; Cao Costoya i Sureda Juvany (2011), en especial p. 132-134; i Ordeig i Mata (1991), p. 334-340.

⁶²² *EdLM*, núm. 557 (20/02/1868); *DdB*, núm. 49 (19/02/1868).

s'arribà a un acord amb la Junta Revolucionària, que protegí l'exposició. Així, el 13 d'octubre, el mateix dia que es posava la primera pedra per a la construcció del nou teatre, i inclòs al programa de les festes públiques per celebrar la Gloriosa, va tenir lloc l'obertura.

Dies abans de la inauguració, el 26 de setembre, Serra escrivia a Genís, i referint-se a l'exposició li deia que «si Deu ajuda y no hi ha encuantras sera una segona Exposició de Parés [sic]». ⁶²³ Collell recordava que «Económicament fou un desastre», però es vanagloriava de les visites que hi feren Marià Aguiló, Francesc Miquel i Badia i Josep Puiggarí. Per contra, es planyia que el moment històric convuls restés possibles visites de forans. ⁶²⁴ Seria interessant saber fins a quin punt Aguiló participà en l'elaboració de l'exposició i del catàleg. ⁶²⁵ Si resseguim l'epistolari entre aquest i Collell trobem referències que fan pensar que, encara que de manera secundària, hi prengué part activa. Fruit de l'Exposició Arqueològica i Artística, que constitueix la primera mostra museística del vuit-cents vigatà, que tindrà com a màxim exponent la creació del Museu Episcopal de Vic, fou el desig de l'Ajuntament de crear un museu municipal, que no s'arribà a constituir.

El període 1866-1871 fou, per al Círcol, de canvis i de crisi. En efecte, la incorporació dels joves lletraferits portava aires de renovació i apropava els interessos de l'entitat als del moviment de la Renaixença. Aquests, alguns dels quals, com hem vist, hi havien debutat l'any 1864, prenien el protagonisme de les acadèmies a partir de 1867 i s'incorporaven a les juntes directives a partir de 1870. ⁶²⁶ Eren anys en què, en paraules de David Cao, es posava de manifest «la consolidació progressiva d'un procés de relleu generacional al capdavant de l'entitat.» ⁶²⁷ A finals de la dècada dels 60, però, sembla que el Círcol visqué una època de crisi. El 29 de gener de 1868, el diari barceloní *El Principado* inseria una «correspondència» de Vic ⁶²⁸ on s'afirmava que «En medio de ese movimiento regenerador que se nota en nuestra ciudad, [...] es sumamente sensible que el “Círculo-Literario,” centro donde se reunian y ejercitaban todas las

⁶²³ MIRÓ (1997), p. 415. S'ha de llegir París. Genís, segurament, fa referència a l'Exposició Universal de París de l'any 1867, que s'inaugurà l'1 d'abril i es clausurà el 31 d'octubre.

⁶²⁴ COLLELL (1920), p. 106-107.

⁶²⁵ *Catálogo de la exposición arqueologico-artística celebrada en la ciudad de Vich por su M. Iltre. Ayuntamiento en octubre del año 1868*. Vic: Impr. y Libr. de Ramon Anglada, 1868.

⁶²⁶ El 1870, J. Collell s'incorporà a l'equip directiu. Només hi estigué aquell any, i no tornà a ocupar càrrecs de responsabilitat fins al 1882. El 1871, J. Serra i M. Genís foren integrants de la directiva de l'entitat.

⁶²⁷ CAO I COSTOYA (2015), p. 193.

⁶²⁸ Va ser recollida i contestada l'endemà mateix per l'*EdLM*, que és d'on traiem el text.

fuerzas vivas de la ciudad, se encuentre en el lastimoso estado á que ha venido á parar» i que «doloroso es decirlo, todo el interés y brillo de esas academias y conciertos ha desaparecido». Eren anys en què la premsa continuava planyent-se de la manca d'assistència a les sessions acadèmiques.⁶²⁹ I és que sembla que la davallada era substancial. Com dóna a conèixer David Cao, el gener de 1879, Miquel Bertran recordava que, a finals dels 60, «l'entitat es trobava en un estat de crisi i de certa paràlisi», i que fou Domènec de Bertran, president entre 1869 i 1871, qui donà l'impuls definitiu i necessari per sortir d'aquest estat.⁶³⁰ El 1871⁶³¹ semblava que aquell declivi ja s'havia superat i per això, a la memòria anual de final de curs a càrrec del secretari, no es parlava de decadència ni es feia referència a la tensió social. Deia: «la Sociedad marcha adelante en su idea, sin haber retrocedido un ápice en su objeto, antes bien fundadas esperanzas de que á no tardar obtendrá todo el desarrollo á que es acreedora». ⁶³² Seguia afirmant que es tenia previst el canvi de local, però que alguns obstacles –que no cita– n'han endarrerit el fet. Es creia que es podria tenir a finals d'abril de 1872.

De la vida acadèmica del Círcol en volem destacar dos fets: 1) l'escassetat de discursos referents a la literatura; i 2) l'augment de vetllades poètiques i de concerts celebrats. Quant al primer cas, sols les sessions del 8 de maig de 1869 («Utilidad e importancia de las Academias literarias», Lluís de Ferrer), del 19 de novembre del mateix any («El teatro en sus relaciones con la cultura y la moralidad», Jaume Collell) o del 25 de maig de 1870 («Trabajo crítico de las poesías de Fray Luis de León», també de Jaume Collell), cap de les quals ha pervingut ni és ressenyada amb detall a la premsa, podrien ser interessants.⁶³³ Pel segon, val a dir que, a banda de sovintejar més que en l'etapa anterior, la llengua catalana passà a ser la dominant dels poemes llegits. I que els joves membres de l'Esbart, a partir de 1867, van participar activament en un gran nombre d'actes de l'entitat, on no només donaven a conèixer les pròpies composicions, sinó que també prenién la paraula en conferències de caràcter acadèmic. Fins i tot, la

⁶²⁹ Vegeu, per exemple, *LP*, núm. 61 (20/11/1869).

⁶³⁰ CAO I COSTOYA (2015), p. 192-209.

⁶³¹ És de lamentar que no es conservin les memòries de 1868 i 1869, ja que potser podrien aportar informació sobre el context social i polític que vivia la ciutat, sobretot després de la Setembrina.

⁶³² Vegeu nota 547.

⁶³³ Altres conferències interessants podrien ser «Historia de los más distinguidos hijos de Vich», de S. Almató (12/08/1866) o «Trabajo crítico de las poesías de Fray Luis de León», de J. Collell (25/05/1870).

mateixa corporació, el 1869 homenatjava Collell pels premis que havia obtingut als Jocs Florals d'aquell any i li recollia les dues composicions en un volum.⁶³⁴

Com dèiem al principi, el 1872 el Círcol visqué el segon i definitiu canvi d'estatge. Aquesta necessitat, però, ja s'havia fet sentir el 1868 –tres anys després del primer trasllat– i es féu més explícita a partir de la primavera de 1871. Això no obstant, tot i la determinació i els passos fets, no s'estrenà el local fins al novembre de 1872. També el 1871 s'iniciava un procés de modificació d'estatuts, que s'estengué al llarg del 1872, motiu pel qual serà tractat a la introducció del capítol 3. Avancem, però, que el projecte no fructificà.

En conjunt, no coneixem quina fou l'evolució en el nombre de socis, ja que, com hem dit en pàgines anteriors, no disposem de llistes detallades i escrupoloses. Sí, però, que el 1868, l'entitat tenia 78 socis (57 de numeraris, 11 d'honor i 12 de mèrit).⁶³⁵ Quant a la biblioteca, no fou fins al 1871, amb l'entrada de Serra i Campdelacreu al càrrec de bibliotecari, que visqué l'impuls definitiu. El període 1866-1870 pot ser considerat d'estancament. No hi ha adquisicions rellevants, i les poques incorporacions no són per compres sinó per donacions. I és que, la biblioteca, fins al 1871, tenia un catàleg força ampli de premsa, però reduït en literatura. La presència del nou bibliotecari capgirà l'ordre de preferències.

El 1870, recollint una idea de Salvi Almató del 1863, se celebrà el primer certamen convocat per l'entitat.⁶³⁶ El Círcol volia que aquests premis, projectats com anuals, servissin per fomentar els interessos morals, intel·lectuals i materials. El 1871 el Casino se sumava a les celebracions, però sembla que la situació que es vivia ajornà, indefinidament, la celebració i mai més no es tornaren a plantejar.

En definitiva, podríem dir que l'agitació social no influí gaire en les lletres vigatanes. Els actors més joves, que ja participaven activament a la vida pública de la seva ciutat i estenien el teixit amistós amb altres personatges afins al moviment, continuaren el seu camí de formació. Alguns, residents a Barcelona en època d'estudis, durant les vacances tornaven a casa, on compartien tertúlia amb els amics i es mostraven en públic al Círcol. Per a aquests, el primer triomf de Verdaguer als Jocs de 1865 significà la confirmació del canvi de poètica temptejat i l'oportunitat de tenir un

⁶³⁴ COLLELL (1869). Les peces premiades eren «Á la gent del any vuit» i «L'adeu al mon».

⁶³⁵ Informació tretada d'un ofici signat pel president del Círcol enviat a l'alcalde de Vic conservat al fons BJT/CLV, al lligall «Círculo Literario de Vich. Sección 2ª de ciencias físicas y exactas», plec «Oficios de 1868». Com veiem, la suma de les tres classes de soci és superior al total.

⁶³⁶ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 58 i CAO I COSTOYA (2015), p. 204.

model proper. I ajudats pels amics forans i el bull polític i literari que viu Barcelona, ratificaran la decisió i prendran posició per a un bàndol o altre. La literatura catalana a Vic, doncs, es troba en ple creixement i expansió. I és que els joves participaran activament a la vida cultural vigatana i barcelonina, la qual cosa els reportarà reconeixement. Finalment, la capital osonenca, a banda del Círcol, comença a tenir personatges reconeguts que en revifaran el nom i li donaran l'empenta final per sortir de l'apatia denunciada anys enrere.

2.1 Fulletó de l'*Eco de la Montaña*⁶³⁷

Abans d'entrar, pròpiament, en matèria, cal fer un aclariment. L'*EdLM* publicà 2 fulletons de poesia vigatana: el primer, que inclou exclusivament tres composicions verdaguerianes, històricament s'ha tendit a reduir-lo a la publicació, entre el 3 de setembre i l'1 de novembre de 1865, de *Dos màrtirs de ma pàtria*. Aquesta afirmació, però, exclou les dues entregues posteriors de 25 de gener i 1 de febrer de 1866, que segueixen la paginació encetada per l'edició del primer poema èpic verdaguerià, les quals inclouen «Los minyons d'en Veciana» i «A la mort d'en Rafel de Casanova», els dos primers textos del poeta folguerolenc premiats als Jocs Florals de Barcelona, el maig de 1865. El segon, una crestomatia, podria ser considerat com un primer recull de poesia vigatana, la primera entrega del qual fou el 16 de novembre de 1865. Aplega un total de 56 composicions de 14 autors diferents, des dels més grans (Camprodon, Vinader, Balmes), fins als membres de l'Esbart (Verdaguer, Collell, Serra i Campdelacreu, etc.), passant per la generació dels anys 30 i inicis dels 40 (Capdevila, Campà i Campàs). Quantitativament, l'autor més representatiu és Joan Vinader, amb 10 peces, seguit de Francesc Camprodon amb 8, Ignasi Campà i Jacint Verdaguer amb 7, Joaquim Capdevila amb 6 (un dels quals sense signar), Ramon Campàs i Martí Genís i Aguilar amb 5, Jaume Collell amb dues i Jaume Balmes, Josep Serra i Campdelacreu, Marià Campà, Antoni d'Espona, Josep Masferrer i Joaquim d'Espona amb 1.⁶³⁸

A continuació ens proposem d'oferir una història externa dels poemes i una proposta sumària de lectura. La primera ens ha de permetre veure el recorregut i les versions dels textos i l'ordre, i, d'aquesta manera, mostrar-ne el relleu, el ressò i, si és

⁶³⁷ Vegeu els textos editats a l'Annex 22.2.

⁶³⁸ FARRÉS (1992, p. 278), ofereix aquesta mateixa llista amb alguns errors. Atorga a Verdaguer 10 peces, atès que hi suma les tres incloses al primer fulletó, i una altra a un «anònim». Aquesta darrera es tracta del poema «Such i Bruch», sense signar, però degut a Joaquim Capdevila.

possible, l'artesanía de l'autor. La segona, al seu torn, servirà per traçar una evolució en la poesia vigatana i observar-ne models i estils diferents. En les pàgines següents tan sols ens fixarem en el segon fulletó. Al primer, per comprendre obres a bastament estudiades, no ens hi deturarem.⁶³⁹ Quant als autors, per als esbartaires remetem a les biografies de Salarich i Torrents,⁶⁴⁰ la resta han sigut biografiats sumàriament a les pàgines anteriors. Una darrera advertència: aquí només parlarem de literatura. Les peripècies vitals solament hi tindran cabuda si estan estretament relacionades amb el text.

2.1.1 Gènesi i motivació

L'*EdLM* del 16 de novembre de 1865 anunciava, a la segona pàgina, que

Continuamos nuestro folletin con la bella poesía leída en el Círculo-Literario en la academia del 13 del pasado Octubre por nuestro apreciable amigo D. Joaquin Capdevila, titulada: Un vot á la Verge de Puiglagulla, [...]

Animados con semejantes producciones nuestros jóvenes poetas, es de esperar que nos proporcionen la satisfaccion de publicar otras análogas, con lo cual y formando una coleccion podria Vich tener como joya de gran valor muchas escogidas composiciones literarias que la honraran, y sirvieran al propio tiempo de poderoso estímulo á los jóvenes aficionados.

Anem per parts. L'inici d'aquesta nota introductòria indueix a la confusió. Els redactors de l'*Eco* anuncien que «continuaran» el fulletó quan, en realitat, n'inicien un de nou. La paginació, començada de zero, així ho confirma. No és, per tant, una continuació d'aquell publicat entre el 3 de setembre i l'1 de novembre de 1865, com podria semblar cronològicament i com sí que ho seran les entregues de 25 de gener i 1 de febrer de 1866 de què ja hem donat fe. I és que, segurament, el que volen dir és que continuaran donant «fulletó», no un fulletó concret. Aquest fulletó que ens interessa, publicat entre el 16 de novembre de 1865 i el 3 de setembre de 1868 (exactament 3 anys després del primer lliurament del recull verdaguerià), tingué 39 entregues de manera molt discontinua i aplegà un total de 56 peces.⁶⁴¹ En la del 21 de desembre de 1865, amb la finalització del poema «Un vot á la verge de Puiglagulla», el primer publicat, una nota informava que

⁶³⁹ Vegeu VERDAGUER (1995b), TORRENTS (1995b), p. 37-98, VERDAGUER (2002) i PINYOL I TORRENTS I QUER (2016).

⁶⁴⁰ SALARICH I TORRENTS (1989).

⁶⁴¹ Vegeu-ne un esquema de les publicacions a l'Annex 22.1.

A instancias de diferentes señores suscriptores continuaremos algunas otras poesías del mateix autor, y de otras, que, encara que publicadas en lo *Eco de la Montaña*, no obstant servirán per formar col·lecció de produccions notables de personas patricias, aprofitant al mateix temps la ocasió de corretgir los errors de impressió que poguessen haberse patit.

Comprovem, doncs, que la voluntat de pervivència hi és des del principi. I, per tant, també des del principi es vol que aquest recull esdevingui una referència en la literatura vigatana. Es tornava a confirmar a les pàgines del dia 8 de febrer de 1866:

Continuamos en el folletin de hoy algunas poesías de varios y muy dignos paisanos nuestros contemporáneos, á fin de que puedan tenerlas reunidas nuestros lectores; esperando poder continuar la insercion de otras, con que resulte una tan regular como honorífica coleccion, demostrativa de lo que valen los hijos de Vich tambien en este ameno ramo.

Tanmateix, no fou possible aquesta regularitat que des de bon antuvi es volia. Si bé el nombre de publicacions fou més o menys continuat i estable al principi (sis el 1865, dotze el 1866, quinze el 1867) el darrer any tan sols sortiren a la llum sis entregues.⁶⁴² Entremig, però, algunes pauses llargues: de 22 de març a 24 de maig de 1866, de 14 de març a 16 de maig de 1867 o, la més significativa, de 12 de març a 13 d'agost de 1868. Aquest darrer dia, la redacció s'excusava per la demora, deixava entreveure les dificultats per poder oferir continuïtat i tornava a demanar «fidelitat» al lector:

Hoy, despues de una larga interrupcion, que no hemos podido evitar, continuamos el folletin de poesías catalanas originales de hijos vicensés, insertando una del Sr. Camprodon, y otra del jóven y laureado Sr. Verdaguer, composiciones cuyo gran mérito percibirán nuestros lectores á su simple lectura. Iremos continuando la coleccion lo más frecuentemente que nos sea posible, y suplicamos á nuestros suscriptores que no dejen extraviar ninguno de los pliegos del folletín, porque de esta manera tendrán el gusto de poseer coleccionadas muchas poesías de poetas ausetanos, que de otra manera les sería muy difícil adquirir.

Malgrat el propòsit de continuar el fulletó, tan sols hi hagueren dues entregues més, el 20 d'agost i el 3 de setembre. L'*Eco* va cessar l'activitat periodística encara no un mes després d'aquesta darrera. L'1 d'octubre de 1868 sortia al carrer l'últim número d'aquesta publicació, que seria continuada per *EPV*, el qual publicava el primer número l'1 de novembre de 1868. Tot i ser una continuació de l'*Eco*, mantenir-ne l'estructura i tenir la mateixa ideologia de fons, no continuà el recull. Així, malgrat aquest final sobtat, a causa del tancament del diari, que, al seu torn, era provocat per la revolució

⁶⁴² El 1865 i el 1868 tingueren el mateix nombre de publicacions. La diferència, però, ve donada pels mesos de vigència del fulletó: novembre-desembre el primer any, gener-setembre el segon.

democràtica del setembre de 1868, quedà per a la història un primer aplec de poesia vigatana, el debut en la vida pública de Collell i la primera instrumentalització que féu aquest de la literatura amb finalitat ideològica. Encara amb veu baixa, però de manera conscient. Ho veurem a les pàgines següents.

2.1.2 Estructura de l'obra

La voluntat ferma i decidida de l'*EdLM* de formar un fulletó col·leccionable no es pot discutir. En donen fe les citacions anteriors i, també, la primera pàgina del recull, que reporta el títol del primer poema, la qual funciona com a portada. Tipogràficament és variable i al peu porta data i lloc d'impremta: «Vich. Imprempta y Llibrería de Solergermans. – 1865.» És molt semblant a la portada del fulletó verdaguerià. La diferència és que aquest darrer inclou el nom de l'autor. En el nostre cas la signatura la trobem al final de cada composició.⁶⁴³

El recull és encapçalat pels autors més grans. Aquest és l'ordre: 4 peces de Joaquim Capdevila, 3 de Francesc Camprodon, 1 de Jaume Balmes, 4 de Joan Vinader, 4 d'Ignasi Campà, 3 de Vinader i 2 de Capdevila. No és fins a la setzena entrega, 23 d'agost de 1866, i després de 21 poemes publicats, que apareix «La divina pastora», de Jacint Verdaguer, signat amb inicials. Des d'aquest dia i fins al juny de 1867 trobem una combinació d'autors joves –3 composicions del poeta de Folgueroles i 1 de Josep Serra i Campdelacreu–, dels de la generació d'entremig –Ramon Campàs i Ignasi Campà, amb 5 i 2 peces, respectivament– i els més grans –continuen apareixent Francesc Camprodon i Joan Vinader. És a partir de l'entrega del 13 de juny de 1867 que passen a dominar el fulletó, exclusivament, els joves –a excepció d'un poema de Camprodon. Finalment, les 3 darreres peces antologades pertanyen a Francesc Camprodon (2) i Ignasi Campà.

L'estructura no és gratuïta. L'aparició tardana dels esbartaires es deu a la seva joventut, però segurament també al desig de Collell de donar-se a conèixer com a grup. Fixem-nos que entre la primera publicació de Martí Genís i Aguilar (13 de juny de 1867, que inicia la sèrie de poemes d'autors joves) i el naixement «oficial» del grup (18 de juny) tan sols transcorren 5 dies. I sembla que també fou Collell l'ideòleg d'aquest part. Encara més: fou tan sols un mes després de la primera trobada a la Font del Desmai que aquest grup de joves es donà a conèixer, de manera conjunta, al Círcol.

⁶⁴³ Els dos últims textos del recull verdaguerià també van signats al final.

Massa coincidències per ser fruit de l'atzar. No diem que quan Collell començà a publicar el fulletó ja sabés com jugaria, sinó que esdevingut el moment s'adonà de l'instrument que posseïa i l'utilitzà per als seus fins. Perquè, no ho oblidem, el curador posava al mateix sac joves lletraferits disposats a bregar al camp de les lletres amb personatges de fama estatal com Camprodon i Balmes i actius de la literatura vigatana establerts a Madrid com Ignasi Campà –des d'on sembla que no abandonà l'interès cultural. La maniobra collelliana, doncs, sembla clara: voluntat de traçar una línia contínua en la literatura vuitcentista vigatana en català i establir, d'aquesta manera, una tradició. Una tradició, empeltada amb un Romanticisme de tendència conservadora i a una branca concreta de la Renaixença.

I aquesta és, segurament, una de les característiques determinants. Hi insistirem quan ens disposem a oferir una lectura sintètica de les obres, però ja en podem avançar algunes característiques. L'oblit voluntari de poesia de temàtica amorosa, el to meditatiu i confessional d'algunes peces, així com els planys pel temps passat, la utilització de la natura com a escenari però també com a entitat poètica, la presència de tòpics com la lira, les traduccions de Byron i Schiller o la inclusió d'un poema de Balmes, ens hi acosten. Això explica, també, perquè Collell no se servia de poesia seminarística d'ambient vallfogonesc: no publicava Valldoriola, ni Garriga, ni R. Oms. En línies generals bandejava la literatura de caire humorístic i popularitzant. Tan sols algun text de Capdevila s'hi podria acostar.⁶⁴⁴ Aquest autor, però, en conjunt mostra una evolució en el tractament de la matèria literària que l'allunya d'aquesta tradició. Així, Collell apostava per una poètica particular, afavoria un estil i conduïa la literatura osonenca a una visió concreta de la Renaixença. Tot i aquest desig d'expansió que ja sembla revelar, i de poder ser considerat una primera antologia, no creiem que sigui, alhora, un manifest literari, com serà *La garba*.

Fixem-nos que tan sols Verdaguer –qui ja s'havia donat a conèixer als Jocs Florals– i Serra i Campdelacreu –de qui ja hem vist el volum de poesia escrit en l'adolescència i les participacions al Círcol Literari i a la premsa vigatana– són barrejats entre els mestres. Perquè, segurament, eren els que gaudien de més renom entre els joves. Però observem, també, la importància quantitativa que Collell atorga a cada grup generacional. Així, entre els esbartaires hi ha antologats vuit autors⁶⁴⁵ i 19

⁶⁴⁴ Ens referim a «Suc i bruc». Ara bé, la construcció literària l'allunya de la tradició vallfogonesca.

⁶⁴⁵ Joaquim d'Espona, de qui el fulletó recull un poema, no va participar en la fundació de l'Esbart, però de ben segur en formà part. Per això el considerem esbartaire. Vegeu l'apartat 2.2.

composicions. Per contra, anteriors a ells trobem sis autors, els quals tots hi són representats amb cinc o més peces, llevat de Balmes, només amb una, i un total de 37 poemes. Ens adonem, doncs, que per nombre d'autors dominen els joves però no en el cas dels textos. I és que segurament Collell tenia poc a triar. Tenia poc entre els joves, perquè encara no havien produït suficient per escollir, i, en canvi, entre els grans li mancaven autors per seleccionar. La tria tenia un marge escàs de maniobra. D'aquesta manera, s'explica el domini d'uns i altres: uns eren més, els altres havien escrit més. Però, repetim, és significatiu que els joves passin a dominar el recull a partir de 1867.

Quant a l'ordre dels textos creiem que es deu a un criteri cronològic més que no pas literari. Simplement considerem significativa la presència final d'I. Campà i de Camprodon, com a reconeixement literari, però també com a reclamació de propietat. Segurament només podríem tenir en consideració l'ordre de publicació dels autors més grans. L'aparició en primer lloc de Capdevila es justifica per ser l'autor que provocà l'inici del recull. A continuació s'inclou Camprodon, el literat vigatà més reconegut i amb més recorregut d'abans de l'Esbart, i, per tant, apropiació de la figura. A més, també demostra la voluntat d'incloure'l al corpus d'autors vigatans vinculats al renaixement literari català com a mirall i autor d'un Romanticisme abrandat i decidit. Per tant, una assimilació ràpida a una poètica i fixació del camí a seguir per als joves. El tercer a aparèixer és Balmes. Aquesta inclusió es deu més a fins ideològics que literaris: com s'explica, sinó, que hi tingui cabuda una de les dues úniques composicions en català?⁶⁴⁶ Situar-lo a la rastellera de poetes vigatans és reconèixer-ne un mestratge – encara que sigui ideològic –, si més no per als joves i, d'aquesta manera, entroncar-se a un corrent de pensament concret.⁶⁴⁷ Collell no tenia gaire per seleccionar, i també en aquest cas, incloure'l era reivindicar-ne la vigatanitat i donar respectabilitat. El quart, J. Vinader, personatge àdhuc valorat i estimat a la seva ciutat natal, és inclòs, segurament, per ser l'únic vigatà recollit a *Los trovadors nous* de Bofarull amb obra pròpia⁶⁴⁸ i, pel que sembla, per la quantitat d'obra escrita que tenia.⁶⁴⁹ Així, Collell utilitza l'arma més coneguda per unir la branca vigatana al tronc de la Renaixença. A més, tot i ser l'autor de qui es publiquen més textos, els quatre primers són els mateixos que apareixien a

⁶⁴⁶ L'altre poema en català de Balmes és «A D. Valentí Llorer» (Jaume BALMES. *Poesias*. Barcelona: Duran y Bas, 1925). Vegeu nota 16.

⁶⁴⁷ Les diferències polítiques entre Balmes i Camprodon són prou evidents. Camprodon era recollit pel ressò que tenia la seva obra; és a dir, per criteris literaris. Balmes, en canvi, per l'ascendència ideològica.

⁶⁴⁸ Bofarull, a *Los trovadors nous*, també recollia la peça de Balmes publicada al fulletó que estem estudiant. Aquesta, com s'ha dit, però, era una traducció. Aquesta és la principal diferència entre Balmes i Vinader.

⁶⁴⁹ Al capítol inicial i a l'apartat 1.4 es dona fe de dues llibretes de poesies inèdites que no hem localitzat.

l'antologia de Bofarull. L'últim, I. Campà, generacionalment molt més proper als joves que als autors acabats de citar –era, tan sols, tres anys més gran que J. Masferrer, el més gran dels esbartaires–, hem d'entendre que és inclòs aquí per ser el més poeta dels vigatans que a inicis dels 60 havien actuat dins les pròpies fronteres i, també, perquè trobant-se afincat lluny de la seva ciutat natal, se'n reivindica la pertinença. Així, la seva obra, d'un Romanticisme latent, i encara més, una veu poètica singular en la literatura vigatana, devia ser coneguda i llegida entre els joves. Després d'aquests apareix Ramon Campàs, la presència del qual es justifica més per la voluntat d'engruixir la llista i per la fama conquerida entre els seus coetanis com a autor de cants patriòtics espanyols exalçant la guerra d'Àfrica que no pas per la qualitat poètica.

L'últim any de la publicació és encapçalat pels esbartaires, i dominat, concretament, per J. Verdaguer i M. Genís. El primer cas no ens ha de sorprendre. En primer lloc perquè ja el trobem barrejat entre els autors més grans, però sobretot perquè és l'*aprenent* de més renom. I en segon lloc perquè, de tots, era el que s'havia donat a conèixer més aviat al Principat i, segurament, ja gaudia de certa popularitat entre els joves.⁶⁵⁰ Però cal fer un apunt: tots els textos recollits en aquests números havien sigut presentats, amb poc temps d'anterioritat, al Círcol, llevat del de Marià Campà –que sembla que hi fou llegit *a posteriori*– i dels de Martí Genís i Aguilar –dels quals dos havien sigut publicats a *EP* i dels altres no en tenim notícia–. Podem suposar, però, que aquests darrers ja els havien presentat al seu cercle d'amics i, qui sap, si a alguna esbartada. Entre aquests autors joves sembla que l'ordre respon a criteris cronològics.

Si llegim entre línies les citacions d'unes pàgines enrere, també serveixen per explicar, si més no superficialment, el perquè d'aquesta acció. En línies generals afirmen el desig que aquestes publicacions despertin les ànsies literàries al jovent. Més que això, però, ens atrevim a creure que el que fa Collell, ànima i promotor d'aquesta empresa, és incitar els seus companys generacionals a saltar a l'escenari de la literatura catalana. Entre ells, les relacions personals ja estaven consolidades i de ben segur que s'havien entrenat, conjuntament, en l'art de fer versos. Faltava compartir-ho i entroncar-se amb la tradició poètica vigatana. I fer-ho conjuntament.

⁶⁵⁰ No oblidem que al maig de 1865 ja s'havia donat a conèixer als Jocs Florals, que al setembre del mateix any s'havia començat la publicació de *Dos màrtirs de ma patria* i que la seva primera publicació, «Als estudiants. Recepta», data del 1863. Anys a venir, Verdaguer rebutjava l'etiqueta de *mestre* que els companys de l'Esbart li havien col·locat. Vegeu la carta del poeta de Folgueroles a Jaume Collell, datada el maig de 1870 (EJV I, p. 89-91) on deia «o plegau, tu y nostres bons amichs de dirme mestre, o jo no so del Esbart». Sobre el lideratge de l'Esbart per part de Verdaguer en parlarem al següent apartat.

En efecte, Collell fou l'encarregat de dur a terme aquesta maniobra.⁶⁵¹ Ho hem d'entendre, doncs, com la primera «campanya» collelliana. La voluntat d'establir un *contínuum* entre els escriptors vigatans vuitcentistes, malgrat les diferències poètiques i ideològiques, o la selecció de textos, així ens ho fan veure. Creiem que el que es proposava Collell era demostrar la vigència i l'actualitat de la literatura en català a la Plana de Vic. Per això, encara que fos des d'una plataforma gestada des de les mateixes fronteres aplegava un conjunt de textos i els oferia al públic. D'aquesta manera pretenia consolidar el conreu de la poesia catalana i se sumava als esforços que, des de Barcelona, i en especial des del certamen dels Jocs Florals, es duïen a terme. I a més a més, la tria és, també, una selecció literària i ideològica. Exigua, és evident, atès l'escàs corpus amb què podia jugar, però selecció al capdavant.

2.1.3 Història externa dels poemes

Tornem a la citació inicial. El fulletó s'inicia amb una composició llegida recentment als salons del Círcol, i aquesta en serà una constant: del total de 56 peces, 22 havien sigut llegides abans, amb total seguretat, a l'entitat vigatana.⁶⁵² Podria ser, però, que en fossin més. De Camprodon i Vinader, per exemple, com hem vist, sabem que alguna vegada hi participaren, però no en coneixem els poemes. Més: de les 56 composicions, 12 havien sigut publicades a la premsa vigatana⁶⁵³ –algunes de les quals també recitades al Círcol–; la de Balmes i les 4 primeres de Vinader s'havien donat a conèixer a *Los trovadors nous*;⁶⁵⁴ les de Campàs havien circulat com a fulls volants a

⁶⁵¹ COLLELL (1920), p. 62.

⁶⁵² Per ordre d'aparició al fulletó són: «Un vot a la verge de Puiglagulla», «La font de l'arbre del Calvari», «La fira de maig en Vich...», i «Such y Bruch» de Joaquim Capdevila, «A la assumpció de la verge» i «Una visita a la hermita de la verge» de Francesc Camprodon, «A María, verge de Montserrat» i «L'Ivern» d'Ignasi Campà, «¡Amor! Al jorn de la mort de Jesús» de Joaquim Capdevila, «Lo crim del poble jueu» de Serra i Campdelacreu, «Las ánimas viatjeras» i «Á la lluna» de Francesc Camprodon, «Á la lluna» de Jaume Collell, «Á Montserrat» de Marià Campà, «Sospirs del anima» i «Nit de sanch» de Jacint Verdager, «Balada. Las tres estrellas blancas» d'Antoni d'Espona, «Als fenians» de Josep Masferrer, «L'olvit» de Joaquim d'Espona, «Lo cavaller Toggenburg» de Jaume Collell, «Mater misericordiae, salve» de Francesc Camprodon i «L'Ter» d'Ignasi Campà.

⁶⁵³ «L'Yvern», «L'Ter», «A Maria, verge de Montserrat», i «L'Aplech de Sant Llorens. Recorts» d'Ignasi Campà, «Una llàgrima per mon car amich Pau Novellas» de Ramon Campàs, «La fira de maig en Vich...» i «La font de l'arbre del calvari» de Joaquim Capdevila i «Al Círcol Literari de Vich» de Francesc Camprodon. Per saber lloc i dates de publicació d'aquestes, vegeu l'apartat 1.4. També havien vist la llum amb anterioritat «La divina pastora», de Jacint Verdager, «Amor! Al jorn de la mort de Jesús», de Joaquim Capdevila, «Lo crim del poble jueu» de Josep Serra i Campdelacreu i «Mater misericordiae, salve» de Francesc Camprodon.

⁶⁵⁴ «Himne. Jesu corona virginum», de J. Balmes i «Á la patria, després de llarga ausencia», «L'himne de la verge. Oda sagrada», «Lo bressolet» i «Destrució de Senaquerib (traducció de Byron)», de J. Vinader.

finals del 50 i inicis dels 60,⁶⁵⁵ en el cas de Verdaguer «Homenatge a Sant Miquel dels Sants» havia vist la llum com a crida el 1866,⁶⁵⁶ «Al heroe montanyes en Josep Manso», «Sospirs de l'anima» i «Nit de sang» al volum dels Jocs Florals de 1866 i «Los vigatans» pocs dies abans al *CC* del 1867; per últim, «Pobra nina» i «L'arpa d'or», de Martí Genís i Aguilar, havien sigut publicades a *EP* el 17 de març i el 21 d'abril de 1867 respectivament.

El cas de Camprodon és molt més complicat de seguir. La professionalitat de l'autor i la distància física respecte Vic i Catalunya, fa que resseguir-ne les possibles publicacions sigui una quimera. Hem pogut comprovar que abans de veure la llum el fulletó algunes havien sigut publicades a la premsa vigatana, sobretot després de visites a la seva ciutat natal. A banda d'això, però, poc més. Al fons de la família dels doctors Salarich es conserva una còpia manuscrita del poema «Carta d'en Roger de Flor a n'en Prim» amb la següent anotació: «Composició poetica improvisada de D. Francisco Camprodon q. debé repartirse impresa la nit del 11 de Maig de 1860 en lo teatro de la zarzuela en Madrid». Aquesta peça, doncs, segur que havia sigut publicada abans. Després de l'aparició del fulletó de l'*Eco* alguns textos van ser recollits a *Coleccion de poesias castellanas...*,⁶⁵⁷ altres a diferents números del *CC* entre 1873 i 1876, i totes al volum *Obres Catalanes*.⁶⁵⁸ Com es pot veure, doncs, la majoria de textos i, sobretot, tots els autors, ja s'havien donat a conèixer, alguns en les fronteres locals, nacionals o estatals.

Els poemes apareguts al present fulletó són difícils de datar. Pocs porten data de redacció i, d'aquests, fins i tot un la porta errònia. Solament la duen «La fira de maig en Vich...», de Joaquim Capdevila del maig de 1864; «Un recort de Montserrat» de 7 de juny de 1865, «Los gelus» de 1858 i «L'Ter» d'agost de 1861, d'Ignasi Campà; «Al

⁶⁵⁵ Circularen com a fulls volants, amb tota seguretat, «Al Riff!... Al Riff!!! Catalans» i «Son ells!!!». Podria ser que també hi haguessin aparegut «Visca Pio Nou Papa y Rey» i «La Pau». Al número 419 de l'*EdLM* (28/02/1867), el primer que inclou poemes de Campà per aquest fulletó, una nota breu a la primera pàgina sembla confirmar que totes les seves composicions ja havien vist la llum anteriorment: «Hemos podido recoger algunas composiciones de nuestro compatriota el jóven D. Ramon Campàs, cuyas dotes poéticas ha dado á conocer en varias producciones, á las cuales cedemos gustosos un lugar en el folletin del *Eco de la Montaña*, viniendo así a aumentar el número de los que honran á su patria con los sonidos de sus liras.»

⁶⁵⁶ «Homenatge á S. Miquel dels Sants, y crida de las festas ab que, com á Patró sèu, la molt lleyal y agrahida ciutat de Vich lo galejará en los dias 4 y 5 de Juliol del any mil vuitcents xixanta sis», la crida oficial, va ser resposta amb una contracrada a càrrec de Ramon Valls. Collell, al núm. 343 de l'*EdLM* (08/07/1866), saltà en defensa de Verdaguer (COLLELL, 1920, p. 76) El fet demostra l'existència d'un cercle d'amistat que compartia interessos culturals i ideològics, tal com insinua el gust antiliberal de la nota collelliana.

⁶⁵⁷ Francisco CAMPRDON. *Coleccion de poesias castellanas y catalanas de Francisco Camprodon*. Habana: Impr. Lib. La Propaganda Literaria, 1871.

⁶⁵⁸ Francisco CAMPRDON. *Obres catalanes poesies y comèdies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, [1920].

Círcul Literari de Vich» de 12 de novembre de 1865 i «Un pagés á S.M.» de 1860 de Francesc Camprodon; «Al Riff!...» d'octubre de 1859, «Son ells!!!» de maig de 1860 i «La pau» d'abril de 1860 de Ramon Campàs; «Las tres estrellas blancas» de 6 de gener de 1868 d'Antoni d'Espona (llegida al Círcol per Miquel Mascaró); i «Als fenians» de 15 de gener de 1868, degut a Josep Masferrer. Al seu torn, «Lo crim del poble jueu», de Josep Serra i Campdelacreu, du, al peu, «23 de Mars de 1866», però sabem que va ser llegit al Círcol el 23 de març de 1864.

De la resta podem aportar algunes aproximacions. El de Jaume Balmes ha de ser, evidentment, anterior a 1848; «Á la patria, después de llarga ausencia», «L'himne de la verge», «Lo bressolet» i «Destrucció de Senaquerib», de Joan Vinader, han de ser de 1858 o abans, i per als altres d'aquest autor no ens atrevim a fer cap proposta; els de Jaume Collell, Joaquim d'Espona i Joaquim Capdevila propers a la data de publicació, atesa la proximitat amb la data de lectura al Círcol; els de Verdaguer han de ser de finals de 1865 o principis de 1866. Els que havien sigut publicats amb anterioritat a la premsa es deuen acostar a la data de la primera publicació. Pel que fa a Francesc Camprodon no ens atrevim a afirmar que les dates d'aparició a la premsa o de lectura al Círcol puguin ser les de composició. La distància física i la professionalitat de l'autor ens menen a pensar que, segurament, són anteriors (llevat, esclar, del que apareix datat). De l'únic que podem fer hipòtesis és de «Carta d'en Roger de Flor a n'en Prim» que, per conjectures històriques, suposem de començaments de 1860. D'altres, com és el cas de Martí Genís i Aguilar no en tenim cap pista, però creiem que, per la joventut de l'autor, deuen ser de mitjan dècada dels 60, com, també, el de Marià Campà. Resten, doncs, «La nina en lo palau» de Joaquim Capdevila, «Al mar» d'Ignasi Campà i «Visca Pio IX...» de Ramon Campàs. Els dos primers els creiem de finals de 1865 o inicis de 1866 per haver sigut presentats als Jocs Florals d'aquest darrer any; l'últim diríem que és d'inicis de la dècada dels 60 per ser, aquesta, l'època de més activitat literària de Campàs.

Aquesta classificació cronològica creiem que és interessant per constatar la voluntat de demostrar la llarga trajectòria de la literatura catalana a Vic. La data més reculada deu ser el 1848 i la més actual el mateix 1868. Per tant, 20 anys de poesia vigatana són recollits en 156 pàgines, 14 autors i 56 composicions, distribuïts, al seu torn, generacionalment. Amb total seguretat podem afirmar que d'aquestes 56 peces, 7 van ser escrites abans de 1860, 17 entre el 1860 i el 1865 i 7 d'entre el 1866 i el 1868. De la resta, hi ha textos que podrien ser d'abans de 1860, com els de Vinader o Camprodon, que tanmateix, també podrien ser del període 1860-1865; i altres com

algun de Collell, els de Genís i Aguilar o Jacint Verdaguer són d'entre 1865 i 1867 i «La nina en lo palau» de Joaquim Capdevila i «Al mar» d'Ignasi Campà poden ser de 1865 o 1866. Podem veure un domini clar del període 1860-65 i una presència més important del 1866-68 que anterior al 1860. Aquests darrers, cronològicament els primers, hi són, creiem, i repetim, per demostrar la pervivència de la literatura en català a Vic, per la ràpida adhesió a la poètica romàntica i, sobretot, pels autors que la representen. Els darrers, per donar a conèixer les composicions juvenils dels esbartaires i funcionar, encara que tímidament, com a grup.

Seria interessant comprovar totes les edicions dels textos i observar si hi ha diferències entre les publicacions. En cas afirmatiu demostraria la voluntat o el sentiment professional dels escriptors. Es fa difícil, però, poder-ho fer. Sobretot entre els escriptors més grans, ja que majoritàriament actuaren lluny de Vic. Per això hem limitat la cerca a la premsa vigatana d'entre 1860 i 1880, a excepció de *LVM*, que hem abastat en la seva totalitat, *LR*, *LGS* i *CC*. I, també, esclar, les publicacions de llibre d'autors, i les antologies, tant *La garba muntanyesa* com les nacionals.

Els cinc textos apareguts a *Los trovadors nous* són editats en la mateixa versió. El mateix passa amb els vuit publicats anteriorment a la premsa vigatana. Quant als sis restants de Joan Vinader no en coneixem cap altra edició ni manuscrit conservat,⁶⁵⁹ i dels d'Ignasi Campà, de dos no en tenim cap altra notícia («Los gelus» i «Un record a Montserrat») i «Al mar», tret d'algun canvi de mot, és idèntic a la versió enviada als Jocs Florals de 1866. Els de Francesc Camprodon recollits al volum pòstum *Obres catalanes. Poesías y comèdies* presenten poques modificacions i «Á la lluna», «Una visita á la hermita de la verge» i «Al Círcol Literari de Vic» –que havia sigut publicat a la premsa vigatana–, editades, també pòstumament, al *CC*, altra vegada, sense variacions significatives.⁶⁶⁰ Els textos de Joaquim Capdevila, alguns dels quals ja s'havien donat a conèixer, tampoc no presenten canvis. Tan sols el manuscrit d'«Un vot

⁶⁵⁹ Un fet ens sorprèn: cap dels textos publicats al fulletó de l'*Eco* havia sigut llegit al Círcol –si no és que, i podria ser, fossin algunes d'aquestes «vàries poesies» que llegí el 13 de juny de 1864, a excepció de les inserides a *Los trovadors nous*.

⁶⁶⁰ «Á la lluna» i «Una visita á la hermita de la verge» amb el títol «Record de la infantesa» el 1873 i «Al Círcol Literari de Vic», també amb el títol canviat («Lo cant del misteri») el 1876. De Camprodon es conserven manuscrits dels poemes «A la lluna», «Carta d'en Roger de Flor a n'en Prim», «Mater misericordiae. Salve», «A la assumpció de la Verge», «Una visita a la hermita de la Verge», «Al Círcol Literari de Vich. Poesia» i «Las ánimas viatjeras» al fons Francesc Ubach i Vinyeta a la Biblioteca de Catalunya [C Caixa 2/3, 6] i un full volant de «Un pagès a S.M» [C Caixa 7, 5 (document 16)]. Aquests conservats a la BC són versions exactes a les publicades al fulletó estudiat. A Camprodon (1871) s'hi inclou «Carta d'en Roger de Flor...», «Al Círcol Literari de Vich», «A la lluna», «Una visita á la hermita de la verge» i «Mater misericordiae, salve».

á la verge de Puiglagulla» conservat al fons dels Jocs Florals ofereix modificacions interessants. Al seu torn, de «Such y Bruch» no en coneixem cap altre document. Els de Ramon Campàs, com dèiem, havien sigut publicats en fulls volants.

Quant als més joves, el de Serra i Campdelacreu és, també, quasi idèntic a la versió del manuscrit *Les primeres il·lusions*; el de Marià Campà porta dos versos finals que no són recollits a *La garba muntanyesa*; del de Joaquim d'Espona no en tenim cap altra notícia; del de Josep Masferrer tan sols en coneixem un manuscrit en la mateixa versió;⁶⁶¹ de Jaume Collell, «Lo cavaller Toggenburg» no tenim notícia que fos publicat en cap altre lloc i «A la lluna» va ser presentat als Jocs Florals de Barcelona de 1867 i 1868;⁶⁶² i dels textos de Martí Genís no coneixem cap publicació posterior, ni n'hem localitzat cap manuscrit, però els que ja s'havien donat a conèixer a *EP* són iguals.

Resten Antoni d'Espona i Jacint Verdaguer. El text del primer, «Las tres estrelles blanques», va tornar a veure la llum als volums *Poesies* de la Gazeta Montanyesa de 1908 i de la Il·lustració Catalana el 1917, però amb moltes diferències. El fons és el mateix; el significat i la poètica també. Les diferències més rellevants són el canvi en l'ús de la primera persona pel de la tercera, una interessant depuració lingüística (hi ha un clar descens de castellanismes), i una millora qualitativa que fa el poema més suggestiu i imatgívol. L'evolució mostra el pas d'un poema de joventut a un poema de maduresa i, també, la capacitat d'orfebreria d'Antoni d'Espona que, malauradament, deixà lluí poc. Els de Jacint Verdaguer són molt més difícils de resseguir, atès la quantitat de versions i la manca d'edicions crítiques. Pel que fa a «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants», «Los vigatans», «Al héroe muntanyès en Josep Manso» i «Nit de sang» foren recollits el 1888 a *Pàtria*;⁶⁶³ «La creu», «Sospirs del ànima» i «La divina pastora» el 1879 a *Idil·lis i cants místics*.⁶⁶⁴ Val a dir, però, que

⁶⁶¹ Conservada al fons Ubach i Vinyeta de la BC [Ubach i Vinyeta-D caixa 11].

⁶⁶² Les dues versions del poema de Collell «A la lluna» que presentà als Jocs Florals són diferents. La introducció i el desenllaç és idèntic, però el desenvolupament és refet de nou. No és aquest el lloc de fer-ne una edició crítica que en destaquï les diferències i l'evolució del text. Només ens servim de la dada per donar a conèixer que la versió del poema editat a l'*EdLM* és la que Collell envià als Jocs Florals de 1867. És, per tant, la primera.

⁶⁶³ VERDAGUER (2002).

⁶⁶⁴ A *grosso modo* podem dir que entre una versió i altra hi ha moltes variacions. Manca, però, l'edició crítica del llibre que confirmaria i exposaria detalladament aquestes suposicions. Les tres peces, abans de ser recollides a *Idil·lis i cants místics*, havien sigut publicades en altres llocs. Com dèiem, «Sospirs de l'ànima», publicada als *Idil·lis* amb el títol «Volada de l'ànima», va ser editada per primera vegada al volum dels Jocs Florals de 1866. Entre una edició i l'altra transcorregueren 13 anys, i, entremig, no sabem si veié la llum. «La creu», també recollida als *Idil·lis* va ser publicada mesos abans al *CC* per al 1879. La versió és diferent de l'editada al fulletó de l'*Eco*. I «La divina pastora», abans de ser recollit a *Idil·lis* va veure la llum, a partir de 1870, com a full voltant.

les composicions aparegudes, anteriorment, al volum dels Jocs Florals de 1866⁶⁶⁵ i al CC de l'any 1867,⁶⁶⁶ presenten la mateixa versió en l'edició del recull de l'*Eco*; i que dels apareguts a *La garba muntanyesa*, «Los vigatans» i «Al héroe muntanyès en Josep Manso», són iguals en una i altra edició, però que «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants», tot i no ser la versió definitiva publicada el 1888, ja és diferent.

Tot i no haver-nos aturat a detallar amb precisió les variacions que trobem entre les diferents edicions dels textos, creiem que, només apuntant-les, es pot veure la voluntat de perfeccionament. Renovar, reescriure o tan sols modificar algun mot o vers, mostra el treball de l'autor; una capacitat d'orfebreria que, tanmateix, només serà destacable en Verdaguer, i en menor mesura, gen Genís i Collell.⁶⁶⁷ La resta ni se sentien ni es plantejaven ser escriptors professionals, tret de Camprodon, qui sí que exercirà aquest paper com a dramaturg castellà. El cas d'Antoni d'Espona, més que per professionalitat o sentiment, es deu al creixement intel·lectual i a l'exigència personal.

2.1.4 Proposta de lectura

L'heterogeneïtat generacional, temàtica, estilística i formal dificulta oferir una proposta de lectura conjunta i unitària del recull, però sí que apunta, com ja hem avançat, algunes línies: el domini de poemes religiosos i historicopatriòtics –molt per sobre dels amorosos– i en un segon terme les peces de to meditatiu i llegendari, la presència de la Natura –més com a escenari que com a entitat poètica– o l'alè romàntic que desprèn el conjunt del recull són característiques generals.⁶⁶⁸ També, per exemple, l'exalçament de vigatanitat: una part dels textos, independentment de la temàtica, són situats a la Plana de Vic. Així es demostra que Vic és terra de poetes i d'inspiració poètica. En definitiva, el fulletó de l'*EdlM* insinua algunes de les característiques que, com veurem més endavant, serviran per definir el grup vigatà, tant en el camp literari com en l'aspecte ideològic.

Temàticament hi ha un domini clar de poemes religiosos i històrics i patriòtics, una vintena en cada cas. Per completar la trilogia flouresca, tan sols «Los gelus», d'Ignasi Campà, és amorós. També la natura o les llegendes populars són convertides en elements poètics. Fins i tot hi tenen cabuda un poema humorístic («Such y bruch», de

⁶⁶⁵ És a dir: «Nit de sang» i «A l'hèroe montanyès en Josep Manso».

⁶⁶⁶ «Los vigatans».

⁶⁶⁷ De Genís i Aguilar també hem localitzat diferents versions d'un mateix text, cosa que ens acosta a aquest sentiment de professionalitat. Ho veurem quan parlem de l'Esbart i de *La garba muntanyesa*. Quant a Collell, vegeu nota 662.

⁶⁶⁸ Farrés (1992, p. 278-279), fa una primera aproximació literària al recull.

Joaquim Capdevila), algun de circumstancial («Una llàgrima per mon car amich, Pau Novelles», de Ramon Campàs), tres traduccions («Himne», de Jaume Balmes –no sabem de qui és l’original–, «Destrucció de Senaquerib», de Joan Vinader i original de Byron i «Lo cavaller Toggenburg», de Jaume Collell i original de Schiller) i una cançó de bressol («Lo bressolet» de Joan Vinader). Però si una característica és comuna en tots és la religiositat que emanen: encara que no sigui el tema principal sura en la majoria de composicions. Un apunt: justifica l’absència de poemes balmesians la presència d’una de les dues peces catalanes del filòsof vigatà. És aquesta barreja temàtica, estilística i, sobretot, generacional, el que explica l’aspecte miscel·lani del recull.

Les composicions de temàtica històrica i patriòtica presenten, sovint, un important component èpic i religiós i, a voltes, temàtica vigatana. No és un recull homogeni, sinó que és el sentiment nacional el que els uneix. L’amor patri és reviscut des de diferents òptiques: assimilació de llengua i pàtria, poetització de fets històrics, planys i records sentimentals o reivindicació local com a lloança nacional. Tots, llevat dels poemes de Francesc Camprodon i Ramon Campàs, els d’aquest darrer de focalització espanyolista, són, també, poemes d’enyor. Enyor d’un passat gloriós que exigeix un to meditatiu i nostàlgic. Són, doncs, una suma d’història, sentiment i amor. Així ho sintetitza Joaquim d’Espona a «L’olvit»:

Mes no pensis, pàtria meva,
que jo a tu t’olvidi mai.
Encara que sense veure’t
passin dies, passin anys.
Encara que lo meu cos,
fet pols, pels aires volàs,
adéu per tu pregaria,
per tu, per los meus germans.

Espona, partint de la «forsa del temps», vista com un element destructor, subjuga l’amnèsia nacional a la força inescrutable i indeturable de la història, que mena a l’oblit «tots los homes / qu’á la tomba n’han baixat.» I d’entre aquests en destaca els poetes, els herois, els sants, els màrtirs i els reis Peres i Joans. Per això es plany que «De nostres passats res ans queda» perquè

Ai!, que tothom els olvida.
Los hèroes són olvidats.
És la gran força del temps.
Són tapats per lo vel blanc.

Si Joaquim d'Espona se servia del pas del temps i, consegüentment, de la història, Verdaguer la utilitza com a matèria literària. Els tres textos d'aquestes característiques que apareixen al recull («Los vigatans», «Nit de sang» i «A l'hèroe montanyès en Josep Manso») tenen, encara que no tots hi concursessin, un regust englantinista.⁶⁶⁹ Tots tres tenen les característiques de la poesia bel·licosa del Verdaguer jove: un cert pintoresquisme, el gust pel sang i fetge i les escenes violentes i la prevalença de la veritat poètica per damunt de la veritat històrica. Però sobretot posseeixen, de rerefons, aquell sentiment patriòtic abrandat propi del Romanticisme. I és que la història li serveix de teló de fons per construir unes lloances patriòtiques des d'una òptica catalana. Així, els dos primers estan ambientats en fets de la història de Catalunya i el tercer canta les proeses del general Manso amb una visió estrictament catalana; i el primer i l'últim demostren el fort sentiment antifrancès verdaguerià. A més a més, fixem-nos que toquen els tres grans esdeveniments bèl·lics que havien sotraguejat la història catalana en els segles anteriors i l'actual: guerra dels segadors, guerra de successió, i guerra del francès.

Aquest patriotisme català fervorós en Verdaguer contrasta amb la concepció estatal de Ramon Campàs i d'«Un pagés á S.M.» de Francesc Camprodon. Per contra, «Carta d'en Roger de Flor a n'en Prim», d'aquest últim, tot i tenir una concepció de fons estatal, és escrit des d'una òptica catalana i utilitzant fets i personatges de la història nacional que li serveixen per assimilar la bravura i ferotgia dels combatents catalans coetanis amb els almogàvers. En tots els casos es tracta de poemes circumstancials i, encara que sovint facin referència concreta al fet català, l'òptica espanyola és la predominant (llevat, lògicament, de «Carta d'en Roger...»). Els de Campàs són els més bel·ligerants: «Al Riff!...Al Riff!!! Catalans.», «Son ells!!!» i «La Pau» tenen com a motiu la guerra del Marroc.⁶⁷⁰ El primer és un apòstrof als catalans, «aguerrits fills», a participar activament a la guerra i, si cal, «morir per la patria». Però tot i ser un cant espanyol («Que visca la Espanya!... / que visca Isabel!.../ Correm ab anhel / a vèncer o morir») no oblida la pròpia terra:

Adéu, Catalunya;
adéu, Montserrat:
tenim ben gravat

⁶⁶⁹ El 1866, Verdaguer aconseguí accèssits a l'englantina amb «Nit de sang» i al premi d'un clavell d'or per a una peça sobre el general Manso per «A l'hèroe montanyès en Josep Manso». «Lo crit dels montanyesos», que aviat es convertí en «Los vigatans», també havia sigut *tirada* aquell any per a l'englantina.

⁶⁷⁰ També «Carta d'en Roger de Flor a n'en Prim» té com a escenari la guerra marroquina.

en lo pit ton nom.

De fet, no fa més que unir-se a l'exaltació patriòtica que va generar aquell conflicte entre els catalans. El segon i el tercer, sota el mateix paraigües, són una celebració per a la fi del conflicte i una lloança als retornats. «Son ells!!!», però, té una referència específica als fills de Vic que el fa singular.

Catalunya agraïda us victoreja:
de grat vos rep qual mare Barcelona
del rest d'Espanya és vostra fama enveja:
rebeu de totes parts l'enhonorabona.
Rebeu-la, esforçats fills!, per fi de Vic
ma pàtria, que us saluda, que us convida:
en ella trobareu un dolç abric.
I port lo més segur a vostra vida.

«A la pàtria després de llarga ausència», de Joan Vinader, de la qual Miquel S. Salarich s'atreveix a veure «reminiscències de l'oda *La Pàtria*»,⁶⁷¹ és un record emocionat a la pròpia terra trobant-se'n allunyat. Així, focalitzant l'evocació en la natura («Molt més bonichs tos lacs i monts me semblen») i la llengua («Ai!, que el melós accent casi no sento»), es construeix un poema malenconiós. L'adéu inicial de la pàtria completa, i també concreta («ta plana més tufada»), és seguit d'una tendra declaració d'amor nacional. El poeta s'acaba assimilant a tot d'éssers trasplantats que malviuen desarrelats en la solitud:

Mig morta flor de son bon clima treta,
pastor en temps de fred, marí sens vela,
sens niu perdut aucell,
en lo desterro n'és lo trist poeta,
que lluny l'objecte en té, Déu dels seus himnes,
del seu somni més bell.

Per últim acaba cantant l'alegria que li suposarà el retorn a casa. El to nostàlgic del poema, el plany per allò perdut i l'assimilació, en cert grau, de llengua i pàtria són, també, algunes de les característiques de «La nina en lo palau». En aquest cas, allò perdut és el lloc preferent en l'ús literari, i la identificació de llengua i pàtria és total. Aquesta composició de Joaquim Capdevila, un cant d'amor a la pròpia terra, és construïda a partir d'un joc dialèctic entre la llengua castellana, «hermosa reina», i la catalana, «pura nina». Aquesta darrera es plany del retrocés històric en què es troba i malda per recuperar el tron perdut. El poema, escrit, segurament, entre 1865 i 1866,

⁶⁷¹ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 42.

ressalta la importància que han tingut els Jocs Florals pel redreçament literari de la llengua catalana:⁶⁷²

—Dels jocs la reina, siau propícia!
Oïu, bons jutges, ma veu, oïu-la!
Jo vinc cansada, mes forces minven;
ma pena greu, ma pena fibla.

Per això, ara, aquella llengua menystinguda i vilipendiada comença a redreçar-se. Però encara es manté vergonyosa i per això li cal reivindicar-se a partir d'argumentació històrica tot repassant l'ascendència i recordant qui havia sigut.

«Ma sang és pura, ma raça és digna;
pairal ma casa, n'és molt antiga;
só una branqueta que d'oc eixida
en guardo l'honra de ma família,
la qual vaig rebre excelsa i llímpia:
só catalana per dreta línea

L'autor, però, no s'està de criticar aquells, majoritàriament barcelonins, que la consideren «forastera». El poema acaba amb la celebració, en boca dels poetes, del reviscolament contemporani de la llengua catalana.

La història no és l'únic camí per construir poemes patriòtics. El patriotisme local és i serà molt fort dins d'aquest grup de poetes, els joves també. A vegades, la poetització de la pròpia ciutat o de la natura que l'envolta serveix com a arma literària. Així doncs, «La fira de maig en Vic...» de J. Capdevila i «Homenatge a Sant Miquel...» de J. Verdguer responen a aquesta funció. Cada un amb les seves particularitats i des de diferents òptiques, però tots són cants d'amor a la ciutat i, per extensió, al país.⁶⁷³ A I. Campà, a «L'Aplec de Sant Llorens. Records», de to malenconiós, l'evocació dels records d'infantesa el porta a poetitzar el paisatge. Poema líric i emotiu, es troba a mig camí d'aquest grup i els poemes destinats a cantar la natura, aspecte que, com hem avançat, apareix a molts poemes, però més com a escenari o embolcall que com a tema principal. Aquest darrer conjunt format, tan sols, per composicions de Campà demostra la particularitat d'aquest autor.

En efecte, «L'hivern», «Al mar» i «El Ter» són poetitzacions d'aspectes concrets de la natura. Les imatges, tristes i fosques les primeres, immenses i absolutes les segones i detallades i sentides les terceres, ens remetent al Romanticisme més

⁶⁷² Com hem informat a l'apartat 1.4, aquesta composició va ser presentada al certamen barceloní l'any 1866.

⁶⁷³ SERRABASSA I PUNTÍ (2014a).

introspectiu. Una natura copsada per l'autor, que la passa pel sedàs de la seva imaginació i l'exterioritza com la sent. No serveixen, pròpiament, com a correlat objectiu de l'estat d'ànim del poeta –l'actitud de Campà dista molt dels artistes romàntics més combatius, tot i que segurament alguna cosa de fons hi ha– però reflecteixen, clarament, la visió romàntica de la natura. Són, creiem, més aviat textos de moviment que no pas declaracions íntimes. A més a més, l'evocació sentimental i personal del darrer, sumat al to melancòlic que trasllueix i a la incorporació de l'element nacional –concret i general– mena a una sentida darrera estrofa que pot ser llegida com una síntesi de l'emoció literària d'Ignasi Campà:

Millors cantors, millors lires
han lloat amb veu més pura
los plaers de ta frescura
les gràcies de ta corrent;
més unit al de ma pàtria
va tot nom i ta bellesa;
són records de petitesa
que el cor guarda eternament!

«L'hivern» i «Al mar» són, tanmateix, textos particulars. De la poesia vigatana vuitcentista que retrata la natura són els que s'acosten més al Romanticisme europeu. Ambdós són ambientats a la nit i, també ambdós, reflecteixen un turment espiritual impropï dels vigatans. Alhora, donen fe de la presència divina darrera l'obra de la natura: Campà, qui concep Déu com el creador únic i absolut, s'acosta a aquell panteisme romàntic que veia la presència divina darrera de qualsevol forma de la natura. El primer, «L'Ivern», situa el lector en un espai desconegut, tapat i obscur, però sobretot transmet una sensació d'angoixa derivada de la desorientació. D'altra banda, la poetització de l'hivern està relacionada amb la foscor, la decadència, la mort i el turment. L'enyor del temps passat, que Campà focalitza en la primavera, és, també, l'enyor d'un espai edènic, de vida, més propi del paradís perdut que de la terra. Aquesta melangia, però, turmenta el jo poètic. En certa manera, recorda alguns quadres de Friedrich com «Boira matinal a les muntanyes» –tot i situar-se en moments del dia diferents, la sensació de tenebrositat i pèrdua és similar– o «Hivern» –no pel retrat de les ruïnes, essència del quadre de Friedrich i absent al text de Campà, sinó per la tenebrositat i destrucció de la natura que les envolta.

«Al mar», en canvi, és un dels elements de la natura que ofereix més joc als romàntics. La immensitat, ferotgia i desconeixença que se'n té el converteix en objectiu predilecte de molts artistes. El text de Campà es pot dividir pel retrat que en fa: els set

primers quartets són una declaració d'amor al mar. La seva perfecció, la seva bellesa absoluta embadaleixen qui el contempla. A les darreres vuit estrofes, però, apareix el mar encabritat i agressiu, aquell que, descontrolat, ho pot destruir tot. Aquesta agressivitat el condueix a enyorar-ne l'estat de calma i bellesa. És el mateix procés que el poema anterior, però el poeta se serveix de nous elements. La primera part del poema remet a algun quadre com «Vaixells al port esperant el crepuscle», de Friedrich, per la tranquil·litat i la pau que respira, i algun joc d'imatges com el reflex de la lluna sobre el mar. La violència que respira la segona part, en canvi, fa pensar, més aviat en «El naufragi», de William Turner.

«Albada» i «A la son», de Joan Vinader, s'acosten a aquest grup: el tema no és la natura ni un espai fixat, sinó un moment concret del dia. El primer ho fa de manera directa, servint-se dels diferents elements que li ofereix la natura per tal de cantar-ne i celebrar-ne el naixement (els estels, el refilar dels ocells o els primers raigs de llum). El segon, de forma indirecta, també és una poetització d'un instant del dia, com exposa la concreció en el moment temporal («Ja sona mitjanit»). Això darrer, a més a més, ens remet a la tradició popular. Les 12 de la nit significa l'abandó de la vulgaritat i l'entrada a la irracionalitat. Vinader, doncs, agafa la tradició i li suma el valor propi del romanticisme. El resultat és la suma dels dos factors i, per tant, la utilització de la nit com l'espai del desconegut –ascendència romàntica– i com la porta d'entrada a l'irracional –tradició popular.

L'altre gran grup són els poemes religiosos. D'aquests, alguns enllacen religiositat i catalanitat. És així a «A Maria, verge de Montserrat» i «Un record de Montserrat» d'Ignasi Campà i «A Montserrat» de Marià Campà. Tots tres fan servir emblemes nacionals per cantar, alhora, dos valors. Alguns n'evocuen el record, d'altres l'espai físic, però tots reclamen protecció divina a la patrona catalana. D'aquesta manera, sumen a la fe, sentiment de pertinença i record:

Encisera moreneta,
de Montserrat soberana,
adéu! Que ho vol mon destino;
adéu! D'aquí a la tornada.
Si per cas ans de venir
mon Déu em demana l'ànima,
no l'abandonis, mareta,
acull-la amant en ta falda,
recorda't de les visites
que t'he fet en la muntanya,
recorda't de ton imatge

en mon pobre cor gravada...
A l'abandonar mon cor
recull mon ànima i guardam
un raconet a on repòsia
en ta celestial morada.

No podem deixar passar per alt les composicions marianes i les bíbliques com «A l'assumpció de la verge» i «Al Círcol Literari de Vic. Poesia» de Camprodon, «L'himne de la verge» i «Destrucció de Senaquerib» de Vinader –aquest darrer una traducció de Byron–, «La divina pastora» de Jacint Verdaguer o «Lo crim del poble jueu» de Serra i Campdelacreu, ni «Visca Pio IX! Papa i rei» de Ramon Campàs, que respon a l'interès que mostra la premsa vigatana de l'època en favor de la política vaticana. Cadascuna té la seva particularitat i el seu estil. Per exemple, el de Verdaguer mostra un forta ascendència de la tradició popular, i a «Al Círcol Literari de Vic. Poesia» de Camprodon, que combina l'element bíblic i el marià, domina el to d'invocació confessional i íntima:

Oh Verge, en qui jo espero per alcançar la glòria,
que deu la llum que us sobra, al matinal estel,
deixau-me que jo canti aquella santa història
que franquejà a la terra lo gran camí del Cel.
[...]

Jo sento vostra essència o rosa solitària,
que em ve a arruixar benèfica, del fràgil cor los bulls,
ja sé que quan sofreixo i us alço una pregària
tot seguit se m'omplen de llàgrimes los ulls.

La fe, sovint, és viscuda com un camí d'accés a la felicitat. El poeta, desterrat del paradís i condemnat a la pena i la fatiga –per això, sovint, les comparacions amb Prometeu–, malda per recuperar les il·lusions en aquest «infeliç món»⁶⁷⁴. El record edènic, associat, a voltes, a la infantesa, influeix en l'estat d'ànim del jo. Qui millor fon aquestes imatges és, també, Camprodon. «Mater misericordiae, salve» és una síntesi poètica d'uns certs ideals romàntics. El sentiment de petitesa de l'home («I sento que m'esclafa lo pes de l'infinit»), la presència de l'element providencialista, la vida viscuda com un viatge per un sender enfosquit –en certa manera és una imatge del sentiment de *desterro* que domina les ànimes romàntiques, d'aquella sensació de càstig i de la terra vista com un espai de condemnes– i la presència de la natura –que podria funcionar com a correlat objectiu de l'ànima del poeta– ens l'acosten a aquesta nova poètica. Al seu torn, el domini inicial del sentiment de tristesa és transformat en súplica i acaba en

⁶⁷⁴ Joaquim CAPDEVILA. «La font del arbre del calvari». *EdLM*, núm. 286 (21/12/1865).

promesa de consol per part d'una veu femenina que actua com a mare (de Déu) i explica el repartiment de funcions amb el pare (Déu):

Les il·lusions de l'ànima se'm fonen una a una,
les fulles en los arbres s'estan emmalaltint,
les nits se van fent llargues, i sens un raig de lluna,
de soledat i d'ombra *la terra* es va cobrint.

[...]

Per què la mà secreta, que amb xifres d'enyorança
m'ha escrit dintre de l'ànima «aquí no hi estàs bé,»
no em dóna a mi aleshores que em falta esperança
ni àngel ni les ales que l'oreneta té?

[...]

Mentres que un plor de pena mos llagrimals escalda,
la mare que em veu orfen, no em pot deixar sofrir,
la mare vindrà a dir-me «posa el cap a la falda,
i jau sense cuidado, que jo et faré dormir.»

Com hem vist, el grup de poemes de temàtica religiosa també és heterogeni. Poemes com «Una visita a l'ermita de la verge», de Camprodon, combina, també, religió, natura i pàtria, però, sobretot, enyor. «Amor! Al jorn de la mort de Jesús», de Capdevila, poetitza els últims instants de la vida de Jesús i «La creu» i «Sospirs de l'ànima», de Verdaguer, idil·li el primer i cant místic el segon, tenen un important regust franciscà. «Les ànimes viatgeres», de Camprodon, és singular. A la concepció platònica del món cal sumar-hi una visió romàntica de la vida. Així, el món celestial, on habiten les ànimes pures és immaculat i cast. Per contra, la terra, on aquestes són enviades per Déu quan aquest infon vida a un nou ésser, és un espai de condemna, infelicitat i tristesa. És un poema religiós i alhora sentimental i meditatiu que ens porta a parlar d'un altre grup.

En efecte, en alguns poemes, el to meditatiu i sentimental present a la majoria de composicions, pren relleu i es converteix en profunda reflexió sobre el pas del temps, el món personal propi i els perills de la vida. Tots, enmig d'aquesta inseguretats i foscor, demanen la intercessió divina al seu favor. Són poemes com «A la lluna» de Camprodon, el de Collell de títol homònim o alguns de Vinader. Els dos primers focalitzen, ben romànticament, aquesta temença en la imatge de l'astre nocturn. Quant a Vinader, «L'esperança», «La soledat», «Niagra a la gran cataracta» i «La felicitat» destaquen per ser meditacions sobre la condició humana. La majoria se serveixen de la imatge del «Peregrí» que viu «errant pel món»,⁶⁷⁵ en una terra solitària i «en mos desitgs burlat».

⁶⁷⁵ Joan VINADER. «L'esperansa». *EdLM*, núm. 312 (22/03/1866).

Una terra on la felicitat no hi té cabuda i sols l'esperança pot ser el motor de la vida, fet que provoca una declaració de tristesa a Déu:

Com tu davalles cec e infatigable,
dels segles fuig així el sobtat torrent
i els plaers de ma vida miserable
fugen així mes il·lusions desfent.

Resten les composicions de temàtica rondallística i/o llegendària. Dins d'aquest grup, les més destacades són les cinc de Martí Genís i Aguilar, el seu total. Genís hi evoca el sentiment i el gust juganer típic de la poesia popular i hi barreja l'amor i la religió. El primer esdevé la trama dels textos; el segon és herència de la concepció ideològica de l'autor. Juntament amb el Verdaguer de «La divina pastora» i el Vinader d'«A la son», Genís és qui més bé sap jugar amb la tradició popular. La matèria narrativa de les llegendes li ofereix la possibilitat de confegir unes peces diferents a les dels seus coetanis. A més, aquestes obres constitueixen uns exemples únics en la poesia de Genís, ja que la matèria rondallística i/o llegendària no tornarà a aparèixer en la seva obra poètica. El gust narratiu, en canvi, l'acosta al camí que emprendre ben aviat amb les peces en prosa. S'allunya, doncs, de la poesia lírica que domina al fulletó de l'*Eco*.

De tots els poemes i autors que hem vist destaquem Francesc Camprodon, Joan Vinader i Ignasi Campà: són els que mostren una veu més sòlida i definida. És lògic en els dos primers, per l'edat, més sorprenent en el tercer –que, insistim, destaca per ser l'única veu del recull, i dels pocs de la poesia vuitcentista vigatana en català, que retrata la natura. I són, també tots tres, els que millor sintetitzen els ideals literaris que caracteritzen el recull i que valen per a tot el conjunt: to melangiós i enyorívol i plany pel temps passat, sovint associat al del paradís perdut, que podríem relacionar amb el tòpic de l'*ubi sunt*; presència de tòpics romàntics com la lira, l'arpa, el rossinyol o la lluna; la vida viscuda com un desterrament; la importància de la natura; el subjectivisme; la fe profunda –a voltes transformada en panteisme–; el predomini de poemes descriptius i subjectius per davant dels narratius; la utilització d'emblemes sagrats; l'assimilació de Vic i Muntanya; o la recerca de la realitat interior. Camprodon és el més confessional, Vinader el més meditatiu i Campà qui millor combina enyor, natura (que en el seu cas també significa pàtria) i fe. Totes són característiques que tornarem a trobar a *La garba muntanyesa* i que comencen a apuntar els autors més joves, que donaran mostra d'aquesta filiació literària més endavant. Per això mateix, perquè ja serà tractat quan parlem de *La garba muntanyesa*, no ens entretindrem en les possibles influències

literàries del grup, ni les probables relacions esteticoliteràries que podríem establir entre els vigatans.

Més enllà d'aquests nexes estètics i ideològics, majoritaris, hem de parlar d'algunes diferències. Per exemple, la manca de poemes dedicats exclusivament a la natura a l'antologia de poemes de l'Esbart de Vic; la presència de Byron al recull de l'*Eco* i, sobretot, la voluntat final: el fulletó de l'*Eco* no deixa de ser un aplec de poesia vigatana amb el desig d'esdevenir un recull que pogués perviure en el temps i esdevingués una mostra de cara al futur; *La garba* és una antologia de grup que es vol un manifest literari i ideològic.

2.1.5 Llengua i mètrica

És difícil proposar un acostament a la llengua literària del fulletó de l'*Eco*. I ho és pels mateixos motius que en dificulten una lectura literària conjunta, en especial, l'heterogeneïtat generacional i estilística. De totes maneres, l'observació del grup de textos permet oferir una caracterització sumària d'aquesta llengua. Abans d'entrar-hi, però, dues observacions: cal recordar que ens trobem amb una llengua vacil·lant i empobrida, sense codificació ni models. I que, malgrat la joventut, Verdaguer és qui demostra un major interès i domini lingüístic, una millor combinació de models cultes i populars i un gust més depurat. Encara que es trobi allunyat de la pulcritud futura, aquesta ja s'hi entreveu.

Un repàs sumari a les característiques morfosintàctiques i lèxiques d'aquest recull, amb el benentès de no voler ser un estudi detallat i exhaustiu, demostra una preferència total pels articles definit masculí i neutre *lo*. Sovint, quan es troba posposat o anteposat a un mot que acaba o comença amb vocal pren la forma reduïda *l*. A voltes, però, i succeeix rares vegades, el recompte sil·làbic reclama la utilització de la forma plena en aquests casos.⁶⁷⁶ Preferentment s'utilitzen les formes dels possessius simples i àtons: *mon, ma, sa, mes*, etc. També apareix molt sovint la forma *llur/s*. Pocs casos trobem de possessius tòpics, la majoria dels quals, però no exclusivament, al poema «Las ánimas viatjeras» de Francesc Camprodon.⁶⁷⁷ Quant als demostratius, hi ha un clar

⁶⁷⁶ «Oh sigle lo dinou de poc judici», a «Un vot a la verge de Puiglagulla» de Joaquim Capdevila.

⁶⁷⁷ També en trobem exemples a «Los meus fillets a la tarda / entorn del meu llit tenia [...] Que el seu àngel de la guarda. / -No ploris, que el teu camí [...] I guia els meus fills al cel». També, per exemple, Verdaguer, a «Homenatge a Sant Miquel...»: «i a l'esterrufar-ne – los seus cabells rossos», Joan Vinader a «La soledat», «on expansió dar puc al meu sospir» Joaquim d'Espona a «L'olvit» «Mes no pensis pàtria meva [...] Encara que lo meu cos» i Jaume Collell a «Lo cavaller Toggenburg» «Lo meu cor bon cavaller».

predomini de les formes *eix/a*, *aqueix/a*, *aquell/a*. Molt menys comunes són les formes *est* i *aquest*.⁶⁷⁸ Els adverbis *mentres* i *aixís* supleixen la utilització de les formes normatives; igual que *jamay* amb *mai*. Al seu torn, *pus* i *mes* conviuen com a conjuncions adversatives més destacades.

Algunes terminacions de noms i adjectius segueixen la forma popular de la llengua parlada en *-o*, influència del castellà.⁶⁷⁹ Són molts, també, els castellanismes que trobem al llarg del text;⁶⁸⁰ al qual també tenen cabuda alguns trets dialectals⁶⁸¹ i algun occitanisme,⁶⁸² i arcaïsmes.⁶⁸³ Gramàticament, també són remarcables els errors de concordança entre possessiu i nom o entre nom i adjectiu,⁶⁸⁴ així com també l'ús de *qual* equivalent al *cuyo* castellà. Pel que fa a la morfologia nominal també és destacable la utilització dels plurals *hòmens* i *òrfens*.

Quant a la morfologia verbal destaca l'ús sistemàtic del subjuntiu amb desinència *e*;⁶⁸⁵ la utilització, també exclusiva, del pretèrit perfet en la forma simple;⁶⁸⁶ la preferència d'*a* com a vocal temàtica en els imperatius dels verbs de la primera conjugació;⁶⁸⁷ i, per últim, la presència de formes verbals incoatives o bé arcaïques.⁶⁸⁸ El verb *néixer* apareix, majoritàriament, en la forma *nàixer*,⁶⁸⁹ el verb *omplir* el trobem amb vocal posterior tancada a l'arrel⁶⁹⁰ i el verb *oblidar* i derivats sempre pateixen una

⁶⁷⁸ «Est làbaro sagrat avui ondeja», a «Amor! Al jorn de la mort de Jesús» de Joaquim Capdevila.

⁶⁷⁹ «seno», «trono» o «ruido» a «Un vot a la verge de Puiglagulla», de Joaquim Capdevila, «divino» a «Al Círcol Literari de Vic» de Francesc Camprodon, «ameno» i «seno» a «Lo bressolet» de Joan Vinader, «cego» a «Són ells!!!» de Ramon Campàs.

⁶⁸⁰ Per exemple, i com a recull excessivament incomplet: *anyadeix* («Carta d'en Roger de Flor...»), Francesc Camprodon), *luego* («Niagra o la gran catarata», Joan Vinader); *hassanyas* («Als fenians», Josep Masferrer); *alcansa* («Un vot a la verge de Puiglagulla», Capdevila); *humillar* («La Pau», Campàs); *sima* («La divina pastora», Verdaguer). També el mot *hermós* i derivats apareix, molt sovint, al recull.

⁶⁸¹ *Pipelles* («A la son», Vinader) i *cotso* («Homenatge a Sant Miquel», Verdaguer).

⁶⁸² «Molt més bonichs tos lacs y mònts me semblan», («A la pàtria, després de llarga ausència» Joan Vinader).

⁶⁸³ El més freqüent és l'ús d'*apar*, per exemple a «Al mar» i «L'hivern», ambdós d'Ignasi Campà i del verb *aymar* i derivats. També són importants *après* i *jamay*. En un sol cas trobem *pahor*.

⁶⁸⁴ *Son existència* («La soledat», Vinader); *mon ànima* («A Maria Verge de Montserrat», Ignasi Campà); *que'l vall rodeja* («L'hivern», Ignasi Campà); *son estrella* («L'esperança», Vinader); *tos bocas* («Niagra o la gran catarata», Vinader); *gegantescas fantasmas* («L'arpa d'or», Genis i Aguilar) o *son aygua pura* («El Ter», Ignasi Campà).

⁶⁸⁵ *Reste* («Amor! Al jorn de la mort...», Capdevila); *entengue* («Los vigatans», Verdaguer); o *arronse* («Sospirs de l'ànima», Verdaguer).

⁶⁸⁶ *Abordí* («Carta d'en Roger...», Camprodon); *veigeren* («El Ter», Ignasi Campà); o *subjugáreu* («Són ells!!!», Campàs).

⁶⁸⁷ *Deixaume* («Al Círcol Literari de Vic», Camprodon); *contemplaula* («La fira de maig...», Capdevila); *reportàs* («Lo crim...», Serra i Campdelacreu), o *contau* («Als fenians», Josep Masferrer). Per contra, *dona'm* («Les tres estrelles blanques», Antoni d'Espona) o *Mireu* («Als fenians», Josep Masferrer).

⁶⁸⁸ *Hajan* i *puga* («Los vigatans», i «Nit de sang» respectivament, de Jacint Verdaguer), *parescut* i *reposia* («L'aplec de sant Llorenç» i «A Maria Verge de Montserrat» d'Ignasi Campà); *escriguia* i *siguia* («Al Círcol Literari de Vic» de Camprodon), o *haja*, *puguia* i *vulguia* («A Montserrat» de Marià Campà).

⁶⁸⁹ *Neix* a «Que jugant neix prop del riu» («El Ter», Ignasi Campà).

⁶⁹⁰ *Umple* («La creu», Verdaguer).

alteració en l'ordre consonàntic, per influència castellana, i resulta *olvidar*. Per últim, referent a la morfologia verbal, ens sorprèn l'absència de vocal desinencial final en alguns casos de la primera persona del present d'indicatiu.⁶⁹¹

Són també uns quants els trets fonètics traslladats a l'ortografia. El mot *ocell* sempre apareix amb diftong inicial *au*, que també trobem a *aubà* i *aubach*,⁶⁹² però que, en canvi, resulta monoftongat a *orenetes*,⁶⁹³ i més sovint a interior de mot com *gornit*, *dorats* i altres derivat.⁶⁹⁴ Són esporàdics els casos de iodització, assimilació vocàlica, síncope i l'aparició de formes vulgars –que, ahora, són dialectalismes.⁶⁹⁵

Estilísticament hi ha una preferència majoritària per a l'anteposició de l'adjectiu al nom i per les alteracions en l'ordre sintàctic. També creiem remarcable la riquesa lingüística –destaquem, sobretot, Verdaguer i Campàs. Així doncs, podem parlar d'una llengua molt variada i majoritàriament insegura, però amb unes modestes/vergonyoses prefixacions. Una llengua amb prevalença de l'oralitat que tímidament incorpora algun cultisme i amb cert regust arcaic. A banda de tot això, que ens situa en la inseguretats i l'ambivalència lingüística contemporània, també és remarcable l'ús recurrent d'alguns mots concrets, els quals ens acosten a les característiques generals exposades anteriorment. Sobresurten, per exemple, mots com *lira*, *rossinyol*, *arpa*, *lluna*, *boira* o *desterro*, d'importants connotacions romàntiques, les quals, en certa manera, ajuden a reafirmar aquesta poètica subjacent del recull. D'altra banda, els mots *mntanya*, *pàtria*, *plana*, *serra* o *monts*, no tant presents com a *La garba mntanyesa*, però ja importants, trasllueixen la ideologia geogràfica dominant entre els cercles intel·lectuals vigatans, la qual serà la base de la futura concepció romàntica de la geografia.

Com en la llengua, la mètrica presenta un ventall de vers i estrofisme força ampli. Aquesta varietat, segurament, no és més que una altra mostra de la inseguretats en què vivia la lírica catalana del moment. És a dir, no l'hem de considerar un catàleg dels recursos que oferia la mètrica catalana, sinó un retrat de la indecisió poètica contemporània.

⁶⁹¹ *Trob* («Al Riff...»), Ramon Campàs i «Pobra nina», Martí Genís); *estim* («L'arpa d'or», Martí Genís).

⁶⁹² *Aucell* i derivats, per exemple, a «Homenatge a sant Miquel» (Verdaguer), «Albada» (Vinader), «Mater misericordiae» (Camprodon) o «El Ter» (Ignasi Campàs). *Aubà* a «Les tres estrelles blanques» (Antoni d'Espona) o a «Homenatge a sant Miquel» (Verdaguer); *aubach* a «Suc i Bruc» (Capdevila).

⁶⁹³ «Mater misericordiae» (Camprodon).

⁶⁹⁴ *Gornit* («La divina pastora», Verdaguer); *dorades* («La font de l'arbre del calvari», Capdevila); *dorada* («L'hivern», Ignasi Campàs).

⁶⁹⁵ *Corcuís* («Los vigatans», Verdaguer); *istiu* («L'hivern», Campàs), *bri* [per verí] («Al Círcol Literari de Vic. Poesia», Camprodon) i *reder* («La creu de l'enyorança», Martí Genís).

Sabem que la majoria dels autors antologats havien passat per les aules del Seminari o del Col·legi de Segon Ensenyament, des d'on havien rebut una important formació retòrica basada en models neoclàssics. Alguns hi sumaren l'interès i el coneixement de la literatura romàntica espanyola i francesa –com es veurà, sobretot, en el futur Verdaguer– i, l'ascendència de la tradició popular i oral. Aquests devien ser, doncs, els miralls on reflectir-se.

És una obvietat dir que els autors que mostren un ventall més ampli de formes són els que apareixen amb més freqüència. Per tant, creiem que una lectura individual perdria interès i força. Per això mateix, encara que sigui sintètic, ens sembla que un acostament conjunt pot resultar més interessant i esclaridor. Estròficament hi ha un clar domini dels quartets. Així, d'un total de 17 poemes amb estrofes de 4 versos tenim, per una banda, 6 quartets decasíl·labs i 3 alexandrins amb rima encadenada ABAB, i 3 heptasíl·labs (en castellà anomenats *redondillas*) –dos amb rima encadenada i l'altre amb rima creuada abba. Per l'altra, trobem 4 quartets (2 dodecasíl·labs, un alexandri i un decasíl·lab) amb rima assonant als versos parells i 2 quartets-lira.

Seguint de ben a prop els quartets apareixen els romanç. En trobem 13 en total: 7 romanç heptasil·làbics, 4 romanç heptasil·làbics distribuïts en quartetes, 1 romanç en decasíl·labs o quartet arromançat i 1 romanç heroic. Els romanç, en totes les seves formes i excepcions van ser, també, una de les estrofes predominants en el romanticisme. Ho foren perquè l'interès pels temes històrics i llegendaris, propi d'aquest moviment, facilitava aquesta combinació i, també, perquè era una herència de la literatura popular i oral.

A partir d'aquí, molta varietat: 11 composicions formades a partir d'estrofes de 6 versos, les quals presenten, al seu torn, un ampli catàleg –dues peces que segueixen l'esquema 6a6b10C6a6b10C, una 6a6b10C6a6d10C, una 10A10B6c10A10B6c i una altra 10A10B6c10D10A6c amb combinació amb 10A10B6c10A10D6c, les quals podrien ser considerades, totes cinc, silves, i dues més formades a partir del peu 6a6a4b6c6c4b,⁶⁹⁶ una sextina reial, un sextet agut, un sextet de versos alexandrins (ABCABC) i una última sextina tetrasil·làbica aabccb–; 4 quintetes –tres *quintillas* amb diferents esquemes de rima (2 abaab i 1 aabab), 1 lira i una darrera que combina versos

⁶⁹⁶ Els dos casos es deuen a Verdaguer. Per a un acostament a aquesta versificació, que el mateix autor féu servir al poema «Fontalba» vegeu què en diu Ramon Pinyol i Torrents al davantal d'aquesta peça i a l'estudi introductori del llibre *Pàtria* de Verdaguer (2002, p. 251-252 i 42 respectivament).

alexandrins i hexasíl·labs (12A6b12A12A6b)⁶⁹⁷; 3 octaves romàntiques, 2 sonets, 1 *octavilla* aguda, 1 nova rimada i 1 tirallonga octosil·làbica monorimada. A banda dels dos poemes de Joaquim Capdevila, «Un vot a la verge de Puiglagulla»⁶⁹⁸ i «La fira de maig en Vic...»,⁶⁹⁹ i d'«Al Riff!... Al Riff» de Ramon Campàs⁷⁰⁰ que presenten una important varietat formal, però sense cap innovació.

D'aquest reguitzell d'estrofes cal destacar-ne les més conreades durant el Romanticisme. És el cas, per exemple, del quartet-lira –que aconseguix la seva màxima difusió en aquest període–, la lira –que viu, també, un moment d'ascens–, les *quintillas* –que es donen, sobretot, en el teatre i les llegendes– i lògicament les octaves romàntiques. Però per damunt de tot destaquen els quartets decasil·làbics amb rima encadenada, que com afirmen Navarro Tomás i Rudolf Baher,⁷⁰¹ són l'estrofa més corrent del Romanticisme castellà i, encara més, en la mateixa variant de rima. Per assimilació o influència, doncs, també ho foren del Romanticisme català. Les quartetes heptasil·làbiques són corrents durant el Romanticisme en el teatre i les llegendes. Per contra, són poc freqüents en la poesia subjectiva.

Quant a l'ús del vers, destaquen els decasil·labs (13 poemes) i els heptasil·labs (19) en les composicions isosil·làbiques i la combinació d'hexasil·labs i decasil·labs en les anisosil·làbiques (8). Del primer grup, el decasil·lab, que majoritàriament trobem sense cesura,⁷⁰² segons Bargalló «ha estat el vers per excel·lència de la nostra tradició poètica»⁷⁰³ i els segons dels més corrents en la poesia popular catalana. La combinació de versos de 6 i 10 síl·labes és, també, les més conreada al llarg de la tradició poètica catalana. També ens sembla interessant remarcar l'aparició de 5 peces en alexandrins, influència del Romanticisme francès, i 2 dodecasíl·labs –molt poc corrents en la literatura catalana.

Rítmicament destaca la preferència per a la rima consonant (33) davant de l'assonant (19), i de la combinació de rima masculina i femenina (28) per davant de les

⁶⁹⁷ Sobre l'esquema mètric d'aquesta composició, *ibíd.*, p. 42 i 155-156.

⁶⁹⁸ Combina una primera part escrita en quartets decasil·làbics de rima ABAB, seguit d'un romanç i una tercera part formada per octaves tetrasil·làbiques amb l'esquema abbcdeec. L'última part és una combinació d'aquests tres metres.

⁶⁹⁹ La primera part és un breu romanç, seguit de quartets decasil·làbics de rima ABAB, un altre romanç, 9 *quintillas* amb diverses combinació de rimes i, per últim, un breu romanço de 2 quartetes heptasil·làbiques.

⁷⁰⁰ La primera part està formada per quartets decasil·labs amb rima consonant ABAB i la segona de quartetes pentasil·làbiques amb rima consonant als versos 2 i 3.

⁷⁰¹ NAVARRO TOMÁS (1991), p. 355-356 i BAHER (1989), p. 263.

⁷⁰² Només «Homenatge a Sant Miquel...» presenta l'estructura 5 +5.

⁷⁰³ BARGALLÓ (2007), p. 113.

únicament masculines (13) o femenines (12).⁷⁰⁴ Val a dir que, a voltes, es fa evident una manca de rigidesa mètrica que condueix a la utilització irregular d'una o altra rima i, també, la constant presència, tal com era comú a l'època, de rima visual.

Anys a venir, Collell, recordant la primera publicació verdagueriana («Als estudiants. Recepta», del 1863) afirmava que les dècimes eren «l metre obligat dels versistes vigatans».⁷⁰⁵ Ho deia perquè aquesta era l'herència de la poètica seminarística. Aquest recull, però, demostra que pocs anys després aquest domini era inexistent i que la poesia catalana havia patit una renovació formal. Era, per tant, una assimilació literària en tots els graus: poètica, estilística, i mètrica.

2.2 L'Esbart de Vic

L'origen de la colla d'amics que el 1867 es donaren a conèixer amb el nom d'Esbart de Vic l'hem de remuntar uns anys enrere. Les relacions amistoses entre uns i altres daten d'inicis de la dècada dels 60 del segle XIX. Torrents afirma que aquest grup de joves estudiants començà d'admirar Verdaguer cap a 1863, i que el 1864 ja celebraven sessions literàries a la font de la Torre d'en Morgadès.⁷⁰⁶ Verdaguer mateix, al discurs fundacional, recorda «los assaigs poètics que en no tan llunyanes estiuades celebràrem.»⁷⁰⁷ Aquesta colla deu ser el mateix «cèrcol d'aficionats á'l llenguatge y á las glorias de la patria»⁷⁰⁸ a qui Verdaguer donava a conèixer *Dos màrtirs de ma pàtria* i que es reunien a Can Puigsec –casa dels germans Masferrer, membres del grup, i actual Casa Masferrer– per discutir de poesia i ensenyar-se les seves composicions. La llavor de l'Esbart, doncs, s'ha de buscar a aquestes tertúlies amicals.⁷⁰⁹ Segons Salarich i Torrents, els joves es reunien allà perquè se sentien allunyats del Círcol, encara poc obert a les noves tendències literàries.⁷¹⁰ Per això s'agrupaven amb gent de la mateixa edat i amb els mateixos interessos.

La tarda del 18 de juny del 1867, en una d'aquestes tertúlies literàries, Jaume Collell proposà trobar-se de bon matí i dirigir-se a la font de la Torre d'en Morgadès, a

⁷⁰⁴ Els tres no comptabilitzats en cada un dels recomptes són els que presenten varietat mètrica. D'aquests, tan sols el de Campàs es manté regular en l'ús de rima consonant.

⁷⁰⁵ COLLELL (1907), p. IX.

⁷⁰⁶ TORRENTS (1995a), p. 135-139.

⁷⁰⁷ Jacint VERDAGUER. «Parlament que per començar les sentades llegí en la Font del Desmai en Jacinto Verdaguer lo dia 19 de juny de 1867». Vegeu-lo amb ortografia regularitzada a la proposta d'edició de *La garba muntanyesa* que s'ofereix a l'Annex 23. Aquí, Verdaguer no dona a conèixer el lloc d'aquestes trobades, però sí l'existència. Podria ser que es referís a les tertúlies de la casa Masferrer, embrió de l'Esbart.

⁷⁰⁸ *EdLM*, núm. 254 (03/09/1865).

⁷⁰⁹ Collell (1920, p. 73-76), recorda aquestes trobades com a germen de l'Esbart.

⁷¹⁰ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 93-94. També ho diu Arbó (2002, p. 66), per a Verdaguer.

mig camí de Vic a Folgueroles, per celebrar-hi una matinal poètica. Tots els presents aquella tarda a casa dels Masferrer aplaudiren la idea del futur canonge i decidiren trobar-se l'endemà, 19 de juny, a les cinc del matí a la plaça de Santa Clara. Convidaren J. Verdaguer, absent aquella tarda, fent-li arribar una nota escrita per Collell en un pergamí i en català antic, on s'anunciava l'hora i el lloc. Sota el text un símbol: una arpa i un desmai. L'arpa simbolitzava la poesia, i el desmai –l'arbre que hi havia a la font d'en Morgadès– el lloc on havien de celebrar les trobades.⁷¹¹ Sota l'emblema, el nom del grup acabat de néixer: «Esbart de Vich».⁷¹² L'endemà al matí es trobaren Josep Serra i Campdelacreu, Marià Campà, Antoni d'Espona, Martí Genís, Jaume Collell, Francesc d'A. Masferrer, Josep Masferrer, Josep Salarich i Pere Andreu.⁷¹³ A mig camí s'hi afegí Jacint Verdaguer. Així nasqué l'Esbart de Vic aquell 19 de juny de 1867, dia que tingué lloc la primera trobada de poetes o *esbartada* –mot inventat per definir les matinals poètiques que tenien lloc a la font de la Torre d'en Morgadès, rebatejada com a Font del Desmai (l'ús d'un llenguatge privatiu ja indica la voluntat de grup o de secta poètica).

El naixement de l'Esbart es deu, segurament, més a un interès de Collell que a un desig grupal. Encara que aquest qualificués Verdaguer de «fundador i mestre de l'*Esbart*»,⁷¹⁴ i que al pedró monumental col·locat a la font del Desmai el 1917 en commemoració del cinquantenari de l'Esbart figuri en primer lloc el poeta folguerolenc i Collell sigui el segon, el cert és que s'ha d'atribuir la idea de començar les trobades al futur canonge.⁷¹⁵ Collell, doncs, en fou l'ideòleg i Verdaguer el cap literari sense la participació del qual, probablement, l'Esbart no hauria tingut el renom que aconseguí. Ara, el que sembla clar és que no va ser un fet espontani. N'és una bona prova el parlament fundacional de Verdaguer, un text pensat i madurat, impossible de ser escrit en una nit. Tornant a Torrents, sembla evident pensar que aquest grup de joves lletraferits ja veia Verdaguer com el més poeta de tots, per això el qualificaven de mestre,⁷¹⁶ etiqueta que rebutjava.⁷¹⁷ Així, els col·legues vigatans eren els primers a adonar-se del geni poètic del seu amic.

⁷¹¹ La similitud de l'emblema dibuixat per Collell amb el dels Jocs Florals de Barcelona, indica, de bon antuvi, un cert tarannà.

⁷¹² Sobre la denominació del grup, Collell (1907, p. XXXIV-XXXVI).

⁷¹³ De Josep Salarich i Pere Andreu no se'n coneix producció literària. Per això, tot i parlar de l'Esbart, i ser-ne fundadors, apareixeran molt poc a les pàgines següents.

⁷¹⁴ Pròleg a *La garba muntanyesa*, annex 23.

⁷¹⁵ REQUESENS (1992), p. 66, MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 67, i COLLELL (1920), p. 77.

⁷¹⁶ Vegeu LGS, 01/04/1868 i 15/07/1868. També la carta de Collell a Verdaguer de 27 d'abril de 1870; EJV I, p. 85-87, o, del mateix Collell, «Quatre mots per via de Pròleg», a *La garba muntanyesa* (editada a l'Annex 23). Tant Josep Salarich com Martí Genís, ho recordaven en la celebració del cinquantenari de la fundació. *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 23 (1917), p. 146-154 i 164-176.

En definitiva, la colla d'aficionats a la poesia i la llengua catalana que es reunien a la casa Masferrer, el 19 de juny de 1867 deixà de ser una tertúlia amical per convertir-se en una «plataforma de presència col·lectiva dels vigatans en els ambients literaris de Catalunya.»⁷¹⁸ La maquinació collelliana sembla conscient i va de bracet amb l'aparició conjunta dels mateixos actors al fulletó de l'*EdLM* i al Círcol.⁷¹⁹ Collell, que es convertiria en un dels ideòlegs de més pes del país, s'iniciava en aquest camí i se servia, per primera vegada i de manera conscient, del seu amic Jacint Verdaguer. Sabia que, sense ell, l'Esbart perdia força i significació.⁷²⁰

A les pàgines que segueixen no ens proposem construir una història del grup. Això és, fugim de centrar-nos a resseguir les diferents sessions que van tenir lloc i els textos que s'hi llegiren, tot i que recordarem el que ja és conegut. Tampoc repassarem les biobibliografies dels actors que en formaren part.⁷²¹ En aquest sentit, només ens servirem, de manera sumària, d'alguns textos de l'època. També fem una proposta cronològica que diferenciï les etapes de l'Esbart, així com els personatges que hi intervingueren. Tanmateix, la part del lleó d'aquest apartat és demostrar la plena adscripció romànticorenaixentista del grup i estudiar les actituds lingüístiques i ideològiques dels components. Això darrer no posa en entredit la cohesió del grup, però manifesta que l'assimilació al moviment renaixentista no fou homogènia i que, en aquests aspectes, no pot ser considerat un grup uniforme. Al seu torn, les diferències ideològiques aparegudes a inicis dels 70 són una mostra, a escala local i en un relleu baix, dels conflictes que patia el país. En línies generals ens cenyirem al període que emmarca el capítol (1866-1871), però si cal farem referències als anys posteriors. A l'hora de proposar les característiques literàries individuals, a vegades ens servirem de textos inèdits que hem localitzat. No en fem un estudi exhaustiu, però sí que els aprofitem per caracteritzar els autors.⁷²²

⁷¹⁷ Vegeu nota 650.

⁷¹⁸ TORRENTS (1995), p. 138.

⁷¹⁹ Tot i la presència aïllada d'alguns esbartaires en trobades anteriors, creiem que la sessió celebrada el 17 de juliol del mateix any, en què participaren J. Collell, M. Campà, J. Serra, A. d'Espona, J. Verdaguer, M. Genís i J. d'Espona (qui s'afegí al grup ben aviat) ha de ser llegida com una entrada conjunta al clos principal de la cultura vigatana de l'època. Dels esbartaires que participaren en la fundació i de qui es coneix creació literària, només els dos germans Masferrer no participaren en aquesta sessió de presentació al Círcol.

⁷²⁰ Fet i fet, dels deu –o onze– esbartaires, Verdaguer era l'únic que s'havia donat a conèixer públicament a Barcelona amb els primers premis als Jocs Florals i la participació al CC dels anys 1866 i 1867.

⁷²¹ Quant a la vida, remetem a les notes bibliogràfiques que publicà Salarich i Torrents (1989, p. 106-136).

⁷²² Tots els textos inèdits dels esbartaires que hem localitzat, encara que no siguin estudiats amb profunditat són editats als annexos 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 20. Alguns no els hem pogut datar, per la

2.2.1 Trobades conegudes i participants. I proposta cronològica

Es fa difícil resseguir les diferents sessions poètiques que celebrà l'Esbart. En primer lloc perquè no hi ha cap fons que li pertanyi i perquè sembla que si algú s'encarregà d'anotar sistemàticament les trobades celebrades, no s'ha conservat la documentació.⁷²³ I, segonament, perquè no podem considerar que les recollides per la premsa, a voltes sense indicar-ne la data, siguin les úniques. Això n'ha dificultat l'estudi. Fins a l'actualitat, sols comptem amb una aproximació al cercle d'amics, un pèl esbiaixada, i sobretot emfàtica i magnànima, de Salarich i Torrents,⁷²⁴ articles commemoratius dels cinquantenari i centenari de la fundació del grup,⁷²⁵ treballs sobre Verdaguer, Collell o Genís, en què se'ls relaciona amb l'Esbart,⁷²⁶ la premsa contemporània i alguns textos de Collell.⁷²⁷ També els quatre parlaments conservats –un dels quals, de mà de Verdaguer, no s'arribà a llegir– que servien per donar el tret de sortida anual a les acadèmies⁷²⁸ i un article de Josep Masferrer a *LGS*.⁷²⁹

Les esbartades tenien lloc, preferentment, durant els mesos d'estiu quan els estudiants a la Universitat de Barcelona i els del Seminari de Vic es trobaven a la seva ciutat natal i aprofitaven per «tenir quelques assentadas sota'l desmay de la abundosa fontana, ahont tantas inspiracions ha begút son honorable mestre».⁷³⁰ Les reunions esdevenien una

qual cosa és difícil proposar-ne una data de redacció i podrien ser posteriors a l'època treballada. Tanmateix, aquests anys són els de més fervor i els d'un treball literari més constant. Per això els incloem. I també perquè, encara que puguin ser posteriors, ajuden a conformar un perfil més detallat de cadascú.

⁷²³ Collell (1879, vegeu-ne l'edició en Annex 23) afirma que Serra i Campdelacreu «havia sigut l'enamorat arxiver de les nostres cantades». Podria ser que alguns dels textos conservats a la carpeta OVA fossin llegits en les trobades de la Font del Desmai. No hi ha, però, cap document que ho confirmi.

⁷²⁴ Salarich i Torrents (1989, p. 93-106), fa un acostament a la història de l'Esbart.

⁷²⁵ Els del cinquantenari són fets per actors del grup: SALARICH I GIMÉNEZ (1917) i GENÍS I AGUILAR (1917). Els del centenari per estudiosos posteriors: COMAS (1967) i SALARICH I TORRENTS (1967).

⁷²⁶ Del primer, el més explícit és Torrents (1995a), p. 115-139. Per al segon, el retrat més consistent continua essent Requesens i Piquer (1992). Per a Martí Genís, hi ha un breu acostament a MIRÓ (1978).

⁷²⁷ Collell (1879), Collell (1907) i l'article «L'Esbart de Vich». *LVM*, núm. 25, (18/06/1887), p. 195 en commemoració del vintè aniversari.

⁷²⁸ Les primeres edicions van ser: Jacint VERDAGUER, *Parlament que per començar les sentades llegí en la font del Desmai en Jacinto Veradguer lo dia 19 de juny de 1867*. Vic: Impremta i Llibreria de Soler Germans, 1867; Jacint VERDAGUER. «Parlament per a una reunió literària a can Tona i a la Font del Desmai». A: *Escrips inèdits de Jacint Verdaguer*. Volum I. Edició a cura de Josep M. de Casacuberta. Barcelona: Editorial Barcino, 1958, p.239-249 ; Jaume COLLELL, *LGS*, núm. 15 (01/10/1868), p. 113-114; i Josep MASFERRER, *LGS*, 32 (20/06/1869), p. 254-255. Ens en servirem, sobretot, a l'hora d'elaborar el retrat literari de grup.

⁷²⁹ *LGS*, núm. 3 (01/04/1868), p. 23.

⁷³⁰ *LGS*, núm. 10 (15/07/1868), p. 78-79.

senzilla cort, en que celebren los trovadors vigatans poéticas justas, conversant y departint germanivolament sobre las maravellas de la *fé*, las glorias de la *patria*, las dolsuras y tendresas del *amor*; assatjantse ab tot son giny en lo difícil art de trobar, adoctrinats per qui es tant sabi y entès en l'alta y nobilíssima ciencia de la poesia.⁷³¹

Les acadèmies conegudes de l'etapa original de l'Esbart (com veurem a les pàgines següents creiem que cal tancar-la al 1869) són les del 19 de juny de 1867 –la fundacional–, 20 de juny i 6 de juliol de 1868 i tres de 1869 –la primera un dia desconegut d'abril, la segona de mitjan juliol, i la darrera del 8 d'octubre. A la primera de totes hi assistiren els deu fundadors i hi llegiren textos, no sabem quins, Campà, Collell, Genís i Verdaguer. En la del 20 de juny de 1868, només es té constància de les lectures de Collell i Antoni d'Espona,⁷³² i en la del 6 de juliol del mateix any, hi participaren Serra, Verdaguer, Collell, Josep i Francesc d'A. Masferrer, Genís i Antoni i Joaquim d'Espona. A més, hi fou convidat Pere Nanot i Renart i Ramon Picó i Campamar envià unes «festivas lletras» a Serra i Campdelacreu perquè hi fossin llegides.⁷³³ Ambdues trobades, ressenyades per «F.M.» [Francesc d'A. Masferrer?] a *LGS*, són molt properes cronològicament i d'inici d'estiu, per la qual cosa podria ser que se'n celebrés alguna altra que no fos comentada a la premsa.⁷³⁴

El 20 de juny de 1869, la mateixa capçalera publicà el discurs de J. Masferrer, que portava per títol «Parlament fet al esbart de montanya el dia d'abril de 1869». D'aquesta primera sessió no en tenim cap altre coneixement. No sabem, doncs, el dia concret en què se celebrà, quins textos s'hi llegiren, ni tan sols qui hi participà. L'octubre següent, «F.M.» hi envià una correspondència en què ressenya les trobades del grup. L'afirmació «las dos assentadas que hem tingut en eixos dos mesos han estat com sempre lluhidas», sembla que no permet dubtar si se'n celebraren més o no. No cita la data de cap celebració, però podem deduir-la de la segona. La data de la primera, de la

⁷³¹ *Ibíd.* Fixem-nos en el llenguatge trobadoresc i amb la utilització del lema *jocfloralesc* per enumerar els temes principals de conversa. A més a més, aprofitem la citació, també, com a mostra del reconeixement que atorgaven a Verdaguer, considerat, aquí «sabi y entès en l'alta y nobilíssima ciencia de la poesia».

⁷³² *Ibíd.* Collell hi llegí el parlament i dos poemes més sobre l'amistat. Antoni d'Espona, en canvi, hi llegí «Fantasia» una poesia «endressada á Vich, tota ella escrita ab llágrimas d'anyoransa» i «un sonet en que pinta admirablement las tres etats de la vida humana». Per les poques pistes que dona, podria tractar-se dels poemes «A ma pàtria» i «La vida humana».

⁷³³ *Ibíd.* Serra hi llegí unes «tristes esparsas»; Verdaguer «A Barcelona» i un altre poema; Collell una rondalla i tres «graciosas poesias humoristicas»; J. Masferrer un romanç històric; M. Genís dues peces; A. d'Espona, una elegia; J. d'Espona una balada; i M. Campà, la descripció d'una anada a Montserrat («A Montserrat?»). Sobre la relació de Picó amb els esbartaires, vegeu Farrés (2004, en especial, p. 27-28).

⁷³⁴ De totes maneres, a una carta inèdita però resumida per Farrés (2004, p. 25), de Masferrer a Picó i Campamar, datada el 3 d'agost de 1868, el vigatà li fa saber que ell i molts de l'Esbart seran fora de Vic aquells dies, i es lamenta de no poder-lo rebre. Podria ser que Picó fos convidat a alguna esbartada, però que l'absència dels amics n'endarrerís la participació. La informació donada per Masferrer fa plausible pensar que aquell any també hi haguessin poques acadèmies.

qual el redactor no dóna cap pista, ha de ser poc anterior al 21 de juliol. Aquell dia, Jaume Collell enviava una carta a Marià Aguiló i li feia saber que «L'esbart ab tots treballs ha tingut un aplech no fa mol».⁷³⁵ Verdaguer hi llegia «Qui com Déu», Collell «A la gent de l'any vuit», Serra «Lluny de la Patria» i Antoni d'Espona, una «poesia plena de candor y boniquesa».⁷³⁶ La segona esbartada va tenir lloc el 8 d'octubre, ja que el redactor afirma que «L'altre aplech se reuní ahí», i la correspondència porta per data el dia 9. Hi participaren Verdaguer, J. Masferrer, Collell, i Antoni i Joaquim d'Espona. A més, «F.M.» afirma que hi havia la mateixa assistència que en l'anterior.⁷³⁷

La informació recollida contradiu algunes de les notes que afirmen que les sessions tenien lloc cada 15 dies i insinua que hi havia poques trobades. Sembla que aquestes, més aviat escasses, eren veritables sessions poètiques i celebracions especials.⁷³⁸ Segurament, si haguessin sigut més assídues s'haurien banalitzat.

Atesos els noms que hem vist fins ara, creiem que la nòmina d'esbartaires s'ha de reduir als 10 fundadors i Joaquim d'Espona present des de ben al principi.⁷³⁹ Són els únics de qui tenim constància que hi assistiren entre 1867 i 1869, que apareixen al fulletó de l'*Eco* i que participaren a la sessió de presentació de l'Esbart al Círcol. Quant a Joaquim d'Espona, cal tenir present que Josep Masferrer, al seu article a *Lo Gay Saber* de l'1 d'abril de 1868, ja l'incloïa al grup. Ara, també val a dir, que d'aquests 11, sembla que Josep Salarich i Pere Andreu no llegiren mai cap peça. I de fet, d'ells, no n'hem localitzat cap composició.

Poc després s'hi devia sumar Francesc de P. Cuadras i Solà, a qui trobem en una sessió del 3 d'agost de 1870, en la qual també participà Francesc de Febrer, de qui es

⁷³⁵ Conservada al fons Marià Aguiló de la BC, caixa 47/3, camisa 4.

⁷³⁶ *LGS*, núm. 38 (20/10/1869), p. 304. De Verdaguer i Collell cita el títol del poema, de Serra un vers – per la qual cosa l'hem pogut identificar –, però d'Espona només en fa aquesta caracterització.

⁷³⁷ *Ibid.* Així doncs, hem de suposar que Verdaguer, Collell, Serra, Antoni i Joaquim d'Espona i J. Masferrer assistiren a ambdues trobades. Segurament, però, no eren els únics i hi devia haver assistents que no hi llegiren cap peça.

⁷³⁸ Duran (2004, p. 528, n. 14) afirma que les esbartades tenien lloc cada 15 dies. Amb les informacions recollides sembla difícil creure aquesta periodització.

⁷³⁹ Encara que la primera participació documentada a una esbartada sigui el 6 de juliol de 1868, el trobem a la sessió de presentació al Círcol i, també, al fulletó de l'*Edim* i, en ambdós casos, abans del debut en les acadèmies literàries. A més a més, Collell (1920, p. 74) qualifica els dos germans Espona dels «mes assíduos» a les tertúlies de can Puigsech, llavor de l'Esbart. Genís, a *Estampes de l'Esbart* (Vic: Gazeta de Vich, 1933), llibre pòstum que recull un seguit de sonets en què el farmacèutic vigatà homenatjava els amics, hi trobem J. Verdaguer, J. Collell, J. Serra i Campdelacreu, Lluís B. Nadal, J. Gudiol, N. Verdaguer i Callís, F. de Febrer, E. Molera, J. Camp-Sangles, Joaquim Salarich, Josep Salarich, F. Rierola, A. d'Espona, M. Campà, els germans Masferrer i J. Duran i Espanya. Aquesta llista no la podem tenir en consideració, ja que incorpora un seguit d'autors que no es poden considerar membres de l'Esbart. Dels deu fundadors manca Pere Andreu i dels que considerem que hi actuaren des dels inicis, Joaquim d'Espona. Aquest llibre de Genís no el tenim present a l'hora de construir la història de l'Esbart perquè es tracta de textos amistosos mancats de valor crític.

feia saber que hi debutava.⁷⁴⁰ L'omissió d'aquesta informació en referència al primer fa pensar que ja havia pres part en acadèmies anteriors que no hem trobat documentades. En el cas de Febrer, un poema inèdit titulat «Flor d'amistad»,⁷⁴¹ que porta per subtítol «Poesia dedicada á mos companys d'Esbart, y llegida en una de tantas sessions celebradas sota la ombra frondosa dels desmayos qu'abrigan la font de la torre de, hermosas recondánsas, Morgades», és datat el 25 de juliol de 1870. L'expressió «una de tantas sessions», sembla afirmar que les trobades sovintejaven més del que es té constància i que acabem d'apuntar. Podria ser una exageració del fet, una hipèrbole pròpia d'un personatge que s'hi sentia sentimentalment lligat i per això magnificava el grup. A més a més, sembla insinuar que Febrer ja havia participat n sessions anteriors.

D'aquesta dècada, no tenim constància de cap altra trobada. En aquesta hi participaren Genís, els dos germans Espona, M. Campà, J. Serra, Francesc de P. Cuadras, Francesc de Febrer, Francesc d'A. i Josep Masferrer, Collell, Verdaguer i J. Palau d'Huguet (acompanyat de la seva esposa, la cunyada i un seu oncle capellà),⁷⁴² P. Nanot i Renart i J. Montserrat i Archs, qui per aquelles dates ja advertia de la salut fràgil de Verdaguer i li augurava una mort propera.⁷⁴³ Frederic Soler també hi havia sigut convidat però no hi pogué participar.⁷⁴⁴

Si les notícies, fins a 1869, ja són escadusseres, a partir d'aleshores encara ho són més. A banda de la que acabem d'anotar, no tenim notícia de cap altra celebració en el decenni de 1870. Com avançàvem a la introducció del capítol, creiem que és possible distingir diferents etapes en la història de l'Esbart. Comas creu que funcionà, com a tal, fins al 1869.⁷⁴⁵ Sembla una proposta encertada perquè, a partir d'aleshores, creix la nòmina d'esbartaires (s'hi sumen joves com F. de Febrer, i, també, Francesc de P. Masferrer, Joan Calderó o Magí Verdaguer, nascuts entre 1850 i 1852) i la participació de personatges forans i desapareixen els discursos de benvinguda, atès, segurament, la

⁷⁴⁰ En confirma la notícia la carta de Montserrat a Aulèstia donada a conèixer per Duran (2004, p. 536-537). Collell (1920, p. 80) fa saber que Francesc de Febrer i Joan Calderó «assistían de tant en tant» a algunes trobades. Del primer n'hem pogut datar alguna, en canvi del segon no.

⁷⁴¹ El poema es conserva a la llibreta «Composiciones escritas en prosa y verso por Francisco J. de Febrer y de Armenteras. Barcelona año 1875», conservada a l'ABEV, AV/POE (112) i editada a l'Annex 19.

⁷⁴² DURAN (2004), p. 536.

⁷⁴³ *Ibid.*, p. 537.

⁷⁴⁴ Vegeu què diuen d'aquesta trobada *LCM*, núm. 6 (03/08/1870); *DdB* (06/08/1870; edició del matí); i Duran (2004). Com recordarem al proper apartat, durant l'estiu del 1870 Barcelona visqué una epidèmia de febre groga. Molts barcelonins fugiren de la ciutat i buscaren refugi en d'altres. A Vic, on sembla que la concurrència fou important, el Círcol els obria les portes si s'atenyien al reglament específic per als foresters. La concurrència, però, sembla que fou molta i els salons de l'entitat no podien absorbir la quantitat de gent que s'hi apropava. Vegeu què en diu Collell (1920, p. 146).

⁷⁴⁵ COMAS (1967).

pèrdua de sentiment acadèmic del grup. Així mateix, la progressiva tornada a Vic dels estudiants a Barcelona –de qui Montserrat Satorre insinua que exercien un cert domini sobre els estudiants al Seminari vigatà⁷⁴⁶ provocava que les trobades entre amics fossin més sovintejades. La proximitat física, i, potser, fins i tot, les tènues diferències ideològiques, devien condicionar, també, l'evolució posterior del grup. I el context social enterbolit, que ja abans de la tercera carlinada (1872-1876) no oferia garanties de seguretat i estabilitat, prohibia, indubtablement, les acadèmies poètiques.

Més enllà de tot això, dos fets més simbolitzen el canvi. El primer: l'octubre de 1870, Verdaguer celebrà el dinar de la missa nova a la Font del Desmai, indret que, a partir d'aquell moment, deixà de ser un centre de reunió per esdevenir un record, un símbol. El poeta de Folgueroles convertia el lloc de trobada en un espai emblemàtic i li conferia un caràcter representatiu i al·legòric. D'aquesta manera, deixava de ser anècdota per convertir-se en categoria. Vint-i-cinc anys més tard recordaria la celebració amb nostàlgia.⁷⁴⁷ El segon: el febrer de l'any següent, Verdaguer era destinat de vicari a Vinyoles d'Orís. Per a l'Esbart significava la pèrdua de la figura capdavantera, de l'autor de més renom.

Ens atrevim a proposar la cronologia de l'Esbart per conjectures. És per això que creiem que, si el 1869 l'Esbart deixa de funcionar com a tal i, per tant, comença una nova etapa, que tanmateix ha de ser vista com una coda o apèndix de la primera, el 1871 significa l'any de tancament d'aquesta segona fase. A partir d'aleshores, les trobades seran encara més esporàdiques i sovint amb caràcter d'homenatge. I malgrat que el record d'allò que havia sigut perviurà entre els assistents, no es pot parlar de l'Esbart a partir de la idea original. Verdaguer, per exemple, acabava gran part de les seves missives a Collell encomanant-li que donés records als companys de l'Esbart; *LVM* a voltes hi feia referència, més com a etiqueta que com a idea; i encara entrats els 80 Josep Salarich, Serra i Campdelacreu i Lluís B. Nadal s'hi referien a cartes adreçades a Joaquim Salarich (vegeu annex 4.25, 4.26 i 4.35) Ara: una cosa és el record més o menys viu que en podien tenir els actors, i l'altra l'existència real del grup. El més significatiu, però, és que ja el 1870 Verdaguer atorga un caràcter simbòlic a l'espai de les acadèmies.

Així doncs, hem de donar per tancat l'Esbart el 1869. El que ve a partir de 1871 ha de ser entès com un record, en cap cas, com una nova etapa. Entre 1872 i 1876/77 no

⁷⁴⁶ MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 68.

⁷⁴⁷ VERDAGUER (2003), p. 511-515.

es deuen celebrar trobades. La guerra civil que sotraga el país hi deu ajudar. Els fundadors, majoritàriament, són tornats a la seva ciutat natal, on viuen la inseguretat de la guerra. Només Verdaguer se'n troba totalment apartat durant tota la contesa i M. Campà mor per causes naturals. Així, aquelles acadèmies estivals perden força, i les trobades deuen ser a les cases particulars. Acabada la darrera carlinada, a partir del 1876/77, la incorporació dels joves, que es donaran a conèixer amb el nom de JVC,⁷⁴⁸ aporta una nova florida a la literatura vigatana. I encara que es voldran els successors de l'Esbart, no els en podem considerar membres. Ben explícit és Josep Masferrer en una carta al seu germà Ramon, datada el maig de 1879,⁷⁴⁹ en què parlant de *La garba muntanyesa* li diu que Collell hi aplega «poesias de los individuos del antiguo Esbart, y de las del nuevo “Jovent vigatà catalanista”». J. Masferrer, doncs, dona per acabat l'Esbart. Opinió que no devien compartir Serra i Campdelacreu i Josep Salarich, com mostren les cartes que hem esmentat més amunt, ni Collell, que a *LVM* del 4 de maig de 1878 recollia la notícia del triomf de «L'Esbart de poetas vigatans» als Jocs d'aquell any.⁷⁵⁰ Hi tornarem en propers apartats, però semblen evidents les diferències entre uns i altres.

I a partir dels 80 tenim constància de noves celebracions, les quals es convertien en commemoracions o homenatges, sovint hi participava algun personatge convidat, a voltes es canvia l'hora de la sessió i fins i tot l'emplaçament. Salarich i Torrents recull les reunions celebrades la tarda del 10 de maig de 1880 amb motiu de la visita del bibliotecari marsellès Víctor Lietand; la del 1883 per celebrar el 25è aniversari de la restauració dels Jocs Florals barcelonins, amb la presència de Marià Aguiló; el mateix any, com a benvinguda a J. Serra i Campdelacreu, J. Verdaguer i J. Collell després de llurs viatges a Grècia, al Pirineu i a Roma respectivament i la del 30 de juliol de 1888, celebrada en una altra font. També pel setembre de 1883 se celebrà una esbartada amb la presència de Verdaguer i Aguiló i en la qual Collell llegí fragments del *Canigó*.⁷⁵¹ Són, però, sessions molt allunyades d'aquelles dels inicis i el nom d'Esbart serveix, tan sols, com a reclam.

⁷⁴⁸ Vegeu apartat 3.2.

⁷⁴⁹ Conservada a l'ABEV a un lligall sense catalogar titulat «Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883».

⁷⁵⁰ La nota, inclosa a la secció «Dietari del Principat», apareix sense signar. Tanmateix, creiem que Collell devia estar d'acord amb aquesta afirmació, ja que, sinó, suposem que l'hauria eliminat. El 1878 el representant de l'Esbart que guanyà premis als Jocs Florals fou Martí Genís, que hi aconseguí la Flor natural amb «Lo Fadrí Major» i un premi extraordinari amb la novel·la de costums *La Mercè de Bellamata*.

⁷⁵¹ Vegeu carta de Josep Salarich a Joaquim Salarich del 12 de setembre de 1883, editada a l'Annex 4.35. I *LVM*, núm. 39, (29/09/1883), p. 310, on es dona fe de les lectures de Genís i Aguilar i Serra i Campdelacreu.

El ressò contemporani de l'Esbart devia ser immediat. Deixant de banda l'aparició conjunta al fulletó de l'*Eco* i al Círcol, el 22 de març de 1868, Josep Masferrer enviava una «correspondència» a *LGS*, que veia la llum el primer dia del mes següent. Masferrer es proposava «parlar una miqueta del despertament literari que des d' algun temps en aquesta ciutat se verifica» i atorgava a Verdaguer la capacitat de fer créixer l'interès per les lletres catalanes a Vic. A més, recorda l'adscripció al programa dels Jocs, dóna gràcies al Círcol per haver obert les portes als joves companys i sembla insinuar que, a banda de la trobada fundacional, l'estiu del 1867 se celebraren altres esbartades. De noms cita Verdaguer, Serra, Genís, Collell, Campà, i els dos germans Espona.⁷⁵² El text, un mer article periodístic, és parangonable als diferents parlaments anuals de benvinguda. Masferrer hi fa referència a l'«afició á las cosas de Catalunya»; recorda la idiosincràsia muntanyenca del grup; converteix la Font del Desmai en un temple de la natura; i reivindica la Plana de Vic com a marmessora de les tradicions i les glòries nacionals. Així, al llegat deixat pels avis hi suma els nous corrents artístics i culturals. És per això que podia dir que a les *esbartades* s'hi llegien «dolsas baladas, tristas rondallas y romansos de bon gust català», síntesi de l'estètica literària del grup, que els entronca al corrent encetat per Milà i Fontanals, Rubió i Ors o Marià Aguiló i els temes dels quals responen a la trilogia flouresca.

També una «Revista de Vich» signada «J.»⁷⁵³ el 30 de setembre de 1868 a l'*EdLM* es referia a l'Esbart. En aquest cas no era el tema principal, com en el text de Masferrer. Aquí, l'autor construïa un article en què repassava, alt per alt, la tradició literària vigatana. Es planyia de la manca d'autors importants en la història de Vic, però celebrava l'aparició d'aquest grup de joves:

Mas ahora, como si las nueve señoras del Olimpo y su director de orquesta, el maestro Apolo, se hubieran dignado visitar estos andurriales habitando las cumbres del canoso Monseny ó de Puigmal, han salido súbitamente una pléyade de jóvenes, que, aunque tiernos sus dedos, pulsán la lira de una manera agradable, arrancando melodiosos sónes. Esta reunion de jóvenes tiene ya un nombre, *Esbart*, y con frecuencia hacen resonar sus arpas cabe una serena fuente que acompaña dulcemente sus cantos con el murmurio grato de sus aguas, que retrata en su terso cristal los frescos rostros de los poetas, llenos del entusiasmo que da la florida edad juvenil y un santo amor á la naturaleza y al arte. Muchos aplausos hemos dado á sus cantares, y otros les guardamos para cuando sean más considerables los frutos de su inspiracion.

⁷⁵² La relació d'esbartaires que ofereix Masferrer incorpora Joaquim d'Espona, una prova més que cal incloure'l en la nòmina de membres del grup.

⁷⁵³ No sabem qui s'amagava darrera aquesta signatura. L'última «Revista de Vich» signada «J.C.B.» [Jaume Collell i Bancells] data del 6 de maig de 1866. A partir del 10 de juny del mateix any apareix un «J.» present fins als darrers dies de la publicació. Podria deure's al mateix Collell, que en aquella època era un dels redactors més entusiastes del bisetmanari. De totes maneres, no en podem confirmar l'autoria.

Si l'autor era Collell, un dels objectius d'aquest fragment era semblant a l'article de Masferrer: donar a conèixer l'Esbart. En tot cas, aquell que l'escrivia, parlava del grup en les fronteres locals i aprofitava per considerar-lo el trencament amb el passat. El tema del text era un plany pel decaïment dels estudis filosòfics. Considerava que, antigament, la ciutat de Vic havia sigut terra de filòsofs i no de literats. Amb l'Esbart es giren les tornes i aquests passen a dominar el camp humanístic. A més, critica l'actitud dels estudiants al Seminari, més preocupats en el joc i el benestar personal que en el coneixement i el creixement espiritual. Tot i ser un tema secundari, l'aparició de l'Esbart indica el ressò i l'aprofitament de les plataformes locals per començar a construir la imatge de grup trencador.

D'aquesta manera l'Esbart era publicitat a les pàgines de la premsa barcelonina i vigatana. Segurament no era l'única via d'excés. Dels deu fundadors, el curs 1867-68 sis eren a Barcelona i quatre a Vic.⁷⁵⁴ Els residents a Barcelona es reunien amb altres estudiants a les taules del cafè Suís i hi debatién de temes varis. No hauria d'estranyar que allí hi expliquessin les trobades celebrades. L'Esbart, doncs, des de ben aviat saltava les fronteres locals i es convertia en un nucli literari amb aspiracions nacionals.

2.2.2 Les opcions estètiques

L'Esbart va ser fruit del seu temps: eren joves identificats amb el Romanticisme i seguidors dels Jocs Florals de Barcelona. Per això es feien seu el lema del consistori. Pàtria, fe i amor constituïen els temes preferents de les seves composicions i eren evocats als diferents parlaments que donaven el tret de sortida anual a les celebracions. També a la correspondència de Josep Masferrer a LGS de l'1 d'abril de 1868 que acabem de veure i al pròleg de Jaume Collell que encapçala *La garba muntanyesa*. Els quatre textos –o cinc si hi afegim el discurs de Verdaguier que no s'arribà a llegir mai– tenien les mateixes idees de fons, i les propostes eren semblants. L'essència, al capdavant, era la mateixa. Només en canviava la formulació.

⁷⁵⁴ Els sis que en època d'estudis eren a Barcelona són: Collell, que hi arribava aquell any; Genís; Serra; F. d'A. Masferrer; Josep Salarich; i Antoni d'Espona. A Vic s'hi trobava la resta: Verdaguier, Campà, Pere Andreu i Josep Masferrer. Joaquim d'Espona, que s'afegí ben aviat al grup, no sabem si ja havia fet el salt a la universitat. En el seu cas, cursà la carrera universitària a Madrid. Que la majoria d'esbartaires estudiessin a la Universitat de Barcelona ensenya, ja, alguns trets sobre la procedència socials dels joves: eren clergues, terratinents i professionals liberals. RAMISA (1985), p. 67-69.

2.2.2.1 Els discursos anuals de benvinguda

El discurs fundacional, de mà de Verdaguer, va ser qualificat per Collell de «parlament admirable, [...] una de les planes poètiques més belles, més inspirades que s'han escrit en moderna prosa catalana».⁷⁵⁵ El text, d'un Romanticisme profund i sincer, sintetitza els ideals comuns del grup: l'amor a la terra i a la llengua; el sentiment melancòlic i nostàlgic, que es confon i es barreja amb l'amor i la poesia popular; la consciència de pertinença a un espai concret i delimitat, que va de la Font del Desmai a Catalunya, passant entremig pel poble natal i la Plana de Vic; la fe, subjacent en tots els aspectes; i la natura, present pertot i segell inesborrable. En suma, el parlament de Verdaguer és un programa romàntic que esdevé un manifest de grup i que caracteritza i enumera les fonts d'inspiració d'on beuen els esbartaires. I ho aconsegueix perquè l'essència de la resta de textos serà la mateixa. Potser per això, com recorda Molas, fou publicat ben aviat i reproduït diverses vegades.⁷⁵⁶ El seus companys, doncs, en reconeixien la filiació i s'allistaven a les mateixes files.

El discurs fundacional, però, no és només una adscripció al Romanticisme i a la Renaixença. És, també, una defensa del sentiment local d'*ausonisme*,⁷⁵⁷ en què la natura ocupa un paper fonamental. L'espai de trobada, descrit simbòlicament per Verdaguer com un «santuari que apar alçat, ensems que per a cantar, per pregar a Déu», posseeix l'essència pictòrica de la Plana. Aquesta natura, identificada amb la poesia, que, en paraules de Molas, «conserva la memòria de la pàtria»,⁷⁵⁸ l'uneix simbòlicament amb les sessions que celebraven els poetes provençals a *Fontsegunho*. Sigui dit de passada, Collell, recordant la trobada del 19 de juny de 1867, la qualificava de «felibrenca sentada».⁷⁵⁹ Així, aquesta natura que els agermana –la font, els arbres, l'espai obert, la proximitat d'una ermita– també té el seu component programàtic i es converteix en l'eix central sobre el qual gira la proposta vigatana, que engloba tradició, pàtria i essència

⁷⁵⁵ COLLELL (1920), p. 77.

⁷⁵⁶ MOLAS (2014), p. 167-168. La primera edició del parlament fou feta per la Impremta i Llibreria de Soler Germans just després de la lectura de 1867; el 1868 el va reproduir LGS del dia 1 de juny. El 1879 Jaume Collell se'n servia com a pròleg de *La garba muntanyesa* i el 3 de juliol de 1887, el recollia a les seves pàgines LVM.

⁷⁵⁷ Com hem avançat en pàgines anteriors, un dels ideòlegs de l'*ausonisme* fou el cosí de Verdaguer, Joaquim Salarich. L'*ausonisme*, element present en la primera literatura verdagueriana, ha de ser pres com l'avantsala del *vigatanisme*. La conformació ideològica és progressiva, i a cada generació pertany un grau més en l'escala nacional. CODINA I VALLS (2002), p. 89-90. Sobre l'*ausonisme* verdaguerià, vegeu, també, Casacuberta (1958, p. 61-65).

⁷⁵⁸ MOLAS (2014), p. 168.

⁷⁵⁹ COLLELL (1920), p. 77.

montanyenca. Per això, tant Verdaguer, com Collell i Masferrer, a llurs parlaments anuals, hi evocaran els seus sentiments més sincers.

L'enyor, un dels torrents principals que rega la poesia vigatana, recorre tots els discursos. Si per Verdaguer la melancolia prové de la poesia popular, per Collell és la distància física de la ciutat nadiua, tal com si fos un desterrat, el que l'hi evoca. El discurs de Masferrer, el més singular, no s'hi refereix directament, però considera que el record és el motor que empeny els esbartaires a participar del «despertament literari d'una nacionalitat forta un dia y que pareixia haver soterrat lo temps».⁷⁶⁰ D'altra banda, Verdaguer hi assenyala les fonts d'inspiració d'on beu la seva poètica: la poesia popular; la melancolia i els sospirs, que provenen del passat; la geografia i la història; en suma, el patriotisme. I es desmarca, «amb orgull», dels «versos de fer riure [que] han sortit de nostres plomes». És el trencament definitiu, no només el seu sinó el de tot el grup, amb la formació poètica neoclàssica rebuda a les aules del Seminari i el Col·legi.

El lema *floralesc*, citat i recordat a cada un dels parlaments, és acceptat d'una manera particular. Pàtria i fe són evocats en primer lloc i són vistos com els aspectes essencials de la pròpia poètica. Conceben la identitat nacional com una suma indissoluble de pàtria i fe, per això esdevenen els temes més recurrents de la poesia de l'Esbart i sovint els fonen en un mateix cant. L'amor, el tercer aspecte *floralesc* no hi és present amb la mateixa força. Hi és citat, però no ocupa el mateix espai ni se li atorga la mateixa importància que als altres. Només Verdaguer, al seu discurs, fa una tímida defensa de la poesia sentimental, i Serra i Campdelacreu, i encara anys a venir, el convertirà en el tema principal de la seva obra.

És també interessant la formulació que el poeta de Folgueroles fa com a «deixebles del gran poeta que féu llegat de sos dictats a les ànimes tristes». Així, aquest «petit tany de la tribu del gran Ausias» es vol hereu del gran poeta medieval català. S'hi vol, però, més de manera simbòlica que real. Això ens retorna al Romanticisme. Però és que a més a més, deu ser el mateix motiu que conduí Collell a escriure la nota de convidat a Verdaguer, la tarda anterior, en «llenguatge antich».⁷⁶¹ Un joc, aquest d'imitar el català medieval, que també conreava Picó i Campamar en una carta sense datar

⁷⁶⁰ Josep MASFERRER. «Parlament fet al esbart de montanya el dia d'abril de 1869». *LGS*, núm. 32 (20/06/1869), p. 254-255.

⁷⁶¹ COLLELL (1920), p. 77.

adreçada a Collell.⁷⁶² D'altra banda, anys a venir es convertiria en l'opció ortogràfica defensada per Aguiló i els seus deixebles, entre els quals es comptaven els vigatans.

L'any següent fou Jaume Collell qui donà la benvinguda a les *esbartades*. Acabava de tornar a la seva ciutat natal després del primer any d'universitari. A Barcelona, deia, s'havia sentit com un desterrat. És per això que la melangia apareix amb força a l'inici del discurs. Així, després de celebrar el rencontre amb els amics al temple particular de la poesia, recorda l'enyorança que ha viscut durant els vuit mesos d'estudi. No li era estrany, car «ja savia jo que'ls fills de las montanyas son los qui mes ploran al esser lluny de sa patria». La melangia, que per Verdaguer era un motor poètic buscat a la poesia popular, Collell la converteix en sentiment real. La inspiració no li és proporcionada per l'emoció, sinó per la realitat, per la pròpia experiència. El sentiment és el mateix que proposava Verdaguer com a inspiració poètica, però un punt distanciat: Collell hi suma la vivència. I és «En eixes estonas mes apenadas per l'ánima que per lo cos l'agonía, [que] anys de vida donat hauria, per veurer, en que fos de lluny, las montanyas que enrotllan nostra hermosa plana, los campanars de ma ciutat de Vich y la fumarrella de la llar de mos pares.»⁷⁶³ I recorda els anys viscuts fins ara com un «somni dolsíssim» del qual l'ha despertat ser «posat en terra estranya».

A partir d'ara, deixades de banda «aquexas amarguras que son una part del dot que aqui en la terra nos pertoca»,⁷⁶⁴ és quan Collell, encara que de manera molt més sintètica que Verdaguer, recorda l'adscripció romànticorenaiixentista del col·lectiu. Abans, però, se sincera amb el grup i comença a atorgar-li, si més no de manera individual, un cert caràcter simbòlic a l'espai:

Jo no se lo que vos succeheix á vosaltres, mes jo'us dich en veritat, que la vista de aqueix siti, hont he passat horas beneuradas en la vostra companyia, la fressa del desmay que s' balandreja, y l' murmuri de la font juntantse del rossinyol ab las refiledas, me fan posar un vel á mas tristezas, y aixecantme l'ánima se me l'emporta inspiració santa á recórrer altre vegada los coneguts camins que menan al cel dels somnis venturosos, y m' deixa veurer per vesllums l'hermós ideal que en jorns de bona recordansa somniá ma fantasia.

La formulació collelliana comparteix, intrínsecament, la mateixa proposta que Verdaguer: recull l'essència pictòrica i sentimental de la natura i li atorga entitat com a

⁷⁶² FARRÉS (2004), p. 27-28.

⁷⁶³ El paral·lelisme amb el discurs verdaguerià és més que palpable. El poeta de Folgueroles cantava que des de Can Tona «no oviro pas lo campanar del meu poble». Collell es planyia, des de Barcelona, de no poder veure «los campanars de ma ciutat de Vich». Notem el poder físic, ideològic i acústic que s'atorga als campanars.

⁷⁶⁴ Aquesta idea de la vida viscuda com un *desterro*, que ja ens ha aparegut a l'apartat 1.5, apareix, també, en tots els discursos a la Font del Desmai.

font de poesia. Encara més: el transporta al passat. És, per tant, un element suggestiu i evocador capaç de fer reviure allò enyorat. La natura, doncs, és poesia perquè pot ser entitat poètica i font d'inspiració.

Fins aquí Collell ha sigut retòric i personal, ha evocat les intimitats i s'ha deixat endur pels sentiments. Ara, al final es converteix en programàtic i vindicador. Programàtic perquè, de manera més directa, inscriu el grup al programa *floralesc* i torna a fer esment a la *idiosincràsia muntanyenca*. Però no només se serveix de la «lluminosa tríada de Patria, Fé y Amor», sinó que també recull el guant llençat per Verdagner l'any anterior i recorda la filiació romàntica del grup:

Sempre trobarém sants y gloriosos recorts ben estojats en la boca de nostres pares, y en las ennegridas pedras de la llar, y en los recons d'aqueixas montanyas clara y forta ohirém la *veu de l'amor beneyta*; la de las nostras esglesias y l' só de las campanas per l'ample espay estenen-se tres voltas cada dia, mantindrán sempre ab virginal frescor los místichs sentiments beguts ab la llet materna; y nostre cel es ben blau y encisadora nostra plana, y hermosas son las ninas vigatanas á qui anomená angelets en Cinto l'any passat en consemblant diada, perque sapiguem fer d'amor tendres esparses.

I és vindicador perquè empeny i insta la resta de companys a reprendre el camí encetat l'any abans. I ho fa servint-se de tòpics contemporanis com «las tres misteriosas paraulas» i «l'arpa de las tres cordas»,⁷⁶⁵ als qual concedeix el setial de l'imaginari col·lectiu. Per això acaba convidant els companys, que com ell se senten atrets pels aires de renovació, a unir-se «amb les floridas llassadas d'un ardent entusiasme per la divinal Poesia». Fixem-nos que Collell, com era corrent a l'època, atribueix una categoria superior a l'art poètica; transcendeix el món terrenal i la converteix en una idea. La idea absoluta de Poesia, que prové de la força divina, i a la qual vol acostar-se el futur canonge, es converteix en la meta per als esbartiares.

El tercer i últim discurs llegit a la Font del Desmai anà a càrrec de Josep Masferrer. El 1869, en un dia sense concretar del mes d'abril, el gran de la nissaga Masferrer era l'encarregat de donar el tret de sortida a les *esbartades*. I ho feia enmig d'un context enterbolit per l'última revolució viscuda. No podia, doncs, deixar de fer-hi esment. Al seu discurs amalgamava política i literatura, ideologia i estètica, i el convertia, d'aquesta manera, en el més combatiu de tots. Verdagner i Collell s'havien postulat en favor d'una branca concreta de la Renaixença, encara que la política no hi feia cap. Masferrer, en canvi, la posava sobre la taula i se significava i hi batallava

⁷⁶⁵ És allò mateix que apuntàvem en pàgines anteriors per a *Les primeres il·lusions* del mite de la Mortaviva. ARQUÉS (1988).

decididament. I aquesta presa de posició de Masferrer en defensa dels Jocs, de la poètica romàntica, i d'una política de matriu catòlica i conservadora –més endavant veurem les diferències que hi havia entre aquest i Collell o Verdaguer– s'ha d'entendre com un atac a les posicions de tendència republicana i liberal aflorades després de la Gloriosa –però també com un distanciament a l'esperit contrarevolucionari que s'apropava al carlisme– i a les noves propostes literàries que es començaven a deixar sentir al Principat. Per això Masferrer era més pugnaç. En essència no diferia dels seus antecessors, però l'aparició de la política convertia el seu discurs en el més combatiu. Masferrer, que a la dècada dels 80 es convertiria en un estret col·laborador de Collell a *LVM*, s'endinsava, ja, en la prosa ideològica. El seu discurs, doncs, no es troba carregat de simbolisme i sentiments, com els precedents, sinó que la força rau en la combativitat i el traçat que proposa.

Formalment el text és dividit en tres parts. La primera recorda el domini de l'esperit romànticorenaixentista entre els esbartaires. La tríada *floralesca* hi torna a ser present. Per això, els seus companys que han «sentit ressonar en vostre cor la veu del despertament literari»⁷⁶⁶ i que estan «destinats á conservar á casa nostra lo llegat estimable dels patricis de l'avior», poden cantar «las superbas imatges dels héroes llegendaris de la catalana historia», conserven «en cántichs las devotas pregueras que vostra mare us ensenyava» i transformen en poesia «aquellas dolsas paraulas de mel que una nina 'us deya guaytantvos falaguera».

La segona part, que suma el caràcter històric al fet literari, és la més combativa. En primer lloc sembla reconèixer el mestratge de Collell i Verdaguer, o si més no, als que «foreu los primers en seguirlo [el moviment renaixentista] y que ara ja atenyéu los últims graus de mérit concedits als bons catalans». Tot seguit celebra el creixement i consolidació que, malgrat els entrebancs inicials, viu la Renaixença i augura que no s'aturarà aquí: «Lo nombre de nostres amichs creix sempre, y per més que siga gran, sempre, sempre s'haurá de contar ab un nou hoste que vindrá al vespre á demanus acolliment.» I és a continuació quan ofereix la cara més ideològica: es mostra contrari a girar la vista al passat si això significa tornar als temps antics, però també tem les noves revolucions si aquestes són mancades de fe. Això sí, no rebutja «los esforços de la humanitat per adquirir los nous principis de vida». Acte seguit reconeix que «porta intents que no son pas literaris del tot». I és que considera que ara, amb un programa cultural ja més o menys definit, establert i majoritàriament acceptat, és el moment

⁷⁶⁶ Totes les referències del discurs són preses de l'única edició que n'hem localitzat: *LGS*, núm. 32, (20/07/1869), p. 254-255.

d'afegir-hi la vessant política. Perquè si polítics i literats no van a la una, el reviscolament cultural català serà incomplet: «solzament lo dia que 'l savi y 'l politich vajan d'acort ab lo poeta popular, lluirá l'aubada seguida del jorn, tant per tothom somniat de la benaurança universal.»

La darrera part és la que conté més càrrega ideològica. Sintetitza els ideals del grup, que com ja hem donat a conèixer s'inscriuen plenament al discurs renaixentista i floreasc, i en destaca el catalanisme fervorós que defensa. Per primera vegada, però, hi apareix el jo. Si els discursos de Collell i Verdaguer eren redactats en primera persona del plural, i amb un forta càrrega subjectiva, el de Masferrer és escrit en segona persona del plural i sempre mantenint-se al marge, tal com si exposés la situació vista des de fora, sense fer-se partícip del moviment. No és fins ara, quasi al final de tot, que declara l'«afició que professo á la terra catalana». No és, però, un catalanisme únicament de caràcter històric i tradicional, no només és inspirat pel passat, sinó que és d'abast total. Per això pot dir que:

Sí, tots devem desitjar que catalanesch siga lo sí ab que una nina amorosa caygui rendida á nostres bressos pel foch de la tendresa, catalana l'oració que un sacerdot posi á nostres agonexants llabis signantos ab lo dit l'immortalitat, y que no haguém de menysprear á Fivaller, Claris, als Peres y Jaumes tot acatant las lleys de qualsevol govern lliberal. Y aixís com la vida dels pobles está sotsmesa á rahons de etnografia local, pensém també en la pátria al fixarnos, per qualsevol fi que sia, en las lleys intrínsecas del esperit.

I després d'aquesta definició del sentiment catalanista, arriba la formulació del desig d'unió entre literatura i política amb què acaba el parlament.

Sí: solzament lo dia que 'l savi y 'l politich vajan d'acort ab lo poeta popular, lluirá l'aubada seguida del jorn, tant per tothom somniat de la benaurança universal.

Com es pot veure, l'ossam dels diferents parlaments és el similar. El que en canvia és el maquillatge. És a dir, de tots se n'extreu un sentiment profundament catalanista i tots s'inscriuen de manera conscient i voluntària a una branca concreta del moviment renaixentista. El de Verdaguer és el més literari i el de Masferrer el més ideològic. Collell se situa en un grau entremig. Verdaguer i Collell atorguen molta importància al lloc de trobada, i converteixen la Font del Desmai en font d'inspiració i porció de terra a partir d'on expandir la catalanitat. Alhora, en graus diferents, es refereixen a la poesia popular i als sentiments com a ascendents literaris. Masferrer, en canvi, no fa referència a res d'això. En el seu cas, com apuntàvem, el discurs transcen-

deix el camp literari i salta al polític. És per això que s'atura amb els sentiments, la fe i la història i que passa per alt la natura, perquè el catalanisme que defensa ho engloba tot. La diferència rau, també, en la concepció literària. Per a Collell i Verdaguer la inspiració prové de la història i de la poesia popular i conceben l'art poètic com una forma d'expressió d'uns sentiments particulars i col·lectius. J. Masferrer, al seu torn, reclama unir literatura i política per assolir aquest anhelat espai particular per a la cultura catalana. Els dos primers poden destriar una cosa de l'altra; pel tercer és una unitat indisso- luble. Ara, si una cosa és coincident en tots tres és el regust d'*ausonisme* que desprenen.

A banda d'aquests tres textos, sembla que Verdaguer en redactà un altre que no arribà a llegir mai i que s'ha conservat fragmentàriament. Casacuberta el va donar a conèixer el 1958⁷⁶⁷ i proposà, com a dates d'elaboració, el 1868 o el 1869. El text, batejat *a posteriori* com a «Segon discurs de la Font del Desmai»,⁷⁶⁸ en línies generals desenvolupa les mateixes idees que el primer, algunes de les quals són completades.⁷⁶⁹ La formulació ideològica no és tan directa ni contundent, però sí igual de literària. La natura, la poesia popular, la fe, els sentiments i la catalanitat tornen a dominar el text. En reforça, però, la sensació de diferència amb els seus companys. Verdaguer és de poble i la urbanitat se li fa estranya. Per això és l'únic capaç de captar l'essència de la natura i per això, perquè ell és l'únic fill de pagès –de pagès benestant, però pagès–⁷⁷⁰ a voltes se sent estrany entre els amics i contraposa la natura harmònica i idealitzada per ells, a la salvatge d'«aspreses i turons de què són la veu robusta» i a la vívida i treballada per ell, aquella de «rebollades i camps de què són deliciosa flaire».

En aquest segon parlament verdaguerià ja hi trobem la definició de poesia que recuperarà anys a venir a la peça «Què és poesia?» i també algunes de les imatges més recurrents de la seva lírica. Així, el poeta, igual que el rossinyol,⁷⁷¹ viu desterrat del paradís. La poesia, vista com «una enamorada dolçor» i una «tristesia», és el refilar del rossinyol, que li recorda l'enyor de la terra perduda i, alhora, la pèrdua de la infantesa. I és que, al cap i a la fi, la música del rossinyol és l'única cosa que resta a la terra «del paradís tancat per sempre a nostres mirades».⁷⁷²

⁷⁶⁷ *Ibíd.* nota 728.

⁷⁶⁸ VERDAGUER (2003), p. 483-487.

⁷⁶⁹ Codina i Valls (2003, en especial p. 330-332) fa un acostament a aquest parlament.

⁷⁷⁰ TORRENTS, (1995a), p. 21-34.

⁷⁷¹ Sobre la presència del rossinyol a la poesia verdagueriana, vegeu Codina i Valls (2003).

⁷⁷² VERDAGUER (2003), p. 483.

2.2.2.2 Les propostes literàries dels esbartaires

Com hem pogut veure al llarg del recorregut traçat pels diferents discursos anuals de benvinguda, l'estètica dominant dels esbartaires és la romàntica. Un estudi detallat de la producció poètica dels diferents autors ho corroboraria. Cada un amb una proposta personal i amb matisos, però romàntica al capdavant. Cal tenir present que són anys de combat literari i ideològic, de domini del Romanticisme però també d'introducció de noves estètiques. Les propostes de renovació literària s'identifiquen amb una ideologia progressista i republicana de la qual s'aparten els vigatans. I encara un darrer detall: no és debades recordar que els protagonistes es troben en plena joventut. Els esbartaires tenen, el 1867, entre 18 i 23 anys. Es troben en l'etapa de formació literària i intel·lectual. Els que triomfaran al camp literari –Verdaguer, Collell i Genís–, comencen a donar senyals de la seva qualitat: Collell és mestre en Gay Saber el 1871, i Genís escriu *Julita* el 1869 –que tot i ser publicada el 1874, devia ser coneguda pels seus amics. El cas de Verdaguer és diferent. La resta, sembla que abandonaren la creació literària progressivament o li atorgaren un paper secundari. En aquests casos, doncs, ens trobem en una foguerada de joventut i amb una clara vocació combativa.

No podem, ara i aquí, endinsar-nos en un estudi del conjunt literari de cada autor. En primer lloc perquè s'escaparia del propòsit inicial marcat; segonament perquè allargaria, de manera ostensible, l'espai del qual disposem; i, per últim, perquè caldria circumscriure la proposta als anys estudiats, fet que podria conduir a una lectura parcial i esbiaixada. D'altra banda, això darrer seria difícil de dur a terme per la impossibilitat de datar la majoria de textos, tant inèdits com publicats. Tanmateix, creiem imprescindible fer-hi un acostament sintètic que serveixi com a caracterització sumària que ajudi a situar els autors al context català i a llegir les composicions inèdites que presentem als diferents annexos.

Al llarg del treball trobem referències a peces concretes de cada autor en els estudis sobre el fulletó de l'*EdLM* i *La garba muntanyesa*. També la poesia juvenil de Josep Serra i Campdelacreu és el tema central d'un apartat. Són propostes delimitades i lluny de convertir-se en lectures de conjunt. Entre els esbartaires només en els casos de Verdaguer i Collell la poesia ha sigut tema d'estudi.⁷⁷³ De Genís, només se n'ha estudiat

⁷⁷³ Quant a Verdaguer, vegeu-ne els estudis de Ricard Torrents recollits a Torrents (1995a) i Torrents (2004). També Molas (2014), Molas (1986), Pinyol i Torrents i Torrents (2009). Quant a Jaume Collell, vegeu Requesens i Piquer (1992), p. 771-837; Pinyol (2002) i Requesens i Piqué (2005).

la vessant novel·lística i se n'ha negligit l'activitat poètica.⁷⁷⁴ En la resta de casos, el poc renom que aconseguiren en la història literària catalana i la poca quantitat d'obra, ha provocat que se'n menystingui la producció poètica. Com dèiem, no ens proposem dur a terme una lectura individual i total de cada un dels personatges, però sí una lleu caracterització. En línies generals veurem que la poesia èpica i localista, l'amor a la ciutat de Vic, la concepció romàntica de la vida i de la literatura, la importància de la religió, un cert misticisme i un clar patriotisme són els eixos principals sobre els quals giren, literàriament, els esbartaires.

Collell deia de Josep i Francesc d'A. Masferrer que «eren filòsofs de raça». Al segon el considerava «el mes sabi y a la vegada el mes interessant [dels germans Masferrer] com a tipo psicológich» i afegia que «De poeta n'era de natura, pero no tenia paciència per llimar una composició que li sortia espontánea ab tot l'agre del terror».⁷⁷⁵ A més, es planyia que «á no haver-lo destorbat la meteixa exhuberancia del seu temperament y rarsa de carácter, nos hauria segurament deixat un volum de poesías de mestre».⁷⁷⁶ Al seu torn, J. Puigcerver, a la necrològica que li dedicà a *La Plana de Vich*,⁷⁷⁷ en què se centrava més en la faceta de filòsof que en la de literat, després de considerar-lo el primer amic de Verdaguer, afirmava que «aunque no quiso sentar plaza de poeta, en ocasiones distintas ha escrito admirables versos, todos originalísimos, y reveladores de que tenia alto vuelo para remontarse en el Párnaso á grandes alturas». En canvi, la que li dedicava «G.P.» a *LVM*⁷⁷⁸ es fixava en la vessant literària. El qualificava d'un dels «més granats i animosos poetes» de l'Esbart i es planyia que la seva obra no hagués sigut recollida en volum i que «les obligacions de son càrrech de catedràtich, y més encara l'escassa estimació propia de ses qualitats literàries, li feren deixar el conreu de la poesía, qu'esperava d'ell tantes diades de gloria». Recentment, Ignasi Roviró s'hi ha apropiat,⁷⁷⁹ però tot i reivindicar-ne la tasca de poeta, no ofereix una lectura literària. Constitueix, tanmateix, el primer pas en la recuperació d'un autor que, si més no en la seva joventut, havia gaudit de cert prestigi.⁷⁸⁰

⁷⁷⁴ Per als estudis sobre la narrativa de Genís i Aguilar, vegeu l'apartat 3.1. Quant a la poesia, no en podem donar cap referència perquè no hi ha cap estudi.

⁷⁷⁵ COLLELL (1920), p. 73-74.

⁷⁷⁶ COLLELL (1907), p. XXXIV.

⁷⁷⁷ J. PUIGSERVER. «El Dr. D. Francisco de A. Masferrer y Arquimbau». *La Plana de Vich*, núm. 109 (01/08/1901).

⁷⁷⁸ *LVM*, núm. 7, any. XXIV (26/07/1901), p. 249-250.

⁷⁷⁹ ROVIRÓ (2010a) i ROVIRÓ (2010b).

⁷⁸⁰ El 1874 va ser nomenat mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona, i el 1876 guanyà el primer premi al certamen literari organitzat pel Círcol (vegeu apartat 3.3).

En línies generals, podem destacar dos grans blocs en l'obra de Francesc d'A. Masferrer. El primer, majoritàriament publicada, és reflexiva i meditativa, segurament fruit de l'esperit filosòfic. El to enyoradís que presenten «La tardor de la vida» o l'inèdit «Record a la mare», la recerca d'infinít de «No sé si l'ambició o la mesquinesa...», la natura cantada a «Lo ferrocarril de Vic» –a la qual hi suma l'esperança de futur esplendorós i un passat curull de grandesa–, la fe doctrinal d'una peça com «Una víctima expiatoria. Recort a Pio IX», el vigatanisme de «Lo cloquer de Vic» o «A Ausona» o l'alè èpic que domina en peces com «Lo nou món» –que recorda Víctor Hugo– el fan partícip del moviment. Una poesia, sovint, més reflexiva que narrativa, en què l'autor destaca per la capacitat suggestiva i imatgívola i per l'ús força correcte de la llengua, característiques que el converteixen, creiem, en un dels autors més destacats de l'Esbart, parangonable als M. Genís i J. Collell poetes, i, potser fins i tot, més dotat per a la poesia reflexiva que aquests, més èpics i/o combatents. En aquests casos, podem destacar l'ús d'éssers alats –l'aparició d'ocells i àngels és contínua–, la constant recerca –de l'absolut, l'infinít, la felicitat–, la tristesa de l'ànima, el subjectivisme, la importància de l'elecció del moment literari (dia-nit, primavera-tardor...). I és que la poesia de Masferrer es debat entre la plasmació i la investigació, entre el retrat i la recerca. No arriba al grau de despullament de Martí Genís, però la nuesa d'ànima que ofereix mostra un diàleg entre el jo i l'espai.

Així mateix, algunes peces inèdites –que conformarien el segon bloc–, com «Bon hereu!» són la pintura d'un món particular, pairal, ple de ressonàncies rurals i populars. És, podríem dir, la literaturització de la ruralitat i tot el que això acull: concepció i interpretació de la vida, costums i tradicions, l'essència del camp. Hi podríem sumar «La cambra del mal ús» o «Una tomba per tots», en què el tema principal és l'amor –un amor entre desiguals i sempre tràgic– i en què tant en la versificació com en l'ús del lèxic hi apareix un deix de literatura popular. Són, aquestes, contràriament a les anteriors, peces més narratives que suggestives, fet que demostra la destresa de Masferrer d'utilitzar diferents registres poètics.

Del seu germà gran, Josep, la minsa quantitat d'obra coneguda reflecteix una clara preferència per la poesia històrica i la meditativa.⁷⁸¹ De totes maneres, la prova més fefaent de la seva adscripció al Romanticisme és l'article titulat «Poesia romàntica.

⁷⁸¹ Només n'hem localitzat quatre textos: un publicat al fulletó de l'*Eco*; dos a *La garba muntanyesa*, per la qual cosa són comentats als respectius capítols; i «Lo ver amor de la vida», presentat als Jocs Florals de 1873 i al certamen convocat pel Círcol Literari de Vic el 1876, el qual publiquem a l'Annex 11.5.

Son significat literari» publicat a *LGS* el 15 de març de 1869 en què fa una defensa d'aquesta poètica enfront les noves propostes que comencen a aparèixer a la literatura catalana. La vindicació que fa de la poesia històrica i religiosa, però sobretot la prevalença que atorga als sentiments i a la natura com a motor literari constitueixen una defensa aferrissada d'aquesta tendència literària. A més, es converteix, també, en un article de caire ideològic.

L'altre poeta reconegut en els cercles vigatans i que no ha passat a la posteritat és Antoni d'Espona.⁷⁸² Collell el posava de costat amb Francesc d'A. Masferrer, i dels dos deia que «Fos per sa especial idiosincracía, fos per modestia temorena, [...] no donaren en sa florida joventut lo granat esplet que son ingeni prometia.» I, centrant-se ja en Espona, lamentava que

Ell era un literat tot d'una peça, però no sentia l'engrescament de la producció. [...] lo molt llegir li llevava les ganes d'escriure. [...] Dotat de sensibilitat exquisida, reblert son esperit cultíssim de lectures clàssiques de tots los temps y de totes les nacionalitats, l'Espona hauria fàcilment pogut guanyarse un lloch preeminent en la renascuda literatura catalana, tant en prosa com en vers.⁷⁸³

Literàriament destacà en l'ús de la matèria bíblica –model que per aquells anys també aprofitava Anicet de Pagès i de Puig–, i als darrers anys de la seva vida, en la traducció. Una biografia anònima d'Espona conservada a la sala de consulta de l'ABEV,⁷⁸⁴ després de qualificar-lo com «un dels elements més actius del progrés cultural i artístic» vigatà, destaca la «inspiració elevada» i l'«estil majestuós i grandiloqüent» de les peces bíbliques. Com a traductor, deixà enllestides la *Divina Comèdia* i *Os Lusíadas*, i quasi acabada la *Jerusalem alliberada*. Malauradament, els avatars històrics n'han fet desaparèixer els manuscrits.⁷⁸⁵ Aquesta faceta, però, el converteix en un dels esbartaires més cultivats. Salarich i Torrents fa un acostament sintètic a l'obra literària d'Espona, de la qual destaca⁷⁸⁶ el misticisme, «la fortaleza y densidad de su verbo», el ritme, la mètrica, i la barreja de classicisme i modernitat. I,

⁷⁸² El 8 de juliol de 2015, Josep Llorenç i Blat presentà la comunicació «Antoni d'Espona i de Nuix (Vic, 1849 – Vic, 1917), traductor de la *Commedia*» al XVIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, celebrat a València. Consultable en línia a: <https://josep3r.wordpress.com/2015/04/28/antoni-despona-i-de-nuix-vic-1849-vic-1917/> (consultat el 09/12/2015). Tot i circumscriure's a un fet concret de la vida d'Antoni d'Espona, ens en servirem per algunes informacions que aporta. A més, constitueix l'apropament més recent a la seva figura.

⁷⁸³ Jaume COLLELL. «L'Espona, literat». *LIC*, núm. 734 (01/07/1917), p. 456.

⁷⁸⁴ ABEV, carpeta: «Biografies de vigatans i osonencs. C – G», sala de lectura.

⁷⁸⁵ Llorenç i Blat (2015) dóna a conèixer els manuscrits que es conserven de la *Divina comèdia*. El volum *Poesies* que li publicà la Il·lustració Catalana el 1917 inclou fragments de la traducció d'*Os Lusíadas*.

⁷⁸⁶ SALARICH I TORRENTS (1955).

per sobre de tot, l'ús d'escenes bíbliques.⁷⁸⁷ Tot això sumat converteix la poesia d'Espona en «un bloque perfecto, en el que juegan sutilmente la concepción y la expresión en un iris de bien combinados reflejos» i a l'autor en un dels poetes «mas eminente» dels vigatans contemporanis. Alhora, la biografia citada més amunt, el considera «Impregnat del gust dels clàssics grecs i llatins».

Més recentment, Llorenç i Blat ha afirmat que «Aquesta afecció a les llegendes bíbliques són, segurament, una conseqüència de la seva formació primerenca del Seminari de Vic, on també va trobar la *Divina Comèdia*, com a font de reflexió i de satisfacció». En afirmar aquesta influència de l'obra de Dant en la poesia de joventut d'A. d'Espona, l'estudiós medievalista sembla portar l'aigua al seu molí. L'interès de l'advocat vigatà per la *Divina Comèdia* és indiscutible, i que la coneixia en plena joventut és cert; ara, que fou gràcies al Seminari ja no ho sabem. Si més no, no figura com a lectura obligatòria als plans d'estudi del seminari a aquella l'època. Quant a l'interès per la matèria bíblica, no ens atrevim a afirmar que provinguí del Seminari [o del Col·legi de Segon Ensenyament], sinó més aviat per context històric, social i familiar. El mateix estudiós, a l'hora de jutjar l'obra literària d'Espona, es mostra molt sever. Per al poema «La primavera», publicat a *La garba*, diu:

El contingut del poema no podia ser ni més romàntic ni més buit de contingut, desplegat al llarg de dotze estrofes en rima consonant, en versos hexasíl·labs i decasíl·labs, com se sap, només calia posar com a títol, «La primavera» o qualsevol altra estació de l'any, «L'amor» o qualsevol altre sentiment, «La mort» o qualsevol altra desgràcia, «La meua filla» o qualsevol altre ésser d'a prop, ajustar-hi un metre a base d'hipèrbats demencials, col·locar unes rimes si més no misterioses i introduir, com aquell qui diu, quatre imatges [...] i algunes comparacions, com més pròpies millor i si no pouant de la tradició del moment, tot embolcallat amb els mots propis de la Renaixença (capgirat vers la natura, la pagesia i el parlar muntanyí), és a dir, carregant el poema en qüestió de majúscules reverencials, plurals en -as, articles netures (lo, los), possessius àtons [...], diminutius afectius i infantívols, i de “rossinyols refilant”, “esguarts”, “aubadas”, “rosadas”, “aucells”, “garlandas”, “fonts”, “flors”, “boscúries”, “cantúries” substantius tots si podia ser acompanyats d'epítets com “rialler”, “encisera”, “falaguera” o “amagats” i tot guiat per la mà de Déu [...]. No cal estendre's més. El poema d'Espona ve a ser un passeig lèxic, de caire paisatgístic [...], ornitològic [...], floral i botànic [...], meteorològic [...], magicosentimental [...] i esotèric [...].

Els judicis de Salarich i Torrents, Llorenç i Blat i el seu biògraf anònim són prou distants. Nosaltres creiem que cal situar-se en un punt entremig. No creiem, com Salarich, que A. d'Espona sigui un «poeta de todos los tiempos», ni, com el biògraf, que

⁷⁸⁷ Aquest aspecte també serà destacat per Martí Genís al «Prolech» que encapçala el volum d'Antoni d'Espona *Poesies*. Vic: Gazeta Montanyesa, 1908 i a la nota introductòria que acompanya el volum *Poesies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1917.

la seva producció sigui «selecta i refinada de debò.» Però tampoc estem d'acord amb el judici de Llorenç i Blat. La poesia d'Espona no és un esquema prefixat en què a mesura que avança el text s'introdueixen uns ingredients concrets com si es tractés d'una producció en sèrie. És cert que «La primavera» és curull de simbologia romàntica i que respon a moltes de les característiques poètiques renaixentistes, però cal tenir present que el text és fill del seu context, o la imatgeria d'Espona i la llengua de l'última poesia són prou precises.

La seva obra es troba publicada als volums *Poesies*, de la Gazeta Montanyesa (1908) i de la Il·lustració Catalana (1917). El primer és el més extens; totes les peces publicades al segon apareixen, també, al primer, llevat d'algun fragment de la traducció d'*Os Lusíadas*, que són les úniques mostres que en tenim.

El seu germà Joaquim, en canvi, destacà en la poesia historicopatriòtica i la religiosa.⁷⁸⁸ D'ell, però, la poca producció que li coneixem, fa que no ens hi aturem. Poden servir d'exemple els comentaris de les peces publicades al fulletó de l'*Eco* i a *La garba muntanyesa*. Sumàriament, però, podem dir que els cinc textos que li coneixem presenten un gust similar. La finalitat és absolutament diferent, però tots són construïts a partir del record. Per exemple, «L'olvit», publicat al fulletó de l'*Eco*, és un cant patriòtic en què se serveix de matèria històrica per a construir-lo. Així, el pas del temps és el pitjor enemic perquè llença al contenidor de la desmemòria fets heroics i personatges de primer ordre. En canvi, «Esperança», inclòs a *La garba muntanyesa*, presenta un balanç de la vida i es converteix en un plany sobre l'ahir. Altra vegada el passat es converteix en el motor poètic. El més singular, pel registre utilitzat, és «Beguda del calvari»: un cant d'amor divinal. Ara, cal posar-lo en context: fou llegit en la sessió al Círcol per celebrar la setmana santa de 1868.

Els germans Espona són, en matèria literària, els més difícils de seguir. El fet que no se'n conservi cap fons particular que contingui composicions ni correspondència en dificulta l'estudi. Dels dos germans Espona n'hem localitzat poques peces inèdites (vegeu annex 8.2 i 8.7). Tanmateix, aquesta producció desconeguda no fa més que reafirmar el que ja es coneixia d'ells.

Quant a Martí Genís i Aguilar, el personatge més destacat en la narrativa catalana a Vic, i que junt amb Verdaguer i Collell formen la tríada d'autors principals de la Renaixença literària vigatana, l'obra poètica no ha sigut mai matèria d'estudi. La

⁷⁸⁸ La poca producció de Joaquim d'Espona és representada al fulletó de l'*Eco* i a *La garba muntanyesa*. D'altra banda fou un dels que més aviat abandonà la seva ciutat natal, fet que dificulta seguir-ne el rastre.

història literària s'ha centrat en la narrativa i n'ha negligit la poesia. Segurament comença a ser hora de centrar-s'hi. Motius no en falten. Els més evidents són que Genís s'estrenà en públic amb la poesia, que fou el gènere més conreat en l'etapa de joventut i que no l'abandonà mai. La narrativa és el gènere en què més destacà, en què posà més interès, en què aconseguí els majors èxits literaris, en què aconseguí una veu pròpia i personal i el que li reportà el reconeixement. Als inicis de la carrera d'escriptor, però, la poesia li servia d'entrenament i perfeccionament i a partir dels 80, ocupà un espai més reduït, majoritàriament reclòs en l'àmbit familiar, de to nostàlgic i elegíac i, sovint, de caràcter circumstancial. Atesa la magnitud de l'obra, no podem dedicar-li tota l'atenció que mereix, ja que ens desviaríem del nucli de l'apartat. Una caracterització sumària posa de manifest una evolució temàtica en la poesia de Genís: de la tendència rondallística i folklòrica dominant a les peces recollides al fulletó de l'*Eco* –de les quals no tornem a tenir mostra– i les de temàtica religiosa i gust èpic publicades a *La garba muntanyesa* –que tot i ser donades a conèixer el 1879 daten de finals de la dècada anterior– a les de matriu floral, de caire meditatiu, amb forta presència de la natura i de l'element geogràfic i planys pel temps passat que domina l'obra dels 70. La darrera poesia, la posterior al 1880, la dels reculls *Guspires de ma llar* –que inclou algun text dels anys estudiats– i *Estampes de l'Esbart* són evocatius, circumstancials, de record i molt distanciats dels anys que ens ocupen.

L'obra juvenil més coneguda de Genís i Aguilar, que de fet ho és de tota la producció literària, és *Julita* la qual, com veurem, participa d'un Romanticisme indiscutible. No ens ha d'estranyar, doncs, que la poesia contemporània a aquesta novel·la respiri el mateix aire reflexiu i sentimental. Textos com «A la memòria de la meua mare», «Misteri» o els inèdits «Neguit» i «Beneita aubada d'or d'un jorn de festa...»⁷⁸⁹ poden servir per resumir les característiques essencials. El primer, curull de simbologia romàntica –des dels colors als espais físics i temporals–, destaca per ser un poema ple de melangia i sentiment. El record de la mare morta li provoca una tristesa d'esperit que només les imatges passades i el desig poden sanar. Tot, embolcallat d'un element religiós que serveix de consol, li comporta la pau espiritual i recorda que el món és un espai de condemnes i la vida un recorregut de fatigues. «Beneita aubada d'or d'un jorn de festa...» és un cant a la pau. L'element patriòtic sura al llarg del text, però és sobretot

⁷⁸⁹ El primer va ser publicat a *EP*, núm. 136 (21/07/1867), a *Guspires de ma llar* (1919) i es conserva manuscrit amb el títol «Anyoransa» a l'ABEV (OVA); el segon va ser editat a *LR*, núm. 14, any II (15/08/1872), p. 171; i el tercer es conserva a l'ABEV (OVA).

el sentiment religiós, la bondat cristiana, el que ha de tancar les ferides obertes. «Neguit», en canvi, és un crit de desesperança. La vida és un camí de penes que no proporciona, al jo, cap satisfacció. Busca la pau espiritual, però la contemplació de la natura, de la immensitat de la natura, només el turmenta:

Cada mati cuant obro'ls ulls al aire
los giro al cel pera calmar mon foch;
y cerca amunt, en l'aire, y mes en l'aire...
y no vex res en lloch!

«Misteri», al seu torn, juga amb la força de la natura. Amb la força hipnòtica i somniadora que trasllada la protagonista en un espai quasi edènic. És, però, només un somni que, tanmateix, deixa un record paradisiàc a l'ànima.

Com dèiem, la producció poètica de Genís és basta. És difícil, amb poques línies, poder-la sintetitzar, però sembla que podem avançar-ne algunes propostes que, com dèiem, retrobem a *Julita*. En primer lloc, Genís es planteja una constant relació del jo amb l'espai, on se sent abandonat. No participa, en general, del Romanticisme historicista, sinó que prefereix el Romanticisme interior. L'espiritualitat de què dota el jo poètic de les composicions meditatives i amoroses el situen en l'espai típicament romàntic. Per això en les seves peces, la intuïció i el sentiment es troben per sobre de la raó i es converteixen en la porta d'accés al coneixement. És, en certa manera, aquest gust melancòlic que caracteritza, també, els discursos de Collell i Verdaguer. Passat, però, pel sedàs dels sentiments i no pas de l'experiència o la història. La majoria de les composicions de joventut de Genís, doncs, són parangonables a *Julita*. Però al final d'aquest període, com també veurem en la narrativa, la literatura genisiana pren un matís de gust literari: sense abandonar el Romanticisme, s'inicia en el Costumisme. I en poesia, ja «Lo fadrí major» n'insinua algun aspecte. També val a dir que de Genís hem localitzat diferents versions dels textos. Aquesta voluntat de perfecció és pròpia de personatges amb vocació d'escriptor. Per això no ha de sorprendre, doncs, la qualitat que assolí.

Dels deu fundadors, resten M. Campà i J. Serra. El primer, de qui sols es coneixia «A Montserrat», publicat al fulletó de l'*Eco* i a *La garba*, en donem a conèixer una desena de textos més, presentats, tots, als Jocs Florals, que mostren un escriptor totalment diferent. Els nous textos de Marià Campà, que morí el 26 de març de 1872, destaquen pel gust popular i el domini de la temàtica amorosa. La seva poesia es

caracteritza per la tendresa i la musicalitat.⁷⁹⁰ Els amors descrits, que acostumen a ser infeliços, són cantats amb una esperança i bondat de cor que retraten una ànima sensible i sentimental. Llegint-ne la poca poesia conservada, el retrat que en feia Collell al pròleg de *La garba*, li escau com l'anell al dit: «angelet de l'amistat, [...] ànima casta d'artista i de sacerdot [...] que si no era el Benjamí de l'ESBART per l'edat, ho era per sa candorosa ignocència, sempre dibuixada en sos ulls de blau de cel i en sos llavis mig desclosos amb la tendra rialleta de l'infant». Temàticament destaca, doncs, entre els seus companys, per ser el més versat –junt amb Serra i Campdelacreu– per a la poesia amorosa. El gust folklòric i el distanciament sentimental, l'en separa. El motor de la poesia amorosa de Campà no són els sentiments; no parla des de l'experiència; no hi aboca la seva ànima. Campà, a diferència de Serra, utilitza l'amor com a pretext per cantar la bellesa i la bondat de les ànimes. Serra, en canvi, hi retrata el seu cor. Ara: com a poeta de l'època que va viure, va conrear, també, poesia religiosa i històrica. Serveixin com a exemples «A Montserrat» i «Covadonga». Aquest últim, d'ambient hispànic, presenta uns versos finals, sembla que deslligats del poema, de temàtica catalana. De Campà, doncs, el que en destaca més és el gust popular. Sovint abusa de les rimes fàcils –hi ha un excés desmesurat per rimar amb verbs i diminutius–, la qual cosa li resta qualitat, però l'acosta encara més al gust popular preferent en la seva obra.

De Josep Serra i Campdelacreu n'hem parlat, extensament, en pàgines anteriors. Les propostes literàries fetes per a *Les primeres il·lusions* continuen sent vàlides ara. El que canvia, però, és la focalització temàtica: l'amor es converteix en el tema central de l'obra de Serra. D'aquesta manera, a *Primavera trista*, publicat el 1880, l'amor es converteix en l'únic tema del recull. I és que després de *Les primeres il·lusions*, la poesia sentimental passa a ser el principal motiu de la seva obra. Poques de les peces donades a conèixer abans del recull de 1880, ofereixen camins diferents. Tret de «A mos estimats amichs J.M i F.M en la mort de sa mare» o «Lo triunfo de la creu»,⁷⁹¹ meditatiu el primer, religiós el segon, poques composicions fugen del tema amorós. Fins

⁷⁹⁰ El 13 de març de 1866, Josep Anglada llegí una conferència al Círcol amb el títol «Educación musical e influencia de la misma». Un dels llibres d'actes de l'entitat (lligall 21 «Historia y sesiones», llibreta «Actas de las academias») fa saber que després de la dissertació, amb la qual no estava d'acord, Campà respongué Anglada. A la llibreta es diu que «Concluido dicho discurso tomó la palabra el Sor. Campá D. Mariano, haciendo observaciones sobre lo que habia dicho el Sor. Anglada de que las demas artes escepto la musica pueden producir ideas malas. Negó que en su esencia la poesia pudiese producir nada malo porque se inspira en la suma bondad de Dios y admitió que pueden ser las ideas malas en cuanto á la forma». Sembla, doncs, que Campà atorgava un origen diví a la poesia i n'equiparava la bellesa i bondat amb la música.

⁷⁹¹ Publicades *EP*, núm. 5 (28/07/1866) i a *EP*, núm. 96 (18/04/1867), respectivament.

i tot, els pocs inèdits que hem localitzat, responen al mateix tema.⁷⁹² Són anys en què el regust lamartinià que proposava Nadal a la necrològica que li dedicà⁷⁹³ comença a prendre força.

Joaquim Vilaplana deia d'ell que era «un romántico cien por cien y tenía poco contacto con la realidad».⁷⁹⁴ La proposta literària, amb un domini absolut dels sentiments sobre la raó, ho confirma. I també alguna anècdota recollida a la seva correspondència com la referència a Goethe en carta d'11 de setembre de 1868 a Genís i Aguilar o la citació textual al *Werther* de Goethe a la carta que li envià a Francesc Ubach i Vinyeta el 13 d'agost de 1870 (annex 5.3 i 5.6). Serra no era poeta, i l'encarcarament dels versos o les rimes fàcils ho demostren. L'interès de la seva obra no rau en la varietat, ni en la font d'inspiració, sinó en la participació romànticorenaixentista, el volum i la formulació del sentiment amorós. L'amor de Serra recorre a l'experiència, a l'amargor de l'amor viscut. Són, fet i fet, els ulls de l'ànima els que parlen, i, per això, la delicadesa i la tendresa domina *Primavera trista*.

Els primers seguidors que s'afegiren a l'Esbart van ser Francesc de Febrer, Francesc de P. Cuadras, Francesc de P. Masferrer i Magí Verdaguer. Dels tres últims, la quantitat d'obra coneguda del període 1860-1880 és molt minsa, per això no ens hi centrarem. Serviran, com a aproximació, les lectures que oferim dels textos publicats a *La garba*. Val a dir, però, que el més literat dels tres és Francesc de P. Masferrer, que, alhora, és l'únic que donà a l'estampa un volum de versos⁷⁹⁵ i, també, el més distant en termes ideològics.⁷⁹⁶ El cas de Francesc de Febrer,⁷⁹⁷ però, és particular. En primer lloc perquè el gruix d'obra és més voluminós, i, segonament, perquè fou el que més s'involucrà al món cultural vigatà.⁷⁹⁸ Mort el 1890, el 1893 els amics recolliren, com a homenatge, algunes de les seves composicions i les editaren amb el títol *Llegats literaris*,⁷⁹⁹ que recull deu poemes i una narració. Tanmateix, a l'ABEV es conserva una

⁷⁹² Es tracta dels poemes «Nits d'hivern», «Consell», i «En ser l'hora», recollits a la carpeta «Documentació literària de Josep Serra i Campdelacreu, 1874-1880», conservat a la BC, ms. 4310.

⁷⁹³ NADAL (1902).

⁷⁹⁴ JOAQUIN VILAPLANA. «Notas biograficas de José Serra Campdelacreu». Inèdit. Conservat a l'ABEV. TOP: AV/His (76).

⁷⁹⁵ FRANCESC DE P. MASFERRER. *Encarnació: recorts tristos*. Barcelona: Tip. "L'Avenç", 1897.

⁷⁹⁶ Com veurem quan parlem de la narrativa (apartat 3.1), Francesc de P. Masferrer, si més no en la joventut, també mostra una clara preferència pel Romanticisme. En podria ser una bona mostra la citació de Fichte que encapçala la narració «Lo dia dos de novembre».

⁷⁹⁷ Vegeu un acostament ampli a la figura de Febrer a Salarich i Torrents (1962).

⁷⁹⁸ Ja el 1870, el mateix any que també hi debutava Francesc de P. Cuadras, participava al Círcol. La presència de Febrer, contràriament a Cuadras, no s'aturà aquí. El trobem en nombroses sessions els anys següents i essent, ja a finals de la dècada dels 70, membre de la junta directiva.

⁷⁹⁹ FRANCESC DE FEBRER. *Llegats literaris*. Vic: Estampa de Ramon Anglada y Pujals, 1893.

llibreta⁸⁰⁰ que aplega nou poemes inèdits en català no recopilats al volum miscel·lani.⁸⁰¹ En línies generals, l'obra de Febrer destaca, com M. Campà, per l'element popular. L'afecte a la pàtria i la fe viva es converteixen en motors de la seva obra i per això unia els dos sentiments i en formava un de sol i integrava Catalunya al cristianisme.

2.2.3 Les opcions lingüístiques

Ramon Panyella, a «L'escriptor catalanista de la Renaixença»⁸⁰² proposa una definició per a la figura del que ell anomena «escriptor catalanista». La formulació, que parteix de la base de la militància cultural i literària, recorda que, sovint, era més preuada la quantitat de producte ofert que no pas la qualitat. I considera que «l'objectiu “transcendent” del literat catalanista [...] seria principalment fer créixer les adhesions al simbolisme i als sentiments patriòtics inherents a la seva literatura».⁸⁰³ Quant a l'aspecte lingüístic, afirma que «l'ús de la llengua catalana és condició necessària per a la construcció de la imatge de l'escriptor catalanista». I més avall segueix:

aquesta opció lingüística a favor del català que fa l'escriptor catalanista, que inicialment podríem pensar que era assumida sobretot com a moda literària, s'anirà convertint progressivament en una manifestació explícita i programàtica d'un objectiu sociolingüístic transformador: superar la situació de diglòssia de la llengua catalana i convertir aquest idioma en vehicle de la literatura culta i dels més diversos camps de l'expressió intel·lectual de la societat catalana.⁸⁰⁴

En línies generals, la proposta de Panyella escau als esbartaires. Amb diferències i matisos que el mateix Panyella reconeix, per exemple, per a Collell, podem servir-nos, *grosso modo*, de la definició d'«escriptor catalanista» per a tots. Només cal tenir present que la proposta ideològica que Panyella fa per a Francesc P. Briz, dista dels ideals polítics dels esbartaires.⁸⁰⁵ Per això no els podem identificar plenament. No entrarem a matisar en quins punts divergeixen. Només posem per cas, per exemple, que la participació sense aturador als Jocs Florals sembla que no era seguida per Serra i Campdelacreu i Antoni d'Espona; sí, però, per Jaume Collell, Genís i Aguilar i Francesc d'A. Masferrer. Tanmateix, creiem que, en línies generals, la proposta és vàlida pels

⁸⁰⁰ Vegeu nota 741.

⁸⁰¹ Alguns porten la data, d'altres no. El més antic data de 1869 i és recollit a *La garba muntanyesa* i a *Llegats literaris*. Dels inèdits, el més reculat és de 1870. Per contra, els més nous, també inèdits, són de 1877 i 1882. Així, malgrat la informació donada pel títol de la llibreta, podria ser que alguns dels inèdits sense datar siguin posteriors a 1875.

⁸⁰² PANYELLA (2006).

⁸⁰³ *Ibíd.*, p. 72

⁸⁰⁴ *Ibíd.*, p. 73.

⁸⁰⁵ Panyella (2008, p. 213-219), enllaça Briz amb Almirall, amb qui, com apuntarem en pàgines posteriors, combatia ideològicament, a la dècada dels 80, Collell.

vigatans i per això els la fem extensiva. Perquè l'essència, aquella actitud d'activista cultural i literari que fa bandera del seu patriotisme català, la qual converteix en motiu principal de la seva acció, també és pròpia dels membres de l'Esbart. Tot seguit ens proposem dibuixar un mapa d'usos lingüístics dels esbartaires que mostri les diferents actituds de cada un dels membres del grup. En aquest cas, possiblement, sobrepassem la data fixada per a l'apartat i, si cal, la del treball. Per tal de construir aquest discurs sobre els usos lingüístics dels esbartaires ens fixarem en dos camps: la producció literària i la correspondència. Són aquests els únics en què podem establir comparacions entre la majoria de membres de l'Esbart. La producció «científica» no és per a tots igual, i fins i tot algun, com Verdaguer, no en té. Per això, aquesta darrera només la tindrem present en alguns casos que considerem significatius, però no pas de manera sistemàtica. Deixarem de banda, també, la participació periodística. És debades recordar que la utilització d'una o altra llengua en aquest cas es deu a un fet corporatiu.

Si ens preguntem quins usos reservaven per a la llengua catalana els esbartaires, la resposta no pot ser única. En efecte, els espais que Verdaguer guardava per a la seva llengua natal disten molt de les opcions preses pels germans Masferrer, J. Serra o, fins i tot, M. Genís. Tots es proposaven tornar el català al setial de llengua literària i per això conrearen literatura en català, participaven, majoritàriament, als Jocs Florals de Barcelona, se'n servien a la seva obra i formaven part d'un dels grups literaris més influents de l'època. Però no tots se servien de la llengua materna a tots els àmbits. Això no vol dir que diferissin en el procés d'assimilació lingüísticorenaixentista, que no participessin del mateix ambient o que l'objectiu primer i de fons no fos comú. El que diem és, simplement, que no tots superaren de la mateixa manera i al mateix temps la diglòssia imperant de la qual eren fills.⁸⁰⁶ I és que tot i algunes actituds vacil·lants no podem posar en dubte l'adscripció renaixentista ni el sentiment de preferència per a la llengua catalana, ni tan sols un programa comú més o menys definit per al grup. Les notes que segueixen demostren, simplement, que l'actitud no era la mateixa.

Verdaguer constitueix el cas més paradigmàtic. Des dels inicis de la seva carrera d'escriptor concep el català vàlid per a tots els camps. Només se li coneix una sola composició en llengua castellana.⁸⁰⁷ Verdaguer és qui millor i més profundament uneix els conceptes de llengua i pàtria. La identificació que en fa és total i l'arrel cal anar-la a

⁸⁰⁶ Que tots posseïen la mateixa inquietud de fons en dona fe el títol del parlament anual de benvinguda de Collell, en què qualifica l'esbart de «joves vigatans aymadors de la llengua y de las glorias catalanas».

⁸⁰⁷ VERDAGUER (2002), p. 243-244.

buscar en la història i la tradició. Per a Verdaguer, «las cançons y las rondallas de ma terra, [...] foren, y no m reca gens, mon menjar de cada dia.»⁸⁰⁸ És, al cap i a la fi, la mateixa identificació que proposava al discurs llegit el 19 de juny del 1867 a la Font del Desmai. El poeta de Folgueroles no entra al debat sobre l'origen de la llengua que hem vist a l'apartat 1.3, sinó que, des de ben aviat, el transcendeix perquè el creu innecessari i s'interroga sobre els camps que aquesta pot ocupar. És significatiu que, ja el 1865, les primeres cartes conservades siguin en llengua catalana. De fet, l'epistolari verdaguerià és, íntegrament, en català. Llevat, esclar, dels corresponents estrangers. És de plànyer l'absència d'un estudi exhaustiu i total de la llengua verdagueriana que s'ocupi de la concepció lingüística, les característiques morfosintàctiques i el gust propi. Demostraria, segurament, que els sentiments que evoca als textos on en parla són sincers i profunds. Molt possiblement ens hauríem de remuntar als orígens de la seva carrera d'escriptor per tal de corroborar-ho, i en podria ser un bon exemple l'epíleg a la primera edició de *Dos màrtirs de ma pàtria*. Així, tot i que la historiografia literària s'ha encarregat de qualificar Verdaguer com el fundador del català literari contemporani, del qual els escriptors posteriors li són deutors, encara no s'ha dut a terme l'estudi imprescindible. Ara, però, el que ens interessa destacar és la fidelitat absoluta que Verdaguer mostrà, des dels inicis i fins al final, a la llengua catalana. I que se'n serví sempre i ens tots els camps possibles. I és que el poeta de Folgueroles la creia hàbil per a tots els usos.

Molt proper a Verdaguer cal situar-hi Collell. Tots dos compartien imaginari lingüístic i reservaven per al català cotes més altes que, únicament, la literatura culta. Els dos vivien la llengua com un sentiment més que com una idea. Per això, el 1872, Collell escrivia que el català «és lo millor testimoni de la nostra grandesa passada i de la present i duradora força de caràcter dels fills de Catalunya.»⁸⁰⁹ Es diferenciaven, però, en el camp públic: Verdaguer era més caut, Collell més actiu. Per això, el segon pujava ben aviat al ring periodístic i publicava un article tan significatiu com la «Revista de Barcelona» publicada a l'*EdLM* del 25 de març de 1868: una clara defensa de la llengua materna.

Ara, en aquests anys de joventut, tot i el viu sentiment que Collell demostrà en favor del català, encara es trobava un esgraó per sota de Verdaguer. L'evolució lingü-

⁸⁰⁸ EJV I, p. 59.

⁸⁰⁹ Citació treta de Collell (1994).

ística del futur canonge ha estat estudiada amb detall per Joan Requesens:⁸¹⁰ des dels inicis fins els darrers anys de la seva vida i des del viu sentiment de devoció filial a la consciència de necessitat d'una gramàtica normativa. Segons Requesens, que proposa ressons romàntics en el pensament lingüístic collellà, per Collell la llengua «no era tant una realitat en si mateixa o un fet social en sentit estricte, com una realitat que era causa i efecte d'una altra: la Pàtria, la Nació catalana. I era, també, causa i efecte d'una manera [...] de ser home.»⁸¹¹

Si, com demostra Requesens, el català acabà ocupant, per a Collell, tots els àmbits possibles, també és cert que, als inicis, tot i que poques vegades, se serví del castellà en la poesia, fet que el distancia de Verdaguer.⁸¹² Per exemple, el 1867 publicava «La maldición del pueblo judío», el 1868 «El Cid y Gonzalo de Córdoba», el 1869 «Epístola de Cervantes á Lope de Vega» i el 1870 «Las barricadas».⁸¹³ Els tres darrers són textos de caràcter polític que participen de l'ambient social contemporani;⁸¹⁴ i el primer, i el quart els havia donat a conèixer, amb anterioritat, al Círcol.⁸¹⁵ Verdaguer, a diferència de Collell, si havia de prendre la ploma per construir textos d'aquest ambient, es valia del català.⁸¹⁶ També el 1868 i el 1869 Collell escrivia en castellà a Marià Aguiló. La correspondència guardada del bibliotecari mallorquí així ho corrobora.⁸¹⁷ I més enllà de 1880, el futur canonge continuà escrivint-se en castellà amb corresponsals catalanoparlants. Per contra, s'entrenava en el teatre, i ho feia en català. I que se servís de la llengua nacional en un gènere que, com la narrativa, anava a remolc de la poesia, sembla prou significatiu.

⁸¹⁰ REQUESENS (1994)

⁸¹¹ *Ibíd.*, p. 22.

⁸¹² Més enllà de 1880 també emprà el castellà en alguna ocasió pública, fet que el continua posant en esgraó per sota Verdaguer. És el cas, per exemple, del sermó pronunciat el 4 de novembre de 1899 a la catedral de Girona en la trobada anual commemorativa del setge de Girona de 1808. Publicat a Jaume COLLELL. *Por la patria. Oración fúnebre que en la función cívico-religiosa celebrada en memoria y sufragio de los héroes gerundenses de los sitios de los años 1808 y 1809 el día 4 de noviembre de 1899 en la iglesia colegiata de S. Félix dijo el Ilre. Sr. D. Jaime Collell*. Girona: Imprenta y librería de Paciano Torres, 1899.

⁸¹³ El primer va ser publicat a l'*EdLM*, núm. 441 (18/04/1867), el segon a *EPV* núm. 17 (25/12/1868), el tercer a *LP*, núm. 10 (26/05/1869) i 15 (12/06/1869). El darrer a *ED*, núm. 229 (27/09/1874).

⁸¹⁴ REQUESENS (2005).

⁸¹⁵ 16 d'abril de 1867 i 21 de juny de 1870, respectivament. No tenim present les lectures acadèmiques al Círcol ni les participacions en la premsa castellana que són, òbviament, en llengua estatal.

⁸¹⁶ Recordem aquell vers d'un poema perdut de Verdaguer que donà a conèixer Collell (1920, p. 100): «Ja ha caigut la botiflera», que participa del mateix debat que els acabats de citar del futur canonge. O, també, un text tan ideològic com «Qui com Déu», presentat a una esbartada del 1869.

⁸¹⁷ L'ús del castellà a les cartes de Collell a Aguiló dels anys 1868 i 1869 no és sistemàtic. Anotem les que ho són: 14/09/1868, 26/09/1868, 02/10/1868, 14/10/1868, 27/05/1869, 02/04/1869 i 18/06/1869.

Molt més insegurs i dispersos es mostraven la resta d'esbartaires. Cap d'ells és comparable a Verdaguer ni Collell. Ni tan sols Genís, que pujà al cim de la narrativa catalana i que ha de ser considerat el primer narrador vocacional de la Renaixença. Cap assumí el grau d'assimilació lingüística proposat per Verdaguer i Collell. Cap cregué que el català era apte i hàbil per a tots els usos. I cap s'identificà, des de tan aviat, amb la vigoria d'aquests dos. En restringien, encara, l'ús en determinats àmbits i continuaven valent-se del castellà. No en tots els casos disposem de la mateixa quantitat de documents que facilitin aquesta proposta. En alguns, com el cas dels germans d'Espona o de Marià Campà, només ens podem guiar per l'obra, inèdita o publicada, i pels títols de peces llegides al Círcol. Ara: abans de posar sobre la taula les diferents assimilacions lingüístiques dels vigatans, cal recordar que, malgrat l'ús del castellà en diversos àmbits, tots els esbartaires participen, plenament, del procés renaixentista.

El cas dels Masferrer és, segurament, un dels més problemàtics. Sembla que preferentment se servien del català en l'obra literària. De fet, tots els textos que coneixem –editats i inèdits– són en català, tret d'un inèdit presentat al certamen convocat pel Círcol el 1876⁸¹⁸ i de dos poemes de Francesc de P.⁸¹⁹ Això demostra el grau d'adscripció renaixentista. I ho és per als tres germans dels quals coneixem creació. És a dir, Francesc de P., Francesc d'A. i Josep. Val a dir, però, que la literatura era l'únic camp que podia ocupar de manera absoluta la llengua catalana.

El fet més significatiu i determinant, creiem, és la correspondència familiar conservada dels anys 70 i 80, tota en castellà. Són molt poques les cartes catalanes. Ara, un fet és particular: són els germans que, entre ells, s'escriuen en castellà.⁸²⁰ El pare, en canvi, ho fa en català. I a vegades, al final d'alguna d'aquestes missives hi trobem breus notes d'altres personatges. Hi ha, per exemple, Montserrat i Archs, Verdaguer,⁸²¹ Collell i altres. Els dos primeres sempre fan servir el català. Collell, en canvi, es mostra vacil·lant.

⁸¹⁸ Es tracta del poema «Al ferro-carril de Vich». No ens atrevim a assegurar-ne l'autoria, però la lletra sembla de Francesc d'A. Vegeu l'apartat 3.3 d'aquest treball.

⁸¹⁹ Es tracta de «Luz y calor. Un comentario á una poesía de Schiller», que donà a conèixer al Círcol el 6 de juliol de 1874 i publicada a *La Mañana* de Madrid el dia 19 d'agost de 1877; i «Dolora», publicada al mateix diari uns dies abans i, com indica el *DdV*, núm. 95 (26/08/1877) «leida también en una de las reuniones dadas este pasado invierno en el “Casino Vicense”». No ens ha sigut possible localitzar aquests números de *La Mañana*. Tota la informació que donem és treta del núm. 95 (26/08/1877) del *DdV*.

⁸²⁰ Dels centenars de cartes que es conserven entre els dos fons conservats a l'ABEV i la BC, només hem vist dues cartes escrites en català. Ambdues es guarden a l'ABEV («Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883») i són de Francesc d'A. a Ramon. Cap està datada, i les dues són signades a Barcelona.

⁸²¹ La carta de Verdaguer és editada a Serrabassa i Puntí (2014b).

La correspondència dels Masferrer també demostra que quan el corresponsal no és de la família, la llengua varia. Per exemple, les primeres cartes conservades de l'epistolari verdaguerià són del 1865 de mà de Francesc d'A., i en català. El mateix Francesc d'A., s'escriu en català, a la dècada dels 70, amb Marià Aguiló. Ramon, en canvi, en castellà amb Joaquim Salarich, però en català amb Lluís B. Nadal. I tant Ramon com Francesc d'A. i Francesc de P., a la dècada dels 70 s'escriuen en castellà amb Josep Serra i Campdelacreu. Entrats als 80 Josep i Francesc d'A. s'escriuen en castellà amb Milà i Fontanals. Creiem, però, que aquestes pinzellades als usos lingüístics en l'epistolari donen fe d'una forta concepció diglòssica. No és possible d'establir uns criteris específics. Per exemple, com es pot explicar que amb Serra i Campdelacreu s'escriguin en castellà i amb Verdaguer en català? Tots formaven part del mateix grup d'amics. Tanmateix és inqüestionable el sentiment de preferència per a la llengua catalana i l'adscripció al moviment renaixentista.

És indubtable que, entre ells, parlaven en català. Però encara eren fills d'aquell ambient diglòssic que imposava una separació molt marcada en els usos lingüístics.⁸²² Per això, el català sols era vàlid per a la literatura, o en espais monolingües en català, com ara algunes capçaleres com *LGS*, *LR* o *LVM*. El grau d'assimilació, o la capacitat que atorgaven a la seva llengua natal, estava molt per sota de Verdaguer i Collell. Però en canvi, l'ambició literària era quasi exclusivament en català. I aquí es posicionaven per sobre de Serra i Campdelacreu o Genís i Aguilar, amb un gruix d'obra literària castellana més voluminós.⁸²³ Il·lustrativament, Gonzalo Díaz Díaz no dubta a qualificar

⁸²² Per exemple, en el camp «científic», Ramon, Josep, i Francesc d'A. publicaren obres en castellà. Només Francesc de P., en un tractat sobre catalanisme –per la qual cosa no es fa tan estrany–, s'acostà als estudis en català. Vegeu, per exemple, Ramon MASFERRER I ARQUIMBAU. *Noticia histórica y descriptiva del Jardín Botánico de la Orotava, con un proyecto de reforma*. Santa Cruz de Tenerife: Impr. Francisco C.H., 1881; Ramon MASFERRER I ARQUIMBAU. *Recuerdos botánicos de Vich; o sea, apuntes para el estudio de la flora de la comarca de Cataluña llamada plana de Vich*. [Madrid: Sociedad Española de Historia Natural, 1877]; Josep MASFERRER I ARQUIMBAU. *El Monasterio de Ripoll: reseña histórica de sus principales vicisitudes, sus relaciones con el desarrollo de la civilización de Cataluña*. Ripoll: Eduardo Balagué, 1888; Francesc d'A. MASFERRER I ARQUIMBAU. *Programa razonado de un curso de filosofía elemental*. Vic: Imprenta y librería de Ramon Anglada, 1881; Francesc d'A. MASFERRER I ARQUIMBAU. *Curso de filosofía elemental*. Vic: Imprenta y Librería de R. Anglada, 1886; Francesc d'A. MASFERRER I ARQUIMBAU. *Programa de psicología, lógica y ética*. Vic: Imprenta y Librería de Ramón Anglada, 1892. A Francesc de P., en canvi, només se li coneix un estudi: *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria*. Barcelona: Il·lustració Catalana, [191-?]. Aquest darrer, tot i ser publicat tardanament, va ser redactat el 1888 i premiat als Jocs Florals d'aquell any.

⁸²³ A l'hora de fer aquest esbós d'usos lingüístics ens hem referit als «germans Masferrer», la qual cosa els inclou a tots quatre. Pot semblar contradictori, ja que en pàgines anteriors hem destacat que només Josep i Francesc d'A. poden ser considerats, pròpiament, membres de l'Esbart. Ho hem fet perquè la documentació conservada és conjunta i creuada, la qual cosa dificulta dissociar les actituds d'un o altre. En matèria lingüística sembla que les posicions preses eren més o menys comunes. Més endavant, en canvi, apuntarem que, ideològicament, no podem parlar d'unitat.

Francesc d'A. Masferrer –el més literat dels germans– d'«entusiasta defensor de la llengua y las tradiciones catalanas».⁸²⁴ I també són ben significatives les paraules de Francesc de P., anys a venir a *Concepte de regionalisme dintre de la unitat de la pàtria* –estudi sobre el cas català dins el conjunt de l'estat espanyol, premiat als Jocs Florals de 1888–: «Voler aufegar la llengua d'un poble és la pitjor de les tiranies, perquè és atacar l'essència mateixa de l'ànima, la raó, que és lo fonament de sa llibertat». I atorgava als Jocs Florals aquest poder de reviscolament de la llengua, a partir del qual s'ha desvetllat l'amor a la nació catalana.⁸²⁵

Com acabem d'apuntar, Josep Serra i Campdelacreu es mostrava vacil·lant. La poca correspondència que se n'ha conservat demostra una gran inseguretats. L'ús d'una o altra llengua depèn del corresponsal. Una consulta ràpida a les lletres rebudes per Serra i Campdelacreu conservades CEHI, al Pavelló de la República, demostra, en aquest àmbit, una certa definició en l'elecció lingüística, tot i trobar-hi un major gruix de missives en castellà. Per exemple, entre els anys 60 i 70 s'escrivien en català amb M. Genís, J. Verdager –els únics conciutadans–, Matheu, Ubach i Vinyeta, Pella i Forgas, Aulèstia i Pijoan, Aldavert, Franquesa i Gomis, Riera i Bertran o Montserrat i Archs. I en aquest mateix període ho feia en castellà amb els Masferrer, Joaquim Salarich, Lluç de Macià, Joan Calderó, Lluís B. Nadal, Jeroni Serdà, Antoni Soler, Francesc de Febrer o Francesc Domingo, tots vigatans i de diferents generacions, i corresponsals de fora com Enric Claudi Girbal, Joaquim Marsillach o Manuel Mata. Sembla prou clara la línia divisòria: els corresponsals en català són alguns dels personatges renaixentistes més reconeguts i més significats en el moviment cultural. I com en el cas dels Masferrer, la llengua en la correspondència familiar és la castellana, excepte amb la mare. D'altra banda, als 80 s'escrivien en castellà amb Milà i Fontanals i als 90 en català amb Aguiló.

A la dècada dels 60, en l'etapa de formació, tot i preferir la llengua catalana conreava, també, la poesia en castellà. És el *EP* la capçalera on en trobem més: del total de 33 peces de Serra i Campdelacreu, 13 són en castellà. I també al Círcol hi llegeix composicions en llengua estatal. I no tan sols als 60, sinó que també als 70 i als 80, la qual cosa sembla indicar que, si més no en matèria literària, es posicionava a remolc, no ja de Verdager o Collell, sinó fins i tot dels Masferrer. Sembla que pels volts de 1870

⁸²⁴ DÍAZ DÍAZ (1995), p. 337.

⁸²⁵ Francesc de P. MASFERRER. «Concepte de regionalisme dintre...». A: *Escrits polítics del segle XIX...* Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives; Eumo Editorial, 1998, p. 127-153.

—segons datació de Modest Reixach—⁸²⁶ redactà un catàleg dels llibres que contenia la biblioteca particular de la família Calderó. I ho feia en castellà. Val a dir, però que és, també, dels primers a dictar una conferència en català al Círcol, a finals de la dècada dels 70.

Serra no arribà a fer el pas definitiu. Que ja en plena maduresa intel·lectual encara es trobava allunyat de Verdaguer i Collell, a banda de la quantitat d'obra en castellà, n'és una bona mostra el *DdV*, fundat el 1877 i del qual era l'ànima, exclusivament en castellà. Eren anys en què la premsa catalanista i en català anava guanyant terreny, però J. Serra no s'atrevia a fer el salt a una ciutat com Vic. Hauria de ser l'any següent, de la mà de Collell i Verdaguer, que nasqués la primera capçalera en català a la capital d'Osona: *LVM*. A més, Serra, el 1879 publicava *El Archivo municipal de Vich: su historia, su contenido y su restauracion*, el 1884 construïa una biografia de Joaquim Salarich també en castellà i el 1892 publicava *Album-guia monumental y artístico de Vich*.⁸²⁷ I també a la dècada dels 90 es plantejava redactar una història de Vic. El projecte, ambiciós i encarregat per l'ajuntament, no s'acabà. De fet, la documentació que es conserva a l'ABEV sense catalogar, demostra que es quedà a les beceroles. El detallisme amb què se la proposava, l'exhaustivitat amb què la duia a terme, i l'autoexigència imposada el feien ser molt escrupolós. Ara, tots els esborranys, els papers manuscrits que sembla que podrien formar part del text projectat, són en castellà. Són tipus d'estudis que, pels mateixos anys, altres autors ja n'havien donat mostres en català, la qual cosa corrobora la distància amb els seus contemporanis. És, en definitiva, una mostra més que Serra, malgrat ser a finals de segle, encara restringia les possibilitats per a la llengua catalana.

Genís i Aguilar és un cas similar. Amb una preferència sentimental indiscutible vers la llengua catalana, com demostra el text inèdit presentat a l'apartat 1.3 i editat a l'Annex 10, el castellà també es fa present en els textos de joventut. Així, trobem poemes en castellà a *EP*, al Círcol i a la funció inaugural del teatre Ausonense,⁸²⁸ cartes, també, en llengua castellana,⁸²⁹ i fins i tot, el 1876, guanya un premi al certamen

⁸²⁶ Se'n conserva una fotocòpia a l'ABEV: [Catàleg fet per Serra i Campdelacreu dels llibres existents a la Casa Calderó de Vic vers 1870], Ser3(7). Hi ha, però, referències a llibres del 1882.

⁸²⁷ Josep SERRA I CAMPDELACREU. *El Archivo municipal de Vich: su historia, su contenido y su restauracion*. Vic: Impr. Ramon Anglada y Pujals, 1879; SERRA I CAMPDELACREU (1884) i Josep SERRA I CAMPDELACREU. *Album-guia monumental y artístico de Vich*. Vic: R. Anglada, [ca. 1892-1901].

⁸²⁸ Martí GENÍS I AGUILAR. «El arte». *LP*, núm. 67 (11/12/1869).

⁸²⁹ Al fons personal de Martí Genís i Aguilar conservat pels descendents hi hem localitzat diverses cartes dels decennis de 1860 i 1870. La gran majoria són en llengua castellana. En català tan sols n'hem localitzat de Josep Serra i Campdelacreu, i algunes de Joan Senmartí i Ramon Garganta. Les de Serra i

convocat pel Círcol amb una peça en castellà.⁸³⁰ Encara que amb els anys s'acabà servint únicament del català en la literatura, el cert és que Genís féu el salt més tardanament que no pas Verdaguer i Collell –o fins i tot els Masferrer– i que no succeí el mateix en d'altres camps.

D'aquesta manera, si tant Genís com Serra, en la joventut ja es trobaven distanciats de Verdaguer (aquests escrivien poemes i cartes en castellà, i Verdaguer no), en la maduresa no s'havien, tampoc, posat al seu nivell. L'apotecari vigatà, encara llegia poemes en castellà al Círcol el 1877, el 1879 o el 1881. Anys a venir, el 1896 publicava *El Obispo Casadevall. Discurso biográfico*.⁸³¹ El més destacable de Genís és que en narrativa, el gènere literari en què sobresortí, sempre s'hi acostà en llengua catalana. O si més no aquesta és l'única que donà a l'estampa. És només en la poesia que s'hi apropà en llengua castellana.

Quan Genís escriví *Julita* el país es trobava en un moment de creixement i consolidació lingüística, però en què el castellà encara era la llengua dominant. Contemporàniament a la composició de *Julita* redactava en castellà, com era lògic en aquells temps, la tesi doctoral i múltiples treballs de caràcter científic. Així ho recordava el mateix autor:

El que em sorprèn més és que *Julita* nasqué en una atmosfera castellana. I el que és més extraordinari encara hi viu. Quan us he ensenyat el manuscrit sabeu d'on l'he tret? D'una carpeta que conté una sèrie de manuscrits castellans i el meu discurs de Doctorat! [...] aleshores l'escriure en català era gairebé un heroisme, era anar contra la costum de tothom.⁸³²

Genís era conscient que emprenia una tasca poc comuna i que s'endinsava en un món per explorar: el de la narrativa en català. I l'ús del castellà, com ell mateix reconeixia anys a venir, i com és sabut, era un fet comú. Per això no ens hauria d'estranyar que la majoria dels esbartaires assagessin de fer literatura en castellà, i, fins i tot, que reservessin per al català uns usos molt específics. El que és estrany és la posició que prengué Verdaguer i a la qual ben aviat s'allistà Collell –tot i que no arribà al mateix

Campdelacreu són presentades a l'Annex 5. D'altra banda, igual que en el cas dels germans Masferrer i de Serra i Campdelacreu, Genís i Aguilar s'escrivia en castellà amb els pares i el germans, tal com demostren les cartes de les dècades dels 60, 70 i 80 que es conserven. Aprofitem per agrair a la família Sunyol les facilitats posades per poder consultar la documentació.

⁸³⁰ Creiem que aquesta dada és prou rellevant. Que Genís guanyés un premi amb una poesia castellana a un certamen convocat a Vic ens fa pensar que el conreu d'obra en castellà era força més estès del que suposàvem. Vegeu un acostament al certamen al capítol 3.3.

⁸³¹ Martí GENÍS I AGUILAR. *El Obispo Casadevall. Discurso biográfico*. Vic: Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1896.

⁸³² SERRA-RIEROLA. «Parlant amb l'autor de *Julita*». *Gazeta de Vich*, núm. 3.631 (10/10/1929), p. 3-4.

grau. No és, doncs, que els altres fessin un pas enrere, sinó que aquests dos, sobretot el primer, en feren dos endavant.

Com dèiem més amunt, els casos dels germans Espona i M. Campà són més difícils d'escatir. Tanmateix, tot i la manca de documentació personal intentarem acostar-nos-hi i proposar-ne un esquema lingüístic. Tan sols podem fixar-nos en la poesia, tant la publicada com la inèdita. D'aquests tres autors, el més literat fou A. d'Espona. La seva obra recollida en volum és tota en català i sense datar. Creiem, però, que majoritàriament és d'aquests anys o els immediatament posteriors (fins, més o menys, el 1880). I a la carpeta OVA, a banda dels vuit poemes en català –tres o quatre són inèdits–⁸³³ n'hi ha set més en castellà. Els catalans no són datats, però han de ser majoritàriament d'aquesta època, ja que alguns van ser llegits al Círcol i d'altres publicats a *La garba*. Dels castellans, tres són sense datar, dos de 1868 i dos de 1869. Quant a les participacions al Círcol sembla que majoritàriament eren en català, tret d'alguna lectura poètica i acadèmica. El que creiem més rellevant, però, és la paritat d'obra catalana i castellana conservada d'aquesta època. De fet, la biografia que se'n preserva a la sala de consulta de l'ABEV el considera un escriptor bilingüe.⁸³⁴ I també cal tenir present que participava en castellà en un fulletó publicat per *LP*.⁸³⁵ Ara, ja en plena maduresa intel·lectual i professional, quan empenia la tasca de traductor ho feia en català. El sentiment, doncs, sembla prou real.

La producció conservada de Joaquim d'Espona, encara més escassa, en dificulta més la proposta. La seva obra no va ser publicada en volum. La poca obra que li coneixem és, sobretot, en català. Hi ha, però, dues còpies d'una epístola en castellà conservada a la carpeta OVA, titulada «Al Sr. D. Francisco Masferrer» i datada a Cervera el 1873. És l'únic exemple d'obra castellana. Ara: la manca d'informació que tenim de Joaquim d'Espona i l'escassetat de producció literària –tant catalana com castellana– n'impossibilita dibuixar un retrat lingüístic.

La trajectòria de Marià Campà quedà estroncada ben aviat. Mort el 1872, ja hem vist que la seva producció poètica en català és molt més basta del que hom coneixia. Les participacions als Jocs Florals donen a conèixer un autor significat en el moviment renaixentista, que fins ara s'havia pogut suposar però era desconegut. La seva

⁸³³ «L'esperança morta» i «Sonet», signats; «Somni d'Adam» –no és signat però correspon a un títol llegit al Círcol–; «Beneïta per sempre siga...» es conserva al mateix plec, per la qual cosa podria ser d'Antoni d'Espona. Tanmateix, la lletra és molt diferent dels altres textos, i no és signada.

⁸³⁴ Carpeta: «Biografies de vigatans i osonencs. C – G».

⁸³⁵ «Á la verdad», núm. 14 (12/06/1869) i núm. 33 (14/08/1869). És un dels conservats a la carpeta OVA, datat a Barcelona el 18 de novembre de 1868 i llegit al Círcol el 13 de febrer de 1869.

pertinença a l'Esbart l'allistava al moviment. Tanmateix, la manca d'obra coneguda, la mort en plena joventut i el poc ressò que aconseguí entre els seus contemporanis, provocaven que ningú no s'hi hagués aturat. Ara, amb els textos que donem a conèixer als annexos 8.11, 11.1 i 11.3 i que hem documentat a la introducció del capítol 2, ens trobem davant d'un autor nou. Tanmateix, la imatge que transmet la participació als Jocs Florals, no pot amagar el conreu de poesia castellana. En efecte, entre 1866 i 1871 participà a set lectures poètiques al Círcol, en les quals llegí quatre poemes en català⁸³⁶ i cinc en castellà.⁸³⁷ A més, d'aquestes cinc castellanés, dues van ser llegides en la sessió de presentació de l'Esbart al Círcol el 17 de juliol de 1867. No va ser l'únic que hi llegí peces castellanés –també Serra i Campdelacreu hi recità «Mis celos»–, però sí l'únic que tots els seus textos eren en llengua estatal. D'altra banda, també participà en diferents sessions acadèmiques i, evidentment, tots els discursos foren en castellà.

Fixem-nos, però, que malgrat la diversitat d'usos lingüístics i la quantitat d'obra en castellà d'alguns autors, ningú no va publicar mai cap recull d'obra literària en llengua estatal. Aquesta només tenia cabuda a la premsa i de forma ocasional. Així, encara que assagessin la poesia en castellà, la consideraven secundària, un entrenament. Era la catalana la que els significava i a la qual se sentien deutors. Per això, perquè l'ambivalència lingüística en la literatura culta era deguda al context, creiem que l'adscripció renaixentista no pot ser posada en dubte. Les diferències hi són i mostren comportaments i propostes diferents, i graus d'assimilació, també, particulars, i, al capdavall, són un reflex de la inseguretats de l'època i una prova del camí que encara quedava per recórrer. Figures com Verdaguer elevaren el català i l'habilitaren en tots els sentits. La concepció, en cada cas, era particular.

El que és innegable, però, és que l'Esbart, com a conjunt, prengué una posició clara i conscient, sense vacil·lacions ni contradiccions. Que els autors, de manera particular, escrivissin en castellà no contradiu l'interès col·lectiu. Els esbartaires, quan parlaven de l'Esbart, sempre es consideraven seguidors del despertament literari nacional. Ho feia Josep Masferrer a *LGS*, també el redactor del *DdV* el 29 de juliol de 1877 abans d'ocupar-se del *JVC*, s'explicitava, com hem vist, als discursos anuals d'obertura de les

⁸³⁶ «L'esperança» –tot i que el llibre d'actes la titula «La esperanza»– i «Lo Castell de Sabassona» (13/03/1866); «A la Verge de Montserrat» (21/02/1866); i «La fe» (21/06/1870)

⁸³⁷ «Una lágrima a Balmes» (17/07/1866); «A un niño en la cuna» i «Mi despido a las musas» (17/07/1867); «A un niño» (02/10/1867); i «La Redención» (07/04/1868).

sessions,⁸³⁸ i hi tornava Collell als pròlegs de *La garba muntanyesa* i de l'edició del 1907 de *Dos màrtirs de ma pàtria*. També a la majoria de pròlegs d'obres dels autors, com *Poesies* d'Antoni d'Espona publicada per la *Gazeta Montanyesa*,⁸³⁹ els volums *Poesies* de Martí Genís, Josep Serra, Jaume Collell o el mateix Antoni d'Espona publicats per la *Il·lustració Catalana*,⁸⁴⁰ o el recull *Redall*, també de J. Collell. L'Esbart quedà lligat a la història de la Renaixença com una de les entitats que se significaren decididament en favor de la llengua catalana; i en la desclosa renaixentista vigatana, com un grup de joves que aportà a la ciutat noves vies literàries i la tornà a col·locar com una de les ciutats capdavanteres en la cultura catalana.

Amb el que acabem de proposar, doncs, sembla que no podem dubtar de quina llengua utilitzaven en les trobades. Tot apunta, com hem vist, que era el català. Els textos que sabem que hi foren llegits, ho són. També, les cançons que cantaven durant el camí de tornada.⁸⁴¹ Evidentment el català era la llengua de relació entre ells. Fins i tot, també, el pas del temps. I és que cal prendre la poesia en castellà com una eina d'entrenament i assaig, però present i que mostra unes diferències de comportament prou significatives. Les cotes més altes les assoliren, tots, en llengua catalana. Tots, sempre, posaren per davant la producció catalana. El castellà sols era per fer provatures o per a altres finalitats. I en creació literària tots l'acabaren abandonant. Ara: una cosa és compartir el mateix programa cultural i l'altra reservar per al català els mateixos espais. La primera actitud era compartida; en la segona apareixien les divergències. I és aquí on hem de destacar, a un extrem, la posició presa per Verdaguer, des de ben jove; i a l'altre, els germans Masferrer, Genís o Serra.

2.2.4 Les posicions ideològiques

Com acabem de veure les actituds en matèria lingüística no eren, per a tots, les mateixes. Passava igual en qüestions ideològiques. Els fets són semblants: un discurs més o menys comú, però amb matisos. Les diferències entre uns i altres no comporten

⁸³⁸ Fins i tot el títol que Collell li donà al seu parlament a l'hora de publicar-lo a *LGS* és prou rellevant: «Breu parlament llegit pera donar comensament á las sentadas poéticas que, en la Font del Desmay, celebra l'Esbart de joves vigatans aymadors de la llengua y de las glorias catalanas.»

⁸³⁹ Antoni d'ESPONA. *Poesies*. Vic: *Gazeta Montanyesa*, 1908.

⁸⁴⁰ Martí GENÍS I AGUILAR. *Poesies*. Barcelona: *Il·lustració Catalana*, [1916?]. Josep SERRA I CAMPDELACREU. *Poesies*. Barcelona: *Il·lustració Catalana*, [1915?]. Jaume COLLELL. *Poesies*. Barcelona: *Il·lustració Catalana*, [1913?]. Antoni d'ESPONA. *Poesies*. Barcelona: *Il·lustració Catalana*, 1917.

⁸⁴¹ COLLELL (1879), COLLELL (1920). Aquest gust per les cançons tradicionals, que per Verdaguer ja hem apuntat en altres moments, i que creiem extensible a tots els membres del grup, és una prova més de l'ascendència popular, tant en matèria literària com ideològica.

un trencament. L'amistat i l'essència del programa ideològic, lingüístic i literari transcendeix les posicions discordants. Les semblances són més consistentes que les divergències. Per això creiem que no es trencà el grup i que, malgrat aquestes dissensions de joventut, el nucli comú en totes les propostes facilità la posterior acció conjunta i no impossibilità que el teixit amistós s'afermés i donés pas a una futura activitat comuna. Demostra que les posicions ideològiques no eren excessivament distants, que, com veurem al capítol 3, l'actitud ortogràfica era força comuna. Ara bé, no podem obviar que en els moments de màxima tensió social les postures preses per uns i altres eren prou diferents. I aquest, potser, és un dels motius pels quals l'Esbart deixà d'existir, com a grup literari, el 1869, els anys en què les posicions entre uns i altres estaven més distanciades. Anem per parts.

L'incipient discurs ideològic vigatà, que anys a venir es coneixeria amb el nom de «vigatanisme» i que es convertiria en una de les opcions polítiques més significatives, viu uns anys determinants per a la seva formació.⁸⁴² Segons Montserrat Satorre, els esbartaires es formaren «a l'abric del tradicionalisme vigatà, que marcà decisivament el caràcter conservador i catòlic del grup».⁸⁴³ Les seves arrels cal anar-les a buscar en un profund convenciment religiós i patriòtic, al qual caldria sumar un tradicionalisme i un ruralisme sense cap particularitat. I, també, alguns elements idiosincràtics com l'herència balmesiana,⁸⁴⁴ la capitalitat muntanyenca de Vic, i la importància de les institucions eclesiàstiques com a centres de formació. El vigatanisme, com a corrent doctrinari que s'expandirà arreu del Principat, posseeix, intrínsecament, aquestes característiques. I això ho comparteixen els deu joves que el 1867 deixaren de ser un grup d'amics i es convertiren en una plataforma literària. Però aquest discurs s'organitza a partir de, per agafar una data històrica significativa, el 1874 i tindrà una veu pròpia i un òrgan de difusió propi i rellevant a partir de 1878 amb la fundació de *LVM*.⁸⁴⁵ És

⁸⁴² Molas (1986, p. 224) afirma que «l'Esbart es convertí en el veritable motor d'un dels moviments ideològics més decisius del darrer quart de segle.»

⁸⁴³ MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 67.

⁸⁴⁴ Fixem-nos, només com a tall d'exemple, que el primer text balmesià de Jaume Collell data de 1860 (Requesens, 1996), Josep Serra i Marià Campà ja participaren en la sessió commemorativa de la mort de Balma que celebrava el Círcol, l'any 1866. El 1868 s'hi sumà Martí Genís, i el 1869 Jaume Collell. A partir d'aleshores, els esbartaires sovint dominaven aquesta celebració d'homenatge. Serra, a més a més, a *Les primeres il·lusions* ja hi recollia un text dedicat a J. Balma. Com és sabut, el personatge amb més càrrega ideològica dels esbartaires és Jaume Collell. Joan Requesens és qui més profundament ha estudiat el pes del pensament balmesià en l'obra collelliana. Vegeu Requesens i Piqué (2013 i 2014). També Ramisa (1985, p. 65) hi fa un acostament succint.

⁸⁴⁵ Sobre la fundació i els primers anys d'aquest setmanari vigatà, vegeu l'apartat 3.4 d'aquest treball.

aleshores quan les diferències anteriors són superades i la confluència molt més poderosa.

En efecte, en els anys que emmarquen el present capítol, no podem considerar la concepció ideològica dels esbartaires com un tot uniforme. Comas inscrivia l'Esbart «al corrent més conservador, tradicional i catòlic de la Renaixença».⁸⁴⁶ En línies generals podem prendre com a certa aquesta afirmació. Ara bé, cal tenir presents els matisos que apareixeran entre uns i altres durant, sobretot, el Sexenni Democràtic. Això no vol dir que el sentiment d'amistat i l'objectiu cultural comú en sortís perjudicat. Les posicions, a voltes contràries, transcendien el camp amistós. Així doncs, malgrat uns ingredients principals que els uneixen, ja ben aviat es poden veure posicions ideològiques divergents. Per exemple, alguns prenen posicions filocarlines, altres més conservadores, a alguns se'ls ha volgut entroncar amb una suposada ascendència liberal –que com veurem creiem més aviat falsa– i, fins i tot, un satèl·lit de l'Esbart com Francesc de P. Masferrer s'autodefinirà com a liberal. Les primeres mostres d'aquestes diferències les trobem abans de la constitució de l'Esbart.

Entre 1866 i 1868 coincidiren dues capçaleres periodístiques a la ciutat: l'*EdLM* i *EP*. Com hem avançat a la introducció del capítol, la primera era la portaveu del conservadorisme vigatà, i la segona del liberalisme. Concepció Miralpeix oferia aquesta caracterització d'*EP*:

Publicació de caràcter liberal, portaveu dels progressistes vigatans. S'oposava obertament al conservadorisme del seu col·lega l'*Eco de la Montaña*. En el prospecte, que no va datat, els redactors es declaren catòlics i apolítics.⁸⁴⁷

Les disputes i acusacions entre uns i altres sovintejaven i en més d'una ocasió s'havien atacat des de les pròpies pàgines. Les diferències ideològiques, doncs, semblen evidents. Podríem considerar *EP* de tendència liberal catòlica, que tot i mostrar-se proper a la revolució de setembre de 1868, s'allunyarà progressivament d'aquest esperit revolucionari que farà cap a la política i la premsa espanyola a partir de la Gloriosa.

Entre els redactors principals de l'*Eco* s'hi compte Jaume Collell. Marià Campà també hi col·laborà amb certa regularitat. I fins i tot Martí Genís. Aquest, però, significativament, abans del naixement d'*EP*. Al fulletó, com hem vist a l'apartat anterior, s'hi inclouen la majoria dels esbartaires. Però una cosa és ser recollit en un fulletó amb caràcter antològic i l'altra publicar-hi de manera conscient i continuada, com era el cas

⁸⁴⁶ COMAS (1967), p. 301.

⁸⁴⁷ MIRALPEIX (1981), p. 121.

de Collell i Campà. En canvi, Martí Genís i Josep Serra prefereixen donar a conèixer les seves darreres composicions literàries a *EP*. Serra, a més a més, també hi presenta alguns articles. Cap altre dels seus companys hi publica.⁸⁴⁸ L'elecció de les participacions en una o altra publicació l'hem de buscar, segurament, en el confort ideològic. Que uns publicuessin a l'*Eco* i d'altres a *EP* era qüestió de comoditat política. Molt possiblement les batalles majors dels diaris no els afectaven en les relacions personals. Cadascú devia fer la seva elecció a consciència i triar la capçalera per escaiença, però això no significa que es tensesin les relacions. Sinó, ni Serra ni Genís no haurien acceptat ser publicats al fulletó. Perquè, al cap i a la fi, la consciència renaixentista era comuna i acceptada per tots. I aquest discurs compartit que els unia era molt més estret i consistent que les possibles contradiccions. Ara, això no exclou les divergències. Tènues, però existents.

La manca d'estudis individuals de caràcter ideològic referents a aquests personatges dificulta la proposta que volem establir. Per al cercle que ens ocupa, sols Fradera⁸⁴⁹ n'ha proposat un retrat de conjunt que, tanmateix, és més incitador que concloent i que es fixa, sobretot, en els anys posteriors als estudiats per nosaltres. Les diferències que s'insinuaven a mitjan 60 havien de fer-se evidents poc més endavant amb l'esclat de la Setembrina. Fou aleshores quan les discrepàncies es feren més visibles. Com ja hem donat a conèixer, Collell i Verdaguer se sentiren atrets pel carlisme. Va ser una atracció juvenil que abandonaren ben aviat i que hauríem d'acotar, segurament, durant el Sexenni Democràtic. Segons Ramon Pinyol,

No és estrany que Jacint Verdaguer i el seu company Jaume Collell, no sols per l'ambient clerical a què pertanyien i que era decididament carlista, sinó també pels cercles intel·lectuals vigatans on es movien (el Círcol Literari, la premsa conservadora), on predominaven els personatges tradicionalistes, fossin afins als ideals carlins.⁸⁵⁰

⁸⁴⁸ Hi ha col·laboracions poètiques signades J.C., que podrien correspondre a Jaume Collell. No ho podem assegurar. De totes maneres, es faria estrany que participés a ambdues capçaleres alhora que, a més, s'atacaven mútuament.

⁸⁴⁹ FRADERA (1985).

⁸⁵⁰ PINYOL (2014), p. 111. Sobre les posicions carlines del Círcol és un aspecte que no s'ha estudiat. Tot fa pensar que corporativament no van prendre posició en defensa d'un o altre bàndol. El cert és que durant la contesa l'activitat fou escassa. I, també, que formaven part de la junta directiva Martí Genís i Josep Serra, allunyats d'aquestes posicions. Tanmateix, Francesc de P. Masferrer afirma a una carta enviada al seu germà Ramon que el Círcol ha obert les portes als carlins. Com hem vist a l'apartat 1.1, és innegable que a nivell general podem qualificar el Círcol com un centre on predominava una línia de pensament conservadora i catòlica, però això no vol dir que se'ls pugui etiquetar de carlins. Sens dubte que alguns socis simpatitzaven amb el pretendent Carles, ara, l'etiqueta de carlí per al Círcol creiem que li és baldera i que s'hauria de precisar.

La Restauració Borbònica els féu reconsiderar les posicions i acabaren per distanciar-se de les propostes carlines. Anys a venir, els seguidors de les idees del pretendent Carles atacarien Collell des de les seves plataformes de defensa i difusió, acusant-lo de catalanista, moderat i pactista.⁸⁵¹ Així doncs, el procés d'acostament a posicions més aviat extremistes que Verdaguer i Collell iniciaren amb la Setembrina es clogué amb la Restauració Borbònica.⁸⁵² Aviat se'n desvincularen i formularen un discurs nou que, mantenint la base conservadora i antiliberal, catalanista i catòlica i en què la recuperació de la fe es convertia en pilar i pal de paller, es volia distingir de les antigues creences. És aquest darrer aspecte el que Isidre Molas considera que permet evitar l'etiqueta de carlí per a Collell: «És justament la prioritat atorgada a la fe com a element central de l'ideari contrarevolucionari allò que ens permet d'explicar l'originalitat de l'evolució del pensament de Collell i allò que impedeix que pugui ser qualificat de carlí. El seu objectiu no és el legitimisme; el seu objectiu és la renaixença de la fe, del catolicisme.»⁸⁵³ Aquest viratge ideològic no contradiu ni anul·la les posicions conservadores del grup. Les premisses essencials són les mateixes, i l'únic que fa és modificar-ne i matisar-ne el discurs. Insistim, però, que aquest allunyament de Collell i Verdaguer de posicions carlines l'hem de situar a partir de 1874 o 75. Abans, però, s'hi havien acostat per l'esperit contrarevolucionari. I és en aquest període on les diferències entre els esbartaires són més febaents.

Per què Collell i Verdaguer moderaren les postures preses en la joventut? La resposta no és fàcil, i segurament aquest no és el lloc de donar-la. Creiem, però, que tres factors influïren, sobretot, en el pas fet. En primer lloc l'herència balmesiana. Balme, far intel·lectual d'aquesta generació, durant la primera guerra carlina havia pres una posició de caire pactista i conciliadora. Possiblement, aquesta actitud els havia de servir d'exemple en un context més o menys semblant. En segon lloc la militància renaixentista i el pes de les estructures culturals de la Renaixença. I per últim, la Restauració de 1874, i, per tant, el legitimisme borbònic. El canvi de discurs, doncs, ha de ser vist com un apropament al poder. La reformulació, segons Fradera, no significa una inclinació al «catolicisme liberal», sinó la «reelaboració dels principis de tradició i conservació dins

⁸⁵¹ BONET, MARTÍ (1990), p. 42-48. També PINYOL (2014).

⁸⁵² La inclinació carlina de Collell en moments de màxima tensió social sembla prou real. La participació a una capçalera com *LP* ho posa en relleu. Però és que a més, el 1870, l'any en què Amadeu de Savoia arribava a Espanya, Collell participava a favor de la candidatura carlista de Lluís M. de Llauder i Dalmaes i Francesc Romaní i Puigdengoles. A més, sembla que fou proposat com a secretari del pretendent Carles (Montserrat Satorre, 2002, p. 113).

⁸⁵³ MOLAS (1997), p. 38.

d'una nova visió de les relacions entre la pròpia comunitat i el conjunt català de l'Estat.»⁸⁵⁴ A partir del 1878, la fundació de *LVM*, oferirà una plataforma de difusió a aquest nou programa.

Encara que avui les posicions preses per Verdaguer i Collell resultin motiu de discussió, el cert és que, de tots els esbartaires, són els únics que han gaudit d'un cert acostament al seu discurs ideològic.⁸⁵⁵ Hi ha casos com els dels germans Espona⁸⁵⁶ o M. Campà que, altra vegada, tornen a resultar els més incòmodes. La manca de documents i de participació a primera fila de la vida pública fa que ens n'haguem de mantenir al marge. A més, Joaquim d'Espona, ben aviat es traslladà a Girona, ciutat d'on fou alcalde pel partit conservador. Per tant, no ens endinsarem en terrenys pantanosos on podríem naufragar. Com a molt podem suposar, de Campà i Josep Salarich, una certa identificació amb els camins collellians. La participació amb el futur canonge en la redacció d'una proposta d'estatuts per al Círcol l'any 1872, ho fa suposar. Hi tornarem a la introducció del capítol 3, però avancem que l'aire que respiren és clarament conservador i el projecte era més restrictiu que els estatuts vigents. Per a Campà i Josep Salarich, doncs, podem suposar que se sentien còmodes en aquest sender.

Tampoc els casos de Genís i Serra són gaire més esclaridors. Margalida Tomàs caracteritza els anys de joventut de Serra d'«activa militància catòlica».⁸⁵⁷ Poc després d'acabada la tercera carlinada entrà a formar part del consistori vigatà, la qual cosa l'allunya de posicions contrarevolucionàries i l'apropa al camí que també iniciava Collell. D'altra banda, l'ànima catòlica de Serra sembla indiscutible. Per això Vilaplana el podia qualificar de «buen cristiano»,⁸⁵⁸ la qual cosa el situa proper, un cop acabada la guerra, a Jaume Collell. Ara, com veurem unes pàgines més endavant, sembla que a ell es deu la represa de les activitats acadèmiques del Círcol al febrer de 1874, un mes després de l'ocupació carlina de la capital osonenca, la qual cosa va ser entesa per alguns com si es donés la benvinguda als carlins. Per contra, el 1877 encarregava la corresponsalia a Manresa del *DdV* a Francesc Barado, militar que participà a les campanyes contra els carlins al Principat. Sembla, doncs, que després de la contesa

⁸⁵⁴ FRADERA (1985), p. 30.

⁸⁵⁵ Quant a estudis netament ideològics, per a Verdaguer vegeu Fradera (1986), Pinyol (2014) i per Collell Requesens i Piquer (1992), Molas (1997), Montserrat Satorre (2002 i 2003).

⁸⁵⁶ Sobre Antoni d'Espona, Llorenç i Blat (2015, p.4) informa que «el 27 d'abril de 1910 signava un manifest de suport a la candidatura de Miquel Junyent i Rovira, polític carlí, partit de caire ultraconservador, basat en els lemes "Fe y Patria".» La notícia s'allunya força de la cronologia que ara ens ocupa, però, si més no, ens situa ideològicament Antoni d'Espona en la seva vellesa.

⁸⁵⁷ TOMÀS (1992), p. XVIII.

⁸⁵⁸ VILAPLANA (inèdit).

prenia una actitud titubejant, o potser millor, nedava, volgudament, entre dues aigües. L'actitud anterior, però, és més difícil de definir. La manca d'acció pública en dificulta conèixer les seves actituds. El que sembla clar, però, és que no era partidari de la insurrecció carlina. Per això, possiblement, després de l'ocupació de la capital d'Osona per part de les tropes del pretendent Carles, buscà refugi a un mas familiar a Malla.⁸⁵⁹

Quant a Martí Genís, segons afirma Miró, procedia de família de tendència liberal, i son pare fou víctima de la repressió carlina del 1874.⁸⁶⁰ Seguint amb Miró, Martí Genís també va ser perseguit per les forces carlines que ocuparen la ciutat de Vic el 8 de gener de 1874. Segons paraules textuais que reporta Miró –tot i no indicar-ne la font–, una de les ordres que es donaren és que s'anés «a matar aquell apotecari ros i jove de la cantonada».⁸⁶¹ Algú avisà Genís, per boca de Serra i Campdelacreu, i va poder escapar. L'anècdota, a banda de revelar l'amistat d'ambdós personatges ens els situa, si més no Genís, clarament allunyats d'aquestes posicions. Això no vol dir, però, que se significuessin amb posicions netament liberals. Potser fins i tot, ni tan sols d'inclinacions liberals. Cassany l'etiqueta d'«escriptor conservador, idealista i benpensant»;⁸⁶² i Castellanos d'«hereu i continuador de la tradició conservadora que, representada a Vic per Jaume balmes i el Dr. Giró i Torà [...] havia arrelat profundament en el “Círcol Literari” i havia estat duta a les darreres conseqüències per Jaume Collell».⁸⁶³

Ambdós, doncs, devien ser força propers ideològicament. Sembla evident que aquest pretès acostament al liberalisme i/o progressisme per a Genís insinuat per Miró no és verídic. És indubtable que les posicions de Genís i Serra no són les mateixes de Collell i Verdguer i que, certament, se'n mostren distanciats. Això, però, no vol dir que els siguin oposats, sinó que, més aviat, comparteixen una part del discurs. És en l'actitud contrarevolucionària on difereixen. En canvi, però, comparteixen la defensa d'uns valors morals, tradicionals, i conservadors. I fins i tot, monàrquics.

Els germans Masferrer, tot i que entre ells també hi havia certes discrepàncies, eren els més distants de tots. De profundes conviccions catòliques (Josep, el gran, s'ordenà sacerdot el 1882), renegaven del carlisme. Les seves posicions eren bel·lige-rants i prenien un to de resposta ferotge. No combregaven amb les propostes del preten-

⁸⁵⁹ Els manuscrits conservats a la BC són datats al Mas Puig de Malla entre el 12 d'octubre de 1874 i el 23 de juliol de 1875.

⁸⁶⁰ MIRÓ (1978), p. 23.

⁸⁶¹ *Ibíd.*, p. 29.

⁸⁶² CASSANY (1992), p.214

⁸⁶³ CASTELLANOS (1969), p. 8-9.

dent Carles i consideraven que molts dels mals de l'estat provenien de la guerra començada pels seus seguidors. Una lectura atenta i detallada de les cartes dels germans Masferrer portaria molta informació sobre el context polític, social i cultural de Vic. La magnitud ens impedeix aturar-nos-hi amb el detall que requereix. I la mala lletra a vegades en dificulta la lectura. Tanmateix, n'hem fet una consulta ràpida que hem de prendre com una mostra del que es pot trobar. Evidentment, al tractar-se de correspondència familiar fa que, molt sovint, es parli de temes domèstics. Però les referències als Jocs Florals, a l'activitat del Círcol, o la situació social que viu Vic les fan, insistim, interessants i mereixedores d'una major atenció. Un ràpid cop d'ull ofereix un anticarlisme fervent. Per exemple, una carta de Josep a Ramon, del 15 de març de 1874, diu:

La nueva guarnicion, que desde el 12 de enero (si no recuerdo mal) se instaló aquí por derecho de conquista, sigue visitándonos muy frecuentemente á pequeños pelotones y á veces á gruesas bandadas, estando rara vez libres de *carcundas*. Ahora parece han recibido una dura leccion en Olot, pero se hace muy largo el plazo en que concluya esta camorra que tan inmensos perjuicios está causando al país.⁸⁶⁴

O encara més explícit era Ramon a una carta adreçada a un germà –no especifica quin–, datada el 25 de novembre de 1875.⁸⁶⁵

Veremos como estaran las cosas desde Barcelona. No se si mi batallon será como de los que lleve Martinez de Campos al norte, mas sospecho que no; y á la verdad no me disgustaria presenciar de cerca la muerte de este monstruo llamado carlismo al que le queda ya poco tiempo de vida.⁸⁶⁶

Josep, el 1869, al discurs anual d'obertura de les sessions de l'Esbart es mostrava ambivalent respecte les tesis liberals que havien empès la revolució de setembre de l'any anterior. No compartir l'aposta antiliberalista de Verdaguer i Collell, i tampoc no s'adcrivia a les tesis revolucionàries, sinó que exposava la por als nous aires si això volia dir marginar la fe, i, alhora, rebutjava tornar al passat. Com hem vist, però, Josep era decididament anticarlista. El petit de la nissaga Masferrer, Francesc de Paula, que al llarg de l'apartat ha aparegut poc per no formar part dels deu fundadors de l'Esbart –tot i que se'l pot documentar a alguna esbartada– es declara obertament liberal, la qual cosa

⁸⁶⁴ Conservada a l'ABEV al lligall «Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883». Altres cartes, tant de l'ABEV com de la BC ofereixen el mateix retrat. I no hi ha diferències entre els 4 germans. Tots són contraris de les posicions carlines.

⁸⁶⁵ Hem de tenir present la data. El novembre de 1875 la guerra ja vivia els seus últims dies i feia quasi un any del nomenament d'Alfons XII com a rei d'Espanya. Eren moments en què Collell i Verdaguer ja havien iniciat el distanciament amb el carlisme, s'havien apropiat poder oficial i, per tant, al nou rei. No obstant això, d'ells, segurament, no haurien sortit aquestes sentències bel·licoses.

⁸⁶⁶ Fons Masferrer i Arquimbau conservat a la BC: MS. 9186/4.

l'allunya, políticament parlant, de la majoria de vigatans. Ens interessa perquè és el més distant dels joves i, per tant, mostra que, certament, dins del grup més ampli d'amics hi havia posicions força contràries.⁸⁶⁷ En una carta d'aquest al seu germà Ramon datada a Barcelona el 19 de febrer de 1874 diu que Serra i Campdelacreu ha decidit reprendre les sessions literàries al Círcol després de l'ocupació carlina de Vic, i que el primer discurs que s'hi va llegir va ser seu (tot i que no el llegí ell). Masferrer diu que el Círcol era ple de carlins i entén aquella sessió com el reconeixement de l'entitat a l'entrada dels carlins a la ciutat i, per tant, com una acceptació. Acaba mostrant-se contrariat amb el fet:

Quien me dijera á mi que el reconocimiento oficial de la entrada en Vich de los carlistas por el Círculo literario debía hacerse por medio de un discurso de un liberal como yo?⁸⁶⁸

Si una cosa unia els quatre germans Masferrer, i el pare, és la reticència que mostraven vers el carlisme. Durant la guerra, si més no els primers anys, els dos germans grans, Josep i Francesc d'A. es trobaven a Vic. Els altres dos, Francesc de P. i Ramon, a Barcelona i el segon, finalment, a Madrid. Les inseguretats de la guerra provocaven que el pare demanés als dos germans petits que busquessin un pis a Barcelona per instal·lar-s'hi tots cinc. Sembla que finalment no s'hi desplaçaren, però el fet demostra la inseguretat que vivia la població vigatana i el desig de fugir dels Masferrer. Segurament, si s'haguessin sentit atrets pels aires revolucionaris, no haurien desitjat marxar. Ara: cal tenir present, però, que entre ells no es pot parlar d'un cercle absolutament uniforme.

El retrat que n'hem pogut oferir és superficial. La joventut dels autors, la manca de documentació conservada, el buit periodístic que viu Vic i les col·locació, sovint, a segona línia, provoquen que no tinguem gaire informació. Tot i així, en els anys que emmarquen el capítol hem pogut traçar un recorregut que mostra les diferències que hi havia entre els joves. En línies generals no es tracta de posicions oposades i contradictòries, sinó amb matisos. Uns matisos que ben aviat superaran i que no impediran la futura acció conjunta.⁸⁶⁹ Però és que a més a més, tampoc no impossibilitaran el

⁸⁶⁷ Un retrat coral dels joves vigatans i no només dels deu fundadors de l'Esbart, també hauria de tenir en compte personatges com els germans Macià, que a la dècada dels 80 s'allistaren al bàndol integrista.

⁸⁶⁸ Conservada a l'ABEV, sense catalogar, a «Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883».

⁸⁶⁹ Si la distància hagués sigut insalvable, Collell, el 1869, no hauria dedicat a l'Esbart el llibre editat pel Círcol que recollia les peces que se li havien premiat als Jocs Florals. El 1869 es vivien moments de tensió a escala estatal, i segurament entre l'Esbart era, també, quan les posicions es trobaven més apartades. Ara, com dèiem, eren matisos. Els deu fundadors els hem de suposar de tendència antiliberal i conservadora. L'únic que els diferenciava era l'acostament al carlisme d'alguns, i les posicions totalment contràries a aquests, per part d'altres. La dedicatòria de Collell, però, prova que les diferències que els podíem suposar no són tant rellevants com podrien semblar i que, malgrat les discrepàncies, continuaven

programa comú al camp cultural. Per això es poden constituir com a grup, conservar l'amistat, i participar conjuntament –si més no alguns, però que, curiosament, eren els que semblaven més distanciats– en la redacció de *LVM*. D'altres es reclouran en les pròpies fronteres i iniciaran el camí de renúncia nacional. No en el camp literari, sinó ideològic. El que és clar, però, és que en aquest punt les divergències juvenils seran superades ben aviat. Per això, ja el 1878, quatre anys després de la Restauració borbònica, i dos de la fi de la tercera guerra carlina, confluiran en uns mateixos interessos. I és que, segurament, l'interès carlí de Verdaguer o Collell no era realment sentit, sinó una foguerada de joventut. I la reformulació del discurs es deu, sobretot, a la capacitat de Collell de reinventar-se. El desig, o potser la necessitat de ser proper al poder el fan matisar les paraules i apropar-se als borbons. Igual que Verdaguer, que en plena joventut havia conreat arengues poètiques antiborbòniques i que, anys a venir entrarà en contacte personal amb la reina Isabel. El canvi de posició, doncs, no pot ser tan brusc i ràpid, sinó que es deu, segurament, a una identificació carlina insegura i matisable, més aviat empesa pels aires contrarevolucionaris que no per la pròpia convicció. Per això els camins amb els germans Masferrer es podien tornar a creuar ben aviat.

En un context en què, històricament, s'ha tendit a generalitzar i qualificar la ciutat de Vic com un focus de carlisme, hem pogut observar que la homogeneïtat que es pretenia per als joves intel·lectuals no és del tot certa. El que els unia era, sobretot, un fervent nacionalisme de matriu catòlica. Que les semblances eren més importants que les divergències en podria ser una bona mostra la presència de P. Nanot, J. Palau d'Huguet i J. Montserrat i Archs a l'esbartada del 3 d'agost de 1870. Entre aquests tres les idees polítiques eren força divergents.⁸⁷⁰ L'Esbart, però, els podia agrupar a tots i celebrar una acadèmia.

Així, malgrat els matisos de joventut que els diferenciaren, l'Esbart ha de ser considerat la llavor del vigatanisme. No només perquè foren els personatges que capitallitzaren el moviment cultural –i alguns també polític– de la seva ciutat, sinó perquè

funcionant i actuant com a grup. Perquè el programa comú transcendia les dissensions. La dedicatòria deia així: «Vosaltres amichs meus, florida jovenalla de ma patria, la ben aymada ciutat de Vich, que aprop d'una font remorosa y sota l'ombra beneyta del DESMAY de bona recordança, vos plagué escoltar mas primeras cantadas, fent naxer en mon cor falagueras esperanças: rebeu agradosos aqueixa flor que, embolicada ab lo dols perfum de la mes vera amistat, vos ofereix coralment vostre amich y company d'ESBART.» Collell (1869).

⁸⁷⁰ Vegeu, per exemple, la carta que envià J. Montserrat i Archs a A. Aulèstia i Pijoan donada a conèixer per Duran (2004) en què, parlant de l'esbartada a què assistí, qualifica de «blasfèmia» el poema que hi llegí Palau.

acabaren oferint al país un discurs propi i d'abast nacional. El germen del vigatanisme l'hem de buscar en les propostes que començaran a formular en aquests anys Verdaguer, Collell, Serra i Campdelacreu, Genís i Aguilar, els germans Masferrer i els germans d'Espona, als quals, anys més tard, se sumava, per exemple, el Narcís Verdaguer i Callís jove. Un vigatanisme del qual Fradera destacava el següent tret:

La cosa autènticament rellevant del cas dels vigatans és com [...] aconseguiren proporcionar al moviment renaixentista i al regionalisme, i *mutatis mutandis* al catalanisme conservador, una visió del món en la qual el ruralisme era una de les components. Una visió de Catalunya impregnada dels valors rurals i de la noció de comunitat lligada a un territori i un medi físic precís i determinat: aquesta ha estat l'aportació més substancial del vigatanisme al complex de formulacions, d'idees força, que formaran el patrimoni ideològic del catalanisme conservador i que en marcaran de manera profunda l'evolució fins als nostres dies.⁸⁷¹

El període 1866-1871 segueix la formació del concepte ideològic del «vigatanisme». El posicionament dels joves vigatans en el procés històric de 1868 i l'entroncament al sector conservador de la Renaixença, així com el coneixement de la situació històrica i literària a la capital catalana, són alguns ingredients bàsics d'aquest jovent.

Si el propòsit de l'apartat hagués estat construir un retrat ideològic de la societat vigatana d'aquests anys, hauríem hagut de fixar-nos en altres personatges. Per fer-ho, hauria calgut tenir present figures com Josep Font i Manxarell, els germans Macià, els propietaris de les impremtes Barjau i Anglada,⁸⁷² Joaquim Salarich, Antoni Soler o el paper de l'església, amb Ramon Sala i Fugurull, Josep Cid i Ferrer i els bisbes Antoni Lluís Jordà i Soler i Pere Colomer i Mestres al capdavant. D'aquesta manera podríem oferir una fotografia fidel de l'estat de la ciutat i la comarca en aquests anys. Es tracta, però, de figures que, a nivell cultural, es mouen en la segona fila. A més, el fet que l'objectiu principal fos oferir una imatge de grup, amb les seves avinences i contradiccions, ens ha apartat d'aquesta opció. Són camins que, segurament, també serien interessants de recórrer, però que s'allunyen de l'objectiu primer del treball. Quant a l'aspecte literari, els esbartaires exerceixen un predomini absolut a la ciutat. Font i Manxarell o Miquel Ausiró també apareixen en sessions poètiques al Círcol, però els trobem força apartats dels altres.

⁸⁷¹ FRADERA (1985), p. 37.

⁸⁷² Sobre el propietari de la impremta Anglada es podria demostrar una estreta col·laboració amb les forces carlines dirigides per Savalls, tal com demostra els encàrrecs que aquest li féu i la correspondència mercantil que conserven els hereus de l'impressor i llibreter vigatà. A banda d'haver-hi, aquí, un aspecte econòmic i de mercat, possiblement es tracta d'una presa de posició semblant a la de Collell i Verdaguer. Poc després de la Restauració Borbònica començà a col·laborar amb les forces legitimistes.

Establir etiquetes ideològiques per als membres de l'Esbart és difícil. La inestabilitat social i la conflictivitat política no afavorien l'adscripció a un bàndol o altre. Per això, durant el Sexenni i la guerra, majoritàriament es mantingueren, públicament, força al marge i no es posicionaren decididament. A més, com hem vist, alguns matisaren el discurs, cosa que en facilità la confluència i la futura acció conjunta. És complicat, doncs, intentar aplicar-los etiquetes concretes. Tanmateix, sembla prou clar que els personatges que ens ocupen, majoritàriament, gravitaren al voltant de posicions conservadores. Però ni tan sols en aquest espai es pot parlar d'homogeneïtat. Ara: malgrat aquestes lleus diferències que hem observat, i també la diversitat en la participació en la vida pública, hi ha alguns ingredients comuns que possibiliten oferir un retrat més o menys cohesionador del grup. És, al cap i a la fi, el mateix que succeeix en els camps lingüístics i literaris. D'altra banda, cal tenir present que ens trobem en uns anys de formació. Així, tot i la incursió a les diferències ideològiques entre els membres del grup, el discurs ideològic que construiran conjuntament anys a venir és apuntat a l'apartat 3.2. Hi és, però, de manera superficial, ja que es tracta dels inicis d'aquesta proposta. I és que si en el període estudiat aquí podem parlar de l'Esbart com a entitat/grup literari, a finals dels 70 el discurs ideològic se sobreposa a l'original.

En definitiva, la columna vertebral de l'Esbart és un catalanisme i un catolicisme eclèctics, l'adscripció renaixentista i la preferència pel gust romàntic. Cada un amb un grau d'assimilació particular i amb una interpretació singular. Però la suma d'aquests quatre factors els uneix, i és a partir d'aquí que construeixen una proposta particular. Una proposta que significa el trencament ideològic amb el Seminari, tant a nivell polític com literari. Els camins que seguiran els joves durant el Sexenni i els últims anys de la tercera guerra carlina contradiran els defensats pels estaments eclesiàstics vigatans, identificats amb tesis carlines. Així, no combreguen amb la doctrina proposada per un dels motors cultural, ideològic i social vigatà i es desmarquen dels models literaris apresos en la seva joventut.

2.3 El teatre a Vic

La història del teatre a Vic al llarg del segle XIX és tortuosa. Salarich i Torrents n'ha estudiat els dos primers decennis.⁸⁷³ Quant a les dècades dels 20 i els 30 sembla que sols es representaven els cicles de Nadal, amb els pastorets, i de Pasqua, amb les passions. A finals dels 30 i inicis dels 40, però, Vic visqué una revifada teatral. Així, l'entitat

⁸⁷³ SALARICH I TORRENTS (1965).

«Sociedad Dramatica de S.S. aficionados de esta Ciudad»⁸⁷⁴ era l'encarregada de gestionar el local inicialment conegut com a «Casa de les Comèdies» i després, ja, com a «Teatro». Al fons de l'AMVI es conserven uns documents titulats «Cuentas generales» de les temporades 1839-40 i 1840-41 que permeten resseguir les obres que es representaven, els preus de les funcions, els sous dels actors i músics, i els encàrrecs fets a fusters, paletes, pintors, perruquers, etc.⁸⁷⁵ Demostren que la vida teatral era més agitada del que podíem pensar: hi ha una mitjana de 8/9 representacions mensuals, excepte el desembre, que els pastorets n'eleven el nombre a 14.

El 1852 es va desplomar el sostre de l'edifici. La ciutat quedava òrfena de local i, per tant, d'espai escènic. Poc després, el 1854, Joaquim Salarich es planyia que «El teatro está abandonado, y si bien tenemos ya de mucho tiempo, uno, propiedad del Ayuntamiento, [...] con todo estaba cerrado la mayor parte de los años, y casi desierto cuando alguna compañía dramática daba en él representaciones».⁸⁷⁶ Aquest edifici, quan escrivia Salarich, es trobava sota tutela del «Círculo Filarmónico Vicense.»⁸⁷⁷ I es preguntava: «La poca aficion á diversiones, la falta de puntos de reunion ¿contribuye á que tengamos un carácter aislado y hasta cierto punto desdeñoso?»⁸⁷⁸ Malgrat les circumstàncies desfavorables, el 1858 la Sociedad Filarmónica Dramática es proposava reparar l'antic local. Sabem que pel novembre del 1860, l'Ajuntament informava a la junta directiva de l'entitat que després d'haver arreglat l'edifici de la «Casa Teatro», tot i que no es podia considerar que estigués en condicions perfectes, l'autoritzava a continuar fent-hi funcions. Fou en va, i l'any següent s'hagué de tirar a terra.

Com apuntàvem, durant els decennis dels 50 i 60 la ciutat no disposava d'un local preparat. Un document conservat a l'AMVI, titulat «Partido de Vich. Teatros en el año 1863»,⁸⁷⁹ datat el 27 de febrer de 1864, fa saber que al partit de Vic només hi havia teatre a Manlleu, Torelló i Centelles. Vic, doncs, no tenia teatre municipal. Això no obsta, però, que algunes entitats ciutadanes tinguessin al seu local una sala condicionada

⁸⁷⁴ Suposem que és l'antecedent de la Sociedad Filarmónica Dramática que Salarich i Torrents (1972, p. 63) i Cao i Costoya (2015, p. 46 i p. 51-55) donen a conèixer amb el nom d'Acadèmia Filarmònica.

⁸⁷⁵ Informació tretada de l'AMVI, capsa «Teatre. Comptes. 1801-1825. 1825-1841». Segons es diu, aquestes van ser la tercera i la quarta temporada respectivament. Així doncs, la gestió devia començar el curs 1837-38. No sabem fins quan continuà, però uns altres documents conservats al mateix fons fan saber que el 1848 la Societat Dramàtica encara es feia càrrec de la «Casa del Teatro».

⁸⁷⁶ SALARICH I VERDAGUER (1854), p. 298.

⁸⁷⁷ *Ibid.* No tenim cap altra notícia d'aquesta entitat. Suposem que es tracta de la «Sociedad Filarmónica Dramática».

⁸⁷⁸ *Ibid.*

⁸⁷⁹ Tot això és a la capsa 16.27, «Teatre. 1814-1921. Societat del Teatre 1868-1907», carpeta «Teatre 1814-1821», últim plec [sense titular].

per a representacions escèniques.⁸⁸⁰ Així aquella manca d'afició al teatre que denunciava Salarich i Verdaguer no era del tot certa. Tampoc, però, el que deia el seu nét, Salarich i Torrents, qui considerava que «Una gran afició dels vigatans de sempre fou el teatre, i per tal de satisfer-la visqueren sempre amb la preocupació de posseir [*sic*] un local apropiat a tota mena de representacions escèniques».⁸⁸¹

L'afirmació és excessivament generalista i fins precipitada, per la qual cosa caldria matisar-la. En efecte, sembla cert que l'anhel de tenir un teatre municipal fou una de les preocupacions principals del consistori vigatà a mitjan dècada dels 60 del vuit-cents, però no creiem que sigui extensible a tot el segle. El 13 d'octubre de 1868, durant el brevíssim període de govern de la junta revolucionària encapçalada per Ramon Valls, es posava la primera pedra del nou teatre, que s'inauguraria el 13 de novembre de l'any següent. Les gestions, tanmateix, eren iniciades pel consistori anterior. Hi tornarem quan parlem de la gestació del teatre, però abans ens centrem en l'evolució de l'interès teatral a la capital osonenca a partir de la premsa ciutadana. No estudiem Francesc Camprodon, un dels dramaturgs de més renom de l'estat espanyol, ja que la seva activitat professional i literària va tenir lloc lluny de Vic. Així, malgrat la consideració que se li tenia, i que se'l representés, no podem considerar que la seva sigui una ascendència directa en la història del teatre vigatà.

2.3.1 Els interessos teatrals. Un recorregut per la premsa

Que la ciutat de Vic no tingués un local apropiat per dur-hi a terme representacions teatrals, no vol dir que l'art escènic no fos pres en consideració per la societat vigatana. La premsa, que fins al 1869 no podia omplir pàgines amb crítiques de funcions d'un teatre regular, a voltes parlava de teatre. A vegades, des d'una vessant més aviat teòrica que pràctica, d'altres ressenyava la publicació d'algunes peces,⁸⁸² i sovint es prenia la paraula recordant la necessitat de construir un nou local. L'interès, doncs, era palpable.

⁸⁸⁰ Al capítol introductori donàvem a conèixer la representació el 4 de juny de 1854 d'*Amor de madre* i, en data desconeguda, d'una sarsuela de Camprodon, als salons de la Sociedad Filarmónica Dramática, entitat que tenia, com a seu, el teatre municipal. També als locals de l'Ausetana Euterpense, el Centro de la Juventud o el Casino Vicense –que àdhuc duia a escena Camprodon–, s'hi representaven obres. La «Revista de Vich» publicada al núm. 223 (18/05/1865) de l'*EdLM* també feia referència a les entitats que disposaven d'espais habilitats per a les representacions teatrals.

⁸⁸¹ SALARICH I TORRENTS (1972), p. 63.

⁸⁸² Serveixin d'exemple els números 77 (19/01/1862) i 150 (28/09/1862) d'*EA*. El primer ressenya el volum «Teatro» de l'obra *Literatura* i el segon sobre el *Descenso de la Santísima Virgen á Barcelona*, de Josefa Massanés. També els números 93 (18/02/1864) i 94 (21/02/1864) de l'*EdLM* dedicats a *Venganza Catalana*, d'Antonio García Gutierrez.

El primer de qui tenim constància que s'hi aproximà fou F. X. Calderó. La tercera entrega de l'article «Literatura y bellas artes»⁸⁸³ se centra en el teatre, al qual considera que «Al lado de los romances y novelas, constituyen los dramas nuestra literatura popular, única que tiene verdadero carácter nacional», i jutja que la finalitat principal és divertir el públic. L'operació literària defensada per Calderó és la representació d'escenes quotidianes. Per això, el bon teatre té el mèrit de «reflejar con viveza y exactitud las costumbres, ideas y creencias de los pueblos, retratando á la vez el carácter de los personajes.» No es tracta, doncs, d'inventar o imaginar, sinó de fotografiar. No s'està de reconèixer la distància que separa les comèdies espanyoles dels drames francesos i a continuació, reconeix que les dels segles d'or resulten allunyades del públic actual. Per això defensa les comèdies de costums actuals, perquè retraten la vida i els hàbits de l'actualitat. I ho exemplifica amb breus comentaris d'*Hombre de Mundo*, de Ventura de la Vega, *Tejado de Vidrio*, d'Adelardo López de Ayala, i *El sí de las niñas*, de Moratín, a la qual considera «la mejor comedia del siglo pasado». Són peces, totes, de gust burgès: el triomf dels bons sentiments i la virtut, la crítica a l'amor extramatrimonial, la importància dels diners o la impossibilitat d'ascens social si no és a través del matrimoni, garanteixen l'acceptació ideològica per part d'aquesta classe social.⁸⁸⁴

Calderó, tot i mostrar-se defensor del teatre, es troba allunyat del món literari català. No podem parlar, encara, de l'explosió que viurà l'escena catalana a la dècada dels 60, però sí que és cert que els models lloats són espanyols i que mostra una clara preferència per un cert Costumisme. No es fixa en Camprodon, que d'altra banda no ens sorprendria, ni en cap altre dramaturg català. I és més, s'aparta dels autors romàntics. No els cita, ni fa cap referència als nous corrents literaris. És allò que dèiem en pàgines anteriors: el Círcol neix a cavall de l'antiga tradició vigent en altres institucions ciutadanes –com el Seminari– i els nous aires romàntics provinents de Barcelona. Calderó, de la generació anterior als esbartaires, es troba més proper als primers que als segons.

Des d'un altre prisma llegia Francesc d'A. Aguilar el paper que el teatre havia d'exercir a la societat. En la primera reunió de l'AVLC, després de la lectura d'un text històric per part de Francesc de P. Campà, Aguilar prenia la paraula «para demostrar prácticamente la riqueza de la lengua catalana». Per fer-ho

⁸⁸³ EA, núm. 26 (25/07/1861). N'hem donat notícia a l'apartat 1.1, a l'hora de parlar de l'interès del Círcol per la literatura i de la relació entre l'entitat i la premsa. Ara, tot i tornar al mateix lloc, l'enfocament és diferent. És el mateix que passarà amb el número 78 d'EA (23/01/1862), del qual abans ens hem servit per la informació reportada sobre l'AVLC, i ara ens fixem en què diu del teatre.

⁸⁸⁴ La combinació de models va des del darrer Neoclassicisme, exemplificat amb Moratín, fins al que en castellà s'anomena «alta comèdia realista», que es troba a mig camí del Costumisme i el Realisme.

leyó traducidas á nuestro idioma, algunas escenas del celebrado drama histórico compuesto por don Antonio Gil de Zárate con el título de *Guzmán el Bueno*, conservando en la traducción el metro y acentuación del original, sin que nada perdiera de su hermosura, naturalidad y valentía.⁸⁸⁵

Aguilar, de qui ja hem parlat en relació a la llengua catalana, i, per tant, amb la Renaixença, s'acostava, ara, a la literatura romàntica.⁸⁸⁶ Abans de la traducció havia llegit una «advertencia» en què avisava de «cuan peligroso es el teatro» si les obres no eren escollides a partir de criteris morals. Acabava manifestant que «ya que no es posible cerrar los teatros para llevar á todos los hombres á la oración, sería de desear que los buenos escritores se asociaran para formar un repertorio de obras dramáticas análogas á las indicadas».

Més enllà d'aquestes qüestions de caire literari, cal destacar la reivindicació ciutadana. Com apuntàvem, la premsa sovint es fa portaveu d'aquests interessos i des de les seves pàgines reclama un teatre ciutadà. Encara que la «Revista de Vich» del 18 de maig de 1865 a l'*EdLM* defensà que Vic tenia teatre i que inclogui la primera referència que coneixem a Pitarrà i al teatre català, el motiu central del text és la necessitat d'un teatre municipal. Ja abans, segurament el 1863, l'advocat Antoni Soler feia un seguit de propostes per tal de millorar la ciutat de Vic. Majoritàriament de caràcter urbanístic, en destaquem la número 6: «Construcción de un Teatro nuevo, y capaz».⁸⁸⁷ La mateixa reivindicació recollia l'*EdLM* del 20 de setembre de 1863, que recordava «la conveniencia de que se levante otro local en que puedan darse funciones teatrales».⁸⁸⁸ Després de la petició es fixava en quin teatre s'hi hauria de representar. Hereu de la concepció defensada per Francesc d'A. Aguilar advocava per un teatre moralitzant, ja que, deia, «una obra de mal género [...] puede pervertir los corazones, enseñar malas doctrinas, presentar perniciosos ejemplos y contribuir en gran manera á la desmoralización». Per això, la finalitat del teatre «no debe ser puramente un fin frívolo de recreo y entretenimiento», sinó que «Su fin debe ser moralizar á la Sociedad». Com veiem és el mateix argumentari del qual se servia Aguilar un any i nou mesos enrere. El redactor,

⁸⁸⁵ EA, núm. 78 (23/01/1862).

⁸⁸⁶ Gil de Zárate s'havia iniciat al teatre neoclàssic, però després de l'explosió del Romanticisme espanyol va cultivar el drama històric. *Guzmán el Bueno*, que va ser una de les seves peces més reconegudes l'hem d'inscriure en aquesta vessant literària. Aguilar i Serrat, en la reivindicació d'un tipus de teatre, feia un pas endavant i en reclamava un de tipus romàntic. S'apartava, doncs, de les propostes anteriors.

⁸⁸⁷ El document no és signat, però la lletra és, sens dubte, d'Antoni Soler. Informació tretada de «Mejoras p^a Vich – 1864». Conservat al fons de la Família dels Doctors Salarich, a l'ACOS, a la carpeta «Notes activitat literària i divulgativa», ud. 291.

⁸⁸⁸ *EdLM*, núm. 50 (20/09/1863).

que s'amagava rere la signatura «N.», responia a la mateixa consciència literària, però es trobava allunyat dels postulats romàntics que ja dominaven a Barcelona i que reivindicava Aguilar. Per això podia acabar dient que «El teatro bien dirigido moraliza, y destierra las diversiones perniciosas, aunque siendo malo es en extremo perjudicial». La societat vigatana encara no havia fet el canvi i per això no participava de manera conjunta d'un teatre de tendència romàntica.⁸⁸⁹ Altra vegada haurem d'esperar les noves generacions per viure el procés d'assimilació als nous corrents literaris.

El 26 d'octubre de 1865, l'*EdLM* es feia ressò dels rumors que corrien per la ciutat sobre el projecte de construcció d'un nou teatre al terreny que es coneixia com «La Galera».⁸⁹⁰ Desitjosos que el projecte es convertís en realitat, temien que quedés, com en altres ocasions, en un no-res. El mateix bisetmanari, un mes i mig més tard,⁸⁹¹ donava notícia de la visita de Camprodon i Fivaller a Vic i de les sessions que el Círcol i la Sociedad Filarmónica els havien dedicat. A aquesta darrera, deia, s'hi havia representat una obra catalana de Camprodon. Acabava reiterant la necessitat que tenia Vic d'un local apropiat per a representacions teatrals.

La necessitat d'un teatre era un interès ciutadà. Per això *EP*, tot i mostrar-se ideològicament contrari a l'*Eco*, duia a cap les mateixes reivindicacions. El 17 de febrer de 1867, l'article titulat «Una palabra sobre el teatro» recordava que «Todos nuestros conciudadanos están intimamente convencidos de la necesidad urgente que nuestra patria siente de un teatro proporcionado á las condiciones de la misma», i que, malgrat els locals que algunes entitats tenien, era necessari disposar d'un espai ciutadà. Aprofitava, alhora, per demanar a aquestes societats que es fusionessin en una de sola i duguessin a terme les activitats de manera conjunta. La finalitat era la mateixa que anys abans es retreia des de l'*Eco*. S'interrogava sobre l'espai idoni per construir-hi el nou edifici, i tornava a indicar el solar conegut com La Galera com el més adient. *EP* hi reincidia el 18 de desembre del mateix any amb un article titulat, de manera ben explícita, «Una necesidad». Iniciava el text amb la reivindicació de sempre, però hi sumava la d'unitat d'acció.

⁸⁸⁹ En certa manera no ha d'estranyar aquest fet. Com hem vist a l'apartat anterior, la societat vigatana era majoritàriament conservadora. I si tenim present que el teatre era considerat un acte públic i que, per tant, podia incidir en la consciència ciutadana, la posició presa pels vigatans és la més coherent. Per això es recloïen en la poesia, considerat un fet privat i de menor transcendència social.

⁸⁹⁰ Actualment és l'espai que ocupa la Casa d'Exercicis Espirituals St. Antoni M. Claret, a la Rambla del Carme, núm. 5, inaugurat i beneït el 04/06/1951 i obra de l'arquitecte barceloní Josep M. Ribas i Casas.

⁸⁹¹ *EdLM*, núm. 284 (14/12/1865).

Igual que en la història política catalana i espanyola, el 1868 marca un abans i un després en la del teatre a Vic: a finals d'any es comença a construir el nou local, fita que posa punt final a les peticions ciutadanes i periodístiques. Per altra banda, aquell mateix any, Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu, estudiants a la Universitat de Barcelona, s'inicien al món teatral: publiquen conjuntament els llibrets de les funcions que se celebren al Liceu. Collell, a més, des de finals de l'any anterior centra algunes de les «Revista de Barcelona» i de les correspondències des de la capital catalana que envia a l'*EdLM*, en l'art dramàtic.⁸⁹²

En efecte, el número 531 constitueix el primer apropament exclusiu i amb voluntat crítica al teatre català. Collell es pregunta si «existe el teatro catalán». I respon que si s'ha d'atènyer al gruix d'obra escrita, la solució és «un *sí* mayúsculo». Ara bé, si depèn de la qualitat de les obres, «se puede deducir la verdad, amarga para quien ama las letras catalanas, que el teatro catalan no existe, ó que á lo más vive una vida raquítica y que á no dudarlo será efímera.» L'explicació la troba en la peremptorietat del naixement, la manca de qualitat dels autors i la rudesia del públic. La reinstauració dels Jocs Florals atorgà a la llengua catalana un espai de recolliment i amor. Junt al certamen, alguns reculls de poesia –malgrat la poca qualitat d'alguns d'aquests volums i la inaptesa d'alguns poetes– ajudaven a revifar el català. Segons Collell, però,

nadie habia pensado sino en tejer guirnaldas de sencillas flores, que tales son las poesías líricas, y no en producir una planta de vigoroso tronco y frondoso ramaje, como son las composiciones épicas y dramáticas, que son las que constituyen la verdadera vida de una literatura.

Una vegada feta la introducció, es fixa en un autor concret, Frederic Soler, qui es proposava «fundar ó establecer un teatro catalan.» Collell s'hi apropa a partir d'una lectura ideològica, que li fa dir que el naixement del teatre català es deu a les *gatades* de Pitarra, les quals

revelaban un ingenio de mucha chispa, es verdad, y de algun instinto en los recursos teatrales; pero, sin ningún conocimiento del arte, falta de reglas y de verdadero talento dramático, y lingüísticamente considerado, un hombre que venía à maltratar la ya bastante desgraciada lengua catalana, formando esa jerga más castellana que catalana que á el le plugo llamar *català del que ara s' parla*.

Les reaccions no es feren esperar

⁸⁹² Les més significatives van ser els núm. 531 (08/12/1867) i 569 (25/03/1868). També els núm. 524 (20/11/1867) i 565 (15/03/1868) s'hi referien.

Los puristas, es decir, los verdaderos amantes de la literatura catalana, los floralistas, así llamados por Pitarra, se escandalizaron á su aparición; y en público y en privado anatematizaron sus producciones, que en mal hora venian á malear el gusto del publico, destruyendo los pocos progresos que se habian hecho en el camino de la restauración literaria.

El públic, però, consumia aquest tipus d'obra «la mayor parte descabelladas, faltas de sentido común, (y lo que es peor, algunas de un color muy subido en que la moralidad quedaba muy mal parada)». Tot seguit, sense concretar un moment històric, insinua la coexistència de dos corrents: els seguidors del model pitarresc i els que prenen «la buena senda», és a dir, els que adaptaven a l'art escènic els models literaris floralescos. Aquest doble camí portà al viratge literari de Pitarra. Per Requesens, Collell, aquí, fa tres coses: «converteix Pitarra en l'autèntic i primer divulgador del teatre de la Renaixença, les obres de “carácter serio” han estat més patriòtiques que artístiques, obres catalanes encara que “por lo general, todas demuestran ó talentos medianos, ó ingenios no madurados por el estudio” i en tercer lloc el doble ambient pitarresc i seriós.»⁸⁹³ Per això, acte seguit pot dir que és Pitarra a qui «hemos de reconocer como el mejor actor [*sic*] dramatico catalan en nuestros días», que amb «*Joyas de la Roser, Rey ó res, Las modas* y últimamente la *Rosa blanca*, obras todas que encierran bellezas de primer orden al lado de imperdonables defectos», ha mostrat un gust diferent al dels inicis. Abans de cloure la correspondència recapitula:

Resumiendo todo lo dicho, tenemos: Que el estado actual de la literatura dramática catalana es muy poco satisfactorio; que el número de obras es grande, pero que no hay ninguna que pueda servir como de monumento, dado caso que haya de morir esa literatura, cosa presumible y casi segura, atendida la prohibición del Gobierno (sobre la cual no queremos decir palabra, porque tendríamos que hablar mucho, y es un asunto que tal vez Sancho diría que *peor es meneallo*); y atendido también que ningún hombre de talento y que posea la lengua catalana, se dedica á la escena, es temible, digo, que esa reanimación sea un fuego fatuo que se devanezca pronto, sín dejar por desgracia ningún rastro perdurable de su existencia.

Acaba planyent-se que les obres catalanes dutes a escena al teatre Romea no siguin de prou qualitat. I demana als joves que prenguin per models els bons autors, els que estan allunyats d'aquestes produccions «sin plan alguno, amalgamas incoherentes de situaciones mal pensadas y peor ejecutadas, sin lenguaje y versificacion, partos monstruosos, que muy poca honra dan á la literatura catalana.»

La prohibició del govern, que Collell apuntava al número 531 i a la qual no es volia centrar, esdevenia el tema principal del número 569 de l'*EdlM* –n'hem parlat a

⁸⁹³ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 843.

l'apartat 1.3, per la defensa que hi du a terme de la llengua catalana—, on el futur canonge es mostra contrariat i fins bel·ligerant amb l'actitud presa pel govern de Madrid d'obligar a incloure un personatge castellanoparlant a totes les obres. Però més enllà d'això, d'aquesta defensa de la llengua catalana, l'article serveix, també, com a vindicació del teatre català. Per això el futur canonge pot acabar declarant que «hora es ya de que el teatro catalan salga de su estado precario y de esclavo; hora es ya de que pueda salir á la escena con la cara descubierta y no de esa manera furtiva é indecisa.» El pas endavant en la consciència lingüística que significa la ideologia collelliana comporta, alhora, noves propostes. Si fins ara s'havia reclamat exclusivament un teatre moralitzant i a cavall del Costumisme i el Neoclassicisme —aquest darrer, autèntic cant de signe d'una antiga mentalitat cultural—, amb autors models castellans, Collell és el primer a demanar un «teatre català». Això vol dir d'autors catalans i en català. I és que, com repetim al llarg del text, el pas decisiu per a la Renaixença a Vic es deu als joves nascuts a la segona meitat de la dècada dels 40. Si abans la ciutadania reclamava un espai on dur a escena diferents representacions, el jovent s'hi sumava, però hi afegia noves reivindicacions. Per als primers es tractava, només d'entreteniment; per als segons era una qüestió cultural.

Quant a l'interès de la premsa pel teatre en podríem seguir tres etapes. La primera ocuparia des de 1861 fins a l'octubre de 1868, en què, tot i els textos de Collell que acabem de veure, majoritàriament, es proclama la necessitat d'un edifici per dur-hi a escena diferents representacions, i un teatre moralitzant. També hi trobem alguna ressenya de les funcions dutes a terme en les diferents societats recreatives, molt escadusseres, per la qual cosa és difícil poder resseguir la vida teatral vigatana. La segona, d'octubre de 1868 a novembre de 1869, segueix la construcció de l'edifici i la formació de la junta directiva. A la tercera i última, a partir del novembre de 1869, trobem anuncis sobre les representacions i ressenyes de les darreres actuacions. Les temàtiques dominants varien, doncs, segons els interessos ciutadans. En la segona etapa, totes les capçaleres vigatanes de l'època, independentment del color polític, seguien amb interès els avenços del teatre. I és que, al cap i a la fi, es tractava d'una necessitat ciutadana, transversal i reconeguda per tothom. A partir d'aleshores, seran *LP* fins a l'abril de 1871 i *LCM* durant un breu període de temps (juliol-setembre 1870), els que anunciaran i ressenyaràn les funcions dramàtiques. El tancament de *LP* provoca que perdem el rastre minuciós que oferia sobre la vida teatral vigatana, i que no tornarà a donar cap altra capçalera. El *DdV*, a la dècada dels 70, publicitarà i ressenyarà les obres representades

al teatre Ausonense. No ho farà, però, amb la mateixa constància que ho feia *LP*. Ara, això, sumat a les correspondències de Barcelona de Lluís B. Nadal –signades L.B.N.– centrades en l'art escènic, demostra que aquest interès teatral no va ser una foguerada empenya per la inauguració de l'edifici, sinó un viu sentiment i un interès real.

LP, tot i centrar-se en els anuncis i ressenyes de les obres de teatre, no renunciava al discurs ideològic. Ben significatiu és el número 60, que partint de la inauguració de l'edifici construeix un text programàtic del que ha de significar, vindicatiu de la tradició teatral vigatana, i restrictiu en la finalitat de l'objecte. Així, després de recordar que Vic «carecia de un edificio digno de su importancia y de su indispensable cultura, donde rendir tributo al arte dramático» i que fins a l'actualitat sols es podia comptar amb els «teatros caseros» –que tot i no poder ser considerats locals ciutadans, «han contribuido eficazmente á mantener viva la aficion del público á los espectáculos teatrales»–, comença la narració històrica de la construcció. Primerament dona les gràcies als dos consistoris que, segons sembla, idearen el projecte. Al primer, encapçalat per Rafael de Llanza,⁸⁹⁴ li agraeix que fes elaborar els plànols per a la construcció del local; i al segon, presidit per Josep de Macià i Pujol,⁸⁹⁵ «haber allegado los fondos necesarios» per a la construcció de l'edifici. La lloança a aquests dos personatges s'ha d'entendre per la importància que tingueren en la construcció del teatre, però sobretot per la vessant ideològica. El segon, Macià, que havia sigut derrocat pels revolucionaris del setembre del 1868, després d'aquella feta se sentí atret pel carlisme, tendència a la qual s'allistava *LP*. No es tractava, doncs, només, de remuntar-se als orígens del procés de construcció, sinó també d'enaltir els amics. I encara més quan, poc abans de la inauguració, Macià havia renunciat a la presidència de la junta directiva del Teatre. Així, aquell que havia ideat el pla econòmic que facilitava la construcció del local, i que havia sigut elegit pels socis accionistes el primer president de la junta directiva de la societat encarregada de construir el teatre, saltava del vaixell poc abans del naixement.

Macià i de Llanza no eren els únics a qui s'agraïa la tasca feta. La Junta Revolucionària que governà la ciutat de Vic els 20 primers dies d'octubre de 1868, també rebia mostres d'agraïment. En el seu cas eren molt més sintètiques i no se citava cap nom en particular.⁸⁹⁶ Les diferències ideològiques entre aquests i *LP* són més que palpables. Per

⁸⁹⁴ Rafel de Llanza, alcalde de Vic des de l'1 de gener de 1865 fins a l'1 de gener de 1867.

⁸⁹⁵ Josep de Macià i Pujol, alcalde de Vic des de l'1 de gener de 1867 fins a l'1 d'octubre de 1868, quan fou derrocat per la Setembrina.

⁸⁹⁶ Com hem vist en pàgines anteriors, al capdavant de la Junta Revolucionària de Vic s'hi situava l'advocat liberal Ramon Valls, ideològicament contrari als autors estudiats però que dugué a terme

això es limitava a dir que «Es tambien digna de aplauso la Junta revolucionaria de esta ciudad, por haber removido los obstáculos que se oponian á la pronta realizacion del proyecto, cediendo en nombre del Gobierno el terreno en que debia levantarse el coliseo.»⁸⁹⁷

Segueix una descripció física de l'edifici majoritàriament positiva, tot i que, si cal, no n'estalvia les crítiques. Destaquem, de la decoració, els tres retrats de Calderón, Shakespeare i Corneille, obres de Jacint de Macià i Antoni Ferrer. A continuació es ressenya la funció inaugural, en què es representà *Una diada de glòria*, de Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu, escrita expressament per a l'ocasió; i *Las deudas de la honra*. Entremig, es van llegir «cuatro poesias, alusivas tambien al solemne acto que tenia lugar, cuyos autores, los señores Collell, Serra, Cuadras y el señor Girval, en nombre del conocido poeta dramático catalan señor Arnau, recibieron los aplausos del público».⁸⁹⁸ No entra a fer una crítica dels textos representats ni llegits,⁸⁹⁹ però el cert és que *Las deudas de la honra*, de Gaspar Nuñez de Arce, li serveix per encetar el debat sobre quin teatre s'ha de representar. A l'inici de l'article ja havia definit l'art dramàtic com «la diversion más culta y moralizadora en todo el pueblo civilizado», la qual cosa insinuava, ja, una clara preferència pel teatre moral. Però *Las deudas de la honra* no agradà pel «mal desempeño de la compañía» i «por sus condiciones, bien poco morales por cierto.» Aprofita per dur a terme una defensa del teatre moral i en contra dels nous corrents. Es mostra, encara i en certa manera, deutor dels discursos que hem vist abans i entra, també, en el debat literari nacional. Així s'adreça a l'empresari del local, l'encarregat d'escollir les obres representades:

El señor empresario debe tener muy en cuenta, si quiere que el público siga favoreciéndole con su asistencia á las representaciones, que no tan solo deben relegarse de nuestra escena las producciones que entrañan un fin inmoral, sino tambien todas aquellas, que por fortuna no abundan en nuestro teatro, que ponen en evidencia escenas poco morales, aunque sea con el objeto de reprobirlas. Estas malas condiciones respecto

algunes accions significatives per a la història cultural vigatana, com la inauguració de l'exposició agrícola del Círcol el 13 d'octubre o la col·locació de la primera pedra del teatre. Segurament no actuava per convenciment, ni tan sols, per inclinació, sinó mogut, merament, per fins polítics.

⁸⁹⁷ LP, núm. 60 (17/11/1869).

⁸⁹⁸ LP, núm. 60 (17/11/1869). El mateix bisetmanari publicà, en fullató, les composicions llegides en l'acte d'inauguració del teatre. Van veure la llum «Del firmament en l'estrellada volta...» de Serra i Campdelacreu, núm. 63 i 65 (27/11/1869 i 04/12/1869); «Avuy mon pit s'axampla, s'encen ma fantasia...» de Jaume Collell, núm. 65 (04/12/1869); «El arte» de Martí Genís i Aguilar, núm. 67 (11/12/1869); i «Qué rumor misterioso y extraño...» sense signar i inacabat (núm. 67 (11/12/1869)). Com podem comprovar, la col·lecció de poemes llegits en la inauguració del teatre restà inacabada, i els noms dels autors no es corresponen del tot als donats a conèixer per LP.

⁸⁹⁹ En el cas d'*Una diada de glòria* fa saber que serà comentada «a la revista semanal que á este objeto se publicará en nuestro periodico». Vegeu LP, núm. 64 (01/12/1869).

á la moralidad de las producciones dramáticas, son igualmente reprovables bajo el punto de vista del arte, que nunca debe poner en evidencia lo que repugna á la cultura y se llama en lenguaje técnico «realismo».

No va ser aquesta l'única vegada que des de *LP* s'advocava per aquest tipus de teatre. El 20 de novembre de 1869, a la primera «Revista Dramática», *LP* donava compte dels seus interessos teatrals. I el primer que feia era enumerar les qualitats que creia indispensables per a una bona rebuda de l'obra per part del públic –i s'entén que de la redacció del diari. La primera consistia en una «acertada eleccion de las obras que se pongan en escena, asi por lo que se refiere al mérito literario de las producciones, como á sus condiciones de moralidad»; i la segona, el «buen desempeño de las mismas por la compañía». Quant al primer punt, es planyia d'haver de reiterar les crítiques que ja havia adreçat a l'obra *Las deudas de la honra* i que feia extensible a «las tres funciones que han tenido lugar, si se exceptúa el drama *Guzman el Bueno*»,⁹⁰⁰ sempre per falta de «moralidad» i, també, per la poca qualitat del text. Posava, llavors, com a exemples a seguir

El hombre de mundo, El tanto por ciento, Verdades amargas, Los soldados de plomo, El cura de aldea, D. Tomás, El sol de invierno, El Toison roto, Lo positivo, El patriarca del Turia, y otras producciones que podríamos enumerar, debidas al estro poético de Ventura de la Vega, García Gutierrez, Ayala, Hurtado, Eguilaz, Narciso Serra, Breton de los Herreros, Hartzemburch, etc., etc.

I seguia enaltint obres com *Venganza catalana*,⁹⁰¹ *El si de las niñas* o *La vida es sueño*. Són alguns dels mateixos autors que també servien d'exemple a Calderó anys enrere.

Aleshores, però, el redactor de *LP* fa un pas endavant i es fixa en el teatre català. El salt és prou significatiu. Fins ara, les obres exemplars sempre han sigut en castellà i d'autor castellà. Sols Collell s'havia interessat en el teatre català en català. La de Collell, però, prenia força per ser una defensa lingüística més que literària, una empenta al naixement del teatre en català i una aposta per un teatre concret. És ara que el «naciente y ya adulto teatro catalan» pot servir per donar varietat a les funcions. Es val d'obres com «*La mitja taronja, La pubilla del Vallés, La bala de vidre, La rosa blanca, Las modas, Las tres alegries, etc., etc.*», les quals, segons diu,

á sus indisputables bellezas literarias reunen las apetecidas condiciones de moralidad. Hay más, no conocemos obra alguna de primera talla en literatura que no sea eminente

⁹⁰⁰ Les tres funcions eren *Las deudas de la honra* de Gaspar Núñez de Arce, *Libertad en la cadena*, de José Marco i Sanchis, i *Guzman el Bueno* d'Antoni Gil de Zárate. Les crítiques, doncs, eren per a les dues primeres.

⁹⁰¹ *Venganza catalana*, d'Antoni García Gutiérrez, havia sigut ressenyada a l'*EdLM* (vegeu nota 882).

moral, porque, ya lo hemos dicho, la inmoralidad está reñida con el arte, y si alguna vez se presenta con pretensiones literarias alguna obra inmoral, examinada á fondo, es oropel, y no oro lo que reluce.

Per últim, el crític acaba referint-se a l'actitud que prendrà vers els actors i les obres, manifestant, sempre, que les crítiques seran amb ànim constructiu.

2.3.2 El Teatre Ausonense

Com acabem de veure, una de les reclamacions més intenses de la societat vigatana durant el període estudiat era la de tenir un local apropiat per a representacions teatrals. La gestació del teatre Ausonense data de mitjan dècada de 1860. Que sapiguem, però, no va ser fins a inicis de 1868 que es portaren a terme els primers passos en ferm per a la construcció del recinte. El 16 de març d'aquell any, la corporació municipal vigatana decidia cedir el local de la Rambla conegut com la Caserna per a la construcció del teatre. Atès que les gestions per aconseguir el solar anomenat La Galera no havien fructificat i que el consistori vigatà estava convençut de la necessitat d'un teatre, havien decidit canviar d'espai i centrar-se en aquesta nova proposta. Dies més tard, el 20 de març, l'alcalde de Vic, Jacint de Macià, enviava al governador civil de la província de Barcelona un projecte per tal de convertir la Caserna en un teatre. Al text que encapçala el projecte, Macià es plany que no hi hagi cap solar a propòsit per dur-hi a terme les obres, i aprofita per denunciar que les gestions que s'havien fet anteriorment per poder-lo construir a La Galera –espai que continuava considerant el més idoni–, s'han endarrerit de tal manera que s'ha perdut l'esperança. Per això, després de constatar les dificultats vigents, decideix canviar d'objectiu i aprofitar el solar de la Caserna de la Rambla, de titularitat municipal. L'Ajuntament, doncs, dóna notícia de la decisió i demana permís per poder traspasar la part necessària a la societat que es faci càrrec de la gestió del teatre. La construcció d'un nou teatre és, per Macià, l'empenta que conduirà Vic a una etapa fecunda i de progrés.⁹⁰²

El 9 de juny següent, es reunien a l'Ajuntament «los Señores que componen el Ayuntamiento y los Señores mayores contribuyentes».⁹⁰³ L'alcalde accidental, Jacint Comella, donava fe de tots els processos que s'havien fet en pro de la construcció del teatre. L'últim pas per aconseguir-ho era l'aprovació majoritària de tots ells: «se hace indispensable que sea acordado y votado por el Ayuntamiento y mayores contribuyentes

⁹⁰² Els dos documents es troben a l'AMVI, caps 16.27, «Teatre. 1814-1921. Societat del Teatre 1868-1907», a la carpeta «Projecte de conversió de la Caserna de la Rambla en teatre».

⁹⁰³ *Ibíd.*

en número doble al de los Concejales». Després d'exposar la situació, i discutir breument el pla, el projecte va rebre l'aprovació unànime. No coneixem els passos que se seguiren de manera immediata, però suposem que començà a prendre cos, si més no, la societat que se n'havia de fer càrrec.

La revolució de setembre comportà canvis importants. La junta revolucionària presidida per l'advocat liberal Ramon Valls, els primers dies de mandat, s'apropià el solar La Galera i en una reunió celebrada el matí del 7 d'octubre decidien cedir-lo «a la Comision Promovedora de la construccion de un Teatro público».⁹⁰⁴ A partir d'aquí, la història ja esbossada per Salarich i Torrents:⁹⁰⁵ el 13 d'octubre de 1868, el mateix dia que s'inaugurava l'exposició agrícola del Círcol, es posava la primera pedra del nou teatre, i 13 mesos més tard, el 13 de novembre de 1869, s'estrenava el local amb la representació, com hem esmentat, d'*Una diada de gloria*, obra de J. Serra i Campdelacreu i J. Collell. El procés de construcció era seguit amb interès per la premsa. Ja *EPI*,⁹⁰⁶ i més tard *EPV*,⁹⁰⁷ *El Ausetano*,⁹⁰⁸ i, sobretot, *LP*⁹⁰⁹ es mostraven atents al ritme que estava prenent. Podríem resseguir-ne els alts i baixos a través de les notes, sovint breus, que inserien a les seves pàgines. Tanmateix, la font més fidel, la més constant i concreta són les actes de la junta directiva de la societat encarregada de la construcció de l'edifici. La documentació, conservada a l'AMVI,⁹¹⁰ posa de relleu les dificultats que travessà tot el procés durant el període de construcció. Els entrebancs més freqüents a l'inici eren de caràcter arquitectònic. Ben aviat s'hi sumaren els de tipus econòmic.

Aquests darrers ocasionaren molts mals de cap a la junta, i sovint eren motiu de discussió a les reunions. Sembla que els subscriptes a la societat, la majoria dels quals vigatans, i que, alhora, eren els que invertien el capital econòmic i d'aquesta manera n'obtenien accions, no complien els terminis fixats. Els endarreriments en els pagaments de quotes provocaven que no es poguessin pagar els treballadors ni els materials.

⁹⁰⁴ Les actes de la junta directiva del Teatro Ausonense es conserven a l'AMVI, capsa 16.27, «Teatre. 1814-1921. Societat del Teatre 1868-1907», carpeta «Sociedad para la construccion del teatro de Vich. Libro de actes de la comision directiva».

⁹⁰⁵ SALARICH I TORRENTS. «Teatro Ausonense». *Ausa*, núm. 13, vol. II (1955), p. 133-135.

⁹⁰⁶ Vegeu, per exemple, el número 238 d'*EP* (11/10/1868) que, cronològicament molt proper a la cessió per part de la junta revolucionària del solar La Galera a la comissió encarregada de construir el teatre, atorga, als revolucionaris, el mèrit de l'empenta que viu el procés de construcció.

⁹⁰⁷ Vegeu, per exemple, els números 38 (13/03/1869) i 42 (27/03/1869) d'*EPV*.

⁹⁰⁸ Amb el poc temps de vida que comptà *El Ausetano*, també donà notícies referents el teatre. En el seu cas, sobretot, sobre les reunions de la junta directiva. Vegeu números 17 (24/06/1869) i 18 (27/06/1869).

⁹⁰⁹ Per extensió cronològica i per ser l'única capçalera vigent el dia de la inauguració, és lògic, també, que sigui la que hi dedica un seguiment més acurat, en especial, les setmanes abans de l'obertura. Vegeu-ne, per exemple, els números 53 (23/10/1869) 55 (30/10/1869), 56 (03/11/1869), 57 (06/11/1869) i 60 (17/11/1869) de *LP*.

⁹¹⁰ Vegeu nota 904.

No ens entretindrem a resseguir les discussions que hi hagueren, i les decisions preses perquè s'allunyen del nostre camp d'estudi. Ara, que els problemes de liquiditat eren veraders, i que les preocupacions de la junta directiva eren fonamentades, ho demostra que el juny de 1869 s'hagueren de paraitzar les obres i es convocà una junta general per l'1 de juliol. El motiu: aconseguir que els deutors paguessin.

En una altra junta general, celebrada el 5 de setembre de 1869, es feia saber que el mes de juliol s'havia rebut la primera proposta per arrendar el local i fer-se càrrec de les funcions que s'hi celebressin. El tarragoní Jordi Juvany i Casals fou el primer arrendatari del teatre i qui, al cap i a la fi, el tragué, inicialment, dels problemes econòmics. En aquesta junta general es proposà i s'aprovà el contracte que s'havia de presentar al futur empresari del teatre. Una de les clàusules, per exemple, exigia la representació de dues funcions setmanals. Ben aviat, però, floriren els problemes.

Josep de Macià, president de la junta directiva des dels inicis, que ja no havia participat a la junta general del 5 de setembre, dimitia del càrrec dies després. A la següent reunió de la directiva, que va tenir lloc el 28 del mateix mes, el president accidental Pere Estanyol comunicava que Macià l'havia fet coneixedor de la seva decisió «por no haberse impuesto al empresario Sr. (Juvanteny) digo Juvany en el proyecto de bases del que se ha hablado la condicion de previa revision de todas las obras dramaticas que debieran ponerse en escena.»⁹¹¹ El mateix motiu argüia Josep Font i Monfort per separar-se de la junta de la qual també formava part. Els arguments d'un i altre es troben emparentats amb les reclamacions d'un teatre moral fetes des de la premsa.

Quant a la formació de la primera junta directiva en tenim molt poca informació. No coneixem amb exactitud qui en formava part, ni quan ni com es decidí la formació. Sabem que el president era Josep de Macià i el secretari Josep Bach. També sabem que en formaven part Josep Font i Manxarell, Josep Font i Monfort, Pere Estanyol, els arquitectes o mestres d'obra Josep Ylla i Josep M. Torner i que Josep Tort era el tesorero. No és fins al 2 de juliol de 1869 que s'anoten al marge esquerre els cognoms dels assistents a les reunions. En aquesta primera hi ha Macià, Tort, Castellana, Font, Soler, Reguer, Mestanza, Ylla i Torner. Ara bé, sembla que a la junta directiva hi havia representats els diferents òrgans ciutadans. Fa plausible la idea que en la sessió de la junta directiva del 28 d'abril de 1869, Font i Manxarell presentés la dimissió argumentant que després del cessament d'activitat d'EP, en representació del qual havia

⁹¹¹ *Ibíd.* Acta de la reunió del 28 de setembre de 1869.

entrat a la junta del teatre, la seva presència ja no té sentit. Tanmateix no se li va acceptar.

Els dies abans de la inauguració van ser frenètics. La il·lusió que despertà entre els vigatans era visible. *LP* seguia amb molt d'interès els últims detalls i a vegades en denunciava la celeritat amb què s'actuava. La junta directiva, al seu torn, preparava amb minuciositat el dia de l'estrena. En la sessió del 25 d'octubre decidiren convidar José Zorrilla i Josep M. Arnau a l'acte d'inauguració, convençuts que «hay motivos para creer que acepten la invitación». El 5 de novembre es decidia inaugurar el teatre el dissabte 13, i el dia 11, dos dies abans de l'estrena, encara consideraven «probable» la presència d'Arnau y Zorrilla. Per això preparaven, minuciosament, l'acte de benvinguda, els reservaven llotges per a la funció, i s'encarregaven de buscar-los allotjament. Les despeses havien d'anar a càrrec de la societat encarregada de la gestió del teatre. Finalment, però, malgrat les il·lusions vigatanes, cap dels dos dramaturgs féu cap a Vic el 13 de novembre. No sabem per què. Ni la premsa ni les actes de la junta directiva no hi fan referència i no en donen cap explicació.

Sembla que l'embranchida final provocà un cert esgotament en la direcció del teatre, que no es tornà a reunir fins al 20 de gener de 1870. Així, des d'aquella trobada dos dies abans de l'estrena oficial, passaren dos mesos llargs fins a la següent reunió. A partir d'aleshores, el teatre, malgrat la forta activitat, continuava immers en els problemes econòmics. I això era motiu constant de preocupació i de debat en les reunions de la directiva. De fet, sovint constituïa el tema central de les juntes generals. Com dèiem, no ens interessa repassar detalladament la vida institucional de la societat. Ara bé, en aquest període que va del 20 de gener de 1870 al 9 de setembre de 1872 un fet tingué importants conseqüències. El 15 de maig de 1870, la junta directiva de la societat encarregada de la construcció del teatre nomenava una junta de govern del teatre presidida per Joan d'Abadal i amb vicepresidència de Francesc X. Calderó, que hi renuncià. També en formaven part Marià Fàbregues, com a secretari; Josep Mas i Colomer, tresorer; Agustí Banús, comptador; i Pere Oms i Antoni Garcia, vocals. Aquesta junta directiva, en la junta general celebrada el 14 de novembre de 1870, dimití de les seves funcions després de no ratificar uns estatuts aprovats prèviament per la junta de govern. El rebuig que suscità un dels articles ocasionà una forta polèmica: es posà en entredit la censura que havia d'exercir l'empresa gestora del teatre sobre les obres representades. El problema tornava ser de caire moral. Alguns dels socis del teatre no acceptaven que es representés qualsevol tipus d'obra i exigien que la junta de govern

i la junta directiva poguessin prohibir certes peces. S'acabà votant si s'acceptava l'article. El resultat fou de 122 vots en contra i de 90 a favor, per la qual cosa s'hagué de retirar dels estatuts. Aquest fet provocà que la junta de govern dimitís i que el teatre quedés orfe de direcció. Amb aquest buit de poder, un grup de socis demanà a l'alcalde constitucional, Francesc Subirachs Estevanell, que es confiscassin els llibres, els caudals i altres documents pertanyents a la societat del teatre.⁹¹²

El teatre Ausonense va significar un abans i un després per a la vida cultural vigatana. Des d'aleshores, tots els que se sentien atrets per l'art escènic podien gaudir d'una programació estable. Quant a la presència que hi tingué el teatre català des dels inicis fins a mitjan 1870,⁹¹³ fou desigual. Des de la inauguració del teatre fins al juny de 1870, hi ha una certa combinació d'obres en català i en castellà, amb un clar domini de les darreres. De catalans, a banda de la funció inaugural que anà a càrrec de Collell i Serra i Campdelacreu, es representaren Frederic Soler,⁹¹⁴ Josep M. Arnau,⁹¹⁵ Manuel Angelon,⁹¹⁶ Marçal Busquets,⁹¹⁷ Joan Palou i Coll⁹¹⁸ i una obra titulada *La lluna de mel* (17/02/1870), de la qual no es diu l'autor, però sí que aquest és vigatà. D'entre els dramaturgs en castellà destaquem Antonio Garcia Gutierrez, Víctor Balaguer, Juan de la Rosa González i Pedro Calvo Asensio, Bretón de los Herreros, Ventura de la Vega, Tomás Rodríguez Rubí o Zorrilla.⁹¹⁹ La temporada d'estiu del 1870 anà a càrrec de la companyia catalana del teatre Romea.⁹²⁰ la primera sessió tingué lloc el 2 de juny, i la darrera el 15 d'agost. En aquests dos mesos i mig es dugueren a terme 30 funcions,⁹²¹

⁹¹² Aquesta documentació es conserva a l'AMVI, capsa 16.27, «Teatre. 1814-1921. Societat del Teatre 1868-1907», plec «Expedient instruït a conseqüència de la instància presentada per diversos accionistes del Teatre perquè l'alcaldia s'incauti [sic] dels llibres, papers, cabdals i altres pertinències de la Societat del Teatre per haver quedat sense direcció i per haver deixat el càrrec els membres de la Junta».

⁹¹³ És quan és més fàcil resseguir-la, ja que els diaris de l'època –LP i LCM– insereixen publicitat. De totes maneres, no és continuada, i no és possible oferir-ne una relació exacta.

⁹¹⁴ *Las Euras del Mas* (28/11/1869) i *La bala de vidre* (25/01/1870 i 27/01/1870).

⁹¹⁵ *Al altre mon* (16/12/1870, peça bilingüe) i *La mitja taronja* (10/02/1870).

⁹¹⁶ *Setse jutjes* (12/12/1869 i 19/12/1869).

⁹¹⁷ *Un pa com unas hostias* (08/12/1869 i 21/04/1870).

⁹¹⁸ *La campana de la almudayna* (15/02/1870).

⁹¹⁹ Per ordre destaquem: *Venganza catalana* (23/01/1870) i *El trovador* (05/05/1870); *Don Juan de Serrallonga* i *La venganza* (segona part; 30/01/1870, 02/02/1870 i 06/02/1870), *El Conde Ferran Gonzales o la independència de Castilla* (20/02/1870), *No mas muchachos* (12/03/1870), *El gastrónomo sin dinero* (10/02/1870), *Lo mejor es creer* (02/12/1870) i *Isabel la Católica* (08/01/1870), i *Los dos virreyes* (12/12/1869).

⁹²⁰ Sobre la presència de la companyia catalana del teatre Romea a Vic, vegeu REQUESENS I PIQUER (1992), p. 847-853.

⁹²¹ Es dugueren a escena obres de Frederic Soler –l'autor més representat–, Eduard Vidal i Valenciano, Josep M. Arnau, Antoni Ferrer i Codina, Jaume Collell, Josep Serra i Campdelacreu, Francesc Pelagi Briz, Modest Busquets, Víctor Balaguer, Francesc de Sales Vidal o Pau Bunyegas (pseudònim de Conrad Roure).

de les quals només una en castellà⁹²² i dues bilingües.⁹²³ Finalitzat aquest període i fins a l'abril de 1871, el català quasi desaparegué de l'escena.⁹²⁴

Val a dir que l'estructura de les sessions acostumava a ser sempre la mateixa: en primer lloc una simfonia, a continuació l'obra principal de la vetllada –en què dominen els drames romàntics d'ambientació històrica– i, finalment, una peça curta. Aquestes, que solien ser sarsueles, sainets, entremesos, etc., acostumaven a ser humorístiques o satíriques. Durant l'any, continuaven tenint lloc els cicles de Pasqua i Nadal. El segon era representat en català, el primer, en canvi, era majoritàriament en castellà. El que podem afirmar, doncs, és que, si més no al principi, el teatre Ausonense no es volcà decisivament amb el teatre català. Les representacions en llengua catalana eren molt menors que les castellanques. Serà amb la companyia catalana del Romea que el català dominarà l'escena. Ara, un cop aquesta ha marxat, el castellà es torna a imposar com a llengua majoritària. Sí, però, que la programació mostra unes preferències més acostades a la modernitat: els drames romàntics són les peces que més agraden al públic.

2.3.3 Els autors vigatans aficionats al teatre: Joaquim Salarich, Martí Genís, Josep Serra i Jaume Collell

Abans d'entrar en matèria cal fer un aclariment: Salarich, Genís, Collell i Serra no poden ser tractats de manera conjunta pel ressò que tingueren i, sobretot, pels moments de redacció de llurs obres. La primera, l'*Elisenda de Monral*, de Salarich i Serra, i la segona, *Lo paquetayre*, de Genís, són dels anys 1865 i 1867 respectivament. A més a més, ambdues han restat inèdites. Per contra, *Entre poch y massa* i l'*Any vuit* de Collell, *Les llangonisses de Vic* i *Lo puig dels jueus* de Serra, i *Una diada de glòria*, d'ambdós, daten de 1869 i 1870. Amb aquests 2-5 anys transcorreguts l'evolució del teatre català és prou significativa. Vic, al seu torn, es troba en ple procés d'afirmació renaixentista. En primer lloc, el català es comença a imposar com a llengua literària i, segonament, el

⁹²² *Los dos ciegos* (24/07/1870). Es diu que només es representarà aquesta vegada i que es durà a escena per petició expressa del públic.

⁹²³ *Un gefe de la coronela* (30/06/1870) i *Lo gat de mar* (25/07/1870), ambdues d'Antoni Ferrer i Codina.

⁹²⁴ D'autors castellans destaquem Eguilaz (*La cruz del matrimoni*, 06/10/1870); Ventura de la Vega (*Adriano de Leconvreure*, 23/10/1870); Enrique Zumel (*Otro gallo cantarà*, 26/10/1870); Luis Mariano de Larra (*La flor del valle*, 30/10/1870), Zorrilla (*Don Juan Tenorio*, 01/11/1870), Mariano José de Larra (*Flores y perles*, 20/11/1870), Eduardo Zamora Caballero (*La piedra de toques*, 12/01/1871); Francesc Camprodon (*Flor de un día*, 09/02/1870) o Manuel Bretón de los Herreros (*Los hijos de Eduardo*, 19/03/1871). De catalans, en canvi, sols hem localitzat Francesc de Sales Vidal i Torrents (*Els de fora i els de dins*, 16/10/1870); Ramon Mora (*Un llaminé dintre un sach*, 23/10/1871); Conrad Roure (*La vida al encant*, 04/12/1870), Frederic Soler (*Si'us plau per forsa*, 22/01/1871 i 02/02/1871 i *L'esquella de la torratxa*, 20/04/1871); i Eduard Aulés i Garriga (*Cinch minuts fora del mon*, 12/02/1871 i *Lo diari ho porta*, 16/04/1871).

Romanticisme guanya el pols a les antigues tendències. El drama històric d'ambientació medieval rellevarà, progressivament, les comèdies de costums –que d'altra banda són les primeres d'incorporar el català com a llengua literària– com a gèneres preferents.⁹²⁵ I si a mitjan decenni de 1860 la vida teatral barcelonina i el teatre català viuen uns moments de canvis significatius, Vic, allunyat d'aquest centre de cultura, encara es troba immers en les antigues tendències. A finals de la dècada, els aires de renovació ja es deixen sentir amb més força a la capital d'Osona que, a més, disposa d'un local apropiat per dur-hi a escena representacions teatrals. A més, s'hi ha de sumar, també, la maduresa literària que signifiquen aquests anys per als joves escriptors.

En general, el ressò immediat que tingueren les obres fou escàs. En l'actualitat només ha sigut matèria d'estudi el teatre de Collell.⁹²⁶ Per organitzar el text hem agrupat les obres per criteris cronològics. Així, en primer lloc ens referim a l'obra de Salarich i Serra, *Elisenda de Montral*, i la de Genís, *Lo paquetayre*. Finalment, ens centrem en les cinc (o sis) que sumen Collell i Serra. Abans d'endinsar-nos-hi cal fer un advertiment: no ens proposem dur a terme una lectura literària de les obres. Primerament, la dificultat de consulta d'alguna ens ha impedit poder-la llegir. És el cas de l'*Elisenda de Montral* que no hem pogut consultar. En segon lloc, la quantitat d'obres que hem localitzat (set amb total seguretat, vuit possiblement) fa inviable que puguem dur a terme una lectura individual detallada. També en complica la tasca la quantitat de peces que són inèdites (de les set, quatre, i la vuitena també), i el nombre de manuscrits que, com veurem més endavant, en algun cas, es conserven. I també el propòsit essencial de l'apartat: obrir el debat a l'entorn del teatre vigatà, posar sobre la taula l'interès d'alguns esbartaires per l'art escènic i veure que, malgrat no tenir un dramaturg de primer ordre, l'interès vigatà pel teatre és real. Això darrer és, al cap i a la fi, una constatació més del lideratge que cal atorgar a la generació dels esbartaires en la història de la literatura catalana a Vic. Ens guiarem, doncs, sobretot, pel que en diu la premsa contemporània. Per això, *Lo paquetayre*, del qual no n'hem trobat cap informació, és al que menys ens detenim.

2.3.3.1 Joaquim Salarich i Josep Serra i Campdelacreu, i Martí Genís i Aguilar

Reseguir la història de l'*Elisenda de Montral* i de *Lo paquetayre* és complicat. En primer lloc per la manca –quasi nul·la– informació que tenim. Segonament, perquè

⁹²⁵ MAS I VIVES (2013).

⁹²⁶ Només *L'any vuit* de Collell ha sigut motiu d'estudi: Jorba (1988). I Requesens i Piquer (1992, p. 837-871) s'ha interessat pel conjunt de l'obra teatral de Collell.

llevat de Serra, es tracta d'autors poc avesats a l'activitat teatral. I, per últim, perquè concerneix textos d'una època que, en l'ambient dramàtic, es troba immers en un canvi de direcció.⁹²⁷ I encara més, com ja hem denunciat –i això val per a tots aquests casos, inclosos els següents–, ens trobem en uns anys i una ciutat que han sigut abandonats pels estudis històrics i teatrals. Són, com vèiem, els anys de formació del jovent intel·lectual vigatà, que literàriament sobresortirà en poesia i narrativa. En dramaturgia, però, malgrat els intents adolescents, els autors que s'hi havien sentit atrets n'abandonaran el conreu. És per això, doncs, que ha sigut obviat. Ara: no creiem que es pugui negligir la importància que té perquè mostra la versatilitat d'alguns autors i l'interès per a tots els camps literaris. I encara més: l'aparició, en la nòmina d'autors, de Joaquim Salarich, a banda d'unir les diferents generacions de literats vigatans, fa creure que, realment, la vocació teatral que hem llegit que sentia la ciutat de Vic era verídica.

La primera peça de mà vigatana en català de la dècada dels 60 de què tenim notícia és *Elisenda de Monral*. Miquel S. Salarich i Torrents afirma que es deu al seu avi Joaquim Salarich i Verdaguer.⁹²⁸ En canvi, Carola Duran li atribueix l'autoria en col·laboració amb Josep Serra i Campdelacreu.⁹²⁹ Carme Morell, sense dir-ne l'autor o autors, fa saber que es localitza al fons del «Mas Pitarra» de Campins, en una còpia autografa de Soler.⁹³⁰ Nosaltres no hem pogut consultar aquesta còpia i tampoc no n'hem localitzat cap altre manuscrit.⁹³¹ Salarich fa saber que es tracta d'una sarsuela en català en dos actes, i Morell que va ser escrita per ser representada a la «Sociedad Coral La Ausetana».⁹³² Serra i Campdelacreu, a l'estudi biogràfic que dedicà a la figura del primer cronista de Vic, diu que va ser escrita en «prosa catalana» i hi afegeix que era acompanyada de «coros cuyos versos fueron flacas primicias del que estas lineas traza.»⁹³³ Així doncs, Serra reconeix l'autoria dels fragments en vers, que hem de suposar minoritaris.

⁹²⁷ Vegeu les monografies de Curet (1967), Fàbregas (1978), i Morell i Montadi (1995).

⁹²⁸ SALARICH I TORRENTS (1971), p. 12.

⁹²⁹ DURAN (2004), nota 49, p. 534-535.

⁹³⁰ MORELL I MONTADI (1995), p. 55. Nosaltres hem intentat establir contacte amb els actuals propietaris del mas però no hem rebut resposta.

⁹³¹ Hem consultat al fons de la família dels doctors Salarich conservat a l'ACOS, i a la biblioteca Miquel dels Sants Salarich a l'ABEV. A cap dels dos no hi hem trobat cap manuscrit. Podria ser, doncs, que aquest fos l'únic.

⁹³² Segons Mas i Vives (2013), durant els anys 50 i principis dels 60, proliferaren els teatre secundaris, és a dir, les sales que algunes entitats recreatives tenien condicionades al seu local. Va ser en aquests centres on la programació en català començà a guanyar força. La representació i l'elecció de la llengua en l'*Elisenda* ho podem posar, segurament, en aquest eix de coordenades. Encara que, com hem dit, Vic no disposés d'un teatre municipal, és cert que l'activitat teatral vivia a redós de les societats recreatives.

⁹³³ SERRA I CAMPDELACREU (1885), p. 131.

El diumenge 14 de maig de 1865 «púsose por primera vez en escena en el teatrillo de la sociedad *La Ausetana*, la histórica Zarzuela *Elisenda de Monreal*».⁹³⁴ En donava fe l'*EdLM* del dijous següent que resumia l'argument de l'obra i felicitava els autors i músics (sense dir-ne els noms). Poca informació més dóna, però és interessant fixar-se que destaca el fet que l'argument, tot i ser «senzill», «no deja de ofrecer mucho interés por referirse á un suceso que honra nuestra historia». Salarich, que ja s'havia entrenat en matèria històrica, tant en prosa historiogràfica com narrativa en castellà, i que més tard hi faria el salt en llengua catalana, feia un pas entremig i sumava a la seva obra catalana el teatre. Era el primer impuls literari conscient en català. I s'hi acostava, també, a través de matèria històrica.⁹³⁵ Això significa que l'adscripció de Salarich al Romanticisme arqueològic va ser total i que se sumava progressivament als aires de la Renaixença. Amb l'*Elisenda*, Salarich també seguia el sender principal de la seva obra: l'interès per la capital d'Osona, tal com hem vist a l'apartat 1.2, era un dels motius més recurrents de l'obra del primer cronista de Vic. La sarsuela *Elisenda de Monral*, doncs, ha de ser situada, també, en aquest traçat.

El ressò que tingué l'*Elisenda* entre els seus contemporanis sembla que fou més aviat escàs. La manca d'un teatre a Vic i, per tant, d'una programació estable i continua, que en donés eco fora de les fronteres vigatanes, i, segurament, el poc ressò que se'n féu lluny de la ciutat, el menaren, ben aviat, a l'oblit. Més enllà de la breu notícia que n'oferí l'*EdLM*, i d'una escadussera nota al *DdB*,⁹³⁶ no n'hem trobat cap altra notícia. Tampoc no en parlaven els primers estudis teatrals contemporanis, obra de Francesc Ubach i Vinyeta i Josep Yxart els anys 1876⁹³⁷ i 1879⁹³⁸ respectivament, publicats a llurs volums dels Jocs Florals. Tampoc hi feia esment Tubino a la proposta d'«Apuntes para un proyecto de catalogo del teatro catalán-valenciano-mallorquín» de 1880.⁹³⁹ Més recentment, les històries del teatre català degudes a Xavier Fàbregues i Francesc Curet, tampoc no s'hi han referit.⁹⁴⁰ I és que, al cap i a la fi tots aquests estudis, tret del de Tubino, s'han dut a terme des d'una òptica essencialment barcelonina i, per tant, se n'ha

⁹³⁴ *EdLM*, núm. 223 (18/05/1865).

⁹³⁵ És, en certa manera i salvant les distàncies, el pas invers que havien fet Bofarull i Balaguer. Ambdós, com hem apuntat a l'apartat 1.2, dedicat a Joaquim Salarich, havien arribat a la historiografia a través del teatre. Salarich, en canvi, primer s'havia dedicat a la prosa historiogràfica i després s'havia servit de la història com a matèria teatral.

⁹³⁶ *DdB*, núm. 140 (20/05/1865, edició de la tarda), p. 5154.

⁹³⁷ UBACH I VINYETA (1876).

⁹³⁸ YXART (1879).

⁹³⁹ TUBINO (2003), p. 625-654.

⁹⁴⁰ CURET (1967) i FÀBREGAS (1978).

bandejat el teatre a comarques. En certa manera és lògic, perquè el motor cultural era la ciutat comtal i perquè resseguir la història teatral d'aquests centres secundaris és, si pot, encara més complicat. No obstant això, malgrat els tímids acostaments que hi ha fet Salarich i Torrents, és de plànyer-se que ningú abans no s'hagi interessat per construir una història del teatre a Vic. Tornant al ressò que se'n féu la premsa, no ha de sorprendre la nota inserida al *DdB*, ja que el corresponal a Vic era el mateix Joaquim Salarich. I aquí, encara que breument, confirma el camí destacat per l'*Eco*:

Su argumento sacado de nuestra Antigua historia por el cronista de esta ciudad don Joaquin Salarich, no deja de ser interesante, y ofrecer algunos pasajes dramáticos, por lo que fué calurosamente aplaudida.

I és el primer a confirmar la participació de Serra i Campdelacreu a l'obra:

La poesía de los coros y cantables es de un jóven modesto pero amigo de nuestra lengua,⁹⁴¹ don José Serra

Acaba insinuant que es pot repetir la representació. Els dies posteriors, però, no n'hem trobat cap referència a l'*Eco* ni al *DdB*. Això no vol dir que no es dugués a escena per segona vegada. Ara bé, sembla prou clar que més enllà de la repercussió que tingué entre els seus contemporanis de manera immediata, ben aviat se l'oblidà. A més a més, segurament els autors no la devien tenir en consideració i per això no la van donar a la impremta. Ara: si alguna cosa no podem deixar de consignar és que l'*Elisenda* constituí, junt amb *Lo Puig dels Jueus*,⁹⁴² la font on Frederic Soler s'abeurà per construir *Lo Concell de Vich*, estrenada a l'Ausonense, i donada a conèixer, més endavant, com *El veguer de Vic*.⁹⁴³ Suposem, per conjectures històriques, que Soler i

⁹⁴¹ No deixa de ser interessant, també, aquesta definició que fa de Serra. Confirma, per boca d'un contemporani i mestre seu, que Serra se sentí atret des de ben aviat per l'interès lingüístic renaixentista. Així doncs, se sumava als aires barcelonins. Cal recordar que Serra havia fet el salt a la Universitat de Barcelona el curs 1864-1865, per la qual cosa es trobava més proper a aquesta renovació. D'aquí, doncs, que participés amb Salarich en la redacció d'una sarsuela en català. I, potser per això, ens podríem preguntar a qui es deu l'elecció lingüística. No tenim cap informació ni sospita que ens posi sobre una pista o altra. Per tant, no hi entrarem. I és que, al cap i a la fi, potser no caldria ni plantejar-lo. Ara, si més no és curiós que Salarich, el 1865, ja apostés pel teatre en català.

⁹⁴² La informació és tret de les cartes que Joan Montserrat i Archs envià a Antoni Aulèstia i Pijoan publicades per Duran (2004). Montserrat, parlant de *Lo Concell de Vich*, obra de Frederic Soler que escrigué l'estiu del 1870, trobant-se a Vic, en dóna a conèixer la influència. De l'*Elisenda* de Serra i Salarich diu «que ha servit de tema y de model per Lo concell de Vich d'En Pitarra y que a dir veritat m'agrada més que lo dest últim per ser més propi del assumpto» i, quant a *Lo Puig dels Jueus*, fa saber que Pitarra li «ha robat tota la escena final del primer acte». Sembla, doncs, que l'ascendència és real.

⁹⁴³ F. Soler, a una carta dirigida al president del Círcol datada a Vic l'11 d'agost de 1870, que per a la redacció de *Lo Concell de Vich* s'havia valgut «de unos apuntes del distinguido cronista D. Joaquin Salarich». No concreta de quins apunts es tractava, però la informació confirma, si més no, que, certament, Salarich l'ajudà. Carta conservada a BJT/CLV, al lligall «Círculo Literario de Vich. Sección 2ª de ciencias físicas y exactas», plec «Oficios de 1870».

Salarich entraren en contacte, o afermaren la relació, l'estiu del 1870, quan Soler es trobava, amb la seva companyia teatral, a la capital osonenca. En aquell període, com hem vist, assistí a alguna sessió del Círcol i fou convidat a una esbartada. Devia ser en aquests dies que, per complaure els habitants de Vic, s'interessà per redactar un drama històric vigatà. I Salarich i Serra, que tenien la seva *Elisenda*, la hi deixaren.

L'interès per l'*Elisenda*, però, no es deturà aquí. El 20 d'abril de 1877, Soler envià una carta a Salarich on li donava les gràcies per haver-li tramès la sarsuela i li assegurava que «tindrè lo major cuidado en que no se extraviï l'exemplar de la *Elisenda*» (annex 4.18). En definitiva, doncs, malgrat el poc interès que despertà entre els seus contemporanis, el valor de l'obra rau, també, a haver servit de font d'inspiració d'un drama de Soler, i que, més de deu anys després de l'estrena, i set d'haver-la conegut i haver-se'n servit, el primer gran dramaturg del teatre català del dinou estigués interessat a tenir-la.

Per altra banda creiem que és interessant destacar la participació de Serra i Campdelacreu a l'*Elisenda*. En primer lloc per la joventut de l'autor, de qui ja hem vist la producció poètica adolescent i perquè confirma que des de ben aviat també s'entrenava en el teatre. En segon lloc perquè reforça la interpretació de Serra com el vigatà de la seva generació més interessat en el conreu teatral. I, per últim, perquè reafirma que les relacions entre els vigatans de la primera generació de la Renaixença i els de la segona eren, com suposàvem, estretes. I en aquest cas, a més a més, és significatiu, perquè a partir de 1880, quan Salarich es trasllada a Caldetes per recuperar la salut, Serra i Campdelacreu el substitueix com a cronista de la ciutat de Vic. Així, aquesta participació a l'*Elisenda* l'hem de sumar a la redacció de *Les primeres il·lusions*. Ens trobem, doncs, davant d'un gruix d'obra significatiu per a un jove de 18 anys i que, segurament, com veurem tot seguit, es pot ampliar.

A mitjan de la dècada dels 60, malgrat la tasca encomiable que duia a terme el Círcol, que n'havia escurçat les distàncies, Vic encaà no ocupava posicions capdavanteres en el progrés cultural català. Serà durant els 70 que els joves començaran a arrenjar la capital d'Osona a la modernitat, i els 80 formaran part de la capitania. Però el 1865 Vic encara no s'havia posat a l'avantguarda de la Renaixença. Per això, un dels primers impulsors de la Renaixença vigatana, ajudat per un jove estudiant a la Universitat de Barcelona –molt més al dia, doncs, dels avenços culturals– podia escriure i dur a escena una peça teatral, encara que fos una sarsuela, en català. A Catalunya, el moment d'esplendor de les peces curtes s'ha de situar entre 1850 i 1860. L'*Elisenda de Montral*,

escrita i representada cinc anys després, era l'epíleg vigatà d'aquest gran moment.⁹⁴⁴ Tot i que el pes del relat suposem que el deuen dur els fragments en prosa redactats per Salarich, la col·laboració de Serra constitueix la seva primera immersió al món teatral.

El cas de Martí Genís i Aguilar encara és més fosc. *Lo paquetayre* és un drama en català i en vers que Genís escrigué el 1867 a Barcelona i que ha romàs inèdit. La família en conserva una còpia de mà de l'autor datada a Vic el 1904. No sabem si el text genisià es dugué mai a escena.⁹⁴⁵ Podria ser que, redactat quan l'autor es trobava en plena carrera universitària, es representés a alguna casa particular per part d'un grup d'amics, o en petit comitè. Ara, igual que el cas anterior, *Lo paquetayre* i el seu autor no apareixen en la llista proposada per Tubino, ni en els estudis d'Ubach i Yxart. I, lògicament, tampoc en els de Curet i Fàbregues. Això doncs, posa de relleu la poca categoria que li atorgava el seu autor. I és que no podem oblidar que es tracta de l'època d'aprenentatge i entrenament literari. I segurament Genís, abans de trobar el camí definitiu a seguir, assajava en tots els gèneres, la qual cosa el fa ser l'únic entre els vigatans de la seva generació que investigava totes les possibilitats que li oferia la literatura en català. I en el teatre ho feia, a diferència de Salarich, però seguint el que encara era tradicional, en vers. *Lo paquetayre*, doncs, malgrat la poca informació i el nul eco que se'n feren els contemporanis, constitueix un document valuós perquè demostra que els esbartaires investigaven en tots els camps. A més a més, converteix Genís en l'únic d'aquests que, en busca de la veu pròpia, assajà de trobar-la en tots els gèneres.

2.3.3.2 Josep Serra i Campdelacreu i Jaume Collell

L'interès pel teatre de Serra i Collell sembla que prové de lluny. En el cas del primer, ja hem vist que col·laborà amb Joaquim Salarich en la redacció dels cors de l'*Elisenda de Monral*. No devia ser, però, aquesta l'única aportació teatral de Serra d'abans de 1869. Al fons Serra i Moret custodiat al CEHI es conserva una obra sense signar, sense datar i sense titular, junt amb manuscrits de Josep Serra i Campdelacreu. És aventurat assegurar-ne l'autoria, però el cert és que podria tractar-se d'una peça teatral deguda a l'historiador vigatà. Fet i fet, tots els documents conservats a la mateixa carpeta li pertanyen⁹⁴⁶ –no tots són autògrafs, però sí que li corresponen–; i, a més a més, la lletra

⁹⁴⁴ Tot i que, com hem vist, la representació de sarsueles al teatre Ausonense fos constant, una cosa era dur-les a escena i l'altra escriure-les.

⁹⁴⁵ Castellanos (1878), p. 6 declara que «restà inèdit i probablement sense estrenar.»

⁹⁴⁶ FP (Serra i Moret). 5 (1) a- M. Serra i Moret. Obres de J. Serra i Campdelacreu. També s'hi conserva una peça teatral en castellà titulada «Un Poeta». La lletra és, també, de Serra. La data és, segurament, pos-

del text a què fem referència és la mateixa que la del manuscrit *Les primeres il·lusions*. Per tant, segurament, es tracta de textos de la mateixa època.

La peça, en vers, és dividida en dos actes, ambdós, al seu torn, compostos de vuit escenes. Al final, l'autor qualifica l'obra de «drama». Sense entrar de ple al text podem caracteritzar-lo com una peça d'ambientació medieval catalana i temàtica amorosa. L'argument, la disputa amorosa entre dos personatges per aconseguir el cor de la dama, és d'un clar gust romàntic. Del debat entre els sentiments i el poder econòmic, els dos motors que poden conduir a l'amor, els primers són els guanyadors. I a aquesta lluita passional hi suma la fe cristiana. La dama, vèrtex superior del triangle amorós, és, també, l'encarnació de la bondat. El perdó final que procura concedir a qui l'ha obligat i menystingut és un acte de fe i de redempció. Però no pot ser complet, perquè qui ha guanyat el seu cor s'ha de desfer de l'enemic. La felicitat, doncs, no pot ser total. El que ens interessa constatar és que la focalització passional i religiosa rau en dos personatges que es complementen i s'atrauen i que cadascun es converteix en el prototip d'una actitud vers la vida.

L'atracció que Collell sentí pel teatre sembla que també bé de llum. A *Memòries d'un noi de Vic* conta que de petit acompanyava la seva àvia a les representacions de Pasqua i Nadal i que aquest fou el primer apropament al teatre. La primera peça datada de Serra i Collell de què tenim constància és *Entre poch y massa*, «un joc de lliberals i tradicionalistes a l'entorn d'un casori.»⁹⁴⁷ de Jaume Collell. D'aquesta, que no va ser publicada, n'hem localitzat dos manuscrits: un conservat a l'Ateneu Barcelonès⁹⁴⁸ i l'altre a la BC,⁹⁴⁹ ambdós consultables en línia. L'obra, que s'inicia amb una referència a les gatades⁹⁵⁰ i que constitueix el debut teatral del futur canonge, va ser estrenada el 22 de març de 1869 al teatre Romea de Barcelona. Requesens apunta que a Barcelona fracassà.⁹⁵¹ Per contra, sembla que fou rebuda amb entusiasme pels seus conciutadans. En efecte, el número 42 d'*EPV* celebrava l'estrena de Collell amb «una pieza catalana [...] que mereció los aplausos de la distinguida concurrencia que asiste á aquel teatro» i el felicitava «por el triunfo que ha alcanzado en la primera proudccion que ha escrito

terior, ja que es troba al revers de documents corresponent a una societat barcelonina que no hem identificat, presidida per Duran i Bas i amb Miquel i Badia de secretari general, signats el 24/11/1867.

⁹⁴⁷ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 867.

⁹⁴⁸ Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 53.

⁹⁴⁹ BC, ms. 1059/4 (f. 131-178).

⁹⁵⁰ Els dos primers versos diuen: «-Bernat: Uff! Quin article tan roig! / Quin modo de gatejar!»

⁹⁵¹ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 839. De fet, El *DdB* dels dies següents no hi fa cap referència. Les úniques notes que hem trobat sobre *Entre poch y massa* són als núm. 30 (21/03/1869), p. 2.737-2.738 i 31 (22/03/1869), p. 2.777 on anuncia la representació.

para ser representada». La nota, succinta, dóna fe del reconeixement de què gaudien els joves a la seva ciutat natal i, sobretot, que, malgrat la joventut, ja eren ells els líders del moviment renaixentista vigatà. Aquest, però, no és el seu primer acostament al teatre.

Abans de l'estrena d'*Entre poch y massa* Collell ja s'havia interessat per l'art escènic. El 1920 confessava que «del mon, de lo que se'n diu vida mundana, lo que més a mi m'atreya era'l Teatre. [...] 'l teatre era per mi d'un encís irresistible».⁹⁵² Per això s'endinsava al món teatral com a corresponsal d'alguns diaris de Vic i com a llibretista. Això darrer, que ho feia conjuntament amb Serra i Campdelacreu, ho recordava així a *Del meu fadrinatge*:

Tant era jo de aficionat al teatre, que l'any 1867, primer curs que jo fiu a Barcelona, anant al quint pis del Liceu, notava que una gran part del *gros públich* se quedava dejú del argument de l'òpera. Pels paleos prou veyia senyorettes que fullejavan el *libretto* italià, pero a dalt al galliner tot sovint sentia gent del poble que's queixava de no entendre res de lo que passava a l'escena. Vaig comunicar a n'en Serra'l meu pensament de compondre uns llibrets de poch preu, *quatre quartos*, explicant l'argument de les òperes y fins senyalant los passatges culminants de la partitura musical. [...] Varem publicar l'argument de *Roberto il Diavolo*, del *Profeta*, del *Trovatore* y algun altre [...]. Poch ens durà als dos autors la feyna, puix que un día al durli original d'una de les òperes anunciades en el Cartell, l'editor J. Roca y Bros, nos digué que s'havía compromés ab lo redactor del Bursi, en Roca y Cornet.⁹⁵³

Aquest interès pel teatre es va veure reforçat en els anys barcelonins quan, recorda, «Tots los meus dinerets d'estudiant se'n anavan a la taquilla del Liceu, del Principal y del Romea». Fou en aquest darrer teatre on, com vèiem, el 1869 debutà com a autor.

Collell confessa que fou Frederic Soler qui l'engrescà a compondre «una comèdia en un acte», que s'estrenà el dimecres sant, per la qual cosa «jo no vulguí assistirhi.»⁹⁵⁴ L'anècdota, contada pel propi Collell, no satisfà Joan Requesens, qui considera «gens probable» la petició –si aquesta fou feta directament per Soler.⁹⁵⁵ Ara, malgrat les importants diferències ideològiques, és innegable que situa Collell en relació amb Soler. Una relació personal que de ben segur havia d'existir a inicis de 1870, quan Soler recorria a Collell per fer de mitjancer entre ell i la societat encarregada de la gestió del

⁹⁵² COLLELL (1920), p. 143-144.

⁹⁵³ *Ibid.*, p. 144-145.

⁹⁵⁴ *Ibid.*, p. 144. Farrés (2004) identifica aquesta obra amb *A la gent de l'any vuit*. Creiem, però que es tracta d'*Entre poch y massa* per la qualificació, textual, de comèdia en un acte, que li va fer Soler i a la qual respon *Entre poch y massa*. *A la gent de l'any vuit*, com veurem més endavant, es tracte d'un drama en tres actes. D'altra banda, sembla que Collell, a l'hora de fer memòria, errava la data. Pels anuncis del *DdB* vistos a la nota 951, sembla que la representació va tenir lloc el dilluns sant i no pas el dimecres sant.

⁹⁵⁵ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 846.

teatre i l'Ajuntament,⁹⁵⁶ i de la qual també seria una bona prova la crítica sobre el seu teatre que li féu en una conversa pel Prat de la Riera l'estiu de 1870. Collell explica que, al final, Soler li demanava que el que li acabava de dir no ho publicqués mai.⁹⁵⁷

Certament l'afició teatral devia ser forta i compartida amb els amics. A banda de Serra, com molt bé ha provat Pere Farrés, Collell compartia interessos amb Picó i Campamar.⁹⁵⁸ Una carta de Picó a Collell datada el 9 d'agost de 1868 i donada a conèixer per Farrés és significativa i prova fins a quin punt la relació era estreta i l'afició compartida. I la informació que reporta *EPV* sobre *Entre poch y massa*, encara que escadussera, mostra el renom que ja tenia Collell i reforça l'interès teatral vigatà.

Després d'*Entre poch y massa* els vigatans pogueren, ben aviat, estrenar les seves obres a la seva ciutat. El 13 de novembre de 1869 s'inaugurava l'anhelat Teatre Ausonense. En l'acte inaugural, com hem dit, s'hi representà una obra de Collell i Serra: *Una diada de glòria*. El text, que els hi havia sigut encarregat per la Junta Directiva del local, és considerat per Salarich i Torrents una «al·legoria patriòtica de la vella Ausona».⁹⁵⁹ Collell, al seu torn, recordava que «en aquella *Llohansa* s'hi pot trobar esboçat el programa de la nostra actuació en la vida ciutadana». I afegeix que «Tots els versos respiren una ingenuïtat de patriotisme localista que'ns eixia del fons del cor».⁹⁶⁰ *LP*, l'única capçalera existent a Vic en aquells dies, considerava que havia sigut «una idea feliz la que llevó á los dos vates ausonenses á celebrar por medio de una alegoría dramática el fausto acontecimiento que tenía lugar en Vich, y que tanto significava en pro de su futuro progreso moral».⁹⁶¹ Tot seguit resumia de manera extensa l'argument de l'obra i a continuació arribaven els elogis per als autors:

se ha sabido evitar en un asunto tan ocasionado á tropiezos el escollo fatal de las composiciones de ese género, la extravagancia y mal gusto consiguiente, que suele ser resultado de la union difícil de la alegoría y el drama. En el de que nos ocupamos, al través de una versificación correcta, fácil y armoniosa, de un lenguaje poético que no decae nunca ni un prosaismo, ni un lirismo, ni un conceptismo, se sostiene siempre vivo el interés dramático que se ha sabido dar al asunto, pasando por todas las dificultades y á pesar de sus exiguas proporciones. Y cuando el ánimo del lector ó espectador se ha apoderado de la idea primaria y ha reconocido su importancia filosofica, admira y le seduce espontáneamente la forma artística que le han dado para hacerla, y que aparece siempre constante en la lucha que forma el pequeño nudo de la obra.

⁹⁵⁶ *Ibíd.*, p. 846-850.

⁹⁵⁷ *Ibíd.*, p. 851-852. Vegeu, també l'article de Jaume Collell. «Comentaris a la carta den "Pitarra"». *Gazeta de Vich*, núm. 3.833 (28/05/1924).

⁹⁵⁸ FARRÉS (2004), en especial, p. 25-29.

⁹⁵⁹ SALARICH I TORRENTS (1955), p. 133.

⁹⁶⁰ COLLELL (1920), p. 129.

⁹⁶¹ *LP*, núm. 64 (01/12/1869).

En una palabra, tanto el argumento como su exposicion, tanto el fondo como la forma son dignos de sus autores: [...] no han desmentido sus autores la justa nombradía que de artistas se habian granjeado [...].

Reciban pues, nuestros cordiales plácemes; la patria les agradece el tributo que han prestado á su honra, y todos cuantos se interesen por el lustre de las buenas letras, les harán justicia en reconocer que el asunto que celebraron les dió ocasion para revelar otra vez las relevantes cualidades que como poetas les adornan.

La citació és extensa i potser magníficent, però és la més propera que hem localitzat i creiem que retrata de manera fidedigne els sentiments que despertà entre els ciutadans. Així, ultra el resum argumental que hem eludit, creiem que el més interessant són els afalacs adreçats als autors. Que l'obra fos encarregada posa sobre la taula l'interès que tant Collell com Serra sentien pel teatre, i que ambdós eren dels personatges que gaudien de més renom entre els vigatans i de qui, segurament, es coneixia l'afició teatral. *Una diada de gloria* és una peça difícil d'inscriure en un gènere teatral concret: no es tracta d'una obra de caràcter històric, ni d'un drama, ni una comèdia. La construcció al·legòrica duta a terme parteix més del desig de reivindicació que d'una adscripció estètica definida. La combinació de passat, present i futur en la mateixa obra es deu a la finalitat de la peça. No s'entendria, sinó, la construcció metafòrica. La glòria històrica i el futur prometedor poden vèncer el passat fosc. La ciutat de Vic, doncs, igual que la comtessa Ausona, alliberada de les cadenes del passat, ara es troba lliure per volar esperançadorament cap a l'esdevenidor.

Que sapiguem, *Una diada de gloria* tan sols es va representar el dia de l'estrena i en la segona funció, el 18 de novembre. Sembla que mai més no es tornà a posar en escena i que no fou representada fora de Vic. No seria estrany, ja que es tracta d'una peça escrita expressament per a l'ocasió. L'alegria que significà la inauguració del teatre, i el bon acolliment que va rebre l'obra de Collell i Serra,⁹⁶² també la recollia Salarich a la seva correspondència al *DdB*. El número 320 de la capçalera barcelonina es feia ressò del pas endavant que acabava de fer la cultura vigatana.⁹⁶³ Que abans de la representació ja hagués començat el procés de publicació de l'obra creiem que és una prova fefaent de l'interès que despertà entre els vigatans.⁹⁶⁴ *LP* del 20 de novembre de 1869, ja feia saber que l'obra estava a la venda. De la publicació ens sembla remarcable la dedicatòria: una declaració d'amor ciutadà que uneix, de manera indissoluble, l'home

⁹⁶² Collell, en una carta a Marià Aguiló del 14/12/1869 (conservada al fons Marià Aguiló de la BC, caixa 47/3, camisa 4) li confessava el bon regust que li havia deixat la vetllada del 13 de novembre.

⁹⁶³ *DdB*, núm. 320 (16/11/1869, edició del matí).

⁹⁶⁴ Collell, en carta d'11/12/1869, deia a Aguiló que «s'ha comensat l'Estampament de la *Loa* que ab en Serra hem compost per lo dia del estreno del nou Teatro.» Fons Marià Aguiló, BC, caixa 47/3, camisa 4.

i la terra. El sentiment de devoció filial a la terra on s'ha nascut guarda, intrínsecament, una clara tendència romàntica:

A sa ben aymada patria la CIUTAT DE VICH, dedican aquesta petita obreta per sas glorias inspirada *dos fills seus*, que tenen tanta fé en lo amor a la terra nativa, que están fermament convensuts de que sens un gran afecte al lloch hont l'home ha vist la llum primera, no's pot tenir lo generós sentiment del bé comú y de la germandat universal.

Una diada de gloria és la primera obra de teatre d'autor vigatà representada a Vic que apareix en les primeres monografies sobre el teatre català. En efecte, Yxart, el 1879,⁹⁶⁵ a l'apèndix 2, l'inclou entre les «Pessas de 1 acte» representades el 1869, i en reconeix l'autoria a Serra i Collell. En canvi, Tubino, l'any següent,⁹⁶⁶ l'atorga exclusivament a Collell i la qualifica de «juguete». Curet i Fàbregues, a les respectives històries del teatre català, no hi paren cap atenció.

La foguerada teatral havia pres fort al cor dels dos joves. Una setmana després de l'estrena d'*Una diada de gloria*, el 19 de novembre, Collell llegia al Círcol una conferència titulada «El teatro en sus relaciones con la cultura y moralidad de los pueblos». Malauradament no en coneixem el text, i la premsa de l'època no hi va dedicar atenció.⁹⁶⁷ Requesens ha hipotetitzat què podia haver exposat Collell en aquella acadèmia.⁹⁶⁸ L'entronca, creiem que encertadament, amb la idea de teatre que tenia Milà, que, al seu torn, seguint Jorba,⁹⁶⁹ Requesens enllaça amb Schiller. De fet, com dóna a conèixer, el Círcol Literari rebia *La Abeja*, que el 1862 havia publicat un article de Schiller titulat «El teatro considerado como una institucion moral».⁹⁷⁰ Quedemnos, si més no, amb el que significa aquesta lectura collelliana d'apropament al món teatral.

Ben aviat Serra i Campdelacreu presentà la seva segona composició al Teatre Ausonense. El dijous 2 de desembre de 1869 s'estrenava *Las llangonissas de Vich*, que es tornava a representar el diumenge següent, dia 5. Qualificada per *LP* de «lindísima pieza», va ser rebuda entusiàsticament pel públic.⁹⁷¹ El mateix bisetmanari s'hi tornava

⁹⁶⁵ YXART (1979), p. 239.

⁹⁶⁶ TUBINO (2003), p. 635.

⁹⁶⁷ Tan sols *LP*, núm. 61 (20/11/1869) hi dedicà una petita nota que deia: «En la noche de ayer nos dió el socio D. Jaime Collell una agradable velada, leyendo un discurso en el que con felices pensamientos probó la influencia del teatro en la cultura y moralidad de los pueblos. Despues de algunas observaciones hechas por el Sr. Salarich sobre los orígenes del teatro, leyó el mismo Sr. Collell una enérgica é inspirada poesía catalana titulada *¡Patria perdida!* que deseamos conozcan nuestros lectores, como tambien el discurso que mereció los plácemes del digno Sr. Presidente D. Domingo de Bertran, y de la concurrència, que sería de desear no fuera tan escassa.»

⁹⁶⁸ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 860-866.

⁹⁶⁹ JORBA (1989).

⁹⁷⁰ F. SCHILLER. «El teatro considerado como una institucion moral». *La Abeja*, 1962, p. 117-120.

⁹⁷¹ *LP*, núm. 65 (04/12/1869) i 66 (08/12/1869).

a dedicar la setmana següent. En efecte, la «Revista Dramática» del 8 de desembre era dedicada a *Las Euras del Mas*, de Frederic Soler, i a l'obra de Serra. La primera era la que s'enduia la major part de comentaris, però el text del vigatà rebia, també, elogis. Després d'un breu resum argumental, caracteritzava l'obra:

Buena versificación, diálogo vivo y acertados y naturales chistes, realzan esa primera producción dramática de nuestro compañero, á quien sinceramente felicitamos, deseándole nuevos lauros como el que ha alcanzado de sus compatriotas que han dado á su bonita comedia una lisonjera acogida, bien merecida por cierto por el cariño filial que en ella patentiza hácia la madre patria, de cuyas glorias es ardiente entusiasta.

El redactor de *LP* afirma que es tracta de la primera obra de teatre redactada per Serra. Acabem de veure que participà en dues més. Segurament es refereix al fet que sigui la primera únicament seva. Tanmateix, com donàvem a conèixer més amunt, podria ser que n'hi hagués una altra. Deixant aquesta observació al marge, i fixant-nos en l'argument de l'obra, *LP* diu que té un «completo sabor de localidad» per la referència a persones conegudes, però també pel retrat del «carácter de los interlocutores». I és que l'amor per a la seva ciutat natal fou una de les característiques de la seva vida. Al cap i a la fi, aquest regust vigatanista present a *Las llangonissas de Vich* es pot emparentar, fàcilment, amb el que respira, també, *Una diada de gloria*.

Las llangonissas de Vich va ser publicat per Ramon Anglada el 1869.⁹⁷² És sorprenent, si més no, la celeritat amb què aparegué.⁹⁷³ Quant als manuscrits, només n'hem localitzat un, segurament l'original, conservat al fons Serra i Moret al CEHI i que fa saber que la redacció de *Las llangonissas de Vich* fou anterior a *Una diada de gloria*, ja que, pel que dóna a entendre, va ser començada el 4 de març (hem de suposar que de 1869), i acabada amb vuit dies. *Las llangonissas de Vich*, igual que *Una diada de gloria*, només és citada per Yxart i Tubino.⁹⁷⁴ El primer l'inclou, també, a l'apèndix 2, a les «Pessas de 1 acte». Tubino, al seu torn, la qualifica de «comedia».

En efecte, al fons Serra i Moret⁹⁷⁵ es conserva l'únic manuscrit que hem trobat. Autògraf de Serra i Campdelacreu i signat «J. S y C.», l'hem considerat el primer per la quantitat de versos ratllats i la utilització de diferents tintes. L'any següent, Serra tornava a l'escena amb *Lo Puig dels Jueus*. A l'hora de parlar-ne, però, sempre se'l recordava com l'autor de *Las llangonissas de Vich*. Suposem, doncs, que l'obra, encara que no se'n tornés a parlar més endavant, havia de causar una grata impressió als vigatans.

⁹⁷² Josep SERRA I CAMPDELACREU. *Las llangonissas de Vich*. Vich: Impremta y llibrería de R. Anglada, 1869.

⁹⁷³ L'obra es va estrenar el 02/12/1869, i *LP*, núm. 66 (08/12/1869), ja donava notícia que es venia.

⁹⁷⁴ Aquestes són les dues úniques obres que citen. Ubach, Curet i Fàbregas, en canvi, les obvien totes.

⁹⁷⁵ FP (Serra i Moret). 5 (1) a- M. Serra i Moret. Obres de J. Serra i Campdelacreu.

Lo Puig dels Jueus va ser duta a escena el 7 d'agost de 1870. Eren els últims dies de la companyia catalana dirigida per Frederic Soler a Vic. La setmana abans, el 31 de juliol, s'havia estrenat *Lo Concell de Vich*, de Soler,⁹⁷⁶ escrita expressament per a l'ocasió, la qual iniciava un seguit de tres setmanes consecutives amb representacions d'obres de temàtica vigatana. *Lo Puig dels Jueus* rebia un elogi desmesurat a les pàgines de *LCM*. La nota, breu, no hi posava cap però. Tot eren celebracions i encerts, congratuacions per a l'autor i els actors. L'argument, com el de *Las llangonissas de Vich*, se situa en un ambient medieval, de costums cavalleresques, de tendència romànticoarquelògica. Ara, a banda d'aquest ambient típic dels drames catalans de l'època, les obres de Serra destaquen pel domini del sentiment amorós. Empeltades, d'una manera o altra, amb *Primavera trista*, tant *Lo Puig dels Jueus* com *Las llangonissas de Vich*, tot i tenir propostes sensiblement diferents, guarden un mateix rerefons: l'amor, més enllà de l'escenari on se situa, és el que domina l'acció. El redactor de *LCM* qualificava l'argument de «bien pensado, y ejecutado con maestría». Quant a l'acció, de la qual considerava que «tiene en su sencillez la mayor complicacion posible», creia que «se desarrolla perfectamente con creciente interés, llegándose al desenlace de una manera súbita, pero natural». I seguia: «La versificacion, por lo sonora y rica, puede calificarse de espléndida». Sembla ser que no només la premsa lloava la composició de Serra. Que el públic també l'havia rebut amb entusiasme ho corrobora que el fessin sortir a l'escenari a saludar després de cada acte.

L'obra de Serra, de la qual hem localitzat cinc manuscrits diferents (dos al fons Serra i Moret conservat al CEHI, dos a la BC, i un a l'Ateneu Barcelonès),⁹⁷⁷ ha romàs inèdit. Els dos darrers estan digitalitzats i són consultables en línia. Un dels conservats al CEHI ha de ser l'original. Els altres quatre són còpies apògrafs. El que considerem primer aporta informació sobre la concepció del drama i el període de redacció. Així, pel que fa saber a la primera pàgina, concebé la història el 23 de maig de 1870 i redactà el primer vers dos dies després. A l'última pàgina explica que hi treballà els dies 5, 6 i 7 de juny i dos altres que no recorda. L'acabà «ab 19 dias entre tot». Segurament, doncs, el finalitzà entre el 8 i el 10 de juny. Les dades poden semblar gratuïtes, però fan pensar que no va ser una obra escrita, malgrat la rapidesa, per encàrrec.

⁹⁷⁶ J. Montserrat i Archs, en una carta a A. Aulèstia i Pijoan, la qualificava d'«adulació rastrera als vigatans», motiu pel qual considerava que els havia agradat tant. DURAN (2004).

⁹⁷⁷ CEHI: FP (Serra i Moret). 5 (1) a- M. Serra i Moret. Obres de J. Serra i Campdelacreu; BC: ms. 1095/3 (f. 55-165) i ms. 6187.; Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 161.

Un altre detall. Tots els manuscrits, com també els reports de la premsa, la titulen *Lo Puig dels Jueus*. Aquest manuscrit, en canvi, *El Puig dels Jueus*. No sabem perquè es canvià la forma de l'article, però és una constatació de l'ambivalència i la inseguretat lingüística del moment. La quantitat de manuscrits conservats mostra que, si més no, els amics i contemporanis se n'interessaren. Així, a banda de l'original, la resta de manuscrits deuen ser força propers a la data de redacció, tal com demostren els usos ortogràfics. Encara més: el segon localitzat al CEHI podria ser de la mateixa mà que el conservat a l'Ateneu Barcelonès. El traç és molt semblant. Entre els quatre que hem considerat posteriors hi ha molt poques diferències i són, bàsicament, canvis lèxics. En canvi, entre aquests tres i el primer sí que trobem més variacions. També són, literàriament, irrellevants. En aquests casos es tracta, altra vegada, de modificacions lèxiques, però també cal sumar-hi, per exemple, supressions i afegits de versos.

Una setmana després de la representació de *Lo Puig dels Jueus*, es va dur a escena *La gent de l'any vuyt*, de Collell, que tancava la trilogia d'obres de tema vigatà. De les tres, aquesta és la que guarda més caràcter ideològic nacional i menys exclusivisme vigatà. Jorba n'ha fet una lectura del contingut, la forma i l'estructura. Així resumeix l'obra:

Es tracta en aquests cas d'una obra ben obertament lligada al corrent romàntic, la qual, sense apartar-se gaire del gènere sainetesc en certs aspectes, s'ha potenciat fins a fer-se pròpiament una obra de tall dramàtic, amb limitacions explicables parcialment per la proximitat i vigència de les formes de vida de la societat en què situa l'acció i en feien bandera de la personalitat catalana: en feien especialment de certes virtuts ancestrals en camí de perdre's per vici d'estrangeria, i més concretament de les virtuts de la generació, en vies d'extinció, de la Guerra del Francès.⁹⁷⁸

D'altra banda Requesens s'ha proposat posar-la al lloc que li correspon en la història del teatre català.⁹⁷⁹ En destaca la celeritat amb què fou redactada, i la inexperiència de l'autor, fets que li juguen en contra. L'acció, situada en un poble del llevant de la Plana de Vic, posseeix, intrínsecament, un valor estatal. En canvi, tant *Lo Puig dels Jueus* com *Lo Concell de Vich* són estrictament vigatanes.

La gent de l'any vuyt, com totes les obres que acabem de veure –tret de *Las llangonissas de Vich* i *Una diada de gloria*–, va ser representada en sessió única al Teatre Ausonense. Les circumstàncies que envoltaren aquesta estrena eren les mateixes que *Lo Puig dels Jueus* i *Lo Concell de Vich*: l'estiu del 1870, l'empresari del teatre

⁹⁷⁸ JORBA (1988), p. 124.

⁹⁷⁹ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 868-871.

havia contractat la companyia catalana del Romea, dirigida per Frederic Soler. Eren mesos que la febre groga feia estralls a Barcelona, i Vic s'havia omplert de gent que buscava refugi, provocat, també, pel context polític. Segons Collell, a Vic «fou numerosa y distingida la colonia barcelonina»,⁹⁸⁰ i en aquelles setmanes, el teatre tenia representacions els dijous i els diumenges. L'exili barceloní, doncs, havia omplert la capital d'Osona i, consegüentment, les butaques del teatre i els salons del Círcol. Així, malgrat l'èxit amb què foren acollides les tres obres i que una part important del públic fos barceloní, el ressò que tingueren les peces d'autor vigatà no anà més enllà que dels dies següents de l'estrena i de les pròpies fronteres. En proven la sospita que ni Ubach i Vinyeta ni Yxart en donin notícia als respectius treballs premiats als Jocs Florals, i que tampoc Tubino hi faci referència.

Això no contradiu, però, l'èxit que els hi apuntàvem. *LCM* era la més animosa, ja ho hem vist. I també Joaquim Salarich, a les seves correspondències al *DdB*, destacava l'efecte positiu que havien tingut sobre els espectadors. De l'obra de Serra en remarcava «lo bien desarrollado del asunto» i la «buena pintura de caracteres», «siendo todo realizado por una forma excelente y una versificación de una extraordinaria fluidez», i seguia destacant-ne la rebuda que tingué per part del públic. La referència a l'obra de Collell, molt més sintètica, es limita a dir que «La primera y única representación del drama en 3 actos del señor Collell llamado “L'any vuit,” tuvo un éxito satisfactorio para su autor y para los que lo representaron.»⁹⁸¹ També els autors s'hi referien.

Serra i Campdelacreu, a una carta enviada a Ubach i Vinyeta datada el 13 d'agost de 1870 (annex 5.6), li feia saber l'èxit que havia tingut l'obra a Vic i li prometia que, el proper dia que baixés a Barcelona a veure els amics del Suís, l'hi portaria. A més, dóna a entendre que, en una carta anterior d'Ubach a Serra, el primer el felicitava per l'obra a partir dels comentaris elogiosos que un amic, de qui no diu el nom i que havia assistit a l'estrena de l'obra, li havia fet.

Al seu torn, Collell, el 1920, recordava que l'ovació del públic que omplia el teatre «fou més que sorollosa, per mí altament falaguera.»⁹⁸² Aquella nit, però, havia de ser la darrera flama de la foguerada teatral de joventut de Collell. Tornat a casa passà la nit vetllant el seu germà malalt i «me posí a capdellar y descapdellar recorts y pensamientos, endreçantse'l soliloqui per uns viaranys que tenían per punt terminal una celda

⁹⁸⁰ COLLELL (1920), p. 146.

⁹⁸¹ *DdB*, núm. 239 (27/08/1870, edició del matí), p. 3648.

⁹⁸² COLLELL (1920), p. 147.

del Seminari.»⁹⁸³ Collell, decidí desar els manuscrits teatrals i allunyar-se de l'art escènic. No va ser fins al 1888, amb motiu del vuitantè aniversari dels fets teatralitzats, que entregà a Francesc Matheu el manuscrit de *La gent de l'any vuyt* perquè el publicqués.⁹⁸⁴

En suma: de les set obres segures d'autor vigatà, cinc van ser representades a Vic (*Elisenda de Montral*, *Una diada de gloria*, *Las llangonissas de Vich*, *Lo Puig dels Jueus*, i *La gent de l'any vuyt*), una a Barcelona (*Entre poch y massa*), i d'una altra (*Lo paquetayre*) no en tenim cap informació. De les cinc representades a Vic, quatre ho van ser al Teatre Ausonense (*Una diada de gloria*, *Las llangonissas de Vich*, *Lo Puig dels Jueus*, i *La gent de l'any vuyt*), i també de les cinc dutes a escena a Vic tres només van ser representades una vegada (*Elisenda de Montral*, *Lo Puig dels Jueus*, i *La gent de l'any vuyt*), i les altres, dues (*Una diada de gloria* i *Las llangonissas de Vich*). La de Collell escenificada a Barcelona sembla que també només ho fou una vegada. Aquest recull d'informació serveix per constatar el poc ressò que tingueren les obres d'autors vigatans, com ho recorda, també, el fet que Ubach i Vinyeta, al seu panorama teatral premiat als Jocs Florals de 1876, no n'esmenti cap i, en canvi Yxart, a una obra del mateix ambient premiada el 1879, i Tubino, a la seva *História del Renacimiento...*, només fessin referència a *Una diada de gloria* i *Las llangonissas de Vich*. Això posa de manifest que els literats vigatans no conceberen el teatre com a art primer. Tot i que s'hi acostaren i que la ciutat mostrà un fort interès, Vic no gaudeix d'un autor de primera fila. Tanmateix, com dèiem, la premsa, la llarga vida del teatre i l'apropament dels joves a l'art escènic, demostren que, certament, si més no a partir de la dècada dels 60, els vigatans s'hi sentien fortament atrets.

Literàriament, com dèiem, no ens hem proposat dur a terme una lectura exhaustiva. Sí, però, que creiem interessant oferir un retrat sintètic de les diferències i similituds entre les obres. Totes, excepte *Entre poch y massa*, se serveixen de matèria històrica per construir el relat, sempre a partir d'episodis de la història vigatana. Els que l'utilitzen, però, també divergeixen en les opcions preses. Tots llevat de *La gent de l'any vuyt* ambienten les accions en un passat medieval. El motiu és senzill: Collell construeix una obra de caràcter ideològic empès per la situació política espanyola. El tema, doncs, politicoideològic, s'imbrica amb d'altres purament renaixentistes. Per contra, la resta aparquen aquest tema i se centren, purament, en l'entreteniment i la diversió. En canvi,

⁹⁸³ *Ibíd.*, p. 148.

⁹⁸⁴ Jaume COLLELL. *La gent de l'any vuyt. Drama en tres actes y en vers original de mossèn Jaume Collell Mestre en Gay Saber*. Barcelona: La Il·lustració Catalana, 1888.

tant a *La gent de l'any vuyt* com a les dues obres de Serra apareix, també, el conflicte amorós. En l'obra de Collell hi fa cap com a element secundari, com a simple argument. En canvi, per Serra, és el tema principal. *La gent de l'any vuyt* i *Lo Puig dels Jueus* són drames històrics, *Les llangonissas de Vich* i *Entre poch y massa* comèdies, *l'Elisenda del Montral* una sarsuela i *Una diada de gloria*, segons Tubino, un «juguete». Els dos de Collell són els que posseeixen més càrrega ideològica –diferent en cada cas, però present–; a les dues de Serra, en canvi, l'ambientació medieval és, només, l'escenari per on transcorren problemes amorosos. En tots els casos, els personatges representen tipus, són elements paradigmàtics del món retratat. Per això la presència d'elements costumistes no hi és estranya: els costums, medievals o d'inicis de segle, ajuden a retratar més fidelment el món utilitzat. Segurament, la més diferent, la que té una construcció literària més particular, és *Una diada de gloria*. La metàfora que domina el relat, present des del principi, la fa singular. La combinació de passat, present i futur, l'esdevenidor optimista que promet per a la ciutat el nou teatre la converteixen en una obra particular.

En definitiva, doncs, podem observar una evolució en el concepte teatral dels vigatans: des del teatre com a eina moralitzant i d'entreteniment –la proposta defensada als orígens–, al teatre renaixentista i d'essència romàntica –majoritàriament arqueològic, el conreat pels joves. En aquest procés, el teatre Ausonense significà un punt d'inflexió. Encara que ben aviat es descobrí que Vic no podia presumir d'un dramaturg de primer ordre, això no aturà l'activitat teatral. L'afició que els vigatans sentien per a l'art dramàtic era prou real per no deixar perdre, de nou, l'espai escènic. Així, la llarga vida de l'Ausonense contribuí a la consolidació de Vic com a ciutat cultural capdavantera i oferí, a la ciutat, un centre d'esbarjo, però alhora instructiu.

3. La consolidació literària de la Renaixença: desfeta de l'Esbart i noves generacions (1872-1880)

El darrer capítol del present treball és el més extens cronològicament. Abasta quasi la totalitat del decenni de 1870 i el cloem el 1880, any de tancament de l'estudi, perquè és quan considerem que l'incipient discurs vigatanista traspasa les fronteres locals i s'expandeix arreu del Principat, gràcies a la consolidació dels seus protagonistes principals i al naixement, dos anys abans, de *LVM*. És un període en què els actors més destacats de la Renaixença a Vic inicien la seva labor professional, participen activament de la vida cultural del país i la ciutat i són reconeguts a nivell nacional. Apareixen, també, noves generacions de literats vigatans que es voldran els seus continuadors i que es donaran a conèixer a finals dels 70 amb el nom de JVC. Tanmateix, els Collell, Serra, Genís, o Antoni d'Espona, que romandran a la seva ciutat natal, continuaran essent els protagonistes principals de l'activitat cultural a Vic. Altres com Verdaguer o Francesc d'A. Masferrer, marxaran de la capital osonenca, on continuaran mantenint estretes relacions i hi faran cap en diverses ocasions. I personatges de la generació anterior, i que hem vist més enrere, com Francesc Xavier Calderó, Joaquim Salarich o Josep Font i Manxarell prendran, alguns amb més convenciment que d'altres, el català com a llengua literària.

Tal com hem avançat a la introducció del capítol 2, el 1872, any d'inici d'aquest període, es veu marcat per l'esclat de la tercera carlinada,⁹⁸⁵ pel darrer canvi de local del Círcol i per significar el començament d'una de les etapes més conflictives dels Jocs Florals. És, també, l'any de la mort de Marià Campà, la primera pèrdua de l'Esbart i el començament, segons Requesens,⁹⁸⁶ de la formulació d'un discurs ideològic per part de Collell. Al seu torn, la dècada de 1880 constitueix el de l'expansió definitiva del naixent discurs vigatanista més enllà de les fronteres locals, el qual es convertirà en un dels ingredients principals en la conformació d'un ideari catalanista i conservador que s'articularà al voltant d'ideòlegs com Collell –un dels factòtums d'aquest procés– i, anys a venir, amb polítics com Narcís Verdaguer i Callís.⁹⁸⁷ *LVM* és el primer periòdic

⁹⁸⁵ A la Introducció del capítol 2 hem dit que el ressò que tingué la Setembrina a Vic fou més aviat escàs. La tercera guerra carlina, en canvi, fou molt significativa, sobretot a nivell social, ja que Vic es convertí en un dels focus de guerra més importants.

⁹⁸⁶ REQUESENS I PIQUER (1992), p. 175-179.

⁹⁸⁷ Nascut el 1862, deu anys més jove que el seu germà Magí Verdaguer i Callís (que figura entre els autors de *La garba muntanyesa*), i cosí germà de Jacint Verdaguer, la seva figura aparegué al públic més enllà del període estudiat. Ara bé, representa el polític vigatà finisecular més influent i un dels representants principals del catalanisme conservador de matriu religiosa i monàrquica. Vegeu COLL I AMARGÓS (1998).

vigatà en llengua catalana, fundat el 1878, que s'ha de considerar la primera propagació d'aquestes propostes vigatanes a tot el Principat. Prenem el 1880 com a tancament del capítol i del treball perquè la celebració del Mil·lenari de Montserrat constitueix un fet d'abast nacional i amb lideratge de Collell –la primera vegada que una celebració d'aquest tipus és capitanejada per un vigatà– i perquè aquell any es celebra el primer Congrés Catalanista –la primera trobada d'aquest tipus que es preocupa per la vertebració d'un discurs catalanista.

Si a l'etapa anterior els vigatans debutaven en el teatre català, ara és el torn de la narrativa. Encara que n'haguem presentat l'interès que despertava a la premsa vigatana d'inicis dels 60, sempre en castellà i majoritàriament d'autors estrangers, i haguem donat a conèixer algunes narracions enviades als Jocs Florals, les quals han de ser enteses com a fets esporàdics i no com un fenomen estès, no podem considerar que el seu conreu estigués fortament arrelat. És ara, entrats als 70, que M. Genís i Aguilar⁹⁸⁸ i J. Salarich i Verdguer prenen la ploma de manera decidida i conscient i s'inicien en la narrativa catalana. D'entre els vigatans més joves serà Lluís B. Nadal qui en seguirà els passos. Ens fixem en les respectives propostes literàries. A continuació, dediquem un apartat d'aquest tercer capítol a veure l'evolució literària i professional dels esbartaires, atesa la disgregació del cercle i la reconversió de l'Esbart de grup essencialment literari a nucli ideològic, i presentem el conjunt de joves vigatans que, entre 10 i 15 anys més joves que els seus mestres, en seguiran els camins encetats. Noms com Lluís B. Nadal, Ramon d'Abadal, Francesc Rierola, Joan Sendra, Josep Camp-Sangles, Josep Bach, Jeroni Serdà o Lluís Carbó apareixeran a aquestes pàgines.

Ara bé, tres fets concrets tenen lloc aquests anys i cada un, en el seu camp, guarda una estreta relació amb el context català. El primer, la celebració d'un certamen literari organitzat pel Círcol per tal de celebrar el primer aniversari de l'arribada del ferrocarril a Vic, el 1876, la primera mostra d'aquest tipus de celebracions arreu del territori. Un estudi centrat en la gènesi, la formació del jurat, les deliberacions d'aquest, els textos premiats, els autors presentats⁹⁸⁹ i als usos lingüístics són els motius principals de les pàgines que hi dediquem. També el posem en relació –destacant-ne les semblances i les diferències– amb els certàmens que se celebraren, amb el mateix

⁹⁸⁸ En el cas particular de Martí Genís, tot i que la seva primera obra narrativa, *Julita* –que és alhora la més rellevant de tota la seva producció literària–, fos redactada el 1868, no va ser publicada fins al 1874. A més a més, la resta de narracions que li coneixem, les quals mostren un estil diferent, són d'aquest període o posteriors.

⁹⁸⁹ Com en els Jocs Florals, no es conserven les pliques dels poemes presentats. Per tant, es fa difícil reconèixer els autors dels textos. Podem formular, però, algunes hipòtesis.

motiu, a Vilanova i la Geltrú el 1881 i a Valls el 1883. El segon aspecte estudiat és l'estat de la premsa entre el 1872 i el 1880, en què només aparegueren dues capçaleres: el *DdV* (1877) i *LVM* (1878-1900). Cadascuna rellevant per diferents motius, és la segona la més significativa i important. D'aquesta darrera ens centrem en els tres primers anys i ens fixem en les diferències amb els seus antecessors i com exporta les propostes vigatanes a la resta del país. Fet i fet, *La Veu* participarà activament del debat ideològic i literari que s'encetarà a Catalunya a finals dels 70 i esclatarà a la dècada dels 80. El darrer apartat és un estudi de *La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic*, antologia publicada per Jaume Collell el 1879, que hem d'entendre com un manifest literari i ideològic i un contrafort a les seves incipients campanyes patrioticoreligioses. Un repàs a l'estructura, la motivació i els textos, per tal de detallar les propostes collellianes, són els temes principals de l'apartat. També la situem en la tradició d'antologies catalanes de la Renaixença, per veure que ens trobem davant d'una de les primeres seleccions locals.

A nivell nacional, políticament són uns anys marcats pel conflicte bèl·lic (1872-1875); i en literatura per les disputes internes als Jocs Florals, que comportaren la creació de nous certàmens, com els de la Joventut Catòlica de Barcelona i la fugida d'algun sector, com el de Marià Aguiló; la desaparició de l'entitat La Jove Catalunya; les tensions entre els diferents sectors renaixentistes motivades per diferències ideològiques i les batalles ortogràfiques; la incorporació, a través dels Jocs, de Narcís Oller al món literari català; o la crisi a la qual entraren els models romàntics a l'entorn de 1874-1877.⁹⁹⁰ Tot això conduí a una polarització del moviment cada cop més marcada que, malgrat el predomini de propostes romàntiques, no podia camuflar l'heterogeneïtat creixent i l'impuls que prenién les noves propostes. A finals dels 70, tot i no prendre el protagonisme, la filosofia positivista es fa sentir amb més força, i figures com Joaquim M. Bartrina, Pere Estasèn, Valentí Almirall o Pompeu Gener, defensaran els seus postulats des de diferents plataformes.⁹⁹¹ Les polèmiques entre aquests i els seus detractors, originalment de caràcter ideològic, saltaran al camp literari a la dècada dels 80. Això no obsta, però, que la tríada, Yxart-Sardà-Oller iniciï el seu camí d'apropament a propostes Realistes-Naturalistes a finals dels 70. Tots aquests eren,

⁹⁹⁰ MOLAS (1997), p. 15-16.

⁹⁹¹ Vegeu-ne un acostament a Casassas (1999, p. 125-129).

políticament, de tendències republicanes, i es mostraven contraris a l'estètica romàntica dels inicis del moviment.⁹⁹²

Quant al període que ens ocupa, una de les problemàtiques més conegudes foren els articles que es creuaren des de les pàgines de *LR* dos personatges que signaven amb els pseudònims F. de Lamarck i Quintin Durward. El primer es posicionava a favor de propostes de caràcter Realista-Naturalista-Positivista; el segon, que prenia el nom d'un personatge d'una novel·la de Walter Scott, s'arreglerava al sector romàntic i conservador. No coneixem amb certesa qui s'amagava rere cada nom, però pel segon, s'han proposat figures com algun dels germans Masferrer, Josep Torras i Bages o Jaume Collell.⁹⁹³

En aquest context, el grup vigatà, en general, es mantingué fidel als seus principis literaris i ideològics: va advocar per una defensa del Romanticisme i el catalanisme catòlic i començà a donar mostres d'un discurs més o menys singular.⁹⁹⁴ Va ser també en aquests anys d'obertura de noves vies literàries i de conflictes en el consistori dels Jocs que Verdaguer va fer el salt definitiu a Barcelona amb una proposta literària de tendència tardoromàntica, enfront les posicions realistes i positivistes que començaven a aparèixer en altres sectors de la Renaixença. Per contra, els esbartaires estudiants a la Universitat de Barcelona iniciaven la seva carrera professional i deixaven la ciutat comtal. Els principals literats vigatans, és a dir, Verdaguer, Collell i Genís, prendran camins complementaris, però no pas excloents. El primer, com dèiem, continuarà apostant per una estètica decididament romàntica; Collell interpretarà la creació literària, que tanmateix perdrà pes en la seva faceta d'escriptor en favor de la vena periodística, com a arma propagandística; i Genís prendrà partit per un Costumisme d'arrel romàntica. Els vigatans de segona línia –els Masferrer, els Espona o Serra–, generalment es mantindran fidels als seus inicis. Val a dir, però, que la veu poètica de F. d'A. Masferrer, segurament pel seu allunyament de Catalunya, es començarà a apagar i que, en canvi, la d'Antoni d'Espona, malgrat la poca producció, se singularitzarà: com dèiem, destacà en l'ús de la matèria bíblica i, ja al segle XX, traduï *Os Lusíadas*, la *Divina Comèdia* i la *Jerusalem alliberada*.

⁹⁹² Alguns amb més vigoria que altres criticaran el Romanticisme. Els Yxart, Sardà i Oller, per exemple, tot i no ser-ne partidaris, reconeixen la seva formació en aquesta poètica i per això no en reneguen.

⁹⁹³ Vall (2010, p. 16, n. 18), recull els diferents estudis que s'han atrevit a proposar noms i que s'han fixat en aquest joc de rèplica i contrarèplica literària i ideològica.

⁹⁹⁴ FRADERA (1985a).

Literàriament, les vies obertes durant la Revolució de Setembre, amb la vinguda de la Restauració Borbònica van viure un cert rebrot. El grup de Vic, però, continuava apostant pels ideals literaris romàntics del principi del moviment, i, en política, se significava en favor d'un nou catalanisme que recollia el sector conservador moderat de Barcelona i el carlisme, del qual, en certa manera, provenien. Així ho exposava Collell el 1879:

lo catalanisme, o no ha de ser res, o ha de ser la protesta viva, constant y meditada de l'esperit nacional contra els procediments sistemàtics dels ideòlechs unitaristes; la contraposició de la lley de la història y de l'element tradicional a les ficcions del dret modern que deriva de fonts impures com són lo racionalisme y lo positivisme: en una paraula, lo Catalanisme ben portat y rectament dirigit ha de ser un treball pacient, afanyós sí, però molt noble y digne d'esperits elevats, de reconstitució social per medi d'una sàbia y prudent restauració de tots los elements que la tradició ens mostra com a genuïns y d'una renovació dels gèrmens de vida pròpia y característica que formen la peculiar fesomia d'una nacionalitat.⁹⁹⁵

El canonge empenia aquest camí com a conseqüència dels canvis polítics que havien sacsejat Catalunya i Espanya a finals dels 60 i inicis dels 70 i que s'havien vist acompanyats per unes noves vies filosoficoliteràries que havien fet cap al si dels Jocs Florals de Barcelona. El grup encapçalat per Frederic Soler, i entre els quals també destacaven Conrad Roure i Eduard Vidal i Valenciano, de tendència progressista i republicana, provocava tensions en el consistori dels Jocs, però no només per la posició ideològica, sinó també per les noves vies literàries que proposaven: eren contraris a la poètica romàntica, si més no la que s'havia promogut, fins llavors, des del certamen floreasc. El sector conservador, que havia dominat la institució fins aquell moment, se sentia atacat i desprestigiats per aquest nou cercle i en volia recuperar l'hegemonia i el domini. Aquests anys convulsos políticament també es traduïren en la literatura, i la torna entre «progressistes» i «conservadors» en el cos de mantenidors dels Jocs Florals a principi dels 70 reflectia aquestes desavinences i confrontació ideològica.⁹⁹⁶

Més enllà de les propostes literàries, una de les polèmiques més agres d'aquest període fou l'ortogràfica que ocasionà fortes tensions al consistori dels Jocs Florals, en especial entre 1873 i 1875 i que, sembla, fou un dels motius de la dissolució de la societat La Jove Catalunya. En efecte, la qüestió ortogràfica era present al certamen des dels seus inicis amb més o menys virulència. Els intents de normativitzar la llengua

⁹⁹⁵ La citació és de Jaume COLLELL. «Catalanisme. Lo que es i lo que deuria de ser». *LVM*, el dia 10 de juliol de 1880 (any III, núm. 28, p. 230). Aquest text va guanyar un premi al Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona de l'any 1879 i va ser editat.

⁹⁹⁶ TÀSIS (1997), TOMÀS (1977a) i TOMÀS (1977b).

s'havien succeït des de ben aviat, i des del començament s'havien constituït els dos bàndols que haurien de capitalitzar les disputes: un, encapçalat per Aguiló, a qui seguien els mallorquins, els vigatans –si més no Collell i Verdaguer– i autors com Ubach, Matheu, Pirozzini o Montserrat i Archs, defensor de l'ortografia de l'Edat Mitjana, apostava per l'escriptura dels plurals femenins en -es; l'altre, capitanejat per Bofarull, que prenia els models de l'Edat Moderna, amb P. Serafi i F. Fontanella com a exemples principals, i que tenia defensors com Briz, Aldavert, Guimerà, Roca i Roca, Riera i Bertran o Barallat, prenia partit per als plurals femenins en –as.⁹⁹⁷ Les tensions, també de caràcter ideològic, esclataren el 1872, quan el consistori flouresc, del qual tanmateix formaven part Montserrat i Archs i Letamendi, marginava Aguiló i els seus deixebles i s'atrevia a premiar Frederic Soler. Això darrer provocà que els que s'havien sentit desplaçats l'any anterior, el 1873 passessin a dominar el cos de mantenidors.

Les fortes disputes, també el 1873 i el 1874, arribaren al punt de provocar que la major part del grup encapçalat per Aguiló s'abstingués de participar als Jocs de 1875, en què Soler fou nomenat Mestre en Gay Saber. De vigatans, aquell any hi participaren Martí Genís,⁹⁹⁸ Francesc d'A. Masferrer⁹⁹⁹ i Pere Güell,¹⁰⁰⁰ que enviaven els textos amb els plurals femenins acabats en –as. La decisió, segurament, era presa de manera conscient per tal de no ser marginats per qüestions ortogràfiques. Amb els anys, els aguilonians, tot i apartar-se, en certa manera, de l'organització del certamen flouresc, i que, a finals dels 70, donessin suport al de la Joventut Catòlica de Barcelona, hi continuaren participant. Fet i fet, la no concurrència al certamen per part del grup d'Aguiló era més una proposta que una obligació. I, segurament, es podrien posar en relació a aquestes tensions els poemes satírics contra Verdaguer enviats als Jocs del 1874,¹⁰⁰¹ ja que el fet de ser capellà –en un context en què l'església majoritàriament s'havia posicionat a favor de les posicions carlines–, afí al sector d'Aguiló i membres de l'Esbart, el convertien en el blanc perfecte. D'altra banda, proven el renom que ja havia obtingut Verdaguer al món de les lletres catalanes.

⁹⁹⁷ Sobre les problemàtiques ortogràfiques de l'època, vegeu Tomàs (1977a), Tomàs (1977b), Segarra (1985), Massot (1993) i Pinyol i Torrents i Bassó (1997).

⁹⁹⁸ «Lo fadrí major» (388).

⁹⁹⁹ «Lo somni d'Adam» (392) i «La masía dels amors» (393).

¹⁰⁰⁰ «Desig de l'ànima» (177), «Sòmmit» (178) i «A la tomba de ma aymía» (179). A banda d'aquests poemes, presentats a l'Annex 11.6 de Pere Güell també hem localitzat «A nostra senyora del Roser», conservat al fons Masferrer de la BC (ms. 9184/2), i «A ma aimia» a OVA. Vegeu-los editat a l'Annex 19 i 8.14 respectivament.

¹⁰⁰¹ VALL (1997-2001).

Un altre espai de discussió era la premsa. Les tensions arribaren al punt que, pel volts de maig del 1874, el grup de les –es decidí no publicar a *LR*.¹⁰⁰² I Briz, aquell any, no admeté textos amb aquesta grafia al seu *CC*. De vigatans, aquell 1874, a *LR* només hi publicaven Josep Masferrer, Josep Serra, Jaume Collell i Joaquim Salarich. I tots, a excepció de J. Masferrer, hi publicaven abans del maig,¹⁰⁰³ i tan sols Salarich se servia de l'opció –as. Podria ser, doncs, que prenguessin la mateixa decisió i deixessin d'enviar-hi textos. L'any següent hi tornem a trobar Collell i Serra, als quals se suma Magí Verdaguer, tots tres prenent l'opció d'Aguiló. Als *Calendari* publicats el 1874 i 1875 (dedicats als anys 1875 i 1876), tan sols hi figura Francesc Camprodon, ja mort i amb els plurals femenins en –as.

No creiem que les participacions als Jocs i l'ús del plural femení en –as als manuscrits que hi eren presentats posin en entredit la presa de posició conjunta per part dels vigatans. I que hi presentessin els textos amb l'ortografia defensada per Bofarull suposem que era, com hem dit, una decisió voluntària per no ser marginats. És més, la majoria de col·laboradors vigatans a *LR*, que respectava l'opció ortogràfica presa per l'autor, ja al 1873, se servien de l'opció –es. I que no fossin recollits al *Calendari* del 1874 ni del 1875, sembla provar a quin bàndol es trobaven.

Seria interessant saber quina posició prengué cada un dels vigatans, però la dificultat de datar els manuscrits conservats, sumat al fet que d'alguns autors se'n conservin pocs i que, dels datats, una ínfima part corresponen al període 1873-1875, fa que no puguem ser concloents. Ara, amb els textos que hem pogut consultar, sí que podem aportar algunes dades. Francesc de Febrer va utilitzar sempre la forma –as, Josep Serra, en canvi, apostà per la –es. Francesc d'A. Masferrer, si el 1875 enviava poemes als Jocs amb –as, el 1872 escrivia el poema «Bon hereu!» i el 1873 publicava a *LR* en –es. El 30 de març del mateix any enviava una carta al seu germà Ramon en què li trametia el poema «La tardor de la vida» per tal que la *tirés* als Jocs, i li deia: «Podeis escriure esta poesia con letra diferente y con as y escoged las variantes».¹⁰⁰⁴ La versió copiada a la carta, igual que la presentada al certamen barceloní, emprava l'opció –as. Creiem que no era la defensada per Francesc d'A., però especificar quina s'havia de prendre

¹⁰⁰² PINYOL I TORRENTS I BASSÓ (1997). A una carta de Picó a Forteza, datada el 21 de maig de 1874, el primer explica al segon la determinació que «N'Ubach, en Montserrat, en Matheu, N'Obrador, en Pirozzini, en Nanot y alguns altres» havien pres de no publicar a La Renaxensa. *Ibid.*, p. 403.

¹⁰⁰³ El text de Masferrer, una llarg article titulat «Un assatj de filosofia crítica», va veure la llum entre el 20 de març i el 20 de juliol. Sempre amb els plurals femenins en –es.

¹⁰⁰⁴ Carta de Francesc d'A. Masferrer a Ramon Masferrer, a continuació d'una carta de Josep Masferrer a Ramon Masferrer conservada al fons de la família Masferrer a la BC, ms. 9186/2, 4.2.2.

demostra que estava al corrent de la problemàtica i corrobora la hipòtesi plantejada més amunt: l'adopció dels plurals en –as es deu a no voler ser menystinguts per motius ortogràfics i ideològics.¹⁰⁰⁵ Suposem, a més, que es posicionava en favor de les tesis aguilonianes perquè en unes cartes al seu germà Ramon, conservades al fons Masferrer i Arquimbau de la BC, que per les referències a uns articles de Josep Masferrer publicats a *LR* i per les informacions sobre la guerra, situem pel 1874, utilitzava el plural –es.

Els textos d'Antoni d'Espona conservats a la carpeta OVA, els únics manuscrits referents a l'autor que hem localitzat, no ens poden servir. La varietat de lletres no permet saber quina és la d'Espona, i, per tant, quina posició prenia. A més a més, trobem les dues formes per als plurals femenins, i tan sols dos textos són datats (el 1870 i el 1872, de mà diferent i ambdós amb l'opció aguiloniana).

El cas de Martí Genís és el més problemàtic d'escatir. No coneixem manuscrits d'aquests anys. Als anteriors emprà l'opció –as, la mateixa que trobem als textos enviats als Jocs de 1873, 1875 i 1877 que hem pogut documentar i consultar, encara que les lletres són diferents i, per tant, podria ser que el copista se servís de la seva preferència. De Genís, els textos conservats a la carpeta OVA també són de mans diferents. Els datats, tots entre 1869 i 1871, de lletres diverses, prenen l'opció –as. Al fons del Círcol es conserva un manuscrit del poema «La vida y la mort»,¹⁰⁰⁶ llegit a la societat el 4 de maig de 1876. La data de redacció, per tant, deu ser propera. I la lletra creiem que és seva. Aquí, Genís també se serveix de la terminació defensada per Bofarull. La mateixa que utilitza als textos publicats, el 1873, a *LR*. En canvi, «Zula», també a *LR* (1878), ja és amb –es. Així doncs, per a Genís és difícil fer una proposta d'identificació concloent. Els manuscrits no ens fan pensar en una adscripció al grup de les –es, si no més aviat el contrari; però en canvi, el cercle d'amistat en què es movia, que Matheu li demanés, a través de Serra, que participés a l'AC, o que el 1878 publicés en l'opció d'Aguiló, ens porta a aquest camí.

¹⁰⁰⁵ També demostra aquest interès pel conflicte una carta de Francesc de P. Masferrer a Ramon, datada a Barcelona el 14 de maig de 1875 conservada a l'ABEV a un lligall sense catalogar titulat «Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883» en què diu: «Los Juegos-Florales celebraronse como de costumbre; pero este año creo yo que disgustaron lo mismo á los de las eee que á los de las aaa. Pueden resumir-se en esta palabra... Pitarra. La flor natural, Pitarra; la englantina, Pitarra; el premio del obispo, Pitarra; otro premio, Pitarra; no sé cuantos accesits, Pitarra. Pagès y Riera obtuvieron tambien la correspondiente racion de premios y accesits, y... nadie mas.»

¹⁰⁰⁶ BJT/CLV, carpeta «Diversos».

D'altres, com Joaquim d'Espona o Josep Masferrer, no en tenim cap pista; i Pere Güell es mostra vacil·lant i empra les dues grafies –amb major predomini de la bofarulliana. Verdaguer, amic d'Aguiló, prengué partida a la polèmica amb un to conciliador.¹⁰⁰⁷ Collell, en canvi, fou més combatiu, i encara que el 1878 llançava al públic *LVM* en –as, el 1879 editava *La garba muntanyesa* amb els plurals femenins en –es. De sobres és coneguda la seva amistat amb Aguiló i la posició en favor de les seves propostes. Per això creiem que la decisió presa amb *La Veu* es deu més a una voluntat d'acceptació –cal tenir present que el sector al qual s'allistava Collell havia sortit perdedor del conflicte– i al fet de ser la més estesa, que un convenciment ferm. És amb *La garba* que opina sobre la problemàtica. El 1879 Josep Serra i Campdelacreu escrivia a Francesc Pelagi Briz i li deia que la poesia que incorporava a la carta «la trobarà amb *es* segons ma costum i aixís desitjaria la publicués; amb tot si en *LGS* no les admet mai, pot posar-hi *as*»; i el 1880 prenia la mateixa opció per a *Primavera trista*.

Ara, tot i les dificultats per proposar els usos ortogràfics dels vigatans, el que podem afirmar és la vinculació amb el grup d'Aguiló. Així ho demostra la participació al desembre de 1874 a l'únic número de l'*Anuari Català* ideat i dirigit per Matheu com a rèplica al *CC* de Briz, Aldavert i Guimerà que, com hem vist, aquell any rebutjava els plurals femenins en –es. A l'obra de Matheu hi trobem Collell, Serra i Verdaguer.¹⁰⁰⁸ I també Camprodon i Vinader.

Que la problemàtica ideològica i literària aparegués als Jocs no ha d'estranyar. La institució floualesca, la més rellevant del moment, continuava sent el pal de paller de la Renaixença. Per això, els sectors afectes al moviment se la volien apoderar. I és que, al cap i a la fi, als 70, l'objectiu principal dels renaixentistes continuava sent la restitució de l'ús generalitzat de la llengua catalana. L'estol de joves autors que s'unien al món literari català era cada cop major i la vida editorial prenia vigoria i força. En són bona mostra la quantitat de capçaleres periodístiques que ocupaven les taules de les diferents entitats (algunes nascudes abans, però encara vigents, com *CC*, *LR* o *LGS*, d'altres aparegudes a partir de 1872 com *La Rondalla* –1874–, *Anuari Català* –1875–, *La Llar* –1875–, o *Diari Català* –1879–), el nombre de certàmens literaris que es crearen –alguns per desafeccions amb els Jocs, d'altres per fets concrets i alguns amb

¹⁰⁰⁷ PINYOLI TORRENTS I BASSÓ (1997).

¹⁰⁰⁸ El desembre de 1875, Matheu escrivia a Serra per tal que aquest li enviés alguna peça per a l'*Anuari Català* de 1876, que no s'arribà a publicar. A la missiva, feia extensiva la petició a Genís. Vegeu annex 5.11

objectius propis–, els noms dels joves premiats als diferents certàmens, o la creació de societats de protecció als escriptors, com ara La Protecció Literària.

Margalida Tomàs ha estudiat amb detall les tibantors que hi hagueren al cos de mantenidors, entorn de la figura de Marià Aguiló, fins al 1875.¹⁰⁰⁹ Esmenta les discrepàncies ortogràfiques, ideològiques i literàries entre els mallorquins i altres sectors renaixentistes. Ramon Panyella, en canvi, ha resseguit l'actuació de Francesc Pelagi Briz al consistori flouresc i ha fet esment dels conflictes interns.¹⁰¹⁰ També serien bones mostres de les divergències, les ressenyes publicades per Roca i Roca al CC, estudiades per Juli Colom,¹⁰¹¹ o les crítiques que feia Valentí Almirall, examinades al seu torn, per Xavier Vall.¹⁰¹² Tanmateix, a banda dels problemes interns i les opinions divergents sobre el camí que han de seguir, els Jocs comencen a ser criticats, a partir de 1873, per la poca qualitat dels autors premiats i la davallada de la qualitat lingüística.¹⁰¹³ Comptat i debatut, aquests retrets tenien, també, un caràcter ideològic. I és que ens trobem en una etapa en què les discrepàncies polítiques i religioses eren més marcades, la qual cosa porta els Jocs de 1880 a buscar «un terreny d'entesa entre els dos grups que anaven distanciant-se d'una manera perillosa».¹⁰¹⁴

Montoliu considera que és l'aparició de Francesc Matheu, Apel·les Mestres i Joaquim M. Bartrina als Jocs, entre 1874 i 1876, el que significa l'aportació de noves tendències –amb ecos de Leopardi, Heine i Musset–, a la poesia catalana. El mateix autor jutja que la història dels Jocs sols és interessant fins a 1877, any a partir del qual, «acaben per confondre's amb el moviment general de les lletres catalanes, l'evolució dels quals van seguint sempre un xic endarrerits.»¹⁰¹⁵ Així doncs, segons Montoliu, a partir de 1877, els Jocs perden pes en el moviment literari català, en favor d'una «constel·lació cada dia més poblada de personalitats literàries.»¹⁰¹⁶ No obstant això, és precisament aquest any que els Jocs viuen un dels episodis més rellevants de la seva història: l'obtenció, per part de Verdaguer, del premi Extraordinari ofert per la Diputació de Barcelona amb *L'Atlàntida* «a l'autor del millor poema escrit en idioma català» i el triomf absolut d'Àngel Guimerà, que assoleix els tres premis ordinaris d'una tacada. La

¹⁰⁰⁹ TOMÀS (1877a) i TOMÀS (1877b).

¹⁰¹⁰ PANYELLA (2008).

¹⁰¹¹ COLOM I BUSSOT (2012).

¹⁰¹² VALL (1989), VALL (1998) i VALL (1999).

¹⁰¹³ PANYELLA (2008), p. 438-449.

¹⁰¹⁴ *Ibíd.*, p. 106.

¹⁰¹⁵ MONTOLIU (1962), p. 68.

¹⁰¹⁶ *Ibíd.*, p. 90.

diversitat de focus d'interès, opinions i propostes ofertes pels estudiosos demostra la complexitat del període ressenyat.

Els Jocs Florals, tot i els conflictes interns, continuaran ocupant la centralitat del moviment renaixentista. Per això, els poetes hi seguiran participant amb el desig de fer-se un lloc entre els autors més reconeguts i aconseguir el prestigi desitjat. I és que, al cap i a la fi, l'ambició dels escriptors continua sent triomfar als Jocs, la principal institució de la Renaixença. Quant als vigatans, entre el 1872 i el 1880, hi aconseguiran premis J. Verdaguer i M. Genís i Aguilar;¹⁰¹⁷ formaran part del cos de mantenidors J. Collell (secretari) el 1873, i Francesc d'A. Masferrer el 1874; i hi participaran, sense ser llorejats, el mateix Francesc d'A. Masferrer,¹⁰¹⁸ J. Masferrer,¹⁰¹⁹ P. Güell,¹⁰²⁰ J. Bach i Martí¹⁰²¹ i J. Sendra.¹⁰²² També Genís i Verdaguer hi tiraven sense rebre premis.¹⁰²³

Com a les etapes anteriors, trobem composicions que per tema podrien ser d'autor vigatà, que la lletra ens recorda algun dels personatges estudiats o que, simplement, són signades a Vic. És el cas, per exemple, d'una peça titulada «Lo camp de la Creu» (252), amb el lema «Coses d'en Serra!», presentada el 1872, en què, títol i lema juguen amb els cognoms de Josep Serra i Campdelacreu i la lletra del qual recorda la de M. Campà. Al seu torn, «***» (84) i «Los ermitants del Remey» (188), del 1873 i «La

¹⁰¹⁷ J. Verdaguer hi guanyà dues violes d'or i argent consecutives, els anys 1873 i 1874, amb «Lo plor de la tortora» i «Sant Francesc s'hi moria». El 1873, a més a més, hi havia aconseguit un accèssit a un premi extraordinari amb «La batalla de Lepant» i el 1874 una menció honorífica a la Viola amb «Jehovà». El 1877 aconseguí un premi extraordinari amb *L'Atlàntida*. El 1880 se li concedí l'englantina amb «La barretina», per la qual cosa fou nomenat Mestre en Gai Saber [Verdaguer i Pajeroles, 2004, p. 46-56 i p. 161-167]. Quant a M. Genís i Aguilar assolí un accèssit a un premi extraordinari el 1876 amb *Sota un tarot*, i el 1878 un premi extraordinari per *La Mercè de Bellamata* i la flor natural per «Lo criat major».

¹⁰¹⁸ «La tardó de la vida» (257) el 1873, «Lo somni de Adam» (392) i «La masía dels amors» (393) el 1875. Del primer ho sabem perquè va ser publicada a *La garba muntanyesa*, del segon perquè se'n conserva un altre manuscrit al fons de la família Masferrer conservat a la BC (ms. 9184/2), i del tercer perquè és enviat amb la mateixa lletra que l'anterior.

¹⁰¹⁹ «Lo ver amor de la vida» (256) el 1873. Encara que sigui amb la mateixa lletra que «La tardó de la vida», de Francesc d'A., al certamen del Círcol de 1876 l'envià amb lletra seva, la mateixa que feia servir per «Cobdícia i venjança», que és, indubtablement, seva. En tot cas, si errem a l'hora d'atorgar-lo a Josep Masferrer, ha de ser de Francesc d'A.

¹⁰²⁰ «Desitj del ànima» (177), «Sòmmit» (178) i «A la tomba de ma aymía» (179) de 1875. Del darrer se'n conserva un altre manuscrit, aquest signat, a OVA. Dels dos primers ho suposem perquè són del mateix puny que l'últim.

¹⁰²¹ «Adéu a la patria» (29) i «A Catalunya en la jornada del Bruch» (35) de 1878. Del primer se'n conserva una còpia signada a OVA, el segon és escrit amb la mateixa lletra que el primer.

¹⁰²² «Lo firatayre» (34), «Un recort» (33), «Lo ram» (38), «La marinera» (50), de 1878. El primer es conserva a OVA amb el títol «Lo marxant». La resta són escrits amb la mateixa lletra.

¹⁰²³ Quant a Genís, es tracta d'«Oriental» (225) –conservada al fons Ubach amb el títol «Qui se espera's desespera» i publicada a *LR* amb el de «Zula»–, «Aspiració» (232) –poema publicat a *La garba muntanyesa* amb el títol «A mon Déu» i del qual a OVA es conserven algunes versions–, «Soledat» (233) –conservat a l'ABEV amb el títol «Neguit»–, de 1873; «Lo fadrí major» (388) el 1875 –una primera versió de «Lo criat major»– i «Les esposalles» (79) el 1877, el mateix que l'anterior però amb el títol canviat. Per una carta de Genís a Serra (vegeu annex 5.12), sembla que el primer participar amb, com a mínim, una altra peça, als Jocs de 1875 Quant a Verdaguer, vegeu què en diu Verdaguer i Pajeroles (2004).

forastera» (47) i «La meva amor» (61), del 1880, són signats a Vic. En canvi, «Recorts de la fira de Vich» (180), de 1875, «Costums vigatans» (76), «Recorts d'una fira» (200) –el mateix que el de l'any anterior, presentat en lletra diferent– i «La fira de Vic» (233), de 1876 i «Lo carrer de l'Escola» (233), de 1880, parlen de Vic. Segurament, «Balmes» (32, no es conserva), de 1880, per tema, també deu ser d'un vigatà.

Com apuntàvem en línies anteriors, les desafeccions internes dels Jocs provocaren la creació de nous certàmens. Així, la societat catalanista La Misteriosa, tot i col·laborar amb el certamen oficial –hi oferia premis extraordinaris–, organitzava els seus el 1874, el 1876 i el 1877. Tasis, a l'hora de parlar d'aquesta darrera convocatòria, diu que «representava, amb un matís marcadament catòlic, allò que, en un terreny liberal, havia estat La Jove Catalunya».¹⁰²⁴ A banda de les publicacions en volum del primer i l'últim any, no en tenim més informació. La conformació dels jurats, amb personatges com Joan Montserrat i Archs i Isidre Reventós (secretari) el primer any; el mateix Montserrat i Archs, com a president, i Francesc Ubach (secretari), en el segon; o Ferran Sellarès, Joan Sardà, Francesc Matheu (secretari) i Picó i Campamar (president), en el darrer, posa de manifest el caràcter conservador que se'ls volia imprimir. De vigatans, tan sols hi fou premiat Jacint Verdaguer el primer i el darrer any.¹⁰²⁵

Al seu torn, la Joventut Catòlica iniciava el 1879 el seu propi certamen, el qual representava «una clara dissidència enfront dels Jocs Florals “oficials”».¹⁰²⁶ Collell hi obtingué el premi d'una «ploma d'argent ab una abella d'or» pel conjunt de set poemes amb el títol de *Faules i símils*, i un altre premi per l'extens treball en prosa *Catalanisme: lo que és i lo que deuria de ser*, una clara resposta a les tesis de Víctor Balaguer, de caire progressista, liberal, i proper a l'anticlericalisme. El consistori dels Jocs Florals del 1879 estava presidit per Gonçal Serraclara, personatge de clares tendències republicanes, la qual cosa apartava el sector catòlic dels jocs oficials, entre el qual hi havia els vigatans, i feia que es refugiessin en els de la Joventut Catòlica. Va presidir els «dissidents» Marià Aguiló i eren membres del jurat, Terenci Thos i Codina, un altre dels intel·lectuals més influents al grup vigatà,¹⁰²⁷ Víctor Gebhart, Montserrat i Archs, – ambdós havien participat als Jocs «oficials»–, i Pau Parassols. El Certamen de la

¹⁰²⁴ TESIS (1997), p. 96.

¹⁰²⁵ «Als estels» i «Santa Teresa» el 1874 i «L'herba del amor» i «La font del miracle» el 1877.

¹⁰²⁶ TESIS (1977), p. 104.

¹⁰²⁷ VELLVEHÍ I ALTIMIRA (2006).

Joventut Catòlica de Barcelona eren uns premis que evidenciaven el lligam entre catalanisme i església.¹⁰²⁸

Va ser en aquesta època, entre els anys 1870 i 1875, que es fundà a Barcelona l'associació La Jove Catalunya,¹⁰²⁹ un òrgan catalanista que pretenia «sense trencar amb els seus antecessors [...], corregir la direcció impresa per la literatura catalana, centrada entorn dels Jocs Florals».¹⁰³⁰ No volien, com els Soler, Roure o Vidal i Valenciano, satiritzar i burlar-se dels Jocs, sinó canviar-ne la finalitat i donar-los un nou caire ideològic. L'objectiu primer de La Jove era «ampliar l'abast del moviment de recuperació literària existent fins aleshores i de donar-hi un enfocament polític».¹⁰³¹ Es proposaven, doncs, ampliar horitzons i que el catalanisme deixés de ser un fet exclusivament literari i traspasés al camp ideològic i polític. Hi destacaven personalitats com Ramon Picó i Campamar, Antoni Aulèstia i Pijoan, Francesc Pelagi Briz i Fernández, Àngel Guimerà i Jorge, Joaquim Riera i Bertran, Francesc Matheu i Fornells o Josep Roca i Roca. Alguns d'ells estaven enemistats amb el sector format entorn de Frederic Soler; d'altres, en canvi, hi mantenien relacions cordials. Sembla que de vigatans, només en va ser membre Josep Serra i Campdelacreu,¹⁰³² tot i que Pinyol i Bassó afirmen l'assistència de Verdaguer a algunes trobades.¹⁰³³

L'heterogeneïtat ideològica, que comportà fortes tensions entre els membres de l'entitat –vehiculades a través de la premsa o cartes personals, i no pas en actes públics de la societat–, hi és des dels inicis. I si al principi podien conviure sense gaires dificultats, al final feren insostenible la convivència. La Jove Catalunya es volia un òrgan únicament catalanista i literari, però els anys convulsos en què va viure, enmig del debat polític i literari, van provocar la dissolució del grup. Era impossible quedar el marge dels conflictes del moment: el garbuix ideològic entre els membres de l'entitat (hi havia des de carlins fins a republicans federals) i les discrepàncies entre els partidaris d'escriure els plurals femenins en –as i en –es van acabar portant a la desaparició d'aquesta societat.

Les tensions ideològiques viscudes als Jocs i a La Jove són fruit del context en què vivien. Les disputes entre republicans i carlins s'heretaven de l'ambient social i

¹⁰²⁸ Segons la *Revista Popular*, de Sardà i Salvany, el certamen de la Joventut Catòlica «havien de tornar al catalanisme el seu origen catòlic» (TASIS, 1997, p. 104).

¹⁰²⁹ TOMÀS (1981) i TOMÀS (1992).

¹⁰³⁰ TOMÀS (1981), p. 383.

¹⁰³¹ TOMÀS (1992), p. V.

¹⁰³² *Ibíd.*

¹⁰³³ PINYOL I TORRENTS I BASSÓ (1997).

apareixien a les organitzacions. La Restauració Borbònica, el 1874, comportà divisions entre els primers, i el replegament dels segons. Però també el començament de la vertebració d'un discurs polític catalanista,¹⁰³⁴ que tingué el seu primer moment de pes històric en la celebració, el 1880, del Primer Congrés Catalanista.¹⁰³⁵

La ciutat de Vic va ser un dels focus de la tercera carlinada (1872-1875). La pressió que l'exèrcit defensor del pretendent hi exercia era prou significativa, i la capital osonenca caigué a les seves mans el juliol de 1873, fins a final d'any. A principis de 1874, un assalt dels carlins a Vic acabà amb un dels episodis més sagnants de la contesa: l'afusellament de prop d'un centenar de fugitius a Collformic.¹⁰³⁶ El retorn d'Alfons XII restà capacitada a les forces carlines, i el 19 de novembre de 1875 s'acabà la guerra.¹⁰³⁷ Finalitzat el conflicte, durant un temps del qual Verdaguer i Collell residiren a la Catalunya del Nord i en què el futur canonge féu el primer viatge a Roma pel març de 1874, la política espanyola inaugurà una llarga etapa de tornes de poder entre Cánovas del Castillo i Sagasta.¹⁰³⁸ En aquests anys tingué lloc el període de prosperitat econòmica –si més no a ciutat i sempre reduït a la burgesia– conegut amb el nom de «febre d'or» (1876-1886), que Narcís Oller retratà, magistralment, entre el 1890 i el 1892, a una novel·la de títol homònim.

Si Barcelona, el 1870 vivia la creació de La Jove Catalunya i el 1872 la de l'Ateneu Barcelonès (fusió de l'Ateneu Català de Barcelona i el Centro Mercantil Barcelonés), Vic continuava amb l'empenta del Círcol Literari i veia el naixement de la seva Acadèmia de la Joventut Catòlica.¹⁰³⁹ Al Círcol, els esbartaires havien pres les regnes de la societat i ocupaven la tribuna la major part de vegades. El primer de formar part de la junta directiva va ser Jaume Collell, com a bibliotecari, el 1870. L'any següent el substituï Josep Serra i Campdelacreu, que ostentà el càrrec fins al moment de la seva mort, el 1901. El mateix 1871, Martí Genís era secretari segon. Entre el 1872 i el 1880, ocuparen diferents càrrecs Josep Serra, Martí Genís, Marià Campà, Josep Salarich, Antoni d'Espona i Francesc de Febrer.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁴ Molas (1978).

¹⁰³⁵ Sobre el I Congrés Catalanista, vegeu Galofré i Illamola-Simal (1980) i Figueres (2004).

¹⁰³⁶ Sobre els fets de Collformic, vegeu *Collformic: relació històrica...* (sense autor, 1913).

¹⁰³⁷ ALBAREDA ET. AL. (1984) i JUNYENT I RAFART (1976).

¹⁰³⁸ També és interessant veure com l'autor anònim de les *Memòries d'un menestral vigatà* retrata els anys de la guerra i els posteriors. Tenint sempre present el context nacional i estatal, al qual fa breus pinzellades per tal d'ambientar els fets locals, ofereix una lectura de les disputes ciutadanes i de l'evolució ideològica dels vigatans. És de lamentar, però, l'omissió dels noms dels protagonistes, que ajudaria a delimitar els bàndols i a situar cada un dels actors en una tendència ideològica o altra.

¹⁰³⁹ SALARICH I TORRENTS (1972) i CAO I COSTOYA (2015).

¹⁰⁴⁰ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 304-305.

Com hem dit unes pàgines més amunt, el 1872 el Círcol inaugurava el local definitiu i, segons Salarich i Torrents, «entra en el període de més envergadura i de màxima solidificació de la seva vida».¹⁰⁴¹ Sembla que els anys 1871 i 1872, la vida social del Círcol fou, més aviat, escassa. Segurament hi influïa el context, que havia de repercutir, encara més, durant la guerra civil. Així, encara que els anys 1873 i el 1874 foren més fructífers que els immediatament anteriors, hem de creure que l'activitat desenvolupada es trobava condicionada per la situació social. Per exemple, dels 19 actes documentats per Salarich i Torrents celebrats el 1873, cap fa referència a la qüestió religiosa ni política.¹⁰⁴² Els més interessants, que malauradament no hem localitzat i que no van ser ressenyats en cap capçalera nacional, són una conferència de Collell sobre la «Decadència de la literatura catalana», del 10 de gener, i una altra de Pere Güell titulada «La llengua catalana» que, tanmateix no sabem si fou una composició o un discurs. L'any següent, la religió tornava a aparèixer de forma directa: «Influència del Cristianismo en la família» (Francesc de Febrer, 4 de setembre). L'any 1875 només van tenir lloc 4 sessions, totes entre juliol i novembre. La causa, lògicament, la guerra carlina.

Aquell mateix any arribava a Vic el ferrocarril. Malgrat les propostes i l'antic desig de celebrar-ne la beninguda amb un certamen, el context social l'endarrerí fins l'any següent. A partir del 1876, l'entitat cultural vigatana més important del segle XIX visqué els anys de més envergadura i relleu, fins a la darrera dècada de la centúria. D'aquests anys destaquem les sessions de 13 de maig, 18 de juliol i 19 d'octubre de 1877 en honor a Verdaguier;¹⁰⁴³ les de 20 i 24 de juliol de 1878, a càrrec de Lluís B. Nadal sobre mètrica catalana; la del 12 de maig de 1879, «Estudi sobre la poesia eròtica catalana», de Lluís B. Nadal; la de 9 de juliol del mateix any, en honor a Balmes, que serví, alhora, de presentació de *La garba muntanyesa*; i la de 14 d'agost, també de 1879, en record de Josep Camp-Sangles. Van ser moltes les participacions dels esbartaires al Círcol en aquests anys, la majoria de les quals són detallades per Salarich i Torrents.¹⁰⁴⁴

¹⁰⁴¹ *Ibíd.*, p. 73.

¹⁰⁴² *Ibíd.*, p. 270-271

¹⁰⁴³ A la primera se'l nomenà soci honorari de l'entitat –tres dies abans, un grup de socis del Círcol, encapçalat per F.X. Calderó i entre els quals hi havia Serra i Campdelacreu, Collell, Jeroni Serdà o F. de P. Masferrer, havia fet aquesta petició a la junta de l'entitat [document a l'Annex 1.6]– i Collell hi llegí una biografia del poeta de Folgueroles i hi recità la «Introducció», la «Balada de Mallorca» i «Lo Somni d'Isabel» de *L'Atlàntida*; a la segona ocupà la cadira presidencial –sobre aquesta sessió vegeu què en diem a 3.2– i a la tercera es donaren a conèixer les primeres mostres de la traducció al castellà que Melcior de Palau estava fent de *L'Atlàntida*.

¹⁰⁴⁴ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 270-278.

Si el 1876 el Círcol organitzava un certamen literari per tal de celebrar el primer aniversari de l'arribada del ferrocarril a Vic, el 1877 tenia lloc l'exposició permanent de productes industrials, plantejada l'any anterior.¹⁰⁴⁵ Sembla que fracassà. No obstant això, ha de ser considerada la llavor del futur Museu del Círcol (1879-1888), germen del Museu Episcopal de Vic. En efecte, el desig de continuïtat, entre l'exposició de 1877 i els inicis del Museu és prou clar.¹⁰⁴⁶ Així, l'interès museístic i arqueològic focalitzat en la conservació del patrimoni, encetat el 1868, recuperat el 1877 i, que en la història del Círcol tingué el màxim exponent el 1879, és fruit de l'ambient romànticorenaixentista que dominava el país. I és que, fet i fet, aquest desig de recuperació i revaloració del passat era el mateix que dominava l'exposició de Barcelona de l'any 1868 o, sense ser tan concrets, els cercles intel·lectuals catalans.

Durant aquests anys, el Círcol viu, també, l'aparició de nous joves. Si els esbartaires, malgrat les participacions anteriors de manera individual, s'havien donat a conèixer com a grup el 17 de juliol de 1867, la sessió del 18 juliol de 1877, en honor de Verdaguer,¹⁰⁴⁷ serví de presentació dels seus continuadors, el JVC. Per altra banda, entre 1872 i 1880 participaren en sessions acadèmiques, literàries o musicals, personatges forans com Felip de Saleta, Felip Pirozzini, Josep Palau i d'Huguet, Manuel Mata i Maneja, Pere Bosch i Labrús, Melcior de Palau.

A més, cal tenir present un altre fet d'inicis d'aquest període. Els estatuts originals del Círcol havien sigut reformats el 1867,¹⁰⁴⁸ i el 1872 es tornaren a renovar. Cada canvi d'estatge, doncs, portava una modificació dels estatuts. Així, l'agost de 1871, la junta directiva del Círcol encarregava a Jaume Collell, Marià Campà i Josep Salarich, la redacció d'uns nous estatuts, que presentaven pels volts de febrer de l'any següent. Un document titulat «Proyecto de Estatutos del Ateneo Vicense», signat per aquestes tres persones el 14 de febrer de 1872, sembla ser la proposta definitiva.¹⁰⁴⁹ Els canvis més significatius es troben a l'article 1, on es diu que «El Ateneo es una

¹⁰⁴⁵ CAO I COSTOYA I SUREDA I JUVANY (2011), ORDEIG I MATA (1991) i SALARICH I TORRENTS (1962), p. 92-98. Les visions que donen els diferents autors dels fets són divergents: els primers la consideren un fracàs, el segon n'atenua el fiasco i el tercer, seguint el seu costum, la magnifica de manera exagerada.

¹⁰⁴⁶ *Ibíd.* nota anterior i Cao i Costoya i Sureda i Juvany (2012).

¹⁰⁴⁷ No sabem si volgudament o no el JVC copià la data d'aquesta posada en escena grupal. La similitud de dates ens ho fa pensar. Tanmateix, cal tenir present que als dos grups hi havia estudiants a la Universitat de Barcelona i, per tant, als mesos d'estiu era quan es trobaven, tots, a Vic.

¹⁰⁴⁸ El 1867 es rebé la sanció governamental que n'aprovava les modificacions. La proposta, però, és datada del 15 de juny de 1865.

¹⁰⁴⁹ BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i Juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos. Propositiones y exposiciones a las juntas», plec «Reglamentos y secciones». Es conserva un altre document titulat «Estatutos del Ateneo vicense (antes Circulo Literario)» datat el 13 de desembre de 1871.

Sociedad científica, literaria y artística»,¹⁰⁵⁰ i els articles 4 i 5. El quart deia que «Esta Sociedad nunca podrá tener carácter político», i el 5 que «Ni directa ni indirectamente se permitirá atacar al Dogma ó Moral católicos, ni tratar de cosas ú objetos que desdigan de la buena educacion». Eren, doncs, molt més restrictius que els originals.¹⁰⁵¹ Les limitacions, de caràcter ideològic, s'han de llegir d'acord amb el context. D'altra banda, volien limitar el nombre de socis numeraris a un màxim de cinquanta i dividir l'entitat en 6 seccions diferents: «1ª De Literatura Historia y Antingüedades. 2º De Bellas Artes. 3º De Ciencias morales y económicas. 4º De Ciencias exactas físicas y naturales. 5º De Agricultura. 6º De Industria y Comercio».¹⁰⁵² Ara bé, la proposta més trencadora era el canvi de nom: «Ateneo Vicense». No hem localitzat cap document on els autors exposin els motius de la proposta, que segurament es pot relacionar amb el naixement de l'Ateneu Barcelonès, però el cert és que no fructificà.

El 23 de novembre següent, una comissió formada per Josep Cid, Joan d'Abadal, Josep Font Monfort, Josep Font i Manxarell i Francesc Xavier Calderó, encarregada d'avaluar la proposta dels nous estatuts, emetia el dictamen. En línies generals, rebutjava el canvi de nom i l'ampliació a 6 seccions. Al seu torn, proposava apujar el límit de socis numeraris a 60 –ja que, segons diuen, era el terme mitjà dels 12 primers anys d'existència– i no feia referència a les restriccions polítiques i religioses.

La memòria anual del 1878 feia saber que durant el període comprès entre 1872 i aquell any, el nombre de socis havia augmentat contínuament i que, per aquell 1878, comptava amb 122.¹⁰⁵³ Aquesta pujada s'ha de posar en relació amb les paraules de Cao, qui afirma que després de la guerra civil l'entitat tornà a recuperar el vigor d'anys enrere. I de fet, la memòria anual del 1876 sembla confirmar aquest estat d'atuïment que havia viscut el Círcol, ja que afirma que amb l'arribada de la pau es podrà acabar de completar l'ornamentació del local. I sembla confirmar-ho la poca quantitat d'oficis rebuts per l'entitat entre els anys 1873 i 1875 i l'absència de memòries anuals els anys

¹⁰⁵⁰ Els estatuts originals només feien esment de la capacitat científica i literària.

¹⁰⁵¹ L'article 6 dels primers estatuts deia que «No se permitirá discutir acerca de asuntos políticos ni religiosos; ni tratar de cosas ú objetos que desdigan de la buena educación.»

¹⁰⁵² Els primers estatuts no dividien la societat en seccions; però com hem vist a l'apartat 1.1, ben aviat es féu necessari. El de 1865 distingien quatre seccions: «1ª Ciencias morales y económicas: 2ª. Ciencias físicas y exactas: 3ª Literatura y bellas artes: y 4ª Agricultura, industria y comercio. A la seccion 3ª corresponde la subseccion Lírica». BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i Juntas generals», carpeta 22 «Reglamentos. Proposiciones y exposiciones a las juntas», plec «Reglamentos y secciones», «Círculo Literario de Vich. Comisión para informar acerca de los proyectos de reforma de Estatutos y reglamento organico».

¹⁰⁵³ CAO I COSTOYA (2015), p. 214.

1873 i 1874. No creiem, com s'insinuava el 1878, que el nombre de socis hagués crescut entre el 1872 i el 1875. Sí, però, en els anys posteriors.

En definitiva: els anys 70 van ser uns anys de canvis socials i literaris a Catalunya. La tensió social viscuda durant la tercera guerra carlina portà a la polarització del moviment i, amb els anys, al naixement del catalanisme polític, una de les branques principal del qual fou el «vigatanisme». Ideològicament els vigatans s'arreglaran en posicions de caràcter conservador i literàriament continuaran apostant per una estètica romàntica. Seran uns anys en què els literats vigatans començaran a oferir fruits de gran envergadura, com *L'Atlàntida o Julita*, que junt amb *LVM* significaran la consolidació definitiva d'aquest procés renaixentista. I serà, també, el període en què naixerà l'excursionisme català, una manifestació més de caràcter nacionalista i folklorista, i moviment al qual la societat vigatana se sumarà les dècades següents.

3.1 La narrativa catalana a Vic

La història de la narrativa catalana a Vic segueix, amb retard, un camí paral·lel a la narrativa catalana a nivell nacional.¹⁰⁵⁴ No ens proposem, a continuació, resseguir amb exhaustivitat els textos publicats per vigatans o a Vic abans de 1860, tasca certament embrollada, els quals demostrarien el domini absolut del castellà com a llengua literària,¹⁰⁵⁵ el gust romàntic, la preferència pels quadres de costums i el constant acostament a la història com a matèria literària. D'entre els autors estudiats, a partir de 1860 només tenim constància que Joaquim Salarich, i tan sols durant els primers anys, continuà amb el conreu de narrativa en castellà.¹⁰⁵⁶ Ho fa, però, publicant novel·letes a la premsa vigatana de l'època, les quals prenen com a base la història catalana i hi sumen les característiques pròpies de l'element fulletonesc. Són obres que s'han d'inserir en aquelles coordenades contradictòries entre matèria i llengua que el 1862 ja havia superat Antoni de Bofarull amb *L'orfaneta de Menargues o Catalunya agonitzant*.

¹⁰⁵⁴ CASSANY (2009); TAYADELLA i CASSANY (1986); MOLAS (1978); SERRAHIMA i BOADA (1996), en especial p. 23-40; i TIÑENA AMORÓS (1992), en especial p. 12-123. Aquests dos darrers, tot i tractar-se d'estudis d'un aspecte concret, ofereixen un panorama introductori general fins al 1862. De caràcter històric, vegeu, també, TESIS (1954).

¹⁰⁵⁵ Ens referim, òbviament, a la narrativa culta. I és que la narrativa popular –les llegendes i les rondalles, per exemple–, tal com passava amb la poesia popular, era ben viva en llengua catalana.

¹⁰⁵⁶ També es conserva una prosa en castellà manuscrita, d'ambient cavallaresc, titulada «Cautiverio de D. Dudaldo», al fons Serra i Campdelacreu custodiat al CEHI: FP (Serra i Campdelacreu). 1 (2). II-Llibretes de notes. El text és signat «J. Vilarga C. Vich. Manuscrito por el autor: Junio. 1862.». La lletra, però, és, sens dubte, de Serra i Campdelacreu.

La producció narrativa vigatana en català que estudiem és posterior a 1865. De totes maneres, no és fins al 1874, quan Martí Genís publica *Julita* –una proposta singular en la nostra història literària–, que apareixen un narrador i una obra de pes. I serà entrats els anys 70 que, amb l'eclosió definitiva del farmacèutic vigatà –a banda de *Julita*, el 1876 i el 1878 fou premiat als Jocs Florals de Barcelona amb diferents narracions–, la incorporació de Joaquim Salarich a la narrativa catalana i l'aparició de nous actors com Francesc de Febrer i, possiblement, Lluís B. Nadal, podem parlar d'una producció narrativa amb pes i significació. És, però, sobretot, la presència, singularitat i rellevància de Genís que justifica l'existència d'aquest apartat i que sigui situat en aquest capítol.

Les narracions en català sorgides de Vic abans de 1872 –data d'inici d'aquest apartat– han de ser considerades primeres temptatives, per això les tindrem en compte ara com a avantsala del que oferiran Joaquim Salarich i, sobretot, Martí Genís a partir de 1874.¹⁰⁵⁷ Es tracta de les proses de joventut de Verdguer i textos *tirats* als Jocs Florals, que han sigut presentats en pàgines anteriors, i que ara tornarem a veure amb una mica més de detall, alguns dels quals insinuen camins que retrobarem més endavant. Tanmateix, abans de deturar-nos en aquestes narracions ens fixem amb l'interès que Vic demostrava per la narrativa. Fem alguna pinzellada a la narrativa en castellà publicada per la premsa, ens centrem en alguns articles apareguts a capçaleres vigatanes o barcelonines fets per vigatans i en algun text programàtic com la nota «Al lector» que encapçala la novel·la històrica *El Talismán de Bienandanza*. Textos, tots, anteriors a 1872, i aquest darrer, fins i tot, a 1860.

Antònia Tayadella, el 1982, reclamava que, en un futur, es publicués una història de la novel·la vuitcentista catalana,¹⁰⁵⁸ la qual malauradament, encara no s'ha dut a terme. A les pàgines que segueixen ens proposem, amb la màxima modèstia, oferir un punt de partida per a l'estudi de la narrativa vigatana. No és un propòsit fàcil de complir. El substantiu «narrativa» pretén incloure tot allò escrit en prosa, de caràcter culte i amb pretensió literària. Això és novel·les, novel·letes, contes i quadres de costums. I fins i tot una certa correspondència i proses de caràcter autobiogràfic. Encara que a aquests dos darrers els manqui l'element ficcional, hi són inclosos perquè els procediments de construcció són indiscutiblement literaris. Per això, doncs, admetem

¹⁰⁵⁷ Diem 1874 perquè és la data en què es publicà per primera vegada *Julita* i perquè fou l'any, també, en què Joaquim Salarich debutà en la narrativa catalana amb «Lo castell de Vilatorça».

¹⁰⁵⁸ TAYADELLA (1982).

les proses de joventut de Verdaguer, algunes de les seves cartes, uns articles periodístics de caràcter dietarístic, un text autobiogràfic de Rierola i una prosa meditativa de Francesc de P. Masferrer. Peces, totes, que s'emmarquen en allò que s'ha denominat «literatura del jo». Per contra, excloem la prosa periodística i ideològica.

Deixem de banda les narracions de caire popular. Així, ometem les rondalles i les llegendes. Encara que l'element ficcional hi sigui present, les hem apartat perquè es tracta d'una matèria donada, no inventada, per bé que recreada literàriament. És, de fet, el mateix que ha succeït al llarg del treball amb els gojos, les crides o les cançons. Si les incloguéssim hauríem de tenir presents les rondalles de J. Verdaguer i de Lluís B. Nadal.¹⁰⁵⁹ Unes i altres servirien per engruixir el catàleg d'obres i demostrarien que el desplegament narratiu a Vic també era força viu. I, alhora, reforçarien la imatge de la vitalitat i vigència de les tradicions i de la llengua catalana en la literatura popular.

Abans d'entrar en matèria cal informar dels procediments seguits per tal d'elaborar la selecció: per construir el discurs s'ha tingut present tot allò publicat a la premsa vigatana fins al 1880, a *LR*, *LGS* i *La Il·lustració Catalana (LIC)*; tot allò editat en volum o com a fulletó, les proses presentades als Jocs Florals (en aquest cas, com que es fa difícil poder consignar autor dels textos, sols hem tingut en compte aquells que per tema o ambientació són suspectes de ser vigatans), els manuscrits consultats i els volums publicats pels autors. El catàleg que presentem pot resultar incomplet. Podria ser que se'n hagi escapat algun text *tirat* al certamen barceloní i, també, que no haguem localitzat algun manuscrit. Un darrer apunt. Si, com diem, encara és necessària una història de la novel·la catalana del vuit-cents, aquesta necessitat es fa més present al període 1862-1882.¹⁰⁶⁰

3.1.1 Interès vigatà per la narrativa¹⁰⁶¹

El 1856, Carles Soler i Arqués afirmava que «el actual siglo es esencialmente novelero».¹⁰⁶² En efecte, al segle XIX la novel·la havia guanyat una massa de públic lector

¹⁰⁵⁹ VERDAGUER (1992). No totes les aplegades per Rodoreda són del període estudiat, però sí algunes. Lluís B. NADAL. «Lo rey negre. Rondalla». *LVM*, núm. 1 (03/01/1880); i «La rondalla de la Bufafocs». *LVM*, núm. 39 (25/09/1880).

¹⁰⁶⁰ La primera data és l'any de publicació de l'*Orfaneta de Menargues*, la segona, la de *La Papallona*, que inaugura un nou camí per a la narrativa catalana. Rossich (1989) s'ha interessat per la narrativa catalana dels segles XVI, XVII, XVIII i dos primers terços del XIX.

¹⁰⁶¹ L'espai on es pot veure més clarament aquest interès és a la premsa. Per això considerem que el repàs que en fem és força detallat. Creiem que, encara que siguin pocs els articles que presentem a continuació, encara són menys els que es poden haver escapat. El que no podem considerar tancat i escrupolós és el recull de referències a la novel·la fora de la premsa. En aquest cas, de ben segur que es podria completar.

¹⁰⁶² Citem per SOLER I ARQUÉS (1861), p. 5.

important i s'havia erigit en el gènere preferent.¹⁰⁶³ Es tractava, però, de novel·la en castellà. La narrativa en català, com és sabut, aparegué força més tard que la poesia, de la qual vivia a redós, i buscava el seu espai i el seu públic lector. El text de Soler, alhora, destil·lava un fort interès per Walter Scott i recordava que les novel·les havien de contenir un fons moralitzant –motiu pel qual declarava que la literaturització de la misèria era «para ver asomar á lo léjos [...] una futura bienandanza.»¹⁰⁶⁴ Finalment reconeixia que

Las tribulaciones anejas á la vida del hombre desde la fatal sentencia que estremeció los pensiles del Edén dulcificadas y hechas llevaderas por la firme esperanza; los amargos contratiempos de la existencia sostenidos por una fé juvenil y ardiente; el muro diamantino de la felicidad que, jadeando, intenta escalar el hombre, franqueado al corazon puro; y por fin el repugnante contraste del vicio con la amable virtud, forman el argumento de esta novela.

Soler, que s'havia format al seminari vigatà,¹⁰⁶⁵ era fill d'aquell ambient retratat al capítol introductori. No ens ha d'estranyar, doncs, aquest gust romàntic i, encara menys, l'elecció del castellà com a llengua literària. Ni tampoc aquesta atmosfera de moralitat.¹⁰⁶⁶ Com dèiem, també al capítol que enceta el treball, una altra novel·la vigatana, *El Sitio de Sebastopol o la sangre de la venganza*, de Frederic Soler i España, s'ha d'inserir en aquestes coordenades.

Entre 1860 i 1872 la premsa vigatana mostra un cert interès per la narrativa. Només en dues ocasions hi dedica articles de pes, però són força reveladors. Tanmateix, on es nota més aquesta inclinació és en la inserció de narracions. Preferentment es tracta de quadres de costums, tot i que també hi ha breus narracions històriques, sempre en castellà i la majoria sense signar. Ara, aquesta premsa és un mirall dels gustos nacionals i per això demostra una clara preferència per la poesia: les capçaleres de les darrerries d'aquest període, les menys interessades en el fet literari i, en canvi, molt més en les

¹⁰⁶³ Tiñena (1992, p. 14-16) hi fa un breu acostament i afirma que «la novel·la europea vivia [els anys 30 i 40 del XIX] un dels moments de major fecunditat i renovació del gènere que han existit.» Serrahima i Boada (1996, p. 28-29), també s'hi apropen: «La novel·la prenia en el món, d'una manera decisiva, el lloc de gènere major, i entre nosaltres continuava el silenci. Això no vol dir que en absolut no es fessin novel·les, però eren escrites en castellà.»

¹⁰⁶⁴ SOLER I ARQUÉS (1861), p. 6.

¹⁰⁶⁵ MOLINS (1889-1895), vol. II, p. 617-618. Tanmateix, podria ser que Carles Soler i Arqués estigués matriculat a l'Institut de Segona Ensenyança, ja que un cop acabats els estudis vigatans es llicencià en Filosofia i Lletres a la Universitat de Saragossa. El 1858 publicà *Veleidad. Cuadro de costumbres*. Madrid: Imp. de A. Gracia, 1858.

¹⁰⁶⁶ Serrahima i Boada (1996, p. 32-34) i Tiñena (1992, p. 102-106) s'acosten a aquesta reivindicació a nivell nacional.

disputes polítiques i ideològiques, principalment bandegen la narrativa de les seves pàgines i només inclouen poemes.¹⁰⁶⁷

Quant a les narracions, tenen un fons moralitzant i el gènere predominant és el quadre de costums. Un Costumisme, aquest inserit a la premsa de la dècada dels 60 i inicis dels 70 –això és *EA*, l'*EdLM*, *EP* i *LP*– d'autors catalans i/o espanyols, hereu del *costumbrismo* castellà. De fet, als Països Catalans hi ha un conreu ininterromput, en castellà, de les fórmules del *costumbrismo*.¹⁰⁶⁸ La tradició popular autòctona catalana, aquella de canya i cordill de la qual seran hereus, en certa mesura, els protagonistes d'*Un tros de paper*, no té cap mena de ressò en les nostres publicacions. No li té per estil ni per llengua,¹⁰⁶⁹ ni a la segona meitat de la dècada dels 60 ni en tota la dels 70. I això es deu, en primer lloc al paper secundari que juga Vic en la desclosa renaixentista i, segonament, pel posicionament ideològic que separava els vigatans dels R. Robert, J. Feliu i Codina, E. Vilanova i altres.

Com dèiem, però, el quadre de costums es converteix en la narrativa preferent.¹⁰⁷⁰ Ho és per l'element moralitzant; pel tractament de temes coneguts, tot i que des d'una perspectiva nova; per la crítica social que incorpora de fons; per la voluntat de tipificació; pel constant descriptivisme i l'ús reiteratiu del diàleg; i per esdevenir, al cap i a la fi, retrats d'uns aspectes concrets de la societat. Sempre, però, en castellà. Ara, el quadre de costums, tot i ser el preferent, no és l'únic que hi té cabuda. La narrativa de caràcter històric, la primera que a escala nacional farà descoberta de la llengua catalana per a la novel·la, es deixa sentir a *EA* i a l'*EdLM*. El primer publica les novel·letes *El Monte de Gurb* i *La Cárcel de la Princesa*, i el segon *La Conquista de Mallorca*,¹⁰⁷¹ totes de Joaquim Salarich i Verdager, obres que reflecteixen aquella antinòmia entre llengua i matèria literària i que demostren la preferència de Salarich pel

¹⁰⁶⁷ Vegeu què n'hem dit a la introducció del capítol 2. Quant a les narracions, en publicaren: *EA*, l'*EdLM*, *EP*, *LP* i *ED*. Aquest darrer, al qual no hem prestat atenció, inclou, majoritàriament, peces de caràcter doctrinal.

¹⁰⁶⁸ És difícil demostrar la inclusió d'autors catalans a la premsa vigatana d'inicis dels 60, ja que moltes narracions són signades amb inicials. Això, però, no vol dir que haguem de descartar aquesta possibilitat. De fet, una autora com María de Mendoza hi és recollida.

¹⁰⁶⁹ Quant a la llengua no ens ha d'estranyar l'ús del castellà per a aquestes narracions. La premsa anterior a *LVM*, és, tota, en castellà. El català sols hi té cabuda en la poesia, en alguna ressenya de la celebració dels Jocs Florals barcelonins o en alguns articles puntuals. La narrativa, que anava a remolc de la poesia i que tardà quasi trenta anys a donar els primers fruits, era lògic que fos en castellà.

¹⁰⁷⁰ Alguna narració, fins i tot, porta per títol «Cuadro de costumbres». Per exemple: «Cuadro de costumbres. Cómo se viajaba de Vich á Madrid en 1815». *EdLM*, núm. 7 (25/04/1863); «Cuadro de costumbres. El estudiante de Vich y el estudiante de la capital». *EdLM*, núm. 9 (30/04/1863).

¹⁰⁷¹ «La conquista de Mallorca» ja havia sigut publicada el 1842 al fulletó d'*El Popular*, de Barcelona.

Romanticisme historicista. Hi ha altres narracions que porten per títol «Leyenda»,¹⁰⁷² «Tradición»,¹⁰⁷³ «Histórico»¹⁰⁷⁴ que remetent, també, a un cert romanticisme. Etiquetes com «Episodio»,¹⁰⁷⁵ en canvi, insinuen trobar-se a mig camí d'aquest gènere i el Costumisme. També *ESE* mostra aquesta ambigüitat. Narracions com «Emília o la virtud de la família. Leyenda»¹⁰⁷⁶ afegeixen a la moralitat, l'element llegendari. I altres com «Escenas de la vida real»¹⁰⁷⁷ combinen moral i elements costumistes. En tots dos casos, però, el pes de la narració recau en l'ensenyança ètica que es requeria des dels sectors literaris de tendència conservadora.

Quant a la premsa, només el número 353 de l'*EdLM* de 1866¹⁰⁷⁸ i els números 136, 137 i 138 d'*ESE* de 1868¹⁰⁷⁹ es fixaven en la novel·la des d'una òptica crítica. I ho feien per advertir del seu perill moral; el mateix perill que ja havien denunciat, entre altres, el Duque de Rivas, Cándido Nocedal, Joaquim Rubió i Ors o Joan Cortada.¹⁰⁸⁰ Més significatiu per a la història de la narrativa catalana ha esdevingut el text de Jaume Collell «Cantem massa y parlem poch», publicat a *LGS* l'1 d'abril de 1868, que tot i ser donat a conèixer a una capçalera barcelonina, el tindrem en compte per deure's a Collell.¹⁰⁸¹

L'*EdLM* i *ESE* s'ocupaven decididament de la novel·la. Ho feien centrats en la finalitat i moralitat que havien de tenir de fons. Era la mateixa preocupació que tres anys abans havia portat el bisbe de Vic Joan Josep Castañer i Ribas a publicar una *Carta pastoral que, con motivo de la prohibicion de la novela filosófica-moral, titulada La*

¹⁰⁷² «Los dos Ángeles. Leyenda alemana». *EA*, núm. 105 (17/04/1862). «El arquitecto de la catedral de Colonia. Leyenda». *EA*, núm. 42 (19/09/1861). «El triunfo de la miseria». *EA*, núms. 178 (04/01/1863), 179 (08/01/1863) i 181 (15/01/1863)

¹⁰⁷³ «Heroidas. Tradicion». *EA*, núm. 145 (11/09/1862).

¹⁰⁷⁴ «El privilegio de Las Palmas. (Histórico)». *EdLM*, núm. 543 (12/01/1868).

¹⁰⁷⁵ «El hijo del Bajá. Episodio de las matanzas del Líbano». *EA*, núm. 47 (06/10/1861). «Un episodio». *EdLM*, núm. 484 (01/08/1867). Ricardo Ventero y Godos. «La peña de Martos. Episodio histórico». *EdLM*, núm. 539 (02/01/1868).

¹⁰⁷⁶ *ESE*, núm. 4 (28/06/1863), 5 (05/07/1863), 8 (26/07/1863), 9 (02/08/1863), 10 (09/08/1863) i 11 (11/08/1863).

¹⁰⁷⁷ *ESE*, núm. 11 (11/08/1863).

¹⁰⁷⁸ *EdLM*, núm. 353 (12/08/1866).

¹⁰⁷⁹ «El realismo en la poesía». *ESE*, núm. 136 (04/11/1868), 137 (11/11/1868) i 138 (18/11/1868). L'article no parla de poesia, sinó de novel·la i teatre. Hem d'entendre l'epítet poesia com a sinònim de poètica.

¹⁰⁸⁰ Vegeu nota 1068.

¹⁰⁸¹ Si comparem la quantitat d'articles dedicats a la narrativa i els dedicats a la poesia que hem anat veient a les introduccions dels capítols 1 i 2, observem un domini absolut dels segons. Això es deu, com apuntàvem, al domini de la poesia per sobre de la narrativa.

*Judía Errante...*¹⁰⁸² Fet i fet, la posició presa per *ESE* no ens ha de sorprendre: l'origen de la publicació és el mateix centre d'on partia la prohibició del bisbe Castañer. I, tot i que el radi d'acció era més petit, també, pretenia incidir sobre la societat.

El 1920, Jaume Collell recordava la seva introducció al món novel·lesc a finals de la dècada dels 50 i manifestava que «lo que més m'intrigava era poder llegir la novela que estava aleshores de moda, *Las Ruinas de mi convento*, l'única novela que'ls capellans permetian llegir á la jovenalla sempre lleminera de aqueixa mena de literatura», i que «A la Biblioteca Episcopal de Vich en aquell temps no crech que hi haguessin més noveles que la desudita, *El Hebreo de Verona*, del P. Bresciani y *Los Misterios de las sectas secretas*.» Reconeixia, però, que «Per Vich ja'n corrian altres de les de marfuga romántica» i que a casa seva hi havia vist «*El Conde de Montecristo* y *Los Tres Mosqueteros*».¹⁰⁸³ Sembla, doncs, que aquesta preocupació de la direcció eclesiàstica per controlar les publicacions era faent, però segurament no del tot efectiva. I per això, l'*EdLM* i *ESE* hi devien batallar.

L'*Eco* es declarava partidari de prohibir als joves consumir novel·les, ja que considerava que la seva «imaginacion [...] puede extraviarse con la lectura [...] si la novela no es en realidad verdadera novela, si no tiene por objeto moralizar é instruir». Considerava una «desgracia» la quantitat de textos que, segons ells, no s'atenien a aquestes condicions, ja que inoculaven «un veneno mortal que difícilmente tiene antídoto para neutralizar sus efectos» i, per contra, celebrava l'increment d'obres que més enllà d'amenitat proporcionen instrucció. Són aquestes darreres les que reivindica i exalça. Ara, segons l'autor,¹⁰⁸⁴ la novel·la havia arribat a tal baixesa que la prohibició absoluta s'havia convertit en l'únic remei als mals que escampava. Quins eren, però, aquests danys morals que ocasionava? La citació que segueix és llarga, però reveladora.

no tienen otro [objectiu] que poner al descubierto el estado de la sociedad, estado que, si se juzga por esos mismos libros, no puede ser más lamentable. En ellos se ven las innumerables plagas que la afligen, los defectos, ó mejor dicho, los vicios que el hombre adolece. Constantemente impulsado por sus pasiones, da á conocer éste en todos sus actos que tiene un corazon ambicioso, donde residen el dolo[r] y la maldad, aunque no carezca de alguna virtud: por donde quiera se ve la disolucion y el crimen... Si es pues tal el estado de la sociedad, ¿qué motivos pueden obligar á que se la retrate constantemente en los libros que han de andar por necesidad en manos de los jóvenes? ¿Es así como tienen que regenerarse los pueblos? ¿Podrá inseguir esta regeneracion la

¹⁰⁸² *Carta pastoral que, con motivo de la prohibicion de la novela filosófica-moral, titulada La Judía Errante, el Ilmo. y Rmo. D. D. Juan José Castañer y Ribas, obispo de Vich, dirige al clero y fieles de su diócesi.* Vic: Impr. y Libr. de Jaime Valls, 1863 (19 p.)

¹⁰⁸³ COLLELL (1996).

¹⁰⁸⁴ L'article el signe «D.», personatge que no hem pogut desxifrar.

novela dominante todavía, la novela de moda, la novela que excita la vanidad, que fomenta el orgullo, que familiariza á los lectores con el engaño, la traicion y el crimen, la novela que exagera los vicios del hombre? Si las debilidades y áun los vicios del héroe se dispensan por el autor en gracia al valor y gentileza, ¿cómo dará la novela ideas fijas y concretas de la virtud y el vicio? ¿En cuánto ápreciará la jóven la fidelidad conyugal, si ve á la mujer que desconoce sus deberes rodeada de tantos atractivos muchas veces, desfigurada su conducta, dispensadas sus faltas por el sólo motivo de tener un corazon sensible y enamorado, ó de ser esposa de un marido antipático, duro y celoso? Aunque la sociedad fuera realmente tan mala como se pinta y algunos creen, ¿era esto un motivo para patentizar en un libro sus desvaríos, sus locuras y sus vicios?

Aquestes declaracions no poden ser preses com un al·legat contra la narrativa realista, sinó contra la novel·la sentimental del Romanticisme, consumida per senyores i contra la novel·la de fulletó social. Seria anacrònic afirmar que l'*EdLM* es postulava en contra d'una nova estètica literària quan aquesta encara no s'havia deixat sentir al país. La crítica a l'ampliació del focus d'interès hi és pel retrat de sentiments opacs i immorals. És, en certa manera, una crítica a l'esperit «revolucionari» del Romanticisme. Perquè el que rebutja no és que la desgràcia esdevingui matèria literària, sinó el camí que segueix per fer-ne matèria literària: l'enveja, l'orgull, la traïció. No sobreposa la raó als sentiments, sinó que rebutja aquelles actituds que, empeses únicament per raons emocionals, actuen de forma deshonest. I és que l'*EdLM* està imbuït, encara, d'aquella concepció ideològica d'alguns dels pares de la Renaixença que únicament conceben la novel·la com a instrument moralitzant.

ESE dividia el seu article en tres entregues. En la primera, igual que l'*EdLM*, defensava que la novel·la havia de patir un procés de censura, però no d'una censura total, sinó selectiva. El redactor de la revista seminarística distingia el fons i la forma d'una obra literària, i considerava que no es poden jutjar per la forma, perquè un mateix fons pot ser donat amb formes diferents. És a la segona entrega quan l'article pren partit, de forma contundent, contra el Realisme. Perquè «La verdad ideal ó poética es un mérito; la verdad real puede ser, y es con frecuencia un gran defecto.»¹⁰⁸⁵ Una cosa és descriure tots els estrats socials i una altra, ben diferent, és convertir-los en literatura, que es pugui tocar. El motiu és, senzillament, moral. Rebutja qualsevol forma de Realisme:

Se dirà tal vez que si el realismo aplicado á la descripcion de costumbres malas y de pasiones desenvueltas daña, ese mismo realismo, aplicado á virtudes y costumbres plausibles, puede ser útil.

Si en terreno del arte, si como recurso artístico admitimos el realismo en un sentido, le dejaremos, sin querer, franca la puerta en sentido inverso. Si se emplea y se aplaude la

¹⁰⁸⁵ Segona entrega d'«El realismo en la poesía». *ESE*, núm. 137 (11/11/1868), p. 399.

descripción realista de las costumbres buenas; si se consiente que los lectores ó espectadores cobren afición al realismo en la descripción de lo bueno, habremos señalado á los autores y lectores el medio de hacer más interesante la descripción de lo malo. Hay un medio para evitarlo; y es que lo malo no se imprima ni circule.

La darrera entrega s'inicia amb una asseveració prou significativa: el romanticisme ha caigut en desús i ha sigut substituït per una nova escola. Aquesta, que inicialment anomena «filosòfica», paga «excepcional tribut a la matèria i a la naturalesa, para olvidar la idea y el espíritu. Y ¿por dónde se dirigen á este punto? Por el ancho camino del realismo.»¹⁰⁸⁶ A partir d'aquí, malgrat l'etiqueta d'escola «filosòfica», el redactor construeix, com indica el títol, una diatriba contra el Realisme pel que això té de retrat dels baixos fons, per l'ampliació del diafragma fotogràfic i, perquè, al cap i a la fi, el Realisme prefereix la pintura social a l'ensenyament moral, i, per tant, no defuig la misèria i la immoralitat. L'autor, que per bastir la seva argumentació se serveix d'un crític que no dona a conèixer, acaba amb una citació sintetitzadora:

Es esa exuberancia de imágenes en el estilo, de la descripción material en la reseña, de la decoración en el drama, esa invasión de la medicina y de la química en el estudio de las costumbres, esa tendencia á poner siempre de relieve en el primer termino lo que pertenece á la carne y á la naturaleza, dejando en la sombra, indicando apenas, ú omitiendo del todo lo que es del alma; es esa omisión, esa negación de lo invisible, de lo sobrenatural, de lo ideal en la literatura.

En definitiva, els autors construeixen un discurs en favor d'una novel·la concreta: moral i instructiva. Un i altre defensaven la censura. Això no vol dir caure en el parany de la censura absoluta i incorre en l'exclusió de les «bones» novel·les, sinó que cal conèixer l'obra abans de prohibir-la. Advoquen, doncs, per una revisió prèvia. D'altra banda, no s'interroguen sobre l'ús d'una o altra llengua i no conceben la literatura, i en concret la novel·la, com un fi estètic, sinó moral. Al cap i a la fi ens trobem a les beceroles del naixement de la narrativa vuitcentista en català i geogràficament allunyats del focus principal d'acció. En canvi, aquest discurs decidit i sincer d'ESE en contra del Realisme, el fa partícip del debat i les tensions sobre la incorporació de noves estètiques que hem exposat superficialment a les introduccions dels capítols 2 i 3. Val a dir, però, que aquest atac a la poètica realista dut a terme per ESE no significa una defensa de l'estètica romàntica. De fet, alguns camins de la novel·la romàntica també s'escapen de les tesis defensades per la premsa vigatana. Sembla ser el cas, per exemple, del Romanticisme sentimental.

¹⁰⁸⁶ Tercera entrega d'«El realismo en la poesía». *ESE*, núm. 138 (18/11/1868), p. 417.

Des dels primers números, *ESE* havia identificat la literatura amb la moral.¹⁰⁸⁷ En aquest article cenyia la proposta i es centrava en la narrativa. L'antinaturalisme que propugna posseeix les mateixes característiques que el que posarà en circulació Francesc Miquel i Badia des del *DdB* a partir de 1866. L'herència catòlica, centre i motor de les propostes literàries del crític barceloní, és compartit per *ESE*. Una interpretació literària que, al seu torn, també serà compartida per Milà i Fontanals.¹⁰⁸⁸ Uns i altres defensaran, en primer lloc, la vehiculació d'unes doctrines morals a partir de la literatura, i, en segon terme, que aquestes doctrines siguin posades sobre el paper a partir d'una estètica romàntica o costumista. Uns i altres rebutjaran, fermament, el Realisme. Un Realisme que, com apunten Cassany i Tayadella per a Miquel i Badia, no contradiu el «fonament de veritat, que és el que fa que l'obra d'art sigui humana i se sostingui al llarg del temps.»¹⁰⁸⁹ Perquè al cap i a la fi «el realisme sa consisteix a repartir bé la llum i no pas a il·luminar-ho tot: hi ha coses que convé que restin a l'ombra i es pot ser igualment fidel a la veritat de les coses estalviant detalls inútils i tocs de mal gust.»¹⁰⁹⁰

Tal com succeeix amb la poesia, l'empenta definitiva en el camp de la narrativa renaixentista es deu als joves. En efecte, el primer vigatà que s'acostà públicament a la narrativa catalana fou Jaume Collell.¹⁰⁹¹ Ho feia, però, en una capçalera barcelonina d'abast nacional. Al número 3 de *LGS*, de 1868, publicava un article titulat «Cantem massa y parlem poch» on posava de manifest la necessitat de tenir una prosa catalana assimilable, en quantitat i qualitat, a la poesia. Per això, tot i celebrar els progressos que s'havien fet en poesia, instava els escriptors a descobrir la llengua catalana per a la novel·la, perquè «no n'hi ha prou de las poesías per formar una literatura en tota la estensió de la paraula, es necessari además escriurer prosa y sobre diferents géneros pera que sigui completa y ben marcada la fesomía literaria d'un poble». No demanava que s'abandonés el conreu de la poesia, ni tan sols que passés a segon terme, sinó que els menys dotats pels versos assagessin la prosa. Collell considerava que el català era una llengua «bona com la primera per dir tot lo que s' vulla, y que pot servir tant per fer cansonetas, com llargas tiradas de prosa que tractin, si massa me fan dir, de las fondas

¹⁰⁸⁷ Vegeu, per exemple, «La literatura y la moral», núm. 1 (07/06/1863), 3 (21/06/1863) i 4 (28/06/1863).

¹⁰⁸⁸ Sobre la faceta de crític literari de Milà i Fontanals, vegeu Jorba (1991).

¹⁰⁸⁹ CASSANY i TAYADELLA (2001), p. 24.

¹⁰⁹⁰ *Ibíd.*, p. 24-25.

¹⁰⁹¹ Diem públicament perquè abans de l'aparició d'aquest article de Collell, alguns esbartaires com M. Campà, J. Verdaguer i, segurament, M. Genís ja s'entrenaven en la prosa narrativa. Ho feien, però, amb textos que mai donaren a conèixer i, per tant, es tracta d'una activitat privada.

qüestions de filosofia». El futur canonge creia que per aconseguir una Renaixença absoluta s'havia d'expandir el camp d'acció de la llengua. Per això reivindicava la novel·la, gènere que havia donat grans obres en l'Edat Mitjana, a les quals considerava exemples i peces a conèixer per aprendre l'ofici. Amb tot, però, «bona voluntat y desitj de treballar es lo que hem de menester. Amor á la llengua y á la pátria prou ni há; pero es precís mostralo ab las obras, y ara ha arribat l'hora de que aqueix despertament produheixi los fruits que tothom n'espera».

3.1.2 Narrativa en català vigatana abans de 1872

El panorama que presentem el configuren Jacint Verdaguer, i tres textos enviats als Jocs Florals de Barcelona, dos dels quals anònims –«Les tretze professons» i «Llegendes del cor» (que incorpora tres narracions diferents), del 1866 i el 1868 respectivament, i un degut a Marià Campà (1865). Cap d'aquestes proses no va ser publicada en vida dels autors, i en l'actualitat, només les narracions de J. Verdaguer han vist la llum.¹⁰⁹² Les dues peces enviades al certamen barceloní de les quals no ens atrevim a donar autor, les considerem vigatanes per les referències a la geografia local. I la primera per alguna referència interna que inclou i pel tema. Ara: cal tenir present que es tracta d'obres escrites en l'etapa de desvetllament narratiu. I que Vic, a diferència del que es comença a coure a Barcelona amb capçaleres com *LGS* o *CC*, encara no disposa de cap plataforma que aculli la narrativa en català a les seves pàgines. Aquest és un dels factors que explica que hagin restat inèdites.

La primera narració en català de què tenim coneixement és «Lluïsa la lletera», de Marià Campà, que ja hem presentat a l'apartat 1.4. Aquesta peça, del 1865, reuneix les característiques de la narrativa costumista i les reivindicacions vigatanes –de caràcter ideològic– que acabem de veure. I hi suma, com apuntàvem, trets romàntics. El marc situacional i els personatges tipus ens apropen a un Costumisme d'arrel rural. La fixació espacial enclou, també, uns valors morals i un ordre social prefixat. I Campà, aquí, per construir l'actitud moral, transgredeix algun dels codis socials establerts: possibilita l'amor entre un hereu i una masovera. No és que es converteixi en un contestatari, ni hem d'entendre «Lluïsa la lletera» com un conte subversiu, sinó simplement com un mer procediment literari: tot i no tractar-se d'un Romeu i Julieta, l'absència de conflicte i el beneplàcit patern no amaguen el desordre social. Aquest

¹⁰⁹² VERDAGUER (1958), i VERDAGUER (2003).

capgirament, però, és el que conté l'essència moral del quadre. L'assentiment familiar a l'hereu arriba després d'una prova per verificar la certesa i versemblança dels sentiments: el pare de Jacinto, l'amat de Lluïsa, l'allunya d'ella uns dies per comprovar que es tracti d'una passió veraç. Al seu torn, el pare de Lluïsa qüestiona a la seva filla si l'enllaç i el consegüent ascens social els separarà. La filla del masover respon a ell i als «mossos de llaurança» que també l'havien interrogat sobre el canvi de rol que viuria i les conseqüències que provocaria en la seva relació personal, que l'amor i la benaurança econòmica no li faran oblidar els seus orígens. L'actitud de Jacinto i les paraules de Lluïsa comporten l'aprovació d'ambdós bàndols.

L'amor etern que proposa Campà va més enllà del fet romàntic: aprofita aquesta visió idíl·lica de l'amor per transcendir-la i convertir-la en defensa d'uns valors morals i catòlics. Lluïsa, que no s'ha pogut casar amb el seu estimat perquè aquest ha mort abans de poder celebrar les noces, tot i els pretendents i les propostes d'unió, decideix no contreure matrimoni perquè «encara que sia mort son aimador, no havent-se pogut casar aquí en la terra, alegreta espera casar-se en lo Cel.» La posició final presa per la protagonista beu de la creença cristiana de la vida més enllà de la mort. Segurament podem situar «Lluïsa la lletera» en aquell fil de contes morals de tema pagès que volen esdevenir un testimoni de la vida del camp —encara que pugui convertir-se en un testimoni fals— que conrearan, també, J. d'Argullol, J. Riera i Bertran o J. Cortils i Vieta.¹⁰⁹³

El 1866 es tirà als Jocs Florals la composició «Les tretze professons». La proposta literària, tot i inscriure's a la mateixa tradició, obre senders diferents. L'element folklòric domina el text (el pretext de la història és la celebració d'una processó). La història i les tradicions són presents al llarg de la narració ja sigui per la indumentària dels personatges, per la referència als antics patrons vigatans, a la història vigatana, o a la vitalitat i veracitat dels costums. El narrador, que no es qüestiona sobre l'origen d'aquests interrogants, els accepta per herència social, familiar i popular:

Quin fou l'origen d'aquest vot; quina en fou la causa d'una resolució tan complerta dels pobles de la Plana, no ho sé, ni ho vull saber: la imaginació del poeta es veu perduda enmig dels empolsats manuscrits d'un arxiu, i les ratades cròniques d'una antiga biblioteca. Com ha pogut costum tan santa resistir el temps que tot ho minva amb son corcat alè, és cosa que de teulades per'vall no es pot comprendre. Costum n'és filla de la fe de nostres avis i els senzills pagesos que guarden com relíquia dins llurs cors la fe que aquells els llegaren, no poden deixar perdre l'encisera diada de les tretze professons.

¹⁰⁹³ CASSANY (1992, p. 136 i 137, en especial la nota 206 d'aquesta darrera pàgina).

Aquestes tradicions, que posseeixen intrínsecament uns valors morals, dels quals es converteixen en símbol, junt amb el tractament del paisatge i les escenes retratades, forneixen a l'autor els valors essencials que vol transmetre. Per això la utilització d'un element folklòric per traduir el pensament tradicionalista.¹⁰⁹⁴ I dins d'aquesta narrativa costumista folklòrica podríem etiquetar «Les tretze professons» de «narració històrica d'interès costumista».¹⁰⁹⁵ També l'absència d'un protagonista singular, ja que és el poble –entitat comuna i coral– l'actor principal del relat, és significatiu. I és que l'important no és tipificar un individu, sinó retratar la societat, els valors que aquesta enclou i les tradicions que de pares a fills s'han succeït. És al conjunt, a la comunitat, on es conserva l'essència, el caràcter. Al seu torn, la naturalesa descrita és convertida en Arcàdia, i per això, l'activitat humana a aquest espai és idealitzada. Es prefereix el món rural al món urbà. Vic no li serveix com a urbs, perquè es mostra encara estranya als avenços industrials contemporanis. I és que, de fet, la capital osonenca hi és retratada com la capital de la muntanya, marmessora d'uns costums, una moral i uns valors socials. Una utilització que no pot escapar-se d'una clara tendència ideològica, fortament conservadora. Tanmateix la ciutat hi apareix de retop, com a contraposició a la vida del camp. I encara que sigui de passada, aquesta crítica als valors transmesos a ciutat fruit dels nous ordres econòmics i industrials ha de ser vista com una discussió a l'empenta cultural i social que això comporta. Al cap i a la fi,

Filla de l'artifici, la vida de ciutat, repugna tot lo que n'és fill de la naturalesa i aixís com traboca les edats, oferint a cada pas jóvens reveïts pel vici i vells que amb una falsa verdura prenen en va amagar llurs anys, aixís capgira les hores, fent del jorn nit i dedicant als plaers i la disbauxa les hores del repòs.

L'organització familiar i ciutadana i símbols d'aquest retrat pairal com la masia i d'aquests valors tradicionals i conservadors com l'església, subministren a l'autor tòpics comuns i recurrents. Així, per exemple, la funció de guia continua recaient al campanar de l'església, i els valors morals continuen essent idiosincràtics dels pagesos. A més, la peça recorda l'estat de declivi en què es troba submergida Vic –amb una imatge que en poesia també utilitzava Ignasi Campà–¹⁰⁹⁶ i la capitalitat muntanyenca de la ciutat.

¹⁰⁹⁴ *Ibid.*, p. 132-133. Al mateix temps, Cassany remet a Prats (1988). Sobre la utilització de les processons com a matèria literària, val a dir que Martí Genís i Aguilar, en una prosa breu titulada «Les catorce processons» que deixà inèdita i fou recollida Miró (1978, p. 169-170), també la utilitzà.

¹⁰⁹⁵ CASSANY (1992), p. 137.

¹⁰⁹⁶ Vegeu el poema «Desperta Vich», que ha sigut citat al capítol introductori i a l'apartat 1.4. Aquesta similitud *imatgívola* és un altre dels motius que ens fa creure que la narració és d'autor vigatà.

Ambdós textos en recorden l'adormiment. La natura que l'envolta, meravellosa, sembla contradir aquesta decadència.

«Les tres llegendes del cor», amb el lema «Pàtria, fe i amor», presentada als Jocs Florals de 1868, inclou tres narracions: «La flor de la Plana», «La vida d'un geni» i «Los drets de la pàtria», cada una de les quals respon, temàticament, a un dels temes floralescos. La primera, que porta per subtítol «Llegenda d'amor», és dedicat al sentiment passional. El substantiu llegenda hi és per l'ambientació històrica que es dona a la narració, però és l'amor el motor que mou el text. Situat inicialment a la Plana de Vic,¹⁰⁹⁷ el protagonista s'enamora de la filla del senyor. Encara que l'amor és correspost, l'amo en prohibeix l'enllaç –en certa manera és una posició contrària a «Lluïsa la lletera». El jove enamorat marxa a Palestina a lluitar amb l'exèrcit de Ricard Cor de Lleó a la recerca de la fama, la qual aconsegueix al ser nomenat cavaller. Un cop obtinguda, la fatalitat el fa caure pres dels musulmans i, sense notícies d'ell, corre la brama de la seva mort. Temps després, el rei Saladí, per compassió, l'allibera. Retornat a la Plana, el jove cavaller descobreix que la pena ha matat la seva estimada i els seus pares. Empès per la desesperació decideix suïcidar-se, però apareix un vell religiós, que l'havia instruït en la seva joventut, per aturar-lo. Desdit de l'acte, determina vestir els hàbits. I

Cada tarda quan lo sol se'n ponía anaven los dos a pregar davant les creus que en recordaven al pobre nin la trista història.

Mes la pena en rosegava son cor i acabà al fi amb sa vida.

Al cap de sis mesos lo vell religiós n'orava per tres tombes: una corona de violetes n'adornava la primera, un ram de semprevives n'hi havia en la segona i de la tercera en penjava una corona de llorer!

La segona prosa, «La vida d'un geni», du per subtítol «Història de la fe», sintagma que torna a jugar amb la dicotomia entre tema i gènere. El text, de temàtica religiosa, versa sobre la creació d'un espai pur, lluny del passat agressiu i corromput, que pugui aportar castedat i virtut, envoltat d'un natura harmònica i idíl·lica, quasi edènica. El desig neix a unes plantes italianes que, cansades de convertir-se en escenaris de lluita i convençudes que «els guerrers no s'han acabat encara en esta terra i nous perills cada dia ens amenacen», anhlen «una altra terra hermosa i fèrtil on trobem la tranquil·litat que aquí ens fa falta». Per convertir aquesta ambició en realitat

¹⁰⁹⁷ És aquest motiu, l'ambientació geogràfica de la primera narració que inclou «Les tres llegendes del cor», el que ens la fa considerar d'autor vigatà. A més, val a dir que les referències a la situació física de la Plana de Vic és descrita amb coneixement.

encarreguen l'empresa a un geni que elles mateixes creen qui decideix cercar a la terra aquest espai sospirat per les plantes. Per facilitar-se la tasca demana ajuda als reis d'Itàlia, França, Anglaterra i Portugal. Tots el rebutgen. En canvi, la reina espanyola decideix sufragar-li les ales que reclama –per poder cercar millor– i les galeres per navegar.

Un cop aconseguit tot el que necessita emprèn el viatge. La terra promesa no arriba, i els tripulants que l'acompanyen s'impacienten. El temps tampoc no els és favorable. Després de tres dies de tempestes i amb els navegants a punt d'«immolar el geni» per no haver assolit l'objectiu, apareix una «isla salvadora» a la qual es planta la bandera espanyola.¹⁰⁹⁸ El geni, que és capaç de perdonar «perquè en aquell cor que sols la fe alentava no hi podia tenir lloc la venjança», es féu cèlebre i rebé de la reina d'Espanya tots els reconeixements, «mes al cap d'alguns anys foren oblidats sos sacrificis i el gran geni morí ignorat en trista cambra». El final del text, responent al subtítol, és de gust llegendari:

Sobre sa tomba no s'hi vegé “cap corona de llor”, ni cap estàtua de marbre s'alçà en sa memòria, sols les flors que lo formaren rodejaren sa fossa i les perles que d'ella se'n desprenen en la matinada, diu que en són les llàgrimes amb que ploren sa mort trista i desdixada.

Clou «Les tres llegendes del cor», «Los drets de la pàtria. (Llegenda popular)», text de caire patriòtic i que culmina la tríada floralesca. El text no es fixa en cap fet històric concret –fuig de ser una narració històrica–, sinó que els episodis històrics triats són utilitzats per exaltar les llibertats, la persistència i la fortalesa del caràcter català.¹⁰⁹⁹ I com en les dues proses precedents, l'etiqueta genèrica, en aquest cas «llegenda», no defineix amb exactitud allò que és. Al cap i a la fi, més que una llegenda, «Los drets de la pàtria» és una reivindicació nacional a partir d'essències d'episodis històrics. El text s'inicia recordant la «gloriosa història» i les «santes llibertats» catalanes:

aixís vivia feliç i ditxosa, baix l'empara d'eixes lleis, la santa pàtria d'Entença i Roger de Llàuria.

Mes quan algú tractava de trepitjar-les, al crit de via fora s'alçaven sos habitants com un sol home per exterminar ben prompte l'atreuit profanador.

¹⁰⁹⁸ Per la definició d'aquest territori –«allà n'hi havia de mines d'or i plata, allà en creixien d'arbres i fruiterars que gegants ne semblaven, les aigües de sos caudalosos rius ne regaven la planura i les ones de sos mars ne banyaven la ribera»– sembla una imatge prototípica de l'Amèrica Llatina. I en general, la història narrada recorda la de Colom i el descobriment d'Amèrica.

¹⁰⁹⁹ L'absència de personatges individuals l'acosta, en certa manera, a «Les tretze professons». El procediment és més o menys el mateix: el retrat coral serveix per transmetre uns valors de conjunt. La diferència rau en els valors transmesos: «Los drets de la pàtria», el caràcter català; «Les tretze professons», valors morals.

És ara quan l'autor destaca dos fets de la història pàtria: la guerra dels segadors i la guerra de successió. El primer, qualificat de «dia fatal pels drets de Catalunya», narra la revolta popular contra el comte-duc d'Olivares. El motí, però, sufocat per l'exèrcit de Castella esdevé «la primera punyalada que en feria en lo cor a les llibertats catalanes.» Aquell poble que s'havia distingit i vanagloriat de la seva llibertat era reprimat. Aquesta repressió era l'avantsala de la futura derrota.

Tot seguit l'autor es fixa en la guerra de successió, guerra que «durà temps, molt temps, tant temps que féu dubtar a la Europa si quedaria Espanya borbònica o austríaca». El desenllaç fou cruent i fatal i «la terrible fera fou domada i passà a ser esclava del rei vencedor», i poc temps després «Lo llibre que contenia los drets de Catalunya fou cremat públicament per la mà del botxí.» Aquestes derrotes serveixen per constatar la persistència i vitalitat de la sang catalana: malgrat la desfeta i els atacs l'ànima catalana ha restat intacte i la llengua, el monument nacional més gran, s'ha mantingut ferm i inalterable. Així, encara que hagin intentat substituir-la, resta indemne i no ha pogut ser suplerta. Per això, perquè la joia més preuada de la nació és la llengua, i perquè el text, a banda de ser de caràcter històric, és una celebració a la vitalitat del català, pot acabar dient: «encara que s'enfonsés la pàtria la veu que cantaria ses ruïnes ho faria en català!» Una declaració de devoció lingüística que escau al certamen presentat i, també, a l'origen de l'autor.¹¹⁰⁰

«Les tres llegendes del cor», en general, presenta un procediment literari un pèl diferenciat dels textos anteriors. Tots ofereixen una preferència pels valors tradicionals, morals i cristians, per l'ordre social establert i pel gust històric. Els dos primers, més enllà dels procediments narratius, incorporen un ensenyament moral: el primer es mostra contrari a l'ambició i, al mateix temps, defensa uns valors socials predefinits i establerts. Alhora, però, és un cant d'amor verídic i sincer. El segon, en canvi, és un monument de fe, perdó, creença i esperança; i, també, de la fugacitat dels èxits i el reconeixement efímer. Al darrer preval la caracterització nacional per damunt l'ensenyança moral.

Així doncs, les tres narracions presentades als Jocs Florals que acabem de veure presenten diferents particularitats. Això no exclou, però, que totes esdevinguin una

¹¹⁰⁰ Com hem dit, no sabem a qui es deu, tot i que amb la primera narració sembla prou clar que es tracta d'un vigatà. Així doncs, aquest amor lingüístic, aquesta preferència per la llengua materna, es pot posar en relació a l'interès pel català que es coïa a Vic ja abans de 1865 i que hem vist a l'apartat 1.3 i, si es deu a un autor jove, a l'adscripció renaixentista dels esbartaires traçada a l'apartat 2.2.

aportació conscient i activa a la Renaixença. I és que l'elecció lingüística no és un fet secundari, sinó que és una decisió presa a ciència. Per això els envien a la plataforma renaixentista més important. I també els procediments literaris emprats –narrativa costumista d'ambientació rural i aproximació al Romanticisme– i les defenses d'uns valors socials, d'uns costums populars, d'una idiosincràsia i d'una història nacional, i d'una llengua pròpia, també ens hi acosten.

Referents al període 1865-1871 resta assenyalar les proses de joventut de J. Verdager.¹¹⁰¹ Aquestes, que van ser donades a conèixer el 1958 per Josep M. de Casacuberta,¹¹⁰² segueixen camins literaris força diferents de les narracions anteriors. Molas considera que tenen un «caràcter costumista».¹¹⁰³ Ben cert és que encara no han sigut motiu d'estudi i que l'aproximació més detallada continua essent l'oferta per Casacuberta.¹¹⁰⁴ L'il·lustre verdagerista, que al seu treball presenta 23 proses, les divideix en dos grups: les onze primeres, que data entre 1868 i 1870 –tret de la narració VIII que situa devers 1865– les agrupa pels elements autobiogràfics que incorpora, els quals confereixen una unitat de conjunt a l'aplec. Alhora, apunta que podrien haver sigut donades a conèixer a alguna esbartada¹¹⁰⁵ i que podrien formar part d'un llibre en formació, que no arribà a veure la llum.¹¹⁰⁶ A més, considera que la voluntat essencial que es devia proposar Verdager a l'hora d'emprendre la redacció d'aquestes proses era la de fer literatura i no pas autobiografia. Segurament per això, perquè la pretensió literària era dominant, i també perquè l'estudiós valora d'una manera altament positiva la qualitat de les proses, pot afirmar que

Els fragments conservats, tot i l'estat embrionari en què es troben, mostren que si aquest projecte que el jove poeta acaronà poc temps hagués esdevingut una realitat, o almenys hagués estat més elaborat, avui tindríem no tan sols un document de cabdal importància per a l'estudi de la personalitat de l'autor sinó àdhuc una monjoia d'alta significació en el desenvolupament de la prosa renaixentista.¹¹⁰⁷

¹¹⁰¹ Tot i que sovint han sigut considerades peces de gran valor literari, pels criteris exposats a l'inici d'aquest apartat, no incloem al recull l'apèndix a la primera edició de *Dos màrtirs de ma pàtria* de 1865 ni el discurs fundacional de l'Esbart, de 1867. Al primer ens hi hem referit sumàriament a l'apartat 1.3, al segon al 2.2.

¹¹⁰² VERDAGER (1958).

¹¹⁰³ MOLAS (2003), p. 12.

¹¹⁰⁴ Altres acostament a les proses juvenils verdagerianes de creació literària són: Cònsul (2003) –que no deixa de ser una presentació dels textos publicats i que remet a l'estudi introductori de Casacuberta–; Garolera (1994); Arenas Sampere (1997); o Foix (1952). En aquest cas es fixa en el corpus prosístic verdagerià conegut en aquells moments, la qual cosa n'exclou les proses que a nosaltres ens interessin. Tanmateix, constitueix un punt de partida vàlid per a un estudi de tota la prosa del poeta de Folgueroles. Estudi que encara no s'ha fet.

¹¹⁰⁵ CASACUBERTA (1958), p. 18-19.

¹¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 19-20.

¹¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 20.

A aquestes qualitats literàries hi suma, més endavant, una valoració lingüística, també, molt positiva.

Les dotze darreres, agrupades conjuntament per l'absència d'unitat temàtica i estilística, les data entre 1861 i 1870. D'aquestes destaca el gust folklòric de les més antigues –interès que comparteixen amb les proses autobiogràfiques que acabem de veure–, la temàtica mitològica d'alguna, i els records personals de l'autor. No ens proposem entrar detalladament a aquestes narracions, com tampoc ho hem fet amb les anteriors. Però tenir-les presents reforça aquesta idea coneguda i iterada de preferència de la poesia enfront la narrativa, tant als inicis de la Renaixença com en el cas particular de Verdaguer.

La prosa literària verdagueriana no es redueix a aquestes narracions. Les epístoles constitueixen un gènere literari amb valor propi. En el cas de Verdaguer, i en el període que ens ocupa, en destaquem les relacionades amb viatges i les més autobiogràfiques. Per a la primera, poden servir d'exemple les lletres trameses al seu pare i a Jaume Collell el 26 de març de 1876, d'un descriptivisme preciosista, les quals ensenyen una prosa d'orfebreria i insinuen el camí que emprendreà, anys a venir, amb *Excursions i viatges*¹¹⁰⁸ o *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*. Per a la segona, posem per cas dues de les lletres més conegudes de l'epistolari verdaguerià. La primera, enviada a Joan Segura el 29 de juny de 1865, segons Garolera, «revela, pel to i el contingut, la propensió de Verdaguer a les reaccions irades i a les manifestacions més violentes».¹¹⁰⁹ Segurament és una afirmació excessivament taxativa i precipitada, però és cert que destil·la un cert aire de rebuig. És el to de confessió amistosa que ens apropa a la construcció moral del personatge i, per tant, a l'element biogràfic i literari. A un autobiografisme, si es vol sentimental, però fidedigne al capdavant. A la segona, tramesa a Marià Aguiló el 8 de febrer de 1871, hi plora la mort de la seva mare. Les referències autobiogràfiques poden ser enteses com un procediment literari, però són sobretot els sentiments que inunden la lletra els que li atorguen un caràcter especial. Fins al punt que la força que amaguen colpeix el propi Aguiló qui, en lletra a Collell el dia 13 del mateix mes, s'exclama: «Si vesses quina carta m'ha escrit en Verdaguer! Si tinc ocasió la copiaré i te la remetré.»¹¹¹⁰ I és que Verdaguer, al llarg de la seva vida, en més d'una

¹¹⁰⁸ Sobre la gènesi, redacció i publicació d'*Excursions i viatges*, vegeu Verdaguer (1991-1992).

¹¹⁰⁹ GAROLERA (1994), p. 238.

¹¹¹⁰ Carta conservada en còpia mecanografiada al fons Aguiló de la BC, caixa 47/3, camisa 15. Va ser publicada per Joan Anglada i Vilardebò a la *Gazeta de Vich* del 5 de maig de 1936. Dies després

ocasió utilitzà les lletres personals per retratar la seva ànima. Una manera, al cap i a la fi, de despullar el seu interior, esbudellar-se i mostrar el seu esperit nu.

3.1.3 Interès vigatà per la narrativa a la premsa a partir de 1872

Després del reclam collellista de tenir una narrativa catalana, ens hem d'esperar quasi deu anys a trobar un altre acostament vigatà d'aquest estil a la prosa. L'estat de la premsa a Vic no en facilita l'apropament, i per això hem de recórrer a les capçaleres barcelonines. En efecte, entre el 28 de febrer de 1877 i el 15 d'abril de 1878, Francesc Rierola publicava un llarg article a *LR* titulat «La novela», signat amb el pseudònim Francesch Ricmar. La primera entrega era de caràcter general i sobre l'estat actual de la novel·la; les tres darreres, de caire històric.¹¹¹¹ Aquests últims, tot i demostrar que l'interès per la narrativa des d'una perspectiva de crítica historicista començava a fer-se present, també, entre autors vigatans, els deixem al marge per allunyar-se del nostre focus d'interès –la visió sobre l'estat de la narrativa actual i el seu desenvolupament. Els creiem, però, significatius perquè es deuen a un dels joves que trobarem relacionat amb el JVC.¹¹¹² Sembla constatar, doncs, un pas més en la Renaixença vigatana. Dins de les fronteres locals, serà *LVM* la publicació que mostrarà més interès per la narrativa. Ho farà, però, sobretot, més enllà de 1880.¹¹¹³

Com dèiem, pel que ens ocupa, la primera entrega és la més interessant. Rierola la divideix en sis parts. La primera funciona com una introducció, en què recorda que, en l'estat contemporani del renaixement literari català, la prosa viu a redós de la poesia i que, encara que els Jocs Florals, algun any, se n'han ocupat, no basta. La segona part constitueix una defensa als atacs dels qui consideren la novel·la immoral, perquè

la novela es lo que'l novelista [és], porque aquest allá hi buyda sos sentimientos, sas ideas, y si aquestas son malas clar resulta que mala será la novela, y encara no sempre, porque

d'aquesta carta, el 8 de març de 1871, Aguiló escrivia a Collell i tornava a fer referència a la carta de Verdager: «No t'envio la còpia que vaig fer de la carta d'en Cinto perquè el sentiment et sobra. El dia que et falti te l'enviaré.» Aquesta lletra també es conserva en còpia mecanografiada al fons Aguiló de la BC, caixa 47/3, camisa 15. A més, també va ser publicada per Joan Anglada i Vilardebò a la *Gazeta de Vich* del 12 de maig de 1936. Que Aguiló en fes una còpia i que en parlés dues vegades a Collell en tant poc temps, posa de relleu que ja entre els seus amics causà un fort impacte.

¹¹¹¹ «La novela. I». *Lr*, any VII, tom I, núm. 2 (28/02/1877), p. 109-115; «La novela. II. Novela caballeresca». *LR*, any VII, tom II, núm. 8 (31/08/1877), p. 95-102; «La novela. III. La novela en lo Renaixement». *LR*, any VII, tom II, núm. 12 (31/12/1877), p. 415-420; i «La novela. III. La novela en lo Renaixement». *LR*, any VIII, tom I, núm. 7 (15/04/1878) p. 289-293.

¹¹¹² A l'apartat 3.2 parlem del JVC, grup del qual podria haver format part Francesc Rierola.

¹¹¹³ Sobre *LVM* vegeu l'apartat 3.5 d'aquest treball.

á vegadas lo respecte al públich, la vergonya, que sempre poca ó molta ne queda al cor del home, fan que d'un autor dolent ne surti una obra bona.¹¹¹⁴

I segueix

Lo que's pot dir es que la novela, per sa mateixa índole, per son caràcter, per amotllarse tant bé ab la intel·ligencia y'l cor del llegidor, es una arma terrible per causar lo mal en perversas mans posada; mes ¿per aixó s'ha de anatematizar? No.

Rierola defensa la possible bondat de la novel·la, ja que, tal com és capaç de retratar el mal, també ho pot fer amb el bé. Perquè «La novela es un arma poderosíssima, es lo talent posat en acció, y ja se sab lo poderosíssim que aquest es, tan per lo bé com per lo mal.» Per això acaba aquest segon apartat mostrant-se partidari que «algunas [novel·les] no convé que de cap modo's posin en certas mans».

A la tercera secció continua fent una defensa de la novel·la. Ara ho fa a partir de la història –totes les cultures n'han gaudit– i d'aquell reflex de la «societat que'ns rodeja». A la quarta reconeix que, a voltes, ha servit per transmetre males actituds o fets reprovables; però cal tenir present que, tal com ha pogut ser utilitzada per traduir el mal, també pot haver-ho sigut del bé. Per això no se la pot menysprear. Segueix, al cinquè apartat, recordant que la novel·la pot ser bona per a tot i des de totes les formes i estil. I és que

Un género literari que tant vivament exalti l'ánimo, que tant en joch posi'ls sentiments, que tant descrigui las passions del home, que tan interés sápigam derramar, ja's compren l'importancia que tindrà en la literatura: la belleza hi trova lloch en todas sas formas, per més senzilla que sia l'acció, per més elevat que sigui'l quadro que pinti. En la novela l'estil literari desplega todas sas galas, desde'l més senzill, qu'es l'epistolar, fins al més florit y sublime, si bé bó es que's deixin los dos extrems, prenent un terme mitjá; admit lo més serio y lo més jocós, y d'est últim género no pocas son las novelas que n'hi há; es un dels millors medis de la sátira: ella va immortalisar á Cervantes y de molt va servir al Pare Isla.

L'última part defensa la relació que la novel·la estableix amb el caràcter d'un poble; en concret, amb el poble del qual és fill l'autor. Considera que la poesia èpica i la història també fan aquesta funció. Els poemes èpics, «pero sols pintan á grans pinselladas la grandesa, lo poder, l'heroisme d'aquella nació, pero no'ns descriu sa vida, sas costums». I la història «'ns pot pintar la grandesa, l'heroisme, 'ls grans fets, 'ls homes il·lustres d'un estat; mes aquí's queda». És aquesta la funció de la novel·la: «ahont no arriba la historia y lo poema épich, allá hi entra la novela». Perquè la novel·la és capaç de fer història i, alhora, retratar els costums d'un poble, la seva vida íntima, els

¹¹¹⁴ «La novela. I». *LR*, any VII, tom I, núm. 2 (28/02/1877), p. 110.

seus sentiments. La novel·la, al cap i a la fi, es converteix en un mirall del poble. Un mirall, però, que a vegades reflecteix «lo lloch més asquerós de la societat», fet que Rierola qualifica d'«imperdonable». Acaba l'article anunciant els temes de les futures entregues i, també, que aquest serà tractat més endavant. Malauradament no esdevé el cas, però aquesta simple objecció a l'aparició i l'interès per les baixeses de la societat, sembla mostrar un clar rebuig a les tendències realistes-naturalistes-positivistes que caracteritzarà els vigatans. Al cap i a la fi, esdevé una prova de la preferència romàntica, també, dels joves estudiats.¹¹¹⁵

A banda d'aquest article de Rierola, Francesc de P. i Francesc d'A. Masferrer publiquen ressenyes sobre *Lo castell de Sabassona* el 1879¹¹¹⁶ i *Julita* el 1876¹¹¹⁷ en les quals fan algun breu excurs a parlar del gènere novel·lístic. Francesc de P., a la ressenya sobre *Julita*, reconeix la manca de novel·les en la literatura catalana, i per això creu que no és pecat prendre com a models autors estrangers.¹¹¹⁸ Consigna que, encara que se n'ha publicat alguna de catalana de prou mèrit, «son aquestes tan poques que no poden dar carácter á un genre determinat d'obres literaries». La manca de novel·la, però, no significa que la literatura catalana sigui menys complerta. Francesc [d'A.?] Masferrer, parlant de *Lo castell de Sabassona*, es fixa amb la moralitat d'aquesta novel·la: «una de les poques qual lectura hem gosat aconsellar á nostres lectors.»¹¹¹⁹ A més, considera que, al present segle, la novel·la ha de substituir «als antichs poemas cabalereschs» i en destaca els dos camins principals: la novel·la «psicológica» i la «histórica». Una posició, la dels germans Masferrer, ancorada en la defensa d'unes tesis romàntiques.

3.1.4 Narrativa en català vigatana a partir de 1872

El punt de partida d'aquesta secció és escollit per ser-ho, també, de tot el capítol. Val la pena, però, tenir present que no fou fins al 1874 que es donaren a conèixer les primeres novel·les i novel·letes d'autors vigatans. En efecte, aquell any, Martí Genís publicava *Julita* i Joaquim Salarich *Lo castell de Vilatorra*. Aquest segon ho feia per entregues a la

¹¹¹⁵ Sobre la preferència romàntica dels vigatans, vegeu els apartats 2.2 i 3.2.

¹¹¹⁶ Francesc d'A. MASFERRER I ARQUIMBAU. «Bibliografía. *Lo castell de Sabassona*». *LR*, IX:2 (1879), p. 203-204; i Francesc [?] MASFERRER. «Bibliografía. *Lo castell de Sabassona*». *LVM*, núm. 25 (02/08/1879). Considerem que es tracta de Francesc d'A., perquè l'anterior també és seva. Només la segona fa referència al gènere novel·lístic de forma general.

¹¹¹⁷ Francesc de P. MASFERRER. «Bibliografía. *Julita* per Martí Genís i Aguilar». *LR*, VI: 1 (1876), p. 458-463.

¹¹¹⁸ Al cap i a la fi, com veurem més endavant, *Julita* no té cap precedent ni cap continuació en la novel·la catalana. Per això sembla lògica l'afirmació de Francesc de P. Masferrer.

¹¹¹⁹ Francesc [?] MASFERRER. «Bibliografía. *Lo castell de Sabassona*». *LVM*, núm. 25 (02/08/1879).

capçalera barcelonina *LR*,¹¹²⁰ el primer, en canvi, era editat com a fulletó per la impremta pertanyent a aquesta publicació.¹¹²¹ Ambdues, doncs, veien la llum a la ciutat comtal. I és que Vic, tot i disposar d'una vida editorial força activa, no tenia cap publicació que acollís la narrativa en català a les seves pàgines.¹¹²² No serà fins l'aparició de *LVM* que la capital osonenca disposarà d'una plataforma de difusió periòdica que faci aquesta funció. Abans de 1878 les obres publicades de Genís o Salarich, ho són a capçaleres i imprentes barcelonines –i, en el cas del primer, també als volums dels Jocs Florals. Les altres restaran inèdites, seran publicades pòstumament en volums d'homenatge o seran inserides, també, en capçaleres barcelonines. Només Salarich publicarà una obra dins les pròpies fronteres.

La narrativa en català a Vic entre 1872 i 1880 està marcada per dos noms propis: Joaquim Salarich i Verdaguer i Martí Genís i Aguilar. Ambdós donen a conèixer les seves primeres peces catalanes en aquest període. El primer segueix els mateixos camins que havia encetat en la prosa castellana de les dècades dels 40, 50 i 60 i no es mou d'uns registres marcadament romàntics i arqueològics. El segon, en canvi, ofereix un producte tan singular com *Julita* –peça única en la literatura catalana–, però alhora assaja altres camins com un cert Costumisme –*Sota un tarot*– o fins historicista –*De la batalla de Vich á la acció de Roda*. Ells dos capitalitzaran, amb fortuna i habilitats dispers, la narrativa vigatana del moment. També s'hi sumaran, però, Francesc de Febrer, Lluís B. Nadal, Ramon d'Abadal, Francesc de P. Masferrer, Francesc Rierola i Jaume Collell. I el 1876, una narració enviada als Jocs Florals que duia per títol «Costums vigatanes» és suspecta de ser d'autor vigatà.

Ateses les limitacions del treball creiem que no és escaient dur a terme una lectura atenta i detallada de cada una de les obres –alguna de les quals, ni tan sols, no hem pogut localitzar. Quant als casos que han suscitat més interès farem referència als estudis pertinents. Dels que han tingut menys fortuna intentarem traçar-ne les línies mestres. No s'han de prendre aquestes pàgines i les anteriors com un catàleg exhaustiu de noms i títols –tot i que considerem, si més no quant a tot allò editat, una aproximació força acotada– sinó com una constatació del camí lent, però segur i continuat, de la

¹¹²⁰ *La Renaxensa*, núm. 3 (31/01/1874), p. 34-37; núm. 4 (10/02/1874), p. 47-50; núm. 6 (28/02/1874), p. 74-77; i núm. 9 (31/03/1874), p. 113-115.

¹¹²¹ Sobre la impremta La Renaixensa vegeu Duran i Tort (2001).

¹¹²² *ED*, capçalera que hem vist amb menys deteniment que les altres per ser la més allunyada dels nostres interessos, insereix a les seves pàgines narracions en català i castellà. Les primeres són majoritàriament doctrinals i morals. Les segones, tot i tenir el mateix rerefons, tenen més regust literari.

represa de la narrativa vigatana en català. I, ahora, dibuixar un recorregut pels diferents corrents i interessos dominants a aquest període.

3.1.4.1 Joaquim Salarich i Verdaguer

Com apuntàvem, la narrativa catalana de Salarich i Verdaguer segueix els camins traçats per les narracions castellanes redactades en la joventut. Entre 1872 i 1880 publicà a la revista *LR: Lo castell de Vilatorna* (1874), *Lo lliri de Vespella* (1876), *Un desafío a mort* (1878) i *Un entierro i funerals. Costums vallesanes* (1879).¹¹²³ La peça més llarga, significativa i ambiciosa de tota la seva producció és *Lo castell de Sabassona*, publicada a Vic el 1879 per la impremta de Ramon Anglada, l'única que ha sigut motiu d'estudi.¹¹²⁴ *Lo castell de Sabassona*, que s'ha de situar a faisó de *L'Orfaneta de Menargues*, es mostra, qualitativament, força allunyada d'aquesta. Ja el 1954, Tasis advertia que Salarich era un «d'aquests seguidors, a considerable distància, del solc iniciat per *La Orfaneta de Menargues*».¹¹²⁵ Tiñena, qui s'hi ha acostat més recentment, comença la descripció de *Lo Castell de Sabassona* amb les següents paraules:

Format literàriament [Joaquim Salarich] sota els paràmetres del romanticisme historicista i estimulat per la seva afició a la història, les seves narracions recullen l'atmosfera inicial de la novel·la històrica sota l'impuls de Walter Scott. Tanmateix, no en són més que un pà·lid reflex. Del model de Walter Scott, Salarich en recull exclusivament una imatge romàntica de l'Edat Mitjana i el gust pel detall erudit; és a dir, reconstrucció arqueològica i el gust per l'escenografia. En definitiva, dos aspectes, sens dubte brillants en l'escocès, però els menys interessants des del punt de vista novel·lístic. En aquest sentit Salarich absorbeix allò més extern de les novel·les de Walter Scott.¹¹²⁶

Aquesta proposta particular pot servir, també, per *Lo castell de Vilatorna* i *Lo lliri de Vespella*, novel·letes que, pel sol motiu de tenir una extensió menor, camuflen les mancances narratives de l'autor. També per la narració «Un entierro y funerals. Costums vallesanes». Quant a *Lo castell de Sabassona*, Tiñena el jutja severament,¹¹²⁷ i n'acusa el resultat a la «incapacitat novel·lística de Salarich» i a la seva manca de talent. És el mateix retret que Tasis havia denunciat anys enrere.¹¹²⁸ Més benèvol, però no

¹¹²³ Les dues darreres són autotraduccions de peces publicades en castellà en la dècada dels 40.

¹¹²⁴ TIÑENA (1992), p. 262-273; i SERRAHIMA i BOADA (1996), p. 107-112.

¹¹²⁵ TESIS (1954), p. 16.

¹¹²⁶ TIÑENA (1992), p. 263-264.

¹¹²⁷ Per exemple, qualifica *Lo castell de Sabassona* de «narració novel·lísticament inhàbil i faltada de coherència» (p. 272), i considera que «Salarich és deutor de Walter Scott: en allò que té de més extern i superficial l'escocès» (p. 272).

¹¹²⁸ TESIS (1954), p. 18-19, en un retrat de conjunt en el qual incloïa Salarich, deia: «Fora d'aquests casos aïllats, cap dels quals no ha tingut una real transcendència en la història de la nostra novel·la, per la baixa

absents de crítica, es mostren Serrahima i Boada. Alhora, aquests darrers, junt amb Tiñena, coincideixen a assenyalar que la història, el desig de Salarich de fer història, passa per davant de l'ambició novel·lística. És, doncs, la pruija d'erudició, la minuciositat historicista, que venç la creació literària i domina l'obra del metge vigatà. I per això *Lo castell de Sabassona* resulta un mosaic de pintures i no pas acció novel·lesca. I, també per això, les tres narracions curtes citades anteriorment no pateixen aquests desajustos literaris.

Ja els seus contemporanis destacaven aquest paper principal que juga la història i que relega a un segon pla l'interès literari.¹¹²⁹ No li retreien, però, aquesta posició, sinó que la judicaven positivament pels coneixements que transmetia, motiu pel qual consideraven l'obra una font on anar-se a abeurar. Més entusiastes es mostraven algunes de les persones que li agraïen la tramesa del volum. Per exemple, Josep Puiggarí i Lluís Gaspar consideraven *Lo castell de Sabassona* superior a les obres de V. Balaguer, J. Cortada o *L'orfeneta de Menargues*; i Josep Pleyan de Porta afirmava que «val la pena de ser llegida i de figurar no sols en tota llibreria catalana sinó en qualsevol estrangera i castellana».¹¹³⁰ Ara bé, una de les anècdotes més conegudes referents a *Lo castell de Sabassona* és la negativa que Salarich va rebre de Verdaguier per prologar-li.¹¹³¹

La proposta més particular de Salarich és «Un desafío á mort». En primer lloc per la participació del narrador en el text, que a mesura que avança la història es dilueix;¹¹³² segonament pel marc situacional fictici –s'allunya de la història medieval catalana i se situa al món àrab– i, per últim, perquè és l'única peça que li coneixem en què és més rellevant la trama literària que la pintura escenogràfica. L'amor, que és el fil conductor de totes les obres, ara es converteix en el tema principal i preferent. Si bé en

qualitat de les obres, el corrent historicista, enamorat de l'Edat Mitjana, que feia estralls en la poesia dels Jocs Florals i que àdhuc s'enfilà a les taules, [...], no tingué cap influència sobre la novel·la renaixent. Mancats del talent de la intriga, de la frescor inventiva d'un Dumas, i de la força poètica d'un Walter Scott, els seguidors de Bofarull no pogueren superar ni tan sols igualar llur model.»

¹¹²⁹ Vegeu, per exemple, les ressenyes que en feren *LVM*, núm. 25 (02/08/1879), a càrrec de Francesc (?) MASFERRER; *LR*, any 9, núm. 4, volum Iaraí (31/08/1879), deguda al mateix autor; i la de *LGS*, segona època, núm. 20 (15/10/1879), *La Renaixença*, núm. 1, any 10 (15/01/1880) o *DdB* (22/08/1879). També Serra i Campdelacreu (1885), p. 133-135.

¹¹³⁰ Vegeu aquestes cartes editades a l'Annex 4.22 i 4.20. Altres cartes com una de Francisco Barado i una altra d'Enric Claudi Girbal, recollides també a l'Annex 4.23 i 4.21, també hi fan referència.

¹¹³¹ En una carta del 28 de maig de 1879 (EJV II, p. 166-168), Verdaguier li exposava els perquè de la negativa a prologar-li l'obra. Tot i que havia començat a redactar-lo, el final se'n desdí. Vegeu-ne l'esborrany a Verdaguier (2003, p. 488-490). L'any següent, però, cedí a la petició de prologar-li *Efemèrides vigatanes*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1882.

¹¹³² En la resta d'obres, el narrador és extern i no participa del relat. En canvi, en aquest, tot i desaparèixer progressivament, comença sent un dels personatges que introdueixen la narració i, per tant, amb un grau de participació molt més elevat que en la resta d'obres.

les altres proses la passió amorosa hi era present i sovint era l'argument, aquí esdevé el tema. Una passió que respon als cànons romàntics: ideal, etern, tràgic...

3.1.4.2 Martí Genís i Aguilar

Genís i Aguilar és, de la plèiade d'autors estudiats, el més versat en la narrativa. Per això ha sigut, també, qui ha despertat més interès en la historiografia de la narrativa catalana.¹¹³³ De tota la seva producció, *Julita* ha esdevingut l'obra que ha fet més fortuna. Entre 1872 i 1880, l'apotecari vigatà publicà *Julita* (1874), *Sota un tarot* (1876), *De la batalla de Vich a l'acció de Roda* (1877), *La Mercè de Bellamata* (1878) i *Recorts d'una nit* (1879), que tot i ser concebudes a partir d'uns mateixos ingredients i, també, uns processos literaris força similars, proposen diferents vies literàries. Totes, però, encaixen dins els esquemes romàntics. La primera, com hem dit, va ser publicada per la impremta de La Renaixensa, la segona i la quarta van ser premiades als Jocs Florals de 1876 i 1878 respectivament i editades als seus anuaris. La tercera i la cinquena van veure la llum a les pàgines de la revista *LR*.

Martí Genís i Aguilar és, sens dubte, el prosista en català més rellevant a nivell nacional anterior a Narcís Oller. És el primer a qui es pot considerar un narrador vocacional i no un croat de la causa. No volem reincidir en els tòpics sobre la seva figura, ni rellegir i ressituar la seva obra. I de fet, com en el cas de Salarich, tampoc no ens proposem fer un acostament detallat a la seva producció. Val a dir que M. Mercè Miró, el 1978, en la seva monografia sobre Genís, les repassa totes, amb més o menys encert, i amb més o menys profunditat. Així, malgrat alguns desajustos,¹¹³⁴ pot servir com a punt d'arrencada per a l'estudi profund de qualsevol narració. El que ens proposem tot seguit és oferir un breu traçat per les obres anteriors a 1880.

Com és sabut, l'*opera prima* de Genís,¹¹³⁵ i també la que ha fet més fortuna del conjunt de la seva producció, fou *Julita*, que redactada el 1869 no va veure la llum fins

¹¹³³ MIRÓ (1978); GRAELLS (1974); NUNES (1992); MIRÓ (1995) –aquestes dues darreres de tall escolar–; CASTELLANOS (1969); CASSANY (1992), p. 213-216 i 284-291; TAYADELLA (1997); TAYADELLA (1995); MONTOLIU (1933), p. 43-57; CASSANY i TAYADELLA (1986), p. 420-427; i ARENAS SAMPERA (1997, p. 301-306).

¹¹³⁴ Per exemple, se suma a les tesis prenatalistes de Guillem-Jordi Graells (que més tard també recolliran Maria Nunes i la mateixa Miró), contradites encertadament per Antònia Tayadella; i atorga l'etiqueta «novel·la de costums» a *Sota un tarot*, que Cassany (1992) delimita correctament i situa al seu lloc.

¹¹³⁵ Genís i Aguilar, el 1929, recordava que *Julita* havia sigut «Una de les meves primeres produccions» (informació extreta de MIRÓ, 1978, p. 55). Aquest record sembla posar en dubte la certesa de *Julita* com a primera obra de Genís. Amb tota seguretat, però, fou la primera que donà a l'estampa amb el seu nom.

al 1874, la qual s'emmarca en el «romanticisme sentimental»¹¹³⁶ i constitueix una peça única en la narrativa catalana pel caràcter psicològic, subjectiu, sentimental i per la interrogació plantejada del jo amb l'espai. És això el que la singularitza i la fa especial, perquè es tracta d'un artefacte fins aleshores inèdit a nivell nacional i que no tingué continuïtat, ni a escala nacional, ni local, ni personal. Fet i fet, com apunta Tayadella, es tracta, també «d'un tipus d'obra ben poc freqüent a la literatura universal.»¹¹³⁷ *Julita*, que ha sigut motiu de discussió entre historiadors de la literatura pel suposat prenaturalisme que incorpora,¹¹³⁸ es pot emparentar, com ja s'han encarregat d'apuntar els estudiosos, amb *Werther* de Goethe, *René* de Chateaubriand, *Paul et Virgine* de Saint-Pierre o *Graziella* de Lamartine.

Genís, a les peces que succeïren *Julita*, segueix alguna de les pautes mostrades anteriorment –com ara la preferència per utilitzar personatges femenins com a protagonistes; la intervenció constant del narrador; la presència subjacent de l'element moral; o la descripció detallista dels paisatges–, però no tornarà a oferir una peça parangonable a aquesta. D'altra banda, com apunta Cassany,¹¹³⁹ qui ja fa una breu proposta sobre la qüestió, seria interessant saber com fou rebuda pel seu grup d'amics (entre ells els esbartaires). Com vèiem anteriorment, Francesc de P. Masferrer li dedicà una ressenya a *LR*,¹¹⁴⁰ on afirma que «fins avuy, ni'ls seus amichs sabiam qu'ab mes enginy encara que les rimes, maneja l'autor de la novela qu'ha de ocuparnos, la prosa catalana». Tanmateix, tot i les declaracions de Masferrer, es fa estrany que no l'hagués donada a conèixer. El mateix Genís, el 1929, confessava que el títol original de la novel·la era *Marí*, i que «amb aquest nom hauria estat publicat el meu treball, si no fos que en ensenyar-lo als meus amics de Vich els va semblar que aquell nom no anava prou bé i que li esqueia millor el de *Julita*.» I seguia: «L'autor d'aquest nom no el sé ben bé, i dubto si fou en Serra i Campdelacreu o en Serdà el qui va proposar-lo.»¹¹⁴¹ D'altra banda, tot i alguns retrets que s'insinuen en aquesta ressenya, si hagués sigut reprovada pels amics, segurament no l'hauria donat a la impremta. De ben segur, doncs, que Genís

¹¹³⁶ Manllevem l'etiqueta de Tayadella (2012, p. 77) que, al seu torn, l'extreu de Van Tieghem (1969).

¹¹³⁷ TAYADELLA (2012), p. 78.

¹¹³⁸ Defensen aquestes tesis pre-naturalistes Graells (1974), Miró (1995) i Nunes (1992). Qui primer s'hi mostrà contrari fou Jorba (1975). Tayadella (1995) i Tayadella (1997) ha sigut qui més s'ha detingut a exposar el perquè de l'objecció. Al nostre entendre, creiem força més fonamentada la proposta de Tayadella, qui creu que el científisme de l'obra mena «a la visió del món del Romanticisme alemany» (1997, p. 272), entre altres motius.

¹¹³⁹ CASSANY (1992), p. 287.

¹¹⁴⁰ *LR*, any 6, volum I, núm. 11-12 (14/07/1876).

¹¹⁴¹ SERRA-RIEROLA. «Parlant amb l'autor de *Julita*». *Gazeta de Vich*, núm. 3.631 (10/10/1929), p. 3-4.

no en renegà. Ara, el que també és segur és que el farmacèutic vigatà no repetí una obra de les mateixes característiques.

Julita fou seguida per *Sota un tarot*, de gust força diferent, que fou guardonada amb un accèssit al premi ofert per la redacció de *LR* als Jocs Florals de 1876, i que el jurat qualificava d'«animat quadro de costums vigatanas».¹¹⁴² Miró no dubte a qualificar-la de «novel·la de costums», terme que Cassany considera que li és balder pel qualificatiu «novel·la». Sens dubte, però, que es tracta d'una narració de costums per, com exposa el mateix Cassany, «el propòsit documentador o testimoniador, la descripció tipificadora i feta amb còpia de detall, els quadres formant petites unitats que són el tema de la peça i que, per juxtaposició, determinen la seva estructura.»¹¹⁴³ El canvi amb la peça anterior és prou substancial i acosta Genís, encara que sigui vagament, a les peces que hem donat a conèixer anteriorment. Per Cassany, el més interessant de la narració és

observar-hi la vacil·lació entre el propòsit documentador i la història idíl·lica, perquè en aquesta vacil·lació potser es confirma el reclam —que l'autor seguiria en les seves novel·les— d'una ficció alliberada de les servituds del quadre.

Genís necessita aquesta ficció lliure, no perquè hi hagi de satisfer una sensibilitat realista, sinó perquè hi pot prendre forma una imaginació poètica que no es conforma amb el documentalisme extern. [...] D'altra banda, no costa de veure, en aquesta obra, un grau de compromís amb la pròpia ficció creada, una curiositat i passió per escriure que poden dur-lo més lluny del que és convenient [...]. Qui sap!, potser per això Jaume Collell volgué desanimar algun cop Genís de seguir escrivint.¹¹⁴⁴

De la batalla de Vich a l'acció de Roda, escrita el desembre de 1877 i publicada el gener de 1878, és qualificada per Miró d'«esbós de novel·la de tema històric».¹¹⁴⁵ En efecte, el tema de la narració és el retrat de l'enfonsament d'una noble nissaga de la Plana i, per tant, d'un món, prenent com a marc situacional l'espai històric transcorregut entre la batalla de Vic (guerra del Francès) i l'acció de Roda (primera guerra carlina). La descripció detallista i detallada d'un món passat l'apropa a la narració històrica. Ara, segons Miró, Genís combina «enmig de l'abrandament romàntic de l'obra, uns quadres de costums ben fets i uns personatges, que són, segurament, germen d'altres de posteriors o que poden donar-nos la clau d'aquests.»¹¹⁴⁶

¹¹⁴² Volum JJFF 1876, p. 77.

¹¹⁴³ CASSANY (1992), p. 214.

¹¹⁴⁴ *Ibíd.*, p. 214.

¹¹⁴⁵ MIRÓ (1978), p. 64.

¹¹⁴⁶ *Ibíd.*, p. 63.

Records d'una nit segueix la línia encetada amb *De la batalla...* Miró la qualifica de «novel·la»,¹¹⁴⁷ categoria que, altra vegada, li és excessiva. Ambientada a les Guèlles a la dècada dels 40 del segle XIX, pinta el clima d'inseguretat que es visqué entre la primera i la segona carlinades. El procés narratiu coral –combinació de matèria epistolar, interpel·lació al lector, i participació del «jo» narrador–, atesa la brevetat de l'obra, la converteixen en una peça força singular en el corpus novel·lístic genisà i en un exercici narratiu interessant. Genís, a *Records d'una nit* i a *De la batalla...*, no pretén construir testimonis d'un període concret de la nostra història, sinó que simplement elegeix un tema i una acció i els encaixa al moment històric que li és més adequat. És, en aquest sentit, el procés invers, i al cap i a la fi el pecat, de Joaquim Salarich. I d'entre aquestes dues, per Miró, *Records d'una nit* fou aconseguida amb «més bona fortuna.»¹¹⁴⁸

La Mercè de Bellamata, publicada entre *De la batalla...* i *Records d'una nit* és, sens dubte, la segona peça més significativa d'aquest període i, fins i tot, de tota l'obra de Genís. Premiada als Jocs Florals de 1878 amb el premi extraordinari de prosa «per sa bona prosa catalanesca y sas animadas descripcions»,¹¹⁴⁹ mostra una evolució respecte *Julita*. Per Miró suposa «una evolució cap a un romanticisme més conservador i temperat, emmarcat en el costumisme»;¹¹⁵⁰ i per Castellanos, tot i no tenir «l'ambició i l'originalitat de *Julita* [...], és més proporcionada i fins més arrodonida en certs aspectes».¹¹⁵¹ Cassany, seguint la línia apuntada per Castellanos i acceptant la lectura de Miró, en destaca l'element costumista,¹¹⁵² i considera que «la descripció de costums representa un paper ben important.»¹¹⁵³ Els tres estudiosos s'han afanyat a diferenciar *Julita* de *La Mercè de Bellamata*: més psicològica la primera, més moral la segona. I en això darrer, volgudament o no, Genís seguia aquells reclams d'ètica que, redactats una desena d'anys abans, es feien, també, des de la premsa de Vic. *La Mercè de Bellamata* significa l'allunyament d'aquells models inicials –recordem que *Julita* és redactada el

¹¹⁴⁷ *Ibíd.*, p. 68. A les pàgines 68-70 fa un petit acostament a la narració, en el qual destaca els elements romàntics de l'obra i les similituds amb *Graziella* de Lamartine.

¹¹⁴⁸ *Ibíd.*, p. 64.

¹¹⁴⁹ *Jochs Florals de Barcelona. Any XX de llur restauració*. Barcelona: Estampa de la Renaixença, 1878, p. 44.

¹¹⁵⁰ MIRÓ (1978), p. 65.

¹¹⁵¹ CASTELLANOS (1969), p. 10.

¹¹⁵² Per això un breu comentari d'aquesta novel·la té cabuda al seu llibre *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*.

¹¹⁵³ CASSANY (1992), p. 286. Segurament per això, perquè hi ha fragments que es poden aïllar i funcionar com a quadres de costums solts, LVM publicà, al núm. 34 de 1879 (04/10/1879) «La fira del hostal del Vilar», capítol V de *La Mercè de Bellamata*.

1869– de tendència sentimental i l’apropament, iniciat amb *Sota un tarot*, al Costumisme. Un Costumisme, clarament, d’arrel romàntica.

En definitiva, les obres que hem vist de Genís mostren una innegable preferència per l’ambientació rural –un ruralisme que, com apuntà Tasis «és reduït als seus justos límits». ¹¹⁵⁴ I més enllà d’aquest marc espacial, Castellanos sintetitzà el conjunt de l’obra de Genís en una proposta que considerem ben vàlida:

intervenció constant en la marxa de la narració, tot fent interpel·lacions al lector i, sobretot, establint una mena de comunicació i fins de complicitat amb els personatges; digressions morals que subratllen el desenrotllament de l’acció o el comportament dels personatges; desintegració de l’acció en escenes quasi juxtaposades, on la descripció de costums juga un paper ben important; idealització i interpretació del mínim detall, sigui del paisatge, dels personatges o de l’ambient. ¹¹⁵⁵

3.1.4.3 Altres: Francesc de Febrer, Francesc de P. Masferrer, Francesc Rierola, Jaume Collell i «Costums vigatanes» (Jocs Florals de 1876)

Tret de Collell, els autors que presentem a continuació són noms secundaris de l’estudi. Francesc de Febrer i Francesc de P. Masferrer els hem vist, sumàriament, quan hem parlat de l’Esbart i els retrobarem quan parlem de *La garba muntanyesa* ¹¹⁵⁶ i del futur del grup. ¹¹⁵⁷ Francesc Rierola, en canvi, només apareix, i encara tènuement, quan ens deturem amb el JVC. ¹¹⁵⁸ La narració «Costums vigatanes» de qui no podem donar autor, però que, pel motiu del text, el suposem vigatà, fou presentada als Jocs Florals de 1876. I encara que el nombre d’autors no sigui gaire abundós, són aquestes cinc narracions –a les quals cal sumar, òbviament, les de Salarich i Genís– les que demostren que l’estímul vigatà per a la prosa era prou real. I, malgrat la inaptesa general per al conreu d’aquest gènere –de tots els que hem vist només Genís desplega un programa narratiu ambiciós, conscient i de qualitat–, són una prova de la consciència que prenién els actors vigatans. Les paraules de Collell el 1868 semblava que havien tingut el seu efecte.

La desclosa narrativa vigatana no es pot resumir a aquests noms. Sabem que en la sessió de presentació del JVC al Círcol, que va tenir lloc la tarda del 18 de juliol de 1877, ¹¹⁵⁹ Ramon d’Abadal, i potser Lluís B. Nadal, hi donaren a conèixer alguna

¹¹⁵⁴ TESIS (1954), p. 28.

¹¹⁵⁵ CASTELLANOS (1969), p. 9.

¹¹⁵⁶ Vegeu apartat 3.5.

¹¹⁵⁷ Vegeu apartat 3.2.

¹¹⁵⁸ *Ibíd.*

¹¹⁵⁹ Sobre aquesta celebració i el JVC vegeu l’apartat 3.2.

composició en prosa. En el cas del primer, tenim constància que hi llegí un «animado cuadro en prosa de costumbres vicenses»¹¹⁶⁰ titulat «La Puiglagullada».¹¹⁶¹ Malauradament no hem localitzat el text, del qual, el *DdV*, elogiava «la manera interesante con que pone á los ojos del lector la tradicional romeria en cuantas fascas toma durante la expedicion» i acabava afirmant que «pueden comprender nuestros lectores que el que así escribe á los 16 años, algo puede hacer á los 20.»

Quant a Nadal, les informacions localitzades no són les mateixes. Salarich i Torrents,¹¹⁶² seguint el *DdV*,¹¹⁶³ afirma que hi llegí una rondalla titulada «L'hereu escampa», d'«estilo correcto y digno, suelto y donoso», i de la qual «La invencion nos parece sumamente acertada presentando un conjunto de seriedad y ridiculez que produce un efecto verdaderamente cómico.»¹¹⁶⁴ En canvi, l'acta de la festa conservat al fons del Círcol Literari (vegeu annex 1.4), afirma que hi llegí «un cuadro humorístico de costumbres titulado “La Rosalina”». El títol ofert per uns i altres és ben diferents. No, en canvi, el gènere, ja que tots en destacaven l'element jocós.¹¹⁶⁵ Podria ser que el canvi de títol es degui a interessos de l'autor i que, quan la llegí es titulava «La Rosalina» i que posteriorment el canvià per «L'hereu escampa». Per altra banda, cal tenir present que les etiquetes posades al XIX, estan mancades de rigor. Per últim: la peça de Nadal tampoc no s'ha conservat, per la qual cosa no la podem jutjar genèricament.¹¹⁶⁶

Encara que no hagin perviscut els textos, hem cregut interessant tenir-los presents per diferents motius. En primer lloc perquè amplien el catàleg de noms oferts; segonament perquè constata que l'interès narratiu era creixent; en tercer lloc per la joventut dels autors; i, finalment, per la presència de Lluís B. Nadal qui, ja el 1881, es

¹¹⁶⁰ *DdV*, núm. 75 (01/08/1877).

¹¹⁶¹ Aquest és el títol donat pel *DdV* i transmès, també, per SALARICH I TORRENTS (1962), p. 274. En canvi, a l'acta de la festa conservat a BJT/CLV, lligall 21 «Història i sessions», plec «1870», porta per títol «L'anada á Puiglagulla»

¹¹⁶² SALARICH I TORRENTS (1962), p. 274.

¹¹⁶³ *DdV*, núm. 77 (03/08/1877). També en donava el mateix títol *La Renaixença*, any 7, núm. 7 (31/07/1877) p. 83.

¹¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 633.

¹¹⁶⁵ La ressenya feta pel *DdV* s'interessa, sobretot, per aquest element. En retreu l'abundància de composicions fetes en llengua catalana, però alhora, recorda que aquesta no és el gènere més apta per a servir-se'n. Finalment, considera que l'eclosió renaixentista no es deu a aquest gènere, el qual ocasionà que «se retardara por algun tiempo el verdadero movimiento trascendental y sério que se ha operado á la vuelta de algunos años.» (*DdV*, núm. 77 (03/08/1877), p. 633).

¹¹⁶⁶ De Nadal, una carta inèdita signada per un tal Josep, no en diu el cognom, però per lletra sembla Serra i Campdelacreu, adreçada a Narcís Verdaguer i Callís com a resposta a una missiva anterior en què aquest li demanava una petita biografia de Nadal per a M. Savine, diu: «sols trobo en mos *apuntes* lo dia de son naixement que fou lo 10 de Octubre de 1857 y la fetxa de sos primers ensaigs literaris que no puch individualizar quins foren en 1874.» Carta conservada a «Biografies de vigatans i osonencs. H-Q», plec «Nadal (Luis Beltran)», sala de consulta de l'ABEV, sense catalogar.

començarà a fer un nom a les lletres catalanes amb *Qüestió de nom*, novel·la premiada als Jocs Florals d'aquell any. Ara, com informàvem al principi, a banda d'aquests dos textos, cal tenir-ne presents cinc més: «Roseta Gurniol», de Francesc de Febrer; «Lo dia dos de novembre», de Francesc de P. Masferrer; «Records de la juvenesa», de Francesc Rierola; *Fulles soltes del Dietari d'un Romeu periodista*, de Jaume Collell; i «Costums vigatanes», de qui no podem donar autor, però que el suposem vigatà pel tema del text.

«Roseta Gurniol. Quadro de costums montanyeses» va ser publicat el 1893 a *Llegats literaris*, volum miscel·lani d'homenatge en què els amics reuniren algunes de les composicions de Febrer. Tot i que no apareix datat, podem aportar la data de redacció d'una primera versió que es conserva manuscrita a l'ABEV,¹¹⁶⁷ la qual du per títol «La pubilla del Mas Gurniol», i és datada a Viladrau el 26 d'agost de 1875. La versió editada, la que l'autor devia considerar definitiva, ha de ser posterior. Ho demostra el major refinament lingüístic i literari, ja que a aquesta segona es pot veure un gust més polit, una llengua més treballada i una construcció més elaborada. Amb això no pretenem reivindicar una obra que ha restat ignorada per la crítica històrica –creiem que el lloc que ocupa és el que li pertany–, sinó que volem posar de manifest el procés de poliment que patí la narració, el qual apunta una major destresa literària de l'autor adquirida amb el temps.

El conte que ens ocupa es pot equiparar a «Lluïsa la lletera», tant per estil, tema, ambientació i gènere. No deixa de ser un conte sentimental de tema pagès,¹¹⁶⁸ en què els valors morals i el retrat d'un món pairalista es converteixen en el nucli del text. L'amor tràgic i etern esdevé el tema central. Hi ha, però, algun matís: si a «Lluïsa la lletera» els pares dels enamorats acceptaven la passió dels fills, no succeeix el mateix a «Roseta Gurniol». En aquest cas, els pares d'ella acorden el matrimoni de la filla amb un altre pretendent. Ella, però, s'hi nega i la tristesa la inunda. El jove rebutjat munta en còlera i decideix matar el seu contrincant. Amb la mort de l'estimat, Roseta determina recloure's en ella mateixa. D'aquesta manera, el triangle amorós construït per Febrer és constituït per dos vèrtexs que figuren la innocència i la puresa –l'amor real–, i un tercer que esdevé el representant de la maldat i gelosia. Aquest darrer pot destruir una vida d'esperances i desitjos i condemnar una ànima casta a la desesperació absoluta.

Sòls la nostra interessant y simpática heroína estava destinada á sufrir lo martiri d'una vida hont tant crudels espines havia trobat; sòls ella debía lluytar ab les borrasques d'un

¹¹⁶⁷ ABEV, AV/Poe (112).

¹¹⁶⁸ CASSANY (1992), p. 136-137.

cor que, en lo ple de ses esperances, havia vist esvahirse'l castell de mil ilusions forjades al calor d'una gran fantasia; sòls á ella havia d'amargar lo fel de tanta desdítia.

La moral, pilar d'aquestes narracions, del ruralisme i del pairalisme –literari i ideològic– és, també, una de les essències del relat. I és que Febrer, a «Roseta Gurniol» desplega les característiques d'aquest tipus de narrativa costumista, d'ambientació rural i ascendència romàntica. I l'ensenyança moral hi apareix, igual que a «Luïsa la lletera», al final de tot:

Les darreríes de la vida les passá essent un ángel de pau, de salut y de consol per les families desgraciades, y, després d'haver distribuït tots los bens de que podia disposar entre'ls pobres, les ànimes dels passats de sa familia y altres píes fundacions á favor de l'Esglesia parroquial, se'n aná d'aquest mon acompanyada de les llágrimes dels que tinguéren la caritat d'assistirla y de vèurela a favorida per la dolça rosada de les benediccions del Cel.

El text de Francesc de P. Masferrer redactat l'endemà de la diada de Tots-sants del 1875, va ser publicat per *LR* el 30 de novembre de 1880. Tot i l'absència d'acció, és una prosa literària pel que té de reflexiu i moral, de meditació sobre la mort. Al llarg del text no hi passa res, no hi ha acció. Però tot i aquesta manca d'acció, el discurs suggestiu i meditatibund, si es vol fins didàctic, al voltant del comportament humà enfront la mort és el que li confereix l'element literari. També el procediment. La comparació de la vida com amb el cicle estacionari és un tòpic usat a bastament. Tanmateix, el que ens interessa destacar són dos fets: en primer lloc la joventut de l'autor; i segonament, l'element romàntic que fa cap pertot.

Segons la datació del text, Francesc de P. Masferrer el redactà als 14 anys –complia els 15 el 6 de desembre. No deixa de sorprendre, doncs, la capacitat reflexiva a un jove d'aquesta edat. Però és que a més, si tenim present això, tampoc no pot deixar d'impressionar-nos el to utilitzat. L'enteresa amb què descriu com encarar la mort o la reflexió sobre la pèrdua d'un ésser estimat són força punyents. Ara, el que es fa més estrany és el discurs sobre el pas del temps que construeix i la importància que atorga a l'experiència per a la construcció personal. Segurament és fruit de l'esperit romàntic. En efecte, la presència de les ruïnes, la importància i preferència que atorga als sentiments, la vida viscuda dels records o les imatges utilitzades de la natura –la decadència de la tardor, la mort i inacció de l'hivern, o la immensitat del mar es fan presents– ens hi remetien.

La peça de Francesc Rierola, titulada «Recorts de la juvenesa» parteix de la construcció memorística. És, però, tan sols, ambientació. Podria ser que es tractessin de

fets viscuts convertits en literatura, però la imatgeria emprada, la simbologia i el to quasi celestial atorgat a la protagonista femenina, l'en distancien. Rierola inicia el text declarant que «Vint anys tenia»¹¹⁶⁹ quan succeïren els fets narrats. El 1880, any de publicació, complia els 23. Literaturitzava, doncs, fets que havien tingut lloc tres anys arrere. Tal com succeeix amb Masferrer, és un text ple de tòpics romàntics. En el cas de Rierola en podem destacar, com també afirmàvem suara per Masferrer, la preferència dels sentiments. I hi podríem afegir el gust pel capvespre, les descripcions de la natura, la solitud del personatge, o la vida viscuda com un camí de penes i fatigues.

Als primers paràgrafs, Rierola fa un balanç vital. Nega, i la negació és absoluta, haver conegut l'amistat i l'amor. I no és sorprenent això en un jove de 23 anys? Com que aquesta absència el corseca s'arrecera a la muntanya, perquè és allà on els sentiments es mantenen més purs. És aquí on, una nit, descobreix un ésser que el captiva. El seus gestos gràcils, la seva imatge de puresa, la converteixen en una figura més pròpia del món celestial que del terrenal. El protagonista viu captivat i encisat, pendent en tot moment d'ella, a qui converteix en «l'objecte de ma esperança; d'ell eixian: á ell retornavan.»¹¹⁷⁰ L'esperança, però, desapareix quan ella, sense conèixer-ne els motius, comença a fer-se absent. El final, com marquen els cànons romàntics, ha de ser tràgic. La mort d'ella, intuïda prèviament pel lector, es converteix en realitat. Pel protagonista només queda la fugida sense retorn, l'enyorança i els records que ara guarda el cel:

La següent matinada, me sorprengué fora de la vall en que no han corregut mes mos passos, mes d'ella prou me'n venen recorts dolsos y amarchs al mateix temps; y de tant en tant, quan lo sol s'amaga darrera'ls monts altívols, al endret d'aquella vall encar giro'ls ulls, y, d'allá, al Cel, únich centre de mes defallides esperanses.

Jaume Collell, entre el 22 de febrer de 1878 i el 22 de març del mateix any envià a *LVM* uns articles titulats «Fulles soltes del dietari d'un romeu periodista»,¹¹⁷¹ en què narrava el viatge que duia a terme fins a Roma i les activitats a la capital italiana. Un any després les aplegà amb el mateix títol i les publicà a continuació d'*Homenatge á Maria Inmaculada*.¹¹⁷² L'operació no era gratuïta: Collell les recollia totes i les oferia,

¹¹⁶⁹ Francesc RIEROLA. «Recorts de la juvenesa». *LGS*, any II, època II, núm. 7 (01/04/1880), p. 81-85.

¹¹⁷⁰ *Ibíd.*, p. 84.

¹¹⁷¹ *LVM*, núm. 8 (22/02/1878), 9 (01/03/1878), 10 (08/03/1878), 11 (15/03/1878), 13 (29/03/1878).

¹¹⁷² *Homenatge á Maria Inmaculada. Corona poética en llahor de Pio IX ab poesies de divers autors catalans composta y en celebritat del XXV aniversari de la definició dogmática publicada per Mossen Jaume Collell, pbr. mestre en Gay Saber. Segueixen aprés Les Fulles soltes del Dietari d'un Romeu periodista escrites per lo mateix prebere y á llur temps publicades en lo Setmanari La Veu del Montserrat*. Vich: Estampa de Ramon Anglada, 1879.

conjuntament, amb una antologia d'homenatge al papa Pius IX. Textos, tots, d'ambientació i gènesi papal. Tot i ser proses de caràcter periodístic, es poden tenir presents pel caràcter diatàctic i pel que insinuen de narrativa de viatges. En aquest sentit, doncs, es poden emparentar amb les cartes de Verdaguer que apuntàvem unes pàgines més amunt.

Per últim, la narració «Costums vigatanes» està composta per quatre textos diferents, cada un dels quals pren com a pretext una tradició arrelada a la Plana de Vic – el correbou, la tornaboda, la processó i l'Al·leluia. En aquest aspecte es pot relacionar amb «Les tretze professons». Però el procés de construcció literària és lleugerament diferent. Si a la «Les tretze professons» el protagonista era tot el poble, perquè la comunitat enclou els valors morals de la societat, «Costums vigatanes» és protagonitzada, cada una, per un personatge individual. Les històries s'emmarquen en escenes concretes de les tradicions vigatanes. Aquest marc serveix per ambientar els fets, retratar uns ambients i uns costums, defensar alguna d'aquestes celebracions –com ara el correbou–,¹¹⁷³ i, alhora, per transmetre alguna ensenyança. La moralitat, un dels ingredients principals de la narrativa costumista d'ambientació rural, hi és present. A totes les narracions hi ha un personatge que vol transgredir els costums. Sempre en surt malparat, i d'aquesta decisió errònia en surt l'ensenyança.

En definitiva, doncs, sembla que les propostes literàries de narrativa catalana fetes des de Vic segueixen, força, el camí traçat a nivell nacional. Amb això volem dir que, temàticament i estilística no disten dels altres autors que es comencen a entrenar en aquest camp. Només Genís mostrarà senders nous que no havien estat fresats. Una proposta narrativa que s'inclou en els eixos estilístics i ideològics que hem anat insinuant al llarg del treball: un Costumisme d'arrel rural i pairal, un Romanticisme conservador, d'essència tradicional, que en la narrativa vista tindrà els tòpics més comuns en el ruralisme i l'historicisme arqueològic. Tòpics que, al capdavant, seran, també, dels més conreats a nivell nacional fins a 1882. I sempre dins dels paràmetres establerts per la moralitat. A partir d'aleshores, l'esclat de la tríada Oller-Yxart-Sardà, i la seva proposta realista-naturalista, passarà a dominar la narrativa catalana. Els vigatans, en línies generals, continuaran preferint els camins anteriors.

¹¹⁷³ Vegeu, per exemple, el següent passatge: «Mes no ofereix esta diversió lo caràcter sanguinari de lo que se'n diu corrides en forma d'eixos espectacles repugnants que tenen lloc en les principals ciutats d'Espanya. Les corrides de Vic, pot dir-se que no tenen més objecte que fer córrer a uns quants aficionats. No careixen, per ço, d'un cert caràcter de localitat i fins direm de poesia, sumament agradable als que han vist la llum primera dintre els murs de la famosa Ausa.»

3.2 Situació professional dels esbartaires i retrat del Jovent Vigatà Catalanista

En pàgines anteriors ens hem acostat a l'Esbart. N'hem proposat una periodització, una llista de membres i unes particularitats ideològiques, lingüístiques i literàries. Per construir la història del grup ens hem fixat, en especial, en el període comprès entre el 1867 i el 1871. En els altres casos hem sobrepassat les dates que emmarcaven el capítol. En aquests darrers aspectes ho hem cregut necessari per demostrar la homogeneïtat estètica –amb les seves especificitats però tots encaixen perfectament dins els paràmetres romàntics– i l'heterogeneïtat ideològica i d'identificació lingüística –que no vol dir renaixentista. A les pàgines que segueixen, ens tornem a fixar en els esbartaires, i hi sumem els seus seguidors.

Quant als primers, posem el focus lumínic a la seva situació professional, la seva carrera literària i a la gestació d'un discurs ideològic que es donarà a conèixer amb el nom de vigatanisme, del qual *LVM*¹¹⁷⁴ esdevindrà la plataforma de difusió principal. Això reforçarà la cronologia proposada anteriorment; confirmarà les posicions capdavanteres en matèria literària de Verdaguer, Collell i Genís; i demostrarà que de la resta d'esbartaires, el més combatiu i prolífic serà Josep Serra i Campdelacreu. Ara bé, l'objectiu primer d'aquest apartat és recordar que a les darreries de la dècada dels 70 del vuit-cents, l'Esbart transcendeix la literatura i esdevé un nucli ideològic. Ja no es presentaran com a grup, tal com havien fet el 1867, però els personatges més rellevants assajaran un discurs ideològic que entroncarà amb un catalanisme conservador d'arrel burgesa vigent a Barcelona, i la majoria participaran activament a un òrgan tan rellevant com *LVM*. I és que, al cap i a la fi, l'Esbart constitueix un nucli fonamental en la conformació del vigatanisme –tot i que seria erroni assimilar unívocament el vigatanisme amb l'Esbart, perquè va molt més enllà d'aquest cercle i, sobretot, d'aquest període.

A banda d'aquesta reconversió o reformulació de l'Esbart, també ens interessa posar sobre la taula el paper dels joves que els seguiren, entre els quals cal distingir-ne dos grups: els que s'hi sumaren ben aviat i el JVC. Entre els primers, dels quals ja hem donat noms anteriorment, hi ha Francesc de P. Masferrer, Francesc de P. Cuadras, Francesc de Febrer, Magí Verdaguer i Joan Calderó tots ells nascuts entre el 1850 i el

¹¹⁷⁴ Sobre la gènesi i els primers passos de *LVM*, vegeu l'apartat 3.4 d'aquest treball.

1852, excepte Cuadras del 1847.¹¹⁷⁵ Joaquim d'Espona, nascut el 1851, com ja hem vist, creiem que hi entrà abans. En el període que ara ens ocupa, aquest primer cercle es pot treballar conjuntament amb els fundadors. Anys a venir, un grup de joves vigatans, nascuts a finals de la dècada dels 50 i estudiants a la Universitat de Barcelona, creà el JVC. Històricament han sigut considerats els successors de l'Esbart, o la nova tanyada de l'arbre original. Fins i tot Genís al seu llibre d'homenatge als membres del grup – *Estampes de l'Esbart*–¹¹⁷⁶ en situa alguns d'ells. I també de posteriors. Al nostre entendre, encara que com veurem en apartats posteriors siguin inclosos a *La garba muntanyesa*, a aquests joves no se'ls ha de considerar membres del grup, sinó un col·lectiu que naixerà a faisó dels seus mestres, formats al seu voltant, a qui idolatraran i que, tanmateix, no tindran el ressò dels esbartaires. D'aquest cercle, en fem una aproximació a la gènesi, les activitats i els membres.

3.2.1 El futur dels esbartaires

El període 1872-1880 viu la confirmació dels camins professionals empresos pels fundadors de l'Esbart. No podem oblidar que es tracta d'un període molt convuls que coneix, segurament, el major distanciament ideològic entre els diferents membres i la futura confluència, i que són uns anys en què ja no podem parlar de l'Esbart a partir de la idea original. El grup l'hem de considerar, literàriament, dissolt. Com dèiem en pàgines anteriors, fins al 1876 o 1877 deuen escassejar les trobades. I les que se celebraran a partir d'aquestes dates ja no respondran als motius i a l'empenta dels inicis, i per això, ja no tornaran a actuar conjuntament amb la idea original del grup. És a dir, a finals del període estudiat, aparcaran el combat literari i saltaran a l'ideològic. I en aquest cas tornaran a batallar conjuntament. La literatura deixarà de ser al centre del debat. Ara se'n serviran com a vehicle difusor i pilar del seu discurs, però no com a element central.¹¹⁷⁷ Aquest espai, sobretot a partir de 1878 amb la fundació de *LVM*, l'ocuparà la ideologia.

¹¹⁷⁵ Dels onze esbartaires i aquest grup de cinc successors, tots, llevat de Josep Salarich, Pere Andreu i Joan Calderó, foren compendiats el 1879 per Jaume Collell a *La garba muntanyesa*. Vegeu l'apartat 3.5.

¹¹⁷⁶ GENÍS I AGUILAR (1933).

¹¹⁷⁷ Fradera (1985a, p. 35) afirma que «L'originalitat del vigatanaisme dels anys setanta fins acabar el segle no ha estat aquest substrat tradicionalista i conservador, sinó la forma com elaborà per via literària i estètica el seu missatge.»

3.2.1.1 Primers passos en la carrera literària dels esbartaires

Els fundadors i els seus immediats successors, força propers cronològicament, començaven a oferir, al final del període estudiat, els primers fruits literaris: tots participaven activament al Círcol Literari, donaven a conèixer les seves composicions a la premsa, i alguns *tiraven* al certamen florallesc. A aquest darrer espai, els que sobresortiren (Verdaguer, Collell i Genís) ja hi havien sigut premiats, i fins hi havien triomfat: Collell havia sigut nomenat mestre en Gay Saber el 1871, Verdaguer hi havia triomfat el 1877 amb *L'Atlàntida* i el 1880 hi aconseguia, també, el mestratge, i Genís hi obtenia premis el 1876 i el 1878. Els vigatans, però, no només hi eren distingits, sinó que també ocupaven càrrecs dins del consistori: Jacint Verdaguer, el 1869, i Francesc d'A. Masferrer, el 1874, exercien de mantenidors; i Collell, el 1873 en fou el secretari. D'aquest grup, a partir de 1880, també hi serà premiat Francesc de P. Masferrer l'any 1888 amb un estudi titulat *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la pàtria*. I en el cos de mantenidors hi intervindran, Collell, Verdaguer, Genís, Serra i Campdelacreu i Antoni d'Espona, alguns dels quals, fins i tot, com a presidents. Del JVC, només Nadal hi serà premiat i formarà part del cos de mantenidors.

Com a grup literari, l'Esbart havia deixat la seva empremta estètica i literària. Jacint Verdaguer encapçalava aquell grup de romàntics que versejava seguint les coordenades de la Renaixença conservadora i amb el lema dels Jocs Florals per divisa. Aquest cercle que el 1867 era format per joves amb inquietuds culturals i ambicions i aspiracions literàries, a finals de la dècada de 1870 ja s'havia definit ideològicament, i literàriament seguia circulant pel rail romàntic. Seguint les passes de personatges com Manuel Milà i Fontanals o Marià Aguiló, els vigatans oferien, ja, alguns dels seus fruits literaris més sobresortints. Només cal recordar, per exemple, *L'Atlàntida* o *Julita*. Impregnats d'un Romanticisme de caire més aviat francès, en les seves poesies s'hi entreveu Lamartine amb la seva visió de la Natura (Serrahima¹¹⁷⁸ i Cardona¹¹⁷⁹ ja n'han insinuat els possibles ressons en Verdaguer, i Nadal ho féu per a Serra i Campdelacreu), Chateaubriand per l'ordre natural que exposa en els seus textos i el seu concepte de pàtria,¹¹⁸⁰ Vigny per la seva poesia mística i filosòfica (en beuran, sobretot, Antoni d'Espona i Francesc d'A. Masferrer), i Hugo amb la seva imatgeria universal i el seu to

¹¹⁷⁸ SERRAHIMA (1972), p. 11-44.

¹¹⁷⁹ CARDONA (1960).

¹¹⁸⁰ FARRÉS (1988). Segurament, aquesta influència es pot estendre a la resta d'esbartaires. El mateix Farrés afirma que «L'autor francès era de lectura obligada per als seminaristes dels anys cinquanta i seixanta del segle passat», per la qual cosa de ben segur que l'havien llegit.

èpic (les composicions de Martí Genís recollides a *La garba* semblen recordar aquest alè hugonià), però també les influències espanyoles (Zorrilla per exemple és ben present al «Qui com Déu!» verdaguerià –on també és possible seguir les traces lamartinianes).

Quant a la literatura, l'opció presa pels esbartaires va de bracet amb la concepció ideològica. En un context en què cada estètica literària és indissoluble d'uns postulats polítics concrets, els joves fundadors de l'Esbart segueixen, de manera conscient, el camí encetat anys arrere. Per això continuen apostant pel Romanticisme –poètica i filosofia– enfront del Positivisme i el Realisme –vinculats a unes idees de tendència progressista i republicana. Els escriptors de la capital de la Plana de Vic eren deutors d'aquell primer grup que idearen i impulsaren la Renaixença, empeltats d'un romanticisme conservador. Milà i Fontanals i Aguiló van ser, sens dubte, els seus mestres més importants. I tampoc no podem oblidar els Salarich i Verdager, Giró i Torà, Manuel Galadies, Antoni Soler, Francesc d'A. Aguilar o Ramon Sala i Furugull que, amb molta menys significació nacional, també han de ser considerats, cadascun en diferents àmbits, mestres dels joves. Sobretot perquè aquests, que estaven relacionats amb els altres, els eren molt més pròxims i el tracte personal, en la seva joventut, era més freqüent.

Fou en aquest període que els membres de l'Esbart començaren a donar a la llum els primers reculls d'obra literària. Deixant de banda que el 1869 el Círcol Literari de Vic havia publicat els poemes de Collell que aquell any havien triomfat als Jocs Florals, els primers poemaris publicats pels esbartaires són *Idil·lis i cants místics* de J. Verdager el 1879, *Montserrat. Cançons de Montserrat* i *Montserrat. Llegenda de Montserrat*, del mateix autor el 1880 i *Primavera trista* de J. Serra i Campdelacreu el 1880. El 1879 també es publicà *La garba muntanyesa*, una antologia de poesia de l'Esbart. Quant a la narrativa i al teatre, que ja han sigut estudiats a sengles apartats, en volum només es publicaren *Julita* (1874, M. Genís i Aguilar) i *Lo castell de Sabassona* (1879, J. Salarich i Verdager), i *Una diada de gloria* (1869, J. Serra i Campdelacreu i J. Collell) i *Las llangonissas de Vich* (1869, Serra i Campdelacreu). Com a anècdota, que alhora serveix per observar quins eren els llaços més forts entre els esbartaires, Josep Serra i Campdelacreu, Francesc de P. Masferrer i Lluís B. Nadal, el 1879 regalaren a Martí Genís i Aguilar, amb motiu del seu casament, un llibret titulat *Epitalami* que inclou un poema de cadascú.

A banda d'aquestes obres, Collell presentà diferents llibrets de caràcter apològic: *Nou Fra Anselm. Llibre de bons consells compost per un estudiant de teologia*, del 1870, i *Altra peregrinació del venturós peregrí* i *Novíssim Fran Anselm*

catholich monarquich,¹¹⁸¹ ambdós del 1871. Montserrat Satorre qualifica els dos primers de «llibres apologètics de caire divulgatiu i satíric, inspirats en els textos que s'usaven a les escoles com a material d'instrucció infantil en l'ensenyament elemental del segle XVIII».¹¹⁸² El mateix Collell, el 1872, donava a l'estampa el llibret *La revolució i les antigualles*, la importància del qual rau, segons Montserrat Satorre, «en dos aspectes essencials: d'una banda, en el fet que constitueix un compendi prou il·lustratiu del seu pensament contrarevolucionari; i, per un altre costat, en les matisacions rellevants que introdueix als arguments tipificats que fins llavors havia fet servir en la seva anàlisi política i social».¹¹⁸³ I conclou que «a banda de ser una obra de caràcter apologètic contra el *liberalisme*, aporta també una anàlisi personal sobre el *tradicionalisme* que deixa entreveure, a través de les discrepàncies que manifesta envers el corrent excessivament ultraconservador, una certa inflexió quant a la seva concomitància amb determinats plantejaments integristes amb què se sent incòmode.»¹¹⁸⁴

La revolució i les antigualles constitueix un document imprescindible si hom es vol apropar al pensament del Jaume Collell jove.¹¹⁸⁵ Allà hi ha condensat el seu ideari juvenil i, alhora, s'hi insinuen algunes de les característiques principals de la seva futura proposta. Al text, «que hagués subscrit l'integrista més fervent»,¹¹⁸⁶ hi trasllueix un antiliberalisme inequívoc, i una sincera exaltació de la fe. La innovació prové de l'acceptació de la idea de progrés, comprenent el progrés com un «procés evolutiu natural i inevitable».¹¹⁸⁷ Alhora, la seva actitud contra la modernitat no és absoluta, sinó que n'accepta una manera d'entendre-la: com dèiem en pàgines anteriors, el seu tradicionalisme concep el catolicisme com a fonament essencial de la seva ideologia i, alhora, defensa l'essència de cada nació. Com apunta encertadament Montserrat Satorre,¹¹⁸⁸ aquesta actitud de Collell insinua allò que es confirmarà el 1878 amb el lema de *LVM*. L'actitud que posarà en voga amb el *pro aris et focis* ja s'insinua a *La revolució i les antigualles*.

¹¹⁸¹ Sobre aquest darrer, vegeu Requesens i Piquer (2004), en especial p. 136-142.

¹¹⁸² MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 99.

¹¹⁸³ *Ibíd.*, p. 119.

¹¹⁸⁴ *Ibíd.*, p. 124.

¹¹⁸⁵ Sobre la ideologia de Jaume Collell en el període de la Revolució i la Restauració, vegeu Requesens i Piquer (1992), p. 345-387 i 660-714. A aquestes darreres, més concretes, estudia, també, *Nou Fra Anselm. Llibre de bons consells compost per un estudiant de teologia, Altra peregrinació del venturós peregrí, Novíssim Fran Anselm catholich monarquich i La revolució i les antigualles*.

¹¹⁸⁶ MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 120.

¹¹⁸⁷ *Ibíd.*, p. 120.

¹¹⁸⁸ *Ibíd.*, p. 123.

Finalment, també Collell publica *Fulles soltes del Dietari d'un Romeu periodista* (1879), una prosa periodística de gust dietarístic, que ja hem vist en pàgines anteriors, i Serra i Campdelacreu i Josep Salarich comencen a donar fruits en llurs tasques professionals. El primer, arxiver i historiador, el 1879 presenta *El Archivo Municipal de Vich: su historia, su contenido y su restauración* i el 1880 *Divulgacions del Arxiu municipal de Vich*. Al segon, el 1877, el Círcol Literari li publica *El cultivo alterno*, la memòria amb què havia guanyat un premi al certamen convocat per l'entitat vigatana l'any anterior¹¹⁸⁹ –va ser publicada sola i al volum que recollia totes les peces premiades–, i el mateix any *Aguas salinas-sulfuro-yodo-bromuradas, de Segalés de Tona; y su proyectado establecimiento balneario: memoria médico-topográfica*.

L'Esbart va néixer el 1867, però l'explosió dels seus escriptors va ser a partir dels 70. Els podríem incloure –salvant les distàncies ideològiques i literàries amb un sector d'aquest grup– dins de la generació que s'ha anomenat de la Restauració. Els membres de l'Esbart de Vic es convertiren en defensors i transmissors d'uns models que als anomenats anys de «crisi del romanticisme»¹¹⁹⁰ combatien amb els partidaris d'una estètica que, a l'engròs, podríem anomenar realista-naturalista-positivista i que ja entrats els 80 es mantenien més o menys fidels a uns usos que ja havien caigut en desús –o si més no havien deixat d'abanderar el moviment renaixentista. La societat industrial que ja dominava Barcelona (i encara més durant les dècades dels 70 i els 80) i formava autors com Oller, Guimerà i Apel·les Mestres, i crítics com Yxart i Sardà, tot just començava a arribar a Vic. Aquesta nova fornada d'escriptors «professionals», sobretot Yxart, ho era en tant que crític en castellà. El grup vigatà, en gran part, i sobretot els caps visibles (Verdaguer i Collell), es mantingué, literàriament, força fidel a la llengua materna.

3.2.1.2 Situació professional dels esbartaires

Quant a l'aspecte professional es trobaven en situacions ben diferents. Magí Verdaguer, Francesc d'A. Masferrer, Jacint Verdaguer, Joaquim d'Espona i Francesc de P. Cuadras no vivien a Vic, ja que el seu exercici laboral els n'havia allunyat. El primer, que ja

¹¹⁸⁹ Sobre el certamen convocat pel Círcol Literari de Vic el 1876 en commemoració del primer aniversari del ferrocarril a la capital osonenca, vegeu l'apartat 3.3 d'aquest treball.

¹¹⁹⁰ MOLAS (1986), p. 459-504.

s'entrenava en la pràctica traductora,¹¹⁹¹ exercia de professor a l'Institut de Maó des del 1875; el segon, la primavera de 1876 s'havia instal·lat a Madrid per concursar a oposicions, el curs 1877-78 passà a Ponferrada on havia guanyat la plaça de catedràtic de Psicologia, Lògica i Filosofia Moral i on exercí fins al desembre de 1879. Després passà a Terol, on s'estigué fins al 1881. Llavors anà a Oviedo, on residí deu anys. Definitivament, el 1891, es traslladà a Lleida.¹¹⁹² Jacint Verdaguer el 1870 havia rebut les ordres sacerdotals, el 1871 va ser destinat de vicari a Vinyoles d'Orís, el 1874 havia començat els seus viatges per l'Atlàntic i el 1876 entrà de capellà almoïner al palau del Marquès de Comillas, càrrec que conservà fins a la dècada dels 90. Joaquim d'Espona, cursà els seus estudis d'enginyeria agrònoma a Madrid, on es llicencià el 1876. El mateix any fou destinat a l'institut de Girona on exercí de professor interí. El 1881 aconseguí la càtedra d'agricultura a Toledo, professió que havia exercit anteriorment com a professor interí a l'Institut de Girona. El 1882 assolí el càrrec de director de l'Institut Provincial de Segona Ensenyança de Girona, el 1886 era president de l'Associació Literària de Girona i fou alcalde d'aquesta ciutat entre 1895 i 1897.¹¹⁹³ El darrer, Francesc de P. Cuadras, el 1880 s'embarcà amb la companyia de Jesús i s'establí a Mallorca.

Francesc de P. Masferrer, que el 1878 era diputat provincial en representació del partit de Vic i que, per tant, era un polític important per a la ciutat, el 1879 estudiava a Madrid, des d'on feia de pont entre Jaume Collell i Marcelino Menéndez i Pelayo. A la dècada dels 80 retornà a Vic on exercí d'advocat i ocupà diferents càrrecs a l'Ajuntament. Les seves posicions, de tendència liberal, són la nota discordant entre el cos de personatges que ens ocupa i li ocasionaren, en els dos darrers decennis de segle, més d'una enganxada amb dirigents carlins de la capital d'Osona, com els germans Macià.

La resta de fundadors o primers seguidors sembla que residien a la capital osonenca. Collell s'havia ordenat sacerdot el 1873, el 1877 havia fundat la seva pròpia escola¹¹⁹⁴ i havia començat les seves campanyes patrioticoreligoses amb *LVM* el 1878. Genís s'havia establert definitivament a Vic, on exercia d'apotecari i continuava la seva

¹¹⁹¹ Al ms. 3141 de la BC es conserven manuscrits els cants X i XI de la *Iliada* traduïts al català, datats a Vic el 27 d'agost de 1874; *Dos idilis de Theòcrith* (Maó: Fàbregues y Orfila, [1872?]), també traduïts al català.

¹¹⁹² ROVIRÓ (2010).

¹¹⁹³ Informació treta de la biografia inèdita conservada a la sala de consulta de l'ABEV. «Biografies de vigatans i osonencs. C – G».

¹¹⁹⁴ Es tractava d'un centre gratuït per a obrers que es proposava suplir la manca de col·legis nocturns per a aquests. Tenia la seu a la casa natalícia de Sant Miquel dels Sants. Al cap de tres anys de la inauguració fou tancada per ordre del bisbe Colomer i Mestres.

carrera literària. Josep Masferrer repregué els estudis seminarístics i s'ordenava el 1882. Josep Serra i Campdelacreu tornava a la seva ciutat natal a inicis dels 70 i era nomenat bibliotecari del Círcol el 1871 i arxiver de la ciutat el 1879 i fundava el *DdV* el 1877.¹¹⁹⁵ Antoni d'Espona i Francesc de Febrer exercien d'advocats i participaven, activament, a la vida acadèmica del Círcol. Espona, a més, fou el primer conservador del Museu Episcopal de Vic (1891-1898).

Finalment, Marià Campà, com ja hem dit, morí el 1872. Josep Salarich, Pere Andreu i Joan Calderó, de cap dels quals no coneixem producció literària, residien a Vic. El primer exercí de metge, el segon de sacerdot i el darrer d'advocat. Aquest últim, com informa Salarich i Torrents, serví de notari a Bossòst, Torelló i finalment a Vic.¹¹⁹⁶ Desconeixem, però, les dates d'aquests càrrecs.

Així, aquell grup de fundadors i de joves que s'hi afegiren aviat, protagonistes d'un dels «moments de major incidència vigatana en la vida cultural i política del país»,¹¹⁹⁷ es trobaven en plena carrera professional i alguns ja no residien a Vic, la qual cosa demostra que a la segona meitat de la dècada dels 70 del segle XIX, l'Esbart es trobava en ple procés de canvi. De canvis personals i nacionals. Els interessos individuals no són els mateixos de deu anys enrere, i tampoc ho són els conflictes nacionals. Superada la darrera carlinada, la convulsió social que ha viscut el país comporta una presència cada cop major dels nous discursos realistes-positivistes i reclama una articulació nova per al catalanisme.

Com a homes de la Renaixença, els esbartaires escrivien al marge de les seves professions –només Verdager, i tan sols durant una època, visqué de la literatura. Fins i tot, escriptors com Collell o Genís i Aguilar mantingueren, malgrat la popularitat, la seva professió. Eren, com dèiem, homes de la Renaixença, patriotes i conservadors que consideraven l'escriptura –i l'art en general– una vocació, no pas una professió.¹¹⁹⁸ Els vigatans eren eclesiàstics, advocats, professionals liberals i propietaris agrícoles,¹¹⁹⁹ les classes socials que durant el segle XIX es dedicaven a l'escriptura. Escrivien sense pretensions de professionalització literària i utilitzaven la seva literatura per exhibir els seus ideals tradicionalistes, conservadors i catalanistes. És aquesta aportació significativa a la Renaixença i el gruix d'actors, que serveix a Marfany per destacar Vic com un

¹¹⁹⁵ Vegeu el repàs biogràfic de Serra i Campdelacreu que hem fet a l'apartat 1.5.

¹¹⁹⁶ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 111. Si no s'indica el contrari, la majoria de dades biogràfiques d'aquests personatges són tretes d'aquest mateix treball.

¹¹⁹⁷ FARRÉS (1992), p. 268.

¹¹⁹⁸ MARFANY (1978), p. 21.

¹¹⁹⁹ RAMISA (1985), p. 67.

dels *hinterland* rural més significatius de Catalunya al segle XIX.¹²⁰⁰ I es deu, també, al fet que la societat del moment no facilitava un estatus a l'escriptor, que un autor com Francesc d'A. Masferrer, en qui Collell tenia grans esperances i era considerat pels seus compatriotes un gran poeta, deixés d'escriure i no recollís mai en cap volum la seva producció poètica. I és que, al cap i a la fi, els esbartaires eren homes del seu temps.

3.2.1.3 Els primers passos del vigatanisme

El fet que ens interessa posar sobre la taula ara és la conversió dels vigatans de grup literari a baluard ideològic. Aquest nou discurs sorgit de les fronteres vigatanes ha rebut diferents etiquetes: filó de Vic, grup de Vic, escola de Vic o, la més acceptada, vigatanisme. Abans d'endinsar-nos-hi cal fer uns apunts. La figura més important en aquest procés de formació fou Jaume Collell. Per això serà a qui ens referirem més sovint. Evidentment, aplicar etiquetes ideològiques a un grup ampli de persones en els orígens d'un moviment que encara no ha sigut estudiat amb detall és perillós. I encara és més difícil a un cercle en què molts tingueren una activitat política a segona fila i no han deixat constància fefaent i indubtable de les seves posicions ideològiques. Per tot això ens fixem principalment en Collell, que fou el capità i aglutinador d'aquest cercle de joves. En general, però, creiem que els ingredients que apuntarem són força comuns.

En línies generals s'ha tendit a considerar que el vigatanisme¹²⁰¹ prové d'un catolicisme desencantat amb el carlisme i amb una voluntat de renovació nacional catalana. És una suposició vàlida si partim de la idea que Collell en va ser l'ideòleg més important –ell n'era la branca propagandística–, Verdaguer el literat i Narcís Verdaguer¹²⁰² (cosí germà del poeta folguerolenc i germà de Magí Verdaguer) el polític. Tots tres, d'una manera o altra, havien viscut un desengany amb la contrarevolució.¹²⁰³

¹²⁰⁰ MARFANY (1978), p. 29.

¹²⁰¹ Sobre el vigatanisme vegeu Fradera (1985a), Fradera (1985b), Cao i Costoya (2009), Casassas (1990), *Diccionari d'història de Catalunya*. Direcció de Jesús Mestre i Campi. Barcelona: Edicions 62, 1992, p. 1115-1116, Selva (1965), Junyent i Rafart (1989).

¹²⁰² La figura de Narcís Verdaguer i Callís apareix a la dècada dels 80. Quasi 20 anys més jove que Verdaguer i Collell, la seva participació en la conformació ideològica del vigatanisme és indiscutible. Ara bé, aquesta aparició tardana en escena fa que no aparegui al treball. Tanmateix, a l'hora de construir una història del vigatanisme o de proposar una aproximació detallada i exhaustiva del que aquest moviment significà en ideologia i política, hi ha d'ocupar un paper central. Però com que ens trobem a les beceroles d'un procés de formació llarg, i en què encara no apareix, no ens hi podem detenir. Sobre la figura de Narcís Verdaguer i Callís, vegeu Coll i Amargós (1998).

¹²⁰³ En el cas de Narcís Verdaguer això es pot matisar. La tercera carlinada l'agafà entre els 10 i els 14 anys. Però l'ambient de casa seva, convençudament carlí, i l'impacte que li causà la guerra, el distanciaren d'aquestes posicions. Sobre el carlisme del pare de Narcís Verdaguer, vegeu Coll i Amargós (1998), p. 31-34; i Verdaguer i Travesí (1964). A més, com hem vist en pàgines anteriors, enllaçar els Masferrer, Serra i Genís, per dir-ne alguns, amb el carlisme resulta una operació errònia. Per això creiem

La ideologia collelliana, d'un nacionalisme bàsicament catòlic semblant als d'Irlanda i Polònia, la podem conformar a partir d'influències força visibles: Milà i Fontanals, que entenia l'art com una via estètica i ètica (Collell com una via per fer pàtria); Aguiló i Piferrer, per la forta importància dels valors tradicionals i populars; i sobretot Balmes,¹²⁰⁴ de qui Collell hereta «la crítica al liberalisme i l'Estat liberal, feta des de fora de la contrarevolució legitimista, i oberta, per tant, a les exigències d'una realitat canviant».¹²⁰⁵ A més d'una voluntat integradora i la legitimació i necessitat de la via política per defensar els interessos de l'Església. De fora de les fronteres catalanes és possible resseguir el rastre de Manzoni,¹²⁰⁶ que rebutjava el cosmopolitisme i qualsevol temptació escèptica.

Alhora, apostava per un ruralisme adaptat als nous temps. Es tractava d'un ruralisme que no actuava com a resposta al món industrial, sinó com una defensa dels valors pairals. Collell era conscient que una involució en aquest aspecte resultava, en paraules de Fradera, un *nonsense*.¹²⁰⁷ El que es proposava era recuperar l'essència moral que conservava la ruralitat, no pas restaurar l'ordre social i econòmic que antigament regia la ruralia. Amb els anys, en el procés de confluència de les estratègies vigatanes i les conservadores de la ciutat comtal, Collell acordarà una restitució d'aquests valors amb les classes dirigents barcelonines.

Però, com és que aquest canvi del catolicisme conservador es va crear i va néixer a Vic?

Significativament, la renovació no ha començat a BCN sinó a Vic, és a dir en un lloc on l'esgotament dels models d'actuació [...] era més perceptible, on la darrera ensorrada del carlisme ha hagut de ser sentida més intensament. Però un lloc en el qual, a la vegada, els eclesiàstics continuaven detenint la responsabilitat de conducció espiritual i moral de la comunitat, atribució que al clergat barceloní ja se li havia escapat de les mans. El "vigatanisme" ha estat, en essència, una estratègia per enfortir i consolidar aquella influència i guanyar per a l'Església espais polítics nous. Sorgit de la iniciativa d'alguns eclesiàstics, entre els quals sobresortiran Jaume Collell i Jacint Verdaguer cadascun en el seu àmbit, consistirà en una nova formulació conservadora que intentà fondre en un conjunt de motius literaris i polítics les tradicions culturals de la Catalunya muntanyesa amb l'incipient regionalisme. En aquesta síntesi complexa els vigatans hi aportaran les seves

que la suposició que el vigatanisme neix d'un desencant amb el carlisme tan sols pot ser certa si s'agafa la branca que prové de Collell, Verdaguer o els Verdaguer i Callís.

¹²⁰⁴ Requesens (2013) estudia amb minuciositat, detall i encertadament, la presència de Balmes en la ideologia collelliana. El mateix autor, a Requesens (2014), també ha dut a terme la mateixa operació per a la influència filosòfica. Vegeu, també, Montserrat Satorre (2002), p. 472-482.

¹²⁰⁵ FRADERA (1985a), p. 25.

¹²⁰⁶ La influència de Manzoni no és només ideològica. Tal com indica MONTOLIU (1962), p. 80, els ressons mazonians també es deixen sentir als poemes «A la gent de l'any vuit», «Montserrat» i «Lo somatent», .

¹²⁰⁷ FRADERA (1985a), p. 38-39.

peculiaris idees de “tradició” i preservació dels “valors pairals”, que s’havien de convertir en els pilars d’un ideal de Catalunya basat en la voluntat de conservació d’aquells valors, dels quals la Catalunya rural i l’Església n’eren els principals dipositaris. Expressat aquest missatge polític en clau literària i estètica, el vigatanisme constituí la temptativa més seriosa de canalitzar i substituir el carlisme residual, i d’integrar la Catalunya rural dins el bloc conservador que es perfila des del 1875. [...] Només homes com Collell i Verdaguer, que havien participat des de la dècada dels seixanta i, a través d’ells, en comunicació directa amb els grups dirigents barcelonins, podien jugar aquest paper de torsimany entre dos móns [*sic*] fins llavors tan mal comunicats. No n’hi havia prou de construir ferrocarrils per acabar amb l’antiliberalisme camperol de la muntanya catalana, com havia suposat Mañé i Flaqué, calia oferir-li una via d’integració a un projecte alternatiu. El “vigatanisme” serà el conducte, el regionalisme/catalanisme, el receptor ja a les acaballes del segle.¹²⁰⁸

Com diu Fradera, aquesta connexió ideològica entre Vic i Barcelona va ser deguda, especialment, a Collell i Verdaguer. Vic no es va convertir en una ciutat políticament capdavantera, sinó que els seus ideòlegs van saber introduir les seves idees a la capital del país. Van saber exportar-les, però el que és més rellevant, van saber incloure-les en el marc ideològic del conservadorisme barceloní. El vigatanisme no es va dissoldre ni es va incorporar a cap grup ideològic, sinó que va confluir amb un cert corrent conservador, catalanista i catòlic català –aquell que provenia, a *grosso modo*, d’un Duran i Bas, un Roca i Cornet, un Milà i Fontanals, un Rubió i Ors o un Mañé i Flaquer–, amb el qual va sumar esforços per convertir-se en una via política i ideològica central que esdevindria l’origen del catalanisme conservador.

Ideològicament, doncs, fou una mostra de conservadorisme i catalanisme.¹²⁰⁹ Enfront del republicanisme i el progressisme, Vic representava els valors tradicionals i rurals catalans, l’antiliberalisme i el pairalisme, als quals se sumava una important influència balmesiana. I es mostrava crític i cautelós amb l’acceptació/imposició del capitalisme. Entendre’l com una simple reivindicació dels valors locals, com una lloança i afecció a les coses de la petita pàtria, com un localisme qualsevol, seria incorre en un reduccionisme perillós. Tan perillós com el pecat que comet Bonaventura Selva de recular-ne l’origen als temps de la invasió romana.¹²¹⁰ El vigatanisme és un fet molt més complex que sobrepassa amb escreix aquesta actitud i que cal circumscriure, a tot estirar, a l’últim quart del segle XIX. Com indica Cao, tampoc no se l’ha de concebre com aquell caràcter obscur i decadent que retreu i malfia dels progressos socials. Més aviat, com sintentitza encertadament l’historiador vigatà,

¹²⁰⁸ FRADERA (1985b), p. 68-69.

¹²⁰⁹ Sobre el catalanisme de Jaume Collell –tot i que referent, en gran part, als anys 80–, vegeu Montserrat Satorre (2002, p. 421-457) i Requesens i Piquer (1992, p. 643-659).

¹²¹⁰ SELVA (1965),.

Sembla més adient continuar aquella via que entén el “vigatanisme” com una síntesi peculiar de tradicionalisme i catolicisme confeccionada en temps de canvi (i a la qual cal presumir certa operativitat real) que, si bé tingué la ciutat de Vic com a focus principal d'irradiació, reeixí a projectar-se a escala catalana i influir en la definició del modern regionalisme català amb les seves disposicions de reconquesta patrioticoreligiosa i regeneració social.¹²¹¹

Malauradament, malgrat els apropaments de diferents historiadors, el cert és que encara no s'ha dut a terme un estudi total i concloent sobre el vigatanisme. No és aquest el lloc adequat. A nosaltres ens pertoca parlar de la gènesi del concepte. I és aquí on l'acord i les etiquetes proposades són comunes. De fet, si en alguna cosa hi ha consens a l'hora de discernir què va ser el vigatanisme és en la capitania de Collell, en el paper que hi jugà *LVM*, en la participació majoritària dels esbartaires,¹²¹² en la confluència amb un corrent catòlic, conservador i catalanista –regionalista– barceloní, i en l'essència rural que guarda de fons –això és ruralisme, pairalisme, conservadorisme i antiliberalisme. I se'n destaca, com a elements idiosincràtics, el llegat balmesià i la utilització de la literatura com via emissora de radiació. Coll i Amargós, la veu més dissident entre els historiadors, reclama aquest estudi exclusiu sobre el vigatanisme i creu que, si es du a terme, posarà en entredit l'homogeneïtat del grup –el mateix que apuntàvem en pàgines anteriors per l'Esbart– i el pretès ruralisme i pairalisme.¹²¹³ David Cao és més concret i apunta que aquest treball hauria de

precisar els factors que capacitaren majorment la ciutat de Vic per a protagonitzar un moviment d'aquestes característiques, determinar-ne els trets ideològics i estratègics, definir-ne els instruments de captació i intervenció, formular l'equació del seu èxit parcial i assenyalar-ne els resultats, marcar amb precisió els compassos del procés i concretar la seva influència en la fixació doctrinal del catalanisme.¹²¹⁴

En un estudi que es proposés traçar totes les línies que conformen la Renaixença –també en el cas d'una Renaixença vigatana–, el discurs ideològic hi hauria de ser estudiat amb la mateixa exhaustivitat que el literari. No és el cas d'aquest treball. Per això, tot i ser-hi present, perquè és indissoluble i indestruable, no hi és tractat amb el mateix detallisme que la literatura. D'altra banda, com que considerem vàlides les línies mestres traçades per al vigatanisme, no ens hi deturem. A més, també cal tenir present que una cosa és la conformació d'aquest corrent ideològic, que té el seu origen en el

¹²¹¹ CAO I COSTOYA (2009), p. 459-477. La citació és de la pàgina 476-477.

¹²¹² Alguns com els germans Masferrer, els germans Espona, Serra i Campdelacreu o Genís i Aguilar hi participaren però en posicions de segona o tercera fila.

¹²¹³ COLL I AMARGÓS (1998), p. 22.

¹²¹⁴ *Ibid.*, p. 477.

període estudiat, i l'altra l'articulació definitiva i l'exportació, que té lloc a la dècada dels 80, amb un discurs vertebrat i acceptat a la capital del país. Així doncs, s'escapa del marc central del treball per motius cronològics i de camp d'estudi.

Ara, el que ens interessa posar de relleu és que aquest discurs ideològic comença d'articular-se als salons del Círcol,¹²¹⁵ des d'on es defensa el paper de l'església a la societat, es rebutgen els nous ordres econòmics o es reivindica l'essència catòlica en la condició humana. L'Esbart serà un segon esglaó en aquesta gestació: no pel discurs ideològic que proclamen com a grup –que no existeix i que, individualment, ja hem vist que no era del tot compartit–, sinó perquè tots, d'una manera o altra, participaran en un programa concret. Finalment, com hem dit, i iterarem més endavant, *LVM* representa la plataforma d'expansió d'aquest discurs. Un discurs que encara hem de considerar incipient i en vies de desenvolupament, i que de la mà, sobretot, de Jaume Collell, en un futur immediat, farà el salt a Barcelona

En definitiva, la situació d'aïllament, junt a la importància de la filosofia balme-siana, de la qual els membres de l'Esbart són, en certa manera, deutors, la importància dels estaments eclesiàstics en la formació de la doctrina vigatana, el patriotisme i la ferma convicció religiosa són, ras i curt, els factors definidors del que s'ha anomenat, historiogràficament, vigatanisme. Tot això sumat a un conservadorisme, a un tradicionalisme i a un ruralisme comuns a altres indrets catalans és, a grans trets, el que conforma el corrent ideològic dels vigatans. Però quin n'és l'element diferenciador principal? És aquí on entra l'Esbart –i el Círcol. La utilització de la literatura –sobretot la poesia– és un tret definidor i exclusiu del corrent vigatà, ja que la converteixen en un dels seus mitjans d'expressió i de plasmació ideològica. I un dels ingredients principals en l'elaboració d'aquesta «proposta ideologicoestratègica de caire tradicionalista que convertí la ciutat de Vic en referent del catalanisme conservador durant més d'una dècada»¹²¹⁶ va ser el caràcter conciliador que li imprimí Collell, que el separen d'un Sardà i Salvany¹²¹⁷ o d'un cardenal Casañas, de caràcter intransigent. I, per oferir-ne un retrat sintètic i esquemàtic, manllevem les paraules de Montserrat Satorre:

Quan visualitzen la Catalunya que volen ho fan pensant en una societat cristiana, compromesa amb l'Església catòlica, infranquejable per les doctrines del liberalisme; i en la recuperació dels trets culturals i polítics manlevats pel centralisme, sense caure,

¹²¹⁵ Anglada i Vilardebò (1983, p. 18) considerava el Círcol «fogar que havia d'ésser de l'escola dita vigatana».

¹²¹⁶ MONTSERRAT SATORRE (2003), p. 93.

¹²¹⁷ REQUESENS I PIQUER (1998).

però, en especulacions separatistes, allò que defensen és la vertebració d'un Estat espanyol respectuós amb la identitat nacional catalana. En definitiva, els termes que millor representen el seu ideari són «Pàtria» i «Religió», dos conceptes repetits reiteradament en els escrits del canonge vigatà.¹²¹⁸

No obstant això, fou a partir de la dècada dels 80 que triomfà i aconseguí superar les discrepàncies internes i articular-se com a proposta d'àmbit nacional i deixar enrere les fronteres locals. A partir d'aleshores, personatges com M. Genís o J. Serra, que s'havien situat a l'ombra, encara es mantindran més al marge. El lideratge de Verdaguer i Collell és indiscutible. Ells són les figures capdavanteres i els caps visibles. Al seu torn, Josep Masferrer també prengué la seva quota de protagonisme amb la participació a primera línia a *LVM*. Collell i Verdaguer, en la seva elaboració del discurs, comptaren amb el suport de les classes dirigents eclesiàstiques. Ja entrats els 80, el bisbe de Vic Josep Morgades, i sobretot el seu successor Josep Torras i Bages, es convertiran en fermes defensors d'aquests nous plantejaments que, amb el desig d'enfortir i consolidar la influència que el clergat havia tingut sobre la població, es proposaran guanyar nous espais polítics per a l'església.¹²¹⁹

3.2.2 El Jovent Vigatà Catalanista

Proposar un acostament al JVC no és una empresa fàcil. No ho és per la manca d'informació que en tenim i perquè ningú no s'hi ha deturat. No s'ha conservat cap fons de l'«entitat» ni cap dels actors en deixà constància en alguna prosa de caràcter biogràfic. No tenim notícia de quan es constituí el grup, ni qui el formava –en veurem una llista, però només fa referència a una activitat del grup–, ni quin objectiu tenien, ni si s'havien estructurat o organitzat. Encara menys, no sabem del cert si es reunien ni quines activitats duïen a terme. Amb tota la prudència necessària, ens proposem agrupar les informacions i notes ofertes per membres del grup i historiadors actuals i les notícies contemporànies, ordenar-les i oferir un retrat que ajudi a discernir en què va consistir el JVC. A més, intentarem posar-los en relació amb l'Esbart, atès que sovint ha sigut proposat com el grup del qual es volia seguidor.

3.2.2.1 Orígens i personatges més importants

Sembla ser que l'origen de la colla que es donà a conèixer amb el nom de JVC l'hem de buscar als estudiants que, a inicis de la dècada dels 70 del segle dinovè,

¹²¹⁸ MONTSERRAT SATORRE (2003), p. 94.

¹²¹⁹ Vegeu, per exemple, Figuerola (1994), Figuerola (2000), Gabernet (1987) i Colomer i Carles (1991).

compartien aules a l'Institut Lliure de Segona Ensenyança de Vic, que s'havia fundat després de la Setembrina i es clausurà amb la finalització del Sexenni Democràtic.¹²²⁰ Allà hi havien tingut de professors Martí Genís, Marià Campà o Jaume Collell. És en aquell centre on es devia començar a coure l'amistat entre aquests joves i, també, el mestratge que els esbartaires havien d'exercir en la seva joventut. Amb això no volem dir que allà ja comencessin a actuar com a grup, sinó que la coneixença i l'amistat entre la major part dels membres deu datar d'aquells anys. La gènesi del JVC, doncs, sembla que és semblant a la de l'Esbart de Vic.

Aquest cercle de joves aficionats a la literatura i d'inclinacions catalanistes, nascuts tots ells a finals de la dècada de 1850 i inicis de la de 1860 feren el salt a la Universitat de Barcelona, durant el primer quinquenni de la dècada de 1870.¹²²¹ És allà on es constituïrien com a grup. Nadal conta que l'origen es deu a les quedades de tres d'aquests estudiants a Barcelona –no en diu el nom, però la utilització de la primera persona del plural deixa entendre que ell n'era un– i que un dia decidiren convidar-hi Camp-Sangles. Anaven «vora la mar dels grans recorts y á l'ombra del castell dels grans fets» a parlar de «lo vell y lo bo».¹²²² A partir d'aquí, el cercle s'estengué. Desconeixem si aquest espai indefinit es mantingué sempre i si a aquelles sessions hi discutien de poesia o eren trobades amicals. El que sembla inqüestionable és que va ser a Barcelona on nasqué el grup i que, seguint els passos dels seus mestres, es constituïren sense rebre sanció governativa.¹²²³ Uns i altres, a més, es donen a conèixer al Círcol Literari, i detallen el seu origen geogràfic a l'epítet. Hi ha, però, dues diferències cabdals: l'Esbart celebrava les seves sessions al seu temple de la natura i en acadèmies pròpies; el JVC, en canvi, participa activament als ambients literaris cultes del Principat. I aquests últims, a més, semblen imprimir caràcter polític al nom.

Així doncs, no podem parlar de presidents, secretaris o tesorers. Sí, però, de caps o líders. Nadal qualificà Jeroni Serdà d'«ánima hermosa y impulsiva que possehía

¹²²⁰ MIRÓ (1978), p. 29, afirma, erròniament, que Genís «L'any 1877 fou nomenat professor de Fisiologia i Història Natural de l'Institut lliure de Segona Ensenyança». Sobre l'Institut Lliure de Segona Ensenyança, vegeu Godayol Puig (2006, p. 110-112).

¹²²¹ Dels que hem pogut consultar-ne els expedients acadèmics conservats al fons de la UB podem afirmar que Josep Rocafiguera i Ventós hi ingressà el curs 1871-72; Josep Bach i Martí el 1872-73; Josep Camp-Sangles i Morer, Josep Estanyol i Colom, Joan Sendra i Domingo, Francesc Rierola i Masferrer i Marià Rocafiguera i Ventós el 1873-74; Lluís Carbó i Comellas, Lluís B. Nadal i Canudas el 1874-75; Jeroni Serdà i Deniel el 1875-76; Ramon d'Abadal i Calderó el 1876-77.

¹²²² Lluís B. NADAL. «Necrologia. En Joseph Camp-Sangles y Morer». *LVM*, núm. 27 de 1879 (16/08/1879), p. 107. Amb aquestes indicacions geogràfiques, de caràcter literari és impossible localitzar amb precisió el lloc descrit per Nadal, certament molt inconcret.

¹²²³ NADAL (1907), p. VI.

sobre tots nosaltres un domini de suavitat y d'afecte talment irresistible»,¹²²⁴ i planyent-se de la prematura mort del seu amic, exclamava: «Quántes vegades, Deu meu, nos ha fet falta aquella dolcíssima autoritat séva!»¹²²⁵ Salarich i Torrents, al seu torn, considerava que Serdà era «la figura més important del grup El Jovent Vigatà Catalanista».¹²²⁶ Ell mateix sembla incorre en contradicció quan afirma que el JVC vivia «sota el cabdillatge de Lluís B. Nadal i Canudes [*sic*]».¹²²⁷ També Salarich i Torrents considera Josep Camp-Sangles com «un ferm puntal»¹²²⁸ del grup. Joaquim Coll i Amargós jutja que «El novell esbart s'articularà al voltant de les actuacions de Lluís B. Nadal i Canudas (1858-1913) i Jeroni Serdà i Deniel (1859-1883)».¹²²⁹ Sembla, doncs, prou clar que els personatges més importants eren Serdà, Nadal i Camp-Sangles.

3.2.2.2 Proposta cronològica

Miró,¹²³⁰ Tornafoch¹²³¹ i Ramisa¹²³² afirmen el naixement del JVC al 1878, fruit dels premis aconseguits per Genís als Jocs Florals de Barcelona. Salarich i Torrents¹²³³ i Coll i Amargós,¹²³⁴ en canvi, defensen, creiem que encertadament, que es creà el 1877, arran del triomf de Verdaguer al certamen floralesc. Ara, qui més desencertats estan a l'hora de donar informació sobre el JVC són Josep M. Calbet i Daniel Montaña que, parlant de la tasca farmacèutica de Martí Genís, afirmen que «El 1878 era professor de fisiologia i d'història natural al seminari de Vic, on s'organitzà “El Jovent Vigatà Catalanista”».¹²³⁵ I és que aquest cercle no es creà ni al Seminari ni el 1878.

Si ens proposem establir una cronologia per al JVC hem de prendre, com a data fundacional, el 1877. D'aquell any daten les primeres activitats conegudes i de l'any següent les darreres operacions públiques que sabem. Podria ser, doncs, que deixés d'actuar com a tal aquell mateix any i que el període d'activitat «acadèmica» es resumeixi al 1877-78. A partir d'aleshores, els joves que s'havien agrupat sota aquest paraigua no tornaren a actuar conjuntament i a l'empara d'aquestes sigles.

¹²²⁴ *Ibíd.*, p. VII.

¹²²⁵ *Ibíd.*, p. VIII.

¹²²⁶ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 131.

¹²²⁷ SALARICH I TORRENTS (1980), p. 8.

¹²²⁸ *Ibíd.*

¹²²⁹ COLL I AMARGÓS (1998), p. 39.

¹²³⁰ MIRÓ (1978).

¹²³¹ TORNAFOCH (2002).

¹²³² RAMISA (1985).

¹²³³ SALARICH I TORRENTS (1977).

¹²³⁴ COLL I AMARGÓS (1998).

¹²³⁵ CALBET I CAMARASSA I MONTAÑA I BUCHACA (2001), p. 81.

Les últimes notícies que hem localitzat referent al JVC són de 1879: la carta de Josep Masferrer al seu germà Ramon datada al maig d'aquell any i donada a conèixer a l'apartat dedicat a l'Esbart,¹²³⁶ en què, simplement, el fa coneixedor de la publicació de *La garba muntanyesa* i diferencia el nou grup de l'Esbart; i les necrològiques que LVM i LR dedicaren a Josep Camp-Sangles l'agost de 1879.¹²³⁷ Entre aquestes últimes, un fet és significatiu: les ofertes pel setmanari vigatà parlen del JVC en present; la publicació barcelonina, en canvi, ho fa en passat. Podria ser que des de les fronteres locals es volgués mantenir viva la flama del grup, però que, en canvi, fossin les informacions publicades a la capital catalana les verdaderes. El mateix 1879, de forma indirecta, també s'hi referia Collell al pròleg de *La garba muntanyesa* on deia: «I sens parlar-vos de les obres que corren ja divulgades per tot Catalunya i conegudes fora d'ella, vos diré, que tan vigorós ha estat lo moviment en nostra terra, que ara, a l'entorn de l'arbre primer de l'ESBART, ben arrelat i frondós, hi puja una gerda tanyada que ja dóna goig de veure, i que, plàcia a Déu, sia sempre amb la pura font de la vera inspiració regada.»¹²³⁸ Segurament, aquesta «gerda tanyada» que Collell situa de bracet a l'Esbart és el JVC.

A partir d'aquí, cap més informació que s'hi refereixi. Ni tan sols al pròleg de Jaume Collell al volum pòstum de Camp-Sangles titulat *Poesias* i publicat el 1881. Ni tampoc al proemi de Ramon d'Abadal i Calderó al *Dietari* (1907) de Francesc Rierola. Al primer és sorprenent per la proximitat de les dates i per tractar-se d'un dels personatges més prometedors del grup. De fet, Collell, el que hi fa és entroncar el jove absent amb l'Esbart. Per això el qualifica de «tany mes ufanós y mes nodrit de sava del *Esbart de Vich*, y'l mes valent y fael continuador de la nostra escola montanyesa».¹²³⁹ Però no trobem ni rastre del JVC. És aquell desig de poder establir un fil connector entre uns i altres. En el cas del segon sobta perquè Abadal hi recorda els anys d'amistat i fa especial èmfasi a la joventut, període en què existí el grup i en què, com veurem en les properes pàgines, sembla que actuaren tots dos.

¹²³⁶ Vegeu apartat 2.2. Ens en tornarem a servir quan parlem de *La garba muntanyesa* (apartat 3.5).

¹²³⁷ LR, any IX, tom II, núm. 3 (15/08/1879), p. 160. LVM, núm. 25 de 1879 (02/08/1879), p. 99 i núm. 27 de 1879 (16/08/1879), p. 107-108. Aquest darrer és la publicació de la necrològica que Lluís B. Nadal llegí al Círcol en l'acte de record del traspasat, que tingué lloc el 14 d'agost de 1879 i en què es llegiren composicions del difunt i una de Serra i Campdelacreu que li era dedicada. SALARICH I TORRENTS (1962) no dóna notícia d'aquesta sessió. En traiem la informació del número de LVM acabat de citar, el qual, a més, diu que el discurs necrològic es deu a Jeroni Serdà. La impressió del text, al mateix número, va signada per Lluís B. Nadal.

¹²³⁸ COLLELL (1879), p. VII.

¹²³⁹ COLLELL (1881), p. VII.

Tornafoch declara que «L'activitat política d'aquesta colla de joves catalanistes no anava més enllà de l'assistència a la tertúlia que organitzava Martí Genís i Aguilar a la rebotiga de la seva farmàcia, i a la qual acudia sovint mossèn Jaume Collell.»¹²⁴⁰ Miró concreta més i afirma que hi «feien cap tots els membres de l'Esbart» i també tots «els “nous” de l'Escola vigatana, alguns dels quals eren antics deixebles de Genís a l'Institut de segon ensenyament. Eren Lluís B. Nadal, el periodista Francesc Rierola, Narcís Verdager i Callís de “La Veu de Catalunya” [...], Ramon d'Abadal i d'altres. [...] Independentment, encara que relacionat amb aquest grup, acudia diàriament a can Genís des que va tornar de Barcelona el canonge Jaume Collell. [...]. L'altre amic, contertulià diari era el Dr. Josep Salarich».¹²⁴¹ La informació que tant Miró com Tornafoch ofereixen pot ser certa. Pels testimonis que ofereixen sembla prou veraç l'existència d'aquesta tertúlia i l'assistència dels personatges que informen. El que creiem que no ho és és considerar aquestes trobades com a activitats del JVC, tal com fa Tornafoch. A més, pel que informa Miró, podríem recular-les a la dècada dels 90: *La Veu de Catalunya* es va fundar el 1891 i Francesc Rierola va residir a Barcelona fins al 1898.

3.2.2.3 *El Jovent Vigatà Catalanista, continuador de l'obra de l'Esbart?*

El JVC ha sigut considerada per Maties Ramisa com una «entitat purament catalanista»,¹²⁴² per Xavier Tornafoch de «primera societat regionalista de la ciutat»,¹²⁴³ i segons el redactor de *LR* que donà notícia de la mort de Josep Camp-Sangles, es tractava d'un «centro que mantenia viu l'amor á Catalunya».¹²⁴⁴ Són aquests els únics apunts sobre el caràcter ideològic que hem localitzat. Salarich i Torrents l'etiqueta d'«entitat formada per joves de menys de vint anys amants de les lletres catalanes», de «segona fornada de l'Esbart de Vic i continuadors de l'obra del Cercle Literari»,¹²⁴⁵ de grup «d'afeccions literàries i polítiques»,¹²⁴⁶ de «joves reverents amb el passat i esperançats en el pervindre» i «aimadors de les glòries pàtries.»¹²⁴⁷ *LVM*, al donar notícia de la mort de Camp-Sangles, deia que el JVC era un grup de «joves que ara puján, y que tot estudiant en Barcelona se dedican al conreu de la literatura».¹²⁴⁸ I Nadal, a la

¹²⁴⁰ TORNAFOCH (2002), p. 63.

¹²⁴¹ MIRÓ (1978), p. 32-33.

¹²⁴² RAMISA (1985), p. 59.

¹²⁴³ TORNAFOCH (2002), p.63.

¹²⁴⁴ *LR*, any IX, tom II, núm. 3 (15/08/1879), p. 160.

¹²⁴⁵ SALARICH I TORRENTS (1977), 168.

¹²⁴⁶ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 125.

¹²⁴⁷ SALARICH I TORRENTS (1977), p. 171.

¹²⁴⁸ *LVM*, núm. 25 del 1879 (02/08/1879), p. 99.

necrològica que li dedicà, recollida pel setmanari vigatà,¹²⁴⁹ sense dir el nom del grup, el qualificava d'«aplech de jóvens, plens d'entusiasme tots, sinó de mèrit literari, augmentat notablement y fins portant un nom col·lectiu de públich conegut» que havia «de fer patent sa fesomia individual dintre'l mon literari.»¹²⁵⁰ El corresponçal a Vic de *LGS*, a la crònica de la sessió de presentació de *La garba*, deia que les veus dels esbartaires «si bè quedaren afogadas ab lo terratrémol ab que fa poch anys se estremiren nostras montanyas, ressucitaren despres ab més valentia reforsadas ab los cants de un aplech de jovenívolas veus que unidas ab lo nom de *Juvent vigatà catalanista*, fa dos anys en los mateixos salons del Circol voidaren sas primeras armonias.»¹²⁵¹ Unia, doncs, una i altra colla. Miró creu que «Fou un nucli sempre adicte al Dr. Genís»¹²⁵² i Joaquim Coll i Amargós, en canvi, estima que «aquest nou jovent vigatà no formava, contràriament al que hom ha acostumat a suposar, cap mena d'entitat formal, sinó que era bàsicament un nou esbart integrat majorment per estudiants vigatans residents a Barcelona, entusiasmats per l'èxit que havia despertat *L'Atlàntida* de Jacint Verdaguer».¹²⁵³

Lluís B. Nadal confessava que el JVC «pretenia esser un segon Esbart».¹²⁵⁴ Salarich i Torrents i Coll i Amargós en recollien el desig i els consideraven un segon Esbart i continuadors del Círcol Literari. Miró, més cautelosa, pensava que el JVC era «en certa mesura, continuador de l'Esbart.»¹²⁵⁵ No es fa estrany creure que volien esdevenir un segon Esbart, però hi ha una diferència substancial. Els primers, als seus orígens, eren un grup literari d'ambicions catalanistes. Aquests joves, en canvi, havien capgirat l'ordre de factors i el fet ideològic passava per davant del literari. Que l'adjectiu «catalanista» aparegui al nom del grup sembla una pista prou fefaent d'aquesta actitud. Hi ha, també, un altre canvi: l'Esbart, com a tal, actuà, sempre, dins del seu clos i al seu espai de reunió. Les aparicions a la premsa i al Círcol eren fetes conjuntament, però sense servir-se del nom. El JVC, en canvi, tot i que Nadal sembla apuntar que tenia un lloc d'encontre, el cert és que no sabem en què consistien les seves trobades. A més, les activitats de les quals tenim constància són participacions públiques en actes d'homenatge. Una actitud que no trobem a l'Esbart. D'altra banda, creure'ls continuadors del Círcol sembla prou exagerat. A diferència dels esbartaires,

¹²⁴⁹ *LVM*, núm. 27 del 1879 (16/08/1879), p. 107-108.

¹²⁵⁰ *LVM*, núm. 27 del 1879 (16/08/1879), p. 107.

¹²⁵¹ *LGS*, núm. 15, any II (01/08/1879), p. 198

¹²⁵² MIRÓ (1978), p. 30.

¹²⁵³ COLL I AMARGÓS (1998), p. 39.

¹²⁵⁴ NADAL (1907), p. VI.

¹²⁵⁵ MIRÓ (1978), p. 30.

dels quals la majoria passaren a formar part de l'entitat i a ocupar càrrecs a les juntes directives, entre els joves, abans de 1880, cap figura com a soci de l'entitat. El primer que hi apareix, com a soci transeünt, és Jeroni Serdà el 1881 i l'únic que, amb els anys, ocupà posicions a la junta directiva fou Lluís B. Nadal.

Si ens preguntem en quin any es creà el grup, la resposta ha de ser el 1877. I si ens interroguem sobre l'origen i els motius de la fundació la resposta és l'impacte emocional que causà a aquest grup de joves el triomf de Jacint Verdaguer als Jocs Florals d'aquell 1877. Així doncs, també a diferència de l'Esbart, sembla que el naixement del JVC es deu a un embat sentimental com a necessitat d'homenatjar una figura quasi venerada. Una reacció, segurament, impulsiva. Si més no, el *DdV* afirmava que «*La Atlántida* ha reunido en torno del antinguo coro [l'Esbart], voces casi infantiles, salidas de pechos que se abren al sentimiento, como la azucena al sol, y que no desentonan un momento en ese himno perpetuo que se llama poesia.»¹²⁵⁶ De ben segur, però, que, com declarava Nadal al *DdV*, la decisió d'homenatjar Verdaguer fou presa a córrer-cuita.¹²⁵⁷

Tot mena a suposar que la vigència, significació i importància del JVC és discutible. Ho és perquè totes les actuacions de què tenim notícia són actes d'homenatge a algú, la qual cosa insinua que necessitaven una excusa per trobar-se i sortir al públic. Sembla plausible creure que no era com l'Esbart, que ells sols es valien per organitzar les seves acadèmies. A més, el ressò històric que ha tingut, gairebé nul, també fa creure que com a grup literari i/o ideològic tingué un pes irrellevant. D'altra banda, tot i no ser concloent sí que ho considerem significatiu, és que l'únic dels membres que en parlà fou Lluís B. Nadal. I, per últim, si hagués tingut una mínima continuïtat o pervivència, possiblement Collell n'hagués parlat al pròleg al llibre de Camp-Sangles.

3.2.2.4 Actes públics coneguts

Si repassem la vida pública del JVC ens adonem que la primera aparició de la qual tenim notícia és el tribut que brindaren a Jacint Verdaguer al sopar que tingué lloc la mateixa nit de la celebració del certamen i que serví per homenatjar els escriptors premiats als Jocs Florals d'aquell 1877. El vespre del 7 de maig, aquest grup de «jóvenes hijos de esa comarca residentes en Barcelona, escolares en su mayor parte», ofrenà «una preciosa corona de plata, artísticamente cincelada [...] como un tributo de

¹²⁵⁶ *DdV*, núm. 73 (29/07/1877), p. 601.

¹²⁵⁷ *DdV*, núm. 9 (10/05/1877), p. 65.

admiraciones»¹²⁵⁸ i se li adreçà amb un discurs replet d'admiració i respecte. Tal parlament va ser publicat pel *DdV* al número 16 (19/05/1877) i introduït per una nota de presentació en què s'afirmava d'aquests joves que «ninguno [...] pasa de los veinte años».

Dos mesos més tard, el 18 de juliol, organitzaren una sessió d'homenatge a Verdaguer al Círcol Literari. Aquesta acadèmia, que segons Salarich i Torrents fou preparada «amb gran entusiasme, amb relleu de veritable esdeveniment», i que, també segons l'erudit vigatà «és considerada com una de les sessions més esplèndides de l'entitat»,¹²⁵⁹ serví de presentació del jove grup a la societat vigatana. Va ser, seguint en la comparació amb l'Esbart, com la sessió que aquests havien capitalitzat deu anys abans. I fou aquest, sembla, l'acte més elaborat que programaren. Una llarga ressenya al *DdV*¹²⁶⁰ informa de com transcorregué la celebració, la qual, afirma, despertà «legítimo entusiasmo». Més enllà dels comentaris sobre els textos, ens interessa ressaltar-ne alguns fets: que el discurs d'obertura de la sessió anà a càrrec de Jeroni Serdà, fet que sembla confirmar el seu lideratge; que tots els textos que s'hi llegiren eren en català; i, que abans d'aquest debut al Círcol, cap dels membres del JVC hi havia participat individualment; per últim, els noms dels participants: Lluís B. Nadal, Josep Camp-Sangles, Joseph Bach i Martí, Joan Sendra, Ramon d'Abadal, i Lluís Carbó. Abans de donar inici a l'acadèmia, el president de l'entitat, Benet Baquero, s'adreçà als assistents declarant que, com que era una sessió en què es donaven a conèixer un grup de joves poetes, considerava que la presidència l'havia d'ocupar Jacint Verdaguer. Tot seguit es donà el tret de sortida.

Jeroni Serdà només hi llegí el parlament inicial, en el qual, segons sembla, confirmava el mestratge que els esbartaires havien tingut sobre seu i que anhelaven seguir el seu exemple. El reporter del *DdV* atesa la qualitat del discurs i la joventut de l'autor, li augurava un futur prometedor:

su trabajo demuestra una madurez de juicio y un criterio tan acertado en las materias de que trata, cualidades sumamente raras en una edad, en que el predominio de la imaginación conduce con frecuencia por senderos extraviados, generalmente no muy a propósito para apreciar en su justo valor las cuestiones que forman el fondo de un discurso. Los conocimientos estéticos, históricos y literarios de que hizo gala con sóbria cautela, pusieron de relieve su laboriosidad y su talento

¹²⁵⁸ *Ibíd.*

¹²⁵⁹ SALARICH I TORRENTS (1977), p. 171.

¹²⁶⁰ *DdV*, núm. 73 (29/07/1877), 75 (01/08/1877) i 77 (03/08/1877).

En l'acta de la sessió conservada al fons del Círcol¹²⁶¹ es fa saber que el discurs de Serdà «fue varias veces interrumpido por los mas vivos aplausos, que repitieronse [al] final.» Al número 79 del *DdV* hi ha un extracte del discurs de Serdà. El redactor en destaca el fet lingüístic, el mestratge de l'Esbart i l'aspecte històric. Serdà inicià el discurs «dando cuenta de los móviles que les habian impulsado á dedicarse al noble cultivo de las letras y en especial de la literatura catalana, cuyo asunto constituyó el tema de su peroracion.» Entre els motius principals per endinsar-se al món de les lletres reconeixia, en termes generals, la importància que la literatura té per la prosperitat d'una societat. Tot seguit manifestava que l'Esbart constituïa un altre dels motius que els havia empès a submergir-se al món literari i entre altres circumstàncies, declarava que aquests els havien servit d'exemple per prendre la llengua catalana com a vehicle literari. I destacava, per damunt de tot, «la gran obra de uno de ellos, entre los primeros distinguido», això és, *L'Atlàntida*. Finalitzà el discurs manifestant que l'embranchida que havia agafat el moviment renaixentista ja no tenia aturador.

Després del discurs de Serdà, Lluís B. Nadal llegí la poesia de Josep Bach titulada «Al segle XIX». Des de les pàgines del *DdV* es lloa la capacitat de Bach d'escapar-se de construir una altra d'aquestes peces «declamatorias, estravagantes y de funestas tendencias que pretenden sintetizar en cuatro páginas el movimiento asombroso de nuestros tiempos.» Per contra, es plany que estigui escrita en alexandrins lliures fet que provocà que «no hiciese todo el efecto que hubiera seguramente producido á estar escrita en diferente metro.» Després de Bach, fou el torn de Joan Sendra,¹²⁶² qui donà a conèixer «Lo marxant», composició que el redactor del *DdV* celebrava:

idilio, lleno de ingenuidad y originalidad, en medio de su sencillez. La leyó tan bien como la havia hecho; haciendo resaltar con la flexibilidad de su palabra, la flexibilidad del metro, apropósito para lo que se propone narrar. [...] La facilidad con que maneja el autor tan difícil metro, el corte popular con que lo redondea y el acierto con que presenta el asunto, hacen del Sr. Sendra uno de nuestros buenos poetas.

Tot seguit fou Ramon d'Abadal, el més jove dels concurrents, qui prengué la paraula. A diferència dels seus predecessors, el futur dirigent de la Lliga Regionalista ofería al públic un quadre de costums que pren per marc ambiental la romeria anyal a la Verge de Puiglagulla. N'hem parlat a l'apartat anterior, per això no ens hi deturem. Acte seguit era el torn de Lluís Carbó, que hi presentava «La sempreviva», a la qual substituïa

¹²⁶¹ BJT/CLV, lligall 21 «Historia i sessions», plec «1877».

¹²⁶² Salarich i Torrents (1962, p. 274) li diu Joan Serdà. Joan Sendra, el 1879, fou l'encarregat de redactar la crida a la festa patronal de sant Miquel dels Sants, fet que prova que ja era reconegut entre els cercles vigatans.

lava «Improvisació. Dedicada a la inspirada musa del mes mon car amich Joan Sendra y Domingo». Més enllà de la prova d'amistat que pugui certificar aquesta dedicatòria, ens interessa el qualificatiu d'«Improvisació», característica se li retreia des del *DdV*, que creia que «se resiente bastante de esta circunstancia, singularmente en la versificación que es algo desigual». No s'estava, però, de lloar-ne «un sentimiento indefinible que acusa un corazon delicado, que sabe espresar con fáciles versos sus emociones mas puras». Es fixava, també, en la llengua literària, i li retreia l'ús «de algunas palabras acaso poco castizas y de algun falso consonante». No obstant això acabava afirmant que «por este camino el se[nyor] Carbó puede recoger muchos aplausos.»

Després de Carbó era el torn de Camp-Sangles. Jeroni Serdà s'encarregava de llegir «aquellas enérgicas estrofas» sobre la figura d'en Bac de Roda. L'autor de la ressenya emparenta «Lo plan de'n Bach de Roda» –així es titula la peça de Camp-Sangles– amb «La gent del any vuit» de Collell; tanmateix «tiene una fisonomía tan propia que bajo este concepto es sumamente original, y esto es más notable en cuanto es muy difícil llamar la atención con novedades, y cuando tanto se ha hablado de asuntos parecidos.» N'exalta «La valentia con que está escrita toda ella, la grandeza de las imágenes, la facilidad de la rima y otras circunstancias», les quals «contribuyen á que dicha poesía sea un rasgo lírico de subido valor». Ara: «A decir verdad el final no lo encontramos digno del resto de la composición, sin que por esto queramos decir que no sea oportuno.» Sembla, doncs, pel que podem llegir, que el text de Camp-Sangles fou el que impressionà més l'auditori i que féu més fortuna. Fet i fet, l'acta de la sessió de la qual donàvem notícia anteriorment, afirma de totes les peces llegides, que van ser rebudes amb aplaudiments més o menys llargs i més o menys sonors, però sempre al final. La de Camp-Sangles va ser l'única composició literària que «fue interrumpida por los aplausos del auditorio».

Clogué la sessió Lluís B. Nadal, l'únic del grup que hi presentà dues peces. En primer lloc llegí «Entre dos Ilustres», composició que demostrava «un dominio completo de la forma, pues està sobremanera atildada, sin que esto sea óbice á que encontremos al través del arte un fondo considerable de poesía, un sentimiento profundo de la naturaleza y una melancolia que cautiva». Per últim hi donava a conèixer una prosa de la qual ja hem parlat en l'apartat anterior titulada «L'hereu escampa» o «La Rosalina».

Havent repassat el judici que en feia el redactor del *DdV*¹²⁶³ ens sembla interessant fixar-nos en alguns detalls. Jeroni Serdà, al discurs inaugural, declarava el seu amor –i el del grup– a la llengua catalana. Totes les peces llegides eren en català, fet que ho corrobora i els distancia de l'Esbart.¹²⁶⁴ A més, dels comentaris de l'autor de la ressenya es desprèn el goig i l'esperança amb què fou rebut aquest grup de joves. Tot i els retrets que fa als textos, de tots en busca i en valora, per damunt dels defectes, les qualitats. Unes qualitats que troba en la llengua, la mètrica o l'estil, fet que demostra una agudesia crítica prou interessant. A més, també és significatiu que ofereixi fragments de cada un dels textos per tal de captivar el lector i, alhora, reforçar els arguments. De les narracions són els únics trossos que coneixem; quant als poemes, només el de Camp-Sangles va ser publicat.¹²⁶⁵ En Annex 11.8, 8.8, 8.9, 8.10, però, oferim els de Sendra, Bach, Nadal i Carbó. Per últim, a l'acta de la sessió s'annotaren, al marge esquerra, els assistents a la trobada: en total hi hem comptat 50 persones (annex 1.4), d'entre els quals destaquem la majoria dels esbartaires (només hi manca, sembla, Pere Andreu –i òbviament M. Campà–), alguns dels primers seguidors d'aquests (Francesc de Febrer) i alguns històrics del Círcol com Cid, Font i Manxarell o Calderó.

D'altra banda, aquesta sessió del 18 de juliol de 1877 serví, també, d'homenatge a Verdaguer. El poeta folguerolenc ocupà la tribuna presidencial del Círcol. No era un homenatge com el que se li havia retut el 13 de maig, en què s'havien llegit fragments de *L'Atlàntida* i se l'havia proposat com a soci honorari; ni tampoc com la del 19 d'octubre, en què es donaren a conèixer algunes primícies de la traducció de *L'Atlàntida* feta per Melcior de Palau. Verdaguer, a la que ens ocupa, no hi prengué part activa, però hi fou present. I cedir-li la presidència era homenatjar-lo. L'homenatjava el Círcol, com a entitat on se celebrava, i el JVC, com a grup que monopolitzava l'acadèmia i acceptava que el poeta folguerolenc ocupés la tribuna presidencial. I era, per part del Círcol, una manera d'entroncar el nou cercle amb el líder de l'antic. És allò que veïem en pàgines anteriors: al JVC se'l volia un segon Esbart. El temps i els fets, però, demostren que no ho assolí.

¹²⁶³ Com veurem en futures pàgines, el *DdV* fou obra de Serra i Campdelacreu, i tot apunta que n'era l'ànima i quasi únic redactor. No seria estrany creure que aquesta llarga ressenya sobre la sessió de presentació del JVC al Círcol se li degui a ell.

¹²⁶⁴ Amb això no volem dir que els membres del JVC se servissin exclusivament del català com a llengua literària. Fet i fet, tenim constància de peces castellaneres de, per exemple, Josep Camp-Sangles, Lluís B. Nadal o Joan B. Sendra. El que diem, és que l'Esbart, en la sessió de presentació al Círcol, hi havien donat a conèixer peces castellaneres, fet que no succeí en el cas del JVC.

¹²⁶⁵ El de Josep Camp-Sangles va ser publicat a *Poesias* (1881) i a *LVM*, núm. 46 (14/12/1878).

També *LR* s'ocupava, superficialment, d'aquesta sessió. Només donava notícia del fet i dels textos llegits. Iniciava la informació, però, amb una asseveració prou significativa: «Tambè's va desenrontllant lo moviment catalanista en la ciutat de Vich». I informava que al Círcol s'hi havia celebrat una vetllada «ahont se daren á coneixer una pleyada de novells escriptors á tots los quals saludem y encorajém desde las planas d'esta Revista.»¹²⁶⁶ *LR*, doncs, considerava que aquests joves eren un esglaió més en la consolidació renaixentista a Vic. I que aquesta publicació, per escadussera que fos, en donés notícia, no deixa de ser significatiu, ja que no informava de totes les activitats del Círcol, sinó, tan sols, de les que tenien més envergadura. Aquesta, doncs, n'era una.

Després d'aquest segon tribut a Verdaguer, ens hem d'esperar quasi un any a tenir notícia del JVC. L'ocasió esdevingué, altra vegada, per celebrar la victòria d'un conciudadà als Jocs Florals de Barcelona. L'homenatjat fou Martí Genís i Aguilar, que aquell any havia sigut guardonat al certamen amb la Flor natural per «Lo criat major» i amb el premi extraordinari de novel·la per *La Mercè de Bellamata*. Els joves, tal com havien fet l'any anterior amb Jacint Verdaguer, honoraren el seu mestre amb un obsequi que li lliuraren en el sopar d'homenatge als escriptors premiats a aquells Jocs Florals. N'informava succintament *LR*,¹²⁶⁷ i ho retratava, amb més detall, Lluís B. Nadal des de les pàgines de *LVM*:

Dos notables successos ocorregueren en eixa sessió, abdos honrosos pera la ciutat de Vich. Fòu lo primer lo present que fèu al Sr. Genís lo *Jovent Vigatá Catalanista*, novell esbart compost casi tot d'antichs deixebles del llorejat poeta, d'una hermosa lápida de marbre negre que porta artísticament clavada una rica planxa d'argent que tè escrits en los ánguls los noms de las quatre obras més notables de dit senyor, *Lo criat major*, *La Mercè de Bellamata*, *Sota un tarot* y *Julita*, y en el centre esta endressa: *Á son insigne compatrici, lo llorejat poeta y novelista En Martí Genís y Aguilar, lo JOVENT VIGATÁ CATALANISTA ofereix ensemps que aquesta mostra de respectuosa admiració, la mes coral enhorabona per son brillant triomf, conquerit enguany en los Jochs Florals de Barcelona. -6 de Maig del any 1878.*¹²⁶⁸

Anys a venir, el mateix Nadal recordaria el fet i hi sumaria la peremptorietat amb què fou presa la decisió. Conta Nadal que fou Jeroni Serdà qui primer tingué notícia dels premis aconseguits per Genís i qui decidí com se l'homenatjava i quin text s'inscrivía a la placa.¹²⁶⁹ Tot, la nit abans de la celebració dels Jocs. I són aquestes paraules de Nadal les que indiquen l'ascendència que Genís tenia sobre el grup. Tant en

¹²⁶⁶ *LR*, any VII, núm. 7 (31/07/1877), p. 83.

¹²⁶⁷ *LR*, any VIII, núm. 9 (15/05/1878), p. 388.

¹²⁶⁸ *LVM*, núm. 15 (11/05/1879), p. 57.

¹²⁶⁹ NADAL (1907), p. VI-IX.

un text com en l'altre qualificava els membres del JVC de «deixebles» de Genís. Deu ser aquest l'únic argument sobre el qual Miró pot sustentar la seva hipòtesi de mestratge de Genís –que adoptarà i farà seva, també, Coll i Amargós. No en negarem el judici, però cal tenir present que, en ambdós textos, Nadal està construint un elogi a la figura del farmacèutic vigatà, i que, a més, la relació personal entre els dos era força estreta. Per confirmar aquest guiatge de Genís, creiem, caldria que altres personatges haguessin fet les mateixes declaracions. No és, però, el cas.

3.2.2.5 Aproximació a una llista de membres del JVC i ressò del grup

Després de seguir-ne els actes públics en què participaren, haver-ne proposat una cronologia i haver intentat desgranar en què consistia, manca donar a conèixer qui en formava part. La llista més exacta l'ofereix el número 16 del *DdV* de maig de 1877, en què després de copiar el missatge que el col·lectiu havia adreçat a Verdaguer donava a conèixer els signants:

Lluís B. Nadal. – Joan Bta. Sendra. – Jeroni Serdá. – Joseph Camp Sanglas. – Lluís Carbó. – Joan Bta. Vendrell. – Joseph de Rocafiguera. – Marian de Rocafiguera. – Marian Vila. – Francesch Rierola. – Joseph Estanyol. – Ramon de Abadal. – Joseph Caminals. – Emilio Pascual. – Joseph Terricabras. – Joseph Cuadras. – Joseph Codina. – Joseph Bach. – Joseph Cunill.¹²⁷⁰

Al número 19 completava la llista informant de la participació de Miquel Rota. En total, el diari vigatà dona a conèixer 20 persones. Creiem que no totes hi tingueren el mateix pes. Per exemple, d'aquests, només Nadal, Sendra, Serdá, Camp-Sangles, Carbó, Bach i Abadal participaren a la sessió del Círcol del 18 de juliol. I anotats com a assistents, no hi ha ni Vendrell, ni Rierola, ni Caminals, ni Pascual, ni Terricabras, ni Cuadras, ni Cunill, ni cap dels dos Rocafiguera.

La resta d'aproximacions són força més tardanes i en textos laudatoris. Per exemple, Genís, el 1920,¹²⁷¹ recordava entre els seus alumnes de l'Institut Lliure de Segona Ensenyança –el nucli del futur grup–, Nadal, Camp-Sangles, Serdá, Estanyol, Rierola, Ramon d'Abadal i Narcís Verdaguer. Nadal, el 1907, fent memòria de la trobada en què decidiren homenatjar Genís, deia que en aquella reunió eren «setze o disset».¹²⁷² No dona, però, cap nom. Ramisa¹²⁷³ només cita els de Ramon d'Abadal i

¹²⁷⁰ *DdV*, núm. 16 (19/05/1877).

¹²⁷¹ GENÍS (1920).

¹²⁷² NADAL (1907), p. VII.

¹²⁷³ RAMISA (1985), p. 59.

Narcís Verdaguer; i Coll i Amargós¹²⁷⁴ els de Nadal, Serdà, Bach, Carbó, Sendra i Camp-Sangles. Salarich i Torrents, a les seves biografies sobre els esbartaires¹²⁷⁵ – l'erudit vigatà empeltava totes les manifestacions literàries vigatanes del XIX amb l'Esbart– hi col·loca Ramon d'Abadal i Calderó, Josep Bach i Martí, Josep Camp-Sangles i Morer, Lluís Carbó i Comella, Lluís B. Nadal i Canudas, Joan Sendra i Domingo i Jeroni Serdà i Deniel. És a dir, els que intervingueren a la sessió del 18 de juliol de 1877. Situa en aquestes mateixes biografies, però no els cataloga entre el JVC: Francesc Rierola Masferrer i Narcís Verdaguer i Callís.

Malgrat els esforços de Collell per integrar el JVC a una tradició literària que arrenca de l'Esbart, sembla difícil d'acceptar-ho. Molt possiblement l'Esbart havia eixamorat els seus successors, per això els homenatjaven i els consideraven els seus mestres, però no se'ls feren seus. I és que, si per a l'Esbart proposàvem que deixà d'existir com a tal el 1869, per al JVC ho podríem suposar per al 1879. El discurs literari i polític, a partir de la dècada dels 80, patí un canvi d'ordre i preferències que polaritzà el moviment renaixentista. Els esbartaires, com dèiem, es convertiren en una de les branques principals del moment. I el JVC s'hi afegia. Encara que les dissensions internes esclataren anys a venir –recordem la sortida de Narcís Verdaguer i Callís, Jaume Collell i Joaquim Cabot i Rovira de *LVM* i la fundació a Barcelona de *La Veu de Catalunya*–,¹²⁷⁶ als anys que ens ocupen els joves prenen els esbartaires com a guies, ja que trobaven en els seus compatricis els mestres literaris i la seva font d'inspiració. I si, des de l'òptica ideològica, dels grans en destacàvem la figura de Collell, per als joves, els més rellevants foren, sens dubtes, Narcís Verdaguer i Callís i Ramon d'Abadal i Calderó.¹²⁷⁷

En definitiva, quant a ideologia segurament els podem emparentar. L'ambient del qual eren fills fa suposar que tots bevien de la mateixa aigua. El ressò que aconseguiren uns i altres es deu, segurament al moment nascut i, també, a la importància dels seus membres. A més a més, com apuntàvem en pàgines anteriors, el JVC era, possiblement, un grup de caràcter més ideològic que literari. El que sembla innegable, però, és que els segons nasqueren a l'empara dels primers i que, malgrat voler actuar com a successors, la mort de dos dels personatges més importants –Serdà i

¹²⁷⁴ COLL I AMARGÓS (1998), p. 39.

¹²⁷⁵ SALARICH I TORRENTS (1989), p. 106-136.

¹²⁷⁶ Sobre el pas de *LVM* a *La Veu de Catalunya*, vegeu Rucabado

¹²⁷⁷ Per a una aproximació sintètica a Ramon d'Abadal i Calderó vegeu Vilanova i Vila-Abadal (1989), qui estudia els orígens familiars de Ramon d'Abadal i de Vinyals, fill de l'anterior, i que el considera un representant de «la consolidació de la burgesia agrària catalana contemporània», p. 118. Alhora, de la seva tasca en la política finisecular, considera que junt amb el seu germà Joaquim, saben «situar-se en el procés històric canviant del segle sense perdre els signes de la seva identitat», p. 118-119.

Camp-Sangles— els devia restar capacitat d'actuació. I per entendre les diferències entre uns i altres cal deturar-se en el moment de creació. L'Esbart és nascut quan el catalanisme encara és un moviment d'àmbit cultural. El JVC, en canvi, apareix quan aquest catalanisme està en trànsit de moviment cultural a polític. Encara en una etapa molt embrionària, però real. Aquesta diferència cronològica, creiem, encobreix la major part de matisos entre els dos grups.

3.3 El certamen literari organitzat pel Círcol Literari de Vic el 1876 amb motiu de la celebració del primer aniversari de l'arribada del ferrocarril a Vic

El procés de construcció de la línia ferroviària que havia d'unir Barcelona amb Sant Joan de les Abadesses fou accidentat. L'objectiu principal era millorar la xarxa de comunicació entre les explotacions carboníferes d'Ogassa i Surroca¹²⁷⁸ amb la capital catalana per tal d'abastir-la d'energia a uns preus competitius amb els anglesos. Ja el 1844 es plantejava construir aquesta línia. El pas dels anys demostrà que les expectatives creades eren totalment errònies i que el carbó dels jaciments ripollesos no era de la qualitat suposada. Això no obstà, però, que el traçat ferroviari estimulés el desenvolupament agrícola i industrial de les comarques travessades. A més, a nivell vigatà, impulsava, paral·lelament, una xarxa viària que, com hem apuntat al capítol introductori, ja es reclamava des de les pàgines d'*EM*.

Resseguir l'interès que suscità a la premsa vigatana la construcció d'una línia de tren que passant per Granollers i Vic unís Barcelona i Sant Joan de les Abadesses és cosa fàcil. La majoria de capçaleres estaven atentes a l'evolució del procés. Ja *EM* en recordava la necessitat i es posicionava clarament favorable al traçat que passava per Vic enfront del proposat pels gironins que enllaçava Sant Joan amb Roses tot travessant Girona i Figueres. Continuaren mostrant interès en el ferrocarril *EA*, l'*EdIM*, *EP*, *LP*, *LCM* o *EPV*. Acostumaven a plànyer-se dels retards i els incompliments. Per això és possible observar una evolució que va de l'esperança i el desig inicial al desencís final. El buit periodístic que visqué la ciutat de Vic entre el 1871 i el 1877 ens priva de saber

¹²⁷⁸ Sobre els jaciments carboníferes d'Ogassa i Surroca és imprescindible consultar la monografia de Gómez-Alba (2007) en què es reconstrueix la història del descobriment i els treballs a les mines, a banda d'interessar-se, també, per aspectes econòmics, industrials i socials des del descobriment fins a la decadència i l'abandonament final. I, lògicament, un recorregut per tot el que envoltà el procés de construcció del ferrocarril que n'havia d'explotar les conques carboníferes.

com es van viure els darrers impulsos en la construcció de la línia, la inauguració i la celebració del certamen literari per commemorar el primer aniversari del tren.

No entrarem a estudiar els alts i baixos que va patir el procés de construcció.¹²⁷⁹ No és matèria d'aquest treball centrar-nos en els diferents personatges que hi intervingueren, ni els diferents projectes que es feren, ni els canvis de mans que visqué. El que ens proposem és apropar-nos al certamen que des del Círcol Literari de Vic, amb l'empenta del constructor de la línia Fèlix Macià i Bonaplata i la col·laboració del Casino Vicense i la subdelegació a Vic de l'IACSI, es dugué a terme el juliol de 1876 per commemorar el primer aniversari de l'arribada del tren a Vic. Abans, però, creiem interessant acostar-nos a la imatge que es tenia a la capital d'Osona dels beneficis que podia reportar el tren i les primeres celebracions.

3.3.1 Interès vigatà pel tren

Com apuntàvem, el 1854 *EM* es mostrava partidari del ferrocarril. Ara, com hem vist al capítol 1.2, el mateix any, Joaquim Salarich no estava convençut dels beneficis que s'apuntava que reportaria. Tot i no ser-ne contrari, sí que es mostrava escèptic. I encara el 1857 es mantenia ferm en aquestes posicions. Era, però, segurament, una opció personal. Amb el pas del temps, Salarich canvià de posició i el 1875 estava convençut del progrés que havia de significar per a Vic la via fèrria. Per això celebrava la inauguració de l'estació a les pàgines de *LR* i el 1877 publicava *Ferrocarril del Norte. Guia cicerone de Barcelona a Vich*. Tanmateix, creiem que la majoria de vigatans, des de bon principi, veien amb bons ulls la presència del tren a la seva ciutat i estaven esperançats amb el progrés que això podia reportar. I és que, en línies generals, els habitants de Vic veien l'arribada del ferrocarril com la benvinguda del progrés.

Després d'un primers anys carregats de fracassos i discussions sobre quin traçat seguir, el 29 de gener de 1862 s'aprovà una llei que subvencionava el recorregut. Es creia que seria l'impuls definitiu.¹²⁸⁰ Per això, quatre dies més tard, el Círcol Literari dedicà una sessió a commemorar la concessió del projecte del ferrocarril. Hi intervingueren Francesc d'A. Aguilar, Manuel Galadies i Salvi Almató, amb discursos sobre la història del ferrocarril, la història de les vicissituds per les quals havia passat el

¹²⁷⁹ Per a un acostament detallat dels diferents projectes i personatges que hi intervingueren vegeu Pasqual i Domènech (1998). Sobre els alts i baixos del projecte, també, Ponce Vivet (1992). Per a un esquema cronològic que només repassa els fets més destacats, Clara (2005).

¹²⁸⁰ Com dóna a conèixer Pasqual i Domènech (1998), malgrat aquesta ajuda estatal, les dificultats i els incompliments d'acords continuaren sent l'ordre del dia fins a finals de la dècada dels 60, i, sobretot, a partir del 1873 amb l'aparició de Fèlix Macià i Bonaplata.

projecte vigatà i sobre els beneficis que en medicina i humanitat havia de reportar el tren, respectivament. Per últim, Ignasi Campà, Manuel Prats, Josep Arnau i Marià Codina llegiren poesies al·lusives al fet celebrat.¹²⁸¹ L'any següent, el 25 de febrer, altra vegada Aguilar hi prenia la paraula en favor del tren: «Utilidades que deberán reportarse de nuestro Ferro-carril». En la següent sessió, el 15 de març, Benet Baquero proposava celebrar un concurs el dia de l'arribada del tren. La proposta era substancialment diferent a la que es dugué a terme el 1876, i la finalitat diametralment oposada, ja que no s'anelava un certamen literari, sinó un que valorés i exaltés les qualitats humanes. Així resumia Salvi Almató, secretari del Círcol el 1863, la proposta de Benet Baquero:

Acto continuo el socio D. Benito Baquero manifestó abundar en la misma idea que acababa de esplanar el Sor Disertante. En un corto pero brillante discurso probó que el dia de la inauguracion del ferro-carril que seria sin duda el de mayor satisfaccion para esta Ciudad en el que se abriria definitivamente la puerta de un risueño porvenir, era cuando debian enjugarse las lágrimas del pobre, y premiarse los actos mas meritorios; á cuyo fin proponia á la Sociedad se ofreciesen tres premios á la virtud, á saber: 1º al padre ó madre que con menos recursos haya educado mejor á sus hijos. 2º al hijo ó hija que con menos haberes, haya cuidado á su padre ó madre. 3º á los pobres mas necesitados del barrio.¹²⁸²

La flama encesa per Baquero el 1863, tot i el temps transcorregut es mantenia viva. Anys a venir, el 1872, es tornava a parlar de la preparació d'un certamen per al dia de l'arribada del ferrocarril. En la reunió de la junta general del Círcol del 7 de gener d'aquell any, es parlava d'una vinguda ja esperada i que mereixeria un certamen solemne. Martí Genís i Aguilar, secretari d'aquella Junta, ho exposava així:

Tratose luego del modo y forma de convocar un certamen para el dia de la inauguracion del Ferrocarril de Barcelona á esta ciudad; el cual siendo una continuacion de la costumbre de celebrar este C.L. un certamen anual bajo diferentes lemas que abarcasen cuestiones de interes para la ciudad; viniese á ser en el fondo el mismo que con fecha
se convocó para el y que no pudo llevarse á cabo por causas independientes de la Sociedad. Y ademas por coincidir con el interesante acontecimiento de la venida á esta del ferrocarril por tantos años esperado, se convino en que debia disponerse con mas lucidez y ostentacion que el de otros años.¹²⁸³

Aplazase para cuando se pudiese saber con mas certeza el dia de esta solemnidad, y el estado de los fondos de la sociedad en dicha epoca, el tratar del modo como mejor podrá darse mas esplendor al Certamen: quedando empero acordado desde

¹²⁸¹ Només es coneixen les d'Ignasi Campà i Manuel Prats. Vegeu apartat 1.4.

¹²⁸² BJT/CLV, lligall 11 llibreta «Actas de las Academias». Fixem-nos que els objectius proposats per Baquero es poden relacionar amb els premis a la virtut convocats pel Círcol el 1870 dels quals hem parlat a la introducció del capítol 2.

¹²⁸³ El certamen que es reivindicava el 1872 seguia l'estructura dels premis a la virtut celebrats el 1870. Aquests, tal com indica Martí Genís i Aguilar i com hem vist a la introducció del capítol 2, el 1871 no es pogueren dur a terme per la conflictivitat social. Encara el 1872, per al dia de la inauguració del ferrocarril, es proposaven el mateix tipus de certamen, però amb una celebració més llúida. No fou el cas, i el concurs celebrat el 1876 fou molt diferent dels premis concedits anteriorment.

ahora que los gastos á este efecto necesarios, se sufragarian del fondo de la Sociedad, aumentado si fuese necesario con la emision de acciones, voluntarias y reintegrables.

Acordose publicar á la mayor brevedad posible el anuncio del Certamen en los mismos periodicos y en la misma forma que se publicó por primera vez en de de 1871.¹²⁸⁴

No va ser fins el 1875 que aquell desig vigatà visqué el punt final. Havien sigut quasi trenta anys de reivindicacions, i vint des de la primera adjudicació de la construcció. I malgrat tot el temps d'espera, i haver parlat de com s'havia de celebrar-ne l'arribada des de tants anys enrere, la situació social no permeté cap acte. La tercera guerra carlina, que es deixava sentir fortament a Vic, allunyava els desitjos ciutadans de les possibilitats reals. La inseguretad política del moment, doncs, provocà que aquest fet no rebés les mostres d'alegria suposables. Com exposà Joaquim d'Espona a la memòria del Certamen celebrat el juliol del 1876,¹²⁸⁵ com recordà Miquel dels Sants Salarich,¹²⁸⁶ i com hem vist a la introducció d'aquest tercer capítol, el 1875, la capital d'Osona vivia marcada per la darrera carlinada, la qual cosa retardà la celebració que, en aquells moments, no es trobava entre les preferències ciutadanes. Va haver de ser un any després, amb motiu del primer aniversari de la inauguració de la línia fèrria, i ja acabada la guerra, que es pogué celebrar aquest fet tant de temps esperat. Així, si el 8 de juliol de 1875, el ferrocarril va desembocar per primera vegada a la capital de la Plana, el mateix dia del 1876 tingué lloc la celebració del certamen convocat pel Círcol.

3.3.2 Comparació del certamen vigatà amb els de Valls i Vilanova i la Geltrú

El de Vic no va ser l'únic concurs que se celebrà a Catalunya amb motiu de l'arribada del tren a una o altra ciutat. N'hem localitzat dos més. Així és, el 30 de gener de 1881, Vilanova i la Geltrú celebrava el seu, i l'1 de febrer de 1883 era el torn de Valls. Ambdós en commemoraven l'arribada i no pas el primer aniversari. Aquests darrers, tot i sobrepasar cronològicament el marc establert per al treball, es poden posar en relació amb el concurs vigatà pel fet celebrat. No hem localitzat cap altra celebració d'aquest tipus. No sabem si altres ciutats dugueren a terme la mateixa iniciativa. El que sembla clar, però, és que tant Vilanova com Valls tenen el seu punt d'arrencada a Vic. No és que ho exposin enlloc, sinó que la coincidència en l'objecte celebrat fa creure que hi ha una certa relació. No pretenem historiar aquest tipus de certàmens, i encara menys

¹²⁸⁴ BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas», plec «Sessiones de la directiva».

¹²⁸⁵ *Certamen que celebró esta Sociedad el primer aniversario de la inauguración del ferrocarril, 8 julio de 1876*. Vic: Est. tip. de Ramón Anglada, 1877.

¹²⁸⁶ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 81-89.

aprofundir en els dos concursos no vigatans. El que volem és constatar que l'organitzat pel Círcol no es tracta d'un fet aïllat. Per això els podem posar en relació, perquè les similituds són innegables. Però també les diferències.

El principal punt de contacte entre els tres certàmens rau en la gènesi. El motiu de la celebració és comuna: donar la benvinguda al ferrocarril, allò que, en paraules de Francesc d'A. Masferrer, «enllaça el món antic amb lo nou món». ¹²⁸⁷ Però ja en això hi ha una petita diferència. A Vic es commemora el primer aniversari, a Vilanova i la Geltrú i Valls, la inauguració. Això, però, és conseqüència del moment històric. Ara bé, a Vic és organitzat pel Círcol Literari, i a Valls pel Círculo Español, és a dir, entitats ciutadanes privades. Per contra, a Vilanova és l'ajuntament qui s'encarrega de l'organització. Tots tres van publicar un volum amb els textos guanyadors i els discursos llegits. A més a més, els tres certàmens tenien un doble focus d'interès: premiar composicions literàries –Vic i Vilanova només en poesia, Valls en poesia, narrativa i teatre– i, alhora, estudis –anomenats memòries– de caràcter tècnic. Cada un oferia els seus respectius premis, i en això també hi ha punts de coincidència. L'eix central dels certàmens, com no podia ser d'altra manera, és el ferrocarril. D'entre els premis literaris, tots n'ofereixen un a una peça dedicada al tren i un altre a una composició de tema lliure. Quant a les memòries coincideixen a premiar-ne una centrada a estudiar els avantatges que ha de reportar el ferrocarril. A més a més, també hi té cabuda el localisme: a Vilanova s'ofereix un premi a una memòria dedicada a un personatge vilanoví, a Vic a un estudi sobre la influència del ferrocarril a l'agricultura de la comarca d'Osona, i a Valls sobre la xarxa de comunicació de la capital de l'Alt Camp.

No només la finalitat o l'estructura tenen punts de contacte. Un cop d'ull als noms dels guanyadors i dels membres dels jurats posa de relleu la repetició d'alguns personatges. Tot i que no ens ha d'estranyar, atès que es tracta de figures rellevants en la cultura catalana contemporània, tampoc ho podem obviar. Per exemple, entre el certàmen vigatà i el vallenc repeteixen guanyadors com Francesc Ubach i Vinyeta, Manuel Mata, Ramon E. Bassegoda i Joaquim Riera i Bertran, també algun membre del jurat (Joan Montserrat i Archs), i Francesc Matheu, que a Vic és premiat a Vilanova forma

¹²⁸⁷ «Lo ferro-carril de Vich», poema de Francesc d'A. Masferrer. Guanyador del quart premi. Aquest poema va ser inclòs, el 1879, a l'antologia feta per Jaume Collell de poetes de l'Esbart de Vic *La garba muntanyesa*. Vegeu apartat 3.5.

part del jurat. Entre el de Valls¹²⁸⁸ i el de Vilanova,¹²⁸⁹ també es repeteixen guanyadors (Melcior de Palau) i membres del jurat (en ambdós, el president és Víctor Balaguer).

Un dels aspectes més destacats, i hi tornarem més endavant quan tractem exclusivament el cas vigatà, és l'ambivalència lingüística. Aquests tres certàmens ferroviaris estan oberts al català i al castellà de manera indistinta. A Valls, a més a més, també hi tenen cabuda el gallec i l'èuscar.¹²⁹⁰ Es troben, per tant, lluny d'una institució com els Jocs Florals de Barcelona. I és que segurament no podem atorgar a aquests certàmens un pes tan significatiu en la Renaixença catalana com el certamen barceloní, cappare del moviment renaixentista. És cert que els hem de situar en aquest eix de coordenades, perquè en són fills i hi guarden relació, i perquè són exemples del teixit organitzatiu i personal que uneix els diferents territoris, però no són elements indispensables. De fet tan sols al «Discurs de presidència» del certamen vallenc, que atesa l'absència del president Víctor Balaguer anà a càrrec del vicepresident Àngel Guimerà, es fixa en l'estat de la cultura catalana i construeix una lloança nacional en favor del moviment renaixentista i del catalanisme. La visió política que puguin guardar les declaracions de Guimerà no tenen parangó amb cap dels discursos vigatans ni vilanovins.

Aquest fet, segurament, té força a veure amb la composició del jurat. Fixem-nos que a Valls hi trobem Víctor Balaguer, Àngel Guimerà, Joan Montserrat i Archs, Francesc Matheu i Josep Yxart; a Vilanova, Víctor Balaguer, Marià Aguiló, Josep Pella i Forgas, Damas Calvet, Josep Coroleu i Eduard Llanas, i a Vic Francesc Xavier Calderó, Jaume Collell, Josep Font i Manxarell, Josep Tortadès, Joaquim Salarich, Ildefons de Casanova, Carles de Fontcuberta, Ramon Masferrer, Luís Justo Villanueva, Joaquim d'Espona i Joan Montserrat i Archs. El primer destaca per la importància dels noms, ja que tots són personatges altament significats amb la Renaixença i que malgrat les diferències ideològiques i literàries reconegudes entre ells, poden actuar conjuntament a un certamen d'aquestes característiques. Al segon, en canvi, tot i l'aparició de Balaguer i Aguiló, també són figures reconegudes però no de l'ascendència de les anteriors. El concurs vigatà, al seu torn, apostava per un tribunal molt més localista. Hi

¹²⁸⁸ A Valls reberen premis literaris Sebastià Trullol i Plana, Francesc Ubach i Vinyeta, Manuel Mata i Maneja, Ramon E. Bassegoda, Melcior de Palau, Dolors Moncerdà de Macià, Joaquim Riera i Bertran i Isidoro Frias Fontanilles.

¹²⁸⁹ A Vilanova reberen premis literaris Vicente Piera Tosseti, Melcior de Palau i Àngel Lasso de la Vega.

¹²⁹⁰ El «Discurs de presidència» deia així: «disposareu que's donés entrada en aquest torneig de las lletres y de las ciències, ab igualtat de drets y d'honors, á totes las llenguas que viuen dintre de la nació espanyola». A: *Certamen literari iniciat per la societat Círculo Español y celebrat en lo dia 1er. de Febrer ab motiu de la inauguració del tros de ferro-carril de Calafell á Valls*. Imp. La Catalana: Valls, 1884, p. 10.

intervenien personalitats que ja gaudien de nom a nivell local i començaven a ser reconegudes a nivell nacional, com Collell, però també vigatans de la primera generació renaixentista, aquells que fundaren el Círcol, com Calderó o Joaquim Salarich. La formació del jurat, i també la posició presa en matèria cultural, devia tenir força a veure amb l'estat social del país. Hem de tenir present que el juliol de 1876 feia pocs mesos de la fi de la tercera carlinada i, per tant, la inseguretad ciutadana encara devia estar a l'ordre del dia.

Quant a la llengua, també es poden observar actituds diferents. Si bé, com dèiem, els tres concursos es mostraven oberts a diferents idiomes, també és cert que les posicions que prenien en cada cas eren diferents. Només a Valls, i no en tots els premis oferts, el català esdevenia llengua única per a un premi concret.¹²⁹¹ En aquest certamen, com a Vic i a Vilanova, hi havia, també, premis en què s'hi podia concórrer en la llengua que es preferís. Valls és el certamen més significat en favor de la llengua catalana. Més enllà de les composicions literàries en vers, el català també hi té cabuda en narrativa i, fins i tot, en les memòries. I no només això: s'imposà el català com llengua oficial dels actes de celebració.¹²⁹² Per aquest motiu, els dos discursos publicats al volum que recull les composicions premiades, de mà d'Àngel Guimerà i de Josep Yxart, són en català. Fins i tot també destaca pel nombre de peces poètiques premiades: de les deu guardonades, vuit són en català. A Vic, el resultat és semblant, set de nou. En canvi, a Vilanova, només s'oferiren tres premis poètics, i tots els aconseguiren peces en castellà. Podem observar, doncs, que el predomini de guanyadors en català a Valls i a Vic és prou significatiu. Sembla clara la indefinició i la vacil·lació lingüística que, majoritàriament, oferiren. I tot i que alguns es mostraven més *estrictes* que altres, cap apostava decididament pel català.

¹²⁹¹ Es tracta dels premis «Una escribanía de electroplata» a la «composició catalana, prosa ó vers, que á judici del Jurat descriuui ab més acert l'història de las torres ó castells de Valls»; «Una arna de plata», a la «millor memòria en català: *Utilitats que reportaria la fundació d'un establiment de crèdit mercantil y agrícola a Valls*», «Un llaut de plata y or» per a la «millor obra de caràcter festiu, vers ó prosa y en llengua catalana» i «Una espiga de plata y or» per al «millor cant catalá al·lusiu á cuansevol feyna de pagès. Vegeu: *Certamen literari iniciat per la societat Círculo Español...* (1884), p. 23-29.

¹²⁹² Així ho retratava Guimerà al discurs de presidència: «Mes per pocas paraulas que os diga, [...], pera regaciarvos á vosaltres [...] haver disposat que la llengua de tots los actes oficials del certamen sia la de Catalunya; que es la única que'n podem dir ab tot orgull ben nostra, perque en ella, millor que en qualsevol altra, manifestem als que'ns rodejan los sentiments tal com nos naixen en l'ánima, sent per sa sobrietat y energía la que més escau al caràcter reposat y senser dels fills d'aquesta tarda». *Ibid.*, p. 9-10.

3.3.3 El certamen vigatà

Si bé ja hem vist que als salons del Círcol s'havia parlat, anys enrere, d'un possible certamen per celebrar l'arribada del ferrocarril, el pas dels anys devia atenuar aquesta flama. La lentitud del procés, els entrebancs constants, i la inseguretats dels darrers anys havien d'influir en aquesta paràlisi. El 1875, quan s'inaugurà la línia ferroviària que unia Vic amb Granollers, la capital osonenca, i evidentment també el Círcol, passava per moments difícils. Per això aquell any no es pogué celebrar el fet tal com s'havia pretès. L'empenta final per dur a terme la celebració del certamen el 1876 l'hem d'atribuir, segurament, a Fèlix Macià i Bonaplata en primer lloc, i al Círcol Literari a continuació. Els segons són, amb tota seguretat, els que l'organitzaren. Però el primer fou l'impulsor i qui s'encarregà de (re)despertar l'anhel a l'entitat vigatana. D'aquesta manera, encara que l'organització recaigui sobre el Círcol, la figura de Macià i Bonaplata, el constructor de la línia, hi té un paper cabdal. En efecte, el 17 de gener de 1876, l'enginyer barceloní i gerent de la companyia del ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses, enviava una carta al president de l'entitat vigatana en què li proposava celebrar un certamen (annex 1.5):

Esas mismas simpatias me sugieren hoy la idea de la conveniencia de ocuparse seriamente en estudiar la influencia que tendrá para la agricultura de la comarca de Vich el cambio de las corrientes de su tráfico que haya producido ó pueda producir la explotación del ferrocarril, para decidir el cambio conveniente en el sistema general de cultivo; y en la esperanza de que ese Centro patrocinará la mencionada idea, me atrevo á proponer la celebracion de un certamen que á mi entender debería ser precedido de una serie de sesiones ó conferencias donde pudiera esponer sencillamente sus ideas los agricultores. Dicho certamen podría tener lugar el dia 8 de julio del presente año en celebridad de cumplir uno de estar abierto al público el indicado trayecto.

Sembla prou evident el paper que hi jugà Macià i Bonaplata. El fragment de la carta citada fa pensar que no es tracta d'una obra exclusiva del Círcol, que ja n'havia parlat antigament; ni tan sols de Macià i Bonaplata, que, de totes maneres, sembla ser-ne l'impulsor definitiu. A ell, però, se li deu l'elecció de la data. I també és destacable la proposta que feia de celebrar, abans del certamen, unes conferències sobre agricultura que, finalment, no foren anteriors al concurs, tal com creia convenient el constructor de la línia ferroviària, sinó que van tenir lloc més endavant. En efecte, la primera d'aquestes sessions es va celebrar el 19 d'octubre de 1876 i anà a càrrec de Martí Genís i Aguilar. La darrera, la catorzena, de mà de Francesc Masferrer, fou l'11 de febrer de

1877.¹²⁹³ Entremig, els quatre germans Masferrer, Josep Serra i Campdelacreu, Joaquim i Josep Salarich, Francesc Xavier Calderó, Josep Font i Manxarell i Marià Callís prengueren la paraula.

El Círcol va refer la idea proposada per Macià i l'adaptà als seus interessos. No coneixem quin procés es va seguir a l'hora de reconstruir el plantejament original. Al fons del Círcol no hem trobat cap pista que permeti saber com es va passar d'un premi com el proposat per l'enginyer barceloní, al que va acabar esdevenint. El llibre d'actes de les reunions de la junta directiva de la societat vigatana de l'any 1876 ens aporta alguna informació sobre el concurs, però no pas sobre aquest procés de reformulació. Allà trobem referències a la formació del jurat i al contacte amb les altres entitats que oferien premis al certamen: el Casino Vicense i la subdelegació de l'IACSI. En un primer moment el Círcol els informa de la celebració del certamen, més endavant aquestes entitats s'ofereixen a costejar un premi, i finalment, participen en la formació del jurat.

Com a principal entitat organitzadora, el Círcol va ser l'encarregat de publicitar el certamen. Van ser ells qui van tenir cura de donar a conèixer aquesta celebració a persones i institucions. A unes llistes conservades al fons de l'ens vigatà,¹²⁹⁴ s'hi troben citats els diaris, entitats i persones a qui s'ha d'enviar publicitat, entre els quals es compte el *DdB*, la *Crónica de Cataluña*, *LR*, la *Ympremta*, la *Gaceta de Barcelona*, la *Época de Madrid*, l'*España Católica*, l'*Yberia*, la *Ylustracion Española*, l'Ateneu de València, l'Ateneu de Madrid, l'Acadèmia de la Llengua Espanyola, el Congrés dels Diputats, l'Ateneu de Palma de Mallorca, l'Institut de Segona Ensenyança de Maó, Lluís Roca i Florejacs, Frederic Soler, Emili Castelar, Víctor Balaguer, Carlos M. Perier, Pere Nanot, Jacint Verdaguer, Josep Puiggarí, Josep Martí i Folguera, Joaquim Bartrina, Antoni de Bofarull, Manuel Milà i Fontanals, Josep Coll i Vehí, Vidal i Valenciano (no s'especifica quin dels dos germans), Carles Pirozzini, Francesc Matheu, Pere Bosch i Labrús, Ramon Picó, Francesc Ubach, Antoni Aulèstia, etc. A més a més, el *DdB* a l'edició del matí del dia 13 de juny, publicava la llista de les 27 primeres composicions enviades.

Com hem dit, els premis eren oferts i costejats per diferents entitats i persones: el Círcol Literari, Fèlix Macià, el Casino Vicense i l'IACSI. A la reunió de la junta

¹²⁹³ Les dades de les dates i els noms són trets de Salarich i Torrents (1962, p. 273-274). Ell tampoc no especifica de quin dels germans Masferrer es tracta. El mateix autor fa saber que la desena conferència agrícola, el 7 de gener de 1877, anà a càrrec de Francesc de P. Masferrer. La concreció, en aquest cas, fa pensar que la de l'11 de febrer es tracta de Francesc d'A. Masferrer.

¹²⁹⁴ BJT/CLV, arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certamenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Jurado para el certamen de 1876».

directiva del Círcol del dia 16 de maig, es va acordar «oficiar al Sr. Macia y Bonaplata, Subdelegacion [de l'IACSI] y Casino Vicense, para que designen dos personas (cada cual) para formar parte del jurado que ha de dictaminar los trabajos que se presenten para obtener alguno de los premios ofrecidos en el certamen».¹²⁹⁵ A la reunió del 5 de juny, acordaren enviar un ofici a Macià i Bonaplata i al Casino Vicense demanant que indiquessin dues persones al seu parer idònies per formar part del jurat. D'aquesta manera, la formació del tribunal no anà, solament, a càrrec del Círcol, sinó que aquests cregueren necessari que cada una de les entitats triés persones de la seva confiança.

Així va ser. Al llibre d'actes de la Junta Directiva del Círcol, amb data del 10 de juny, s'informa que Fèlix Macià i Bonaplata escollia Carles de Fontcuberta i Josep Tortadès, i l'IACSI Joaquim Salarich i Luís Justo Villanueva. Ara bé, no hem pogut descobrir quines persones designà el Casino Vicense, si és que ho arribà a fer. Al llibre d'actes de la Junta no hi ha cap notícia al respecte, i als diferents lligalls que contenen oficis tampoc no hi ha cap carta que ho reveli.¹²⁹⁶ En una reunió de la Junta Directiva del Círcol del dia 10 de juny s'acabà de definir el jurat, i quatre dies més tard apareixia un «Aviso» a la porta de l'entitat vigatana que deia el següent:

La Junta Directiva en la sesion del 10 de los corrientes, nombró para componer el Jurado del anunciado Certamen, á los SS. siguientes: Calderó D. Francisco J., Casanovas D. Ildefonso de; Collell D. Jaime, pbro; Espona D. Joaquin de; Font y Manxarell D. José; Fontcuberta D. Carlos de; Masferrer D. Ramon; Montserrat y Archs D. Juan; Salarich D. Joaquin; Tortadés D. José de; Villanueva D. Luis Justo. Lo que se hace público para conocimiento y satisfaccion de los SS. Socios.¹²⁹⁷

Amb el jurat format, només calia esperar l'arribada de les composicions, que tenien com a data límit el 26 de juny. Els treballs presentats havien de ser inèdits i no podien anar signats ni copiats per l'autor. Més endavant donarem fe que aquesta darrera condició no fou respectada per alguns dels concursants. El cartell del certamen oferia cinc premis, dos dels quals poètics. El cartell oficial els anunciava així:

¹²⁹⁵ BJT/CLV, llibreta 25 «Libro de actas de la Junta Directiva. 1876 y 1877».

¹²⁹⁶ Fixem-nos que les dades recollides ofereixen un batibull d'informació a voltes incompleta i fins sembla que contradictòria. En la reunió del 16 de maig es decideix demanar a Macià i Bonaplata, a la subdelegació de l'IACSI i al Casino Vicense, dos membres per formar part del jurat. En la reunió del cinc de juny s'envia un ofici a Macià i Bonaplata i al Casino, i no es diu res de l'IACSI. En canvi, al 10 de juny es fa saber els noms proposats pel constructor de la línia de ferrocarrils i per la subdelegació de l'IACSI. Per contra, no s'esmenta res del Casino. I d'aquests, ni als dies anteriors ni als següents no se'n dona notícia. Sembla ser que no participà en l'elecció del jurat.

¹²⁹⁷ BJT/CLV, arxivador 3 «Sessions i juntes generals», carpeta 22 «Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas», plec «Anuncions».

Premio primero: título de socio honorario, medalla de oro con el nombre del premiado, y fecha del certamen, impresion del manuscrito y regalo de cien ejemplares, al autor de la mejor memoria verse sobre el siguiente tema: medidas que en el orden moral y material deben tomarse para que desde luego sea ventajosa á la ciudad de Vich la via férrea.

Premio segundo [costejat per Fèlix Macià i Bonaplata]: título de socio honorario, medalla de oro con el nombre del premiado y fecha del certamen, impresion del manuscrito y regalo de cien ejemplares, al autor de la mejor memoria que verse sobre el siguiente tema: Influencia que tendrá para la agricultura de la comarca de Vich la variacion que en las corrientes de su tráfico haya producido ó pueda producir la explotacion del Ferro-carril para decidir el cambio conveniente en el sistema general de cultivo

Premio tercero [costejat per la subdelagació de l'IACSI de Vic]: medalla de oro, al autor de la memoria que resuelva el siguiente problema: Conservacion de los cereales despues de recolectados del modo mas económico y fundándose en datos prácticos.

Premio cuarto: Un ramo de olivo de oro y plata al autor de la mejor poesía relativa á la inauguracion del Ferro-carril. Accesit: una hoja de palmera de oro y plata.

Premio Quinto [costejat pel Casino Vicense]: Un ramo de laurel de oro y plata á la mejor poesía, al arbitrio del autor. Accesit: Una hoja de palmera de oro y plata. Para este premio habrá menciones honoríficas, á juicio del jurado.

Aquests eren els premis oferts en un principi. No obstant això, durant el procés de deliberació, el jurat decidí atorgar mencions honorífiques al quart premi i crear-ne un de nou per a les composicions de temàtica religiosa ja que, segons ells, n'hi havia tantes i de tanta qualitat que no podien competir amb les de temàtica diversa, i, per tant, mereixien un premi especial. D'aquest darrer se'n feien càrrec els membres del Jurat. Així s'explica al dictamen:

Mas al estudiar el jurado la ultima seccion de poesías pareciale desde luego grave dificultad el tener que equiparar las poesías religiosas presentadas que ni eran pocas ni algunas de escaso merito con las otras de asuntos varios de generos muy diversos y con suficientes dignas de ser premiadas por lo que creyo de su deber proponer a la junta directiva del círculo la creación de un nuevo premio para aquellas ofreciendose al propio tiempo á costearlo.¹²⁹⁸

La primera reunió del jurat tingué lloc el dia 26 de juny a les 11 del matí al local del Círcol. Fou en aquesta sessió que decidiren dividir-se en tres seccions: Secció 1 (econòmica), encarregada del primer premi, Francesc Xavier Calderó, Jaume Collell, Josep Font i Manxarell, Josep Tortadès i Joaquim Salarich; Secció 2 (agrícola), encarregada dels premis segon i tercer: Ildefons de Casanova, Carles de Fontcuberta, Josep Tortadès, Ramon Masferrer, Joaquim Salarich, Luís Justo Villanueva i Joaquim d'Espona; Secció 3 (literària), encarregada dels premis quart i cinquè: Francesc Xavier Calderó, Jaume Collell, Josep Font i Manxarell, Joan Montserrat i Archs i Joaquim

¹²⁹⁸ BJT/CLV, l'arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certamenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Dictamen», document «Dictàmen de la Comision 3ª ó Literaria». Totes les referències al dictamen són tretes d'aquí.

d'Espona. Fou en aquesta mateixa reunió quan es nomenà Ildefons de Casanova fos el president del jurat, Francesc Xavier Calderó el vicepresident i Joaquim d'Espona el secretari.

Si ens hi fixem, les persones designades per Macià i Bonaplata i per l'IACSI foren membres del jurat del premi que costejava qui els havia escollit. Així, Fontcuberta, Tortadès, Villanueva i Salarich s'havien inclòs a la secció agrícola, la que atorgava els premis segon i tercer. No sabem, però, fins a quin punt van intervenir en les deliberacions i decisions del jurat. Per exemple, Fontcuberta i Tortadès –els dos designats per Macià i Bonaplata– i Joan Montserrat i Archs sembla que no participaren en cap. O si més no això es desprèn de les actes de les reunions, en què a l'inici dels documents s'anotaven els noms dels assistents, i aquests no apareixen en cap sessió.

Fou, també en aquesta primer reunió, i abans d'acabar-se el termini de presentació, que es repartiren els primers textos: tres memòries a la 1 secció; quatre a la 2 i vuitanta poesies a la 3. L'endemà, a la reunió celebrada a les 7 de la tarda, el secretari del Círcol, Josep Salarich, entregà una memòria més, la número 8, i 11 nous poemes. En la llista d'obres rebudes, les poesies 81-86 i la memòria 8 figuren amb data de recepció del 25 de juny, i amb els corresponents números de recepció i la signatura del secretari del Círcol. Aquesta informació, però, per als poemes 87-91 no és homogènia.¹²⁹⁹ L'explicació del retard la trobem, també, a la llibreta de la Junta Directiva del 1876:

el infraescrito secretario da cuenta á la Junta de que por el primer correo ó sea del 26, ha recibido 1 memoria, y 11 poesias. Habiendose dichas composiciones echado al correo en tiempo habil, si bien se han recibido con retraso de 10 horas independiente de la voluntad de sus autores, ha acordado la Junta admitirlas a concurso, siguiendo la práctica y costumbre establecida en casos semejantes y que el secretario haga entrega al Jurado de la sobredichas composiciones.

Si totes van ser rebudes el dia 26, com és que algunes porten data del 25? Quina diferència hi hagué entre les sis primeres i la memòria amb les cinc últimes? No ho sabem, però que una porti data, número i signatura, altres només número i altres res, és estrany. De totes maneres, aquest no és l'únic document que exposa el retard. A una carta de Joan Montserrat i Archs a Josep Salarich i Giménez, que com a secretari del Círcol d'aquell any era l'encarregat de rebre i donar número de recepció a les

¹²⁹⁹ El poema 86 és l'únic que porta data (el número d'aquests darrers es pot saber comparant els títols i els lemes dels textos amb els recollits a 25 de juny, número i signatura). En canvi, els poemes 87, 90 i 91 només porten número. Els 88 i 89 no duen res, ni número, ni signatura ni data. És curiós, si més no, que els tres poemes que només portin número siguin el premiat de Matheu (87), el de Reventós que finalment no es va premiar (91) i un que va ser mencionat pel jurat en l'entrega de premis (90).

composicions presentades al certamen, el metge barceloní li fa saber que per un imprevist de darrera hora no podrà assistir a la reunió del jurat del certamen programada per aquell dia –26 de juny. Per excusar-se de l'absència a la trobada, i per fer saber que té en poder seu algunes peces que concorren al certamen, escriu a Salarich (annex 6.1):

És lo cas que jo tinc rebudes en mon poder com a membre del jurat (a fi de no perdre's per lo camí) quatre composicions de bastant mèrit literari, quals lemes i plecs corresponents t'envio adjunts a fi que los dongues per rebuts en temps hàbil supost que jo les tinc des d'ahir i és com si les tingués lo jurat tenint-te-les jo en nom seu. L'original jo el pujaré amb mi quan vinga. Són bones composicions per lo que d'elles he llegit. Si hi ha retràs en la rebuda no ho atxaques de cap manera als autors sinó a mi per la causa que t'he dit abans.

La carta aporta algunes solucions, però també obra incògnites. Sabem que Montserrat i Archs tenia al seu poder quatre composicions que envià a Salarich el mateix dia en què finalitzava el termini de presentació. Podria ser que aquestes fossin les que no porten data de recepció, però en faltaria una. Si ho fossin, podria voler dir que van ser rebudes fora de temps, però acceptades pels organitzadors. De totes maneres sobte que una d'aquestes fos premiada i una altra, segons el dictamen, «digna de ser mencionada». Un altre punt a destacar és l'assistència a les reunions. Com diu a aquesta carta, Montserrat té la voluntat d'assistir-hi, però per un problema professional no s'hi pot presentar. Tanmateix, afirma que anirà a la reunió de l'endemà, o, a tot estirar, del pròxim dia. Però, com ja s'ha comentat, no apareix a cap llista d'assistents a les reunions, ni tan sols a la del dictamen del 30 de juny. Així doncs, quin paper hi devia jugar? Va acabar enviant les peces de què informava? En cas afirmatiu, van ser tingudes en compte? Participà d'alguna manera o altra en la decisió final?¹³⁰⁰

A la tercera reunió, que tingué lloc el 28 de juny a les 7 de la tarda, es donaren a conèixer els primers dictàmens i es deixaren definits els premis 1, 2 i 3. Cal destacar la severitat del jurat, ja que declarà moltes de les memòries fora de concurs –per qüestions temàtiques– i no atorgà cap primer premi. En canvi, la secció literària, encarregada dels premis quart i cinquè donava notícia que tenien molt avançat el dictamen per al quart, però que per al cinquè encara els faltava posar-se d'acord. Amb aquestes informacions es donà per acabada la tercera reunió.

¹³⁰⁰ Alguns dels esborranys de dictamen de la secció tercera, datats el 30 de juny, són signats per Francesc Xavier Calderó, Jaume Collell, Josep Font i Manxarell, Joaquim d'Espona, Ildefons de Casanova – president del jurat– i, sorprenentment, Ramon Masferrer. En canvi, no hi trobem Joan Montserrat i Archs. Segurament, doncs, no participà en cap reunió i, per tant, tampoc no incidí en la decisió final del jurat.

La següent trobada va tenir lloc dos dies més tard, el 30 de juny. Aquest dia la secció tercera ja donà el seu dictamen, però exposà el problema amb què s'havia trobat. Inicialment hi havia dos premis: un per celebrar l'arribada del ferrocarril i l'altre de tema divers. Els membres del jurat al·legaren que entre les peces que es disputaven el cinquè premi, n'hi havia 12 de religioses que, per la seva vàlua i per constituir un subgrup prou nombrós i consistent, mereixien ser considerades a part. Per això demanaven a la junta del Círcol que acceptés crear un premi extraordinari per a aquestes poesies costejat pel jurat del certamen. La proposta va ser acceptada, i l'endemà mateix, 1 de juliol, aparegué a la porta del Círcol un altre «Aviso» que deia:

La Junta Directiva invitada por el Jurado del Certamen de 1876 ha tenido á bien crear un premio extraordinario, costeado por el mismo Jurado, y dos menciones honorificas, para las poesias religiosas.

Lo que se hace público conocimiento y satisfaccion de los S.S. Socios y personas á que puede interesar. Vich 1 de Junio [*sic*] de 1876.¹³⁰¹

3.3.3.1 El dictamen

Per al nostre estudi, l'interès principal del treball rau en els premis poètics. Les memòries se n'allunyen per no tractar-se de temes literaris. No obstant això, no podem deixar de consignar alguns fets. Com apuntàvem, els tres primers premis van ser declarats deserts. S'atorgava una menció honorífica al primer, un accèssit al segon i un altre accèssit al tercer. Per aquest darrer premi, a més a més, el jurat demanava a l'autor de la memòria amb el lema *Frumento ne noceat curculeo*, considerada fora de concurs, que

dada la sencillez del método propuesto en esta memoria, la Directiva del Circulo-literario de Vich, invite, por los medios que estén á su alcance, á su autor, para que abandone el incógnito en atencion al gran servicio que podria prestar con el planteamiento de su sistema, dando los datos que hoy no dá: y que si así lo hace, se le remita copia de este dictamen, y una vez completado el Trabajo, la Directiva le premie de la manera que tenga por mas conveniente.¹³⁰²

El volum publicat el 1878 que recull les composicions premiades reportava que «Publicóse esta resolucion del Jurado, sin que el autor quisiere descubrir su nombre y, sin que por lo tanto hubiese lugar á adjudicar el premio.» Tanmateix, al fons del Círcol es conserva la plica de la memòria número 1, la que porta per lema *Frumento ne noceat*

¹³⁰¹ *Ibíd.* nota 1299.

¹³⁰² *Certamen que celebró esta Sociedad (1877)*, p. XXX.

curculeo amb el nom de l'autor: Josep A. Buxeres i Abad. La resolució del jurat, si més no innovadora, va causar cert estupor.¹³⁰³

Quant a l'autor de la memòria número 6, la premiada amb l'accèssit al premi segon, Salarich i Torrents fa saber que «es va donar a conèixer mitjançant un troç [*sic*] de paper tallat irregularment que corresponia exactament a altre, guardat en la plica que acompanyava el treball»¹³⁰⁴ i que es tracta del seu pare, Josep Salarich i Giménez. En efecte, a la plica de la memòria número 6 es conserva un paper que respon a aquestes característiques sense cap nom que identifiqui l'autor. Amb tot, aquest treball, publicat de manera independent¹³⁰⁵ i, també, l'única memòria recollida al volum que aplega les obres premiades al certamen,¹³⁰⁶ apareix sense signar. També *LR*¹³⁰⁷ mantenia l'anonimat de l'autor. Sembla difícil creure que cap membre del jurat sabés l'autoria de la memòria número 6. Josep Salarich era el secretari del Círcol d'aquell any i qui feia d'enllaç entre l'entitat vigatana i el jurat del certamen. A més a més, un dels membres del jurat de la secció encarregada del tercer premi era el seu pare, Joaquim Salarich i Verdagner. I hi havia, també, Ramon Masferrer i Joaquim d'Espona, de la mateixa generació i que, tot i que Masferrer ho feia en menor mesura, formaven part del cercle d'amics que envoltava l'Esbart de Vic.

El dictamen de la tercera secció, que «quedo sin discusión previa aprobado por unanimidad»,¹³⁰⁸ atorgava el premi quart, pel qual s'havien presentat fins a 24 poemes, a la peça «Lo ferro-carril de Vich», de Francesc d'A. Masferrer, de la qual exaltava la combinació d'elements antics i moderns: «magnifico cuadro del que se destacan vigo-

¹³⁰³ Al fons de Serra i Campdelacreu (Carpeta 2(1) a VII 1876) es conserva una carta que li envià Josep Pella i Forgas el 8 de juliol de 1876 on li demanava que fes d'intermediari entre ell i la junta directiva del Círcol que, alhora, li havien atorgat aquest paper de mitjancer entre la junta del Círcol i el jurat del certamen, per tal que ajudés a descobrir qui era l'autor d'aquest treball. Pella i Forgas, a la carta, mostra la seva sorpresa per la manera com s'ha dut a terme aquesta decisió. Editem la carta a l'Annex 5.14.

¹³⁰⁴ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 88. Tanmateix fa saber d'on treu l'anècdota.

¹³⁰⁵ *El Cultivo alterno: memoria premiada por el Círculo Literario de Vich en el certamen con que selemnizó dicha sociedad el primer aniversario de la inauguración del ferrocarril el día 8 de julio de 1876 y publicada a expensas de Félix Maciá y Bonaplata*. Vic: Tip. de R. Anglada y Pujals, 1877

¹³⁰⁶ El jurat del certamen es planyia que l'autor no hi exposés tots els seus coneixements, motiu pel qual no li atorgava el premi. Per això mateix reclamava, també, que abans de ser impresa fos refeta. La junta directiva del Círcol, seguint els consells del jurat, va nomenar una comissió encarregada d'avaluar si els canvis presentats eren suficients i si s'atenien a allò demanat. Dita comissió era formada per Joaquim Salarich i Ramon Masferrer, ambdós membres de la secció encarregada del premi. Més motius per pensar que coneixien a qui es devia la memòria. En un ofici enviat al Círcol, el 27 d'octubre de 1876 (BJT/CLV, lligall «Círculo Literario de Vich. Sección 2ª de ciencias físicas y exactas», plec «Oficios recibidos en 1876», subplec «Octubre»), Salarich i Masferrer consideraven la memòria apta per ser impresa.

¹³⁰⁷ *LR*, núm. 11-12 (14/07/1876), p. 477-478.

¹³⁰⁸ BJT/CLV, arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certàmens 1870-1876. Veladas literarias», plec «Actas del Jurado para el certamen del Círculo literario de Vich. 1876», document «Acta del día 30 de juny de 1876».

rosos conceptos, y con admirable devoción, en puro y clásico estilo, evócanse gratos y patrióticos recuerdos que con maestría sabe enlazar el autor con las glorias del presente simbolizadas en el poderoso invento del siglo». ¹³⁰⁹ L'accèssit va ser concedit a Francesc Ubach i Vinyeta pel poema «Avant», poesia que «canta las grandezas del genio y las de nuestra patria á quien el genio visita en alas del nuevo invento; describe con viveza de colores é imágenes en forma correcta, revelando á su tiempo puros y elevados sentimientos». I «En la inauguracion del Ferrocarril de Vich», de Martí Genís i Aguilar, s'endugué la menció honorífica. D'aquesta, tot i destacar-ne les imatges, no queda exempta de crítica: «remóntase al poeta á gran altura en las primeras octavas y si bien luego decae, no carece la descripción de pureza y colorido, las imágenes son muchas y fácil la versificación».

El premi cinquè, adreçat a «las que versan en asunto vario, ad libitum del autor», i al qual concorregueren 55 poemes, fou concedit a Manuel Mata i Maneja per «La poesía y los poetas», de la qual destaca la facilitat i fluïdesa del vers i la influència de Zorrilla. L'accèssit fou per «La Cansó del Ferro-carril», de Francesc Matheu «caracterizada por el ritmo y notable por lo correcta; canción que aun cuando por la rima algo se resista al canto, sin que esto constituya defecto, puede aclimatarse provechosamente, como popular, en el país». Aquesta, que pel títol semblaria destinada al premi quart i no pas al cinquè, va necessitar una justificació per part del jurat: «aunque se refiere al asunto del premio cuarto del Certámen que es la inaugruacion del ferro-carril, y se codea con las que tal inauguracion celebran; cómo por un lado es general su referencia y además habría que desalojar de su distinguido puesto á alguna de aquellas para darle el merecido á la par que superior á una simple mencion honorífica, cree la Comision que le corresponde el accésit al premio del Casino Vicense». Tot i l'explicació del jurat, la decisió no deixa de sorprendre. I més, si tenim en compte que aquest és un dels poemes rebuts *a posteriori*, i, per més inri datat el 25 de juny del mateix any. Es postulaven per a menció honorífica els poemes «Ydeal» de Joaquim Riera i Bertran i «Amor» d'Isidre Reventós –que finalment no va ser premiat. Cap comentari especial es feia d'aquestes dues poesies, tan sols de la segona, que era considerada eròtica.

Per últim, el premi extraordinari per a poesies religioses, l'aconseguí «A la Mare de Deu de Monsterrat» de Joan Viza i Martí, obra «que se distingue por una gran ternura de sentimientos y por lo gráfico de algunas imágenes que bellamente la esmaltan

¹³⁰⁹ *Ibíd.* nota 1300.

y que por lo mismo hacen desear alguna mayor corrección en la forma, que en ciertas estrofas es desatinada». L'accèssit fou per a «Romiatge», de Miquel Victorià Amer, per la correcció i el sentiment del poeta. Finalment, la menció honorífica l'aconseguí «Psalm» de Ramon E. Bassegoda.

Aquests foren els poemes premiats, i, també, els publicats al volum que va veure la llum el 1878. Tots excepte un: «Amor». Aquesta composició apareix a tots els esborranys de dictàmens i de programa, tot i que algun cop ratllat, però en canvi, no va ser publicat al volum. No obstant això, es conserva al plec de poesies premiades, i se'n preserva, també, la plica de l'autor: Isidre Reventós. Però en canvi no va ser editada. Com acabem de veure, al dictamen del jurat de la secció tercera del certamen, amb data del 30 de juny, i també al paper informatiu que es penjà a la porta del Círcol en què es donava notícia de les obres premiades, datat el 3 de juliol de 1876,¹³¹⁰ apareix com a premiada amb la segona menció honorífica al cinquè premi. Fins i tot, es conserva un esborrany d'ofici enviat al Casino Vicense, fent-li saber la decisió del jurat, que deia:

Segun el acta provisional del Jurado del Certamen de 1876 ha alcanzado el premio ofrecido por el Casino Vicense la poesia titulada la Poesia y los poetas, que tiene por lema «Los poetas son átomos sonoros» (Zorrilla) el accesit, la titulada La cansó del ferro-carril con el lema «Patria». 1a mencion honorifica la poesia que lleva el titulo Ydeal con el lema «Fosses eterna realitat», y 2a mencion és la titulada Amor con el lema «Yo canteró».¹³¹¹

A l'acta del certamen, signada per Benet Baquero, president del Círcol, i Josep Salarich, secretari, no se cita aquest poema. Podem assegurar, doncs, que no se li va entregar el premi, però no podem donar cap perquè. Com és, però, que la composició s'ha conservat dins del plec de poesies premiades? Per què se'n preserva la plica? No s'havien cremat les dels poemes no premiats? És que s'havien obert abans de la celebració del certamen? És que el canvi va ser a última hora?

3.3.3.2 Els textos poètics premiats i l'edició del recull

No hem pogut treure l'aigua clara respecte al canvi de parer en la concessió de la segona menció honorífica del premi cinquè a la peça «Amor» d'Isidre Reventós. Tampoc ho féu Salarich i Torrents, qui feia saber que al veredicta donat a conèixer el 3 de juliol mantenia aquesta decisió, però que en canvi, a l'acte de celebració, cinc dies després,

¹³¹⁰ BJT/CLV, arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certamenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Dictamen».

¹³¹¹ BJT/CLV, lligall «Círculo Literario de Vich. Seccion 2ª de ciencias fisicas y exactas», plec «Oficios recibidos en 1876», subplec «Oficios dirigidos por el Circulo que no son contestaciones. 1876».

sols s'atorgava, del cinquè premi, el premi, l'accessit i una menció honorífica. L'erudit vigatà passa per alt el fet i no s'interroga sobre l'alteració. A nosaltres, en canvi, se'ns plantegen dues hipòtesis: o l'autor renuncià al premi, o, per simetria amb els altres dos, sols es lliurà una menció honorífica, i la peça que quedà exclosa fou la de Reventós.¹³¹² Val a dir, encara que sigui de passada, que aquest text de Reventós fou el darrer que arribà a la secretaria del Círcol.

Si repassem els noms dels guanyadors¹³¹³ ens adonem que, sobretot, es tracta de personatges de primera línia de la Renaixença vigatana i nacional. Figures majoritàriament identificades amb el desvetllament cultural català i en algun cas properes als cercles vigatans, i persones de primer ordre en l'ambient cultural vigatà. D'aquest darrer grup en formen part Francesc d'A. Masferrer i Martí Genís i Aguilar. Segurament no ens ha d'estranyar que alguns del premis caiguessin a mans vigatanes. Al cap i a la fi, els dos premiats estaven relacionats directament amb els organitzadors del certamen i, també, amb els membres de la secció cinquena del jurat.¹³¹⁴ A més a més, si més no la composició de Genís és enviada del seu puny.¹³¹⁵ Sembla difícil, doncs, que no sabessin a qui donaven el premi. Amb això no volem dir que els concedissin per amiguisme, però sí que, probablement, eren conscients de les decisions preses. Ho veurem, també, quan parlem dels altres premiats.

Francesc Ubach, Francesc Matheu,¹³¹⁶ Miquel Victorià Amer i Joaquim Riera i Bertran són figures de primer ordre en la Renaixença literària. De generacions ben diferents; gustos literaris, també, distints; i fins i tot, posicionats en diferents sectors de la Renaixença, que hi fossin premiats dóna fe que el certamen vigatà, tot i apuntar una certa preferència per a textos de gust més aviat romàntic, no pretenia excloure cap

¹³¹² El manuscrit conservat porta, a dalt a la dreta de la primera pàgina, la inscripció «Quinto Premio del Casino Vicense. 2ª Mencion honorifica».

¹³¹³ Apuntem els noms dels guanyadors, el títol del poema i el número de recepció: Manuel Mata, «La poesia y los poetas» (13); Miquel Victorià Amer, «Romiatge» (14); Francesc Ubach i Vinyeta, «Avant» (43); Joan Viza i Martí, «A la Mare de Deu de Montserrat» (67); Francesc d'A. Masferrer, «Lo ferrocarril de Vich» (73); Joaquim Riera i Bertran, «Ideal» (78); Martí Genís i Aguilar, «En la inauguracion del Ferrocarril de Vich» (80); Ramon E. Bassegoda «Psalm» (81); i Francesc Matheu, «La Cansó del Ferro-carril» (87).

¹³¹⁴ Per exemple, Masferrer i Genís formaven part, junt amb Collell, dels deu fundadors de l'Esbart de Vic, grup del qual també era membre Joaquim d'Espona. Quant a Josep Font i Manxarell i Francesc Xavier Calderó, de ben segur que es coneixien del Círcol i, potser fins i tot, del consistori vigatà. Quant a Joan Montserrat i Archs, havien compartit taula al cafè Suís, havia sigut convidat a alguna esbartada, i, a la correspondència dels germans Masferrer, molt sovint s'hi fa referència.

¹³¹⁵ En el cas de Masferrer, com que el text conservat no és el que l'autor envià a concurs, no podem saber-ho. A més a més, no l'hem pogut localitzar.

¹³¹⁶ En el cas de Matheu també es fa estrany creure que no fossin conscients de saber a qui lliuraven el premi. El manuscrit conservat al fons del Círcol és del seu puny i, per tant, els membres del jurat, alguns dels quals eren amics de Matheu, n'havia de conèixer la lletra.

tendència. Els dos primers i el darrer són de la generació dels esbartaires i, a inicis dels 70, contertulians a les taules del cafè Suís. A mitjan d'aquesta dècada, però, les tensions ortogràfiques i polítiques en provocà la divisió entre els que es mantingueren al Suís i els que es traslladaren al Liceu. Entre els primers, amb els quals es comptaven els vigatans, hi havia F. Ubach i F. Matheu, i entre els darrers J. Riera i Bertran. Amer, entre vint i trenta anys més gran que ells, com Ubach i Matheu es mantenia proper a les teories lingüístiques d'Aguiló, fet que l'acostava, també, a la majoria de vigatans.

Els altres premiats –Ramon Enric Bassegoda, Joan Viza i Martí i Manuel Mata Maneja– són actors secundaris. Dels tres, el primer és el que participà més activament del moviment. La seva obra, el gruix de la qual és força més escàs que la dels autors anteriors però major que la de Viza i Mata, insinua, com en el cas de Matheu, alguns camins nous en la literatura catalana. Si Matheu, que el 1876 comptava 25 anys, oferia noves vies a la poesia catalana, Bassegoda, amb 20, es descobria com un investigador en temes i formes. En canvi, el paper dels altres dos en la Renaixença catalana és molt menor. De Joan Viza i Martí no en sabem res, ni tan sols les dates de naixement i de mort, i tampoc li coneixem gaire obra més.¹³¹⁷ Quant a Manuel Mata, fou un autor majoritàriament en castellà de temes catalans.¹³¹⁸

No ens proposem dur a terme un estudi literari de les peces premiades. El que volem és, de manera succinta, observar que apunten diferents tendències.¹³¹⁹ Totes les poesies dedicades al premi quart, i la majoria de les religioses destaquen per la important presència de la natura. En el primer cas funciona com a escenari i en els altres com a entitat. També al poema de Manuel Mata hi té un pes específic: a «La poesia y los poetas» la natura esdevé el correlat de l'ànima. Els poemes dedicats al quart premi destaquen per ser, al cap i a la fi, cants de progrés i lloances optimistes per a un futur engrescador. Els textos religiosos, en canvi, destaquen per esdevenir cants d'alabança al Senyor alçats com pregàries de súplica. Per això, perquè la vida és viscuda com un camí de fatigues, s'alça el crit enlaire i es reclama la protecció divina. Al premi cinquè, la diversitat estilística i temàtica provoca que sigui més difícil trobar-hi punts de contacte.

¹³¹⁷ De Joan Viza i Martí, en el període 1860-1880, hem localitzat els següents poemes publicats a la premsa: «A la mare de Deu de Montserrat» (*LVM*, núm. 30, 06/09/1879) i «Felicitat» (*CC del any 1868*), p. 114-116.

¹³¹⁸ En català se li coneix l'obra teatral *Lo llibre de l'honor*, redactat conjuntament amb Frederic Soler el 1883.

¹³¹⁹ Fet i fet, creiem que es tracta d'una conseqüència del fet històric. Com apuntàvem a les introduccions dels capítols 2 i 3, a partir de 1868, i durant la dècada dels 70, encara que de manera tímida i sense arribar a ocupar el lloc preferent, es comencen a sentir noves aportacions en la literatura catalana.

En general, el subjectivisme, el gust èpic, les imatges totals, la presència subjacent de la divinitat o la preferència pels sentiments ens acosten als models romàntics.

D'entre els autors, els casos particulars més destacables són Bassegoda, Matheu i Riera i Bertran per oferir, en un futur no gaire llunyà, noves propostes a les lletres catalanes. Al primer és l'element intimista el que el fa particular; al segon el gust combatiu i quasi hímic recorda un cant de celebració, talment com si fos un «brindis»; i de l'últim, el més notable és la combinació d'idealitat i desig amb desencís, acompanyat d'una senzillesa sorprenent. També creiem que cal remarcar la figura de Martí Genís i Aguilar, no pas per qüestions literàries sinó lingüístiques. Ell i Mata Maneja, són els únics autors premiats en castellà. Del segon, és la llengua preferent en la creació literària, però Genís, un autor prou significat i significatiu per a la Renaixença catalana, no deixa d'estranyar. El fet reforça la lectura lingüística que oferíem a l'apartat 2.2: l'apotecari vigatà, tot i mostrar una clara preferència per a la llengua catalana, encara no ha arribat a l'exclusivisme literari en català, i per això pot participar en castellà –i ser-hi premiat– a un certamen convocat en les fronteres locals.

Després de la celebració, el 16 de setembre del mateix any, Josep Salarich fou nomenat soci honorari del Círcol, tal com imposava la convocatòria dels premis.¹³²⁰ També es decidí de publicar en volum les composicions premiades. El 15 d'octubre del mateix 1876 s'encomanà la tasca a una comissió formada per Jaume Collell, Josep Viquer i Francesc de P. Masferrer.¹³²¹ Els autors que havien sigut guardonats mostraren un fort interès per poder esmenar les seves peces, però no sabem si tots ho aconseguiren. Per exemple, el poema conservat de Francesc d'A. Masferrer no té número de recepció ni signatura del secretari. No pot ser, doncs, l'original presentat al concurs, sinó que s'ha de tractar d'una versió posterior, refeta, revisada i considerada definitiva, i, per tant, diferent de la que hi concorregué. A més, aquesta, que es conserva al fons del Círcol, al plec de les obres guanyadores, té una estrofa ratllada i refeta. D'altra banda, és la mateixa versió que publicà Jaume Collell, el 1879, a *La garba muntanyesa*.¹³²²

¹³²⁰ La informació l'hem tret de Salarich i Torrents (1962, p. 89). De totes maneres, al mateix estudi no es reporta cap sessió acadèmica al Círcol aquell dia; i en la «Relació per ordre cronològic de tots els actes celebrats en el Círcol Literari de Vich», p. 257-297, tampoc no ho especifica.

¹³²¹ Desconeixem com va actuar aquesta comissió i si intervingué gaire en l'edició del recull. Només una referència hem trobat a les actes de la junta directiva del Círcol: el 23 de maig de 1877 se'ls convocà a reunió pel 25 de maig a 2/4 de 6 de la tarda. Aquell dia hi assistiren Collell i Masferrer, i es comprometeren a reactivar els treballs de correcció.

¹³²² Del poema «Lo ferro-carril de Vich» se'n conserva un esborrany molt primerenc a la fons de la família Masferrer conservat a la BC (ms. 9184/2).

També la peça de Martí Genís i Aguilar presenta canvis interessants. En aquest cas, el manuscrit conservat porta data i número de recepció, i deu ser, per tant, l'enviat a concurs. Per contra, entre aquesta versió i la impresa s'hi poden observar variacions. En el cas de Genís, la proximitat física i l'amistat que unia el premiat amb els encarregats de revisar les obres facilitava l'intercanvi de textos. Genís, el 1876, es trobava establert a Vic, no com Francesc d'A. Masferrer, que ja havia començat el seu periple per diferents instituts de l'estat espanyol. Per això, al plec de les obres guanyadores s'hi troba el text original però no el definitiu.

També Francesc Matheu, Francesc Ubach, Ramon E. Bassegoda o Manuel Mata volgueren revisar les seves composicions. En la majoria de casos s'adreçaven a Serra i Campdelacreu preguntant-li sobre les intencions del Círcol.¹³²³ Al principi era per conèixer si es publicarien les peces premiades i més endavant per fer-se sabedors de quin era l'estat del recull. Matheu, a una carta a Serra i Campdelacreu del 9 d'agost de 1876, li preguntava: «Imprimireu lo tomo del certamen? Si per cas, ja em dexareu veure alguna prova, perquè tinc ganes de canviar algun vers».¹³²⁴ I Ubach, en una altra missiva sense datar, però que creiem pels volts d'agost o setembre de 1876 li feia la mateixa pregunta: «Penseu imprimir las composicions premiades»?¹³²⁵ Ubach se n'interessava perquè, afirmava, volia fer alguns retocs a la seva. Més endavant, a una carta del 30 de setembre de 1876, Matheu escrivia a Serra:

T'envio la meva «Cançó»,¹³²⁶ que em vaig descuidar de deixar-te-la, i et suplic que ens envies los originals de les «íntimes» d'en Reventós i meves que devem entregar al sr. dels Jochs perquè ha de fer entrega de l'arxiu. Ja en treurem còpia i us l'enviarem.

Així doncs, Matheu havia pogut fer canvis al seu text, ja que l'havia tingut a les mans. S'entén, també, que havia participat al certamen amb un altre poema, segurament amorós, que també havia presentat als Jocs Florals d'aquell any 1876.¹³²⁷ A més, pel que diu la carta, sembla que Reventós també havia concursat a Vic amb un poema que havia *tirat* als Jocs d'aquell mateix any, que podria ser el que finalment no es premià.

¹³²³ Les cartes a què fem referència i citem a continuació són publicades a l'Annex 5.

¹³²⁴ Fons Josep Serra i Campdelacreu conservat al CEHI. Carpeta 2(1) a VII 1876).

¹³²⁵ *Ibíd.*

¹³²⁶ Segurament es tracta del poema amb què Matheu va ser premiat, «La cansó del ferro-carril». El manuscrit conservat té número i data de recepció. Així, o li va retornar el mateix o al Círcol van complir-ne les dades per guardar-lo a la carpeta corresponent.

¹³²⁷ El 25 de novembre de 1875, Matheu enviava una altra carta a Serra reclamant-li les «íntimes» d'ell i de Reventós: «Nos convindria sobremanera que ens enviessen a en Reventós i a mi les dues col·leccions d'íntimes que teníem per fer número en lo certamen. Lo sr. dels Jocs Florals nos ho reclama i ja no sabem què dir-li. Ell ho ha d'entregar al consistori nou i se li acaba el temps. T'agraïrem que ens ho envies.» Vegeu Annex 5.18.

Tanmateix, al certamen del Círcol no s'hi presentà cap poema amb el títol «Íntimes». L'epígraf, doncs, ha de ser de caire temàtic. No sabem a quins textos fa referència. Tampoc ho sabem per les lletres, perquè la grafia dels manuscrits de les peces premiades, no correspon amb cap de les que no ho foren. Sí que n'hi ha algunes que hi tenen similitud, però cap és exacte. Per exemple, la grafia del poema «Primavera» (89), és força semblant a «La cansó del ferro-carril» (87) de Francesc Matheu. I a més, el títol i el tema del primer, correspon amb el de Reventós descartat, «Primavera» (91). És aventurat assegurar que es tracta d'aquestes dues peces, però, per conjectures, tot empeny cap a aquesta direcció.

Manuel Mata també s'adreçava a Serra per conèixer com avançava la publicació del recull. Al fons Serra i Campdelacreu conservat al CEHI hi hem localitzat quatre cartes de l'escriptor barceloní a l'historiador vigatà.¹³²⁸ La primera, sense datar, ha de ser la més antiga. En aquesta, Mata li fa saber que Collell li havia promès que li enviaria les proves d'impressió dels textos premiats. Encara, però, no ho ha rebut. Es qüestiona si les hi ha enviat o si s'han extraviat. De totes maneres, demana que no se li tingui en compte el retard ja que ell no ha rebut res. A la segona carta, datada el 31 d'agost de 1877,¹³²⁹ li dóna les gràcies per haver-li tramès la peça premiada l'any abans i li demana disculpes pel retard. Se sobreentén que Serra li havia enviat una lletra reclamant-li la peça. Sembla, però, que en aquest cas ja no es tracta d'esmenar el text, com en els casos anteriors, sinó de correccions d'impremta. El 31 de maig de l'any següent, Manuel Mata es tornava a posar en contacte amb Serra i Campdelacreu per reclamar-li els volum del certamen. I el 27 de juny li agraiïa la tramesa.

Per altra banda, Bassegoda també havia volgut consultar la seva obra premiada. A una carta a Josep Salarich, sense datar, conservada al fons del Círcol Literari de Vic, Bassegoda li diu que s'hi es publiquen les poesies premiades, li ho faci saber perquè n'hi enviarà una còpia sense errors i amb el nom de la persona a qui va dedicada

Habiendo sabido por los periodicos de esta que mi pobre composicion titulada "Psalm" fue distinguida en el ultimo Certamen del Circulo Literario de esa, del que es V. digno Secretario, con mencion honorifica, se me ha dicho por el Sr. D. Magin Verdaguer y Callis de esa, que tal vez se estamparian las poesias distinguidas en dicho certamen. En esta eventualidad y como mi mentada poesia aparezca con algunas faltas de ortografia, errores dispensables del copista, suplico á V. se sirva enterarme de lo que haya en este asunto, para que en caso de haberse acordado la impresion pueda ya remitirle una nueva copia completamente purgada de error.

¹³²⁸ Fons Josep Serra i Campdelacreu conservat al CEHI. Carpeta 2(1) a VII 1877 i 1878.

¹³²⁹ *Ibíd.*

Ademas como mí dicha poesia va dedicada á una dignissima persona, ya por lo sagrado de su ministerio, ya por las bellas cualidades que la adornan, sentiría mucho que aparecise en el volumen sin, el para mi respetable, nombre de la persona que la ha amparado y que ha de disimular en parte el poco ó ningun merito de mi humilde composicion.¹³³⁰

Al manuscrit conservat de Ramon E. Bassegoda no hi figura el nom d'aquesta persona. No obstant això, a l'edició del volum sí que hi apareix. Segurament, doncs, no hi va enviar la nova versió, però sí que va poder donar a conèixer a qui volia dedicar el text: el bisbe de Barcelona Joaquim Lluch i Garriga. Ara bé, val a dir que totes les peces publicades, excepte la de Genís, són exactament iguals als manuscrits. A més a més, tots, llevat dels de Masferrer i Matheu, tenen número i data de recepció.¹³³¹ Quant a l'edició del text, devia aparèixer l'abril de 1878. El dia 6 d'aquell mes, *LVM* donava fe de la impressió del volum, i a principis de juny i mitjan juliol d'aquell any, qui donava notícia de la publicació eren capçaleres com *DdB*, *Revista Europea*, *La Época*, *Las Provincias*, *La Crónica de Cataluña*, o *La Llumenera de Nova York*.¹³³² El volum, doncs, tot i sortir amb peu d'impremta de 1877, va ser publicat el 1878.¹³³³

3.3.3.3 Els textos no premiats

Les poesies no premiades es conserven, la majoria, a un lligall titulat «Poesias no premiadas». Només falten els poemes «Abolición de la esclavitud» (10), «En el album de la linda cubana señortia Amparo» (33), «A mi bella» (37), «Grandeza y triunfo del genio» (45), «Tus ojos» (60), «Las dos fires» (69), «La pena y lo condol» (76) i «Escenas de la casa de Natzaret» (85).

¹³³⁰ BJT/CLV, lligall «Círculo Literario de Vich. Seccion 2ª de ciencias fisicas y exactas», plec «Oficios recibidos en 1876», subplec «Agosto».

¹³³¹ El text de Masferrer no té ni una cosa ni l'altra. El de Matheu només el número.

¹³³² *DdB* (núm. 155, 04/06/1878, edició de la tarda, p. 6591), *Revista Europea* (núm. 224 de la col·lecció, núm. 23 de l'any 1878, 09/06/1878), *La Época* (núm. 9324, 03/06/1878), *Las Provincias* (núm. 4332, 15/06/1878), *La Crónica de Cataluña* (núm. 259, 05/06/1878), o *La Llumenera de Nova York* (núm. 39, juliol 1878).

¹³³³ Uns documents conservats al fons de l'entitat vigatana (BJT/CLV, arxivador 23 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certamenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Periodicos que hablan del certamen») contenen una relació de les persones i societats a qui enviaren el recull. Destaquem les següents: els 59 socis numeraris, el 62 transeünts i els 19 honoraris (hi ha el nom de cada un d'aquests darrers) i la junta directiva del Círcol, els membres del jurat, les institucions que participaren al certamen, els autors premiats, i entitats com l'Ateneu Barcelonès, el de Madrid, el de València, el Centre de Lectura de Reus, el Centre Artístic d'Olot, el Centre Mercantil de Manresa, la societat Amigos del País, el Circo Ecuestre o l'Associació catalana d'Excursions científiques, a biblioteques com la Nacional, les de la Universitat de Barcelona i la Universitat Central, i diaris com *El Globo*, *La Llumenera de Nova York*, *Siglo Futuro*, *Ymparcial*, *DdB*, *Gaceta de Barcelona* (entre moltes altres) i estrangeres com *Revue Britanique*, *Revue des langues latines*, *Revue Catholique de Lovaine*, *Correspondant o Polibiblion* i particulars com Pere Bosch i Labrús, Víctor Balaguer o Joan Mañé.

Com ja hem vist, dels 91 poemes presentats, 80 van ser entregats a la primera reunió del jurat, que va tenir lloc el matí del dia en què finalitzava el termini de presentació. Vist això, el que crida l'atenció, és que de les onze peces entregades en segona instància, dues van ser premiades,¹³³⁴ una ho havia de ser però per circumstàncies que no sabem finalment es descartà,¹³³⁵ i dues més van ser considerades pel jurat «dignas de mencionarse por sus recomendable cualidades».¹³³⁶ És sorprenent, ja que quasi el 50% d'aquests poemes van ser tinguts en consideració. Les altres poesies reconegudes en la celebració però que no reberen premis, van ser «En la inauguracion del ferrocarril de Vich» (18), «En el album de la linda cubana señortia Amparo» (33), «Amor de mujer i amor de madre» (36), «Tus ojos» (60) i «Las dos fires» (69).¹³³⁷

De les composicions no guanyadores, podem assegurar que els poema 39 i 40 es deuen a Josep Masferrer. El primer, «Cobdícia i venjança», l'havia presentat als Jocs Florals del 1870 i el va publicar el 1879, amb lleus modificacions, a *La garba muntanyesa*. El segon, «Lo ver amor de la vida», presentat als Jocs de 1873,¹³³⁸ li atorguem perquè la lletra és la mateixa que l'anterior, i és la seva. Altres anotacions que es podrien fer és que els poemes 5, 6, 7 i 8 són del mateix autor,¹³³⁹ el 34 i 36, també, el 52 i 53 també –autor que, a més a més, després de cada poema afegeix «Al autor d'aquesta poesia tant li fá que se li agracie ab premi com ab accesit».¹³⁴⁰ La lletra del poema número 12 recorda molt la d'Antoni Soler, de qui no coneixem producció poètica; la lletra del 90 té algun tret del 91, d'Isidre Reventós, i el 79 és d'un germà Masferrer.¹³⁴¹ Per últim, la lletra dels poema 28, 29 i 30, és a dir «La ciutat de Vich», «La locomotora» i «Lo ferro-carril de Vich», recorda la de Francesc de P. Masferrer.

És plausible pensar, també, que els poemes no conservats «En el album de la linda cubana señortia Amparo» (33) i «Tus ojos» (60) foren escrits per Martí Genís i

¹³³⁴ Es tracta dels poemes 81, «Psalm», de Ramon E. Bassegoda i 87, «La Cansó del Ferro-carril», de Francesc Matheu.

¹³³⁵ Es tracta del poema 91, «Amor», d'Isidre Reventós.

¹³³⁶ Es tracta dels poemes 85 «Escenas de la casa de Natzalet», de qui en desconexem l'autor, i 90 «En la inauguració del Ferro-carril de Barcelona Vich», que creiem que pot ser d'Isidre Reventós.

¹³³⁷ L'autor d'aquesta peça va enviar una carta al secretari del Círcol Josep Salarich que deia «Jo, ja sia ab lo ram, ab la fulla ó ab alguna altra cosa, vull que me la premiïn. Diré V.V. arreglinse. Sobre tot tingan en compta que só un bon vigatà». Carta conservada al lligall «Oficios 1860-1880», plec «Oficios recibidos en 1876», suplec «Junio».

¹³³⁸ Vegeu la introducció d'aquest capítol.

¹³³⁹ El 6, «Lo plor de la tortra», va ser presentat, també, als Jocs Florals d'aquell any amb el mateix títol i el mateix lema, amb el número de recepció 170.

¹³⁴⁰ Poesia 52 i 53, «A la ciutat de Vich» i «Al Mediterrani». Lligall 9 «Poesias y memorias presentades al certamen 1876».

¹³⁴¹ La lletra del manuscrit conservat al fons del Círcol no correspon a cap dels germans Masferrer. Tanmateix, n'hem localitzat una altra versió al fons de la família Masferrer custodiat a la BC. La lletra d'aquest darrer creiem que es deu a Francesc d'A.

Aguilar i que «A mi bella» (37) es degui a Miquel Ausiró. El primer de Genís i el d'Ausiró van ser llegits en una sessió al Círcol el 10 de juliol de 1876, just dos dies després de l'entrega de premis del certamen. En la mateixa celebració Joan Viza hi llegia «A la mare de Déu de Montserrat», que es deu tractar del text premiat. Era la sessió anual dedicada a commemorar la mort de Jaume Balmes.¹³⁴² També al Círcol, el 2 d'octubre de 1877 Genís hi va llegir un poema titulat «Tus ojos». El fet que aquests poemes no es conservin i que coincideixin totalment, o quasi, amb el títol de peces llegides al Círcol fa pensar que són d'aquests autors apuntats. I, encara més, en el cas dels primers, atesa la proximitat entre la data de celebració del certamen i la de lectura. Com apuntàvem més amunt, Francesc Matheu hi havia enviat una altra peça, que podria tractar-se de «Primavera» (89).

Salarich i Torrents diu que «no es pot saber el nom dels autors no premiats fins al número 21, puix les pliques foren cremades a la vista del públic en acabar la lectura de les que foren obertes dels autors premiats.»¹³⁴³ Sembla afirmar, doncs, que és possible conèixer els autors de les composicions a partir de la 21. L'erudit vigatà no fa saber d'on treu la informació. Nosaltres no hem pogut aconseguir aquestes dades –que d'altra banda serien ben interessants i oferiria un nou camp de recerca ben interessant– ja que no n'hem trobat cap document que contingui aquestes notes ni al fons del Círcol, ni a l'arxiu de la família dels doctors Salarich a l'ACOS, ni a la biblioteca Miquel dels Sants Salarich conservada a l'ABEV.

Entossudir-se a revelar qui s'amaga rere cada composició és una feina que considerem més aviat erràtica. Creiem inútil recórrer aquests viaranys perdedors. Per això no ens atrevim a fer més propostes d'autoria que les anteriors. Quant als temes, el més interessant de destacar és que de les 55 obres corresponents al premi cinquè la majoria, i amb diferència, són peces amoroses, seguides de les patriòtiques –ja siguin de focalització catalana o espanyola. Uns i altres, junt amb les corresponents al premi extraordinari, completen la trilogia flouresca. També trobem poemes sobre la natura, disquisicions sobre el pas del temps que es converteixen en veritables reflexions sobre la vida i la condició humana, o, fins i tot, poemes balmesians. Tots, però, en molta menor mesura.

¹³⁴² En aquella trobada també hi llegiren «Lo somni d'Adam», de Francesc d'A. Masferrer; «Los suspiros perdidos», de Manuel Mata i Maneja; i una altra poesia, de la qual no es coneix al títol, de Magí Verdager.

¹³⁴³ SALARICH I TORRENTS (1962), p. 88.

Creiem que també pot ser interessant presentar, de manera ràpida, unes xifres referents a la matèria lingüística. El certamen vigatà, com dèiem, estava obert al català i al castellà. Les memòries havien de ser presentades en llengua estatal, la mateixa que es feia servir en les actes de les reunions del jurat i en els discursos llegits en la celebració. El català, en canvi, només hi tenia cabuda en la poesia. Tanmateix, com hem vist, eren peces redactades en aquesta llengua les que s'enduien la majoria de premis.¹³⁴⁴ En xifres generals, de les 91 composicions presentades, 48 eren en català i 43 en castellà. Amb aquestes dades no podem fer cap lectura sobre la preferència d'ús d'una o altra llengua. Que les dues hi tinguessin el seu espai mostra l'ambivalència que regnava al Círcol: significat amb la Renaixença catalana, però insegur a l'hora d'evocar-hi tots els ingredients. En canvi, que la majoria de premis fossin per a peces en llengua catalana sembla oferir un major acostament, si més no per part dels membres del jurat, als interessos renaixentistes. Quant al nombre de composicions rebudes, creiem que, malgrat quedar molt lluny de les 272 presentades aquell any als Jocs Florals de Barcelona, no són una mala xifra si prenem com a comparació el certamen de Valls, al qual concorregueren un total de 61 treballs.¹³⁴⁵

3.3.3.4 L'acte de celebració i repercussió a la premsa contemporània

L'entrega de premis tingué lloc a les 4 de la tarda del dissabte 8 de juliol al claustre de l'església de Sant Domènec. Presidia la cerimònia Benet Baquero, president del Círcol, i l'acompanyaren a la tribuna presidencial Ramon Capdevila i Lleona –alcalde de Vic–, el Vicari general de la Diòcesi, la junta del Círcol, els membres del jurat, els presidents de la subdelegació de l'IACSI a Vic i del Casino Vicense i Fèlix Macià i Bonaplata.

L'espai havia sigut engalanat elegantment. L'adorn havia anat a càrrec d'una comissió nomenada el 3 de juliol per la junta directiva del Círcol expressament per a aquesta festivitat, la qual estava formada per Francesc X. Calderó, Francesc de P. Masferrer, Teodor Serrarrica, Josep M. Torner, Josep Callís, Joan Fornells i Josep Badia. Els encarregats de la decoració decidiren decorar l'espai d'acord amb el motiu celebrat. I com que els premis s'ocupaven de diferents camps del saber, l'ornamentació havia de respondre a aquesta característica:

¹³⁴⁴ Com dèiem en pàgines anteriors, dels nou premis entregats, set van ser a peces redactades en català. També hi podríem afegir «Amor» d'Isidre Reventós, que al final no se li atorgà. Per tant, serien vuit de deu.

¹³⁴⁵ TUELLS MORENO (2009), p. 40. No concreta, però, quants d'aquests treballs foren literaris i quants memòries.

Partiendo de la idea de que el tal Certámen literario es una especie de justa en la que el ingenio, el talento y la ciencia vienen á disputar en noble lucha la gloria del mejor, para recibir en la patria de Balme los premios ofrecidos representados por medallas de honor y por ramos de olivo, laurel, etc.; partiendo de tal concepto creyó la Comision que la composicion de lugar debía responder al objeto de la justa y por lo mismo acordóse presentar en la decoracion en alegórico concierto la siguiente composicion...¹³⁴⁶

Del sostre penjaven vuit banderes amb el retrat d'insignes vigatans: Ató i Montrodon, Micó, Malats, Callís, Gallissà, Camprodon, Avilés i al centre de tot, Jaume Balme. Al cor del claustre s'hi col·locaven els premis que s'havien d'entregar. La col·laboració ciutadana fou intensa, i alguns vigatans cediren objectes per ajudar a ornamentar el local.¹³⁴⁷ Sembla, doncs, que Vic visqué la celebració amb orgull i expectació. Per això, l'«Acta de la festa» podia qualificar de «numerosa» i «quanto escogida concurrencia»¹³⁴⁸ els assistents a l'entrega de premis.

Dels autors premiats, només Genís, Mata i Viza es presentaren a recollir els guardons. Els altres no hi devien assistir. Ni tan sols Francesc d'A. Masferrer, que no devia trobar-se a la seva ciutat natal. Alguns d'ells, passats uns mesos, escrivien a Serra i Campdelacreu per saber com i quan rebrien els premis que se'ls hi havien concedit. Ubach, en una carta sense datar, que suposem dels volts d'agost o setembre, li demanava a Serra: «Digue'm, la palmera que com a recordança de Vic volguéreu adjudicar-me, qui la té i per quin conducto la rebré?» (annex 5.19). Matheu, el 9 d'agost li feia la mateixa pregunta:

fa més d'un mes que es celebrà a Vic lo certamen del Ferrocarril, a on tinguí un accèssit, consistent en una fulla de palmera d'or i plata, i encara és l' hora que no en sé res. T'estimaria que vegesses com està l'assumpto: i si està disponible la fulla, em fesses lo favor de recollir-la en mon nom i enviar-me-la pel medi que creguesses mellor. Crec que n'Ubach deu trobar-se en lo mateix cas que jo, i aixís lo que fasses per l'un pots fer-ho, si vols, per l'altre.

¹³⁴⁶ BJT/CLV, arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certàmenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Certàmen de 1876», document «Comision de Arreglo y Ornato del local en el Claustro de S^{to} Domingo».

¹³⁴⁷ Al fons del Círcol es conserven tres documents de la comissió d'ornament: el primer és un registre de les peces cedides o llogades per ornamentar el local; el segon els comptes que s'han de pagar a institucions o persones en concepte de lloguer o per les tasques realitzades; i el tercer l'acta final de la comissió, signada el 13 de juliol. BJT/CLV, arxivador 2 «Certàmens literaris», carpeta 23 «Certàmenes 1870-1876. Veladas literarias», plec «Certàmen de 1876».

¹³⁴⁸ *Certamen que celebró esta Sociedad* (1877), p. IX.

El 25 de setembre, Ubach remetia un ofici a la secretaria del Círcol confirmant que tant ell com Matheu havien rebut «las duas joyas dels accessits que en lo certamen de dita ciutat guanyarem».¹³⁴⁹

Desconeixem amb exactitud quin ressò tingué la celebració en la premsa contemporània. Suposem que més aviat fou escàs. Que Vic no disposés d'una capçalera ens priva de conèixer amb detall com transcorregué l'acte. Al seu torn, la premsa nacional sembla que no hi prestava gaire atenció. D'entre els diaris més importants, sols el *DdB* i *LR* en donaven fe. El primer, en l'edició matinal de l'11 de juliol, inseria una carta enviada el dia 9 des de Vic en què es parlava de les celebracions de les festes de Sant Miquel. Acabava dient: «Por la tarde había tenido lugar el certamen del Círculo literario, que por su importancia merece que le dedique una carta particular». Aquesta carta, però, o no s'envià o no es publicà, ja que en els dies consecutius no l'hem trobada. *LR* el dia 14 de juliol de 1876, feia una breu crònica en què donava a conèixer els noms dels autors premiats i qui intervingué en l'acte de celebració.

En definitiva, doncs, el certamen organitzat pel Círcol, ajuda a teixir un tram de relacions entre diferents personatges de l'època i posa de manifest que Vic en general, i el Círcol en particular, havia despertat amb força del malson de la guerra. El nomenament de Montserrat i Archs com a membre del jurat l'hem d'entendre com un desig d'obertura més enllà de les fronteres vigatanes i, d'aquesta manera, no convertir-se en un certamen localista. I entre els premiats, que hi figurin Ubach, Matheu, Amer o Mata ha de ser llegit amb el mateix sentit. D'altra banda, l'escàs eco que tingué a la premsa contemporània no ens pot fer caure en l'error de considerar que el certamen vigatà passés sense pena ni glòria. És cert que si el comparem amb el de Valls rebé molta menys atenció,¹³⁵⁰ però també ho és que no fou menys que molts dels certàmens que se celebraven arreu de Catalunya.

Ara, més enllà de participacions i el ressò, el certamen dóna fe del que significà per a Vic l'arribada del ferrocarril. Que el premi i la menció honorífica per a les poesies dedicades al tren siguin d'autors vigatans reforça aquesta imatge. A més, el concurs havia de servir per demostrar que l'ens vigatà tornava a recuperar l'antiga empenta, i, que la ciutat de Vic, era capaç d'organitzar un certamen d'escala nacional. L'excusa del ferrocarril, doncs, devia ser ideal per recuperar els ànims ciutadans. I és que, al cap i a la

¹³⁴⁹ BJT/CLV, «Círculo Literario de Vich. Seccion 2ª de ciencias físicas y exactas», plec «Oficios recibidos en 1876», subplec «Setiembre».

¹³⁵⁰ MARTÍ I BAIGET (1982).

fi, Vic havia inaugurat l'estació el juliol de 1875, en plena guerra carlina, i pocs mesos després de la fi de la contesa en celebrava l'aniversari. Per a una ciutat que havia sigut un important focus de lluita i que havia patit els estralls de l'activitat bèl·lica, veure's amb cor de preparar un certamen d'aquestes magnituds havia d'influir positivament en l'estat d'ànim ciutadà. I que hi participessin joves com Matheu i Ubach, i personatges de la primera generació renaixentista com Amer l'enaltia i li donava crèdit. I, d'entre els vigatans, fixem-nos que els premiats, és a dir, Genís i Masferrer eren, després de Collell i Verdaguer, els més reconeguts literàriament. El primer no hi podia participar perquè era membre del jurat, i el segon perquè es trobava en ple dels seus viatges transatlàntics i enderiat en la confecció de *L'Atlàntida*. Els premis de Genís i Masferrer també ajudaven a justificar el certamen i a ponderar-ne l'organització. El certamen del Círcol, doncs, més enllà de suposar un torneig literari, es convertí en una demostració de força de la cultura vigatana i del teixit renaixentista català.

3.4 El *Diario de Vich* (1877) i *La Veu del Montserrat* (1878-1902)

La història del periodisme vigatà ha estat estudiada per diferents autors.¹³⁵¹ Nosaltres ens hi hem fixat en les introduccions dels capítols 1 i 2. Hem ressaltat, sobretot, el ressò que les diferents capçaleres es feien de la literatura, dels autors més significatius i de la imatge que transmetien de Vic. Entre el 1861 i el 1871, la vitalitat de la premsa vigatana és indiscutible. Tanmateix, el període 1871-1877 no gaudeix de la mateixa vigoria i sols apareixen *ED* (1869-1874), la *Revista Franciscana* (1873-1935) i el *Boletín Oficial Eclesiàstic del Obispado de Vich* (1855-actualitat). Cap, però, pot ser considerada, pròpiament, una publicació d'interessos generals, i per això no són tingudes en compte. És el 1877, amb la fundació del *DdV*, obra de Josep Serra i Campdelacreu, que s'inicia la darrera etapa del periodisme vigatà vuitcentista.

A les pàgines que segueixen ens centrem en aquesta publicació per ser una de les obres més significatives de l'historiador vigatà, perquè és el primer diari editat a la capital osonenca des dels d'inicis de segle, per la recepció de Wagner a les seves pàgines i pel ressò que es féu de tot allò relacionat amb l'*Atlàntida* verdagueriana. A més a més, podem oferir-ne unes llistes de subscriptors i publicacions que, fins ara, havien restat inèdites. Tanmateix, el nucli i el pes d'aquest apartat rau en *LVM*. La

¹³⁵¹ GUDIOL I CUNILL (1905); COLLELL (1927); FURRIOLS (1953-1957); MIRALPEIX (1981); i CAO I COSTOYA (2012).

significació i la rellevància que aquesta capçalera ha tingut en la història cultural i ideològica catalana la converteixen en una parada obligatòria, també, en estudis sobre la Renaixença vigatana. Tot i que el seu camp d'acció ultrapassi les fronteres locals, el lloc d'on parteix i els actors que hi participen ens obliguen a aturar-nos-hi. De *LVM*, que va ser fundada el 1878, sols ens fixem en els tres primers anys, per ser els que queden emmarcats en la nostra cronologia. Així, ens deturem en la participació de Verdaguer en la fundació del diari, en la importància del discurs catalanista i en la posició literària presa i donem a conèixer unes llistes inèdites de subscriptors sense datar, però, suposem, de ben al principi.

LVM ha gaudit de nombrosos estudis i tots n'han destacat que constituís el punt de partida de l'expansió ideològica vigatana fora de les fronteres locals. I és això el que a nosaltres ens serveix per delimitar la cronologia del treball. Aquesta sortida dels ideals vigatans arreu del Principat significa la consolidació definitiva de la Renaixença vigatana. I encara que va ser fundat el 1878, n'ampliem els límits fins el 1880, ja que creiem que aquests tres anys serveixen per consolidar aquest òrgan literari i ideològic i convertir-lo en la plataforma de difusió d'idees més significativa del moment. A més, és, també, quan es comença a vertebrar un discurs que suma al conservadorisme de la capital catalana un tradicionalisme d'arrel muntanyenca.

Estudiar la premsa local o comarcal no és un fet aïllat: cal tenir present el marc contextual. D'aquesta manera és més fàcil entendre la discontinuïtat i inestabilitat de l'època estudiada. I tenir present els noms dels que hi participen, sobretot dels ideòlegs, fa més senzill d'explicar i entendre el pas del *DdV* a *LVM*. El primer és hereu de la premsa dels seixanta, i per això no significa cap trencament amb aquesta. La segona és una novetat al món periodístic vigatà. Si l'interès localista del *Diario* és més que latent, la significació nacional de *La Veu*, la utilització de la llengua catalana, i la seva condició d'òrgan ideològic, la converteixen en una de les capçaleres més importants a nivell català d'aquest període.

3.4.1 El *Diario de Vich*

El primer número del *DdV* va sortir a la llum l'1 de maig de 1877. Dies abans, el 25 d'abril, s'havia publicat un número-prospecte que informava dels objectius que es plantejava el diari: «que [...] haga oír la verdadera voz del país y defienda con energia los grandes intereses morales y materiales de la comarca». Declarava que es trobava «alejada del todo del campo siempre revuelto de la política», i al primer número aclaria

que «aunque no tendrá carácter político, publicará noticias nacionales y extranjeras».¹³⁵² Com situa Pere Farrés, el interessos del nou diari eren, bàsicament, tres: «l'agricultura, la indústria i la cultura, és a dir, els mateixos que des del 1860 preocupen la gent lúcida de la ciutat.»¹³⁵³ Josep Gudiol informava que «Va dirigirlo y casi redactarlo tot sol D. Joseph Serra i Campdelacreu.»¹³⁵⁴ Concepció Miralpeix hi afegeix la participació de Joaquim Salarich i Verdaguer.¹³⁵⁵ David Cao, al seu torn, el considera un «intent ambiciós de reprendre la premsa vigatana», però que ben aviat desaparegué ateses «les limitacions del medi local per sostenir un periòdic diari».¹³⁵⁶ En efecte, els set mesos de vida que tingué demostren que era difícil que a una ciutat com Vic es pogués mantenir una empresa d'aquestes magnituds.

Com dèiem, el *DdV* traça una continuïtat amb les capçaleres anteriors. Els interessos són els mateixos i les reivindicacions –cada una adaptada al seu moment–, també. Fins i tot, l'ús de la llengua.¹³⁵⁷ Així, per exemple, si un dels punts més comuns a la premsa precedent era la necessitat de la línia de trens, ara es reclama, amb insistència, una millor xarxa viària.¹³⁵⁸ D'altra banda, la fixació en Vic, característica inherent de totes les capçaleres i essència de la major part de l'obra de Serra i Campdelacreu, continua essent cabdal. Per això, a banda de les notícies de successos que han tingut lloc a Vic, són molt freqüents, també, les referències a vigatans que viuen fora de la seva ciutat natal. Així, per exemple, es dóna notícia dels resultats de les oposicions concursades per Francesc d'A. Masferrer; se celebra la visita a Vic de Magí Verdaguer i Joaquim d'Epona i de Francesc de P. Campà; es fa referència a l'arquebisbe Alemany; es dóna a conèixer la publicació d'un article de Martí Genís i Aguilar a *Revista Medico Farmacéutica*, d'un de Ramon Masferrer a *Anales de Historia Natural* i d'un llibre de Francesc d'A. Aguilar; o, d'aquest darrer, que ha sigut nomenat director

¹³⁵² *DdV*, núm. 1 (01/05/1877).

¹³⁵³ FARRÉS (1992), p. 270.

¹³⁵⁴ Josep GUDIOL I CUNILL. «La premsa vigatana». *Gazeta Vigatana*, núm. 120 (22/02/1905).

¹³⁵⁵ MIRALPEIX (1981), p. 159.

¹³⁵⁶ CAO I COSTOYA (2012), p. 147.

¹³⁵⁷ En efecte, el *DdV* era redactat íntegrament en castellà. Només al núm. 147 (27/10/1877) s'inclou la llegenda dels sants màrtirs Llucià i Marcià, treta de la *Història de Vic* de Joaquim Salarich, que, al seu torn, la copia, diu, d'un manuscrit del segle XIII o XIV conservat a l'arxiu capitular de Vic.

¹³⁵⁸ Els números més interessants són *DdV*, núm. 71 (27/07/1877), 72 (28/07/1877), 74 (31/07/1877), 91 (21/08/1877), referents a la carretera de Vic a Olot. Vegeu, també, el núm. 40 (19/06/1877), en què es dóna notícia d'una reunió del consistori vigatà amb alguns diputats a corts sobre la xarxa de comunicació vigatana i el núm. 30 (07/06/1877) en què es reclama més celeritat en la construcció de la carretera de Vic a Prats de Lluçanès i s'aprofita per recordar que «Esta ciudad [Vic] es por su posicion y su importancia el verdadero centro de la montaña, y debe ser, por consiguiente, el punto de confluencia de todos los caminos vecinales de los pueblos de la comarca.»

del Seminari de Córdoba.¹³⁵⁹ I també prova que es tracta d'un diari fet des de Vic i per a Vic que a la portada hi aparegui l'escut de la ciutat.

També la cultura, de la qual els estandards continuaran essent el Círcol¹³⁶⁰ i el teatre,¹³⁶¹ té un pes important i mostra certa continuïtat. Ara, però, qui abanderarà aquest camí serà Jacint Verdaguer. Són corrents les referències als homenatges que rep –amb especial interès als que li ret el Círcol–, a articles que altres publicacions li dediquen, al procés de publicació del volum dels Jocs d'aquell any¹³⁶² o al de traducció de *L'Atlàntida*. En aquest sentit, els més interessants són la inserció d'un article de Joan Sardà publicat a *La Mañana* de Madrid,¹³⁶³ una correspondència de Buenos Aires enviada al *DdB*,¹³⁶⁴ o la carta de felicitació que Mistral trameté a Verdaguer per haver sigut guardonat als Jocs Florals de 1877 amb *L'Atlàntida*.¹³⁶⁵ Ara, com dèiem, les referències a Verdaguer són constants,¹³⁶⁶ la qual cosa converteix el *Diario* en un òrgan de publicitat verdagueriana, dóna mostra del ressò que havia aconseguit el poeta folguerolenc tant a Vic com arreu del Principat i, fins i tot, podria ser vist com una prova d'amistat de Serra i Campdelacreu cap a Verdaguer. A més, segurament, ha de ser considerat com un recordatori a la vigatanitat de l'autor de *L'Atlàntida*.

Ara, tot i aquest interès cultural que traça una continuïtat amb les capçaleres anteriors, també és cert que ofereix novetats. Per exemple, és la primera que s'interessa per construir una història esquemàtica del periodisme vigatà; la primera que no inicia

¹³⁵⁹ Vegeu *DdV*, núm. 71 (27/07/1877), 102 (02/09/1877) i 112 (15/09/1877); núm. 65 (19/07/1877); núm. 113 (16/09/1877); núm. 90 (19/08/1877), 120 (23/09/1877), 127 (02/10/1877) o 137 (14/10/1877); núm. 70 (25/07/1877); núm. 143 (21/10/1877); núm. 46 (25/06/1877); i núm. 108 (11/09/1877), respectivament.

¹³⁶⁰ Quant al Círcol, els anuncis sobre les sessions continuen sent força comuns, com també la inserció d'extractes dels discursos llegits. Alguna vegada, fins i tot, es publica complet. El que és menys present són les ressenyes/crítiques de les darreres sessions. Quan s'hi refereix sols és una mera nota informativa, lluny dels resums que s'havien publicat anteriorment. Aquestes notes a vegades servien per retreure l'escassetat de públic que assistia a les vetllades acadèmiques.

¹³⁶¹ La informació que el *DdV* recull sobre el teatre és molt més discontinua que *LP* i *LCM*. A més, simplement es tracta d'anuncis o notes informatives, en cap cas ressenyes detallades ni crítiques teatrals, la qual cosa l'allunya dels seus antecessors. Tanmateix, moltes de les «Correspondència de Barcelona» signades «L.B.N» [Lluís B. Nadal] fan referència a les darreres representacions a la capital catalana a les quals ha assistit el corresponsal. Així doncs, tot i que ofereix alguna pinzellada de l'estat del teatre vigatà, no és possible resseguir amb el mateix detall que abans la vida del teatre Ausonense, però sí que demostra una certa atracció per l'art escènic.

¹³⁶² Sempre que se'n parla es recorda que és allà on es publicarà la primera edició de *L'Atlàntida*.

¹³⁶³ *DdV*, núm. 9 (09/05/1877) i 10 (10/05/1877). Destaca pel reconeixement de Verdaguer com el gran poeta èpic català i espanyol i la defensa de la importància que el desvetllament literari català té per al conjunt de l'estat.

¹³⁶⁴ *DdV*, núm. 142 (20/10/1877).

¹³⁶⁵ *DdV*, núm. 74 (31/07/1877).

¹³⁶⁶ Del total de 176 números –el diari arriba fins aquest, tot i que hi hem detectat repeticions i salts que no ens hem entretingut a comptar– podem assegurar que, com a mínim, 43 entregues hi fan referències. No en valorem la importància, sinó la quantitat.

cada número amb un article de fons, aquesta era la manera d'allunyar-se de la política, ja que això en dilueix el caràcter ideològic; i, tot i la quantitat de números publicats, tan sols inclou dos poemes a les seves pàgines.¹³⁶⁷ En aquest sentit, no trobem cap article dedicat, pròpiament, a la literatura.¹³⁶⁸ Així, no es posiciona a favor d'una o altra estètica –tot i que l'interès per Verdaguer pot entendre's com una proposta de preferència romàntica, o si més no floralèsca. Les escasses notes que ofereix sobre la formació del jurat dels Jocs Florals,¹³⁶⁹ les ressenyes que publica de la festa del 1877 i dels banquets posteriors,¹³⁷⁰ o una breu informació sobre el funcionament de la societat La Protecció Literària,¹³⁷¹ col·loquen el *Diario*, tal com era d'esperar, com un seguidor de la Renaixença. El *DdV* no s'interroga sobre quin paper ha de jugar la literatura a la societat, ni es mostra a cara descoberta com a seguidor renaixentista ni de preferència romàntica. L'interès que mostra per la literatura catalana, focalitzat, en especial, amb Verdaguer i els Jocs Florals, palesa el partit que pren i, alhora, que no es vol entrar en conflictes de caràcter ideològic –no cal oblidar que s'acabava de sortir d'una contesa.

Deixant de banda la literatura, en matèria cultural, el *DdV* sí que aporta una novetat interessant: obre les portes a l'òpera, i més concretament al debat entre verdistes i wagneristes que es coïa a Barcelona. Tot i que el diari vigatà només donà veu a un personatge com Joaquim Marsillach, defensor indiscutible de Wagner, l'interès que mostra per l'òpera i aquest conflicte cultural li confereixen un cert element de modernitat. Gudiol, parlant de l'interès del *DdV* per a Wagner considerava que aquesta capçalera fou «sens dubte [...] la primera publicació que de aquesta part dels Pirineus va fixarse en la tant transcendental obra artística del gran mestre alemany».¹³⁷² L'afirmació no és del tot certa. Coneixem que, ja a finals de la dècada dels 60 i inicis dels 70, *La España Musical*, una publicació editada a Barcelona, s'ocupava del músic alemany.¹³⁷³ Tanmateix, sí que és cert que era una de les primeres a oferir a les seves

¹³⁶⁷ *DdV*, núm. 53 (05/07/1877). Es tracta d'un sonet titulat «Al ínclito vicense Miguel Argemir» –sant Miquel dels Sants, patró de la ciutat de Vic– el dia de la seva onomàstica, signat «Un Paisano» el dia 4 de juliol. El segon és al núm. 145 (24/10/1877) i es tracta d'un poema sense pretensions literàries. Ara, el més interessant d'aquest darrer número és que justifica els motius pels quals no ha publicat poesia, i diu que ho ha fet, sobretot, per evitar donar sortida a la mala poesia. A més, diu que ja que Vic compta amb importants autors, es proposava publicar-ne més, però que la manca de subscriptors no ho ha fet possible.

¹³⁶⁸ El núm. 172 (25/11/1872) inclou un article a l'apartat «Variedades» titulat «Cartas literarias a las lectoras del *DdV*. La novela», sobre el consum de novel·la per part de les dones. No entra, però, en la concepció del fet literari, ni en estètiques concretes. És, només, un elogi a la dona lectora.

¹³⁶⁹ *DdV*, núm. 166 (18/11/1877).

¹³⁷⁰ Vegeu els números dels primers vint dies de maig, curulls de referències als Jocs Florals.

¹³⁷¹ *DdV*, núm. 153 (03/11/1877).

¹³⁷² Josep GUDIOL I CUNILL. *Gazeta Vigatana*, núm. 120 (22/02/1905).

¹³⁷³ JANÉS I NADAL (1983), en especial, p. 21-32.

pàgines estudis pretesament acadèmics. Els anteriors, a banda de lloances i defenses de la seva obra, no es proposen estudiar-la amb la mateixa intimitat que Marsillach. Com dèiem, però, no hem de considerar el *Diario* com un defensor de la figura de Wagner, ja que com a capçalera no mostra les seves preferències, sinó que es converteix en una plataforma per a Marsillach per tal d'exposar les seves tesis.

El primer acostament a l'òpera eren dues breus notícies que celebraven la futura representació del *Rigoletto* de Verdi al teatre Ausonense i en les quals s'anunciava un ple absolut.¹³⁷⁴ Tanmateix, són els números 59 i 60 (12 i 13 de juliol de 1877), on trobem una crítica extensa a aquesta òpera que s'havia representat al teatre Ausonense el 7 de juliol, els primers que inclouen articles significatius sobre òpera. El text és signat per Joaquim Marsillach, que afirma que assistí a les representacions, i datat a Vic. Així doncs, aquest llarg article és el primer apropament seriós a l'òpera que inclou el *Diario*. La primera de les dues parts és una crítica ferotge al conjunt de l'obra de Verdi i en especial a la representada. Diu:

Esta ópera, francamente, la encontramos muy mala; pero mucho. [...]. No negaremos que en *Rigoletto* se nota un gran progreso en el estilo de Verdi; no es el Verdi estrepitoso que nos abrumba con el abuso del metal, como en el *Nabucodonssor* y en *Attila*; no negamos tampoco que esta partitura sea mas igual que *Il Trovatore*; y nos guardamos muy bien de afirmar que sea *tan mala que ya no puede serlo más*, como su *Traviata*; però, á pesar de todo, es innegable que en toda la obra se descubre la mano que escribió la *Traviata*, *Il Trovatore*; *Attila* y *Nabuco*; con los mismos defectos, con esa instrumentacion pobre, y esa armonia floja y miserable, y esos cantos vulgarísimos, y ese fatal y ridículo convencionalismo en la forma...¹³⁷⁵

La segona part, en canvi, tot i continuar criticant l'obra, aplaudeix la interpretació i valora els esforços dels actors. A ells els felicita per la feina feta, que no dubte a qualificar de dificultosa atesa la poca qualitat de l'obra.

L'interès del *Diario* per l'òpera no s'acabà aquí. Als números 87 i 90 (15 i 19 d'agost), Marsillach tornava a servir-se de la capçalera osonenca per exposar les seves opinions. Els dos articles, que tornaven a ser datats a Vic, portaven per títol «Giuseppe Verdi. Biografia». En realitat, el crític barceloní no construïa cap estudi biogràfic del músic italià, sinó que elaborava un repàs ràpid a les obres més conegudes. En línies generals, tot i l'aire de distanciament que es pot comprovar, el cert és que no és tan crític com els anteriors. Marsillach modera el seu discurs i intenta valorar-ne els encerts i les qualitats més que no pas retreure els desajustos i les mancances. El final és dedicat

¹³⁷⁴ *DdV*, núm. 51 (03/07/1877) i 54 (07/07/1877).

¹³⁷⁵ Joaquim MARSILLACH. «Un acontecimiento musical». *DdV*, núm. 59 (12/17/1877), p. 485.

a les darreres obres de l'autor italià, d'entre les quals destaca *Aida* i *Misa de Requiem*, la primera de les quals és considerada una «obra magistral». Aquestes últimes peces són les que li serveixen per considerar que Verdi ha canviat d'estil: ha abandonat l'italianisme i s'ha passat al germanisme. És, en definitiva, això, el que ha significat la millora qualitativa.

La qüestió, però, no podia quedar així. Marsillach havia fet servir el *Diario* per criticar Verdi. Havia mostrat les seves fòbies, però no pas les seves preferències. El 9 d'octubre de 1877, Marsillach escrivia a Serra i li deia que com que feia dies que no tenia notícies de Barcelona per referir-li, s'ha decidit a enviar-li «un artículo de los que publicaré sobre Wagner cuando estén todos terminados».¹³⁷⁶ També li fa saber que en té un altre sobre la música de l'autor alemany, «mucho más interesante porque en la parte musical es en la que ha hecho mayores reformas mi especial amigo Wagner». Cinc dies més tard, el 14 d'octubre, li tornava a escriure. Sembla que entremig Serra li havia respost que aquest darrer era massa llarg per poder-lo publicar. Marsillach es planyia «que no se pueda publicar el otro sobre la musica porque lo he leído á dos personas profanas y les ha gustado por su novedad y porque hasta ahora nadie en España habia espuesto todas las teorías de Wagner». Dies més tard, al núm. 141 del *Diario* (19 d'octubre) va veure la llum un article titulat «Ricardo Wagner. Sus poemas musicales».

Sembla, però, que Serra i Campdelacreu es repensà la decisió i es decidí a incloure l'article que havia descartat. Marsillach li enviava una carta el 3 de novembre en què li remetia l'article dividit per quartilles. Els números 157, 159, 161 i 165 (8, 10, 13 i 17 de novembre) incloïen el llarg article sobre l'obra musical de Wagner. Aquests articles, tot i no constituir la primera aproximació d'una publicació catalana a l'obra de Wagner, com apuntava Gudiol, són una primícia de l'estudi que Joaquim Marsillach va publicar el 1878 amb el títol *Ricardo Wagner, ensayo biográfico-crítico*¹³⁷⁷ i del qual Francesc de P. Masferrer féu una elogiosa ressenya a *LR*.¹³⁷⁸ En efecte, el que no li podem negar al *DdV* és que oferís les seves pàgines a l'autor de la «primera obra sobre Wagner als Països Catalans».¹³⁷⁹ Així doncs, com dèiem, la capçalera vigatana obria les portes al debat entre els seguidors de Wagner i de Verdi, però només es convertia en

¹³⁷⁶ Entre el 9 d'octubre i el 2 de desembre de 1877, Marsillach envià set cartes a Serra i Campdelacreu que permeten resseguir la publicació dels articles del jove barceloní al *DdV*. Es conserven al fons Josep Serra i Campdelacreu conservat al CEHI, junt amb dues més sense datar, però, per les referències al periòdic vigatà, dels volts d'aquestes dates. Vegeu les set datades editades a l'Annex 5.

¹³⁷⁷ Joaquín MARSILLACH. *Ricardo Wagner, ensayo biográfico-crítico*. Barcelona: La Renaixensa, 1878.

¹³⁷⁸ *LR*, núm. 7, tom I, any VIII (15/04/1878), p. 302-304

¹³⁷⁹ ALBET (1983).

portaveu dels primers. Amb això no volem dir que s'allistés a una tendència o altra –ni el seu director ni la societat vigatana–, sinó que l'autor, J. Marsillach, utilitzava una de les plataformes que tenia per donar sortida a les opinions. I ho feia oferint un avançament de la seva obra a un diari de comarca.¹³⁸⁰ I és que, al cap i a la fi, al teatre Ausonense s'hi representava Verdi i, en canvi, els articles que acabem de veure eren partidaris de Wagner. I això, més que res, demostra que Vic ja no vivia aquell aïllament que es denunciava des de les capçaleres vigatanes a mitjan segle.

Reconstruir la història d'un diari sempre és complicat. En la majoria de casos no s'han conservat les llistes de subscriptors ni coneixem, amb exactitud, quins eren els col·laboradors i redactors més habituals. Fins ara ha sigut impossible oferir una llista de subscriptors o col·laboradors de les diferents capçaleres que hem anant citant. Ara, però, uns documents localitzats recentment ens donen a conèixer els noms dels subscriptors del *DdV*, la quantitat de números impresos, i també les empreses que pagaven per publicitar-s'hi.¹³⁸¹ La «Lista de los Sres suscritores al Diario de Vich» no informa d'on són les persones que hi figuren. De totes maneres, els personatges més coneguts –la majoria han anat apareixent al llarg del treball– són, majoritàriament, vigatans. Hi trobem Jaume Collell, Antoni d'Espona, Benet Baquero, Francesc Xavier Calderó, Francesc de Febrer, Josep Cid, Joaquim Albanell, i les entitats Casino Vicense, el Círcol Literari, el Casino Ausonense, el Col·legi de la Puríssima i la «Sociedad Lirico Dramatica». De fora, tan sols hem conegut Fèlix Macià i Bonaplata. En total, la llista ofereix 185 noms, d'entre els quals sobta l'absència d'algun germà Masferrer i de Martí Genís.¹³⁸²

A una altra llista titulada «Cuenta de lo que se ha cobrado de los suscritores por correo al Diario de Vich», que suposem que es tracta dels subscriptors del diari que residien fora de Vic, hi ha anotats 38 noms, cinc dels quals ratllats. D'aquests sí que ofereix ciutat de residència. Entre altres, hi trobem Jacint Verdaguer i Francesc de Cuadras, ambdós situats a Barcelona i Francesc de P. Campà, a València. Altres ciutats on trobem subscriptors són Palma de Mallorca, Madrid, Tarragona, Santa Coloma de

¹³⁸⁰ Que els articles publicats al *DdV* eren una primícia de la futura obra que havia de publicar Marsillach ja ho hem vist amb la carta que el 9 d'octubre enviava el crític barceloní a Serra. A més a més, ho confirmen les breus notes que incloïen alguns números del diari: 141 (19/10/1877), 157 (08/11/1877) i 176 (30/11/1877).

¹³⁸¹ Aquests documents són reproduïts a l'Annex 2.1. Aprofitem per agrair a la família Anglada Bau, actuals propietaris de la llibreria Anglada i descendents directes dels Anglada impressors i llibreters vigatans dels segles XIX i XX, l'oportunitat de consultar aquesta documentació i l'entusiasme que, de la seva part, hi han posat.

¹³⁸² A les llistes hi apareix un tal Ramon Genís. No sabem si era familiar directe de Martí Genís.

Farnés i Sabadell. De pobles de la comarca trobem Taradell, Tona, Muntanyola, Torelló, St. Quirze de Besora, Manlleu, Sta. Eulàlia de Riuprimer, St. Julià de Vilatorrada, Conanglès,¹³⁸³ St. Boi de Lluçanès i Rupit. També hi trobem un subscriptor de Camprodon. Finalment, una llista de les «Suscripciones. Partidas fallidas», suma un total de 14 noms, entre els quals hi ha Pere Bosch i Labrús, Francesc de P. Masferrer i Joaquim d'Espona. Els dos primers residents a Madrid i el darrer a Girona.

En total, doncs, 237 subscriptors. Suposem que els 185 citats a la primera llista eren, sobretot, veïns de Vic. Els 52 restants creiem que, majoritàriament, es tracta de vigatans que no residien a la seva ciutat natal. Aquestes dades corroboren que el *DdV* seguia la línia encetada per les capçaleres anteriors: era fet des de Vic i dirigit a Vic. La major part de la informació es referia a la capital osonenca i el seu focus d'interès se cenyia a la pròpia comarca. Per això els subscriptors estaven relacionats, estretament, amb la ciutat de Vic.

Ajudaria a confirmar aquest vigatanisme els corresponsals que hem localitzat: el de Barcelona era Lluís B. Nadal i el de Sta. Cruz de Tenerife Ramon Masferrer, ambdós vigatans i estretament relacionats amb el fundador del diari. També hi enviaren alguna col·laboració els vigatans Joaquim d'Espona i Francesc Domingo.¹³⁸⁴ En canvi, el corresponsal de Madrid és un tal Rodó,¹³⁸⁵ de qui no coneixem ni l'origen ni el nom, i el de Manresa Francesc Barado,¹³⁸⁶ nascut a Badajoz. D'aquests noms, el més significatiu és Nadal, atesa la joventut de l'autor –tan sols comptava entre 19 i 20 anys–, i perquè en plena maduresa formarà, junt amb Collell i Josep Masferrer, la tríada de personatges més rellevants del periodisme vigatà i, com hem vist en pàgines anteriors, contemporàniament al debut com a periodista, participa en la fundació de l'entitat JVC.

Més enllà dels subscriptors i col·laboradors, també podem oferir dades de difusió amb el nombre d'impressions del *Diario*. Per exemple, del número prospecte se n'imprimiren 1.500 exemplars; des del número 1 al 36, 280 i del 37 al 151, 300. Dels últims 25 no en tenim dades. Aquestes, però, semblen confirmar les xifres de suscriptors

¹³⁸³ No especifica si St. Hipòlit o Sta. Cecília.

¹³⁸⁴ Francesc Domingo i Garriga (Vic, 1841 – Barcelona, 1881). Cap dels sometents de la Plana de Vic, Salarich i Torrents (1962, p. 215) el qualifica d'«Home d'arrelades idees catalanistes» i qui «Introduí la maquinària moderna pel conreu de les terres a la comarca de Manlleu».

¹³⁸⁵ Informació tretada de la consulta de l'epistolari de Serra i Campdelacreu conservat al Pavelló de la República. No tenim altres dades d'aquest personatge. De fet, coneixem que Rodó era el corresponsal per unes cartes de Francesc de P. Masferrer a J. Serra i Campdelacreu fent-li saber que volia cobrar la feina de corresponsal del *Diario* a Madrid, i que el sou era de 15 duros mensuals.

¹³⁸⁶ Francesc Barado (Badajoz, 1853 – Tarragona, 1922), es llicencià en Filosofia i Lletres el 1873 a Barcelona. Durant la tercera guerra carlina participà en la campanya a Catalunya contra els seguidors del pretendent Carles.

que donàvem anteriorment, ja que són molt properes. I hem de tenir en compte, també, que a banda dels subscriptors, el diari enviava exemplars a comissionats —és a dir, corresponsals i altres capçaleres amb qui s'intercanviaven exemplars. Així doncs, l'increment d'impressions es devia, segurament, a una lleu manca d'exemplars. A més, també demostra que es tractava d'una plataforma estrictament vigatana però que ja partia amb aquest desig. Si comparem la quantitat d'impressions del *DdV* i de *LVM* —que veurem més endavant—, queda clar que el propòsit d'incidència és totalment diferent, i els primers tan sols es proposaven erigir-se en la principal font d'informació vigatana.

Al cap i a la fi, aquest localisme serà un altre dels trencaments que durà a cap *LVM*, que es proposarà convertir-se en un setmanari nacional. I és que fins ara, els diferents setmanaris i bisetmanaris que hem anat veient no es plantejaren aquesta possibilitat i restringiran el seu camp d'acció a la capital d'Osona. Així, malgrat les informacions i les notícies de successos ocorreguts a altres punts del país, de l'estat o del món, anaven dirigits a Vic. I, igual que les capçaleres anteriors, servirà d'altaveu per a les noves generacions. Si l'*EdIM* acollia l'Esbart, el *DdV* ho farà amb el JVC. D'aquesta manera, els joves, se'n serviran com una via per donar-se a conèixer.

3.4.2 La Veu del Montserrat

Joan Torrent qualificà *LVM* com «l'obra més important i més perfecta de l'il·lustre vigatà, mossèn Jaume Collell».¹³⁸⁷ Certament, *La Veu* constitueix una de les aportacions més valuosa de Collell a la història cultural i ideològica catalana. Ara bé, com veurem en les properes pàgines, l'atribució exclusiva d'aquesta empresa a Collell ha sigut motiu de controvèrsia. No ens proposem reescriure la història de *LVM*, ni tan sols reinterpretar-la,¹³⁸⁸ sinó aportar algunes dades noves, reafirmar alguns aspectes apuntats i detallar i aprofundir en alguns elements que considerem centrals del nostre treball. Així doncs, quant a la literatura ens fixem en els autors, els gèneres i els temes més corrents; i recordem, també, l'aposta decidida a favor d'una estètica concreta. A més a més, passem per sobre d'alguns articles de caire lingüístic —els quals es podrien posar en

¹³⁸⁷ TORRENT (1961).

¹³⁸⁸ Sobre *LVM* vegeu Ramisa (1985) i Salarich i Torrents (1993), les dues monografies més completes. La primera ofereix un detallat estudi sobre els diferents elements que caracteritzaren *LVM*, com ara el catalanisme, el catolicisme, la literatura o l'aspecte social. El segon, en canvi, després d'un recorregut més superficial sobre la fundació del periòdic i la participació d'alguns personatges, ofereix un índex de les col·laboracions, amb alguna llacuna, però útil. Sobre algun aspecte concret i més sintètics: Anglada i Vilardebò (1983), Junyent i Rafart (1990), Bonet i Martí (1990), p. 42-48; Requesens i Piquer (1992), p. 180-386 (no constitueix el tema principal, però hi fa referència contínuament), Verdaguer i Pajeroles (1995), Montserrat Satorre (2002) p. 145-169, Montserrat Satorre (2003) o Hibbs (2004).

relació amb l'apartat 1.3—, els dedicats als Jocs Florals barcelonins i alguns de filosòfics. També ens fixem en els dedicats al catalanisme, ja que els podríem relacionar amb els anteriors. Per últim, ens centrem en els col·laboradors més significatius i intentem demostrar, a partir de les llistes de subscriptors que podem oferir, el ressò que des de ben aviat aconseguí aquest setmanari.

Abans de tot, però, no és sobrer recordar les línies mestres on s'insereix *LVM*. Segons Ramisa, el periodisme vigatà vuitcentista ofereix tres línies ideològiques força clares: la carlina i tradicionalista —amb setmanaris com *El Norte Catalán* i *La Comarca Leal*—; la progressista, apareguda quasi només durant el Sexenni —*EP*—; i la conservadora, «representant de les forces econòmiques i culturals predominants.» Aquesta darrera, que oscil·lava «entre un conservadorisme econòmic, un catalanisme moderat i àdhuc un neo-carlisme en moments de radicalització revolucionària»,¹³⁸⁹ és la més fecunda de totes. I és on hem de situar *EA*, l'*EdLM*, *LP*—a cavall d'aquesta i la primera línia—, *EPV*, etc. I, també, *LVM*.

A nivell nacional, *LVM* neix en un context de formació i vertebració d'un discurs ideològic de matrius nacionalistes. Les diferents branques sorgides d'aquest catalanisme en vies de gestació també tenen eco a la premsa. *La Veu* ocuparà una parcel·la pròpia i clarament identificada amb un catalanisme conservador. En el mateix context apareixen el *Diari Català* (1879), de Valentí Almirall i portaveu de la línia liberal; *LIC* (1880) i *L'Avens* (1881). A més, reneix *LGS* (1878) i continua publicant-se *LR*. Totes, a diferència de *LVM*, són editades a Barcelona, fet que li confereix, també, una singularitat en aquest context periodístic català.

En línies generals s'ha tendit a considerar *LVM* com un setmanari de tendència catalanista, conservador i catòlic. De fet, com s'encarrega de recordar el subtítol —*pro aris et focis*— aquests dos són els trets definitoris del setmanari i on s'inscriu des del principi.¹³⁹⁰ D'aquests dos, el caràcter fonamental fou el primer, ja que, com indica

¹³⁸⁹ RAMISA (1985), p. 62.

¹³⁹⁰ *Pro aris et focis*, lema de Sal·lusti: «per l'altar i la llar». Al número prospecte de *LVM* (05/01/1878) Collell escriu: «Lo que som, ho diu lo Montserrat, cor de Catalunya, que'ns ha plagut de prendre per títol y emblema; lo que volèm, ben clar ho manifesta la divisa llatina *pro aris et focis*, que es com que diguessem *per l'altar y per la llar*, significat que'ls principis fundamentals de la nostra empresa serán la Religió y la familia, únichs inspiradors del verdader amor de patria». Ramisa (1985, p. 81) en diu: «religió i família, i per extensió pàtria». El concepte de pàtria que destil·la el lema es pot posar en relació a la definició que en feia Febrer (1882, p. 10): «Para nosotros, sin embargo, la patria es el hogar, la familia, los sepulcros venerados que guardan las cenizas de nuestros mayores, la iglesia donde hemos balbuceado nuestra primera plegaría; es decir, todos los objetos testigos de nuestras primeras ilusiones juveniles.»

Ramisa, «aleshores prenia consistència l’afirmació política catalanista».¹³⁹¹ Sovint, però, una i altra se servien conjuntament i es complementaven. Així, per exemple, la campanya iniciada el 1880 per a la celebració del mil·lenari de Montserrat interrelaciona els dos aspectes. Sembla, doncs, que no és possible dissociar catalanisme de catolicisme. Al cap i a la fi, per Collell, el segon és un tret definidor i idiosincràtic del primer i ambdós constitueixen una unitat indissoluble. Per això *LVM* insistirà o mostrarà la seva preocupació pel paper que ha de jugar el clergat en el catalanisme. Des del començament advocava que el principi religiós era el que l’havia de guiar, per la qual cosa el clergat havia d’abanderar el moviment. A l’hora de parlar-ne es feia des de diferents vies com ara la defensa del dret català –reivindicació que ocupà moltes pàgines– o el reconeixement de les pròpies tradicions, i sempre anava de bracet amb un fort esperit renaixentista conservador.

La Veu no es vol allistar a cap partit polític. Tot i mostrar una tendència concreta –rebutja el separatisme i, també, qualsevol possibilitat federalista– prefereix moure’s en un ambient més ampli però amb unes fronteres delimitades. Encara que defensi la seva independència de qualsevol partit, es declara seguidor de la doctrina cristiana. Ho exposava Collell a l’article programàtic publicat al primer número titulat «Soldats del nostre sou» –tot i que no és signat li suposem l’autoria:

si á nosaltres se’ns fa la tal demanda, respondrem rodonament que no som de cap partit. *Soldats del nostre sou*, hem posat per títol al present article, es á dir, soldats independents de tothom, soldats d’una idea alta, clarament expressada en la divisa del nostre escut: *Pro aris et focis*; y que serèm fiels á ella ho dirá’l temps, si logra aquest Setmanari llarga vida. Nó; LA VEU DEL MONTSERRAT no es d’aquest ni d’aquell, sino de tothom que ame verament á sa patria, no es un periódich venut á aquesta ó aquella opinió política, de las que’s disputan lo camp en la nostra nació malaventurada, no está lligat ab ninguna d’aquexas banderías hont se recluta gent que ab fe ó sens ella, ab conviccions ó farsantejant, treballan y cridan per lograr lo triunfo de sas ideas ó de sas ambicions. No venim á axordar ab la confusa cridória del partisá que creu bo tot lo del seu partit y mal tot lo dels altres; no volem unir la nostra veu al chor descompassat de acusacions, injurias y maltractaments que’s rebaten á la cara los d’una y altra banda, no volem pendre lloch ni armes en aquexa vergonyosa lluyta de la qual sempre’n surt perdedora la pobre nació; no venim, en fi, ab rancor en lo pit y fel en la ploma á fer lo *pró y contra* dels sistemas enverinant las feridas de la mare patria.

[...]

Y dexant avuy moltas altres rahons que podriam alegar, repetirem –y volem que’s prengue nota de aquesta franca declaració– que no venim á *fer política*, com se diu comunament ab un mot agabatxat; que no’ns ha fet pendre la ploma l’interés de cap partit, que no’ns mou lo desitj de servir als de dalt ni als de baix, per explotar als que guanyen, com molts fan avuy en dia. No se’ns sentirá may dir *los nostres*, que’ls nostres son tots los bons catalans y bons espanyols; que no’s trenque ningú ‘l cap per saber si

¹³⁹¹ RAMISA (1985), p. 84.

volem en Pere ó en Berenguera, si'ns plauen aquests ó aquells; que no se'ns cerque color ni colorayna, que no se'ns classifique ab tal ó qual tribu ó família; y si se'ns demana'l nostre *Credo*, no'n tenim d'altre que'l del Catecisme de la Doctrina cristiana, y si's vol saber quina idea portem, ja hem dit y repetit que no'ns inspira altre desitj que'l de treballar per la prosperitat de Catalunya.¹³⁹²

Un mes més tard, el 2 de març, *La Veu* publicava un article titulat «La Jura», que recordava la declaració que havia fet de «la nostra independència y del propòsit ferm de allunyar-nos sempre de la política» i afirmava que «la causa catalana pera ser ben defensada y sostinguda, no ha de estar vinculada ab ningun partit ni subordinada á cap sistema. ¡Es massa gran per cabre dintre la mesquina esfera d'una secta política!». Però és clar que aquesta obertura proposada no se circumscriu a la realitat i, per això, personatges tan diferents als vigatans com V. Balaguer, F. Soler, N. Oller, A. de Bofarull o V. Almirall hi apareixien en comptagotes; i d'altres, com Joaquim Sitjar, n'eren apartats progressivament. Com diu Ramisa, *La Veu* «formula un programa de renovació basat en la història i la tradició, reclama la unió dels catalans, rebutja una activitat únicament literària, refusa el separatisme i accepta l'actuació pacífica i possibilista.»¹³⁹³ El mateix Collell, anys a venir, recordava les seves campanyes montserratines i afirmava que quan es plantejava *LVM* s'havia proposat que «no fos una revista més d'esplays literaris, sino que propugnés ardidament y sense mixtificacions les justes reivindicacions del regionalisme en conformitat ab les normes pontificies.»¹³⁹⁴ Així, més de 50 anys després de la fundació, reconeixia que *La Veu* se circumscriu a un catalanisme concret.

El nombre d'articles que els primers anys s'ocupen del catalanisme és força elevat.¹³⁹⁵ Tot i no poder abastar-los tots amb el detall que mereixerien, sí que ens proposem oferir alguna de les essències conceptuals del catalanisme propugnat des de *LVM*. La diversitat de punts de vista que ofereixen, no nega un discurs més o menys comú. A més, el posicionament a una banda concreta del catalanisme queda provat amb la crítica que es fa al Congrés Catalanista organitzat el 1880 pel *Diari Català* –òrgan

¹³⁹² «Soldats del nostre sou». *LVM*, núm. 1 de 1878 (02/02/1878), p. 1-2.

¹³⁹³ RAMISA (1985), p. 87. També Ramisa, a les pàgines següents, estudia l'evolució immediata d'aquest catalanisme proposat des de les pàgines de *LVM*.

¹³⁹⁴ Jaume COLLELL. «Les nostres campanyes montserratines. II». *Gazeta de Vich*, núm. 3.917 (13/08/1931).

¹³⁹⁵ En serien bones mostres els articles de M. Milà i Fontanals i J. A. [Joaquim d'Abadal] titulats «Catalanisme», núm. 21 (22/06/1878) i 42 (16/11/1878), el de Gaietà Vidal i Valenciano, «Paraulas, paraulas», núm. 40 (02/11/1878), la interpel·lació als articles sobre catalanisme que Mañé i Flaquer publicava al *DdB*, núm. 31 (31/08/1878), 37 (12/10/1878) i 38 (19/10/1878), l'article de M.S. [Soler Benaprés] «Los partits catalanistas», núm. 44 (30/11/1878) o el darrer article de la sèrie «Grans exemples», núm. 46 (14/12/1878), de mà de Josep Masferrer. També hi podríem afegir els articles de caire literari que aniran apareixent a pàgines posteriors.

periodístic dirigit per Valentí Almirall i posicionat al sector catalanista progressista— el dia que es dóna a conèixer el cartell,¹³⁹⁶ i el futur silenci que rebé aquesta proposta.¹³⁹⁷ La llengua, al seu torn, és utilitzada com a arma i escut protector d'una manera de viure, entendre i defensar la pàtria. D'aquí la declaració d'amor a la llengua feta al número prospecte.¹³⁹⁸ I per això Milà i Fontanals podrà publicar un article sobre ortografia i un altre sobre la seva interpretació del catalanisme, el qual atorga un paper fonamental a la llengua; Ramon Arabía i Solanas durà a terme una defensa de la llengua catalana des d'una òptica historicista i sentimental en forma de diàleg;¹³⁹⁹ al número 38 de l'any 1879 es copiarà el discurs que Dolors Moncerdà havia llegit a l'entrega de premis del certamen del Col·legi Mercantil Barcelonès en què construïa una lloança a la llengua materna i reivindicava el paper de la dona en el procés renaixentista;¹⁴⁰⁰ o també es copiarà l'article de Francesc Ubach i Vinyeta publicat a *LGS* en què critica aquells que reneguen del català i utilitzen el castellà pel sol fet de considerar-la millor i més vàlida.¹⁴⁰¹ Fet i fet, aquests textos sobre la llengua parteixen d'una concepció política comuna i comparteixen la mateixa finalitat: fer-se present en el debat catalanista i procurar d'influir a la societat. I, al cap i a la fi, són una manifestació més d'aquella identificació de llengua i pàtria pròpia del Romanticisme.

Aquest sentit catalanista que hem esbossat a través dels articles de caràcter polític i als quals hem sumat els que fan referència a la llengua, hi podríem afegir els que prenen per tema la literatura, els econòmics o els jurídics. Els tres primers anys de *LVM* la literatura catalana hi té un pes destacat. No només per la quantitat de poemes que hi publica —en parlarem més endavant— sinó també pels articles de caire literari i les constants notícies referents a aquest art. El seguiment que es fa dels Jocs Florals o el paper que s'atorga a Verdaguer —els homenatges, els premis i les publicacions hi són seguides amb absoluta lleialtat—¹⁴⁰² ho evidencien. A més a més, també cal tenir present

¹³⁹⁶ Jaume COLLELL. «Al aguayt». *LVM*, núm. 39 (25/09/1880), p. 320-321.

¹³⁹⁷ Sobre el posicionament que adoptà *LVen* relació al I Congrés Catalanista, vegeu Montserrat Satorre (2002, p. 177-201) qui a les mateixes pàgines demostra que malgrat les tibantors inicials, al cap dels anys, Collell i Almirall mantingueren una actitud respectuosa.

¹³⁹⁸ Vegeu l'article de Jaume Collell, «La nostra idea». *LVM*, número prospecte (05/01/1878), p. 1-2.

¹³⁹⁹ Ramon ARABÍA I SOLANAS. «Diàlech filosófich-social sobre lo ús de la llengua catalana». *LVM*, núm. 26 (09/08/1879), 27 (16/08/1879) i 28 (23/09/1879).

¹⁴⁰⁰ Una nota introductòria al discurs explica que el motiu de fons era contradir les tesis que dies abans s'havien publicat (no diu qui ni on) sobre el paper que la dona havia de jugar a la societat.

¹⁴⁰¹ *LVM*, núm. 27 (16/08/1879).

¹⁴⁰² Fixem-nos amb els les notícies que es donen sobre la traducció al castellà de *L'Atlàntida* (per exemple núm. 10 -06/04/1878- o 14 -04/05/1878-) o les ressenyes de les últimes obres publicades (vegeu núm. 22 -12/07/1879, 36 -18/10/1879, 37 -25/10/1879-, dedicats a *Idil·lis i cants místics*, i núm. 44 -30/11/1880- i 45 -06/11/1880- dedicats a *Llegenda de Montserrat*).

la campanya proteccionista que inicià amb vigoria el 1879¹⁴⁰³ i la defensa del dret civil català.¹⁴⁰⁴

Ara: dels anys estudiats (1878-1880), l'apropament més consistent i singular al catalanisme es deu a Jaume Collell. En efecte, el 1880 comença a publicar una sèrie d'articles amb el títol «Catalanisme. Lo que es y lo que deuria de ser»,¹⁴⁰⁵ obra que havia sigut premiada al certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona el 1879, en la qual recorda que els orígens del moviment s'han de buscar en el Romanticisme i per això s'alça en defensa d'aquestes antigues tradicions enfront dels nous postulats. Pren partit, doncs, en favor d'una opció ideològica que va de bracet amb una estètica literària concreta: aquella proposada pel grup vigatà i la qual definirà les seves tesis doctrinals; és a dir, un catalanisme conservador de matriu romàntica i catòlica.

En una aproximació a la literatura de la Renaixença a Vic, *LVM* és una parada obligatòria. Ho és per molts factors, un dels quals és el trencament que significa amb la premsa vigatana anterior. Un trencament que es veu reflectit, a primer cop d'ull, en l'elecció lingüística, però que va molt més enllà d'això. I és que, com dèiem en pàgines anteriors, encara que fos publicat a Vic, «El periòdic fou redactat sempre de cara a Catalunya, superant absolutament el marc local vigatà, el qual tenia ressò només secundari en una petita secció de notícies.»¹⁴⁰⁶ I no només això, sinó que, com apunta Ramisa, «Si a la notable qualitat mitja hi afegim el fet que abastava també els aspectes polítics i socials –a diferència de la revista *La Renaixença*–, es pot concloure que almenys durant una època fou el mitjà d'expressió més complet de Catalunya.»¹⁴⁰⁷ *La Veü*, que portava per subtítol «Setmanari popular de Catalunya» –que ja palesava obertament l'objectiu que s'havia proposat–, es convertia, doncs, en una capçalera de comarca amb voluntat d'incidència arreu del Principat. I fou, per tant, la primera que, des de Vic, es proposava saltar les pròpies fronteres i esdevenir un periòdic d'àmbit nacional. I el que és més rellevant: ho aconseguí.

¹⁴⁰³ RAMISA (1985), p. 92-95.

¹⁴⁰⁴ Qui prengué la veu en aquest tema fou, en especial, Francesc X. Calderó. Vegeu el llarg article titulat «Lo concell catalá de jurisconsults y lo projecte de un Códich Civil» núm. 21 (22/05/1880), 23 (05/06/1880), 23 (12/06/1880), 29 (17/07/1880), 39 (25/09/1880), 40 (02/10/1880), 42 (16/10/1880), 46 (13/11/1880) i 49 (04/12/1880), sèrie que continua el 1881.

¹⁴⁰⁵ Jaume COLLELL. «Catalanisme. Lo que es y lo que deuria de ser». *LVM*, núm. 25-28 (19/06/1880, 26/06/1880, 03/07/1880, i 10/07/1880).

¹⁴⁰⁶ RAMISA (1985), p. 74.

¹⁴⁰⁷ *Ibíd.* Ramisa confessa que aquesta tesi no només és defensada per ell, sinó que també es troba en altres autors. Vegeu RAMISA (1985), p. 85, n. 3.

El salt no es devia a un canvi de lideratge generacional, sinó a la voluntat nuclear dels actors principals. El *DdV*, fundat, dirigit i quasi redactat per Serra i Campdelacreu no s'havia imposat els mateixos propòsits. Collell –i qui l'acompanyava en aquesta empresa–, de la mateixa generació que Serra, es plantejava un projecte absolutament innovador quan el *DdV* encara era vigent. No es tractava d'oferir als conciutadans un espai on anar a cercar les notícies locals i tenir coneixement del que passava fora, sinó demostrar que les ciutats secundàries del país podien ocupar els llocs capdavanters. Amb la fundació de *LVM*, doncs, Vic es proposava deixar de comptar-se entre els seguidors de la Renaixença i passar a ocupar-ne una de les capitànies.

Una de les qüestions que ha ocupat els estudiosos ha sigut el paper que Verdagner va tenir en la fundació de *LVM*. Josep Junyent, el 1990, es proposava posar a lloc aquesta consideració i defensava que fou obra exclusiva de Collell.¹⁴⁰⁸ Quant als treballs posteriors al de Junyent, Salarich i Torrents¹⁴⁰⁹ creu que la creació de *LVM* es deu a Collell, Verdagner,¹⁴¹⁰ Torras i Bages¹⁴¹¹ i Ramon Sala i Fugurull. Ho afirma, però sense argumentar-ho. Quant als estudis més recents, Hibbs¹⁴¹² no entra a aquest camp i Montserrat Satorre diu que «va ser una aposta molt personal del canonge» i que «la posà en marxa juntament amb un reduït nombre de col·laboradors vigatans»,¹⁴¹³ de qui no diu el nom. Al nostre torn, creiem que, encara que no existeix documentació que afirmi o desmenteixi aquestes tesis, el que assegura Salarich i Torrents es podria insinuar a partir del record que fa Collell de la fundació del setmanari i dels epistolaris Verdagner-Collell¹⁴¹⁴ i Torras i Bages-Collell.¹⁴¹⁵

Collell, el 1931, a la primera entrega de l'article titulat «Les nostres campanyes montserratives», afirmava que havia sigut ell l'únic fundador de *LVM*: «Y vaig fundar a Vich als primers del any 1878, *La Veu del Montserrat*».¹⁴¹⁶ En la següent entrega recordava que després d'assistir a uns exercicis espirituals «determinarem [ell i

¹⁴⁰⁸ JUNYENT I RAFART (1990), p. 15-16, n. 28.

¹⁴⁰⁹ SALARICH I TORRENTS (1993).

¹⁴¹⁰ Per Salarich i Torrents, la figura de «Jacint Verdagner influí molt en la fundació del periòdic». Ara bé, el títol del capítol on es fa aquesta afirmació és «Jacint Verdagner: la seva ajuda i la col·laboració», la qual cosa sembla contradir l'afirmació anterior. D'altra banda, més enllà d'aquesta asseveració que trobem a l'inici del capítol, no entra en més detall. *Ibid.*, p. 43.

¹⁴¹¹ Respecte a la participació de Torras i Bages, fins i tot li dedica un capítol: «La influencia del doctor Josep Torras i Bages en la fundació de *La Veu del Montserrat*», *ibid.*, p. 36-42.

¹⁴¹² HIBBS (2004).

¹⁴¹³ MONTSERRAT SATORRE (2003), p. 173.

¹⁴¹⁴ EJV I i EJV II.

¹⁴¹⁵ TORRAS I BAGES (1926).

¹⁴¹⁶ Jaume COLLELL. «Les nostres campanyes montserratives. I». *Gazeta de Vich*, núm. 3.916 (11/08/1931).

Verdaguer] no demorar la publicació de un periòdich català que'ns plangué batejar-lo ab el nom de *La Veu del Montserrat. Setmanari Popular de Catalunya*». Si la primera entrega és prou taxativa, aquesta sembla contradir-la i afirmar la participació activa de Verdaguer, si més no en l'elecció del nom. Els epistolaris acabats de citar aporten alguna informació. El primer, per exemple, deixa clar que el poeta de Folgueroles fou qui s'encarregà d'obtenir els permisos necessaris per a la publicació de *LVM*,¹⁴¹⁷ la qual cosa corrobora que, d'una manera o altra, hi participà. Així, sembla que aquesta intervenció no es pot restringir a la col·laboració literària, a la gestió d'encàrrecs entre el desembre de 1877 i el gener de 1878, i a aconseguir col·laboradors.¹⁴¹⁸ Segurament, Verdaguer, qui en algunes ocasions sembla apartar-se'n,¹⁴¹⁹ tenia coneixement de tots els passos a seguir i formava part del nucli ideòleg. A més, creiem que a Collell, qui en més d'una ocasió se serví de Verdaguer per aconseguir més ressò, li interessava tenir-lo a prop i d'aquesta manera obtenir major favor del públic.

En el cas de Torras i Bages sembla que tot i tenir coneixement de primera mà dels plans de Collell,¹⁴²⁰ no participà activament en la fundació del setmanari. Ho indica que no es conservi correspondència de Torras amb Collell entre el desembre de 1877 i el gener de 1878, els mesos de més tràfec. A més, la primera referència que el vilafraquí féu al vigatà a *LVM* és en una carta del 31 de març de 1878 i ho fa per donar-li consells per millorar la publicació. I, tant en aquesta carta com en les següents, quan Torras es refereix al setmanari vigatà ho fa amb un to de distanciament que fa creure que no participà en la creació. Els suggeriments que li fa són de caràcter amistós, no pas d'ideòleg principal. Ara, encara que no col·laborés activament en la fundació, de ben segur que quan Collell li contà els seus propòsits, Torras i Bages li donà la seva opinió i el vigatà en prengué nota. Per això, quan Torras i Bages escrivia a Collell, tot i l'aire de distanciament, la preocupació pel caràcter ideològic del setmanari era un dels temes principals. Una participació indirecta, si es vol, però creiem que volguda.

¹⁴¹⁷ Vegeu cartes 120 (finals de desembre de 1877) i 123 (finals de gener de 1878) en què Verdaguer es refereix als encàrrecs que li havia fet Collell. EJV II, p. 46-47 i 51-52.

¹⁴¹⁸ Aquesta possibilitat l'apunten Casacuberta i Torrent i Fàbregas a l'EJV II, nota 2 de la carta 123, p. 52.

¹⁴¹⁹ A la carta 126 Verdaguer diu a Collell «Pren ab calma ta publicació», a la 128 «Dama deurem rebre lo número 3 de ton periodich» i a la 129 «sols al pensar ab los maldecaps que tu deus pasar ab ton setmanari». EJV II, p. 55, 58 i 60 respectivament.

¹⁴²⁰ Torras i Bages escrivia a Collell el 23 d'agost de 1878 i li deia: «Recordo que quan me parlaves de fundar la *Veu del Montserrat*, ja't diguí lo gran perill en que correrías d'ésser confós entre els del bando o escola que no passa ni deu pasar com a genuinament católich». TORRAS I BAGES (1926), p. 96.

En definitiva, considerar fundadors Torras i Bages, Verdaguer i Sala i Fugurull no sembla pas del tot descabellat. Potser l'etiqueta «fundador» és un pèl excessiva i seria més encertada la de «nucli fundador». Les gestions inicials de Verdaguer ho proven, els mots de Torras i Bages semblen indicar que d'una manera o altra també havia deixat sentir les seves preocupacions, i en el cas de Sala i Fugurull, censor eclesiàstic de *La Veu* des dels inicis, no es fa estrany si tenim en compte que forma part del cercle clerical en què es movia Collell i que compartien alguns interessos.¹⁴²¹ I tenir un censor afí era essencial per assegurar la continuïtat i presència de la publicació. Tots, doncs, coneixien les intencions de Collell, i tots hi eren partidaris. Collell era el líder i qui manegava la publicació com a ell li plaïa. Els altres, en canvi, el seu cercle més proper i a qui confiava les inquietuds, els interessos i els desitjos. Així doncs, *LVM* era una obra de Collell però amb el suport d'un nucli que no es pot negligir.

Com dèiem anteriorment, *LVM* va significar un trencament amb la premsa vigatana anterior. I no només ho era en el desig d'incidència nacional, sinó també en l'ús exclusiu de la llengua catalana, que la convertia en la primera capçalera de la ciutat a prendre aquest camí. Anteriorment, d'altres se n'havien servit, però cap amb exclusivitat. I és que, al cap i a la fi, aquesta presa de decisió sembla un procés lògic de la maduració intel·lectual dels seus fundadors, empesos per una consciència un punt més profunda que els seus companys de grup. Si, com vèiem en pàgines anteriors, Verdaguer se serví exclusivament del català i Collell, des de les diferents plataformes que abastava, se'n mostrava un ferm defensor, la llengua emprada no podia ser altra. A més, el ressò romàntic en la concepció lingüística d'ambdós que proposàvem al capítol 2.2 s'intueix al número-prospecte de 5 de gener de 1878. Així, després de considerar la llengua «lo mes gran monument que pot mostrar un poble», segueix:

¿Y aquexa rica herencia que'ns han dexat las centurias, hem de permetre que's vage mimvant y perdent, mes que robada per mans estranyes, perdida per culpa nostra? Jamay! dirèm ab tota la forsa de l'ánima, y ho dirá tot aquell que posantse la ma al pit s'ature un moment á escoltar la veu de la sanch que cercola per sas venas. [...] Nosaltres tenim encara la llengua, signe innegable de la vitalitat d'un poble.

Aquesta devoció per l'idioma matern no només es veu reflectit en l'elecció lingüística, sinó també en el desig de convertir-se en plataforma d'exposició d'idees. En efecte, el debat ortogràfic de mitjan dècada dels 70 s'havia tancat falsament en favor de les tesis bofarullianes. *La Veu* apareixia el 1878 amb els plurals femenins en –as, però

¹⁴²¹ Sobre Sala i Fugurull vegeu nota 35.

Collell, com veurem a l'apartat 3.5, el 1879 publicava *La garba muntanyesa* en –es. La problemàtica no estava tancada, i per això, el mateix any del seu naixement, *LVM* inseria a les seves pàgines un article de Milà i Fontanals titulat «Quatre mots sobre ortografia catalana»,¹⁴²² i més endavant donava notícia del projecte de redacció d'una gramàtica catalana.¹⁴²³

Aquest interès per la llengua va molt més enllà de ser una simple qüestió de gustos o inquietuds personals: s'ha de posar en relació amb el moviment renaixentista, amb el catalanisme que apuntàvem més amunt, i amb una consciència nacional que uneix llengua i pàtria de manera indestriable. I és que *La Veu* és un dels òrgans renaixentistes més rellevants. Per això participa del moviment cultural i acull, a les seves pàgines, tot allò relacionat amb l'evolució cultural i literària del país. Però l'interès particular que *LVM* té per la literatura es demostra amb la «Secció Literària»: és la primera publicació vigatana que dedica, a la major part de números, un espai a la literatura. Fins ara, les diferents capçaleres inserien composicions literàries –sovint poemes– en català i castellà de manera indistinta i de forma discontinua. I majoritàriament a la secció «Variedades». Ara, però, la nova capçalera reserva una «Secció Literària» a la creació. A la majoria de números d'entre 1878 i 1880, hi ha, com a mínim, un poema editat. Totes les peces són en català, tret de dos poemes occitans,¹⁴²⁴ i l'autor més representat és Verdaguer. En els tres primers anys hi ha inclosos diferents autors. De vigatans trobem Collell, Genís, Serra i Campdelacreu i Francesc d'A. Masferrer, de la mateixa generació de Verdaguer, i els joves L. Nadal, J. Duran i Espanya, M. Verdaguer o J. Camp-Sangles. I de fora de Vic, alguns dels autors més representatius del moment, com Aguiló, Montserrat i Archs, Ubach i Vinyeta, Matheu, Picó i Campamar, Llorente, Balaguer, Forteza, Victòria Penya o Miquel V. Amer. També Mistral, Roumanille i Roumineux. Fins i tot Francesc Bartrina. I molts altres menys coneguts. Aquests noms, i els que veurem amb les llistes de subscriptors, confirmen que el tramet amistós d'aquests joves vigatans que estem teixint al llarg del treball, a finals de la dècada dels 70 del segle XIX, ja estava plenament afermat.

I no només els noms o els temes –hi ha una clara preferència per la poesia religiosa i la patriòtica, sobretot la primera– demostren l'adscripció renaixentista. Si al número prospecte s'inserien els poemes «Roma», de Verdaguer, i «Montserrat», de

¹⁴²² *LVM*, núm. 17 (25/05/1878).

¹⁴²³ *LVM*, núm. 45 (20/12/1879) i núm. 5 (31/01/1880) i 27 (03/07/1880).

¹⁴²⁴ Es tracta d'«Èpica armònica», núm. 34 (21/09/1878) i 35 (28/09/1878) i «Los provençals», de Frederic Mistral, núm. 16 (19/04/1878).

Collell –que apunten, entre altres coses, aquest gust per la poesia religiosa i doctrinal–, la publicació, al primer número, del poema «La Pàtria. Trobes»,¹⁴²⁵ de Bonaventura Carles Aribau, s’ha d’entendre com una declaració de fe renaixentista. I ho fa, també, amb una nota introductòria que reconeix el mestratge que se li deu, i l’honor de ser l’iniciador del desvetllament lingüístic i cultural català:

per axò nosaltres, al comensar la nostra tasca, volem fer honrosa memoria de aquells inspirats y ardorosos accents que foren la veu iniciadora del modern moviment literari de Catalunya, y que mes d’un volta ens feren plorar d’entusiasme

També els Jocs Florals, com a motor i emblema del moviment renaixentista havien d’ocupar un espai central en una publicació d’aquestes característiques. Les informacions relacionades amb el certamen barceloní –ja sobre la formació del jurat, l’entrega dels premis, els àpats de celebració posteriors o la impressió del volum anyal que recollia les peces premiades– hi tenien cabuda. Les ressenyes de la festa acostumaven a ser detallades i fetes per algú que hi havia assistit. I quan algun vigatà rebia un premi, l’orgull inundava la crònica. *LVM* també es feia eco d’altres certàmens convocats, com els de la Joventut Catòlica de Barcelona i de Tortosa, el de l’Acadèmia Bibliogràfica-Mariana de Lleida, el de l’Associació Literària de Girona, el de l’Ajuntament de Vallfogona de Riucorb, el de l’Associació Catalanista d’Excursions Científiques o els Jocs Florals de València. Tanmateix, aquesta proliferació de concursos convocats no era ben vista per tothom. Lluís B. Nadal, a un article titulat «Jochs de noys»,¹⁴²⁶ lamentava aquest excés de premis literaris ja que, deia, desvirtuaven la literatura. I és que més premis portava més autors, i més autors més textos i consegüentment, deia Nadal, les composicions premiades no sempre n’eren dignes:

Lo nombre de nostres literats es gran: no’ns atrevirém á dir que’l mèrit corresponga á l’abundancia. Y axò que podriam apoyarnos en una base ben ferma, perque també en abundancia podriam citar autors llorejats. Lo poeta que avuy no es llorejat es perque no vol. Es impossible que hi haja autors de mèrit superior bastants per adjudicar los premis de tants y tants concursos, y’ls jurats se troban en lo cas de declarar deserts los premis ó de concedir-los á composicions de poca válua. Y axò es lo que’s fa, móltas vegades per las qualitats dels jurats y sempre pel trist paper que li tocara representar al iniciador del concurs de tancar-lo sens cap resultat.

I seguia:

si seguim com are premiant tot lo de mitj valor que se’ns presenta en concursos oberts sens to ni só, llorejant á tothom que ab bo ó mal gust empunya una lira, podrà molt ben

¹⁴²⁵ *LVM*, núm. 1 (02/02/1878), publicat amb el títol «Á ma patria».

¹⁴²⁶ *LVM*, núm. 36 (05/10/1878).

esser que ab breu temps resultem tots mestres y que no sapiguem ni lo que deu exigir-se al darrer dels deixebles.

Nadal aprofitava, també, per criticar tots aquells concursos de caire humorístic que es convocaven i es preguntava: «¿Quín bé han d'aportar á la literatura aqueixas poesías (si es que tal nom mereixen) y què pot esperar lo catalanisme de sos *llorejats* autors?» Al cap i a la fi, aquesta crítica s'ha d'entendre com un rebuig a un cert tipus de literatura i, també, com una atac a les noves tendències cada cop més presents a la literatura catalana.¹⁴²⁷ Perquè, com dèiem, *La Veu* pren posició en favor del Romanticisme i ataca la nova literatura naturalista.¹⁴²⁸

Quant a la literatura cal recordar la preferència que mostra *LVM* per la poesia enfront la narrativa. Així, als dos primers anys comptem una cinquantena llarga de poemes i al tercer poc més d'un centenar. En canvi, de narracions no en trobem al primer any, però sí dues al segon¹⁴²⁹ i quatre al tercer;¹⁴³⁰ xifres molt allunyades de les anteriors. Tanmateix, entrada la dècada dels 80, *La Veu* constitueix una clara mostra del desvetllament narratiu i de la consolidació de la prosa en la Renaixença catalana. En la poesia d'aquests primers tres anys, el tema preferent és el religiós, tractat des de diferents punts de vista: des dels aspectes sentimentals, fins als doctrinals o als «institucionals».¹⁴³¹ Per sobre de tot, però, ens sembla destacable la quantitat de peces de tema montserratí del 1880.

La presència de composicions dedicades a Montserrat s'ha de posar en relació a la campanya que el 1880 s'engegà per celebrar el mil·lenari de Montserrat. L'interès de Collell per Montserrat, o l'aurora d'aquesta campanya, esdevé, com insinuà Collell i recollí Junyent, el mateix moment de la fundació del setmanari. El títol, *LVM*, no pot ser entès d'altra manera que un homenatge a la muntanya santa i a la patrona de Catalunya. La celebració i commemoració del Mil·lenari no fou obra exclusiva de *LVM*. Hi participaren, també, l'abat de Montserrat –pare Muntadas–, Fèlix Sardà i Salvany –al

¹⁴²⁷ També alguns articles com «Poesia catalana», d'Adolf Blanc, núm. 42 (16/11/1878) i 43 (23/11/1878), «D'alguns medis pera fomentar la literatura catalana», de Gaietà Vidal i Valenciano, núm. 22 (12/07/1879), «Consideracions sobre la literatura popular catalana», de F. Lavid, (pseudònim de Gaietà Vidal i Valenciano) núm. 32 (14/08/1880), 33 (21/08/1880), 35 (28/08/1880), 36 (04/09/1880), 37 (11/09/1880) i 38 (18/09/1880) poden ser llegits en aquest sentit.

¹⁴²⁸ Sobre l'antinaturalisme de *LVM*, Verdager i Pajeros (1995).

¹⁴²⁹ Louis-François VEUILLOT [no diu el traductor]. «Los enemichs de la verge. (Histórich)», núm. 5 (01/02/1879); i Martí GENÍS i AGUILAR. «La fira del Hostal del Vilar», núm. 34 (04/10/1879).

¹⁴³⁰ Lluís B. NADAL. «Lo rey negre», núm. 1 (03/01/1880) i «La Rondalla de la Bufacochs» núm. 39 (25/09/1880), ambdues són rondalles; Jaume ORVAL. «Lo rosari del centinella», núm. 40 (02/10/1880); i Josep SELGAS [traducció de F.X.C.]. «Lo butxí», núm. 25 (19/06/1880).

¹⁴³¹ RAMISA (1985), p. 152.

capdavant de la *Revista Popular*– i la redacció d'*El Correo Catalán*.¹⁴³² Després de dos anys de gestació, el 1880 se celebrà el Mil·lenari del patronatge de la Mare de Déu de Montserrat sobre Catalunya.

Aquell 1880, *LVM* iniciava el primer número amb un article titulat «Lo Milenar de Montserrat» en què Collell instava els catalans a participar de la celebració i recordava, superficialment, la història de la devoció montserratina. Declarava que

Montserrat es lo cor de Catalunya. La fé santa n'ha fet un marvellós temple, y l'amor de patria n'ha fet símbol de sa grandesa. Montserrat es lo monument etern de la patria catalana. Que s'esborren, si voleu, ab lo pas destructor dels sigles y ab la furiosa ventada de las revolucions, las páginas de la historia, per tot arreu escampades y ¡ay! casi totes profanades; lo Montserrat restarà sempre en peu, com lo gegantesch obelisch hont las generacions hi ha anat grabant la llegenda de Catalunya

Més enllà dels articles que prenién com a tema central aquest interès per la muntanya santa, les diferents celebracions –sobretot el certamen literari que se celebrà el 25 d'abril– o la preocupació que despertà el procés de desamortització que s'havia iniciat sobre la muntanya de Montserrat, *La Veu* retia un homenatge de manera particular però continuat.¹⁴³³ La inserció de poemes de tema montserratí fou constant el 1880. Del total de composicions (103 si deixem de banda una crida publicada el 8 de novembre), 64 hi són dedicades, de les quals 15 són de Verdaguer.¹⁴³⁴

Arribats a aquest punt, com dèiem en pàgines anteriors, i tal com ha succeït amb el *DdV*, podem aportar algunes dades sobre subscriptors i col·laboradors de *LVM*. Fins ara aquesta documentació havia restat desconeguda, però unes obres recents a l'actual llibreria Anglada han posat al descobert unes llistes de subscriptors sense datar però que considerem de ben el principi de la publicació. Es tracta de sis llistes diferents¹⁴³⁵ en què els subscriptors estan dividits per província, tret d'una que recull els noms dels

¹⁴³² JUNYENT I RAFART (1990), p. 24-48.

¹⁴³³ «La muntanya de Maria», *LVM*, núm. 25 (02/08/1879), 29 (30/08/1879), 32 (20/09/1879), 34 (04/10/1879) i 37 (25/10/1879).

¹⁴³⁴ D'aquestes 15, 13 van ser recollides al volum *Montserrat. Llegendari, cançons, odes* (Verdaguer, 2004) i *Montserrat. Llegenda de Montserrat* (Verdaguer, 1997). Jacint Verdaguer, aquell 1880 publicà 17 poemes a *LVM*. Els altres foren «Les barres de sanch», núm. 1 (03/01/1880) i «Flors d'hivern», núm. 2 (10/01/1880), els dos primers recollits aquell any.

¹⁴³⁵ Porten per títol «Suscritores de la Ciudad de Barcelona, á *La Veu del Montserrat*», «Lista de los Suscritores á La Veu el Montserrat. Correo de Barcelona. Provincia de Barcelona», «Suscritores á La Veu del Montserrat. Correo de Barcelona. Provincia de Gerona», «Suscritores á La Veu del Montserrat. Correo de Barcelona. Provincia de Lérida» i «Suscritores á La Veu del Montserrat. Correo de Barcelona. Provincia de Tarragona». La llista dels vigatans porta cap títol «Suscritores de Vich á *La Veu del Montserrat*»

subscriptors barcelonins¹⁴³⁶ i on hi ha anotats els noms i l'adreça, i una altra dels subscriptors vigatans que no dona a conèixer cap nom, sinó tan sols les condicions de subscripció. És això el que ens permet situar-les abans del 30 de juny de 1878 ja que, en aquesta data, Torras i Bages envià una carta a Collell demanant-li que deixi d'enviar-li *LVM* al passatge Permanyer de Barcelona i passi a fer-ho a Vilafranca del Penedès.¹⁴³⁷ A les llistes conservades, l'adreça que es dona del futur bisbe de Vic és la citada de Barcelona.¹⁴³⁸

Ajudarien a confirmar aquesta hipòtesi la presència a aquestes llistes de Lluís de Mas, «un dels mes entusiastes lectors de *La Veu*»,¹⁴³⁹ Josep Manyà, Francesc Matheu, Joan Mañé i Flaquer i Fèlix Sardà i Salvany, i l'absència d'Eudald Puig, Àngel Guimerà i Francesc Pelagi Briz. Manyà, Matheu i Puig són citats per Verdaguier en una carta a Collell de l'11 de març de 1878 en què li dona notícies sobre alguns fets succeïts a Barcelona en relació amb *LVM* i aquests subscriptors. Que no aparegui l'últim –com veurem més endavant un dels corresponsals de *La Veu* a la ciutat comtal– a les llistes conservades fa pensar que l'acord de corresponsalia és posterior a la redacció de les llistes. En els casos de Mañé, Guimerà Briz i Sardà i Salvany, el 1931 Collell recordava que aquests foren dels primers a felicitar-lo pel projecte. I d'entre ells, Guimerà li escrivia: «he llegit lo número prospecte y es per demás dirvos que'm poseu en la llista dels suscriptors».¹⁴⁴⁰ Que no consti en aquestes llistes fa creure que són anteriors a aquesta lletra.

Que el procés de subscripció fou ràpid, extens i profund ho confirma Verdaguier a una carta enviada a Collell a finals de gener de 1878 –això és dies abans de l'aparició del primer número–: «per assí baix sembla que la subscripció va marxant ab vent en popa.»¹⁴⁴¹ Entre els personatges més destacats afincats a Barcelona que citen les llistes conservades hi ha els citats anteriorment –Matheu, Manyà, Mañé i Flaquer, Torras i

¹⁴³⁶ Aquests subscriptors són repetits a la «Lista de los Suscritores á La Veu el Montserrat. Correo de Barcelona. Provincia de Barcelona».

¹⁴³⁷ TORRAS I BAGES (1926), p. 95.

¹⁴³⁸ Sembla confirmar aquesta hipòtesi una documentació referida als exemplars de *LVM* enviats al llibreter barceloní Eudald Puig en què després d'informar de la quantitat d'exemplars enviats del dia 27 de juliol de 1878 es fa saber que s'han enviat «á D. Rosendo Arús los numeros desde 1º á 8 por haberlos reclamado, diciendole que lo suspenda á D. Yldefonso de Casanova por haberse trasladado á Vich». No s'acaba d'entendre qui dels dos s'ha traslladat a Vic, però si tenim en compte que tots dos apareixen a la llista de subscriptors barcelonins de *LVM* que donem a conèixer, això demostra que aquestes llistes són anteriors al 27 de juliol de 1878. Sobre aquests documents referents a la llibreria Puig, vegeu nota 1454.

¹⁴³⁹ EJV II, p. 55, carta del febrer de 1878.

¹⁴⁴⁰ Jaume COLLELL. «Les nostres campanyes montserratines. III». *Gazeta de Vich*, núm. 3.919 (18/08/1931).

¹⁴⁴¹ EJV II, p. 51.

Bages, Morgadas, i Lluís de Mas–, i M. Aguiló, M. Milà i Fontanals, R. Picó i Campamar, F. Ubach i Vinyeta, G. Vidal i Valenciano, Miquel V. Amer, J. Pella i Forgas, S. Thos i Codina o J. Verdaguer. De la província de Girona hi trobem Jacint de Macià; de Lleida Antoni de Bofarull i Lluís Roca i Florejachs; i de Tarragona Pau Sitjar. A la llista de subscriptors de la província de Barcelona –que comprèn els residents a la capital catalana i, per tant, repeteix els noms i que també inclou ciutats espanyoles i estrangeres, però no pas Vic–, hi trobem Fèlix Sardà i Salvany (Sabadell), Ramon Vinader (Madrid), i subscriptors de Terrassa, Palma de Mallorca, Oviedo, Las Palmas o Roma.¹⁴⁴² Dividits per províncies, sumen 171 subscriptors de la de Barcelona, 29 de Girona, 27 de Lleida i 25 de Tarragona. En total, 252 subscriptors, als quals caldria sumar els 129 vigatans¹⁴⁴³ dels que no coneixem la identitat. Tot i que la llista de vigatans que ens ofereix aquesta dada tampoc no és datada i no hi ha cap pista que ens la permeti considerar contemporània de les altres, el fet d’haver-se conservat conjuntament ens fa pensar que són, si més no, properes.

Tot sembla indicar, doncs, que en una data molt propera a l’inici de la publicació, *La Veu* tenia, com a mínim, 381 subscriptors. Ramisa, en una aproximació feta a partir d’informació tretada del mateix setmanari, afirma que pel 1879 havia comptat «503 renovacions o noves subscripcions», i que entre aquests «no hi són comptats els subscriptors vigatans, evidentment nombrosos, ni els “comissionats” que rebien la revista de franc».¹⁴⁴⁴ El desajust entre unes xifres i les altres són una prova més que menen a suposar que les llistes localitzades han de ser molt primerenques i, per tant, potser del mateix gener o febrer de 1878.

Els noms que acabem de veure, així com els dels col·laboradors d’aquests tres primers anys, alguns dels quals es repeteixen, possibilita oferir un retrat sociològic i amistós que corrobora el teixit de relacions intel·lectuals, literàries i personals que hem anat construint al llarg del treball. Així, a banda dels noms esmentats més amunt, podem sumar-hi els de Maria de Bell-lloch (pseudònim de Maria Pilar de Maspons i de Labrós), Josep Lluís Pons i Gallarza, Adolf Blanch, Antoni Camps i Fabrés, Teodor Llorente, o els que hi participaren enviant composicions poètiques. A més, de vigatans hi trobem Francesc d’A, Francesc de P. i Josep Masferrer, M. Genís i Aguilar, J.

¹⁴⁴² Vegeu-ne les llistes editades a l’Annex 2.2.

¹⁴⁴³ La llista de subscriptors vigatans titulada «Suscritores de Vich á *La Veu del Montserrat*» tampoc no és datada. Aquesta, però, encara és menys detallada que les anteriors. No hi ha cap nom i està ordenat per la quantitat de quotes que han pagat. Així, hi ha 88 subscriptors que han pagat per un any, 2 per 11 mesos, 5 per 10 mesos, etc. Vegeu el document editat a l’Annex 2.2.

¹⁴⁴⁴ RAMISA (1985), p. 79

d'Espona, J. Serra i Campdelacreu (qui als primers anys signava algunes de les seves col·laboracions amb el pseudònim Simon de l'Ombra), Lluís B. Nadal, J. Camp-Sangles o F. Rierola, per citar els més significatius.

La varietat, quantitat, significació i procedència diversa de noms demostra que l'impacte i la sortida que aconseguí *LVM* fou immediat, pregon i que, certament, des de ben aviat ultrapassà les fronteres locals. A més, també dóna fe que les relacions entre els principals literats vigatans i els seus homòlegs principatins, balears, valencians i occitans eren fermes. I per això, perquè a *La Veü* hi trobem la signatura dels principals autors renaixentistes –si més no d'una actitud renaixentista força marcada– i sembla que arribava arreu dels territoris de parla catalana –i fins i tot més enllà–, és considerada per la major part dels estudiosos com l'òrgan periodístic i ideològic més important de la seva època –si més no dels seus primers anys d'existència. I també constata que el grup de joves vigatans que havien saltat a l'escena pública a finals dels 60 i inicis dels 70, fills de la primera onada renaixentista catalana, pren la bandera del moviment i passa a liderar el procés, la qual cosa significa que el discurs assajat des de la capital osonenca ha transcendit les fronteres locals i s'ha establert, ja, arreu del Principat –o si més no a Barcelona.

Així doncs, la fundació de *LVM* i l'acceptació i la sortida que tingué posen de manifest la maduresa intel·lectual de Collell i Verdaguer. A més, palesa que les relacions personals i culturals que aquests havien iniciat amb personatges d'arreu del país significats amb el procés que vivia estaven plenament afermades. I tot això és, també, l'explicació de perquè hem de considerar *La Veü* com un setmanari nacional fet des de Vic i no pas una capçalera vigatana. I és que, al cap i a la fi, les notícies referents a la capital d'Osona ocupaven un breu espai a cada número i es trobaven barrejades amb les del «Dietari del Principat». En canvi, les editorials versaven sobre temes d'interès nacional i aparecaven, en general, les reivindicacions pròpiament locals, les quals havien ocupat, fins ara, aquest espai. El canvi d'actitud i obertura d'interessos mostra el progrés de la intel·lectualitat vigatana i l'ajuda a prendre posicions capdavanteres. El que és significatiu, però, és que no fou un canvi progressiu supeditat a uns interessos concrets i a unes necessitats de mercat, sinó que el setmanari aparegué des del principi amb aquests objectius. Per tant, la proposta innovadora era conscient i feta amb la seguretat de l'aprovació i el favor dels lectors.

D'altra banda, com apuntàvem en línies anteriors, *LVM* obria les seves portes a poetes secundaris. Al primer any tots els autors són més o menys reconeguts a excepció

del jonquerenc Salvador Genís. El 1879 hi trobem Marcelina Vinent, Sebastià Roger, Josep Arroyo, Antoni Vidal i Guytà o Francesc Barcons i Esturi; i el 1880, l'increment del nombre de peces fa que augmenti, també, el d'autors secundaris. Alguns, com Claudi Omarch i Barrera hi publiquen fins a quatre peces, o Sebastià Trullol i Plana, dues. D'altres, com Josep M. Serra i Marsal, Pere Bosch i Soldevila, Antoni Molins i Sirera, R. Ferrusola i Feixas, Anton Masriera i Colomert o Baldomer Solà i Seriol, tan sols una. Aquests autors, per nosaltres desconeguts, segueixen la línia poètica majoritària del diari, és a dir, preferència pel tema religiós. Alguns no hi tornaran a col·laborar més, d'altres els retrobarem amb comptagotes els anys posteriors, però tots reforcen aquesta expansió de *La Veu* que estem donant a conèixer. Al cap i a la fi, com diu Ramisa, «el conjunt de col·laboracions de *LVM* pertany, en bloc, a la pedrera ideològica del catalanisme conservador.»¹⁴⁴⁵ El mateix estudiós, però, s'afanya a afirmar que l'escassa participació de Narcís Oller, Joaquim Riera i Bertran, Frederic Soler i Emili Vilanova –i hi podríem afegir Francesc Bartrina– no contradiu aquesta uniformitat ideològica. I per això, per mantenir aquesta unitat, «L'advocat, hisendat i fogós escriptor de la Bisbal Joaquim Sitjar i Bulcegura, un dels primers i força regular col·laborador del periòdic, desaparegué a partir del segon any de la publicació probablement apartat per Collell, donat el to excessivament tradicionalista-carlí del seus escrits.»¹⁴⁴⁶

Ramisa, sense documents que el guessin en les seves hipòtesis, creia, encertadament, que el tiratge inicial del setmanari havia de rondar els 1.500 exemplars.¹⁴⁴⁷ Entre la documentació localitzada recentment s'ha conservat un document titulat «Impresiones de *La Veu del Montserrat*» (annex 2.3). Tot i que no és datat –es diu que és del mes de gener però no de quin any–, podem situar-lo al 1878 per la informació que dóna del número-prospecte. Així, fa saber que d'aquest avançament se'n van imprimir 4.000 exemplars, 1.500 del primer número, i 1.000 del segon, el tercer i el quart. A més de 1.500 número del primer fulletó publicat, 1.000 del segon i el tercer,¹⁴⁴⁸ i 900 «hojas extraordinarias» el dia de St. Miquel dels Sants. No sabem com evolucionà, tot i que si prenem per cert l'increment de subscriptors que hem apuntat abans, hauria d'anar

¹⁴⁴⁵ RAMISA (1985), p. 75

¹⁴⁴⁶ *Ibíd.*, p. 75.

¹⁴⁴⁷ *Ibíd.*, p. 79.

¹⁴⁴⁸ Els fulletons publicats per *LVM* no eren inclosos a les pàgines del setmanari, sinó editats a part. No ens ha sigut possible documentar quins eren aquests fulletons.

acompanyat d'un augment de números publicats. Són unes xifres que, al capdavall, coincideixen amb les que donava Joaquim Cabot¹⁴⁴⁹ el 1927.¹⁴⁵⁰

També gràcies a la documentació descoberta recentment podem donar compte d'alguns corresponsals¹⁴⁵¹ de *La Veu*. Un document titulat «Llista dels Señors Corresponsals de *La Veu del Montserrat*» (annex 2.4), sense datar, però que suposem de 1878, dóna a conèixer les 17 corresponsalies que tenia per Catalunya: cinc a Barcelona,¹⁴⁵² dues a Manresa i una a Sarrià, Tarragona, Berga, Girona, Olot, La Bisbal, Figueres, Manresa, Cervera, Vilanova i la Geltrú i Lleida. Aquesta llista, malauradament, no inclou els «principals estampers y llibreters de [...] Mallorca i Valencia» que cada número de *LVM* informa que també eren els seus comissionats. Sí, però, que podem comprovar que el setmanari vigatà arribava arreu del país. I també en aquests espais –si més no les illes–, tal com demostra la subscripció de Josep Miquel Cirera i Manuel Costa, que les llistes presentades anteriorment situen a Palma de Mallorca.

En definitiva, doncs, és possible considerar *LVM* un setmanari nacional, que trenca amb els precedents vigatans i que demostra la vigoria i importància dels principals actors culturals de la societat vigatana. Per Joan Anglada i Vilardebò «No li interessien al Canonge l'anècdota del dia, la política de campanar, els comareigs de veïnat. De Vic només en fa esment per a parlar de coses de l'esperit, de coses que afectin la seva cultura.»¹⁴⁵³ I poc després de la fundació del *La Veu*, Tubino la retratava amb aquestes paraules que recullen l'essència del setmanari:

Con la lengua, signo de vitalidad; con las tradiciones, usos y costumbres, aún vivos; con lo que restaba todavía de la antigua altiveza; y sobre todo con el amor patrio y la fe

¹⁴⁴⁹ Joaquim Cabot i Rovira (Barcelona, 1861-1951) fou un dels fundadors de *La Veu de Catalunya* i qui, junt amb Narcís Verdager i Callís insistí a Collell que traslladés *LVM* a Barcelona. Amb la negativa dels vigatans, Collell, Verdager i Callís i Cabot fundaren *La Veu de Catalunya*. Fou secretari dels Jocs Florals de Barcelona el 1888, diputat provincial el 1911 i participà activament en la creació de la Mancomunitat de Catalunya.

¹⁴⁵⁰ J. NAVARRO COSTABELLA. «Conversa amb Joaquim Cabot i Rovira». *La Veu de Catalunya*, núm. 9656 (13/05/1927, edició del matí).

¹⁴⁵¹ No es tracta de les persones que enviaven les correspondències i que, per tant, actuaven de corresponsals amb el sentit periodístic actual del mot, sinó dels comerciants, en aquest cas llibreters, que esdevenien representants de *LVM* a la seva ciutat.

¹⁴⁵² Dels cinc que des d'un principi apareixen com a comissionats a la primera pàgina del setmanari, en coincideixen quatre amb la llista presentada (Verdager, Manyà, Puig i Subirana). L'altre, a la llista que presentem, diu «Miquel Casals, Biblioteca Popular», i, en canvi, la publicació «Tipografía Católica». Desconeixem si aquest darrer es tracta de la mateixa persona. Quant a Puig, a l'Annex 2.5 oferim uns documents que donen a conèixer la quantitat d'exemplars que se li remeten. La primera informació és del 8 de juny de 1878, amb 115 exemplars; la darrera, de l'1 de febrer de l'any següent, amb 123. Les dades confirmen l'augment de l'interès que apuntàvem amb les llistes de subscriptors, però no es poden extrapolar a les altres corresponsalies.

¹⁴⁵³ ANGLADA I VILARDEBÒ (1983), p. 31.

religiosa, creía el nuevo periódico que había de acometerse la renovación del espíritu propio a la raza catalana.¹⁴⁵⁴

Montserrat Satorre creu que quan Collell llençà a la impremta *LVM*, ho féu «amb la intenció deliberada d'estar present dins el debat catalanista i de cercar-hi un espai d'opinió propi, i també per influir sobre el desenvolupament de la societat». Alhora, considera que el setmanari prengué consistència «a través de la integració dels sectors intel·lectuals i il·lustrats de Vic i dels lligams que s'establiren més enllà del localisme, especialment amb Barcelona.»¹⁴⁵⁵ En definitiva és aquest el punt central sobre el qual ha pivotat aquest apartat. A partir de l'aparició de *LVM* «podem començar a parlar de la configuració d'un corrent catalanista, de caràcter conservador, que tindrà la ciutat de Vic com a centre de difusió.»¹⁴⁵⁶ I el paper que hi jugà Jaume Collell fou «fonamental, en la mesura que es converteix en un dels elements més actius i en la persona que actua com a nexa d'unió dels diferents col·laboradors que formaran part del projecte.»¹⁴⁵⁷ No sembla descabellat, doncs, creure que *LVM* esdevé la plataforma principal de difusió ideològica de l'incipient discurs vigatanista i que, alhora, significa la consolidació absoluta de la Renaixença a Vic perquè alguns dels seus actors passen a liderar el procés, perquè el discurs ideològic assajat aquí s'exporta i és acceptat a la capital del principat i perquè aferma els lligams personals i intel·lectuals entre els principals dirigents culturals, entre els quals s'han de comptar ja, sense cap mena de dubte, els vigatans.

3.5 La garba muntanyesa: una antologia vigatana

La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic, que oferim a l'annex 23, és uns dels fruits més singulars que donà aquest grup de joves «poetes» que havia saltat al camp literari el 1867. Aquesta antologia, editada el 1879 per Jaume Collell –que en fou l'únic impulsor i ideòleg–, recull els resultats d'una generació que ja s'havia donat a conèixer arreu de Catalunya, incorpora els joves vigatans que es volien els seus successors i constitueix un manifest literari, però, alhora, ideològic.

Com dèiem, el 1879, Jaume Collell, edita *La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic*. Valorar-la històricament i situar-la en el seu context literari i

¹⁴⁵⁴ TUBINO (2003), p. 378.

¹⁴⁵⁵ MONTSERRAT SATORRE (2003), p. 173.

¹⁴⁵⁶ MONTSERRAT SATORRE (2002), p. 136.

¹⁴⁵⁷ *Ibíd.*

ideològic és el que ens proposem. En primer lloc perquè és la primera i única vegada que trobem una antologia dels membres de l'Esbart i, també, perquè la gènesi d'aquesta empresa, la voluntat i la intenció ens fan pensar en una jugada sens dubte protagonitzada pel canonge Collell per tal de donar sortida a la resta del Principat d'unes posicions ideològiques indestruïbles d'uns postulats literaris. De fet, com informàvem en pàgines anteriors, aquesta utilització de la literatura per vehicular unes posicions ideològiques és una de les particularitats del vigatanisme. Per aquesta raó, aquest apartat se centra en un estudi extern de l'obra, en una situació contextual històrica i literària més que no pas en una estricta anàlisi estètica –encara que serà feta sumàriament. En definitiva, la part del lleó d'aquest apartat és demostrar que *La garba muntanyesa* és una proclama literària, però també, i no menys important, ideològica.

A *La garba muntanyesa*, que constitueix, com diem, una mena de manifest del vigatanisme, hi trobem disset poetes: Jacint Verdaguer i Santaló, Jaume Collell i Bancells, Martí Genís i Aguilar, Antoni d'Espona i de Nuix, Joaquim d'Espona i de Nuix, Francesc d'A. Masferrer i Arquimbau, Francesc de P. Masferrer i Arquimbau, Josep Masferrer i Arquimbau, Marià Campà i Porta, Josep Serra i Campdelacreu, Francesc X. de Febrer i d'Armenteres, Francesc de P. Cuadras i Solà, Magí Verdaguer i Callís, Josep Camp-Sangles i Morer, Josep Bach i Martí, Joan Sendra i Domingo i Lluís B. Nadal i Canudas. Com hem vist en apartats anteriors, no tots els autors són de la mateixa generació i, per tant, podem diferenciar-ne dos o tres grups.¹⁴⁵⁸ Val a dir que tots, d'una manera o altra, havien col·laborat i/o participat amb el Círcol Literari de Vic. En pàgines anteriors hem vist on es trobaven el 1879 i quina importància tenien en la societat literària local i en la cultura catalana. Ara deixarem de banda totes les consideracions possibles als autors i ens fixarem, tan sols, en els textos. Tanmateix, és pertinent avisar que la figura més important en aquesta operació fou Jaume Collell. I que, per tant, apareixerà, sovint, a les pàgines següents.

3.5.1 Edició i estructura de l'obra

La garba muntanyesa. Recull de poesies del Esbart de Vic aparegué el 1879 a Vic, publicada per l'Estampa i llibreria de Ramon Anglada. És un volum de 177 x 114 mm. El títol és *La garba muntanyesa* i el subtítol *Recull de poesies de l'Esbart de Vic*. En la

¹⁴⁵⁸ És a dir, els fundadors de l'Esbart (J. Verdaguer, J. Collell, M. Genís, A. d'Espona, J. d'Espona, F. d'A. Masferrer, J. Masferrer, M. Campà i J. Serra), els que s'hi afegiren ben aviat (F. X. de Febrer, F. de P. Masferrer, F. de P. Cuadras i M. Verdaguer) i els joves (J. Camp-Sangles, J. Bach, J. Sendra i i Ll. B. Nadal).

portada, el títol, tipogràficament, és variable: «Garba Montanyesa» és en vermell i «Esbart de Vich» en vermell i cursiva; la resta en lletres negres de diferent grandària. Sota el títol i el subtítol hi ha l'escut de la ciutat de Vic vigent en aquella època. Al costat esquerre de l'escut hi posa «ANY», a la dreta «1879». Al final de la pàgina hi ha escrit «Vich» (en vermell) i a sota «Estampa y llibreria de Ramon Anglada». Al final de tot «Plaça Major, 17».

Després de la portada trobem el pròleg de Collell i tot seguit el discurs que Verdagner va llegir en la primera *esbartada* –que Collell considera pròpiament el pròleg del volum. Aquestes pàgines estan numerades amb xifres romanes (V-XII). La resta del llibre es compon d'un total de cinquanta peces, amb numeració aràbiga (1-160). Les dues últimes són una taula d'autors, que funciona com a índex. La particularitat és l'ordenació: per ordre alfabètic d'autor, i en cada autor, per ordre d'aparició dels poemes. Entre la taula d'autors i la coberta final hi ha una pàgina amb el següent colofó: «Aquest llibre fou compilat y ordonat per Mossen Jaume Collell, pbr., Mestre en Gay Saber, y acabat d'estampar lo dia 4 de juliol del any MDCCCLXXIX en l'oficina tipogràfica de'n Ramon Anglada y Pujals, llibreter de la ciutat de Vich». Aquest colofó és escrit en majúscules i se'n destaca, amb lletres més grosses que la resta, el nom de l'antòleg: «Mossen Jaume Collell, pbr.».

El primer dels poemes, «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants», de Jacint Verdagner, un vol poètic per la Plana de Vic i un impuls als vigatans per palesar l'amor al seu patró, destaca tipogràficament: està impresa en cursiva. Així doncs, sembla pertinent considerar que respon a una doble funció a l'obra: de proemi o últim pròleg i primer poema del volum. La darrera, «La Plana de Vic», també de Jacint Verdagner, és dedicada «al esbart de sos poetes», és a dir, als seus companys de l'Esbart, amb els quals dialoga retòricament. Es tracta d'una evocació, un record, a la terra de la seva infantesa estant-ne allunyat (datada el 15 de maig de 1875 davant de les Illes Terceres)¹⁴⁵⁹ i a la qual mostra el seu desig de tornar. Aquest detall estructural d'autor i tema ensenya, ja, algunes de les claus de l'obra. La primera és que Verdagner, de qui Collell inclogué nou poemes, és el centre i qui justifica la publicació de l'antologia. En segon lloc, mostra la importància i el valor poètic que Collell volia donar a la pròpia terra. Remarcar i exaltar la Plana de Vic és utilitzar-la poèticament per demostrar

¹⁴⁵⁹ Tal com apunta Pinyol i Torrents (2002, p. 245), en el manuscrit que sembla contenir el primer esborrany, la poesia està datada «17 de matx de 1876 davant las Illas Terceras». Sembla més fiable aquesta data, però no deixa de ser un poema que neix dels viatges a Amèrica i de l'enyor de la seva terra que sent el poeta.

a la resta dels Països Catalans que és una terra de poetes i de poesia. I utilitzar Verdaguer, el gran poeta de la Renaixença, que tot i no ser encara Mestre en Gai Saber, ja havia triomfat als Jocs Florals de Barcelona –sobretot el 1877 amb *L'Atlàntida*, que l'any següent, el 1878, havia aparegut en una edició bilingüe amb una traducció castellana de Melcior de Palau– és una reivindicació de propietat i una declaració d'intencions.

Un dels aspectes acabats d'apuntar i que no deixen de tenir la seva importància és la quantitat de poemes que s'inclou de cada autor. Amb una ràpida consulta de l'índex podem adonar-nos del pes dels poetes dins el grup i fins i tot de la suposada qualitat poètica que Collell els atribuïa. Només destaquen, com ja s'ha dit, Jacint Verdaguer amb nou composicions –l'autor que en té més; i deu textos si hi afegim el text inaugural–, seguit de Francesc d'A. Masferrer i Jaume Collell –l'antòleg– amb sis poemes cadascun. La resta es mouen entre dos, tres i quatre poemes (sobta que de Martí Genís i Aguilar només se n'incloguin tres),¹⁴⁶⁰ excepte Marià Campà, Francesc de P. Cuadras i Solà, Joaquim d'Espona, Francesc de P. Masferrer i Magí Verdaguer, dels quals Collell només recollí una peça. La inclusió d'aquests darrers, tret de Campà, poc avesats al conreu literari i fundadors del grup o personatges que s'hi afegiren ben aviat, es deu, segurament, a un reconeixement per part del futur canonge a la seva participació i a la voluntat d'engruixir la llista.

Com hem dit, l'obra es compon de cinquanta poemes, un número rodó i elegant. Per això és sospitos que el penúltim poema del volum, «Lo cloquer de Vic», de Francesc d'A. Masferrer, i dedicat «al millor patrici i amich mossen Jaume Collell, pbre.», sigui datat a «Vich, 30 de juny de 1879», és a dir, quatre dies abans de ser acabat d'estampar el llibre. Tant la data com la ubicació dins el volum, penúltim –o últim si considerem que primer i últim van lligats estructuralment per tal de conformar una obra circular–, com la dedicatòria, ens poden fer pensar que Collell demanà expressament aquest poema a Masferrer, que, com ja hem vist, en els cercles vigatans contemporanis era considerat un gran poeta. Pot ser que fos per equiparar-se en nombre de composicions, per raons d'amistat o perquè Collell el volia honorar. Però el fet que el poema sigui dedicat a Collell i que versí sobre el campanar de la Catedral de Vic ens fa pensar que «Lo cloquer de Vic» és un poema demanat i escrit per a *La garba muntanyesa*.

¹⁴⁶⁰ Sobta, en primer lloc, perquè es tracta, com hem pogut anar comprovant al llarg del treball, d'un dels autors amb més renom i més vocació literària del grup, que junt amb Collell i Verdaguer era l'únic que havia aconseguit premis als Jocs Florals de Barcelona. I també pel contrast que significa amb el fulletó de l'*Eco*, que incloïa cinc textos de Martí Genís i després de Verdaguer era el jove més antologat.

Com hem vist, primer i últim poemes responen a una funció estructural. El penúltim segurament també, i fins i tot el segon, de Marià Campà (l'únic poeta mort en el moment de l'edició)¹⁴⁶¹ el podem entendre com un petit homenatge: després del mestre, l'absent. I no només això. Els primers tretze poemes de l'antologia (no hi comptem el primer de tots, «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants») són religiosos. A partir d'aquí, la resta, que conserven un cert aire de religiositat, destaquen per ser, majoritàriament, poemes meditatis. Enmig d'aquest segon grup s'hi inclouen poemes historicopatriòtics, de record a Balmes, d'exaltació de la Plana de Vic, de la natura, d'amor i circumstancials. Aquest conjunt, doncs, no és tan homogeni com el primer, però sí que forma un cercle més o menys unitari. Clouen el volum els tres poetes més representats: Collell («No tornaran»), Francesc d'A. Masferrer («Lo cloquer de Vic») i Jacint Verdaguer («La Plana de Vic»), una altra manera de ressaltar-ne la importància.

També seria interessant saber si els poemes antologats foren seleccionats pels mateixos autors o si va ser una maniobra única i exclusiva de Jaume Collell. Si jutgem pel que deia Josep Masferrer a son germà Ramon en una carta que ja hem donat a conèixer a l'apartat dedicat a l'Esbart, sembla plausible pensar que es tracta d'una operació únicament collelliana. El gran de la nissaga Masferrer, a finals de maig de 1879, escrivia: «Collell [...] se propone publicar, bajo el título de la *Garba montañesa* un tomo de poesias de los individuos del antiguo Esbart, y de los del nuevo Jovent vigatá catalanista, para dar mayor esplendor á los festejos.»¹⁴⁶² És el mateix que explicava Serra i Campdelacreu a Briz en una carta del 4 de juliol de 1879 [vegeu annex 5.37]. I si a aquesta informació hi afegim el retret que li feia Verdaguer d'haver-li triat poemes molt fluixos, sembla confirmar que no va consultar els poetes. En efecte, en una carta de Jacint Verdaguer a Jaume Collell datada el 19 de juny de 1879 hi llegim:

M agrada lo de la *Garba montanyesa*, que placía á Deu sia grossa y, mes que grossa, ben granada. Per la part que á mi m en toca, no ho es pas gayre. Tretes les poesies meves *Marina* y *Plor de la tórtora*, hi posàreu lo mes dolentet que he publicat. Al *Homenatge a Sant Miquel* vull afegirhi un parell d estrofes y corretgirne altres tantes, y puch enviartel quan lo vullas portar á l'imprensa, per que ho tinch ja mitj fet. Lo del *Roser del mas d Eures* no s ha publicat encara ab lo meu nom, y ni ab lo meu nom ni sense, vull que s publike per ara.¹⁴⁶³

¹⁴⁶¹ Pocs dies després de la publicació de *La garba*, el 30 de juliol, moria Josep Camp-Sangles amb 22 anys.

¹⁴⁶² Vegeu nota 749.

¹⁴⁶³ Publicada per Collell (1929) i EJV II.

Sembla clar, doncs, que Collell havia obrat individualment i al marge del grup. Si havia actuat així amb Verdaguer, no seria estrany que hagués fet igual amb la resta d'autors. Ell mateix, al pròleg, deixa entreveure que la publicació de *La garba* és empresa seva:

[...] y sort encara, que'l mes vigatà de tots los joves del ESBART, en Serra y Campdelacreu, avans de ser digne arxiver de les gestes del nostre Consell, havia sigut l'enamorat arxiver de les nostres cantades. Espigolant d'ací y d'allà, esperonat pe'l desitx de galejar, á fayçó d'antichs joglars, les festes d'un centenari gloriós per la ciutat aymada; recullint ab gojosa dalera algun bri ara tot just espigat y entrellaçanhi qualque poncella ara de poch nascuda he lograt recullir la *Garba* que, bé o mal lligada, de bon grat y en nom de tots mos companys oferesch de tot cor á la Patria.¹⁴⁶⁴

Efectivament, com veiem aquí, Collell és qui tria els poemes, qui idea l'empresa i qui decideix dur-la a terme. Podem parlar, doncs, d'una maniobra personal però amb voluntat de grup. I encara més, és ell mateix qui diu que ho ofereix a la Pàtria – Catalunya –, i ho fa, per commemorar el centenari de la beatificació de Sant Miquel dels Sants.

3.5.2 Gènesi i motivació de *La garba muntanyesa*

Com s'acaba d'apuntar *La garba muntanyesa* va ser presentada com un homenatge al centenari de la beatificació de Sant Miquel dels Sants. Així mateix ho diu Collell al pròleg, ho fa saber Josep Masferrer al seu germà Ramon, i ho avançava, dies abans de la presentació del llibre, *LVM*

Per celebrar á sa manera las próximas festas del centenar de la Beatificació, l'*Esbart* de poetas vigatans va á publicar un elegant volum de poesias que portará'l títol de *La Garba muntanyesa*. Ab tal motiu lo Circol Literari celebrarà en la vetllada del dia 9, aniversari de la mort del Balmes, una sessió extraordinaria.¹⁴⁶⁵

També hi feia èmfasi *LR*:

Aprofitant la celebració del primer centenar de la Beatificació de Sant Miquel dels Sants, y com una part de las festas, mossen Jaume Collell publicá á Vich, á primers del mes passat, ab lo títol de *La garba muntanyesa*, un *recull de poesias del Esbart de Vich*,¹⁴⁶⁶

i hi reincidia *LGS*:

¹⁴⁶⁴ COLLELL (1879), p. VII-VIII. Pel que diu Collell aquí, podríem pensar que Josep Serra va col·laborar en l'elaboració d'aquest recull. Si ens creiem l'antòleg, Serra feia d'«arxiver» de les esbartades. Potser hi va col·laborar amb el material, però la idea i l'empresa és pròpiament collelliana. Així és com ho indica el colofó, que atribueix l'empresa exclusivament a Collell.

¹⁴⁶⁵ *LVM*, núm. 20 del 1879 (28/06/1879), p. 79.

¹⁴⁶⁶ *LR*, tom II, any IX, número 4 (31/08/1879).

Lo mestre en Gay Saber mossen Jaume Collell tractá de portar á cap la felís idea, tant temps há afalagada pel Esbart vigatà de aplegar en un volum algunas de las poesías de sos joves trovayres y en aqueixos mateixos dias de las festas tingueren lo gust de assaborir las bellas de *La garba muntanyesa*, que tal se titula lo recull fet á posta pera demostrar en tant solemne ocasió l'alegría que brollava dels cors vigatans.¹⁴⁶⁷

El 4 de juliol, el dia que es va acabar d'estampar el llibre, és la vigília de sant Miquel dels Sants, patró de Vic, i el 9 de juliol el dia de la mort de Jaume Balmes, filòsof vigatà. Precisament, el 9 de juliol el Círcol acostumava a celebrar la sessió anual en memòria de l'insigne concitadà; aquell any 1879, aquesta acadèmia es va aprofitar per presentar *La garba muntanyesa* a la societat osonenca.¹⁴⁶⁸ Són, com veiem, unes dates significatives per a la ciutat de Vic, fet que enfervoria i exaltava la publicació de *La garba*. Encara més si tenim en compte que el 1879 se celebrava el centenari de la beatificació de sant Miquel dels Sants. Al cap i a la fi, hem de tenir present que el vigatanisme és un dels motius d'aquest llibre. LGS també destacava que l'antologia havia sigut feta «á corre cuyta»,¹⁴⁶⁹ apunt que reforça la lectura del poema «Lo cloquer de Vic» com a poema fet expressament per a *La garba*.

Referma la idea d'una certa precipitació el fet que dels poemes de *La garba muntanyesa* set són del mateix any 1879 i com a mínim nou més dels anys 1877-1878. Per alguns, el primer lloc d'edició va ser aquest recull i d'altres van ser publicats per primera vegada el mateix 1879, com per exemple «Los sants reis», de Francesc d'A. Masferrer el 4 de gener de 1879 a *LVM*. Finalment, algunes poesies, com les indatades de J. Bach o J. Sendra, tampoc no seria estrany que fossin d'aquests darrers anys, atesa la joventut dels poetes, nascuts el 1858.

En el pròleg de *La garba*, el de Collell, llegim:

¹⁴⁶⁷ LGS, 2a època, any 2, núm. 15 (01/08/1879), p. 9 (197). Sobre aquest pretès desig de feia temps, aquesta és l'única informació pública que en tenim. Sembla, però, que d'alguns anys enrere, ja covava en Collell aquesta voluntat d'aplegar, d'una manera o altra, composicions dels membres de l'Esbart. Podria confirmar aquesta hipòtesi una carta de Collell a Aguiló conservada al fons Marià Aguiló de la BC, datada el 6 de novembre de 1877 en què el futur canonge escriu: «Ara ab la ajuda de Deu pensèm publicar un Calendari del Esbart, y tinch ja alguns materials recollits; tinch ganes de fer una cosa que tingue importancia per la historia local en quant puga, fentne del Calendari si pot publicarse alguns anys, un petit Arxiu de coses vigatanes notables.»

¹⁴⁶⁸ En la sessió del 9 de juliol, commemorativa de la mort de Balmes i que aquell any servia, també, per honorar Sant Miquel dels Sants s'hi llegiren, entre altres, els poemes següents: – Jaume Collell: *Ausona*; Jacint Verdager: *Record a Balmes*; Martí Genís i Aguilar: *A mon Déu*; Antoni d'Espona: *Raquel*; Jacint Verdager: *Marina*; Francesc de Febrer: *A la verge de Montserrat*; Josep Bach: *A Catalunya en lo Bruch*; Josep Camp Sangles: *Lo cant del Saguntí*; Josep Masferrer: *Cobdícia*; Joan Sendra: *A una gelosa*; Josep Masferrer: *A Ausona*; Lluís B. Nadal: *Les arracades*; Marí Genís i Aguilar: *Amparo*; Josep Serra i Campdelacreu: *Pel maig*; Joan Sendra: *Epitalami*; Jaume Collell: *La Cançó del Miquelet*; Jacint Verdager: *La plana de Vic*.

¹⁴⁶⁹ LGS, 2a època, any 2, núm. 15 (01/08/1879), p. 9 (197).

Mes ja d'aquell temps de la nostra bella juvenesa n'han passat mes de deu anys, y de aquells fadrinets de la primera volada la majoria han pres estat (y grans mercés al Senyor que uns ab altres hi hem sigut ben sortosos); altres n'hi ha que s'anyoran en llunyanes encontrades, y fins la mort ha volgut cobrar son delme, robantnos aquell angelet de l'amistat, aquella ánima casta de artista y de sacerdot que fou Mossen Mariano Campá, (al cel sia) [...]. Per çó m'ha semblat que era arribada l'hora de arreplegar *La garba muntanyesa*. Si de les germanívols expansions del ESBART guardam tots ben estojada la memoria, amorós rasseret hont assoleyar-nos, ab lo vivificant alé dels recorts, en l'ivernada de la vida; no axís se salvan del oblit les fulles soltes hont quiscun hi havia estampat la fugitiva inspiració.¹⁴⁷⁰

Collell, aquí, és clar: *La garba muntanyesa* és un recull per conservar la memòria d'aquells joves poetes, per fer-se un autohomenatge i recordar les figures absents (per mort o trajectòria professional). Aquesta justificació retòrica d'amistat no contradiu, esclar, els motius de fons, que són la (re)afirmació de grup, la reconducció dels ideals renaixentistes catalans i l'autopropaganda.

En efecte, les circumstàncies més determinants en la gènesi de *La garba muntanyesa* sembla que són de caràcter ideològic. Tal com exposa Collell al pròleg, els ideals de l'Esbart responen als mateixos de la Renaixença, o si més no, del consistori dels Jocs Florals de Barcelona (Pàtria, Fe i Amor, sobretot els dos primers). I publicada en uns anys de combat ideològic i literari, *La garba* participa d'aquest debat i confirma la posició presa pels vigatans. Fet i fet, significa una clara aposta per la continuïtat dels ideals romàntics dels inicis del moviment renaixentista i per un catalanisme d'un marcat caràcter conservador i catòlic, enfront de les noves propostes realistes i positivistes que començaven a aparèixer en altres sectors de la Renaixença. Collell, d'aquesta manera, participava activament de la polèmica que envoltava la cultura catalana, i en feia partícip tot el grup. I és que, al cap i a la fi, aquesta lectura politicocultural i ideològic-literària és una de les claus d'interpretació de *La garba muntanyesa*. I com que ens trobem en uns anys en què la formació del vigatanisme visqué l'empenta definitiva, aquesta antologia de l'Esbart s'ha d'entendre com una eina d'expansió vehiculada a través d'una de les seves essències: utilitzar la literatura com un mitjà d'expressió i convertir-la, d'aquesta manera, en una via des d'on donar sortida a les seves propostes ideològiques.

Tanmateix, encara trobem un altre element, aquest més personificat, que ens fa pensar en una voluntat, si no política, literària. Els anys 70, com hem dit, són anys de canvis. De canvis polítics i literaris a Catalunya, però també interns dins de l'Esbart. En

¹⁴⁷⁰ COLLELL (1879), p. VII.

aquest darrer camp, el més significatiu és el trasllat de Verdaguer a Barcelona, que suposa que aquest passi a ser un cap nacional i no local. I també és un fet capital la creació de *LVM*, que, com hem vist, es convertirà en l'òrgan de difusió ideològica principal del catalanisme conservador i catòlic i esdevindrà una demostració de la força de Vic en el moviment renaixentista català i una eina d'exportació ideològica i literària. *La garba muntanyesa*, en menor mesura, és un altre d'aquests passos que Collell fa servir per sortir a l'exterior.

Diu Ricard Torrents, encomiàsticament, que «quan l'any 1879, amb uns anys de retard, Jaume Collell aplegà *La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic*, tancava per a la història l'etapa de joventut d'aquell grup excepcional d'escriptors vigatans nascuts a l'ombra del Desmai, empesos pels aires romàntics de la *Renaixença* i xuclats per l'espiral abassegadora d'en Cinto de Folgueroles».¹⁴⁷¹ Torrents, aquí, remarca el Romanticisme del grup, el lideratge literari –indubtable– de Verdaguer i el fet que l'antologia representa el tancament d'una etapa. El que més ens interessa és parlar d'aquest darrer aspecte. Torrents no parla d'un tancament definitiu, sinó de l'«etapa de joventut». Aquesta observació sembla encertada perquè si Collell només hagués volgut tancar el grup no hagués inclòs els joves poetes a l'antologia. Aquesta afirmació no contradiu la proposta cronològica de les etapes de l'Esbart. L'Esbart, si més no en la consciència d'alguns dels actors, era viu, però començava a canviar. Amb això volem dir que, segurament, el que volia Collell era indicar el canvi: alguns ja no hi eren, però n'hi havia de nous. El futur canonge tancava una època, però mantenia viu el grup i per això incloïa a l'antologia els poetes joves. Els ideals vigatans tenien continuadors i aquest recull pretenia demostrar-ho.

3.5.3 Sessió acadèmica de presentació de *La garba muntanyesa*

Suara informàvem que *La garba muntanyesa* va ser donada a conèixer al públic a la sessió acadèmica anual que el Círcol Literari de Vic dedicava a commemorar l'aniversari de la mort de Jaume Balmes. Aquell any, a més, esqueïa el centenari de la beatificació de Miquel Argemir –sant Miquel dels Sants– i del seu patronatge vigatà. Es preveïa, doncs, una gran celebració i per això, el 31 de maig, l'entitat vigatana encarregà a una comissió formada Miquel Mestanza, Miquel Bertran, Jaume Collell, Antoni d'Espona, Josep Salarich, Joan Calderó i Ramon Bassols, l'organització de la

¹⁴⁷¹ TORRENTS (2002), p. 41.

vetllada.¹⁴⁷² Tots eren socis del Círcol i tots, excepte el darrer, acceptaren la missió. Presidí la comissió Miquel Mestanza, que aquell 1879 era vocal de la junta del Círcol.

En les diferents reunions preparatives es decidí, tot i la grandesa de l'acte que es preveia, celebrar-lo al local de l'entitat. Una de les novetats més significativa fou que per primera vegada a la història s'obrien les portes del Círcol a les dones.¹⁴⁷³ Era una obertura exclusiva per a aquest acte, però que ja prova la magnitud de la celebració. Les dones que hi assistirien, com la resta de públic, hi havien de ser invitades personalment. A aquestes se'ls ofrenava un ram de flors a l'entrada del local¹⁴⁷⁴ i se'ls reservaven les cadires més properes a la tribuna, just darrera de les autoritats i les «persones de distincion». S'imprimiren 450 invitacions. Cada soci en tenia tres per entregar a qui cregués convenient, i la resta quedaven a disposició del president de l'entitat. S'invitava, també, les quatre autoritats de la ciutat –civil, eclesiàstica, militar i judicial– i altres càrrecs de dins i fora de la ciutat. A més, s'acordava ornamentar els diferents salons, passadissos i escales del local i el jardí, de manera acurada. El Círcol rebé l'ajuda del Casino Vicense i del Centro de la Juventud, que li cediren material per a l'ornamentació.

La documentació conservada corresponent als preparatius d'aquesta sessió se circumscriu als fets externs (invitacions i ornamentació) i no pas a l'estructura de la celebració. Així, encara que Collell fos un dels membres de la comissió, no és estrany que no es faci referència a la presentació de *La garba* en aquesta vetllada. Ara, pel que informava *LVM* del 28 de juny, ja estava previst i era un fet sabut. Fet i fet, un document conservat al fons del Círcol titulat «Turnos para la celebracion de academias. Círculo literario de Vich: año 1879»¹⁴⁷⁵ indica que la sessió corresponent a la primera quinzena de juliol anava a càrrec de Jaume Collell. Podria ben ser, doncs, que l'organitzés al seu gust.

¹⁴⁷² La documentació sobre aquesta celebració es conserva al fons BJT/CLV, arxivador 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año», plec «Trabajos leídos en el Círculo. Tomo 2º», document «Velada literaria del Centenario de S. Miguel de los Santos»

¹⁴⁷³ Sembla que aquesta decisió causà un cert impacte. Per això, Francesc de P. Masferrer, en una carta a Ramon Masferrer (l'únic dels quatre germans que no assistí a la vetllada), datada el 12 de juliol de 1879, remarcava que, el públic assistent era «de ambos sexos (primera vez que el femenino entraba en aquellos salones)». Conservada a l'ABEV sense catalogar a «Masferrer. Cartas de la familia. Hasta julio de 1883.

¹⁴⁷⁴ Se n'encarregaren 200, la qual cosa demostra que s'esperava una alta assistència de les dones de la ciutat.

¹⁴⁷⁵ BJT/CLV, arxivador 4 «Memòries i conferències», lligall 11 «Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año», plec «Trabajos leídos en el Círculo. Tomo 2º».

LVM no dubtà a qualificar de «festa de la poesia vigatana»¹⁴⁷⁶ la celebració. Hi feren acte de presència «tot lo bo y millor de la ciutat y lo més triat dels forasters»¹⁴⁷⁷ i en total aplegà unes «siscentas personas de lo més triat de cada classe social, y entre las quals brillavan per sa hermosura y sas gracias unes trescentas damas».¹⁴⁷⁸ De tots els actes que la ciutat de Vic celebrà entre el 4 i el 10 de juliol, per celebrar el centenari de la beatificació de Sant Miquel dels Sants, aquest fou el que tingué més ressò. Per això va ser el que va fer vessar més tinta a *LVM*, el que ocupà la major part d'atenció del corresponsal de *LGS* a Vich i l'únic que donà a conèixer *LR*. La ressenya de *LVM* incorporava fragments del discurs d'obertura que llegí Font i Manxarell, qui oferí una breu lectura de l'obra en què recordava les fonts poètiques dels esbataires: la història, la tradició, els records, la fe i la natura, totes ben presents a *La garba muntanyesa*. A més, deia, aquest llibret demostrava

que hi há dins del renaxement de la literatura catalana una escola poètica vigatana¹⁴⁷⁹ ab tots los verdaders caràcters de tal, ab sa fesomia particular y sa vida pròpia. Guiada per dos il·lustres poetas, ornament del clero y honra de las lletras catalanas, ostenta com á fons especial y propi, un esperit verament religiós fill d'una fe ben arrelada, de la fe heretada dels passats, esperit religiós, impregnat á voltes de ideal misticisme, que fins se transparenta en composicions que no han sortit directament de la corda religiosa.¹⁴⁸⁰

Acabava reclamant que els poetes no abandonessin el camí iniciat, aquell que «fuig de las vulgars baxesas del realisme, á que s'entregan desgraciadament tants escriptors de la nostra època.»¹⁴⁸¹ Font i Manxarell, sense voler ser bel·ligerant, copsava a la perfecció el perquè de *La garba muntanyesa*, ho exposava al públic assistent –que amb més o menys exactitud devia combregar amb les tesis presentades– i participava del debat literari i ideològic vigent. És allò que vèiem als apartats 2.2 i 3.2 sobre la posició preferentment conservadora dels literats vigatans i l'aposta romàntica del grup.

¹⁴⁷⁶ *LVM*, núm. 23 del 1879 (19/07/1879), p. 90.

¹⁴⁷⁷ *Ibíd.*

¹⁴⁷⁸ *LGS*, època II, any II, núm. 15 (01/08/1879), p. 197. F. de P. Masferrer, a la carta donada a conèixer a la nota 1475, afirma que «sin exageracions [el nombre de concurrents] llegaria á la respectable cifra de 600 ó 700 personas.»

¹⁴⁷⁹ No entrarem a debatre sobre l'exactitud o inexactitud d'aquest terme. Històricament havia sigut acceptat i reconegut: Collell (1881), Masriera (1913), Eduard Junyent (*Gazeta de Vich*, núm. 4.236 – 26/08/1933–), Saltor (1934) o, més recentment, Salarich i Torrents (1989). Historiadors actuals com Farrés, Molas, Torrents o Comas prefereixen parlar de l'Esbart com a grup poètic. Rebutgen, per tant, l'etiqueta d'iniciadors d'una escola literària, observació que considerem afortunada. Al nostre entendre, el terme escola arrossega una càrrega de valors de tradició, continuïtat i idiosincràsia que no posseeix aquest grup, que és més limitat, sobretot, en la magnitud dels fets, però també en la continuïtat històrica.

¹⁴⁸⁰ *LVM*, núm. 23 (19/07/1879), p. 90.

¹⁴⁸¹ *Ibíd.*

I, a més, això que ens proposem demostrar: l'antologia collelliana ha de ser vista com un manifest literari i ideològic.

3.5.4 *La garba muntanyesa* dins de la tradició d'antologies catalanes

La garba muntanyesa és la primera i única antologia de l'Esbart de Vic. No podem passar per alt, però, la col·lecció de poesies en forma de fulletó que anys arrere havia publicat el periòdic vigatà *EdLM*, de manera discontinua, entre el 3 de setembre de 1865 i el 3 de setembre de 1868, maniobra, també, de Jaume Collell. Tot i no ser exactament una antologia, sí que és un primer aplec de poesia vigatana (en sentit geogràfic). I, de fet, podem considerar que és l'antecedent de *La garba*, ja que alguns poetes i alguns poemes ja seran recollits per aquest fulletó. Pere Farrés proposava per al fulletó de l'*Eco* que no hi havia «unitat temàtica ni de recursos formals, però sí que hi podem observar unes línies».¹⁴⁸² Aquestes línies (seguint amb Farrés, prevalença de la temàtica religiosa i historicopatriòtica, to melangiós i enyorívol, evocació del passat i importància de la natura) són les mateixes que dominen l'antologia del 1879. Una i altra, doncs, no estaven tan separades.

D'altra banda, podem parlar de concordances de *La garba muntanyesa* amb altres antologies i fins, en algun cas, d'estretes semblances. Per exemple, *Flors de Mallorca. Poesies d'autors vivents, premiades les més en los Jochs Florals de Barcelona*, titulada també, *Poetes balears. Setgle XIX. Poesies d'autors vivents escrites en català, premiades les més en los Jochs Florals de Barcelona i publicades amb notícies biogràfiques i una traducció castellana*, publicada el 1873 a Palma de Mallorca i, com apunta Manuel Jorba,¹⁴⁸³ deguda a Jeroni Rosselló, és una antologia mallorquina que guarda una relació de limitació geogràfica i localista amb *La garba*. Ens trobem, doncs, davant d'una antologia, si no de grup, com seria la vigatana, sí geogràfica.

Ambdues antologies es restringeixen a un àmbit territorial concret i delimitat, que conforma, a més a més, una unitat definidora i diferenciadora. El que les apropa més entre elles és la proximitat temporal: totes dues de la dècada dels 70 i amb unes propostes poètiques cenyides i localistes. També per la voluntat que demostren. Si llegim amb atenció els pròlegs, podem veure que la importància geogràfica i lingüística és altament important. La defensa de la llengua i la consciència de formar part d'un mateix àmbit lingüístic i cultural, que no vol dir polític, i en un moment de plena

¹⁴⁸² FARRÉS (1992), p. 278-279.

¹⁴⁸³ JORBA (1986), p. 214.

recuperació, fa que puguem parlar de coincidències. A més a més la relació entre poetes ja existia i la influència dels mallorquins sobre els vigatans era més que patent.

Des dels principis dels Jocs Florals, l'any 1859, els poetes mallorquins havien tingut una importància més que rellevant en aquest certamen. Recordem, per exemple, les figures de Jeroni Rosselló, Mestre en Gai Saber el 1862, Marià Aguiló, gran amic i un dels primers i principals valedors de Jacint Verdaguer, Mestre també el 1866, o Pons i Gallarza –mallorquí d'adopció–, mantenidor el 1859 i que obtingué el títol de mestre l'any 1867. Els mallorquins, contràriament als vigatans, sembla que no es van arribar a constituir com a grup tancat i específic. Ara: quan calia obrar conjuntament, ho feien. Aquesta dificultat fou deguda, segurament, a la disgregació dels personatges més importants. Durant els anys 60, els poetes vigatans es trobaven a Vic i hi vivien (excepte en època d'estudis, en què la majoria vivien a Barcelona). Els mallorquins, en canvi, s'havien establert a Catalunya, cap on els seus líders portaven els nous poetes. Si els poetes de Mallorca s'establiren com a grup o funcionaren com a tal, no és objectiu d'aquest estudi. Sí, però, que crítics com Margalida Tomàs han estudiat el paper de Marià Aguiló en la maquinació i sortida dels seus compatriotes en els Jocs Florals de Barcelona, fet que podria ser considerat com una voluntat de formació i construcció de grup per part d'Aguiló. El que si més no es pot afirmar sens dubte és que els contemporanis principatins de la Renaixença entenien els moviments dels mallorquins com una organització conjunta.¹⁴⁸⁴

Marià Aguiló, ja als anys 60, havia mostrat el seu interès i la seva admiració pel grup de Vic, amb el qual havia compartit alguna estada l'any 1869.¹⁴⁸⁵ Però no només això, sinó que fins i tot hi trobava una certa relació. En una carta adreçada a Tomàs Forteza escrivia: «En Collell es de Vich, ahont hi ha un *esbart* que simpatisa molt en sos poetes mallorquins». Aguiló, doncs, estableix una relació entre Vic i Mallorca, fet que confirma la comparació de semblança entre els dos grups de poetes, i, a *posteriori*, de les dues antologies. A més a més és significatiu que aquesta confrontació sigui feta per Aguiló, un home molt important i influent tant a Mallorca com a Vic i Catalunya en general.

La defensa i recuperació del català com a llengua literària és una de les característiques de la Renaixença. Verdaguer és el clar exemple de la fidelitat al català com a llengua literària, i Aguiló és, en aquest mateix sentit, la gran excepció del cas

¹⁴⁸⁴ TÀSIS (1997), TOMÀS (1977a) i TOMÀS (1977b).

¹⁴⁸⁵ MASSOT I MUNTANER (2006), p. 157-199.

mallorquí, ja que és l'únic que no vacil·là en l'ús de la llengua. Aquesta recuperació del català com a llengua literària és una de les voluntats principals que s'extreuen del pròleg de l'antologia mallorquina. Però no només això:

Mes, com en mans de tothom no corren en l'illa eixos volúms [els dels Jocs Florals de Barcelona], havem cregut satisfer el públich desitx, qu'es el de tots los qui no's mostren indiferents á les coses qui'ns pertanyen, donant en lo present llibre una mostra de les obres ab qui quiscun autor ha obtingut joyes de les ofertes anualment en los certámens, començant per les dels *Mestres en Gay saber*, per l'ordre del temps de la seua proclamació, y seguint per les dels qui han sigut premiats ab una ó mes joyes, guardat lo mateix ordre.¹⁴⁸⁶

Així doncs, també es vol com una mostra de poesia mallorquina. La diferència principal, a part de l'ordre intern, és la selecció: si Collell seleccionava segons el seu parer literari i ideològic amb total independència, Rosselló, tal com indica el títol, escull, exclusivament, els poemes premiats en els Jocs Florals. Així doncs, el vigatà feia una selecció personal i segons el que li interessava, en canvi la de de Rosselló responia a un prestigi establert pels Jocs. Per això l'ordre de publicació: primer els *Mestres en Gai Saber* i després els que només tenen alguna composició reconeguda pel consistori. A més a més, segueix l'ordre cronològic dels premiats.

Mallorca i Vic van ser dos dels focus més importants en la història de la Renaixença catalana. Arreu eren conscients de la importància que tenien en el moviment literari contemporani, per això a Mallorca escrivien: «los fills de la nostra illa han ajudat y contribuït, no poch, á la tan venturosa restauració»,¹⁴⁸⁷ i Collell deia: «de la influencia que les *esbartades* han tingut en lo moviment poétich de la nostra estimada ciutat y fins en la general eflorescencia de les lletres catalanes, no he de ser jo quin parle».¹⁴⁸⁸ Els mallorquins n'eren partícips des del principi; els vigatans, uns dels primers en rebre la primera alenada renaixentista. Ambdós focus tingueren autors molt importants i influents en la conformació de l'ideal renaixentista català i eren nuclis propers literàriament i ideològicament, com ho demostren les relacions personals entre Marià Aguiló, Verdguer i Collell.¹⁴⁸⁹ Tots dos establerts al bàndol conservador de la Renaixença, tenien la recuperació del català com a llengua literària i l'amor a la tradició popular com a principals divises. Sempre partint de l'amor a la llengua i a la cultura catalana, Vic i Mallorca

¹⁴⁸⁶ «Introducció». Dins: *Poetes balears. Setgle XIX. Poesies d'autors vivents escrites en català, premiades les més en los Jochs Florals de Barcelona i publicades amb notícies biogràfiques i una traducció castellana*. Palma de Mallorca: Estampa de Pere Joseph Gelabert, 1873, p. XV-XVI.

¹⁴⁸⁷ *Ibid.*, p. VII.

¹⁴⁸⁸ COLLELL (1879), p. VI.

¹⁴⁸⁹ MASSOT (2006).

havien ajudat a créixer i consolidar la Renaixença literària. I, fins i tot, malgrat les divergències ideològiques, també mantenien un fort lligam amb, per exemple, Ramon Picó i Camapamar.¹⁴⁹⁰

El País Valencià va ser un altre nucli important de la Renaixença. Tot i tenir figures tan destacades com Teodor Llorente, que l'any 1868 havia assistit al certamen dels Jocs Florals de Barcelona com a representant dels poetes valencians, podem considerar que va tenir un naixement més tardà. L'any 1878 es constituí la societat Lo Rat Penat, l'òrgan principal de la Renaixença Valenciana, i el 1879, el de la publicació de *La garba muntanyesa*, se celebraren els primers Jocs Florals de la Societat Lo Rat Penat. Aquestes dates serveixen per afirmar que l'any 1879 ja podem parlar de, com a mínim –deixant de banda Barcelona–, tres nuclis diferents: Vic, Mallorca i València.¹⁴⁹¹ Els dos primers, com hem vist, es relacionaven i actuaven, tots dos, a Barcelona; en canvi, les relacions amb el tercer grup van ser més tardanes i no tan profundes. És cert que Llorente era conegut a Catalunya i que durant les dècades dels 60 i 70 ja mantenia contacte amb Verdaguer. No va ser, però, fins a la dels 80 que el cercle es va estrènyer i la relació entre el poeta valencià i el folguerolenc arribà al seu punt àlgid amb la participació d'aquest segon com a mantenidor dels Jocs Florals de València l'any 1881 o l'homenatge que aquest mateix grup li oferí el 1886 amb motiu de la publicació de *Canigó*.¹⁴⁹² Com veiem, podem parlar de relacions personals, però no podem fer el mateix en termes de grup. Una de les causes d'aquest distanciament va ser l'organització, per part dels valencians, dels seus propis Jocs Florals, als quals no participaven, amb el mateix grau d'implicació que als de Barcelona, els escriptors principatins i balears. Aquesta manca de contacte era deguda, segurament, al diferent posicionament ideològic que tenien els valencians.

La societat Lo Rat Penat, com a grup literari i ideològic, també promogué les seves antologies: *Llibre d'or dels Jochs Florals* (1895), *Brots de llorer* (1896), *Flors d'enguany* (1897), *Capolls de rosa* (1898), *Cants de la terra* (1899), *Nou llibret de versos* (1902) i *Sis florades* (1908) tots publicats a València per l'Estampa de Federich Domenech. En línies generals eren els reculls dels poemes premiats en el certamen dels Jocs Florals de Lo Rat Penat de l'any anterior. Però la inclusió en tots els volums de poemes fora dels Jocs Florals, que *Llibre d'or dels Jochs Florals* sigui una antologia de

¹⁴⁹⁰ FARRÉS (2004).

¹⁴⁹¹ També hi podríem afegir Reus i Lleida, nuclis que no publicaren cap antologia de grup. Per a un acostament a aquests dos focus, vegeu BORRELL I FIGUERA (1992) i ANGUERA (1992).

¹⁴⁹² Per a un estudi detallat de les relacions entre Verdaguer i Llorente, vegeu Roca Ricart (2003).

les poesies premiades a aquest certamen entre el 1879 i el 1894, *Cants de la terra* un recull de dos anys (1898 i 1899) o que l'últim sigui el volum de sis certàmens diferents (1900-1906) és el que ens fa considerar-les antologies i entendre aquesta empresa com una voluntat de reafirmació de grup.¹⁴⁹³

L'altre focus literari fora del Principat és la Catalunya del Nord, on es publicaren tres antologies: *La garbera catalana* (Josep Bonafont, Imprempta de Carlos Latrobe, 1884), *Flors rosselloneses* (Jules Delapont, 1899) i *Anthologie catalane*, (Jean Amade, Imprempta Comet: Perpinyà, 1908). La primera és una antologia de poesia catalana d'arreu dels Països Catalans, amb molta importància dels poetes del nord, i que com diu al pròleg vol contribuir a la defensa de la llengua catalana al territori catalanofrancès, vol agermanar els països de parla catalana i vol formar part de la Renaixença. *La garbera catalana*, títol que ens acosta a la nostra antologia, inclou Jaume Collell i Jacint Verdaguer. Si una garba és un feix d'espigues, una garbera és un conjunt de garbes. Per tant, podem entendre que fa una antologia de grups. Les altres dues són antologies localistes de poesia catalana i amb una voluntat d'afirmació de conjunt. La distància temporal (tot i que parlem d'una zona dels Països Catalans sotmesa a un altre règim, a una altra política i a una altra cultura, i per tant, amb una evolució històrica, lingüística i cultural diferent) i la selecció feta (més històrica que literària) ens les fa allunyar, en certa manera, de la finalitat de *La garba*. Amb tot, però, serveixen per conformar-se, podríem dir, com a grup.

Tret d'aquestes antologies que podríem considerar de col·lectiu, en trobem un seguit que són de moviment i que serveixen per expandir la literatura contemporània, defensar posicions ideològiques i refermar la Renaixença. Les primeres són *Los trovadors nous* (Antoni de Bofarull, 1858), continuada o contestada per *Los trovadors moderns* (Víctor Balaguer, 1859).¹⁴⁹⁴ La resta són força coetànies amb *La garba*, i en molts casos inclouen poetes del grup vigatà, i en d'altres, fins i tot, poemes de l'antologia que treballem, la qual cosa ens serveix per demostrar la importància del grup de Vic i la consideració que es tenia d'algun dels seus membres. Destaquem, per exemple, les antologies que responen al lema dels Jocs Florals de Barcelona: *Llibre de la pàtria. Col·lecció de poesies del modern renaixement* (1882), *Llibre de l'amor* (1882)

¹⁴⁹³ ROCA RICART (2011).

¹⁴⁹⁴ Tot i ser, en certa manera, reculls de poesies, les considerem antologies per dos motius bàsics: el primer és que tenen un curador, fet que ja demostra que hi ha una selecció i un criteri personal a darrere; el segon, perquè tot i haver-hi, certament, poca tria d'autors (la majoria es repeteixen en ambdues), hi ha una tria de poemes; per tant, hi ha una selecció a darrere que respon a un criteri literari.

i *Llibre de la fe* (1883), totes tres sota la tutela de Francesc Matheu i editades per l'Estampa de la Renaixensa.¹⁴⁹⁵

Aquestes no són les úniques antologies conformadores de moviment. L'Estampa de la Renaixensa publicà el 1878 *Llibre d'or de la moderna poesia catalana*,¹⁴⁹⁶ una reivindicació de la vàlua del català com a llengua literària i un manifest del que volien que fos la Renaixença els sectors conservadors,¹⁴⁹⁷ i el 1888 *Llibre de la Renaixensa*,¹⁴⁹⁸ «un intent de lligar la puixança de la burgesia que hi havia darrere la mostra internacional [l'Exposició Universal de Barcelona del 1888] amb la puixança d'una cultura que es recuperava simultàniament a l'esclat de la nova classe social».¹⁴⁹⁹ El 1878 també s'edità *Flors d'enguany. Aplech de poesias escullidas dels principals autors llemosins coleccionat per Ferran Rodríguez y Masdeu*¹⁵⁰⁰ (Barcelona: Estampa de lo Porvenir, de Alfonso Bassas), amb la mateixa voluntat que les altres però de matís progressista. Entre el 1876 i el 1881 l'Estampa de la Renaixensa publicà uns reculls de poemes amorosos que regalaven a les noies que assistien a l'entrega de premis dels Jocs Florals.¹⁵⁰¹

Per acabar aquest repàs ràpid és interessant parlar d'*Homenatge a Maria Inmaculada: corona poética en llahor de Pío IX ab poesies de diversos autors catalans* (Vic: Estampa de Ramon Anglada), una antologia a cura, també, de Jaume Collell, editada el l'any 1879, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la proclamació del dogma de la Puríssima Concepció de Maria¹⁵⁰² i com apunta Josep Junyent, «la primera de les inevitables “corones poètiques” que assenyalen, com un rastre, la intervenció de Collell en les seves Campanyes patriòtico-religioses».¹⁵⁰³ És, per tant, una altra empresa literària i ideològica encapçalada per Collell i, a més a més, una altra mostra de la relació dels poetes vigatans i mallorquins. Dels primers hi trobem Verdaguer, Nadal, Genís, Collell i Francesc d'A. Masferrer, i dels segons Victòria Peña d'Amer, Miquel

¹⁴⁹⁵ *Llibre de la fe* inclou els poemes «La tardor de la vida» de Francesc d'A. Masferrer, «Desconhort» de Magí Verdaguer, un poema de Collell i un altre de Verdaguer. *Llibre de l'amor* els poemes «La glòria i l'amor» de Francesc de P. Masferrer, «Les arracades» de Nadal i «Pel maig» de Josep Serra i poemes de Camp-Sangles i Martí Genís. *Llibre de la Pàtria* inclou un poema de Verdaguer i un altre de Collell.

¹⁴⁹⁶ Aquesta antologia inclou poemes de Collell, Serra i Campdelacreu i Jacint Verdaguer.

¹⁴⁹⁷ DURAN I TORT (2001), p. 166-168.

¹⁴⁹⁸ Hi trobem Collell, Genís, Nadal, Serra i Campdelacreu i Verdaguer.

¹⁴⁹⁹ DURAN I TORT (2001), p. 170-171.

¹⁵⁰⁰ Aquesta antologia inclou un poema de Jacint Verdaguer.

¹⁵⁰¹ Aquests sis reculls són: *Lo llibre del amor. A las noyas catalanas (1876) que inclou el poema «Primavera i estiu»*, de Francesc X. de Febrer; *Flors de maig a las noyas catalanas (1877)*; *Un pom de flors a las noyas catalanas (1878)* en el qual trobem Genís i Aguilar; *Cants de primavera a las noyas catalanas (1879)* on hi ha poemes de Martí Genís i de Joan Sendra; *Brots de murtra a las noyas catalanas (1880)*, amb poemes de Martí Genís, Josep Serra i Joan Sendra; i *Versos a las noyas catalanas (1881)*.

¹⁵⁰² REQUESENS I PIQUÉ (1996), p. 77.

¹⁵⁰³ JUNYENT (1990), p. 21.

Victorià Amer i Ramon Picó i Campamar. *Homenatge á Maria Inmaculada* també inclou Maria de Bell-lloch i Manuel Milà, una manera de sortir a Barcelona, un entroncament a un sector concret de la Renaixença i, segurament, un reconeixement al mestratge ideològic de Milà.

Aquesta comparació tipològica entre antologies posa de relleu que el recull vigatà respon a una voluntat de lluïment i d'autopropaganda. Es tractava de mostrar la puixança de la poesia que es conreava a la Plana de Vic. La figura de J. Verdaguer servia meravellosament aquest propòsit, però el sentit de l'operació de Collell no era només apropiar-se'n, sinó presentar la gran figura en companyia d'uns poetes que s'encomanaven del seu prestigi. Es volia recordar allò que havia sigut l'Esbart i que Vic, com a terra de poetes, tenia un relleu generacional i podia mantenir el nom de la ciutat en el cim de la Renaixença catalana. Una finalitat propagandística semblant és atribuïble a l'antologia mallorquina. En canvi, les valencianes i les nord-catalanes, segurament amb el mateix rerefons, ja són massa distanciades per establir-hi una comparació estreta. Les altres que s'han esmentat en aquest repàs no són, pròpiament, antologies locals, sinó de moviment, i serveixen, sobretot, per demostrar la consideració que es tenia dels poetes vigatans en el moviment renaixentista.

Demostra que *La garba* va ser una factor propagandístic de grup i que va ser important per l'Esbart que els poetes vigatans regalessin un volum de l'antologia al president del govern espanyol Cànovas del Castillo.¹⁵⁰⁴ Però a més a més, la inclusió de poemes de *La garba muntanyesa* i de poetes de l'Esbart de Vic en l'antologia de poesia catalana traduïda a l'alemany per Johannes Fastenrath amb el títol de *Catalanische Troubadoure der Gegenwart. Verdeutscht und mit einer Uebersicht der catalanischen Literatur eingeleitet von Johannes Fastenrath*, (Leipzig: Carl Reissner, 1890) demostra que també va ser coneguda fora de les nostres fronteres.¹⁵⁰⁵

¹⁵⁰⁴ Cànovas del Castillo va visitar la ciutat de Vic la tarda del dilluns 20 d'octubre de 1879. Tal com explica *LVM* del dissabte 25 d'octubre, l'Ajuntament li regalà un volum de la *Historia de Vich* i un altre de l'*Archivo municipal*. El Círcol, un exemplar del *Certamen del 1876* i els poetes de l'Esbart, un de *La garba muntanyesa*.

¹⁵⁰⁵ Aquesta antologia inclou els poemes «Les flors d'Ausa» de Josep Bach, «A Montserrat» de Campà, «Cobdícia i venjança» de Josep Masferrer i «La glòria i l'amor» de Francesc de P. Masferrer, els quals diu que treu de *La garba muntanyesa*; els poemes «A Balmes» i «No tornaran» de Collell, «La plana de Vic» i «Plor de la tórtora» de Jacint Verdaguer, inclosos a l'antologia vigatana però que Fastenrath fa saber que treu dels llibres de Collell i Verdaguer on són publicats, i poemes de Camp-Sangles i Nadal.

3.5.5 Història externa dels poemes

Dels poemes que apareixen a *La garba*, 15 els podem situar entre el 1865 i el 1870,¹⁵⁰⁶ 16 entre el 1876 i el 1879,¹⁵⁰⁷ 10 entre el 1871 i el 1875¹⁵⁰⁸ i la resta, 9, no s'han pogut datar.¹⁵⁰⁹ Aquesta classificació resulta interessant per veure que trobem poemes escrits abans de la fundació de l'Esbart, senyal de la maduresa intel·lectual i la consciència poètica d'alguns dels seus components –aquests casos només són de Verdagner i per tant hem de suposar que són datacions de redactats en estat molt primerenc sembla corroborar la proposta cronològica feta en pàgines anteriors i mena a pensar que, si més no aquests poemes, havien sigut llegits en alguna esbartada. En canvi, la important presència de poemes dels darrers anys serveixen per mostrar la incorporació dels joves i la maduresa literària dels fundadors. Tanmateix, el pes d'aquest grup el porten els joves, que són els que hi aporten més peces. A més, de les deu peces que sumen Bach, Camp-Sangles, Nadal i Sendra, amb total seguretat set són d'aquest període i, molt possiblement, les altres tres també. Quant al conjunt de poemes dels anys 71-75, és una mostra d'una primera poesia de maduresa dels poetes grans, i el pes que tenen aquests membres dins l'antologia reforça la interpretació de *La garba* com un tancament d'etapa.

Creiem que també és interessant fer un repàs de la història externa dels poemes. És a dir, intentar saber-ne el primer lloc de publicació si és que ja havien estat publicats, i, en aquest cas, observar si hi ha modificacions; o si per contra *La garba* era el primer lloc de publicació. Tanmateix, també indiquem, mínimament, si hi ha diferències amb

¹⁵⁰⁶ Són: «A Montserrat» (1867 o abans) de M. Campà; «La meva promesa» (1869) i «No tornaran» (1868) de J. Collell; «Anyorança» (1867, encara que a l'edició de *La garba* apareix datat el 1868, sabem que el va llegir al Círcol el 17 de juliol de 1867) d'A. d'Espona; «Primavera i estiu» (1869) i «A la verge de Montserrat» (1870) de F. de Febrer; «Ensomni» (1867) de M. Genís; «Nuvolada» (1870) i «Cobdícia i venjança» (1857) de J. Masferrer; «Lo nou món» (1869) i «A Ausona» (1869) de F. d'A. Masferrer; i «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants» (1866), «Sant Francesc s'hi moria» (1869), «Los vigatans» (1865) i «Al hèroe montanyès en Josep Manso» (1866) de J. Verdagner.

¹⁵⁰⁷ Són: «Les flors d'Ausa» (1877) de J. Bach; «Lo Plant den Bach de Roda» (1877) i «Lo cant del Saguntí» (1879) de J. Camp-Sangles; «Himne matinal» (1879) de J. Collell; «En lo àlbum» (1877) de F. de P. Cuadras; «La vida i la mort» (1876) de M. Genís; «Los sants reis» (1878-1879), «Lo ferrocarril de Vic» (1876) i «Lo cloquer de Vic» (1879) de F. d'A. Masferrer; «La gloria i l'amor» (1879) de F. de P. Masferrer; «Lo martiri del amor» (1879), «Devant l'estàtua» (1878) i «Les arracades» (1879) de Ll. B. Nadal; «A una gelosa» (1877) de J. Sendra; i «Roma» (1878) i «La Plana de Vic» (1876) de J. Verdagner.

¹⁵⁰⁸ Són: «Al Sagrat Cor de Jesús» (1874), «La Cansó del Miquelet» (1873) i «A Balma» (1875) de Jaume Collell; «A mon Déu» (1871) de Martí Genís; «La tardor de la vida» (1873) de Francesc d'A. Masferrer; «May» (1874) i «Pel maig» (1875) de Josep Serra; «Desconhort» (1871) de Magí Verdagner; i «Plor de la tórtora» (1872) i «Recort á Balma» (1875) de Jacint Verdagner.

¹⁵⁰⁹ Aquests darrers són: «A Catalunya en lo Bruch» de J. Bach; «Suspirs» de J. Camp-Sangles; «Agar», «Raquel» i «La primavera» d'A. d'Espona; «Esperança» de J. d'Espona; «Epitalami» de J. Sendra; «Lletra» de J. Serra; i «Marina» de J. Verdagner. Creiem, però, que els de Bach, Camp-Sangles i Sendra deuen ser de la darrera època, atesa la joventut dels autors. En canvi, els dels germans Espona els creiem dels primers anys, per ser la seva època de més creació literària. El de Verdagner creiem que deu ser de la darrera època.

impressions posteriors per saber en quin estadi de redacció es trobaven els textos, i fins i tot, el grau d'exigència dels escriptors. També, recordarem si havien estat llegits en alguna *esbartada* o en alguna sessió del Círcol. Alguns dels poemes inclouen la data de redacció, d'altres no. Aquests darrers, també provem de datar-los. Abans de començar, però, cal fer un advertiment: no ha sigut possible localitzar-los tots, ni comprovar totes les edicions. Per exemple: les comparacions dels poemes verdaguerians no són exhaustives per manca d'edicions crítiques;¹⁵¹⁰ o en d'altres casos ha resultat impossible localitzar-ne altres edicions.¹⁵¹¹

Per començar, es pot dir que, com informa Salarich i Torrents, algunes de les poesies incloses a l'antologia s'havien llegit en alguna sessió del Círcol anterior a la publicació de *La garba*:¹⁵¹² «Enyorança» d'Antoni d'Espona el 17 de juliol de 1867, «La meva promesa» de Collell el 21 de juny de 1870, «A la verge de Montserrat» de Febrer el 6 de desembre de 1870, «La cançó del Miquelet» de Collell el 2 d'octubre de 1873, «La vida i la mort» de Martí Genís el 4 de maig de 1876, «Lo plant d'en Bach de Roda» de Camp-Sangles el 18 de juliol de 1877 i «Lo martiri del amor» de Lluís B. Nadal el 7 d'abril de 1879.

A la sessió de presentació de *La garba muntanyesa* es llegiren «Record a Balmes», «Marina» i «La Plana de Vic» (Jacint Verdaguer), «A mon Déu» (Martí Genís), «Raquel» (Antoni d'Espona), «A la Verge de Montserrat» (Francesc X. de Febrer), «Lo cant del Saguntí» (Josep Camp-Sangles), «A una gelosa» (Joan Sendra), «Les arracades» (Lluís B. Nadal), «Pel maig» (Josep Serra i Campdelacreu), «Epitalami» (Joan Sendra) i «La cançó del miquelet» (Jaume Collell). El 14 d'agost de 1879 es llegí «Lo cant del Saguntí», de Camp-Sangles, amb motiu de la seva mort. Sabem que els autors de *La garba muntanyesa* participaren en moltes altres sessions, abans i després de la publicació del volum estudiat, però no quins poemes llegiren. No és pas aventurat pensar que alguna d'aquestes composicions es reculli a l'antologia.

¹⁵¹⁰ Per als poemes «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants», «Los vigatans», «Al héroe muntanyès en Josep Manso», «Record a Balmes» i «La plana de Vic», els poemes de Verdaguer antologats a *La garba* i que l'autor inclogué a *Pàtria*, és pertinent veure l'edició crítica de *Pàtria* (VERDAGUER, 2002) en la qual l'editor, Ramon Pinyol, fa aquesta feina a l'aparat de variants. Manca l'edició crítica d'*Idil·lis i cants místics*, que hagués ajudat molt a completar aquesta part.

¹⁵¹¹ Pels indicis, creiem que la recepció immediata de l'antologia a la premsa fou baixa. Fent cerques selectives als portals d'Internet ARCA (de la BC) i Biblioteca Virtual de Prensa Histórica (del Ministerio de Cultura), tan sols he trobat notícies interessants a *LVM*, *LGS* i *LR*. Aquestes mateixes publicacions, junt amb el *CC* i l'*EdLM*, són les que majoritàriament inseriren en les seves pàgines alguns dels poemes antologats a *La garba* i els que he consultat en major mesura.

¹⁵¹² Les referències dels poemes llegits al Círcol les hem tret de Salarich i Torrents (1962).

«Sant Francesc s'hi moria» sabem que es va llegir, en un estadi de redacció encara primerenc, en una *esbartada* de l'any 1869. La resta, no podem assegurar que fossin presentades a les trobades, ja que les ressenyes que trobem en els diaris de l'època no citen totes les produccions poètiques llegides, i les poques que s'expliciten no són antologades a *La garba*. Tot i això, pel que diu Collell al pròleg, sembla que la majoria de composicions havien sigut mostrades en alguna d'aquestes trobades. Fet i fet, seria lògic que la major part de peces recollides haguessin sigut donades a conèixer, també, en alguna acadèmia.

Com hem vist, molts dels poemes havien sigut presentats al Círcol i probablement en alguna *esbartada*. Això, però, no volia dir que fossin publicats. És a dir: d'alguns poemes antologats no n'hem sabut trobar cap altra publicació. Aquests casos són els de poetes menors, com Josep Bach i Martí, Joan Sendra, Francesc de P. Masferrer i el seu germà Josep, o Joaquim d'Espona. Quant a la resta, val a dir que alguns poemes tenen més d'una publicació, i que, per tant, també és difícil controlar-les totes. I també creiem pertinent avisar que *La garba muntanyesa* va ser el primer lloc d'edició d'algunes peces, com per exemple «Epitalami» de Joan Sendra, «Sospirs» de Josep Camp-Sangles o «La plana de Vic» de Jacint Verdaguer.

Part de les composicions aplegades a l'antologia van ser publicades, algunes abans, i algunes després de l'edició del recull, al setmanari vigatà *LVM*. Com hem vist, aquesta publicació era dirigida per Jaume Collell, el mateix protagonista d'aquesta antologia. Per això mateix, la relació no ens ha d'estranyar. Abans de l'edició de *La garba*, *LVM* publicava: «Roma» (05/01/1878) i «Record a Balma» (05/07/1879 –també el 10/07/1886) de Verdaguer; «Al sagrat cor de Jesús» (22/06/1878) i «A Balma» (06/07/1878) de Collell; «Davant l'estàtua» (13/07/1878) de Lluís B. Nadal; «Lo plant d'en Bach de Roda» (18/12/1878) de Josep Camp-Sangles; i «Los sants reis» (04/01/1879) i «Lo cloquer de Vic» (05/07/1879) de Francesc d'A. Masferrer. Després de *La garba* acollí «Sant Francesc s'hi moria» (07/10/1882) i «Los vigatans» (23/03/1889) de Jacint Verdaguer; «Himne matinal» (19/07/1879) i «La cançó del Miquelet» (30/04/1881) de Jaume Collell; «Lo cant del Saguntí» (9/08/1879) de Josep Camp-Sangles i «Primavera» (14/04/1883) d'Antoni d'Espona.

Altres llocs de publicació van ser llibres, antologies i altres periòdics. A l'*Edim*, de Vic, es publicaren «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants» entre el 22 i el 29 de novembre de 1866, «Los vigatans» entre el 17 de gener i el 21 de febrer de 1867 i «Al hèroe muntanyès en Joan Manso» el 25 de juny de 1867 de Verdaguer i «A

Montserrat» el 12 de setembre de 1867, de Marià Campà. A la revista *LRa* s'hi editaren «La vida i la mort» (Any VII, núm. 9, 30 set. 1877, p. 225-229) i «Ensomni» (Any I, núm. 16, 15 set. 1871, p. 198-199) de Martí Genís i Aguilar i «La cançó del miquelet» de Collell (Any VIII, núm. 9, 15 maig 1878, p. 377-380). Una altra de les publicacions que acull poemes de *La garba* és el *CC* de Francesc Pelagi Briz i Francesc Matheu. En aquesta publicació hi trobem l'any 1867 «Los vigatans» de Verdaguer (p. 25-31) i «Lo ferrocarril de Vic» (1879, p. 126-128) i «La tardor de la vida» (1880, p. 63-64) de Francesc d'A. Masferrer. «Al sagrat cor de Jesús» de Jaume Collell va ser publicat, també, a *ED* (7 de juliol de 1874, núm. 283).

D'aquests, menció especial requereix «Lo ferrocarril de Vic», que com hem vist fou el guanyador del Certamen que el Círcol Literari de Vic va convocar l'any 1876 per commemorar el primer aniversari de l'arribada del ferrocarril a la ciutat. La primera edició d'aquest poema es troba en el volum que recull les peces premiades: *Certamen con que celebró esta sociedad el primer aniversario de la inauguración del ferro-carril el dia 8 de julio de 1876* (Vic: Tipografia de Ramon Anglada, 1877).

Hem de tenir present, també, que en el cas dels poemes premiats als Jocs Florals de Barcelona el primer lloc de publicació era el volum anual dels Jocs Florals de l'any del premi. Això, però, només passa en el cas de Verdaguer. Quant als poemes de Jacint Verdaguer «Sant Francesc s'hi moria», «Plor de la tórtora» i «Marina» són inclosos en el volum *Idil·lis i cants místics*, publicat el 5 d'abril del mateix 1879 i amb la mateixa versió que *La garba muntanyesa* (l'únic canvi que hi trobem és la mètrica de «Sant Francesc s'hi moria»: *La garba* són versos de 10 síl·labes amb dos hemistiquis de 5 i amb la mateixa rima assonant en tot el poema, en canvi, a *Idil·lis*, apareix en versos de 5 –que responen a cada hemistiqui– i amb rima assonant en els versos parells), i «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants», «Los vigatans», «Al hèroe muntanyès en Josep Manso», «Record a Balmes» i «La plana de Vic», l'autor els recollí a *Pàtria*, l'any 1888. En canvi «Roma», només va ser publicat a *LVM* el dia 5 de juny de 1878, en el primer número del setmanari vigatà. La majoria dels poemes de Verdaguer apareguts a *La garba* ja havien sigut publicats abans, i tots excepte «Roma» van ser publicats, també, després (els d'*Idil·lis i cants místics* van ser successivament reeditats en el mateix volum, tot i que Verdaguer, al llarg dels anys, hi introduí canvis). El poeta de Folgueroles retocava els poemes, els refeia i els canviava. Les versions que apareixen en l'antologia no són definitives, tal com hem pogut veure en la carta citada anteriorment

del 19 de juny de 1879 enviada a Collell, en la qual Verdaguer informa que treballa per refer el poema «Ausona en la festa de Sant Miquel», inclòs a *La garba*.

Altres autors també van incloure alguns dels poemes en reculls seus. Per exemple: Serra i Campdelacreu el 1880 va publicar *Primavera trista: cants d'amor*, un poemari plenament romàntic i que inclou els poemes «Mai» i «Pel maig», en la mateixa edició que *La garba* i «Lletra» amb petits canvis a tres versos; Nadal, *Poesies ab un pròlech de Martí Genís y Aguilar* (Barcelona: Ilustració Catalana, 1917) en el qual els tres primers poemes són els tres que apareixen a *La garba*, i en la mateixa edició; Antoni d'Espona, *Poesies* (Vic: Gazeta de Vich, 1908), que inclou «Raquel», «La Primavera» i «Enyorança», bastant semblants al textos editats a *La garba*; i Collell, *Floralia* (1894), on trobem «Himne matinal» (inclòs, també, a *Faules i símils*, recull premiat al Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona de l'any 1879), «La cançó del Miquelet», «La meva promesa», «A Balmes» i «No tornaran»; l'única que no hi apareix és «Al Sagrat cor de Jesús». Si tenim en compte que aquesta darrera és una antologia feta pel mateix autor, podem deduir que «Al Sagrat cor de Jesús» ja no el convenia. Collell no era partidari de refer els poemes:

«Tal com eixiren del motllo al momento de la fosa, axís he volgut donarlos; puix me hauría semblat una mistificació imperdonable refer lo que més de vint anys arrere sortí de mon cor».¹⁵¹³

Menció especial mereixen els volums titulats *Poesies*, editats per la Ilustració Catalana la segona dècada del segle XX en la seva col·lecció «Biblioteca d'autors catalans», on trobem reculls de Collell (1913?), Serra i Campdelacreu (1915), Genís i Aguilar (1916?), Antoni d'Espona (1917) i Nadal (1919). En aquestes casos els poemes apareixen en la mateixa versió de *La garba muntanyesa* o amb molts pocs canvis. Per exemple, els de Serra i Campdelacreu són iguals que a *Primavera trista*, per tant, amb poques variacions respecte a *La garba* i els d'Antoni d'Espona iguals que el volum *Poesies* de la Gazeta Montanyesa, per tant, també, amb pocs canvis. Collell i Nadal són exactament iguals. Per contra, el recull de Genís no inclou cap dels poemes antologats a *La garba*.

En els casos de Josep Camp-Sangles (*Poesies*, Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1881) i de Francesc X. de Febrer (*Llegats literaris*, Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1893), els seus llibres són reculls pòstums fets pels seus amics. Els podem considerar,

¹⁵¹³ COLLELL (1894), p. VIII-IX

per tant, volums d'homenatge i, pel que sembla, recullen tota o gran part de la producció poètica. Ambdós poemaris inclouen tots els poemes publicats a *La garba*. En el cas de Febrer amb alguna modificació substancial.¹⁵¹⁴

Si amb Verdaguer els canvis entre edicions impreses són, majoritàriament, importants, en la resta de casos no podem dir el mateix. Tan sols a Febrer i només en una estrofa del poema «Primavera i estiu», els canvis són significatius. En la resta de poetes, les diferències són molt escasses i irrellevants, fet que serveix per demostrar que, llevat dels poemes verdaguerians, la resta, tant els publicats a la premsa com en llibres, es trobaven en un estadi de redacció definitiu. Això no vol dir, però, que no es conservin diferents esborranys d'una mateixa obra. És el cas, per exemple, del poema «A mon Déu»,¹⁵¹⁵ de Genís i Aguilar, del qual es conserven dos manuscrits diferents a la llibreta OVA, que alhora no corresponen a la versió impresa i que demostren el procés de revisió i, per tant, de treball literari. I també altres autors, en composicions que no són recollides a *La garba* mostren aquesta voluntat de perfeccionament.¹⁵¹⁶

3.5.6 Proposta sumària de lectura

La garba muntanyesa és una obra que literàriament entronca amb als mateixos criteris ideològics que ens han servit per definir el grup vigatà. També, com dèiem, podríem entroncar-la, en certa manera, amb el fulletó publicat per l'*EdIM* i, per tant, atribuir-li les característiques que Pere Farrés proposa per aquest darrer: prevalença de les temàtiques religiosa i historicopatriòtica, presència i exaltació de la natura (incloem també en aquests grups els poemes referents a Vic o a la Plana de Vic com a matèria literària), i to melangiós i enyorívol. Són característiques que revelen la filiació romàntica d'aquest grup. A tot això hi podem sumar els tres poemes dedicats a Balmes, els de caire confessional i, en menor mesura, els circumstancials («En lo àlbum» de Cuadras i Solà, o «Epitalami» de Sendra) i els amorosos. És tota aquesta varietat de temes i estils el que explica l'aspecte miscel·lani que presenta *La garba*.

Els tretze primers poemes –deixant de banda «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants»–, com hem dit, són de temàtica religiosa. Però això no vol dir que la resta

¹⁵¹⁴ La segona estrofa del poema «Primavera i estiu» de Febrer és diferent en les dues edicions. *La garba muntanyesa*: «Quan del riu ve el fresc oreig/ entre dolces cantarelles;/ quan apaguen les estrelles/ sa blancor i son clareig». *Llegats literaris*: «Quan l'oreig amb suaus remors/ ve del riu i de l'aubaga/ quan l'estelada ja apaga/ sos diamantins resplendors». En aquest mateix poema hi ha altres canvis menys importants.

¹⁵¹⁵ Per les modificacions interessants que hi ha, els publiquem en l'Annex 8.12.

¹⁵¹⁶ És el cas, per exemple, de Marià Campà, de qui es conserven fins a tres versions diferents d'un poema inèdit titulat «La fe», o l'esborrany de «Lo ferro-carril de Vic» conservat al fons Masferrer de la BC.

del recull abandoni el to religiós, sinó simplement que passa a ser un element secundari del poema. Aquest caràcter religiós el trobem expressat de diferents maneres. El to de confessió íntima i d'invocació al cel, propi del Romanticisme, domina, per exemple, en el poema «A mon Déu», de Martí Genís i Aguilar:

Jo crec, i sento en mi vostra presència,
jo sent que és vostre alè qui em fa reviure;
que mon esprit omplert de vostra essència
per a deixar d'amar-vos no es trob lliure:
i el cor que amb vós se'n vola, aqueixa ciència
en lo cristall del cel voldria escriure,
i en les gotes del mar i en les arenas
vessar-hi el foc que brus mes entramenes.

«Raquel» i «Agar», d'Antoni d'Espona, un dels autors més cultivats del grup, com demostra el fet que més endavant traduí Dant, Camoens, Fray Luis de León i Tasso, dels quals la seva poesia mostra ressonàncies, són poemes de tema bíblic que «tenen una força de sentiment y una rotunditat de llenguatge que les fan comparables als bons models del séu temps».¹⁵¹⁷ Uns models literaris que utilitzarà amb profit Àngel Guimerà. En canvi, el poema «Roma» de Verdaguer és una defensa de la doctrina vaticana, de la qual Collell és, ideològicament, seguidor i propagandista, i els poemes de Campà i Febrer dedicats a Montserrat i a la Verge de Montserrat engloben religió i catalanitat a través de la figura de Montserrat, símbol del catalanisme catòlic:¹⁵¹⁸

Oh! benaurada sia, la perla de ma terra,
del Montserrat la Reina, l'ergull dels catalans;
aquella que per trono té l'estimbada serra
per palau la muntanya, la immensitat dels plans!

D'altra banda, el poema «Plor de la tórtora», de Verdaguer, és d'un clar to místic i «Himne matinal» (inclòs en el volum *Faules i símils*, guanyador d'un premi en els Jocs del Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona l'any 1879) és ple de ressonàncies franciscanes. Fet i fet, la ideologia catòlica collelliana empelta amb un cert franciscanisme i, també, amb el tomisme que a finals del segle XIX era doctrina central del Vaticà.¹⁵¹⁹

¹⁵¹⁷ Pròleg anònim al volum d'Antoni d'ESPONA. *Poesies*. Barcelona: Lectura Popular, 1917.

¹⁵¹⁸ Segurament, la presència d'aquests poemes es pot posar en relació amb la devoció montserratina que caracteritzà Collell.

¹⁵¹⁹ Per a un acostament més detallat a aquests doctrines remetem als estudis biogràfics i ideològics citats en capítols anteriors: Requesens i Piquer (1992), Molas (1997) i Montserrat Satorre (2002).

El joc d'oposicions cel-terra, matèria-esperit, o vida-mort que domina poemes com «La meva promesa» de Collell, «La vida i la mort» de Genís i Aguilar, o «Mai» de Serra i Campdelacreu, ens remet a la concepció dual del Romanticisme –expressada clarament per William Blake a *The Marriage of the Heaven and Hell*–, i que, el grup de Vic, adopta des de la doctrina i l'imaginari catòlics.

Lo cel és trist, i l'ànima malalta
en va cerca a la terra el que li falta
per a guarir son mal:
¿què hem trobat en la terra
si no guerra i més guerra
que ens ha torbat al mig del camí ral?

L'altre gran bloc estructural de l'antologia el constitueixen els poemes «meditatius», les disquisicions poètiques sobre la pèrdua de «la gaia juvenesa» i sobre el desconcert i els perills que envolten l'edat adulta, davant els quals només hi ha una defensa –alçada com una pregària–, que és la fe. «Nuvolada», de Josep Masferrer; «No tornaran», de Jaume Collell; «Pel Maig» i «Mai», de Serra i Campdelacreu; «Ensomni», de Genís i Aguilar; o «Sospirs», de Camp-Sangles, presenten balanços de vida, planys pel pas del temps, intenses recerques d'una certesa enmig de «la follia del món». Aquestes meditacions, en general, respondrien al títol de Lamartine *Pourquoi mon âme est-elle triste?*, i enllaçarien, també, amb una poesia de reflexió sobre el món personal antic carregat de perills, pròpia del primer Milà i Fontanals. L'únic poeta que sembla exhibir un to i un gust diferents és Collell, més clàssic i alhora més popular. En tot cas, aquest conjunt de poemes reflexius agafa una dimensió de grup humà que ens reforça la lectura de *La garba* com a tancament d'una etapa de l'Esbart. Es pot concebre així si tenim en compte que aquests poemes són escrits pels autors més grans. Poemes com «La tardor de la vida» de Francesc d'A. Masferrer, «Esperança» de Joaquim d'Espona, «Desconhort» de Magí Verdaguer o «Enyorança» d'Antoni d'Espona, són altres exemples d'aquesta poesia de meditació:

De la vall de la infantesa
les ombretes he deixat,
i la calitja ja em tapa
lo paradís ple d'encants,
d'on he sortit no fa gaire
empès del temps per la mà
que no s'atura ni es dobla
llançant-nos sempre endavant.
[...]
Del verger de la infantesa

les ombretes he deixat,
ses florides margenades
i els delitosos frescals
on los jorns se m'esmunyiren
rient i joguinejant.

[...]

Primavera de ma vida
t'ha engolit l'eternitat
mentre lo bressol s'allunya
lo sepulcre es va acostant.

Ens trobem, doncs, davant de l'enyor d'una infantesa viscuda plenament i entesa com el moment de la vida d'un gaudi més profund. Aquests poemes de meditació, aquest enyor d'una joventut idíl·lica entronquen, clarament, amb el Romanticisme europeu, sobretot amb el francès (recordem, per exemple, el llibre *Méditations poétiques* d'Alphonse de Lamartine).

Un altre grup important de poemes són els de temàtica historicopatriòtica, que sovint incorporen, també, un marcat to religiós o èpic i temàtica vigatana. Aquests cants d'exaltació a la pàtria, en els quals s'entreveu una important relació pàtria-natura, serveixen per demostrar, des d'una altra vessant literària, la clara filiació romàntica de *La garba muntanyesa* en particular i del grup de Vic en general. Aquests poemes són poemes d'enyor, melangiosos, és cert, però també de somni: d'un somni que serveix per fer reviure i exaltar la pàtria. Combinen els fets històrics i els sentiments, la pàtria i l'amor per la pàtria. L'enyor és el punt de partida, i la història el mitjà. És, en definitiva, aquesta visió mística de la pàtria que tenia Verdaguer.

Adéu, per sempre adéu, records de nostra història,
cabdills que llumenàveu lo temple de la glòria;
sagrades llibertats, aimies del cor meu:
i tu, poble gegant, espill del poble lliure,
que el jou volent posar-te i esclau no sabent viure,
devalles a la tomba... adéu, per sempre adéu!

D'aquest grup en podem fer dos subgrups: els que tracten un passatge de la història («Los vigatans» de Verdaguer, «La cançó del Miquelet» de Collell, «A Catalunya en lo Bruc» de Bach, o «Lo cant del Saguntí» de Camp-Sangles) i els que tracten personatges importants de la història de Catalunya («Lo plant d'en Bach de Roda» de Camp-Sangles, «Al hèroe muntanyès en Josep Manso» i «Cobdícia i venjança» de Josep Masferrer). La majoria són cants heroics (per exemple «Lo cant del Saguntí» de Camp-Sangles) i alguns, com «La cançó del miquelet» de Collell i «Los

vigatans» i «Al héroe muntanyès en Josep Manso» de Verdaguer d'un clar sentiment antifrancès:

Diu que els francesos arriben;
mes aixís Déu nos ajud,
com de sencer a muntanya
no n'hi entrarà ni un,

però tots exhibeixen un gran fervor patriòtic:

Mes jo no la veuré l'aubada catalana,
perquè ton rei francès morir crudel me mana
al temps que en lo ponent ton sol s'apagarà;
i jo, que per a veure't un jorn sense cadenes
daria ma sang tota, daria fins mes venes,
no puc fer per tu, pàtria, res més sinó plorar.

Dins del grup de poemes històrics n'hi podríem incloure altres: els historico-apologètics, és a dir, els dedicats a Balmes («A Balmes» de Collell, «Davant l'estàtua» de Nadal i «Record a Balmes» de Verdaguer) en els quals es poetitza i s'exalta la figura del filòsof vigatà, de qui ideològicament són deutors, i «Lo ferrocarril de Vic» de Francesc d'A. Masferrer, un poema de tema actual però tractat èpicament.

La Natura és un altre element recurrent i important de *La garba muntanyesa*. Però fixem-nos que majoritàriament funciona com a escenari de l'acció i no pas com element principal del poema. Una natura «entesa i sobretot viscuda com un camí d'accés a un paradís perdut i a un més enllà de plenitud assolible»,¹⁵²⁰ una concepció de la Natura bucòlica i idealitzada, plenament romàntica. Una Natura que demostra la connexió amb el Romanticisme i que participa, també, de la vocació religiosa d'aquest recull, ja que la majoria de poemes se situen a la primavera, el moment de naixement i floració, una època plena de vida i pròpia del Romanticisme. Però no només això: moltes de les composicions en les quals la Natura participa, se situen al maig, el mes dedicat a la Verge Maria, que apareix, per exemple, al títol del poema «Pel maig», de Serra i Campdelacreu, o als poemes «Epitalami» de Joan Sendra i «A la Verge de Montserrat», de Francesc de Febrer, per citar-ne, tan sols, alguns. Poemes com «Primavera i estiu» de Febrer o «La tardor de la vida» de Francesc d'A. Masferrer, utilitzen la natura com a correlat per expressar un estat d'ànim en el primer cas i per fer un balanç de la vida en el segon. En canvi, «La Primavera», d'Antoni d'Espona, i «Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants» i «La Plana de Vic» de Jacint

¹⁵²⁰ REQUESENS I PIQUÉ (1988), p. 80.

Verdaguer poetitzen la Natura. En el primer cas, genèricament, en els altres, serveix, també, com a exaltació de Vic. Altres poemes com «Pel maig» de Serra i Campdelacreu o «Les flors d'Ausa» de Bach i Martí, són alguns d'aquests poemes en els quals la Natura és escenari o element essencial del poema:

Vine amb mi a veure l'estufada plana,
que tot és verd:
per entre boscos de catifa blana
lo cor s'hi perd [...]
Mira, et tinc d'ensenyar una raconada,
voretta el riu,
que em sembla ha d'ésser la millor teulada
per fer-hi niu.

Una natura que també serveix d'exaltació de Vic:

Aixís quan lluny d'eixa plana
flors hi veig que es fan mirar,
mon cor diu: són molt més belles
les que es crien allí dalt. («Les flors d'Ausa»).

La capital osonenca és un altre dels temes importants de l'antologia. Poemes que poetitzen sobre la ciutat («Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants» i «La plana de Vic» ambdós de Verdaguer o «A Ausona» de Francesc d'A. Masferrer), d'altres sobre algun element de la ciutat («Lo ferrocarril de Vic» o «Lo cloquer de Vic» de Francesc d'A. Masferrer) i d'altres en què Vic hi apareix com a element secundari («Lo plant d'en Bach de Roda» de Camp-Sangles o «Les flors d'Ausa» de Bach i Martí) són, també, presents a *La garba*. És una manera d'exaltació de Vic, d'afirmació de Vic com a ciutat literària i d'identificació amb una ideologia i una posició estètica.

Els mots *muntanya*, *plana*, *país* i *pàtria* condensen la idealització romàntica de la geografia que tenien els vigatans.¹⁵²¹ Com es pot comprovar, la importància del mot *muntanya* es comprimeix en el títol de l'obra estudiada: *La garba muntanyesa. Recull de poesies del Esbart de Vic*. El subtítol diu, ben clarament, què és i què hi trobarem. Però la primera part no deixa de tenir el seu significat ideològic. Una garba és un feix d'espigues segades. Encara que el mot no inclogui una voluntat selectiva, Collell, el que fa, és servir-se del lèxic de l'agricultura per mostrar el sentiment de pertinença geogràfica. Però a més a més és *muntanyesa*. I és que com vèiem al principi del treball, Vic, el segle XIX, era la capital de la Catalunya de muntanya, i l'element muntanyenc una de les forces que ajudaven a conformar la personalitat i la ideologia d'aquest grup de joves

¹⁵²¹ *Ibíd.*

poetes. Així doncs, Collell ja es mostra ideològicament en el títol, on incorpora la importància de la Natura com un element de reivindicació de Vic com a capital de la Catalunya muntanyesa.

Pel que fa a l'ús de la llengua del grup vigatà, en l'anàlisi de la qual no ens hem endinsat, diríem que és possible considerar que són deutors i deixebles del gran poeta del grup, Jacint Verdaguer, de qui van adoptar, en general, el model lingüístic. En efecte, un estudi detallat de la llengua del grup demostraria que les característiques que han servit als estudiosos per definir la llengua literària verdagueriana, servirien, en gran part, pels seus compatriotes. Una llengua que seguint els patrons d'Aguiló i Milà podem considerar popular i oral però que alhora no fuig dels cultismes i que té un cert regust arcaïtzant; que es vol distanciar del català antic però sense perdre'n la connexió i que no usa, únicament, dialectalismes vigatans. Al cap i a la fi, un intent de construir una llengua poètica cultivada, de base popular i oral però amb una intenció culta. Una llengua que podríem considerar *floralista* i, com diu Riba de la de Verdaguer, d'«estil literari tendre»¹⁵²² (càndid i senzill). Verdaguer i Collell són, sens dubte, els que més destament saben trobar el to de senzillesa propi de la poesia popular i un registre culte plausible per a la poesia que estan fent.

L'element popular, però, no només apareix en l'ús i forma de la llengua, sinó també en la mètrica i en els temes. Per exemple, el vers heptasil·làbic és propi de la tradició popular catalana, sobretot de la cançó popular, tot i que també és usat en la poesia culta, i és un dels versos més utilitzats a *La garba*, juntament amb el decasíl·lab, el metre més important de la nostra tradició poètica. Temàticament, poemes com «Sant Francesc s'hi moria», provinent d'una llegenda, o «Los sants reis», de tradició religiosa, també són propis de la cultura popular. En el mateix sentit, si parlàvem d'una llengua culta, podem parlar d'una mètrica culta. L'ús del vers alexandrí, que sumat al del decasíl·lab demostra el domini dels metres llargs, propis de la poesia culta i personal, és senyal de la influència dels romàntics francesos. Com veiem, doncs, la mètrica i la llengua són uns altres elements que mostren les influències de la poesia popular catalana i de la romàntica francesa a *La garba*, i no només la poètica i la filosofia. Aquesta barreja demostra que els poetes vigatans volien fer una poesia culta d'arrel popular.

Pel que fa a l'ortografia utilitzada a *La garba muntanyesa* és interessant fixar-nos en la utilització de la terminació *-es* pels noms i adjectius femenins plurals. Amb

¹⁵²² RIBA (1967), p 13.

aquesta opció presa, Collell participava activament d'un dels debats més intensos de l'època. I, tot i que havia tingut el seu apogeu a mitjan de la mateixa dècada i, per tant, el 1879 ja no es trobava a l'ull de l'huracà, la decisió adoptada per Collell no podia ser gratuïta. Per això mateix ens sembla remarcable que a *La garba* apareguin els plurals femenins en *-es* un cop la polèmica ja s'havia tancat i el grup encapçalat per Aguiló, al qual Collell i els vigatans donaven suport, n'havia sortit perdedor. És, al nostre entendre, una altra presa de posició ideològica de l'antologia vigatana.

3.5.7 Recapitulació

La garba muntanyesa és, doncs, un manifest ideològic i literari. Com a manifest literari veiem el predomini d'una poètica romàntica. Es tracta d'un Romanticisme conservador, de fons religiós i d'un caire més aviat francès (les traces d'A de Vigny són apreciables en els poemes de tema bíblic, les de Lamartine en les nombroses «meditacions poètiques», les d'Hugo en l'alè èpic d'algunes composicions –per exemple «Lo nou món» de Francesc d'A. Masferrer). L'evocació del passat històric i patriòtic, la utilització de la Natura com a element d'evocació i de retrat de l'ànima, l'exaltació del jo, el tractament intimista i sentimental de temes clàssics com l'*ubi sunt* (que apareix, per exemple, al poema al·legòric «La meva promesa» de Jaume Collell), la utilització de símbols com l'arpa, els ocells o la boira o la constant autointerrogació són característiques que ens hi acosten. Un Romanticisme de caire conservador que uneix l'Esbart de Vic amb patriarques de la Renaixença com Aguiló i Milà i Fontanals.

Com a manifest ideològic en podem ressaltar tres dels elements més característics del grup: la pàtria, la religió i Vic, els dos primers dels quals responen al subtítol de *LVM*. Aquesta correlació, i que ambdues empreses es deguin a J. Collell, demostra, en certa manera, que tot i la diferència d'envergadura, la intenció és la mateixa: *pro aris et focis*. Aquesta adaptació del lema dels Jocs Florals que fa Collell explica la manca de poemes amorosos (tan sols «A una gelosa» de Joan Sendra, «Les arracades» de Nadal, i en certa manera «Epitalami», també de Sendra i «Pel maig» de Serra, els hi podríem considerar). Vic és l'element genuí d'aquesta ideologia, el que la diferencia de la resta de Catalunya; per això la utilització de la ciutat o d'elements vigatans com a matèria poètica per remarcar-ne l'exclusivitat.

Carles Riba al pròleg de l'antologia de Verdaguer, deia que «triar és opinar». Collell, amb *La garba muntanyesa*, anava més enllà: opinava, sí, però també actuava. Opinava sobre el grup de Vic (la seva selecció es deu a un criteri literari) i sobre la

literatura contemporània. Però per a ell opinar sobre la literatura del moment també volia dir actuar, instrumentalitzar-la per a fins més generals. Amb l'edició d'aquest petit recull, Collell es posicionava i donava una opinió sobre la situació i el camí que prenia la literatura catalana contemporània i pretenia fondre en un tot un ideal literari i un ideal patriòtic conservadors. *La garba*, doncs, funciona com a síntesi ideològica i literària del grup, i a banda d'apostar decididament per una estètica literària molt concreta, participa (o reobre) a alguns dels debats més polèmics dels darrers anys. L'escassetat de notícies que en trobem a la premsa insinua que tingué poc ressò en la societat del moment. I això es deu, segurament, al tomb que prenia la literatura catalana, que a la dècada dels 80 es decantà, preferentment, per unes posicions realistes-naturalistes. Aquest viratge suposà que els camins fresats pels vigatans, pels quals ells continuaven circulant, havien de caure, progressivament, en desús.

Collell, home de voluntat organitzativa d'actes polítics i literaris, ajudat per Verdaguer, va ser el propagador dels ideals de joventut vigatana per la capital del país: l'amor per la llengua, la poesia, la pàtria i la religió. Verdaguer ja havia triomfat als Jocs Florals i era un autor respectat i admirat arreu dels Països Catalans. I Collell, un home d'acció catalanista i catòlica, engegà les seves campanyes patrioticoreligoses, tal com ha estudiat Josep Junyent i Rafart,¹⁵²³ sobretot a partir de l'opció periodística, la primera de les quals va ser la fundació de *LVM* l'any 1878. Incloure la publicació de *La garba muntanyesa* en aquest grup es fa difícil. Primer de tot perquè no la podem considerar pròpiament una campanya, ja que l'envergadura del fet és més aviat petita. Sí, però, que la podem entroncar, encara que sigui com a contrafort i no pas com a element principal, en aquest seguit de fets. Bàsicament perquè segueix les característiques de la majoria de maniobres que Collell dugué a terme en aquesta direcció (sortida a l'exterior del vigatanisme, expansió dels ideals catalanistes catòlics conservadors i propagació de l'ideal religiós) i perquè, al cap i a la fi, creiem que és pertinent considerar-la un estandard del moviment.

¹⁵²³ JUNYENT I RAFART (1990).

Conclusions

Vic fou un focus renaixentista de primer ordre que oferí el poeta més important del segle XIX català (Verdaguer), un dels ideòlegs capitals en la vertebració del catalanisme polític (Collell) i el primer prosista català que s'acostà a la narrativa literària per propensió i no pas per militarisme cultural (Genís). Però què portà Vic a recuperar una de les posicions capdavanteres en la cultura catalana? No podem negar, certament, el context cultural que vivia el país: l'expansió dels aires de modernitat que insuflava la capital del país s'havien de deixar sentir a la d'Osona. Però no només això. No es pot obviar que la tradició literària en català continuava sent ben viva a Vic, com també l'ús absolut de la llengua catalana. Una situació, doncs, que afavoria el resultat final.

No es pot entendre la floració d'un personatge com Verdaguer sense els seus contemporanis. Això vol dir sense els autors que el precediren i sense els seus companys de generació. Seria difícil d'imaginar que sense la situació en què es trobava Vic, el poeta de Folgueroles hagués assolit el cim de la poesia catalana; difícil d'imaginar perquè als inicis de la seva carrera d'escriptor havia de compartir interessos, havia de batallar amistosament amb els companys i havia de tenir algú que li fes de guia. I és la demostració de l'existència d'aquests tres elements el que, al cap i a la fi, governa el treball. Més enllà d'això, però, dos fets havien de ser decisius per a la presa de consciència lingüística i patriòtica dels joves: la fundació i creixement dels Jocs Florals de Barcelona i la important presència de catalans a la guerra d'Àfrica. Ara, quina era la situació cultural que vivia Vic a inicis de la dècada dels 60 del segle XIX?

La primera part del treball gira entorn de la situació cultural vigatana de començaments del decenni de 1860, el qual es troba fortament marcat per la fundació i creixement del Círcol Literari de Vic. Aquesta entitat, que agrupà al seu entorn els principals personatges de la cultura vigatana del moment, serví d'esplai intel·lectual entre els més grans, esdevingué un centre de formació per als més joves i es convertí en l'escenari de les primeres lectures de poesia en català a Vic. A més, també facilità la relació amb els barcelonins i fou un dels primers llocs on es feren classes de llengua catalana. La importància del Círcol per a la història de la cultura és, sens dubte, remarcable. I ho és, al nostre entendre, per tres fets principals: perquè a la tertúlia diària que hi havia als salons s'hi devia discutir de cultura, política, economia, etc., aspectes que interessaven un sector ben determinat de la població –la burgesia–; en segon lloc perquè les conferències que s'hi oferien havien d'esdevenir lliçons i, per tant, una

expansió notòria de coneixement; i per últim, perquè la biblioteca oferia la possibilitat de llegir literatura contemporània. I si a això hi sumem els cursos de llengua francesa i catalana, o l'assaig de creació de càtedres, ens adonem que els inicis van ser ambiciosos. I que més enllà de les aules del Seminari o l'Institut de Segona Ensenyança –els centres de formació on estudiaven els futurs esbartaires–, el Círcol havia de convertir-se, també, en un espai d'aprenentatge per als joves.

També d'aquests anys cal destacar l'aportació a les lletres vigatanes d'Ignasi Campà, a qui pràcticament ningú fins ara ha prestat atenció, i que sobresortí per a una clara preferència per a l'estètica romàntica. Aquesta inclinació per al Romanticisme, que ja s'havia deixat sentir en la premsa i en l'obra castellana d'autors anteriors, serà una de les peces clau per entendre la vitalitat i la força de la Renaixença a la capital d'Osona. I de fet, si s'ha de tenir en compte algun autor vigatà en llengua catalana anterior a Verdaguier, el nom que cal tenir present és el d'Ignasi Campà, pel que la seva proposta significa de novetat. I junt a Campà, un altre autor que cal destacar del primer quinquenni dels 60 del segle XIX, per motius ben diferents, és Josep Serra i Campdelacreu, de qui tampoc s'havia estudiat la seva producció literària. El poemari inèdit *Les primeres il·lusions*, que donem a l'annex 14, demostra que la vareta de la poesia en català havia tocat des de ben aviat els joves i també assenyala els camins que aquests seguien des dels inicis. Serveix, doncs, com a mostra de la poesia adolescent dels futurs esbartaires i traça unes línies que trobarem en l'obra juvenil dels nostres autors: el gust jocfloral, la tendència arqueològica i sentimental; la forta presència de la natura i la religió; la utilització constant de símbols; el fort subjectivisme que impregna la majoria de textos; i una llengua indecisa i vacil·lant, però que, el fet d'usar-la, ja demostra l'interès dels autors per fer-la servir en la creació.

El primer capítol també té unes pàgines dedicades a la concepció lingüística, en les quals oferim un trajecte per la ideologia lingüística vigatana i els interessos dels vigatans per la llengua. Ens fixem, en especial, en el discurs que Francesc d'Assís Aguilar llegí al Círcol l'any 1861 titulat *Plants de la llengua catalana* i, d'aquí, quina idea es tenia dels orígens de la llengua. En aquest punt, podem veure la distància que separava els vigatans de la primera generació dels de la segona, i també els primers amb els cappers barcelonins de la Renaixença. Aquests darrers i els joves vigatans concebien el català com una llengua neolatina; els altres acceptaven, encara, la teoria babilònica dels idiomes. I que la diferència d'interessos lingüístics entre uns i altres és prou rellevant ho demostren els textos dels joves que presentem: molt més sentimentals,

amb altres focus d'interès i d'una plena concepció romàntica (és allò de la identificació de llengua i pàtria). És, aquest, un altre dels salts més significatius que feren els esbartaires. Ara, quant a la llengua, el més destacable són les classes de llengua catalana que Francesc d'Assís Aguilar engegà als salons del Círcol. Tot i que és difícil seguir-ne les traces, també és cert que les poques informacions que tenim semblen demostrar que es va tractar d'un dels primers centres que oferí aquest tipus de classes i que l'acceptació va ser rellevant.

I d'aquest període cal subratllar-ne, també, la figura de Joaquim Salarich i Verdaguer a qui hem de considerar el personatge més important dels inicis de la Renaixença a Vic. Ho és per les relacions intel·lectuals que tenia, per l'activitat cultural que desenvolupà i perquè es convertí en un dels principals «mestres» dels joves. La seva figura, arraconada dels estudis literaris –llevat dels dedicats a la narrativa històrica–, mereix ocupar un lloc capdavanter entre els iniciadors del nou camí cultural, perquè no se li pot negligir la seva importància i la influència que exercí. Fet i fet, la seva activitat cultural polifacètica el convertia en un intel·lectual de primer ordre. I no tan sols això, sinó que les relacions intel·lectuals amb alguns dels personatges més significatius de la primera generació de la Renaixença –com ara Antoni de Bofarull o Víctor Balaguer–, posa en solfa la seva vinculació amb el moviment i el seu paper com a mestre dels joves.

El període 1866-1871, que delimita la segona part de l'estudi, viu la confirmació dels camins oberts en l'etapa anterior. El 1865 el Círcol ha d'estrenar un nou local perquè el primer se'ls ha fet petit, i Verdaguer guanya els primers premis als Jocs Florals de Barcelona. El 1871, Collell hi és nomenat Mestre en Gai Saber i al Círcol es torna a fer patent la necessitat d'un trasllat perquè l'espai que ocupa ja no és suficient. En aquests anys, els fets més significatius són: la publicació d'un fulletó de poesia vigatana per part del bisetmanari *EdLM* entre el 16 de novembre de 1865 i el 3 de setembre de 1868; el naixement de l'Esbart de Vic el 1867; i la inauguració del Teatre Ausonense el 1869. Cada un d'aquests serveix per acostar-nos a un aspecte concret de la literatura a Vic.

A partir de l'anàlisi feta, hem vist que el fulletó de l'*Eco* esdevé un recull de poesia vigatana des dels anys 40 als 60 del segle XIX amb la voluntat de demostrar la pervivència i actualitat de la literatura catalana a la capital d'Osona. A més, serveix de reivindicació de propietat de personatges com Jaume Balmes, i Francesc Camprodon, o en menor mesura, Ignasi Campà i Joan Vinader. És, també, un recorregut literari que

demostra que les noves propostes estètiques ja s'havien deixat sentir a Vic. A banda de la voluntat de traçar un contínuum literari vigatà, Collell, que n'és el responsable, vol, també, entroncar-se a un sector concret de la Renaixença, el conservador. Per això, els poemes de caràcter historicopatriòtic o religiós dominen el recull.

Sobre l'Esbart hem intentat allunyar-nos d'allò que s'ha anat repetint. Així doncs, tot i recollir la informació sobre les sessions conegudes i els participants, hem intentat posar al dia el nom dels fundadors o primers membres, els assistents i els poemes llegits a les esbartades conegudes i hem fet una proposta cronològica. El pinyol, però, d'aquest apartat, i allò que en definitiva és innovador, és l'aproximació al discurs ideològic dels membres i també la seva concepció lingüística. Com hem pogut veure, encara que tènues, hi havia divergències entre els fundadors. No dificultaren una futura acció conjunta, ni malmeteren l'amistat, però el cert és que en els anys de màxima tensió, això és, immediatament després de la revolució de setembre de 1868, les relacions eren divergents. Com també hi havia diferències en la vinculació amb la llengua catalana. Malgrat que l'adscripció renaixentista és indiscutible, també ho és que el procés d'assimilació no fou el mateix. La vinculació que féu Verdaguer de llengua i pàtria fou total. Els altres hi arribaren de manera esglaonada, i tan sols el canonge Collell sembla que arribà a una altura similar.

L'Esbart constituí, sens dubte, el rovell de l'ou de la cultura vigatana del XIX. En formaven part la tríada de personatges principals de la literatura vigatana vuitcentista, és a dir, Verdaguer, Collell i Genís. I els companys, autors de més o menys importància i més o menys dotats per a la literatura, ajudaren, de manera capital, i sobretot en la seva joventut, al floriment d'aquests. I per tot això esdevingué un dels cercles culturals més importants del país: perquè els fruits que oferiren eren ofenosos, perquè es relacionaren amb personatges celeberrims a nivell nacional i perquè ajudaren a tornar a col·locar Vic entre les ciutats capdavanteres del país. I també perquè prengueren partit per a una determinada estètica: un Romanticisme tardà, d'essència arqueològica, que s'abeurava de la història i, sobretot, d'herència francesa i espanyola.

El tercer aspecte rellevant d'aquest període és el teatre, que en conjunt no ha estat revisat ni estudiat. L'art escènic no gaudia d'un espai apropiat per a les representacions i, malgrat que les peticions d'un teatre eren constants i que les diferents entitats culturals i recreatives de la ciutat n'albergaven representacions als seus salons, el cert és que no es disposava d'un espai municipal capacitat per a les representacions. Ara bé, també és ben cert que la població hi estava interessada, com demostra el

recorregut ofert per la premsa. I també és interessant de veure que els joves, en la seva etapa de formació, s'aproparen a l'escena, la qual cosa demostra que assajaren en tots els camps i que l'interès cultural era absolut. A més a més, assenyala, també, les diferències de gust literari entre els primers vigatans interessats en la Renaixença – propers a un teatre moralitzant i essencialment castellà– i els esbartaires –atrets per una escena romàntica i catalana.

La tercera etapa del nostre estudi reflecteix el període de consolidació de la Renaixença a Vic. Els membres de l'Esbart, doncs, comencen a oferir alguns dels seus fruits més significatius (recordem *L'Atlàntida*, de Jacint Verdaguer; *Julita*, de Genís i Aguilar; o *Primavera trista* de Serra i Campdelacreu), el conreu de narrativa en català es consolida i ofereix fruits significatius i particulars, apareix un grup de joves seguidors de l'Esbart quan aquest ja s'ha dissolt, i l'incipient discurs vigatanista comença a trespasar fronteres. És un període que políticament viu la fi del Sexenni Democràtic i en literatura el triomf de Verdaguer i Guimerà als Jocs Florals de 1877, l'aparició de Narcís Oller, i, sobretot, la irrupció amb força –en especial als darrers anys de la dècada dels 70– de l'estètica realista-naturalista al si de la literatura catalana. Una etapa, doncs, que, des de l'òptica cultural, a nivell nacional es pot considerar de consolidació, però alhora, també, de modificació o reconducció; i en l'aspecte polític i social de forta tensió en el qual Vic es converteix en un important camp de batalla durant la tercera guerra carlina (1872-1876), la qual pot ser llegida com una veritable guerra civil. Aquesta tensió, però, no desactivà l'empenta vigatana.

La premsa d'inicis de la dècada dels 60 ja s'havia interessat per a la narrativa: la publicació de narracions breus, sempre en castellà, així ho fa veure. I encara que no fou fins al 1874 que el conreu de prosa literària catalana es consolidà, també ho és que ja abans, alguns vigatans com Marià Campà o dos anònims que participaren als Jocs Florals de 1866 i 1868, respectivament, havien assajat la prosa catalana. En efecte, el 1874 va ser l'any de publicació de *Lo castell de Vilatorra*, la primera narració en català de Joaquim Salarich, i de *Julita*, de Martí Genís i Aguilar. La primera seguia la línia que ja havia encetat el mateix Salarich, en llengua castellana, a la dècada dels 40: la narrativa històrica i arqueològica de tendència scottiana. El segon, tot i ser escrit el 1868, no va veure la llum fins al 1874 i és una peça única en la literatura catalana: el Romanticisme sentimental que governa al text no apareix, amb la mateixa força, a cap altra obra del vuit-cents català. Ara bé, tot i que són Genís i Salarich els autors més rellevants i significatius, la nòmina d'aficionats a la prosa literària no es pot reduir a ells

dos: altres noms com Francesc de Febrer, Francesc de P. Masferrer, Francesc Rierola, Jaume Collell i Jacint Verdaguer també fan cap a aquestes pàgines. I fins i tot, encara que no en coneguem les peces, sembla ser que Raimon d'Abadal i Lluís B. Nadal també s'havien entrenat en la narrativa. A partir de la dècada dels 80 del segle XIX, del primer no tenim notícia de més publicacions; el segon, en canvi, publicà narracions com *Lo Beneyt y la porqueyrola*, *Margaridoya*, o *Benet Roure*. Més que l'aproximació breu que oferim a les obres, el que té de nou aquest apartat és el catàleg d'autors i narracions que es dona. Totes les de Genís ja han estat estudiades, i de Salarich, només *Lo castell de Sabassona*. Nosaltres proposem una lectura breu de tots els textos vigatans que hem pogut datar del període 1860-1880.

D'aquest decenni, hem estudiat un altre aspecte de caràcter general: el futur dels esbartaires (la seva situació professional, els seus primers fruits literaris i un apropament a l'inici d'un cert discurs vigatanista) i l'aparició d'aquells que es veolen els seus successors, el JVC. Així, quan les figures de l'Esbart ja estaven plenament consolidades –Jaume Collell era Mestre en Gai Saber, Verdaguer havia publicat *L'Atlàntida* i Genís i Aguilar *Julita*– i el discurs vigatanista començava a deixar-se sentir arreu del Principat, nasqué un grup de joves, que, amb el nom de JVC i figures com Josep Camp-Sangles, Lluís B. Nadal, Raimon d'Abadal i Calderó, Josep Bach i Martí o Francesc Rierola, es proposaven seguir les petjades dels seus mestres. Els fruits que oferiren, el ressò que tingueren i les notícies que n'hem trobat són molt menors que les del primer grup. Fet i fet, però, l'apropament que fem a aquest cercle constitueix el primer que se li ha dedicat i demostra que, encara que des de les fronteres vigatanes, alguna vegada, se l'hagi volgut magnificar, el cert és que la importància que tingué cal posar-la en dubte. I és que tot i que es volien els successors de l'Esbart, no assoliren les mateixes cotes. Així, malgrat que es presentaren al Círcol en una sessió acadèmica semblant a la que havien celebrat els esbartaires 10 anys abans, és ben cert que les diferències són majors. Per exemple, els membres del JVC sembla ser que tenien el seu lloc de trobada a Barcelona; la majoria d'actes celebrats eren trobades públiques en les quals retien homenatge a alguns dels seus predecessors, no en coneixem una llista fidedigna de noms i sembla que ells sols no es bastaven per a constituir una acadèmia. I, sobretot, el que ens fa reflexionar és que els mateixos membres del grup no en parlaren en els seus escrits de maduresa.

Quant a fets concrets de la dècada de 1870 en destaquem tres: la celebració del certamen literari per commemorar el primer aniversari de l'arribada del tren a Vic el

1876 –estudiat per primera vegada–, el naixement de *LVM* el 1878, que posem en relació al *DdV* del 1877, i la publicació de *La garba muntanyesa* el 1879. Cada un d'aquests serveix per apuntalar alguns dels camins més importants d'aquests anys: la força del Círcol, però també la diglòssia que encara imperava al seu si; la novetat que significà el setmanari vigatà i la seva importància en la vertebració del catalanisme catòlic i conservador; o la posició que pren Collell amb la publicació de l'antologia de membres de l'Esbart de Vic (i també dels seus seguidors).

Una de les conseqüències de la tercera guerra carlina fou la no celebració de l'arribada del tren a Vic. Aquest, un desig ciutadà reivindicat, ja, des de la dècada dels 50, no fou celebrat per culpa de la inestabilitat social. Al cap d'un any, amb la guerra ja acabada, just el dia que es commemorava el primer aniversari de l'arribada del tren, se celebrà un certamen literari per tal d'evocar-lo. Alguns dels diferents personatges que hi participaren (Francesc Ubach i Vinyeta, Joaquim Riera i Bertran o Manuel Mata i Maneja), així com també dels que formaren part del jurat (Joan Montserrat i Archs o Carles de Fontcuberta), donen fe del relleu que havia pres Vic en el moviment renaixentista català i del teixit que havien establert els principals actors vigatans amb els seus coetanis principatins. Però el Círcol encara es mostrava allunyat de corporacions com, per exemple, els Jocs Florals de Barcelona, que tan sols acceptaven textos en català. I és que el certamen vigatà admetia a concurs peces en català i castellà.

Si el 1876 tenia lloc aquest concurs literari, el 1878 es fundà *LVM*, el primer diari en català sorgit de la Plana de Vic. Els ideòlegs en van ser Jacint Verdaguer i Jaume Collell i aquest darrer fou, també, qui el dirigí durant la major part dels anys. *La Veu* significà l'exportació de l'incipient discurs vigatanista fora de les fronteres de la Plana. Collell, sobretot Collell, plantejava transcendir l'àmbit local i establir un discurs propi i singular a la capital catalana. Era, aquesta, la primera campanya patrioticoreligiosa que duria a terme el futur canonge. Si més no la primera amb una voluntat nacional i amb un discurs força definit i concret. I és ben interessant acarar-lo al *DdV* una publicació que, tot just un any abans de *LVM*, havia vist la llum a Vic de la mà d'un altre membre de l'Esbart com era Josep Serra i Campdelacreu. Les diferències són prou significatives i posen de relleu els interessos d'un i altre.

L'any següent, el 1879, Collell duia a terme la segona d'aquestes campanyes. L'antologia *La garba muntanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vic*, aplega els fruits d'una generació que ja s'havia donat a conèixer arreu de Catalunya, incorpora els joves vigatans que consideraven els seus successors i constitueix un manifest literari, i, alhora,

ideològic. Aquesta és la primera i única vegada que trobem una antologia dels membres de l'Esbart. A més a més, la gènesi d'aquesta empresa, la voluntat i la intenció ens fan pensar en una jugada sens dubte protagonitzada pel canonge Collell per tal de donar sortida cap a la resta del Principat del que en aquell moment s'anomenava «escola vigatana», i que en l'actualitat rep el nom de «vigatanisme». Collell, amb *La garba*, es posicionava i donava una opinió sobre la situació i el camí que prenia la literatura catalana contemporània i pretenia fondre en un tot un ideal literari i un ideal patriòtic conservadors.

Els annexos serveixen, en certa manera, per exemplificar la força literària de Vic. A banda dels documents del Círcol, que ensenyen alguns dels aspectes tractats, i dels referents a *LVM* i del *DdV*, que aporten informació nova sobre els subscriptors i altres aspectes, la correspondència de Joaquim Salarich i la de Serra i Campdelacreu ofereixen un tast de les relacions intel·lectuals dels vigatans de les diferents generacions. Ara bé, el bloc més important dels annexos és el dedicat a la creació literària. La quantitat d'inèdits presentats demostra que el conreu literari era molt estès, amplia el número de conreadors, augmenta el corpus literari d'alguns autors i, alhora, els textos fan de complement de la tesi. Ara: la funció dels textos literaris editats és representar la faceta literària dels autors estudiats i exemplificar les seves vies literàries. No ens hem limitat a copiar-los, sinó que hem cregut que els podíem normativitzar per tal de facilitar-ne la lectura. A més a més, per als inèdits, també en proposem una puntuació. Quant als annexos, doncs, la feina de lectura i transcripció ha sigut, també, significativa.

En definitiva: *La Renaixença literària a Vic: dels orígens a la consolidació* és un recorregut per la història literària de la capital d'Osona dels decennis de 1860 i 1870 del segle XIX. L'objectiu principal —oferir un retrat coral de la literatura vigatana— s'ha vist complert. Hem estudiat diferents aspectes concrets de la poesia, hem apuntat possibles vies d'estudi per a autors secundaris i hem proposat una introducció a la història de la narrativa i del teatre a Vic. I aquesta aproximació global ha permès que els objectius específics que ens proposàvem s'hagin acomplert: assenyalar els fonaments que portaren els personatges principals de la Renaixença vigatana a assolir les cotes més altes de la literatura catalana; provar que Verdaguer no aparegué del no-res, sinó que el context influí decisivament en el seu creixement literari; i corroborar que Vic esdevingué un dels centres principals de la cultura catalana del XIX.

Ara, no només ens hem aturat a fets literaris. Aspectes de caràcter general que hi tenen relació com el Círcol o la premsa, també han sigut aspectes centrals del treball. Si bé alguns d'aquests ja havien sigut tractats, per a la majoria mancaven estudis fidels. I els que ja gaudien d'aproximacions, sovint patien d'un enfocament, al nostre entendre, qüestionable, ja que eren inundats d'amor ciutadà o familiar. Així doncs, un dels propòsits inicials, que era endreçar la història literària de dues dècades i oferir-ne un estudi nou i objectiu, s'ha vist realitzat. I l'atzar, o la casualitat, ha volgut que aquest treball s'hagi acabat el 2017 l'any que se celebra el cent cinquantè aniversari del naixement de l'Esbart, grup que, al cap i a la fi, justifica aquest estudi. I no només això, sinó que, com hem vist, sobre l'Esbart també hi hem intentat donar un nou enfocament.

Presentem, doncs, aquest estudi amb les peces literàries de l'annex perquè contribueixi al coneixement i re-coneixement de la Renaixença a Vic i perquè sigui un engranatge més de les anàlisis que del període s'estan duent a terme sobre els grans centres i els protagonistes renaixentistes arreu dels Països Catalans. En definitiva, *La Renaixença literària a Vic: dels orígens a la consolidació* és un treball que obre noves vies, que posa a lloc alguns dels personatges que la història ha arraconat i que explica i justifica el perquè de la importància de Verdaguer i de Vic en la història cultural catalana. Capítols com els dedicats al teatre, a la narrativa, o temes que apareixen de manera transversal com el paper dels vigatans als Jocs Florals o el recorregut per la premsa que s'ofereix, són aproximacions que poden servir de punt de partida per a futures investigacions. No es pot llegir, doncs, com un estudi concloent, sinó com una obertura. Tothom que s'aproxima als estudis històrics pot interpretar els fets, els textos i les accions de manera diferent. És, aquesta, una de les gràcies dels estudis d'història de la literatura.

Bibliografia

- «Actes del Centre. El Pedró de la Font del Desmai». *Butlletí del Centre Excursionista*, vol. II. Vic, 1915-1917, p. 161-164.
- «José Serra y Campdelacreu». *Revista il·lustrada Jorba*, núm. 212 (maig de 1927).
- «M. José Serra i Campdelacreu». *Revista crítica de historia y literatura españolas, portuguesas è hispano-americanas*, núm. VII, any VI (juliol 1901).
- Acta de la Academia celebrada por el Círculo-Literario el dia 3 de Julio de 1865, para honrar la memoria del ilustre patricio el Dr. D. Jaime Balmes con motivo de la traslacion de sus cenizas al panteon levantado en los claustros de la catedral*. Vic: Imprenta y librería de Soler-hermanos, 1865.
- Acta de la sesión que el Círculo Literario de la ciudad de Vich celebró el día 23 de marzo del año 1864*. Vic: Imp. L. Barjau, 1864.
- ALBAREDA, Joaquim. *La industrialització a la Plana de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1981.
- ALBAREDA, Joaquim; MOLIST, Miquel; FIGUEROLA, Jordi; OLLICH, Imma. *Història d'Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1984 .
- ALBET, Montserrat. «Els primers anys wagnerians». *Serra d'Or*, núm. 281 (febrer 1983), p. 9-10.
- «La introducció de Wagner a Barcelona». *Revista Musical Catalana*, núm. 50 (desembre 1988), p. 15-17.
- ANGLADA I VILARDEBÓ, Joan. «La casa i família Galadies, de Vich». *Ausa*, vol. V, núm. 52 (1965), p.216-220.
- *El Canonge Jaume Collell*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1983.
- ANGUERA, Pere. *El Centre de Lectura de Reus*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
- «La Renaixença a Reus. Notes sòcio-lògiques». A: *Actes del col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Barcelona: Curial, 1992, p. 281-296.
- *El català al segle XIX. De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Empúries, 1997.
- *El Sexenni Democràtic i el desvetllament del catalanisme*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2006.
- ARBÓ, Juan Sebastià. *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdaguer*. Barcelona: Planeta, 2002.

- ARENAS SAMPERE, Paulí. «Aspectes de la prosa romàntica: la creació d'una prosa poètica en l'obra d'alguns escriptors del nou-cents». A: *Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú: Casa Museu Víctor Balaguer, 1997, p. 286-306.
- ARGULLOL, Rafel. *La atracción del abismo. Un itinerario por el paisaje romántico*. Barcelona: Acantilado, 2006.
- ARQUÉS, Rossend. «La Morta-viva: Gènesi, tradició i funció d'una al·legoria de la Renaixença de la llengua catalana i de Catalunya». *Anuari Verdaguer*, núm. 3 (1988), p. 31-76.
- B. «Gent notable de Catalunya. Joseph Serra y Campdelacreu». *Catalunya Artística*, núm. 59 (25 de juliol de 1901).
- BACH I ALAVALL, Jacint. «Festejos Populares». A: *Fiestas en la ciudad de Vich, 1895*. Barcelona: Tip. La Ilustración, 1895.
- BAGUILS, Francisco Javier. *Influencia del cristianismo en el derecho de familia*. Barcelona: Imprenta y librería politécnica de Tomás Gorchs, 1857.
- BAHER, Rudolf. *Manual de versificación española*. Madrid: Editorial Gredos, 1989 .
- BALLOT, Josep Pau. «Amats compatricis». A: *La Renaixença. Fonts per al seu estudi. 1815-1877*. Edició a cura de Joaquim Molas, Manuel Jorba i Antònia Tayadella. Barcelona: Departament de Literatura Catalana de la UB i Departament de Filologia Hispànica de la UAB, 1984.
- BALMES, Jaume. *Obras completas*. Edició a cura d'Ignasi Casanovas. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1925, vol. 3
- Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i Romanticisme*. Barcelona: Museu d'Història de Barcelona, 2011.
- BARGALLÓ, Josep. *Manual de mètrica i versificació catalanes*. Barcelona: Empúries, 2007.
- BERNAT, Pasqual. «Naturalistes osonencs del segle XIX». *Ausa*, vol. XXIV, núm. 163 (2009), p. 85-112.
- «L'home, és fill de la mona? La resposta antidarwiniana del clergue osonenc Francesc d'Assís Aguilar i Serrat». *Actes d'història de la ciència i de la tècnica*. Volum 3 (2), 2010, p. 101-117.
- *L'aigua no té senyor: crònica de la riuada de Vic de 1863*. Palmanova: Talaiots, 2015.
- BIOSCA, Carles. «Les traduccions de Jaume Balmes al català». *Ausa*, vol. XXVI, núm. 172 (2013), p. 397-405.
- BOADA, Maria Teresa; SERRAHIMA, Maurici. *La novel·la històrica en la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

- BOFARULL, Antoni de. *Escrips lingüístics*. Edició a cura de Jordi Ginebra. Barcelona: Alta Fulla, 1987.
- BOFILL, Pere. «El Dr. Joaquim Salarich y Verdaguer. Nota biogràfica». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, Any IV, 1915, núm. XI, p. 114-120.
- BONET, Joan; Martí, Casimir. *L'integrisme a Catalunya*. Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1990.
- BORRELL I FIGUERA, Josep. «La Renaixença a Lleida». A: *Actes del col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Barcelona: Curial, 1992, p. 253-266.
- BOWRA, C.M. *La imaginación romàntica*. Madrid: Taurus, 1972.
- CABRÉ MONNÉ, Rosa. «Qüestions de poesia en l'època del realisme». *Anuari Verdaguer*, núm. 17 (2009), p. 91-171.
- «Notes sobre els escriptors del realisme i la creació de la modernitat, 1868-1982». A: *De realisme*. Lleida: Punctum, 2013, p. 121-200.
- CAIMARI, Andreu. *Estampes culturals Vic i Mallorca*. Palma de Mallorca: [s.n.], 1974.
- CALBET I CAMARASSA, Josep M.; i Montaña i Buchaca, Daniel. *Metges i farmacèutics catalans (1880-1906)*. Valls: Cossetània, 2001.
- CAMPÀ, Francesc de P. *La visión: raso poético*. Vic: Imprenta y libreria de Valls, 1851.
- CAMPI, Roser. «La provocació d'Ernest Renan: positivisme, anticlericalisme i nacionalisme (1868-1914)». A: *Estudis sobre el positivisme a Catalunya*. Edició a cura de Rosa Cabré i Josep M. Domingo. Vic: Eumo; Departament de Filologia Catalana. Secció de Literatura. Universitat de Barcelona, 2007, p. 99-190, en especial 113-123.
- CAMPRODON, Francesc. *Obres catalanes. Poesíes y comèdies*. Barcelona: Ilustració Catalana, s.d.
- CAO I COSTOYA, David. «El Cercle Literari de Vic (1860-1902). Un espai de sociabilitat cultural a mig camí de la marina i la muntanya catalana». *Cercles. Revista d'història cultural*, núm. 11 (gener 2008a), p. 77-90.
- «El Cercle Literari de Vic (1860-1902). Espai de sociabilitat cultural i plataforma d'intervenció». *Plecs d'història local*, núm. 130 (2008b), p. 2-4.
- «La identitat en temps de crisi. La ciutat de Vic a mitjan segle XIX». A: *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Coordinació de Jordi Casassas. Cabrera de Mar: Galerada, 2009, p. 459-477.
- «La premsa de la ciutat de Vic. Una aproximació històrica: 1800-1936». *Plecs d'història local*, núm. 147 (novembre 2012), p. 8-10.

- *Societat i sociabilitat. El Cercle Literari i els inicis de l'associacionisme recreatiu, cultural i polític (1848-1902)*. Catarroja, Barcelona: Afers, 2015.
- *Les elits i els poders locals en una societat en transformació. Vic: Política, cultura i associacionisme, 1860-1902*. Tesi doctoral. Director: Jordi Casassas Ymbert. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2014.
- CAO I COSTOYA, David; SUREDA I JUBANY, Marc. «El museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya». *Ausa*, vol. XXV, núm. 167 (2011), p. 131-172.
- SUREDA I JUBANY, Marc. «Del "Círcol" al MEV. La col·lecció d'art i la documentació del Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888)». *Quaderns del MEV*, núm. 5 (2011-2012), p. 143-190.
- CARDONA, Osvald. *De Verdaguer a Carner: assaigs sobre afinitat entre grans poetes*. Barcelona: Selecta, 1960.
- CASACUBERTA, Josep M. de. «Introducció». A: Jacint Verdaguer. *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Transcripció i estudi per Josep M. de Casacuberta. Barcelona: Editorial Barcino, 1958, vol. I.
- *Estudis sobre Verdaguer*. Barcelona: Eumo Editorial, Barcino, Institut d'Estudis Catalans, 1986.
- CASSANY, Enric. «El quadre de costums». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986, vol. VII, p. 365-410.
- *El costumisme en la prosa catalana del segle XIX*. Barcelona: Curial, 1992.
- «La narrativa». A: *Panorama crític de la literatura catalana. Segle XIX*. Direcció d'Enric Cassany. Barcelona: Vicens Vives, 2009, vol. IV, p. 383-393.
- CASSANY, Enric; TAYADELLA, Antònia. «Els orígens de la novel·la». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986, vol. VII, p. 411-436.
- TAYADELLA, Antònia. *Francesc Miquel i Badia, crític literari al Diario de Barcelona (1866-1899)*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- CASASSAS I YMBERT, Jordi. *L'Ateneu Barcelonès. Dels orígens als nostres dies*. Barcelona: Edicions de la Magrana, Institut Municipal d'Història (Ajuntament de Barcelona), 1986.
- *Entre Escil·la i Caribdis: el catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*. Barcelona: la Magrana, 1990.
- *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Coordinació de Jordi Casassas i Ymbert. Barcelona: Pòrtic, 1999.
- «Algunes consideracions sobre el Cercle Literari de Vic, amb motiu del 150è aniversari de la seva creació». *Ausa*, vol. XXV, núm. 167 (2011), p. 197-204.

- CASTELLANOS, Jordi. «Pròleg». A: Martí Genís i Aguilar. *La Mercè de Bellamata*. Barcelona: Edicions 62, 1969, p. 5-12.
- Certamen literari iniciat per la societat Círculo Español y celebrat en lo dia 1er. de Febrer ab motiu de la inauguració del tros de ferro-carril de Calafell á Valls*. Imp. La Catalana: Valls, 1884, p. 10.
- Certamen que celebró esta Sociedad el primer aniversario de la inauguración del ferrocarril, 8 julio de 1876*. Vic: Est. tip. de Ramón Anglada, 1877.
- CLARA, Josep. *Història gràfica del tren de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses*. Girona: CCG Edicions, 2005, en especial, p. 17-22.
- CODINA I VALLS, Francesc. «Barcelona, una poesia inèdita de Jacint Verdaguer presentada als Jocs Florals de 1866». *Anuari Verdaguer*, núm. 8 (1993-1994), p. 57-80.
- «Verdaguer (1865-1883): de fadrí de muntanya a mitificador de Barcelona». *Anuari Verdaguer*, núm. 11 (2002), p. 83-114.
- «Verdaguer sentint un rossinyol: el paradís perdut, el cel, el cant impossible». A: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, p. 329-346.
- «Estudi preliminar». A: *Jacint Verdaguer. Barcelona. Textos per a un llibre*. Vic: Eumo Editorial i Societat Verdaguer, 2006.
- «Jaume Balmes: el 1714, el 1789 i la fi del provincialisme». *Anuari Verdaguer*, núm. 23 (2015), p. 137-149.
- COLL I AMARGÓS, Joaquim. *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- COLLELL, Jaume. «Breu parlament llegit pera donar comensament á las sentadas poéticas que, en la Font del Desmay, celebra l'Esbart de joves vigatans aymadors de la llengua y de las glorias catalanas». *Lo Gay Saber*, núm. 15 (01/10/1868), p. 113-114.
- *Poesies premiades en los Jocs Florals de Barcelona del any 1869, fetes estampar en la present edició per lo Círcol Literari de Vich*. Barcelona: Celestí Verdaguer, 1869.
- «Quatre mots per via de pròleg». A: *La Garba Montanyesa. Recull de poesies de l'Esbart de Vich*. Vic: Estampa y llibreria de Ramon Anglada, 1879.
- «Prólech». A: *Poesias. De Joseph Camp-Sangles; amb una carta pròleg de Mossen Jaume Collell*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1881.
- *Floralia*. Barcelona: [J. Thomas y C^a], 1894.
- *En Marian Aguiló. Discurs llegit en la vetllada que's celebrá'l día 6 de juny de 1898...* Barcelona: Ateneu Barcelonès, 1899.

- «In illo tempore». A: Verdaguer, Jacint. *Dos màrtirs de ma pàtria, o sía, Llucià y Marcià: poema en dos cants*. Vic: Gazeta Montanyesa, 1907, p. V-XXXIX.
- *Poesies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, [1913?].
- «Lo primer cronista de Vich». *Festes de Vich*. 1916. Vic: Impr. Portabella, 1916.
- «Un vigatà il·lustre». *Gazeta de Vich*, 30 de maig de 1916, núm. 253.
- «La cinquantena de l'”Esbart de Vich”». *Butlletí del Centre Excursionista*, vol. II. Vic, 1915-1917, p. 146-154.
- «L'Espona, literat». *Il·lustració Catalana*, núm. 734 (01/07/1917), p. 456.
- «Un homenatge pòstum: Serra i Campdelacreu». *Butlletí del Centre Excursionista de Vic*, vol. V (1912-1914), p. 142-144.
- *Del meu fadrinatge*. Vic: Gazeta de Vich, 1920.
- «Contribució a l'història del periodisme a Vich» (diversos articles). *Gazeta de Vich*, núms. 3339-3342 (1927).
- *Carteig històric: correspondència epistolar de Mossen Jacinto Verdaguer a Mossen Jaume Collell qui la publica ab un prólech y anotacions*. Vic: Tipografia Balmesiana, 1929.
- *Jaume Collell i la llengua catalana*. Selecció de textos. Edició de Joan Requesens i Piqué. Vic: Eumo Editorial / Universitat de Girona, 1994.
- *Memòries d'un noi de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1996.
- Collformich: relació històrica dels successos ocorreguts desde'l dia 8 al 11 de Janer de 1874, ab motiu de l'entrada dels carlins a Vich*. Vic: Llucià Anglada, 1913 [sense autor].
- COLOM I BUSSOT, Juli. *Josep Roca i Roca. Polític, periodista i escriptor republicà. Els anys de joventut, 1848-1878*. Tesi doctoral. Director: Pere Gabriel i Sirvent. Departament d'Història Moderna i Contemporània. Universitat Autònoma de Barcelona, juliol de 2012.
- COLOMER I CARLES, Oriol. *El pensament de Josep Torras i Bages: en el LXXXV aniversari de la seva mort*. Barcelona: Claret, 1991.
- COMAS, Antoni. «Evocació de “”Esbart de Vich” en el seu centenari». *Ausa*, vol. V núm. 54-55 (1967), p. 292-311.
- CÒNSOL, Isidor. «Pròleg». A: Jacint Verdaguer. *Records d'infantesa (TO I)*. Barcelona: Proa, 2003, 1323-1324.
- Corona poética de los españoles á su escelsa é inmaculada patrona la santísima vírgen María en el misterio de su concepción purísima. Modesto obsequio que en nombre*

- de la España toda le ofreció como un tributo de amor y de agradecimiento en el día de su fiesta 8 de diciembre de 1861. VII aniversario de la declaración dogmática de su original pureza.* Barcelona: Librería católica de los editores Pons y C, 1863.
- Corona poética que algunos alumnos del seminario conciliar de Vich ofrecen á su excelsa y amada reina María Santísima en las solemnes fiestas, que, con motivo de la definicion dogmática de su inmaculada concepcion, le consagra la ilustre academia de Sto. Tomás en los días 12, 13, 14, 15, 16, 17 y 18 de mayo de 1855.* Vic: Imprenta de Luciano Anglada Plaza Mayor, 1855.
- CURET, Francesc. *Història del teatre català.* Barcelona: Aedos, 1967.
- DACHS I SABATÉS, Jaume. «Apuntes biográficos del Dr. Aguilar obispo de Segorbe». *El Ter*, núm. 53 (gener de 1900).
- DÍAZ DÍAZ, Gonzalo. *Hombres y documentos de la filosofía española.* Madrid: CSIC, 1995, vol. V.
- DÍAZ-PLAJA, Guillermo. *Introducción al estudio del romanticismo español.* Madrid: Espasa-Calpe, 1967.
- Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, Editorial Claret, 1998-2001, 3 vol..
- Diccionari dels catalans d'Amèrica: contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic.* Dir. Albert Manent. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Comissió Amèrica i Catalunya 1992, 1992.
- DOMINGO, Josep M. «Renaixença: el mot i la idea». *Anuari Verdaguier*, núm. 17 (2011), p. 215-234.
- «Sobre la Renaixença». *L'Avenç*, núm. 390 (maig 2013a), p. 26-35.
- «Els Jocs Florals en la literatura catalana contemporània». *Catalan Historical Review*, núm. 6 (2013b), p. 179-187.
- «Poesia per al segle. Notes sobre poesia i realisme, 1868-1880». A: *De realisme.* Lleida: Punctum, 2013c, p. 201-234.
- DURANT I TORT, Carola. *Índex de "La Renaixensa" (Barcelona, 1871-1880).* Barcelona: Barcino, 1998.
- *"La Renaixensa", primera empresa editorial catalana.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- «Crònica vigatana de 1870. Dues cartes de Joan Montserrat a Antoni Aulèstia i Pijoan». *Ausa*, vol. XXI, núm. 154 (2004) p. 521-538.
- Escenas contemporáneas. Revista biografía de los hombres importantes que se han distinguido en España en todos los ramos del saber.* Madrid: Establecimiento tipográfico de A. Vicente, 1860, p. 92-95.

- ESPONA I DE NUIX, Antoni de. *Poesíes*. Vic: Gazeta Montanysa, 1908.
- *Poesies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1917.
- FÀBREGAS, Xavier. *Història del teatre català*. Barcelona: Editorial Millà, 1978.
- «Frederic Soler i el teatre del seu temps». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986, vol. VII, p. 291-364.
- «Una polèmica que cal agafar amb pinces». *L'Avenç*, núm. 26 (abril 1980), p. 43-46.
- FARRÉS, Pere. «Vic: un centre cultural de primer ordre en la Renaixença». A: Albareda et al (1984), p. 191-195.
- «Chateaubriand i Verdaguier, aproximació a un concepte de pàtria». *Anuari Verdaguier*, núm. 3 (1988), p. 151-158.
- «La Renaixença a Vic». A: *Actes del col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Vol I. Barcelona: Curial, 1992, p. 267-280.
- «Francesc d'Assís Aguilar i la llengua catalana». A: *Aguilar i Manlleu: commemoració del centenari de la mort del bisbe Francesc d'Assís Aguilar i Serrat: 1826-1899*. Manlleu: Ajuntament de Manlleu, 2000, p. 20-25.
- «Un jove romàntic, Ramon Picó i Campamar». *Anuari Verdaguier*, núm. 12 (2004), p. 11-80.
- «Estudi preliminar». A Jacint Verdaguier. *L'Atlàntida*. Edició a cura de Pere Farrés. Vic: Eumo Editorial, 2002.
- FEBRER MUSACH, Ramon. «Cuando nuestras sociedades, en su época floreciente, constituían el eje del programa de festejos». *Revista Vich*, 1961.
- FEBRER, Francesc de; GENÍS I AGUILAR, Martí. *Biografía del Dr. D. José Giró y Torà. Discursos leídos por D. Francisco de Febrer i D. Martí Genís y Aguilar en la sesión necrológica que para honrar la memoria de aquel esclarecido patricio celebró el Círculo Literario de Vich el día 24 de febrero de 1881*. Vic: Imprenta de Ramon Anglada y Pujal, 1882.
- FEBRER, Francesc de. *Llegats literaris*. Vic: Estampa de Ramon Anglada y Pujals, 1893.
- FIGUERES, Josep M. *El Primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall: materials per a l'estudi dels orígens del catalanisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions, 2004.
- FIGUEROLA, Jordi. *El Bisbe Morgades i la formació de l'església catalana contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- *Josep Morgades, bisbe*. Vic: Institut Superior de Ciències Religioses, DL, 2000.

- FOIX, J.V.. «La prosa de Verdaguer». A: *Jacint Verdaguer. Prosa antològica*. Barcelona: Selecta, 1952.
- FONT I MASSOT, M. Rosa. «La Renaixença a l'Empordà». A: *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Barcelona: Curial, 1992, p. 215-251.
- FONTANA, Josep. «El romanticisme i la formació d'una història nacional catalana». A: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 1997, p. 539-549.
- FONTBONA, Francesc. «Context historicoartístic de la descoberta del temple romà de Vic». *Ausa*, vol XXIII, núm. 161-162 (2008). Monogràfic 125 anys del descobriment del temple romà, p. 455-470.
- FRADERA, Josep M. «El concepte de progrés i d'”ordre social” en Balmes». *L'Avenç*, núm. 65 (novembre 1983), p. 14-20.
- «El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)». A: Maties Ramisa. *Els orígens del catalanisme conservador i “La Veu del Montserrat”. 1878-1900*. Vic: Eumo Editorial, 1985a.
- «Entre l'abisme i la realitat: estratègies del catolicisme català». *L'Avenç*, núm. 85, (setembre de 1985b), p. 64-74.
- «Entre la muntanya i Babilònia. Nota sobre el substrat ideològic del primer Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 1 (1986), p. 131-138.
- *Jaume Balmes: els fonaments racionals d'una política catòlica*. Vic: Eumo, 1996.
- FRANCESON, C.F.. *Nuevo diccionari de las lenguas española y alemana*. Leipzig: Federico Fleischer, 1829.
- FURRIOLS, Miquel. «Prensa vicense» (diversos articles). *Vich*, 1953-1957.
- GABERNET, Joan. *Josep Torras i Bages, bisbe de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- GALADIES, Manuel. *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona a Vich*. Vic: Imprenta de Ignacio Valls, 1846.
- *Nuevo almacén de frutos literarios*. Vic: Imprenta de Valls, 1849.
- GALOFRE i Illamola-Simal, Jordi. *El primer Congrés Catalanista: 1880*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, [1979].
- GAROLERA, Narcís. «Jacint Verdaguer i la restauració de la prosa literària en el decenni 1860-70». A: *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*. Barcelona: Curial, 1994a, vol. II, p. 229-240.

- «Un vademècum lexicogràfic verdaguerià». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes*, vol. XXIX (Miscel·lània Germà Colón, 2), 1994b, p. 95-108.
- GENÍS I AGUILAR, Martí. «Lo poeta Camprodón». A: *Festes de Vich. Any 1916*. Vic: Tip. Balmesiana, 1916.
- *Poesies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, [1916?].
- «Pròlech». A: Lluís B. Nadal. *Poesies*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1917a, p. 5-8.
- «L'Esbart de Vich». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 23 (1917b), p. 164-176.
- «Recordances d'en Lluís B. Nadal». A: Lluís B. Nadal. *La Goja*. Vic: Gazeta de Vich, 1920.
- *Estampes de l'Esbart*. Vic: Gazeta de Vich, 1933.
- GINEBRA, Jordi. *Antoni de Bofarull i la Renaixença*. Reus, Lleida: Associació d'Estudis Reusencs, Virgili & Pagès, 1988.
- GIRALT I ESTEVE, Olga; PLANES I CASALS, Jordi. «El fons personal de Josep Serra i Campdelacreu custodiat al CEHI». *Ausa*, vol. XVII, núm. 136 (1996), p. 61-70.
- GIRÓ I TORÀ, Josep; MILÀ I FONTANALS, Manuel. «Un versista desconegut». *Lo Gay Saber*, 1 de juliol de 1868, p. 67-68.
- GIVANEL I MAS, Joan. *Bibliografia catalana: premsa*. Barcelona: Institució Patxot, 1937, vol II.
- GODAYOLI PUIG, M. Teresa. *Didàctica de la ciència i educació eclesiàstica al segle XIX: El col·legi Privat de segon Ensenyament de Vic 1844-1899*. Programa de Doctorat d'història 1996-1998. Treball d'investigació dirigit pel Dr. Joaquim M. Puigvert i Solà. Vic-Girona, desembre de 1999.
- *Història social de l'escola a la Catalunya central. Vic 1830-1900*. Tesi doctoral, Universitat de Girona, 2006. Director: Joaquim M. Puigvert i Solà.
- «La didàctica de la ciència. El segon ensenyament a Vic (1844-1899)». *Ausa*, vol. XXIV, núm. 163 (2009a), p. 11-29.
- «La Universitat a Vic el 1873». *Ausa*, vol. XVIII, núm. 140-141 (1998), p. 157-170. *Ausa*, vol. XXIV, núm. 164 (2009b) p. 435-440.
- GÓMEZ-ALBA, Julio. *La cuenca carbonífera de Surroca-Ogassa (Ripollès, Catalunya, España)*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2007.
- GRAELLS, Guillem-Jordi. «Julita, una novel·la centenària». A: Martí Genís i Aguilar. *Julita*. Barcelona: Nova Terra, 1974, p. 179-189.

- GRAU I FERNÁNDEZ, Ramon. «La historiografia del romanticisme (de Pròsper de Bofarull a Víctor Balaguer)». A: *Història de la historiografia catalana*. Edició a cura d'Albert Balcells. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004.
- GUDIOL I CUNILL, Josep. «La premsa vigatana» (diversos articles). *Gazeta vigatana*, 1905.
- «Les crides». *Festes de Vich*, 1919.
- GUERRERO CAROT, Francisco José. *Un cruzado contra el liberalismo. Aguilar y Serrat (Manlleu 1826 – Segorbe 1899)*. *Obsipo de Segorbe*. Sogorb: Ajuntament de Sogorb, Regidoria de Cultura, 2013.
- HERNANDO, Bernardino M.. «Robustiana Armiño, la moderada exaltación». *Arbor. Ciencia, Pensamiento y Cultura*, maig-juny 2014.
- HIBBS, Solange. «La Veu del Montserrat (1878-1891) y la identidad catalana». A: *Centros y periferias: prensa, impresos y territorios en el mundo hispánico contemporáneo*. Coordinació: Nathalie Ludea i Françoise Dubosquet Lairys. Pessac: PILAR, 2004, p. 117-129.
- HINA, Horst. «¿Dialecto o Lengua? Sobre el estatuto literario del catalán en el romanticismo». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setanta aniversari*. Barcelona: Curial, 1979, vol. I, p. 285-295.
- Història de la literatura catalana*. Vol. VII. Dirigit per Joaquim Molas. Barcelona: Ariel, 1986.
- HUMET, M. Victòria. *Aigua termal i aigua de mar a Caldes d'Estrac*. Caldes d'Estrac: Ajuntament de Caldes d'Estrac, 2006.
- INFIESTA, Maria. *El wagnerisme a Catalunya*. Barcelona: Infiesta, 2001.
- JANÉS I NADAL, Alfonsina. *L'obra de Richard Wagner a Barcelona*. Pròleg de Manuel Valls. Pòrtic de Jaume Sobrequés i Callicó. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana; Ajuntament de Barcelona. Serveis de Cultura. Institut Municipal d'Història, 1983.
- JORBA, Manuel. «Noves publicacions sobre la literatura catalana del segle XIX». *Els marges*, núm. 4 (1975), p. 88-97.
- «Actituds davant de la llengua en relació amb la Renaixença». A: *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de llengua i literatura*. A cura de Giuseppe Tavani i Jordi Pinell. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, p. 127-151.
- «Els Jocs Florals». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986a, vol. VII, p. 123-152.
- «La poesia entre 1859 i 1880». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986b, vol. VII, p. 153-156.

- «Introducció a l'èpica catalana del segle XIX». *Anuari Verdaguer*, núm. 1 (1986c), p. 11-33.
- «Jaume Collell i "La gent de l'any vuit"». *Anuari Verdaguer*, núm. 3 (1988), p. 121-132.
- *L'obra crítica i erudita de Manuel Milà i Fontanals*. Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.
- *Manuel Milà i Fontanals, crític literari*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- «Literatura, llengua i Renaixença: la renovació romàntica». A: *Història de la cultura catalana. Romanticisme i Renaixença. 1800-1860*. Barcelona: Edicions 62, 1994, vol. V, p. 55-114.
- «Els romanticismes a Catalunya». A: *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 1997, p. 209-250.
- JUAN ARBÓ, Sebastià. *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdaguer*. Barcelona: Planeta, 2002.
- JUNYENT I RAFART, Josep. *El canónigo Jaime Collell y Bancells. 1846-1932*. Vic: Tipografia Balmesiana, 1946.
- *Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1990.
- JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1980.
- JUTGLAR, Antoni. «Estudi preliminar». A: Pere Felip Monlau; Joaquim Salarich. *Condiciones de vida y Trabajo obrero en España a mediados del siglo XIX*. Barcelona: Anthropos, 1984, p. 9-55 (en especial, 30-55).
- La Jove Catalunya. Antologia*. A cura de Margalida Tomàs. Barcelona: Edicions de la Magrana, Diputació de Barcelona, 1992.
- La Renaixença. Fonts per al seu estudi. 1815-1877*. Selecció de Joaquim Molas, Manuel Jorba i Antònia Tayadella. Barcelona: Departament de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1984.
- LABÈRNIA, Pere. *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana y llatina*. Barcelona: Estampa dels hereus de la V. Pla, 1839, vol. I.
- *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondència castellana y llatina*. Barcelona: Estampa dels hereus de la V. Pla, 1840, vol. II.
- *Novísimo diccionario de la lengua castellana con la correspondència catalana*. Barcelona: Espasa Hermanos, 1866.

- LLANAS, Manuel. *L'edició a Catalunya: el segle XIX*. Barcelona: Gremi d'editors de Catalunya, 2004.
- LLEOPART I COSTA, Amadeu. «Fragments de tres poemes d'Ignasi Campà i Porta». *Ausa*, vol. XVIII, núm. 140-141 (1998), p. 217-223.
- LLOBERA, Josep R. «La formació de la ideologia nacionalista catalana. La idea de Volkgeist com a element definidor». *L'Avenç*, núm. 63 (setembre 1983), p. 24-35.
- Llorenç i Blat, Josep. «Antoni d'Espona i de Nuix (Vic, 1849 – Vic, 1917), traductor de la Commedia», 08/07/2015. Consultat en línia a: <https://josep3r.files.wordpress.com/2015/04/comunicacic3b3-8jul20151.pdf> (15/03/2016)
- MADOZ, Pascual. *Diccionario geografico-estadistico-historico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid: Est. Literario-Tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti, 1850, vol. XVI.
- MADUELL, Alvar. «Balmes, Aribau i les seves poesies catalanes». *Revista de Catalunya*, núm. 262 (juny de 2010), p. 75-99.
- MAÑÉ I FLAQUER, Joan. «Porvenir de Vich I». *Diario de Barcelona*, núm. 45 (14/02/1857, edició del matí).
- «Porvenir de Vich II». *Diario de Barcelona*, núm. 46 (15/02/1857).
- «Porvenir de Vich III». *Diario de Barcelona*, núm. 53 (22/02/1857).
- MARFANY, Joan Lluís. *Aspectes del modernisme*. Barcelona: Curial, 1978.
- «El wagnerisme a Catalunya». *Serra d'Or*, núm. 281 (febrer 1983), p. 10-14.
- MARSILLACH LLEONART, Joaquin. *Ricardo Wagner. Ensayo biográfico-crítico*. Barcelona: Edicions de l'Holandès Errant, 1985 [edició facsímil].
- MARTÍ I BAIGET, Josep. «31 de gener de 1883. L'arribada del ferrocarril a Valls, a través de la premsa de Barcelona». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 2 (1982), p. 77-96.
- MAS I VIVES, Joan. «Esquema per a una revisió del teatre català del segle XIX». A: *Estudis teatrals*. Barcelona: Edicions UIB; Institut d'Estudis Balearics, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, p. 173-188.
- MASFERRER I ARQUIMBAU, Francesc [?]. «Bibliografia. Lo castell de Sabassona». *La Veu del Montserrat*, núm. 25 (02/08/1879).
- MASFERRER I ARQUIMBAU, Francesc d'A. «Bibliografia. Lo castell de Sabassona». *La Renaixensa*, IX:2 (1879), p. 203-204.
- MASFERRER I ARQUIMBAU, Francesc P. «Bibliografia. Julita per Martí Genís i Aguilar». *La Renaixensa*, VI: 1 (1876), p. 458-463.

- «Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la pàtria» A: *Jochs Florals de Barcelona Any XXX de llur restauració*. Barcelona: Estampa de La Renaixensa, 1888, p. 151-175. Recollit recentment a: *Escrips polítics del segle XIX. Tom I. Catalanisme cultural*. Edició a cura de Pere Anguera. Vic: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives; Eumo Editorial, 1998, p. 127-153.
- MASFERRER I ARQUIMBAU, Josep. «Poesia romàntica. Son significat literari». *Lo Gay Saber*, núm. XXVI (15/03/1869), p. 201-202.
- «Parlament fet al esbart de montanya el dia d'abril de 1869». *Lo Gay Saber*, núm. 32 (20/06/1869), p. 254-255.
- MASSOT I MUNTANER, Josep. *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- «Jacint Verdaguer i la poesia popular». *Anuari Verdaguer*, núm. 9 (1995-1996), p. 157-188.
- «Jacint Verdaguer i la poesia popular». A: *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 69-122.
- «Marià Aguiló, mentor i amic de Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 14 (2006), p. 157-199.
- MCGOLIN, John Bernard. *El primer arzobispo de California. La vida de Jose Sadoc Alemany, O.P. 1814-1888*. Vic: Patronato de Estudios Ausonenses, 1974.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel. *De los trovadores en España. Estudio de lengua y poesía provenzal*. Barcelona: Librería de Joaquin Verdaguer, 1861.
- *Opúsculos literarios*. Barcelona: Librería de Álvaro Verdaguer, 1888-1896, Vol. IV, p. 336-339.
- MIQUEL I VERGÉS, Josep M. «Josep Serra i Campdelacreu». *Mirador*, núm. 307 (29/12/1934).
- *Els primers romàntics dels Països de Llengua Catalana*. Barcelona: Letradura, 1979.
- MIRACLE, Josep. *Verdaguer es presenta als Jocs Florals*. [Tenerife]: Universidad de la Laguna, 1970.
- «Verdaguer es presenta als Jocs Florals». A: *Estudis sobre Jacint Verdaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 85-103.
- MIRALPEIX I BALLÚS, Concepció. *La premsa a la ciutat de Vic al segle XIX*. Barcelona: Departament de cultura i mitjans de comunicació de la Generalitat de Catalunya, 1981.
- MIRAMBELL I ABANCÓ, Miquel. «La llarga restauració del temple romà de Vic (1882-1959): de les ruïnes a un dels símbols de la ciutat». *Ausa*, vol XXIII, núm. 161-162 (2008). Monogràfic 125 anys del descobriment del temple romà, p. 491-539.

- MIRÓ, Maria Mercè. *La prosa narrativa de Martí Genís i Aguilar*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1978.
- «La pre-renaixença vigatana I». *Ausa*, vol. XII, núm. 118-119 (1987), p. 269-275.
- «La pre-renaixença vigatana I». *Ausa*, vol. XIII, núm. 120 (1988a), p. 47-59.
- «La pre-renaixença vigatana II». *Ausa*, vol. XIII, núm. 121 (1988b), p. 219-224.
- «Introducció» i «Apèndix». A: Martí Genís i Aguilar. *Julita*. Barcelona: Barcanova, 1995, p. 7-25 i p. 261-303.
- «Història d'una amistat (Correspondència entre Josep Serra i Campdelacreu, Manuel Serra i Moret i Martí Genís i Aguilar [1865-1934])». *Ausa*, vol. XVII, núm. 139 (1997), p. 407-430.
- «Poetes de Gurb s. XIX. La pre-renaixença». *Revista Vic*, 2006, p. 33-37.
- «Martí Genís i Aguilar i els Jocs Florals de Barcelona». *Ausa*, vol. VIII, núm. 89-90 (1979), p. 288-302.
- MOLAS, Isidre. «Pròleg». A: Jaume Collell. *Escrits polítics*. Edició a cura de Joan Requesens. Vic: Eumo Editorial, 1997.
- MOLAS, Joaquim: «Pròleg». A: Maria-Mercè Miró. *La prosa narrativa de Martí Genís i Aguilar*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1978a, p. 13-16.
- «La cultura durant el segle XIX». A: *Història de Catalunya*. Director: Joan Salvat. Barcelona: Salvat Editores, 1978b, volum V, p. 177-191.
- «Jacint Verdaguer». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986a, vol. VII, p. 223-289.
- «La crisi del romanticisme: la poesia». A: *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Ariel, 1986b, vol. VII, p. 459-504.
- «Renaixença i modernitat: la crisi del Romanticisme». A: *Antologia de la poesia romàntica*. Barcelona: Edicions 62, 1997a, p. 143-152.
- «Romanticisme i Renaixença». A: *Antologia de la poesia romàntica*. Barcelona: Edicions 62, 1997b, p. 15-26.
- «Per a una introducció a la prosa de Verdaguer». A: Jacint Verdaguer. *Totes les Obres I*. Barcelona: Proa, 2003, p. 9-19.
- *Llegir Verdaguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014.
- MOLERA i Solà, Pere; Molera i Barrueco, Irene. «L'arquitecte català de San Francisco: Eusebi Molera i Bros». *Ausa*, vol. XXIV, núm. 163 (2009), p. 151-182.
- MOLINS, Antonio Elias de. *Diccionari biogràfic y bibliogràfic de escritores y artistes catalanes del siglo XIX*. Barcelona: Imp. Fidel Giró, 1889-1895, vol. II.

- MONLAU, Pere Felip. *Diccionario etimológico de la lengua castellana : (ensayo) precedido de unos rudimentos de etimología*. Madrid: Imprenta y estereotipia de M. Ruyvadeneyra, 1856.
- MONLAU, Pere Felip; Salarich i Verdaguer, Joaquim. *Condiciones de vida y trabajo obrero en España a mediados del siglo XIX*. Estudi preliminar i notes crítiques d'Antoni Jutglar. Barcelona: Anthropos, 1984.
- MONTOLIU, Manuel de. «Estudi crític». A: Martí Genís i Aguilar. *Estampes de l'Esbart*. Vic: Gazeta de Vich: 1933, p. 43-57.
- *La Renaixença i els Jocs Florals*. Verdaguer. Barcelona: Aplha, 1962.
- MONTSERRAT SATORRE, Benjamí. *Jaume Collell i Bancells (1846-1932). Perfil biogràfic d'un activista catòlic del catalanisme*. Tesi doctoral dirigida per Josep Termes i Ardèvol. Universitat Pompeu Fabra, 2002.
- «Jaume Collell i el catalanisme catòlic». *Afers*, vol. XVIII, núm. 44 (2003a), p. 93-105.
- «Premsa catalanista catòlica, mossèn Collell i La Veu del Montserrat». *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 6 (2003b), p. 172-186.
- MORELL I MONTADI, Carme. «Les ideologies en el teatre català del sexenni deomocràtic i de la guerra civil (1868-1876)». A: *Literatura, cultura i carlisme*. Barcelona: Columna, 1995a, p. 155-186.
- *El teatre de Serafí Pitarra: entre el mite i la realitat (1860-1875)*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995b.
- MORRO FOSAS, Pedro. *Vida del Excmo. e Ilmo. Sr. D. Francisco de Asís Aguilar y Serrat. Obispo de Segorbe*. Segorbe: Imp. de José Suay, 1902.
- NADAL, Lluís B. «Intròit». A: Martí Genís i Aguilar. *Narracions casolanes*. Vic: Gazeta Montanyesa, 1907, p. V-XII.
- «Joseph Serra y Campdelacreu. Necrología». *La Veu del Montserrat*, núm. 1, any XXV (25/01/1902), p. 11-17 i núm. 2, any XXV (25/02/1902), p. 49-54.
- *Poesies*. Barcelona: Ilustració Catalana, 1917, p. 5-8.
- *La goja*. Vic: Gazeta de Vich, 1920.
- Naturalisme, positivisme i catalanisme, 1860-1890*. Història de la cultura catalana, vol. 5. Direcció de Pere Gabriel. Barcelona: Edicions 62, 1994.
- NAVARRO TOMÁS, Tomás. *Métrica española*. Barcelona: Editorial Labor, 1991.
- NUNES, Maria. «Introducció». A: Martí Genís i Aguilar. *Julita*. Barcelona: Bruño, 1992, p. 9-45.

- Obra cultural y patriótica de Joaquim Salarich y Verdaguer. Cronista de Vich.* Vic: Tipografia balmesiana, 1916.
- ORDEIG I MATA, Ramon. «Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX. *Ausa*, vol. XIV, núm. 127 (1991), p. 325-356.
- «Centenari d'un esdeveniment memorable. El descobriment del temple romà el 1882». *Ausa*, vol. XXIII, núm. 161-162 (2008). Monogràfic 125 anys del descobriment del temple romà, p. 685-696.
- PALOMA, Joan-Antoni. «Un curiós manuscrit del fons Milà i Fontanals de Santander, sobre supersticions i costums populars». A: *Miscellanea Barcinonensia. Revista de investigación y alta cultura*, any XV, núm. XLIII, 1976. Separata.
- «De la relació entre Milà i Fontanals i Josep Giró i Torà». A: *Estudis de llengua i literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*. Edició a cura de Lola Badia i Josep Massot i Muntaner. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Universitat Autònoma de Barcelona, 1986, vol. Vol. II, p. 187-201.
- Panorama crític de la literatura catalana. Segle XIX.* Direcció d'Enric Cassany. Barcelona: Vicens Vives, 2009, vol. IV.
- PANYELLA, Ramon. «L'escriptor catalanista de la Renaixença: Francesc P. Briz, el model més pur». A: *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*. A cura de Ramon Panyella i Jordi Marrugat. Barcelona: L'Avenç, 2006, p. 62-88.
- *Francesc Pelai Briz (1839-1889): entre la literatura i l'activisme patriòtic*. Tesi doctoral dirigida per Manuel Jorba. Departament de Filologia Catalana. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat Autònoma de Barcelona, 2008.
- PARÉ, Josep. «La poètica romàntica». A: *Romanticisme, cultura i religió a Catalunya*. Edició a cura de Joan Requesens i Piqué. Barcelona: Fundació Maragall i Editorial Cruïlla, 1997.
- PASQUAL DOMÈNECH, Pere. «El ferrocarril carbonífero de Sant Joan de les Abadesses (1867-1900). La frustración de una empresa estratégica». *Revista de Historia industrial*, núm. 14 (1998), p. 11-42.
- *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*. Pròleg de Jordi Nadal. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999.
- PÉREZ DE OLAGUER, Antonio. *El Canónigo Collell*. Barcelona: Editorial Juventud, 1933.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon. «Estudi i edició». A: Jacint Verdaguer. *Pàtria*. Vic: Eumo Editorial, Societat Verdaguer, 2002a, p.23-81.
- «La poesia de Jaume Collell». *Anuari Verdaguer*, núm. 9 [1997-2001] (2002b), p. 53-68.

- «El teatre catòlic català contemporani. Els orígens (1897-1908)». *Anuari Verdaguer*, 17 (2009), p. 403-426.
- «Contribució a l'estudi de la presència de Balmes en l'obra de Verdaguer». *Ausa*, vol. XXV, núm. 167 (2011), p. 50-67.
- «Verdaguer i el carlisme. Notes aproximatives». *eHumanista/IVITRA*. Núm. 5, 2014, p. 110-119.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon; BASSÓ, Jacint. «La polèmica dels plurals en –es en els Jocs Florals de 1875. Vuit textos satírics anònims i un text inèdit coetani de Verdaguer». *Llengua i Literatura*, núm. 8 (1997), p. 401-435.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon; QUER, Pere. «"A la mort de Rafael de Casanova"». Un poema oblidat de Verdaguer i la seva circumstància». *Anuari Verdaguer*, núm. 24 (2016), p. 53-73.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon; SOLÀ I CAMPS, Josep M. «Set cartes inèdites de Verdaguer a Mistral». *Anuari Verdaguer*, núm. 4 (1989), p. 7-19.
- PINYOL I TORRENTS, Ramon; TORRENTS, Ricard. «Jacint Verdaguer». A: *Panorama crític de la literatura catalana. Segle XIX*. Direcció d'Enric Cassany. Barcelona: Vicens Vives, 2009, vol. IV, p. 235-289.
- PLADEVALL I FONT, Antoni. «Francesc Camprodon i Safont». *Ausa*, vol. VI, núm. 66 – 67 (1970), p. 251-254.
- «Les biblioteques de Vic en l'època de Verdaguer estudiant». *Anuari Verdaguer*, núm. 1 (1986), p. 71-105.
- «La descoberta del temple romà i els seus protagonistes». *Ausa*, vol XXIII, núm. 161-162 (2008). Monogràfic 125 anys del descobriment del temple romà, p. 441-454.
- POBLET, Josep M.. «L'inefable Francesc Camprodon (1816-1870): poeta romàntic». *Tele/estel*, any III, núm. 109 (16/08/1968), p. 20-21.
- PONCE I VIVET, Santi. «Ferrocarri, agricultura i mercat. Els efectes del transport ferroviari a l'economia d'Osona (1875-1924)». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 9 (1992), p. 127-153.
- «Eusebi Molera i Bros: Aproximació a la figura d'un vigatà inquiet: Lliçó inaugural». *Memòries. Estudis Universitaris de Vic*, núm. 10 (1996), p. 223-232.
- PONCE I VIVET, Santi; RAMISA, Maties. *El casino de Vic, 1848-2008*. Vic: Eumo, Casino de Vic, 2008.
- PRAT I BOFILL, Ramon, «Llengua i patria en els Plants de la Llengua Catalana». *Anuari Verdaguer*, núm. 3, (1988), p. 103-119.
- PRATS VIDAL, David. *Joan Guiu i Miralpeix. Vida i obra catalana*. Treball de recerca de doctorat. Director: Dr. Albert Rossich. Universitat de Girona, desembre 2001.

- «"Als estudiants. Recepta" o la vitalitat de la poesia satírica de tema estudiantil al Seminari de Vic a mitjan segle XIX». *Anuari Verdaguer*, núm. 11 (2002a), p. 465-476.
- «Josep Valldoriola i els "Apuros del gramàtic hllatí": una mostra divertida de la vida dels seminaristes de Vic durant el segle XIX». *Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona*, núm. 22 (2002b), p. 487-515.
- PRATS, Llorenç. *El mite de la tradició popular*. Barcelona: Edicions 62, 1988.
- PUIGSERVER, J. «El Dr. D. Francisco de A. Masferrer y Arquimbau». *La Plana de Vich*, núm. 109 (01/08/1901).
- Quadres de costums urbans del vuit-cents*. A cura d'Enric Cassany. Barcelona: Edicions 62, 1987.
- QUER, Pere. *La Història i Genealogies d'Espanya. Una adaptació catalana medieval de la història hispànica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
- RAFANELL, August (ed.). *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*. Vic, Girona: Eumo, Estudi General de Girona, 1991.
- RAMISA, Maties. *Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat". 1878-1900*. Vic: Eumo Editorial, 1985.
- Real Academia Española. *Diccionario de la lengua castellana*. Madrid: Viuda de Don Joaquin Ibarra, Impresora de la Real Academia, 1791.
- REIXACH, Modest. *Llibres i estudis superiors a Vic: una historia de 1000 anys*. Vic: Eumo Editorial, 1999.
- REQUESENS I PIQUÉ, Joan. «La muntanya un concepte de pàtria en la Renaixença». *Anuari Verdaguer*, núm. 3 (1988), p. 77-101.
- *Jaume Collell i la Renaixença*. Tesi doctoral. Director: Dr. Amadeu-J. Soberanas. Universitat de Barcelona, 1992.
- «Introducció». A: Jaume Collell. *Jaume Collell i la llengua catalana*. Selecció de textos. A cura de Joan Requesens i Piqué. Vic: Eumo Editorial, 1994.
- «Bibliografia balmesiana de Jaume Collell». *Ausa*, vol. XVII, núm. 137 (1996a), p. 125-136.
- *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*. Barcelona: Barcino, 1996b.
- «Bibliografia balmesiana de Jaume Collell (addenda)». *Ausa*, vol. XVII, núm. 139 (1997a), p. 439-440.
- «Fe i pensament en el Romanticisme català». A: *Romanticisme, cultura i religió a Catalunya*. Edició a cura de Joan Requesens i Piqué. Barcelona: Fundació Maragall i Editorial Cruïlla, 1997b.

- «Afinitats i tibantors en Collell i Sardà i Salvany». *Revista Catalana de Teologia*, vol. Núm. XXIII/1 (1998), p. 119-140.
- «Jaume Collell i Bansells, publicista». *Ausa*, vol. XIX, núm. 144 (2000), p. 35-54.
- «La poesia política de Jaume Collell (1868-1871)». *Anuari Verdaguer*, núm. 12 (2005), p. 117-180.
- «Jaume Balmes en l'obra política de Jaume Collell». *Ausa*, vol. XXVI, núm. 172 (2013a), p. 373-395.
- «Jaume Balmes en l'obra política de Jaume Collell». *Ausa*, vol. XXVI, núm. 172 (2013b), p. 373-395.
- «Jaume Collell i la filosofia de Jaume Balmes». *eHumanista/Ivitra*, núm. 5 (2014), p. 149-169.
- RIAL I CARBONELL, Ramon «Aproximació a la història del seminari conciliar de Vic». A: Ignasi Roviró. *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 65-68.
- *L'ensenyament superior a la Catalunya central entre els segles XVII i XIV: De la Universitat Literària de Vic (1599 – 1717) al Seminari Conciliar de Vic (1749 – 1868)*. Barcelona: Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya, 2003.
- RIBA, Carles. «Pròleg». A: Jacint Verdaguer. *Antologia poètica*. Selecció i pròleg de Carles Riba. Barcelona: Editorial Selecte, 1967.
- RIBÉ, Maria Carme. *Índex de Lo Gay Saber*. Barcelona: Barcino; Fundació Jaume I, 1988.
- RIEROLA I RIERA, M. Dolors. «In memoriam. Centenari de la mort de Francesc Rierola i Masferrer.» *Ausa*, vol. XXIV, núm. 164 (2009), p. 435-440.
- ROCA RICART, Rafael. «Les relacions entre Teodor Llorente i Jacint Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 11 (2003), p. 321-344.
- *La Renaixença valenciana i el redescobrimet del país: el Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)*. Paiporta: Denes, cop. 2011.
- Romanticisme i renaixença, 1800-1860. Història de la cultura catalana*, vol. 4. Direcció de Pere Gabriel. Barcelona: Edicions 62, 1995.
- ROSÉS, M.C. *Petita història d'Eusebi Molera i Bros*. Barcelona: Mediterrània, 1995.
- ROSSICH, Albert. «La novel·la catalana entre el Tirant i l'orfaneta de Menargues». *Revista de Catalunya*, núm. 29 (abril de 1989), p. 150-162.
- «Les arrels literàries de Verdaguer». *Ausa*, vol. XVII, núm. 136 (1996), p. 39-60.
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Els corrents ideològics de la Renaixença catalana*. Barcelona: Barcino, 1966.

- ROVIRÓ, Ignasi. «Gervasi Costa Llobateras (1810-1851): un altre filòsof osonenc». *Ausa*, vol. XVI, núm. 135 (1995), p. 319-348.
- «Marià Puigllat i amigó (1804-1870: de la consolidació del tomisme a Vic a la vigatanització de Lleida». *Ausa*, vol. XVIII, núm. 140-141 (1998), p. 171-216.
- *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del seminari de Vic (1749-1968)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.
- «Francesc d'Assís Masferrer i Arquimbau (1847-1901), filòsof i poeta». *Ausa*, vol. XXIV, núm. 165 (2010a), p. 517-541.
- «Un intèrpret de la filosofia del sentit comú: Francesc d'Assís Masferrer». *Enrahonar*, núm. 44 (2010b), p. 67-91.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi. “La Renaixença”. A: *Moments crucials de la història de Catalunya*. Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1962, p. 287-327.
- *Història de la literatura catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1986, vol. III.
- RUCABADO I VERDAGUER, Manuel. «El pas de *La Veu del Montserrat* a *La Veu de Catalunya* en la correspondència Collell-Verdaguer i Callís». *Anuari Verdaguer*, núm. 6 (1991), p. 61-106.
- SALARICH I GIMENEZ, Josep. *Suplemento al catalogo de escritores vicenses*. Inèdit. ABEV.
- «L'Esbart de Vich». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, vol. II, 1915-1917, p. 130-131.
- «L'Esbart de Vich». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, núm. 23 (1917), p. 146-154.
- «Resúm històrich del “Círcol Literari” de Vich. – 1861-1900». *Gazeta de Vich*, de 26/03/1931 a 14/11/1931.
- SALARICH I TORRENTS, Miquel. *Siluetes vigatanes*. Inèdites. Conservades a la Biblioteca Miquel dels Sants Salarich, a l'ABEV.
- *Joaquín Salarich y Verdaguer, proyección familiar del abuelo*. Vic: Ajuntament de Vic, 1949.
- «Jose Serra y Campdelacreu. 1848-1901». *Ausa*. vol. I, núm. 2 (1952), p. 75-79.
- «A propósito del cenenario de la Historia de Vich de Joaquín Salarich y Verdaguer». *Ausona*, núm. 663 (25/09/1954) i 664 (02/10/1954).
- «Antonio de Espona y de Nuix (1849-1817)». *Ausa*, vol. II, núm. 12 (1955), p. 80-84.
- «L'aportació vigatana a la revista “La Renaixensa”». *Ausa*, vol. II, núm. 14 (1955), p. 177-181.

- «Francesc X. de Febrer i d'Armenteres (1850-1890)». *Ausa*, vol. IV, núm. 39 (1962), p. 161-167.
- *Història del Círcol Literari de Vich*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1962.
- «Poesia vigatana del segle XIX». *Ausa*, vol. V, núm. 47 (1964), p. 21-29.
- «El nostre homenatge a l'Esbart de Vic». *Ausa*, vol. V, núm. 54-55 (1967), p. 281-291.
- «Una família vigatana: els Macià». *Revista Vich*, 1969.
- «Els vigatans a la Universitat de Cerdà». *Ausa*, vol. VI, núm. 66-67 (1970), p. 242-250.
- *Cronología bio-bibliográfica de Joaquim Salarich i Verdaguer*. Vic: Impremta Anglada, 1971.
- «Les societats recreatives, vigatanes, del vuitcens [sic]». *Ausa*, vol II, núm. 73 (1972), p. 60-81.
- «En el centenari de L'Atlàntida de Verdaguer». *Ausa*, vol. VIII, núm. 85 (1977), p. 165-173.
- «Josep Camp-Sanglas i Morer. Roda de Ter 1857 - Vic 1879». *Ausa*, vol. IX, núm. 93 (1980), p. 7-8.
- «El mestre Bernat Calvó Puig i Capdevila. Vic 1818 – Barcelona 1880». *Ausa*, vol. XIII, núm. 120 (1988), p. 75-79.
- *La poesia vuitcentista a Osona*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1989.
- “La Veu del Montserrat” (1878-1902). Edició a cura de Maria-Mercè Miró. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1993.
- «El teatre de Vich a primers del segle XIX». *Ausa*, vol. 5 núm. 53 (1965), p. 267-273.
- «Josep Giró i Torà (1813-1881) II». *Ausa*, vol. III, núm. 25 (1958), p. 98-101.
- SALARICH I TORRENTS, Miquel S.; YLLA-CATALÀ I GENÍS, Miquel S. *Vigatans il·lustres*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1983.
- SALARICH I VERDAGUER, Joaquim. *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*. Vic: Impr. de Soler Hermanos, 1854.
- «Remitido. Porvenir de Vich. Cuatro palabras al Sr. D. J. M. y F.». *Diario de Barcelona*, núm. 59 (28/02/1857, edició del matí).
- *Censo de Vich*. Barcelona: Impremta de J. Bosch, 1857.
- *Ferro-carril del Norte: guía cicerone de Barcelona á Vich*. Vic: Impremta y libreria de Ramon Anglada, 1876.
- SALTOR, Octavi. *Les idees literàries en la Renaixença catalana*. Barcelona: Barcino, 1934.

- SANTASUSAGNA, Joaquim. *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1982.
- SEGARRA, Mila. *Història de l'ortografia català*. Barcelona: Empúries, 1985a.
- *Història de la normativa catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1985b.
- SELVA, Bonaventura. *Vigatans i vigatanisme*. Barcelona: Selecta, 1965.
- SERRA I BOLDÚ, Valeri. «Goigs de Sant Taló». *Curiositats de Catalunya*, any I, núm. 11 (14/03/1936), p. 13-16.
- SERRA I CAMPDELACREU, Josep. *Lo canonge Ripoll. Ses obres, y sa influencia en los estudios històrichs de la comarca de Vich*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1882.
- *Bosquejo biográfico de Don Joaquin Salarich y Verdaguer*. Vic: Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1885.
- *Poesies*. Barcelona: Ilustració Catalana, [1915?].
- SERRABASSA I PUNTÍ, Pol. «Vic i la Plana de Vic a través de la poesia del vuit-cents d'autor osonenc (1860 – 1880)». A: *Per vells carrers de poble. Territori, marca, educació i patrimoni*. A cura de Jordi Chumillas i Ricard Giramé. Vic: Servei de Publicacions Institucionals de la UVic-UCC, 2014a, p. 201-416.
- «L'”Epístola dirigida al Sr. Verdaguer i Santaló” i tres noves cartes de Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 22 (2014b), p. 123-134.
- «La poesia historicopatriòtica al fulletó de l'*Eco de la Montaña* (1865-1868)». *Anuari Verdaguer*, núm. 23 (2015), p. 385-399.
- SERRAHIMA, Maurici. *Dotze mestres*. Barcelona: Destino, 1972.
- SERRALLONGA, Segimon. «Notes per a una indagació de la figura femenina prototípica en l'obra de Verdaguer a partir de Jovenívoles». A: Segimon Serrallonga. *Verdaguer llegit per Segimon Serrallonga*. Edició a cura de Ricard Torrents. Vic: Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris; Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya; Eumogràfic, 2014, p. 31-104.
- SERRA-RIEROLA. «Parlant amb l'autor de Julita». *Gazeta de Vich*, núm. 3631 (10/10/1929).
- SOLÀ I CAMPS, Josep M.; Pinyol i Torrents, Ramon. «Set cartes inèdites de Verdaguer a Mistral». *Anuari Verdaguer*, núm. 4, (1989) p. 7-19.
- SOLÀ, Joan. «El català que ara es parla». *L'Avenç*, núm. 26 (abril 1980), p. 47-54.
- SOLER I ARQUÉS, Carles. *El Talismán de Bienandanza*. Madrid, Barcelona, Vic: Tip. de Soler hermanos, 1856.
- *El Talismán de Bienandanza*. Barcelona: La Ausetana, 1861, vol. 1.
- TASIS, Rafael. *La novel·la catalana*. Barcelona: Sagitari, 1954.

- *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1997.
- TAYADELLA, Antònia. «La novel·la en català de 1862 a 1882. Catàleg». *Faig. Revista literària*, núm. 19 (desembre 1982), p. 82-91.
- «Cientifisme romàntic i novel·la. A l'entorn de Julita de Martí Genís i Aguilar». *Serra d'Or*, núm. 427-428 (juliol-agost 1995), p. 71-73.
- «Julita, de Martí Genís i Aguilar, novel·la romàntica». A: *El Segle romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 1997, p. 271-282.
- «Novel·la i llengua al segle XIX: història i conflicte». *L'Avenç*, núm. 27 (maig 1980), p. 37-42.
- TERMES, Josep. «Corrents de pensaments i d'acció del moviment catalanista». *Catalunya i Espanya al segle XIX*. Barcelona: Columna, 1987.
- TIÑENA I AMORÓS, Jordi. *La novel·la històrica catalana (1862-1882)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 1992. Direcció: Antònia Tayadella.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Ferran. *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada, 1868-1875*. Sant Vicenç de Castellet: Farell, 2002.
- TOMÀS, Margalida. «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875 (I)». *Randa*, núm. 5 (1977a), p. 136-162.
- «Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875 (II)». *Randa*, núm. 6 (1977b), p. 118-151.
- «La Jove Catalunya». A: *Estudis de llengua i literatura. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Barcelona: Abadía de Montserrat, 1981, p. 383-407.
- «La Jove Catalunya: entre la literatura i la política». A: *La Jove Catalunya. Antologia*. A cura de Margalida Tomàs. Barcelona: Edicions de la Magrana, Diputació de Barcelona, 1992, p. V-L.
- «Marià Aguiló i Antoni de Bofarull davant la llengua catalana». A: *Sis estudis sobre Antoni de Bofarull*. Reus: Edicions del Centre de lectura, 1996, p. 43-56.
- «La construcció del model lingüístic de Marià Aguiló». *Anuari Verdaguier*, núm. 17 (2009), p. 457-478.
- «Notes sobre la primera poesia romàntica en català». *eHumanista/IVITRA*, núm. 5, 2014, p. 26-51. Revista electrònica consultable en línia a: http://www.ehumanista.ucsb.edu/sites/secure.lsit.ucsb.edu.span.d7_eh/files/sitefiles/ivitra/volume5/2_Tomas.pdf
- «Els Jocs Florals de Barcelona i la literatura mallorquina del segle XIX». A: *Joc literari i estratègies de representació : 150 anys dels Jocs Florals de Barcelona*. A cura de

- Josep M. Domingo. Barcelona: IEC, 2012. Consultable en línia a <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000190/00000060.pdf>
- TORRAS I BAGES, Josep. *Dulcis amicitia*. Vic: Gazeta de Vich, 1926.
- TORRENT, Joan. «Una revista vigatana, La Veu del Montserrat». *Ausa*, vol. IV, núm. 38 (1961), p. 147-149.
- TORRENTS, Ricard. Verdaguer. *Estudis i aproximacions*. Vic: Eumo Editorial, 1995a.
- «Introducció». A Jacint Verdaguer. *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Llucià i Marcià*. Edició a cura de Ricard Torrents. Vic: Eumo Editorial, 1995b.
- *Verdaguer, un poeta per a un poble*. Vic: Eumo Editorial, 2002.
- «Carta en vers que escrigué Santaló a Josep Serra, de Riudeperes. 1863. Poesia inèdita de Jacint Verdaguer». A: *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, vol. 2, p. 1143-1151.
- *A la claror de Verdaguer*. Vic: Eumo Editorial, 2004.
- Tractar de nostra llengua catalana. apologies setcentistes de l'idioma al Principat*. Edició a cura de Francesc Feliu, Sadurní Martí, Francesc Ten i Josep Vicens. Vic: Eumo, 1992.
- TUBINO, Francisco M^a. *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*. Edició de Pere Anguera. Pamplona: Uergoiti Editores, 2003.
- TUELLS MORENO, Lluís Miquel. *El ferrocarril a Valls. 125 anys del trajecte Valls – Vilanova – Barcelona*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2009.
- UBACH I VINYETA, Francesc. «Teatro catala». A: *Jocs Florals de Barcelona. Any 1876 de llur restauració*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1876, p. 197-223.
- VALL, Xavier. «Valentí Almirall i els Jocs Florals». *Els Marges*, núm. 40 (1989), p. 63-86.
- «Valentí Almirall i els Jocs Florals (II)». *Revista de Catalunya*, núm. 125 (gener 1998), p. 29-54.
- «Valentí Almirall i els Jocs Florals (III)». *Revista de Catalunya*, núm. 146 (desembre 1999), p. 106-128.
- «Dues sàtires contra Verdaguer enviades als Jocs Florals de 1874». *Anuari Verdaguer*, núm.9 (1997-2001), p. 269-276.
- «Aspectes de la “modernitat” al segle XIX». A: *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana del segle XIX i XX*. Edició a cura de Ramon Panyella. Lleida: Punctum, GELCC, 2010, p. 11-32.
- «L'evolució en la literatura catalana». *Anuari Verdaguer*, núm. 20 (2012), p. 101-149.

Valls i la seva història. Època contemporània: segle XIX. Coordinat per Josep Sánchez Cervelló. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2010.

VALLVERDÚ, Francesc. «El català al segle XIX». *Serra d'Or*, núm. 27 (juny 1980), p. 30-36.

VAN TIEGHEM, Paul. *Le romantisme dans la littérature européenne*. París: A. Michel, 1969. Disposem d'una traducció al castellà. *El romanticismo en la literatura europea*. Mèxic D.F.: Editorial Hispano Americana, 1959.

VELLVEHÍ ALTIMIRA, Jaume. «La relació de Jacint Verdaguer i Terenci Thos i Codina. Dues cartes inèdites de Verdaguer». *Anuari Verdaguer*, núm. 14 (2006), p. 475-484.

VERDAGUER I PAJEROLS, M. Àngels. «La Veu del Montserrat: pro aris et focis i la narrativa breu». *Ausa*, vol. XVI, núm. 134 (1995), p. 241-264.

— *Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004.

VERDAGUER I RAURELL, Pere. «Al marge del “Círcol Literari” i la seva biblioteca». A: *L'Abella d'or de Vich*. Barcelona: Editorial Altés, 1930a.

— «Dr. Joaquim Salarich i Verdaguer». A: *L'Abella d'Or a Vich*. Barcelona: Editorial Altés, 1930b.

— *Estudis literaris*. Sabadell: Joan Sallent, 1935.

VERDAGUER I TRAVESÍ, Mario. «Recuerdos vicenses». *Ausa*, vol. V, núm. 50 (1964), p. 149-156.

VERDAGUER, Jacint. «Prólech». A: Joaquim Salarich i Verdaguer. *Efemèrides vigatanas*. Vic: Estampa de Ramon Anglada, 1882.

— *Dos mártirs de ma patria, o sía, Lluciá y Marciá: poema en dos cants*. Pròleg de Jaume Collell. Vich: Gazeta Montanyesa, 1907.

— *Discursos, articles-pròlechs*. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1913-1925.

— *Escrits inèdits de Jacint Verdaguer*. Transcripció i estudi per Josep M. de Casacuberta. Barcelona: Editorial Barcino, 1958, vol. I.

— *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1959, vol. I.

— *Epistolari de Jacint Verdaguer*. Barcelona: Barcino, 1967, vol. II.

— *Excursions i viatges*. Edició a cura de Narcís Garolera. Barcelona: Barcino, 1991-1992, 3. Vol [en especial el vol. 1].

— *Rondalles*. Edició a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda. Barcelona: Barcino, 1992.

— *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Llucià i Marcià*. Edició a cura de Ricard Torrents. Vic: Eumo Editorial, 1995.

- *Montserrat. Llegendari de Montserrat*. Edició crítica a cura de Mur. M. Boix. Vic: Eumo Editorial i Societat Verdaguer, 1997.
- *Pàtria*. A cura de Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Societat Verdaguer i Eumo Editorial, 2002a.
- *Poesies juvenils inèdites de Jacint Verdaguer*. Transcrites i anotades per Narcís Garolera. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2002b, p. 243-244.
- «Record necrològic de Joaquim Rubió i Ors». A: *TO I, Prosa*. Barcelona: Proa, 2003, p. 468-480.
- «Segon discurs de la Font del Desmai». A: *TO I, Prosa*. Barcelona: Proa, 2003, p. 483-487.
- *Montserrat. Llegendari, cançons, odes*. Edició crítica a cura de Maur. M. Boix i Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Eumo Editorial i Societat Verdaguer, 2004.
- *Poesia I*. A cura de Joaquim Molas i Isidor Cònsul. Barcelona: Proa, 2005.
- *Barcelona. Textos per a un llibre*. Edició a cura de Francesc Codina i Valls. Vic: Eumo Editorial i Societat Verdaguer, 2006.
- VIADA I LLUCH, Lluís Carles. *Jacint Verdaguer als Jocs Florals de Barcelona*. Inèdit (ms. 1532-1, vol. 2).
- VILA, Pep. «La Renaixença a Girona». A: *Actes del col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. Barcelona: Curial, 1992, p. 189-213.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. «Els Abadal, una nissaga de pagesos a la Plana de Vic». A: *Ramon d'Abadal i de Vinyals. Commemoració del centenari del seu naixement*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1989, p. 93-122.
- VILAPLANA, Joaquim. «Notas biograficas de Jose Serra Campdelacreu». Inèdit. ABEV, AV/His (76).
- VINYOLES I VIVET, Pere. «Les commemoracions de la fundació de l'Esbart de Vic». *Ausa*, vol. V, núm. 54-55 (1967), p. 332-335.
- WELLEK, René. *Historia literaria. Problemas y conceptos*. Selecció de Sergi Beser. Barcelona: Laia, 1938.
- YLLA-CATALÀ I GENÍS, Miquel S. «El descobriment del temple romà i la cultura a Vic a la segona meitat del s. XIX». *Ausa*, vol. X, núm. 102-104 (1982), p. 417-421.
- «Joaquim Salarich i Verdaguer. Erudit metge, bon patrici, cronista de la ciutat». *Ausa*, vol. XI, núm. 110-111 (1984), p. 277-288.
- «El monument sepulcral a Jaume Balmes». *Ausa*, vol. XI, núm. 114-115 (1985), p. 425-448.

— «Un vigatà a Califòrnia. Aproximació a la figura d'Eusebi Molera i Bros (1847-1932)». *Ausa*, vol. XV, núm. 130 (1993), p. 237-246.

— «La sanitat en els actes del Cercle Literari de Vic 1860-1890». *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*, núm. 43 (2005), p. 157-167.

— «La ciència en els actes del Círcol Literari de Vic 1860-1900». *Ausa*, vol. XXIV, núm. 163 (2009), p. 31-47.

YXART, Josep. «Teatro catalá. Ensaig històrich-crítich». A: *Jocs Florals de Barcelona. Any 1879 de llur restauració*. Barcelona: Estampa de la Renaixensa, 1879, p. 155-241.

<http://www.xtec.cat/~pbernat/CientificsOsona/CapdevilaiLleonaJoaquim.pdf> (data de consulta, 28/05/2014).

Índex onomàstic

A

- A.F.: 143, 144, 151
- Abadal i Cavalleria, Joan: 69, 323, 359 (?)
- Abadal, Ramon d': 344, 381, 388, 408n, 410, 411, 414, 415, 419, 420, 514
- Aguilar, Francesc d'Assís: 31, 34-36, 41, 52, 54, 61, 63, 64, 68, 72, 73, 78, 82, 84, 87, 91, 110, 119, 123, 125-144, 146, 148, 150, 151, 156, 182, 183, 204, 210, 211, 311-313, 397, 422, 423, 451, 510, 511.
- Aguilar, Marià: 31, 32n.
- Aguilo, Marià: 25, 28, 44, 49, 51, 63, 65, 110, 111, 146, 150, 154, 155n, 181, 184, 217n, 219, 225n, 226n, 228, 263, 266, 267, 289, 291, 292, 345, 347-349, 351, 352, 354, 377, 378n, 396, 397, 403, 426, 439, 467, 472, 488, 489, 505, 506.
- Albanell, Joaquim: 456
- Alcàntara Penya, Pere d': 219
- Aldavert, Pere: 110, 113, 292, 348, 351
- Alemaný i Conill, Josep Sadoc: 47, 451.
- Alemaný, Joan: 112
- Alfons X el savi: 197
- Alibé, Miquel: 225n
- Alighieri, Dant: 50, 280, 500
- Almató, Salvi: 69, 72n, 78, 8n, 83-85, 87n, 88, 230, 422, 423.
- Almirall, Valentí: 215, 345, 352, 459, 461, 462
- Álvarez de Cienfuegos, Nicasio: 50
- Amade, Jean: 491
- Amado Larrosa, Gregoi: 82
- Amer, Miquel Victorià: 111, 437-439, 448, 449, 467, 472, 492, 493
- Andersen, Hans Christian: 57
- Andreu i Sala, Pere: 1281, 259, 263, 268n, 395n, 401, 417
- Andreu, Ramon: 61n
- Angelon, Manuel: 324
- Angla, Francesc: 88, 144
- Anglada (família): 21.
- Anglada (impremta): 41, 307
- Anglada i Vilardebò, Joan: 378n, 475
- Anglada, Antoni: 225n
- Anglada, Josep: 82n, 87n, 88
- Anglada, Lluçia: 41
- Anglada, Pau: 85
- Anglada, Ramon: 82, 87n, 337, 382, 477
- Anglora, Eusebi: 219
- Anguera, Pere: 124, 141
- Arabia i Solans, Ramon: 462
- Argemir, Miquel (st. Miquel dels Sants): 40, 484.

Argullol, J. d': 371
Argullol, Rafael: 199
Aribau, Bonaventura Carles: 60, 115, 152, 163, 194, 468.
Armiño, Robustiana: 57
Arnau, Josep M.: 318, 323, 324, 423
Arroyo, Josep: 474
Artizà, Gregori: 87n
Ató (bisbe): 112, 447
Auderbrand, Filiberto: 57
Aulés i Garriga, Eduard: 325n
Aulèstia i Pijoan, Antoni: 141, 183, 184, 217, 264n, 292, 306n, 329n, 338n, 355, 429
Ausiró, Miquel: 307, 445
Ávila Otero, Manuel: 95n
Avilés (virrei): 447
Ayala: 319

B

Bach i Martí, Josep: 344, 353, 408n, 414, 415, 417, 419, 420, 477, 482, 493n, 494, 496, 504, 514
Bach, Ignasi: 222
Bach, Josep: 322
Bach, Miquel: 38
Bachs i Pascual, Lluís: 87n
Badia, Josep: 446
Baher, Rudolf: 257
Balaguer, Víctor: 51, 65, 106, 110-112, 114, 194, 195n, 218, 221, 223n, 324, 328n, 354, 383, 426, 429, 443n, 461, 467, 491, 511
Ballot, Josep Pau: 124, 131n
Balmes, Jaume: 24n, 25, 27, 28, 30, 31, 49, 52, 56n, 67, 75, 79, 80, 88n, 91n, 110, 124, 142, 161, 164, 169, 214, 231, 234-36, 238, 240, 244, 301, 303, 357, 403, 445, 447, 481, 482, 484, 499, 503, 511
Balmes, Miquel: 79
Banús, Agustí: 323
Banús, Joaquim: 175, 180, 181, 207n, 208
Baquero, Benet: 37, 85, 86, 414, 423, 437, 446, 456
Barado, Francesc: 302, 383n, 457
Barallat, Celestí, 217n, 348
Barca, Calderón de la: 33, 318
Barcons i Esturi, Francesc: 474
Bargalló, Josep: 257
Barjau (impremta): 307
Barjau, Lluís: 134, 225n
Bartrina, Francesc: 110 (?), 467, 474
Bartrina, Josep M.: 345, 352, 429
Bassagoda, Ramon E.: 425, 426n, 437, 438n, 439-443

- Bassó: 355
 Bassols, Andreu: 82n
 Bassols, Ramon: 484
 Baxeras, Joan: 85
 Bell-lloch, Maria de: 472, 493
 Berenguer, Joan: 225n
 Bergnes de las Casas, Antoni: 28, 223n
 Bertran, Domènec de: 38, 229
 Bertran, Miquel: 229, 484
 Blake William: 501
 Blanc, Adolf: 472
 Blanxart i Camps, Josep: 56
 Boada, Maria Teresa: 123, 383
 Bofarull, Antoni de: 49, 51, 65, 88n, 106, 108, 110-112, 127, 131n, 218, 219, 236, 237, 328n, 348-350, 360, 373n, 429, 461, 472, 491, 511
 Bofarull, Pròsper de: 24n, 28
 Bofill, Pere: 121
 Boixeda, Josep M.: 87n
 Bonafont, Josep: 491
 Bonaparte Wyse, William C.: 221n
 Borbó i Àustria-Este, Carles (pretendent Carles): 153, 301, 303
 Borbó, Alfons de: 153
 Bosch i Labrús, Pere: 358, 429, 443n, 457
 Bosch i Soldevila, Pere: 474
 Bosch, Isabel: 25
 Bover, Josep: 28
 Bresciani, Antonio.: 366
 Bretón de los Herreros, Manuel: 319, 324, 325n
 Briz i Fernandez, Francesc Pelai: 183, 286, 324n, 348, 349, 351, 352, 355, 471, 480, 497
 Bru de Sala, Josep M.: 37, 57
 Bru de Sala, Ramon: 169
 Brull, Josep: 227
 Brusi, Antoni: 110
 Busquets, Marçal: 324
 Busquets, Modest: 324n
 Buxeras i Abad, Josep A.: 435
 Byron, Lord: 50, 56n, 58, 65, 66, 172, 235, 244, 253

C

- Caballero, Fernán: 89n
 Cabanyes, Manuel de: 28
 Cabot i Rovira, Joaquim: 420
 Caimari, Andreu: 125
 Calbet, Josep M.: 409

- Calderó (família): 293
Calderó (hereus): 21
Calderó, Francesc X.: 36, 68n, 69, 76, 78-80, 82n, 83, 86, 140, 141, 311, 319, 323, 343, 359, 417, 426, 427, 429-433, 438n, 446, 456, 463n
Calderó, Joan: 264, 292, 394, 395n 401, 484
Callís, Jaume: 24
Callís, Josep: 446
Callís, Lluís M.: 87n
Callís, Marià: 429
Calvo Asensio, Pedro: 324
Caminals, Josep: 419
Camoens, Luis de: 50, 500
Campà, Climent: 72n, 87n, 168
Campà, Francesc de P.: 36, 83, 87n, 137, 138, 168, 169, 311, 451, 456
Campà, Ignasi: 26, 27, 34, 36, 54-56, 70n, 78, 80-82, 90, 92, 156, 157, 165, 168-175, 177-179, 182, 192, 198, 206, 220, 231, 234-241, 243, 247-249, 252, 254n, 255n, 372, 423, 510, 511
Campà, Marià: 31, 36, 156, 168, 169, 175, 176, 178, 183, 188, 216, 220, 221, 227, 231, 237, 238n, 240, 242, 249, 254n, 259, 260n, 262, 264, 266-268, 283, 284, 286, 290, 295, 299-301, 343, 353, 356, 358, 369-371, 401, 408, 417, 477, 479, 480, 483, 493n, 494n, 497, 499n, 500, 513
Campàs, Ramon: 65, 156, 157, 159, 160, 188, 231, 234, 237-240, 242, 244, 245, 250, 254, 255, 257
Camprodon, Francesc: 31, 38, 65, 70, 156, 161-164, 188, 214, 231, 233-236, 238-241, 243-245, 250-255, 310, 311, 313, 325n, 349, 351, 447, 551
Camps i Fabrès, Antoni: 472
Camps i Gudiol, Domènec: 121
Camp-Sangles, Josep: 344, 357, 408-411, 413, 414, 416, 417, 419-421, 467, 473, 477, 482n, 492n-496, 498, 501, 502, 504, 514
Canalda, Agustí: 82n, 87n, 88, 137n, 227n
Cao, David: 18, 37, 38, 73, 76, 228, 229, 404, 405, 451
Capdevila i Lleona: Ramon: 446
Capdevila, Joaquim: 38, 55, 70n, 87n, 91, 92, 156, 157, 165-168, 178, 188, 196, 220, 231, 232, 234, 235, 238n-241, 244, 246, 247, 251, 253, 254n, 255n, 257
Capmany, Antoni de: 60, 88n
Carbó, Lluís: 344, 408, 414-417, 419, 420
Cardona, Osvald: 396
Caretà i Vidal, Antoni: 217
Carus, Carl Gustav: 200n
Casacuberta, Josep M.: 146, 275, 376
Casadevall, Ramon: 38 (?)
Casañas: 406
Casanova, Ildefons de: 426, 430-433n
Casas, Josep: 87n

- Cases i Devesa, Josep: 217n
 Cassany i Cels, Enric: 15, 303, 369, 385-387
 Castanyer, Joan Josep: 31, 365, 366
 Castelar, Emili: 429
 Castellana: 322
 Castellanos, Jordi: 303, 387, 388
 Castillo, Cánovas del: 356, 493
 Catà de la Torre i Martí, Ramon M.: 219
 Cervantes Saavedra, Miguel de: 197, 379
 Chateaubriand, François-René de: 50, 56n, 58, 65, 66, 116, 385, 396
 Ciceró: 33
 Cid i Ferrer, Josep: 81, 87n, 91, 307, 359, 417, 456
 Cirera, Josep Miquel: 475
 Claret, Antoni M.: 31, 126
 Claudi Girbal, Enric: 111, 112, 292, 383n
 Clavé, Josep A.: 25
 Codina i Cuadras, Dolores: 158
 Codina i Cuadras, Marià: 92, 156-159, 423
 Codina i Xicola, Marià: 157
 Codina, Francesc: 82n
 Codina, Josep: 419
 Coll i Amargós, Joaquim: 405, 409, 412, 419, 420
 Coll i Vehí, Josep: 429
 Collell i Bancells, Jaume: 15, 17, 22, 25-28, 31, 36, 41, 42, 45-48, 52, 54, 55, 61n, 62-64, 70, 71, 77, 91, 96, 97, 110, 113, 127-129, 146, 150, 151, 154, 156, 17, 175-177, 179, 181, 183, 188, 213, 214, 216-218, 220-223, 225n, 226n, 227-231, 234-244, 251, 253n, 258-279, 281, 283, 286, 288-294, 297, 299, 300-304, 306, 307, 314-316, 318, 319, 321, 324-326, 331-336, 339-349, 351, 353, 354, 356-358, 365, 366, 369, 377, 378n, 381, 386, 388, 390, 392, 394, 396-408, 410, 411, 413, 416, 420, 426, 427, 430, 431, 433n, 440, 442, 449, 456-458, 460, 461, 463-471, 473, 475n, 476-485, 487-489, 491-498, 500-507, 509, 511, 512, 514-516
 Collell, Josep: 87n
 Colom, Juli: 352
 Colomer i Mestres: 307, 400n
 Comas, Antoni: 18, 264, 299
 Comella, Jacint: 320
 Comella, Lluçia: 109, 113
 Corneille, Pierre: 318
 Cortada, Joan: 365, 383
 Cortès, Joan: 227
 Cortils i Vieta, J.: 371
 Cortinas, Lluçia: 87n
 Cos i Duran, Joan Baptista: 110
 Costa, Gervasi: 31, 32n

Costa, Manuel: 475
Creixans, Domènec: 72n, 87n
Cuadras i Solà, Francesc de P.: 263, 264, 318, 394, 395, 399, 400, 456, 477, 479, 494n, 499
Cuadras, Josep: 419
Cunill, Josep: 72n, 419
Curet, Francesc: 328, 331, 336

D

Dachs i Sabatés, Jaume: 126, 127
Delapont, Jules: 491
Díaz Díaz, Gonzalo: 291
Diez, Friedrich: 130, 131n
Domingo, Francesc: 292, 457
Domingo, Josep M.: 215, 219
Donizetti: 65
Dumas, Alexandre: 383n
Duran i Bas, Manuel: 110, 404
Duran i España, Frederic: 42, 51, 88n
Duran i España, Joan: 467
Duran, Carola: 327
Durward, Quintin (pseudònim): 346

E

Echagüe Bermingham, Rafael: 65
Eichendorff, Joseph von: 200n
Espona (germans): 36, 71, 217n, 281 (?), 290, 295, 302, 307, 346, 405n
Espona (hereus): 22
Espona, Antoni d': 16, 181, 182, 222, 227, 231, 238n, 240, 242, 243, 254n, 255n, 259, 260n, 262-264, 267, 268n, 279, 281, 286, 295, 297, 343, 346, 350, 356, 396, 401, 456, 477, 482n, 484, 494n, 495, 496, 498, 500, 501, 503
Espona, Joaquim d': 231, 235n, 238n, 240, 242, 244, 245, 253n, 260n, 262-264, 267, 268n, 281, 295, 302, 351, 395, 399, 400, 424, 426, 430-433n, 435, 438n, 451, 457, 473, 477, 479, 494n, 496, 501
Estañol, Josep: 408, 419
Estanyol, Pere: 37, 322
Estasèn, Pere: 345
Estorch, Pau: 134, 194

F

Fabra, Pompeu: 150
Fàbregas, Marià: 76, 82n, 137, 323
Fàbregas, Xavier: 328, 331, 336
Farrés, Pere: 16, 18, 22, 37, 60, 128, 129, 144, 147, 334, 451, 487, 499
Fastenrath, Johannes: 493
Febrer, Andreu: 24

Febrer, Francesc X.: 69, 222, 263, 264, 285, 286, 292, 349, 356, 357, 361, 381, 388,
 390, 391, 394, 401, 417, 429, 456, 477, 482n, 492n, 494n, 495, 498-500, 503,
 514
 Felip V: 30, 130, 159
 Feliu i Codina, J.: 364
 Fernández de Moratín, Leandro: 311
 Ferrer i Bigné, Rafael: 219
 Ferrer i Codina, Antoni: 324n, 325n
 Ferrer i de Corriol, Antoni de: 227, 318
 Ferrer, Andreu de: 83
 Ferrer, Lluís de: 229
 Ferrusola i Feixas, R.: 474
 Feu, Fortià: 137
 Fivaller, Josep M. de: 82, 110, 313
 Font i Manxarell: 34, 69, 158, 307, 322, 343, 359, 417, 426, 430, 431, 433n, 438n, 486
 Font i Monfort, Josep: 319, 359
 Fontanals, Joan: 113
 Fontanella, Francesc: 348
 Fontcuberta, Carles de: 426, 430-432, 515
 Fornells, Joan: 446
 Forteza, Tomàs: 467, 488
 Fradera, Josep: 300, 301, 307, 403
 Franceson, C.F.: 146
 Franquesa i Gomis: 292
 Frias i Fontanillas, Isidoro: 426n
 Friedrich, Caspar David: 199n, 200n, 248, 249

G

Galadies, Manuel: 25, 28, 29, 52, 64, 69, 80, 87n, 96, 103, 106, 109, 110, 137, 397, 422
 Gallissà i Costa, Lluçia: 24n, 447
 Garcia Balmaseda, Joaquina: 57
 García Gutierrez, Antonio: 319, 324
 Garcia, Antoni: 323
 Garcia, Francesc Vicenç (rector de Vallfogona): 42n, 45, 48, 152
 Garganta, Ramon: 293n
 Garolera, Narcís: 377
 Garriga, Andreu: 23, 34n (?), 42, 46-48, 235
 Garriga, Francesc: 225n
 Gaspar, Lluís: 110, 383
 Gebhart, Víctor: 354
 Gener, Pompeu: 345
 Genís i Aguilar, Martí: 15-17, 21, 22, 36, 41, 42, 52, 54, 63, 65, 71, 108, 113, 115, 121,
 146-151, 163, 175, 178-183, 188, 189, 214, 216, 217, 219-221, 223, 227, 228,
 231, 234, 237, 239-243, 252, 254n, 255n, 259-262, 264, 266n-268n, 276-278,
 281-283, 285-287, 290, 292-294, 297, 299, 300, 302, 303, 307, 325, 326, 331,

343, 344, 346, 348, 350, 353, 356, 361, 369n, 380, 381, 384-388, 393-397, 400, 401, 405n, 407-409, 411, 412, 418, 419, 423, 428, 436, 438, 440, 441, 443-445, 447, 449, 451, 456, 467, 472, 477, 479, 482n, 492, 494, 495, 497-501, 509, 512-514

Genís, Salvador: 474

Gil de Zárate, Antonio: 138, 312, 319n

Giró i Torà, Josep: 22, 25, 28, 29, 32, 42-44, 49, 52, 61n, 63, 64, 69, 91, 108, 110, 150, 168, 183, 303, 397

Girval: 318

Godayol, Maria Teresa: 35, 36, 216

Goethe: 56n, 192, 200n, 285, 385

Gonzalez Casas, Antonio: 74

Gudiol, Josep: 451, 453

Güell, Pere: 348, 351, 35, 357

Guerrero Carot, Francisco: 127, 144

Guimerà, Àngel: 110, 184, 348, 351, 352, 355, 399, 426, 427, 471, 500, 513

Guiu i Miralpeix, Joan: 23, 42, 45, 46, 165

Guzmán Pimentel, Gaspar de (comte-duc d'Olivares): 375

H

Halen, Francesc de P. van: 110

Hartzenbusch Martínez, Juan Eugenio: 319

Heine, Heinrich: 200n, 352

Hibbs, Solange, 464

Homer: 33

Hugo, Víctor: 65, 66, 116n, 160, 396, 506

Hurtado de Mendoza, Diego: 319

I

Illas i Vidal, Joan: 134n

Irving, Washington: 89n

Isabel II: 31, 215

J

Jorba, Manuel: 336, 339

Jordà, Antoni Lluís: 307

Jovellanos, Gaspar Melchor de: 50

Juan Arbó, Sebastià: 179

Junyent, Josep: 464, 469, 507

Juvany Casals, Jordi: 322

K

Karr, Alphonse: 89n

L

Labèrnia, Pere: 56n, 124, 131n

Lamarck, F. De (pseudònim): 346

Lamartine: 50, 56n, 65, 66, 116n, 385, 396, 502, 506

Laporta, Jacint: 119
 Larra, Luis Mariano de: 325n
 Larra, Mariano José de: 325n
 Lasso de la Vega, Àngel: 426n
 León, Fray Luis de: 500
 Leopardi, Giacomo: 352
 Letamendi, Josep de: 348
 Lietand, Victor: 266
 Llanas, Eduard: 426
 Llanza, Rafael: 317
 Llorenç i Blat, Josep: 279-281
 Llorens i Barba, Francesc X.: 63, 110, 179, 184
 Llorente, Teodor: 221, 467, 472, 490
 Lluch i Garriga, Josep: 443
 Llull, Ramon: 152
 Llumà, Felip: 227
 Loccatelli: 82
 Lope de Vega, Félix: 33, 50
 López Bru, Claudi: 110
 Lopez de Ayala, Adelardo: 311
 López i López, Antonio (Marquès de Comillas): 400
 Lucà: 33

M

Macià (germans): 305n, 307, 400
 Macià i Bonaplata, Fèlix: 38, 422, 428-432, 446, 456
 Macià, Jacint de: 318, 320
 Macià, Josep de: 84, 141, 217, 227, 317, 322
 Macià, Lluçia de: 227, 292
 Macià, Lluís de: 472
 Madoz, Pascual: 25
 Malats, Segimon: 112, 447
 Mañé i Flaquer, Joan: 104, 105, 110, 404, 443n, 471
 Manso i Solà, Josep (general): 245
 Manyà, Josep: 471
 Manzoni, Alessandro: 403
 March, Ausiàs: 142, 152, 270
 March, Josep: 87n
 Marco Sanchis, José: 319n
 Marfany, Joan Lluís: 401
 Marsillach, Joaquim: 292, 453-456
 Martí i Cortada, Miquel Anton: 196n
 Martí i Folguera, Josep: 227, 429
 Martí i Hortal, Manuel: 219
 Martínez Eguilaz Eguilaz, Dámaso Luis: 319, 325n

- Mas i Colomer, Josep: 37, 323
Mas, Lluís de: 471, 472
Mas, Pius: 82n
Mascaró, Josep: 72n, 87n
Masferrer (germans): 16, 17, 31, 37, 52, 71, 150, 155, 181, 217n, 258, 259, 287, 290-292, 294, 297, 303-307, 346, 405n, 429, 438n, 444, 456
Masferrer, Francesc d'A.: 36, 63, 115, 149, 162, 175, 178, 179, 181-183, 208, 217n, 2118, 220, 222, 259, 260, 262, 264, 266n, 277-279, 286, 290-292, 305, 343, 346, 348, 349, 353, 380, 396, 399, 402, 425, 429n, 435, 438, 440n, 441, 443, 445n, 447, 449, 451, 467, 472, 477, 479, 480, 482, 492, 494n, 496, 497, 501, 503, 504, 506
Masferrer, Francesc de P.: 82, 175, 208n, 220, 222, 264, 285, 290-292, 299, 304, 305, 350n, 362, 380, 381, 385, 388, 390-392, 394, 396, 397, 400, 429n, 440, 444, 446, 455, 457, 472, 477, 479, 492n-494n, 496, 514
Masferrer, Josep: 36, 152n (?), 154, 175, 176, 183, 518-220, 222, 231, 237, 238n, 240, 242, 254n, 259-264, 266-268, 270, 272-275, 277, 278, 290, 291, 296, 304, 305, 349-351, 353, 401, 407, 410, 444, 457, 472, 477, 480-482n, 493n, 494n, 496, 501, 502
Masferrer, Ramon: 266, 291, 304, 305, 349, 350, 410, 426, 430, 431, 433n, 435, 451, 457, 480, 481
Masriera i Colomert, Anton: 474
Massanés de González, Maria Josep: 80, 82, 91n, 166
Mata i Maneja, Manuel: 292, 358, 425, 426n, 426, 438n-442, 445n, 447, 448, 515
Matheu, Francesc: 122n, 183, 292, 341, 348, 350, 351, 354, 355, 425, 426, 429, 436, 438-443, 445, 448, 449, 467, 471, 492, 497
Mendoza, Maria de: 57, 364n
Menéndez i Pelayo, Marcelino: 400
Mestanza, Miquel: 322, 484, 485
Mestres, Apel·les: 110(?), 352, 399
Meyer, Paul: 130, 221n
Micó, Francesc: 112, 447
Milà i Fontanals, Manuel: 22, 25, 28, 29, 42-44, 49, 51, 63, 65, 80, 82, 91, 103, 104, 107, 110, 131n, 150m 154, 179, 181, 184, 219, 267, 291, 292, 369, 396, 397, 403, 404, 429, 462, 467, 472, 493, 501, 505, 506
Milton, John: 50, 60
Miquel i Badia, Francesc: 228, 369
Miquel i Vergés: 115, 162
Mir, Ignasi: 87n
Miralpeix, Concepció: 299, 451
Miró, Maria Mercè: 42-44, 49, 50, 148, 17, 225n, 303, 384, 386, 387, 409, 411, 412, 419
Mistral, Frederic: 221, 452, 467
Molas, Isidre: 301
Molas, Joaquim: 219, 269, 376

Molera, Eusebi: 47
 Molins i Sirera, Antoni: 219, 474
 Monlau, Pere Felip: 110, 111, 131n
 Monserdà de Macià, Dolors: 426n, 462
 Montaña, Daniel: 409
 Montechini: 82
 Montoliu, Manuel de: 352
 Montrodon, Guillem de: 447
 Montserrat i Archs, Joan: 183, 217, 227, 264, 290, 292, 306, 329n, 338n, 348, 352, 354, 425, 426, 430-433, 438n, 448, 467, 515
 Montserrat Satorre, Benjamí: 265, 298, 398, 406, 464, 476
 Mora, Ramon: 325n
 Morell, Carme: 327
 Morera, Francesc: 194
 Morgadas, Josep: 407, 472
 Morro Fosas, Pedro: 126, 127
 Muñoz i Guil, Manuel: 30
 Muntadas i Romaní, Miquel (pare Muntadas): 469
 Musset, Alfred de: 352

N

Nadal, Lluís B.: 17, 110, 113, 265, 291, 292, 317, 344, 357, 361, 362, 381, 388, 389, 396, 397, 408, 409, 411-420, 457, 467-469, 473, 477, 482n, 492-496, 498, 502, 506, 514
 Nanot i Renart, Pere: 217n, 227, 262, 264, 306, 429
 Navarro Tomás, Tomás: 257
 Nocedal, Cándido: 365
 Novalis: 200n
 Nuñez de Arce, Gaspar: 221n, 318, 319n

O

O'Donnell, Leopoldo: 64
 Oller, Narcís: 110, 111, 345, 356, 384, 393, 399, 461, 474, 513
 Omarch, Claudi: 474
 Oms (germans): 46
 Oms i Isern, Joaquim: 23, 49, 50
 Oms i Isern, Ramon: 23, 29, 31, 42, 45, 49, 165, 235
 Oms, Pere: 323
 Orleans, Carles d': 199
 Runge, Philipp Otto: 199n

P

Pagès de Puig, Anicet de: 279
 Palau d'Huguet, Josep: 217n, 227, 264, 306, 358
 Palau, Melcior de: 358, 417, 426
 Palou i Coll, Joan: 324

Pancracio: 62
Panyella, Ramon: 286, 352
Parassols, Pau: 354
Paris, Gaston: 130
Pasqual, Emili: 419
Patricio: 62
Pelagi I de Covadonga: 197
Pella i Forgas, Josep: 292, 426, 435, 427
Peñalver, Nicolau de: 80, 82
Penya, Victòria: 467, 492
Pepratx, Justí: 111, 113
Perier, Carles M.: 82, 91n, 429
Pers i Ramona, Magí: 88n, 145
Petrarca, Francesco: 50
Picó i Campamar, Ramon: 184, 217, 218n, 227, 262, 270, 334, 354, 355, 429, 467, 472, 490, 493
Picó, Marià de: 110
Piera Tosseti, Vicente: 426n
Piferrer, Pau: 40, 51, 60, 110, 198, 403
Píndar: 33
Pinyol i Torrents, Ramon: 300, 355
Pirozzini, Carles: 110, 113, 429
Pirozzini, Felip: 183, 348, 358
Pius IX: 393
Pleyan de Porta, Josep: 111-113, 383
Pons i de Fuster, Lluís Gonzaga de: 134n, 472
Pons i Gallarza, Josep Lluís: 215, 219, 488
Pons, Bonaventura: 134
Prada, Daudé de: 40
Prats i Pujals, Manuel: 156, 157, 423
Prats, David: 42, 45, 46, 49
Prescott, William: 89n
Prim i Prats, Joan: 64, 65
Puig i Capdevila, Bernat Calvó: 39n, 110, 113
Puig, Eudald: 471
Puigcerver, J.: 277
Puiggarí, Josep: 110, 228, 383, 429
Puigllat, Marià: 31, 35
Pujades, Jeroni: 106, 107

R

Ramisa, Maties: 409, 411, 419, 459-461, 463, 472, 474
Reguer: 322
Reixach, Modest: 41, 293
Requesens, Joan: 151, 176, 290, 315, 332, 333, 336, 339, 343

Reventós, Isidre: 354, 436-438, 441, 442, 444
 Rial, Ramon: 36
 Riba, Carles: 505, 506
 Ribot i Fontserè: 109, 113, 165
 Riera i Bertran, Joaquim: 217n, 292, 348, 355, 371, 425, 426n, 436, 438-440, 474, 515
 Rierola i Comella, Joaquim: 82
 Rierola, Francesc: 344, 362, 378-381, 388, 390-392, 408n, 410, 411, 419, 420, 473, 514
 Rimont, Manuel: 74, 80, 99, 110
 Ripoll, Jaume: 24n, 103, 106
 Robert, Robert: 219, 364
 Roca i Bros, J.: 333
 Roca i Cornet, Joaquim: 80, 82, 91, 333, 404
 Roca i Florejacs, Lluís: 429, 472
 Roca i Roca, Josep: 63, 152, 184, 215, 217, 348, 352, 352
 Rocafiguera (casa): 37
 Rocafiguera i Ventós, Josep: 408n, 419
 Rocafiguera i Ventós, Marià: 408n, 419
 Rodó: 457
 Rodríguez Rubí, Tomás: 324
 Roger, Sebastià: 474
 Rogés, Joan: 32
 Rosa González, Juan de la: 324
 Rosselló, Jeroni: 487-489
 Rossich, Albert: 42
 Rossini, Gioachino: 65
 Roumanille (Roumanilha), Josèp: 467
 Roumieux, Louis: 221n, 467
 Roure, Conrad: 324n, 325n, 347, 355
 Roviró, Ignasi: 277
 Rubió i Ors, Joaquim (Gaiter del Llobregat): 43, 51, 110, 124, 134, 179, 184, 194, 267, 365, 404
 Ruiz Aguilera, Ventura: 221n

S

Saavedra i Ramírez de Baquedano, Ángel de (Duque de Rivas): 56, 365
 Sagasta, Práxedes Mateo: 356
 Saint-Pierre, Bernardin de: 385
 Sala i Fugurull, Joan: 116n
 Sala i Fugurull, Ramon: 31, 32, 110, 3, 225n, 307, 397, 464, 466
 Sala i Monblanch, Salvi: 151, 152
 Salarich i Giménez, Josep: 22, 71n, 121, 122, 140, 141, 174-176, 180, 181, 186, 217n, 259, 263, 265, 266, 268n, 302, 356, 358, 398n, 399, 401, 411, 429, 432, 433, 435, 437, 440, 442, 484
 Salarich i Verdager, Joaquim: 17, 21, 22, 25, 28, 31, 38-41, 51, 52, 54, 56n, 58, 63, 68, 74-76, 78, 79, 81, 83, 85, 88n, 91, 95-98, 100-102, 104-108, 110-123, 137, 140-

142, 150, 168, 174, 182, 217, 223, 265, 269n, 291-293, 307, 309, 310, 325-331, 335, 340, 343, 344, 349, 360, 361, 364, 380-386, 388, 397, 422, 426, 427, 429-432, 435, 451, 511, 513, 514, 516

Saleta, Felip de: 358

Sardà i Salvany, Fèlix: 217n, 406, 469, 471, 472

Sardà, Joan: 345, 354, 393, 399, 452

Schiller, Friedrich von: 235, 244, 336

Scott, Walter: 52, 89n, 116n, 346, 363, 382, 383n

Segarra, Mila: 125

Segura, Joan: 149, 377

Selgas, José: 56, 65

Sellarès, Ferran: 60, 218, 354

Sendra, Joan: 344, 353, 408n, 414-417, 419, 420, 477, 482, 492n, 494-496, 499, 503, 506

Senmartí, Joan: 293n

Serdà, Jeroni (fill): 292, 344, 385, 408-410n, 413-420

Serdà, Jeroni (pare): 82n

Serfaí, Pere: 348

Serra i Campdelacreu, Josep: 16, 17, 22, 36, 41, 55, 63, 64, 71, 100, 101, 108, 110, 113, 115, 122, 146, 147, 150, 151, 155n, 156, 168, 172, 175, 176, 179-183, 185-196, 199, 200, 202-209, 212, 214, 217, 219, 223, 227, 228, 230, 231, 234, 235, 238n, 240, 242, 250, 254n, 259-262, 264-268, 270, 276, 286-287, 291-294, 296, 297, 300, 302, 303, 305, 307, 314, 318, 321, 324-327, 329-338, 340, 342, 343, 346, 349-351, 354, 356, 394, 396, 397, 399, 401, 405n, 407, 410n, 417n, 429, 435, 441, 442, 447, 449, 451, 452, 455, 464, 467, 473, 477, 480-482n, 492n, 494n, 495, 498, 501, 503, 504, 506, 510, 513, 515, 516

Serra i Marsal, Josep M.: 474

Serra i Miàs, Esteve: 61n

Serra i Moret, Manel: 187, 189

Serra, Narciso: 319

Serraclara, Gonçal: 354

Serraclara, Miquel: 82n, 87n

Serradell, Bernat: 113

Serrahima, Maurici: 123, 383, 396

Serrallonga, Segimon: 33

Serrarrica, Teodor: 446

Shakespeare, William: 318

Shelley, Percy B.: 172

Sitjar i Bulcegura, Joaquim: 474

Sitjar, Pau: 472

Sobrerriba, Isidre: 87n

Solà i Seriol, Baldomer: 474

Solà, Jaume: 159

Soler (impremta): 41

Soler i Arqués, Carles: 52, 362, 363
 Soler i España, Frederic: 363
 Soler i Trias, Antoni: 36, 65, 66, 75, 76, 78, 80, 87n, 109, 137, 166, 223, 292, 307, 312, 444
 Soler, Frederic: 110, 111, 113, 114, 217n, 219, 227, 264, 312, 314, 315, 324, 325n, 329, 330, 333, 337, 338, 340, 347, 348, 355, 429, 461, 474
 Soler, Joan Àngel: 82
 Soler: 322
 Staël, Madame de: 116n
 Stern, Lawrence: 89n
 Suaña, Lluís: 225n
 Subirachs i Estevanell, Francesc: 324
 Subirachs, Antoni: 82n, 87n
 Subirachs, Marià: 70n, 85, 87n
 Subirana, Josep: 194

T

Tasis, Rafael: 213, 382, 388
 Tasso, Torquato: 50, 199, 500
 Tayadella, Antònia: 369, 385
 Teixidor, Eduard: 72n, 87n
 Terricabras, Josep: 419
 Thos i Codina (germans): 91n, 146, 156
 Thos i Codina Terenci: 56, 111, 354
 Thos i Codina, Silví: 56, 82, 472
 Tiñena, Jordi: 123, 382, 383
 Tolosa (impremta): 41
 Tomàs i Salvany, Joan: 217n, 227
 Tomàs, Margalida: 302, 352
 Tornafoch, Xavier: 409-411
 Torner, Josep M.: 322, 446
 Torras i Bages, Josep: 41, 217n, 346, 407, 464-466, 471, 472
 Torrent i Garriga, Domènec: 152, 220, 223
 Torrent i Vinyas, Marià: 109, 113, 117
 Torrent, Joan: 458
 Torrents, Ricard: 18, 30, 36, 149, 181, 188, 259
 Tort, Josep: 322
 Tortadès, Josep: 426, 430-432
 Trueba, Antonio: 58, 65, 89n
 Trullàs, Pau: 37, 38
 Trullol i Plana, Sebastià: 426n, 474
 Tubino, Francisco M.: 96, 108, 328, 331, 336, 337, 340-342
 Turner, William: 249

U

Ubach i Vinyeta, Francesc: 110, 183, 217n-219, 285, 292, 328, 331, 340, 341, 348, 354, 425, 426n, 429, 438, 439, 441, 447-449, 462, 467, 472, 515

V

Vall, Xavier: 352

Valldoriola, Josep: 23, 31, 42, 46-48, 165, 235

Valls (impremta): 41

Valls, Ramon: 69, 99, 174, 239n, 310, 321

Vaxeras, Joan: 69

Vega, Garcilaso de la: 50

Vega, Ventura de la: 311, 319, 324, 325n

Vehils, Gonçal: 119

Vendrell, Joan Bta.: 419

Verdaguer i Callís, Magí: 110, 264, 285, 349, 394, 399, 402, 442, 445n, 451, 467, 477, 479, 492, 494n, 501

Verdaguer i Callís, Narcís: 307, 343, 402, 411, 419, 420, 475n

Verdaguer i Santaló, Jacint: 15-18, 22, 29, 31, 34, 36, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 51-54, 59-61n, 63-65, 70, 71, 93, 96, 97, 108, 110, 113, 116, 119, 121, 125, 129, 146, 147, 149-151, 154, 155, 169, 175, 176, 179-183, 188-191, 198, 208, 209, 213, 213-222, 227, 230, 231, 233-235, 237-243, 245, 247, 250-256, 258-277, 281, 283, 287-294, 296, 297, 300-304, 306, 307, 343, 346, 348, 351-358, 362, 362, 369n, 370, 376-378n, 383, 393, 394, 396, 397, 399-404, 407, 409, 412-414, 417, 418, 429, 449, 450, 452, 453, 456, 462, 464-467, 470-473, 477-482n, 484, 488-500, 502-507, 509-517

Verdaguer, Pere: 85

Verdi, Giuseppe: 65, 454-456

Veyan Mola, Francesc de: 24n

Vidal i Guytà, Antoni: 474

Vidal i Torrent, Francesc de Sales: 324n, 325n

Vidal i Valenciano, Eduard: 219, 324n, 347, 355

Vidal i Valenciano, Gaietà: 472

Vidal i Valenciano (germans): 429

Vigny, Alfred de: 396, 506

Viguer, Josep: 440

Vila, Marià: 419

Vilamitjana, Benet: 31, 34, 36

Vilanova, Emili: 364, 474

Vilaplana, Joaquim: 285, 302

Justo Villanueva, Luís: 426, 430-432

Vinader, Francesc de P.: 102n

Vinader, Joan: 22, 23, 31, 49-52, 70n, 80, 82, 90, 102n, 156, 161, 163-165, 214, 231, 236, 238, 240, 241, 244, 246, 249-255n, 351, 511

Vinader, Ramon: 36, 102, 103, 107, 109, 139, 141n, 167, 225n, 472

Vinent, Marcelina: 474

Virgili: 33

Viza i Martí, Joan: 436, 438n, 439, 445, 447

W

Wagner, Richard: 449, 453-456

Y

Ylla, Josep: 322

Ylla-Català, Miquel S.: 22

Yxart, Josep: 328, 331, 336, 337, 340, 341, 345, 393, 399, 426, 427

Z

Zamora Caballero, Eduardo: 325n

Zorrilla, José: 65, 221n, 226n, 323-325n, 397, 436, 437

Zumel, Enrique: 325n